IVAN VAZOV

SUB JUG

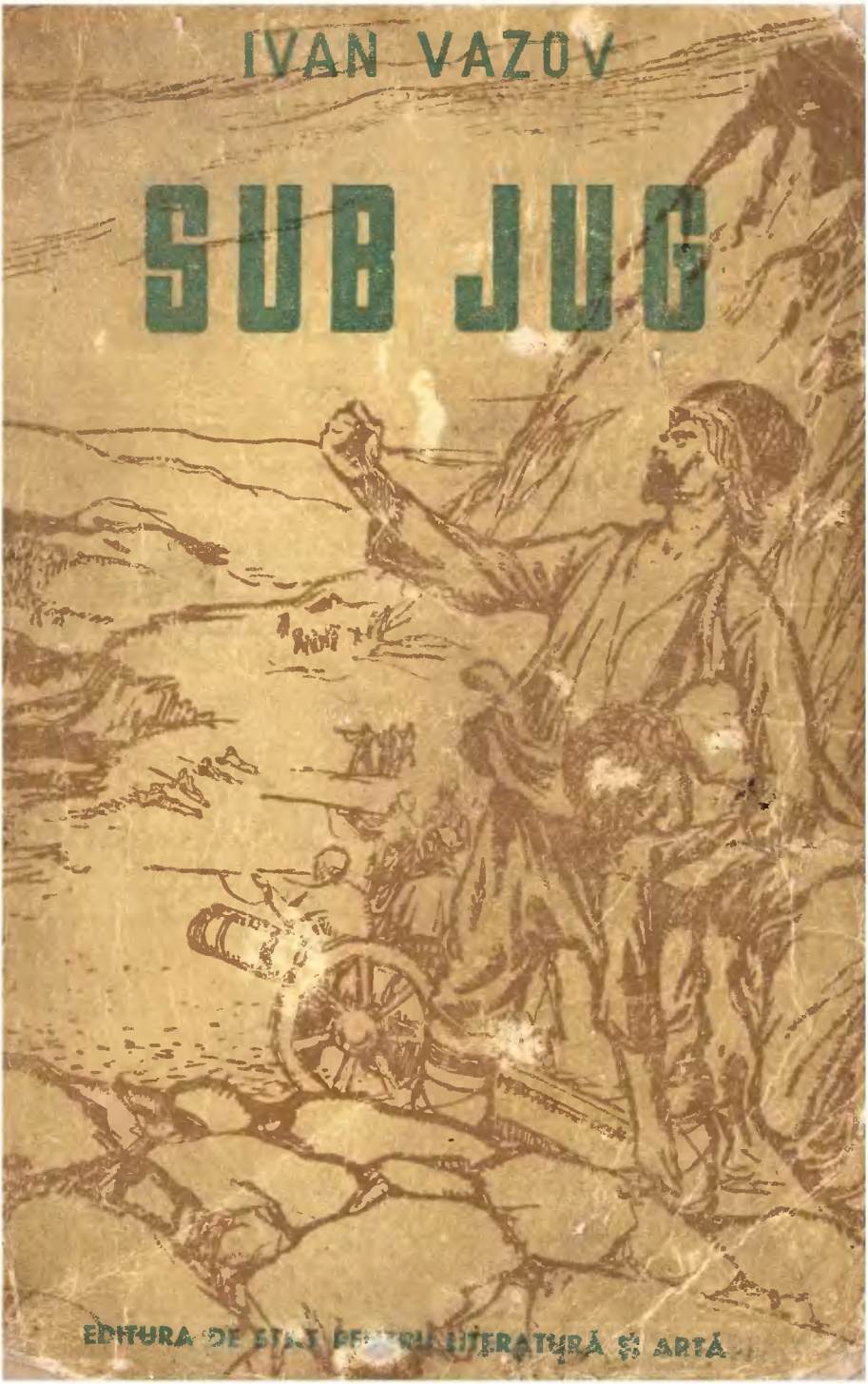

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

IVAN VAZOV

SUB JUG

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ.

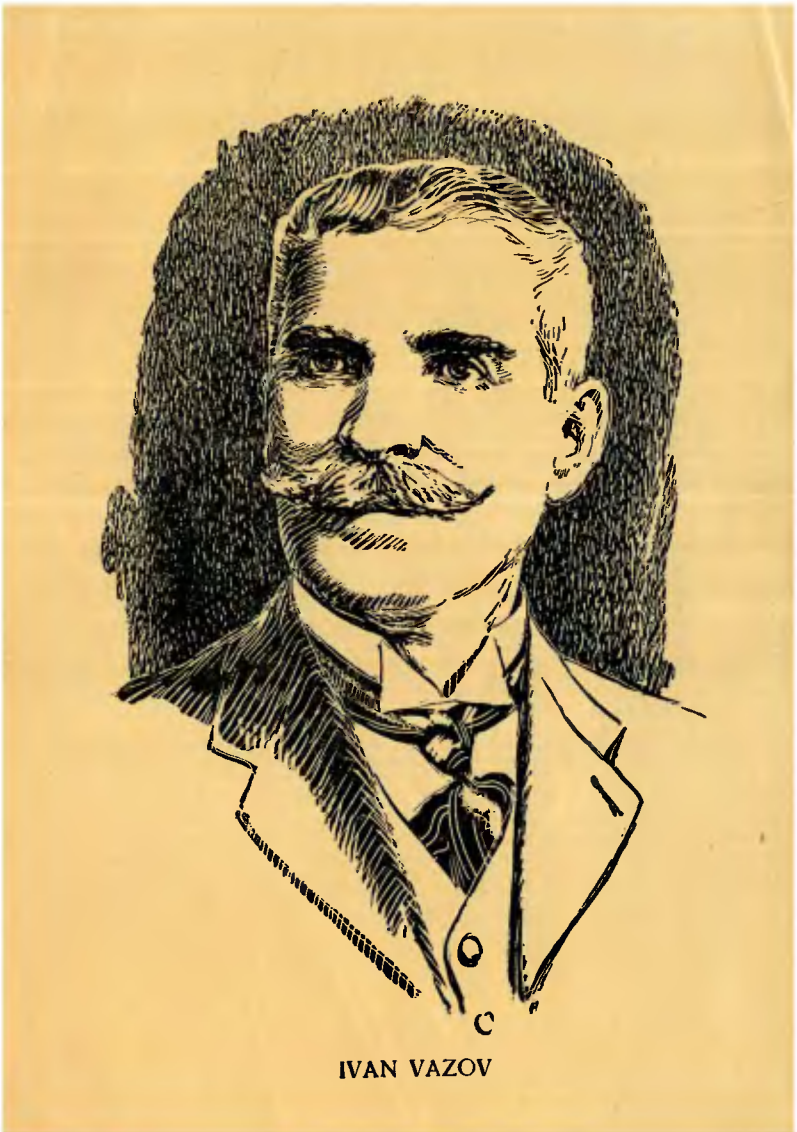

IVAN VAZOV

În românește de

VANGHELE HRISICU ȘI IONEL IIANU

Romanul de față a fost tradus după originalul în limba bulgară ПОД ИГОТО, de IVAN VAZOV, apărut în editura ХЕМУС. din Sofia, în anul 1946

Coperta de Nicky Popescu

PREFAŢĂ

Intotdeauna şi la toate popoarele, cele mai valoroase opere artistice si literare au fost realizate de acei creatori care au trăit cu intensitate evenimentele timpului lor, apărând dreptul la libertate şi fericire al maselor muncitoare, demascând minciuna, nedreptatea, asuprirea socială. In rândul acestor creatori — a căror memorie este respectată şi iubită de întreaga omenire progresistă — se află şi Ivan Vazov, fruntaşul literaturii clasice bulgare.

Născut la 27 Iunie 1850 la Sopot, localitate situată într'una din cele mai pitoreşti regiuni ale Bulgariei, Vazov a păşit în viaţă şi a dat la iveală cele dintâi creaţii ale sale într'o vreme în care poporul bulgar suferea cumplit de pe urma jugului greu al ocupaţiei turceşti. Durerile, mizeria, teroarea abătute asupra Bulgariei subjugate, au deşteptat în sufletul lui Vazov, încă din cea mai fragedă tinereţe, o ură neînduplecată împotriva cotropitorilor. In 1870, Vazov a fost trimis de tatăl său în România. Doi ani de zile el a trăit printre revoluţionarii bulgari exilaţi în ţara noastră, înflăcărat de planurile lor de organizare a luptei pentru eliberarea Bulgariei. Figurile fruntaşilor revoluţionari, printre care se numără şi Hristo Botev, pe care Vazov l-a cunoscut personal, au produs asupra lui o impresie deosebită. Intors în patrie, Vazov a intrat în legătură cu cercurile revoluţionare secrete din regiunea Sopotului, contribuind activ la pregătirea mişcării populare de eliberare. Mişcarea a izbucnit în Aprilie 1876, având printre conducătorii ei şi pe Ivan Vazov. „Lanţurile care ne-au sugrumat aproape cinci secole — *scria Vazov într'o poezie creată în vremea pre-*

gătirii răscoalei — sunt roase de rugină ; a venit timpul să le sfărâmăm, să ridicăm pumnalele noastre bine ascuţite împotriva turcilor odioşi şi cruzi".

Deşi mişcarea din Aprilie 1876 a fost în cele din urmă înnăbuşită de turci, eliberarea Bulgariei n'a mai întârziat mult; ea a venit în 1877 datorită victoriilor repurtate de armatele ruseşti asupra trupelor otomane. Vazov, care după eşecul răscoalei din 1876 se refugiase în România, a văzut astfel realizat cel mai scump vis al poporului bulgar. El a închinat un ciclu de poezii eliberatorilor, slăvind eroicele lor fapte de arme, dând glas recunoştinţei întregului popor bulgar faţă de marele popor rus. Dealtfel Vazov s'a dovedit în permanenţă un partizan înfocat al prieteniei dintre poporul bulgar şi poporul rus. In cartea de aur a Societăţii Slave, Vazov a scris aceste cuvinte semnificative : „Dragostea poporului rus este mare ca pământul său... Trăiască Rusia, căci în felul acesta va trăi însăşi Bulgaria !"

Adversar al oricărei nedreptăţi, duşman al celor ce trăiau asemenea unor paraziţi sociali din jefuirea muncii altora, nu a trebuit să treacă mult timp pentru ca Vazov să-şi dea seama că izgonirea turcilor n'a însemnat şi sdrobirea jugului asupririi de pe grumajii poporului bulgar, ci doar schimbarea lui, căci în fond, acesta era nevoit să ducă aceeaşi existenţă amară, nefericită, din pricina exploatării burgheziei, care acaparase puterea în stat, după alungarea turcilor. In numele intereselor maselor largi de oameni simpli, Vazov a continuat până la sfârşitul vieţii sale să ia atitudine faţă de toate problemele care frământau poporul său.

Când, în Septembrie 1921, Vazov a murit, poporul bulgar a simţit o mare şi dureroasă lovitură, pierzând pe unul dintre cei mai devotaţi fii ai săi.

Masele largi ale oamenilor simpli din Bulgaria au deplâns mult moartea scriitorului iubit, după ce cu un an în urmă participaseră cu o mare însufleţire la sărbătorirea lui cu prilejul împlinirii a şaptezeci de ani. Cu această ocazie, marele scriitor a rostit câteva cuvinte de o modestie exemplară, care ar putea sluji drept motto întregii sale creaţii: „Am activat dealungul unei jumătăţi de secol pe tărâmul literaturii, îndemnat de o forţă interioară neînfrântă să servesc adevărul şi frumosul. Am cântat Bulgaria pentrucă am iubit-o ; am insu-

flat inimilor tinere încrederea și dragostea față de ceeace ne aparține, fiindcă m'am socotit fiu al Bulgariei; am preamărit natura-i frumoasă pentrucă am fost fermecat de ea; m'am dăruit studiului istoriei ei pentrucă m'a încântat măreția trecutului".

Deaceea a cerceta opera lui Vazov înseamnă a pune în lumină tocmai conținutul ei realist, străduința continuă a scriitorului de a zugrăvi „adevărul" din jur, viața de toate zilele a poporului său, redând-o în imagini artistice cât mai expresive.

O influență determinantă, de prim ordin, pentru orientarea lui Vazov spre o creație legată de popor, a exercitat-o literatura clasică rusă.

Încă de pe vremea când urma cursurile școalei din Kalofer, având ca dascăl pe Botio Petcov, tatăl lui Hristo Botev, Vazov a avut prilejul să citească și să îndrăgească operele lui Jukovschi, Pușchin, Necrasov, Lermontov, iar mai târziu ale lui Tolstoi, Dostoievschi și Cehov. Amintindu-și de această vreme, Vazov mărturisea: „...cum nu ieșeam nicăieri și stam închis tot timpul în bibliotecă, am avut revelația unei lumi noi. Astfel, datorită literaturii ruseşti, un gust nou s'a deșteptat în mine." *Contactul cu operele clasicilor ruși și apoi cu acelea ale democraților revoluționari ruși, în frunte cu Belinschi, au rodit din plin în creația lui Vazov, ajutându-l să-și desvolte însușirile sale artistice, contribuind la limpezirea concepțiilor sale cu privire la menirea socială a literaturii.*

Opera lui Vazov — versuri, proză, teatru — alcătuește un tablou edificator al timpului în care a trăit el. Cine citește cele trei romane ale sale: Sub jug, Pământ nou și Regina din Kalazar, *are înaintea ochilor aproape cinci decenii din istoria poporului bulgar, cu toate transformările și evenimentele principale întâmplate în acest răstimp. Scriitorul începe cu descrierea răscoalei din 1876* (Sub jug), *continuă cu un tablou al primilor ani de după eliberare, când burghezia bulgară adoptase un lustru exterior de „înnoire" menit să mascheze pofta ei de îmbogățire rapidă prin exploatarea maselor,* (Pământ nou) *și termină prin a înfățișa epoca dela începutul secolului nostru, caracterizată prin decăderea totală a claselor stăpânitoare, care nici nu mai găsesc cu cale să-și tăinuiască mârșăviile* (Regina din Kalazar). *Scriitorul demască aspectele hide ale orânduirii*

burgheze şi ia apărarea celor mulţi şi asupriţi, aflaţi, după eliberarea de „sub jugul" otoman, „sub jugul" capitalist. Aceeaşi dragoste înflăcărată pentru cei mulţi şi obidiţi răzbate şi atunci când scriitorul abordează teme istorice, ca în Epopeea celor uitaţi. Evocarea trecutului nu înseamnă la Vazov retragerea în trecut, uitarea prezentului. In cele unsprezece ode care compun Epopeea celor uitaţi, el a glorificat figurile unor eroi naţionali vestiţi ca: Levski, Paisi, Kablescov, Rakovski, Volov şi alţii, cântând lupta lor pentru libertatea ţării şi a poporului.

Scriitorul, care susţinea că artistul trebue să „îndrume" prin conţinutul scrierilor sale, era convins totodată că şi forma operei trebue să conlucreze într'un sens asemănător. Valoarea deosebită a creaţiei lui Vazov stă în aceeaşi măsură în bogăţia de idei, în profunzimea observaţiei realiste, în sentimentele alese pe care le exprimă, cât şi în forma simplă şi expresivă în care ea este turnată.

Pe linia desăvârşirii artistice a creaţiei, Vazov a acordat o mare atenţie limbii literare. Răspunzând celor ce afirmau că el ar fi influenţat în mod covârşitor de Victor Hugo, Lamartine, Musset — Vazov s'a declarat adversar al obiceiului romanticilor de a adopta un stil bombastic, voit fastuos, care provoacă în jurul celor mai obişnuite idei un fel de ceaţă. „Prefer simplicitatea", sublinia el. La „simplicitatea" stilului, Vazov n'ajungea însă pe calea sărăcirii limbii; dimpotrivă el a readus în circulaţie o serie de cuvinte vechi, uitate şi a creat cu îndrăzneală expresii noi, îmbogăţind limba poporului său. Stilul lui Vazov poartă amprenta spontaneităţii lui, a lirismului său natural. Este un stil care serveşte la crearea unor imagini plastice, expresive, răspândite cu dărnicie în versurile, ca şi în proza marelui clasic al literaturii bulgare.

*

Interesul plin de dragoste al lui Vazov pentru existenţa şi năzuinţele oamenilor simpli, revolta sa sinceră împotriva oprimării omului de către om, entuziasta lui aspiraţie spre orizonturi mai luminoase, scăldate în razele soarelui libertăţii des-

cătușate — toate aceste elemente care rezumă principalele trăsături ale creației sale sunt admirabil înmănunchiate în romanul Sub jug, *prezentat acum pentru prima dată cititorilor din țara noastră. Vazov a început să scrie acest roman în timp ce se afla la Odessa. Când s'a înapoiat în patrie, în primăvara anului 1899, scriitorul a adus cu el aproape întreg manuscrisul romanului, care avea să devie cel mai de preț dar artistic făcut poporului bulgar. Curând după sosirea lui Vazov la Sofia,* Sub jug *a început să apară, în foiletoane regulate, în paginile revistei* Sbornik. *Chiar simpla tipărire a romanului în revistă, înainte de a fi publicat în volum, a fost suficientă pentru ca mulțimea de cititori, credincioasă lui Vazov, să-și dea seama de valoarea acestei noi creații a scriitorului, care îl situa definitiv în fruntea scriitorilor bulgari din acea vreme.*

Prima parte a romanului ne introduce în atmosfera încărcată dinaintea răscoalei, așa cum a cunoscut-o însuși autorul. Revolta deșteptată de actele barbare ale ocupanților turci, adună umăr lângă umăr tot mai mulți fii ai poporului, gata să-și verse sângele pentru cucerirea libertății. Indemnul la acțiunea dârză, hotărîtă, sboară șoptit din gură în gură, trece dincolo de barierele orașului, cuprinde întreaga regiune înconjurătoare. Incercările ocupanților și ale uneltelor lor mârșave de a strivi avântul popular, dau greș, provocând tocmai rezultate contrarii celor așteptate. Un semn este deajuns și răsculații ridică armele. Dar lipsa lor de organizare, izolarea între hotarele regiunii, fără a face apel și la alte forțe, trădarea în cele din urmă, duc la înfrângerea răscoalei, la prinderea și uciderea conducătorilor ei. Romanul, străbătut până aici de un optimism robust, pătruns în toate amănuntele acțiunii, de aceeași încredere înălțătoare în dobândirea libertății, de care sunt animați eroii, se încheie astfel tragic, printr'o neașteptată întorsătură a faptelor.

Dar cititorul rămâne oare copleșit de acest tragism? Desigur el sufere și este îndurerat de soarta eroicilor luptători, de jertfele lor, fără rezultate imediate. In acelaș timp însă, el își dă seama de uriașa forță a poporului care, odată deslănțuită, nu va mai putea fi zăgăzuită de niciun eșec vremelnic.

Ivan Vazov a scris Sub jug *din dorința de a ține mereu vie în memoria poporului bulgar amintirea eroismului răsculaților din Aprilie 1876. In miezul romanului stă dragostea puternică a scriitorului față de popor, atât de evidentă în felul de a înfățișa eroii.*

Vazov a acordat o atenție deosebită zugrăvirii figurii lui Ogneanov — eroul principal al romanului — străduindu-se să realizeze prin el tipul unui adevărat reprezentant al poporului. Și, într'adevăr, Ogneanov întrunește în persoana sa însușirile unui astfel de reprezentant. In tot ceeace face, el este călăuzit de ideea victoriei cauzei poporului. Devotat cu totul ei, Ogneanov știe să atragă și pe alții de partea lui, să-i convingă de necesitatea luptei. „Poporul bulgar va scăpa și se va vedea liber numai atunci când își va lua furcile și topoarele și când va nimici toți dușmanii", *spune el, într'unul din episoadele dela începutul romanului. Intreaga acțiune a romanului este, în continuare, astfel construită, încât cititorul se convinge prin fapte cum aceste cuvinte ale lui Ogneanov găsesc un ecou puternic. Ogneanov este în roman purtătorul de cuvânt al scriitorului; sentimentele nobile ale acestuia pulsează și în inima lui Vazov.*

Alături de Ogneanov se conturează în cursul desfășurării întâmplărilor și alte figuri de răsculați, fii credincioși ai poporului, ca doctorul Socolov, viteaza Rada, bai Marco — în care scriitorul l-a descris pe tatăl său, ucis de turci după evenimentele din Aprilie 76 — bai Mincio, preotul Stavri și alții. Dincolo de preocupările lor diferite, dincolo chiar de modurile diverse de a privi desfășurarea evenimentelor, pe toți eroii cărții îi leagă ura clocotitoare împotriva cotropitorilor, încrederea nestrămutată în capacitatea poporului de a se libera și a se cârmui singur.

Pe cât de mare era dragostea lui Vazov față de masa răsculată, față de poporul dornic de libertate — pe atât de năpraznică era repulsia lui față de ocupanți și de uneltele lor. Ororile săvârșite de turci, suferințele aduse de „jugul" lor, poporului bulgar, sunt pe larg înfățișate în roman. Cu neîmpăcată ură prezintă autorul acțiunea josnică, de trădare, a

chiaburului Jordan și a ginerelui său, Chiriac Stefciov, care îi denunță pe răsculați și sprijină autoritățile în înnăbușirea răscoalei. Vazov evidențiază faptul că atitudinea lor dușmănoasă față de popor este determinată de pofta nesățioasă de îmbogățire, de frica animalică de a nu-și pierde averea dobândită prin asuprire, prin jaf, și privilegiul de a fura mai departe munca altora. De neșters rămâne în amintirea cititorului capitolul intitulat „O clacă la Altânovo" în care scriitorul redă întreg sufletul poporului, oglindit în cântecele sale. Cât de frumoase sunt deasemeni acele pasaje, răspândite cu dărnicie în întregul roman, în care Vazov zugrăvește peisajul, natura. Intr'o schiță cu numele Peisaj *el spune:* „Natura! Niciodată nu m'am oprit înaintea ei fără o profundă emoție, fără ca ființa mea să nu se simtă străbătută de dulci și calme senzații." *Această natură care dă naștere în sufletul scriitorului la* „dulci și calme senzații" *este natura patriei, pe care el o reînvie plin de admirație în* Sub jug *ca și în atâtea volume de versuri.*

Sub jug *a devenit peste ani cartea preferată a oricărui cititor bulgar. O citește tineretul și învață din ea să cinstească jertfa înaintașilor și să le urmeze pilda. O citesc bătrânii și în sufletele lor se aprinde iarăși flacăra urii împotriva noilor vrăjmași ai libertății.*

Traducerea romanului Sub jug *în limba română, după ce anul trecut a fost tradus un volum de versuri din opera poetică a lui Vazov, vine să înlesnească cititorilor dela noi cunoașterea marelui clasic al literaturii bulgare. Ea este un eveniment menit să întărească legăturile de prietenie care unesc poporul nostru cu poporul bulgar. Cunoașterea operei lui Vazov este cu atât mai interesantă pentru noi, cu cât desvoltarea scriitorului a fost direct legată de țara noastră. Vazov și-a publicat primele trei volume de versuri în timp ce se afla în România. Mai mult, se pare că el cunoștea destul de bine limba română și a putut să-i citească în original pe Alecsandri, Bolintineanu, Gr. Alexandrescu. In scrierile în care Vazov își amintește de timpul petrecut în România, el vorbește cu simpatie de țara noastră și de poporul ei.*

*

Intr'una din cele mai cunoscute poezii ale sale, Ivan Vazov adresează dușmanilor poporului o energică apostrofă care izbește asemenea unui bici de foc:

„Tirani ! Zadarnic vă trudiți !
Că-i de nestins ce nu se stinge !
Și flacăra ce-o'nnăbușiți
Ca un vulcan vă va încinge !"

Previziunea poetului s'a adeverit întocmai. In ciuda tuturor opreliștelor, poporul bulgar, continuând lupta eroilor din Aprilie 1876, și-a cucerit în cele din urmă libertatea mult dorită. Datorită victoriilor istorice ale Armatelor Sovietice împotriva fascismului, și acțiunii îndrăznețe a forțelor patriotice populare, conduse de Partidul Comunist, poporul bulgar s'a văzut într'adevăr liber, la 9 Septembrie 1944, când clasa muncitoare a luat în mâinile sale conducerea țării. Răsturnarea și înlăturarea claselor exploatatoare de pe pozițiile lor dominante, perspectiva unei vieți libere, fericite, deschisă de atunci oamenilor muncii din Bulgaria, a însemnat o nouă eră și pentru valorile spirituale, patrimoniul cultural al poporului bulgar.

Astăzi, opera lui Ivan Vazov, cel mai strălucit dintre reprezentanții literaturii clasice bulgare, este răspândită în zeci de mii de exemplare, este cercetată într'o lumină nouă, științifică este luată drept exemplu. Studii și cercetări noi asupra activității lui Vazov scot în relief patriotismul fierbinte de care el a fost pătruns, pilduitoarea lui dorință de a servi poporul.

Scriitorii de astăzi ai Bulgariei, care contribue prin lucrările lor la construirea socialismului în patria lor, sunt mândri că se pot socoti urmașii lui Vazov și se străduesc să-și apropie și să desvolte calitățile operei acestui clasic, mare patriot și iubitor al adevărului. Cauza căreia Ivan Vazov și-a închinat cea mai mare și mai de preț parte a scrisului său înflăcărat se confundă astăzi cu scopurile luptei întregului popor bulgar, ce află în creația scriitorului clasic o chemare

avântată spre înălțimi, spre libertate și înfrățire cu toate celelalte popoare, împotriva celor ce vor să învălue din nou globul pământesc în incendiul unui nou război mondial: imperialiștii americano-englezi.

GEO ȘERBAN

Partea întâia

I

UN OASPETE

In seara aceea răcoroasă de Mai, ciorbagi[1] Marco, în halat şi cu capul gol, lua cina în curte împreună cu familia sa.

Ca deobicei, masa stăpânului era aşezată sub bolta de viţă, între şipotul cristalin şi rece al pârâiaşului ce susura ziua şi noaptea ca o rândunică, şi între tufele de merişor, verzi iarna şi vara, care îşi aruncau umbra dealungul zidului împrejmuitor.

Felinarul era agăţat de creanga unui liliac care îşi apleca blajin florile mirositoare deasupra capetelor familiei.

Şi era numeroasă familia.

Alături de ciorbagi Marco, de bătrâna-i mamă şi de soţia lui, şedeau în jurul mesei o droaie de copii — şi mai mari şi mai mici — înarmaţi cu furculiţe şi cuţite, care făceau să piară într'o clipită pâinea şi mâncarea din farfurii, adeverind zicătoarea turcească: „somun duşmanlar", adică „duşmanii pâinii".

Aruncând o privire blândă asupra acestor vajnici muncitori care înfulecau de zor cu dinţii ascuţiţi şi stomacul sănătos, tatăl zâmbea din când în când şi îi îndemna mulţumit:

— Mâncaţi, puii tatii, mâncaţi, să creşteţi mari! Peno, mai umple ulciorul!

Slujnica se îndrepta spre şipot, unde era pus la rece vinul spumos, şi umplea cana, aducând-o la masă. Ciorbagi Marco o întindea copiilor, zicându-le binevoitor:

— Beţi, măi, nerușinaţilor!

---

[1] Titlu dat de turci oamenilor înstăriţi, de altă naţionalitate decât cea turcă.

Ochii le scăpărau și cana trecea din mână în mână. Obrajii li se îmbujorau și își lingeau cu plăcere buzele încă ude de vin.

Marco se întoarse către soția sa, care se încrunta, nemulțumită, și îi spuse cu asprime:

— Lasă-i să bea aici, la mine — să nu râvnească după vin... Nu vreau să ajungă bețivi când s'or face mari...

Marco își avea părerile lui temeinice în privința creșterii copiilor. Nefiind prea învățat, ca cei din alte vremuri, își dădea totuși seama cu mintea lui dreaptă și sănătoasă, că firea omului așa-i făcută, să dorească tot ceeace-i oprit.

Deaceea, încredința copiilor cheia lăzii cu bani, spre a-i feri de ispita furtului.

— Gocio, du-te și descue lada și adu-mi punga cu galbeni!

Sau poruncea altuia:

— Na, băiatul tatii, du-te și numără-mi din coșulețul cu galbeni douăzeci de bucăți, să mi le dai după ce m'oi înapoia.

Și pleca.

Deși, pe vremea aceea, obiceiul era ca în timpul mesei copiii să stea în picioare — pentru a-și arăta respectul față de cei bătrâni — totuși Marco îi punea pe ai săi să șadă lângă el și să mănânce împreună. Chiar și atunci când avea oaspeți, își chema feciorii să fie de față.

— Lasă-i să capete deprinderi de gospodar — lămurea el — să nu fie sălbatici, să nu se ferească de oameni, ca Anco, răspopitul.

Anco răspopitul, cum întâlnea pe cineva care purta pantaloni de stofă neagră, intra în pământ de rușine.

Ocupat mereu cu îndeletnicirile sale negustorești, Marco nu-și vedea „poporul" grămadă decât la ora mesei și atunci se îngrijea de creșterea copiilor, în felul lui:

— Dumitre, nu întinde mâna peste masă sub nasul bunicii, nu fi bădăran!

— Ilie, nu ține cuțitul ca un măcelar și nu ciopârți pâinea, ci tai-o omenește!

— Gocio, dece te-ai descheiat ca un bandit? Mai aruncă-ți-le sul cela de pe cap, când te așezi la masă. Iar ți-a crescut părul ca la turtucăeni... Du-te la Ganco, să ți-l tundă căzăcește!

— Vasile, mai strânge-ți nițel furcoaiele, să mai încapă și ceilalți. Când ne-om duce la câmp o să te poți întinde cât vrei...

— Avrame, ce te ridici dela masă fără să te închini, protestantule!

Marco își rostea în felul acesta sfaturile numai când era voios; când îl apăsa supărarea, atunci domnea la masă o tăcere de mormânt.

Plin de cuviosie și credință, Marco se străduia să sădească și în fiii săi sentimentul religios. Seara, când spunea în fața icoanelor rugăciunea de vecernie, cei mari trebuiau să fie de față, iar duminica și în fiecare zi de sărbătoare, mergeau cu toții la biserică. Era o lege peste care nu se putea trece. Călcarea ei stârnea furtună în casă. Intr'un an, în postul cel mare, îi poruncise lui Chiru să se ducă la spovedanie, ca să se poată împărtăși a doua zi de dimineață.

Chiru se înapoiase dela biserică mai curând ca deobicei. Nici nu dăduse ochii cu duhovnicul.

— Te-ai spovedit? îl întrebase tatăl său, bănuitor.

— M'am spovedit, răspunse băiatul.

— La care popă?

Chiru răspunse turburat:

— La părintele Ene.

Minţea, pentrucă părintele Ene era prea tânăr și nu spovedea.

Marco, prinzând numaidecât minciuna, sărise înfuriat, îl luase pe fiul său de urechi și îl mânase așa până în stradă. Apoi, împingându-l către biserică, îl dăduse pe mâna părintelui duhovnic Stavre, spunând: „Părinte duhovnice, te rog, spovedește-l pe măgarul ăsta!“ Și, retrăgându-se în strană, așteptase cât timp ţinuse spovedania fiului său.

Față de cei care fugeau dela școală, era însă mult mai aspru. Rămas fără multă știință de carte, Marco prețuia învățătura și cărturarii. Era unul dintre patrioții aceia, sprijinitori zeloși ai noii mișcări intelectuale, prin stăruința cărora Bulgaria fusese presărată cu numeroase școli. N'avea o idee prea limpede despre foloasele practice pe care le putea aduce știința acestui popor de plugari, de meseriași și de negustori. Marco vedea, îngrijorat, că viața nu oferă nici muncă, nici pâine, celor care ispraveau școala. Simțea, însă, că în știință se ascunde o putere tainică, ce va schimba fața lumii. Credea în știință așa cum credea în dumnezeu, fără să cugete prea mult. Deaceea, se silea să-i ne de folos, după puterile sale. Avea o ambiție: să fie ales în co-

mitetul școlar al orășelului său. Beala-Cercva[1]. Și era întotdeauna ales, pentrucă se bucura de respectul și de încrederea tuturor.

Pentru a-și îndeplini funcția aceasta modestă, Marco nu precupețea nici munca, nici timpul. Se ferea însă de vreo altă slujbă care i-ar fi adus și foloase și putere, și mai ales se ferea să aibă vreo legătură cu autoritățile turcești dela conac[2].

★

Când se sfârși cina, Marco se ridică.

Era un om de vreo cincizeci de ani, înalt de stat și puțin gârbov, dar se ținea încă destul de bine. Fața lui roșcovană, pârlită, arsă de dogoarea soarelui și de bătaia vântului din pricina deselor drumuri pe la bâlciuri și la câmp, părea aspră și serioasă chiar atunci când zâmbea. Sprâncenele-i mari și stufoase, aplecate peste ochii albaștri, îi întăreau această expresie pe care o lumina însă un fel de bunătate cinstită și lipsită de fățărnicie, datorită căreia era iubit și prețuit de toți.

Marco se așeză pe divanul așternut cu o scoarță roșie, sub merișorul înalt și începu să tragă din ciubuc. Ceilalți își găsiră câte un loc pe scoarța de lângă pârâiașul susuritor, iar servitoarea aduse cafeaua.

In seara aceea, Marco era plin de voie bună. Urmărea cu plăcere jocul copiilor sătui, cu obrajii îmbujorați, care despicau văzduhul cu râsul lor răsunător. Alcătuiau un grup pitoresc, din mijlocul căruia se ridicau sgomotos țipete ascuțite, râsete vesele sau glasuri supărate: aduceau cu un stol de păsărele ce sburdă printre crengi. Jocul acesta nevinovat și vesel prindea apoi deodată un ritm mai viu, mâinile se mișcau mai repede, se mai trăgeau câțiva pumni, se auzeau strigăte de amenințare, se stârnea zarvă și țipete: concertul de păsărele se preschimbă în încăierare.

Invingători și învinși se duceau apoi toți la tata ca să i se plângă, sau să-i arate că aveau dreptate. Unul își lua bunica apărător, altul pe maică-sa acuzator și așa, din spectator nepărtinitor, Marco se transforma în judecător. Avea și dreptul și datoria să deslege pricinile. Dar judecătorul, cu toată priceperea sa, nu voia să asculte nici acuzarea, nici apărarea, ci rostea hotărîrea : pe unii îi mângâia, pe alții îi trăgea puțin de urechi, iar pe cei mai mici — adică pe cei loviți — îi săruta pe obraji.

[1] Beala-Cercva, adică Biserica albă. Azi, orașului i se spune Șopot și este locul de naștere al autorului. (N. T.).

[2] Reședința autorității turcești. (N. T.).

Şi mulţimea se potolea.

Atunci prâslea, care dormea în braţele bunicii Ivaniţa, trezit de sgomot, se pornea pe plâns.

— Dormi, puişorul bunicii, dormi, că de nu, vin turcii şi te fură, îi spunea bunica Ivaniţa, legănându-l pe genunchi.

Marco se încrunta.

— Mamă, îi zicea el, nu mai speria copiii cu turcii tăi! O să vâri frica în ei.

— Ehei, aşa mă pricep eu, răspundea bunica Ivaniţa. Şi pe noi tot cu turcii ne speriau... Ce, adică nu sunt de temut? Bătu-i-ar dumnezeu! Sunt femeie de şaptezeci de ani şi, vorba ceea: o să mor cu ochii deschişi fără să mai văd ceasul mântuirii.

— Bunico, eu, când o să fiu mare, o să iau sabia împreună cu bai[1] Vasile şi cu bai Ghiorghi şi o să-i tăiem pe toţi turcii! striga Petco.

— Mai lăsaţi măcar unul în viaţă, copiii bunicii!

— Cum se simte Asen? întrebă Marco pe soţia sa, care venea din casă.

— I-a trecut fierbinţeala şi acum doarme! răspunse femeia.

— Ce zor avea să-şi arunce ochii pe năpasta aia? zise neliniştită baba Ivaniţa. Că de pe urma ei s'a îmbolnăvit!

Marco se încruntă, dar nu răspunse nimic.

Trebue să amintim că Asen fusese apucat de friguri pentrucă văzuse dela fereastra şcoalei trupul decapitat al copilului lui Gancio, zugravul, adus de pe câmp, în curtea bisericii.

Marco se grăbi să schimbe vorba şi, întorcându-se spre copii, le spuse :

— Potoliţi-vă! Să auzim pe Vasile ce are să ne spună şi pe urmă să-mi cântaţi ceva! Hai, Vasile, povesteşte-ne ce v'a învăţat azi învăţătorul?

— Ne-a făcut o lecţie din istoria universală.

— Bine, povesteşte-ne ceva din istorie. Despre ce a fost vorba ?

— Despre războiul pentru moştenirea tronului Spaniei.

— Despre spanioli? Lasă-i în pace pe-ăştia... Zi-ne ceva despre Rusia.

— Ce anume? întrebă Vasile.

— De pildă, ceva despre Ivan cel Groaznic sau despre Bonaparte, cel care a dat foc Moscovei...

---

[1] Titlu reverenţios acordat de tineri celor mai în vârstă. (N. T.).

Marco nu apucă să-şi sfârşească vorba. In fundul întunecat al curţii se stârni pe neaşteptate un sgomot, iar de pe străşina zidului căzură câteva olane. Găinile cloncăniră şi puişorii piuiră, sburând speriaţi, cu penele înfoiate, în toate părţile. Servitoarea, care tocmai strângea rufele întinse la uscat, începu să strige: „Hoţii!... Hoţii!...“

O adevărată panică domnea în curte. Femeile se ascunseră prin odăi, copiii se făcură nevăzuţi, iar Marco — îndrăzneţ — se ridică în picioare şi după ce-şi aruncă privirea spre colţul întunecat de unde venea sgomotul, intră în casă. Puţin după aceea, ieşi prin uşa de lângă grajd. Avea două pistoale în mâini.

Luase hotărîrea aceasta primejdioasă atât de repede, încât soţia sa nici nu avu răgazul să-şi vină în fire şi să-l oprească. Tocmai când ieşea pe uşă, se auzi vocea ei înnăbuşită, amestecată cu lătratul câinelui ce se oprise, speriat, lângă şipot.

Intr'adevăr, acolo, în umbră, între coteţ şi grajd, se afla un om străin, dar întunericul era atât de adânc, încât nu se putea desluşi nimic. Pentru Marco, întunericul era şi mai de nepătruns, pentrucă trecuse dintrodată dela lumina felinarului în bezna nopţii.

Intră în grajd, în vârful picioarelor, desmierdă pe spate calul — ca să nu se sperie — şi privi printre gratiile de lemn ale ferestruicii. Fie că ochiul i se mai obişnuise cu întunericul, fie că i se păru, el zări chiar lângă fereastră, într'un colţ, dreaptă şi nemişcată, o arătare ce semăna a om.

Marco îşi ridică pistolul, se aplecă şi strigă, înfuriat:

— Davranma[1]!

Cu degetul pe trăgaci, aşteptă încă o clipă.

— Bai Marco! şopti cineva.

— Care-i acolo? întrebă Marco în bulgăreşte.

— Bai Marco, nu te speria. Om bun!

Şi necunoscutul apăru în ferestruică. Marco îi văzu acum limpede umbra.

— Cine eşti? întrebă hotărît şi bănuitor Marco, retrăgându-şi pistolul.

— Ivan, băiatul lui moş Manole Craliciu din Vidin.

— Nu te recunosc... Ce cauţi aici?

---

[1] Predă-te! (In original în limba turcă.) (N. T.).

— Ţi-oi povesti, bai Marcule, răspunse străinul înnăbuşindu-şi glasul.

— Nu te pot vedea... De unde vii?

— O să-ţi povestesc, bai Marco... Viu de departe.

— De unde, de departe?

— De foarte departe, bai Marco, rosti abia şoptit oaspetele.

— De unde?

— Din Diarbechir[1].

Lui Marco, cuvântul acesta îi lumină gândurile ca un fulger. Îşi aduse aminte că moş Manole avea un fiu surghiunit la Diarbechir.

Moş Manole era un vechi prieten de care-l legau atât treburile negoţului, cât şi numeroasele prilejuri când se ajutaseră unul pe altul.

Ieşi din grajd, se apropie prin întuneric de oaspetele întârziat, îl luă de mână şi, trecând prin grajd, îl duse în şură.

— Tu eşti, măi Ivancio? Te ştiu de când erai copil... Vei înnopta aci, iar mâine vom vedea, îi zise Marco pe şoptite.

— Iţi mulţumesc, bai Marco... Afară de dumneata, nu cunoşteam pe nimeni aci! şopti Craliciu.

— Mai e vorbă! Tatăl tău n'are alt prieten mai bun decât mine. Eşti aici ca la tine acasă. Te-o fi văzut cineva?

— Nu cred, nu era nimeni în stradă când am intrat aici...

— Ai intrat? Păi, aşa se intră, fiule? Prin acoperiş, cu deasila? Nu-i nimic... Băiatul lui moş Manole e oricând binevenit mai ales atunci când a bătut o cale atât de lungă. Ţi-e foame, măi Ivancio?

— Mulţumesc, bai Marco, nu mi-e foame.

— Ba trebue să îmbuci ceva. Mă duc să-i liniştesc pe-ai mei, şi apoi mă întorc, să mai stăm de vorbă... şi să punem lucrurile la cale. Hai, dumnezeu să te aibă în paza lui... Cât pe aci era să fac una boacănă... zise Marco lăsând în jos cocoşul pistolului.

— Iartă-mă, bai Marco, am făcut o mare prostie.

— Taci, până m'oi întoarce!

Şi Marco ieşi trâgând uşa grajdului după el.

Îşi găsi nevasta şi mama aproape leşinate de frică, dar când îl văzură viu şi sănătos, începură să strige şi-l apucară

---

[1] Orăşel situat în Asia mică; loc de deportare al revoluţionarilor bulgari. (N. T.).

de mâini, de teamă să nu iasă din nou. Marco se arătă liniştit, le încredinţă că nu găsise pe nimeni în curte şi că, pesemne, olanele fuseseră răsturnate de vreo pisică sau de vreun câine, iar proasta de Pena dăduse alarma.

— Am trezit degeaba mahalaua, zise el băgând pistoalele în tocurile ce atârnau de perete.

Ai casei se potoliră.

Baba Ivaniţa chemă servitoarea.

— Fa, Peno, fa... Fi-ţi-ar ochii tăi să-ţi fie! Ne-ai speriat! Scoate repede copiii din casă şi du-i să se sloboadă pe vreo piatră vânătă.

In clipa aceia se auziră bătăi în poarta din stradă. Marco ieşi în curte şi întrebă :

— Cine bate?

— Ciorbagiule, deschide! strigă cineva pe turceşte.

„Onbaşiul[1], îşi spuse Marco neliniştit. Va trebui să-l ascundem în altă parte!" Şi fără a ţine seama de bătăile din poartă, fugi spre grajd.

— Ivancio! strigă el ajungând în şură.

Niciun răspuns.

— Ai adormit, Ivancio? strigă el şi mai tare.

Nu primi nici de astădată vreun răspuns.

— Hei, o fi fugit, săracul! zise Marco, dându-şi seama abia acum că găsise uşa grajdului deschisă.

Apoi adăugă îngrijorat:

— Ce-o să se mai întâmple şi cu băiatul ăsta ?

Il mai strigă de câteva ori şi, neprimind niciun răspuns, se întoarse la poartă, unde turcii băteau atât de tare, că erau cât p'aci s'o spargă.

2

FURTUNA

Intr'adevăr, dela cele dintâi bătăi în poartă, fără să-şi dea seama cum, Ivan Craliciu sărise zidul înapoi şi căzuse în stradă.

Rămase câteva clipe buimăcit, apoi îşi aruncă privirile în jur, dar nu văzu decât întunericul de nepătruns.

[1] Grad în armata şi în poliţia turcă. Onbaşiul avea în subordine zece persoane. (N. T.).

Nori negri şi grei acoperiseră cerul şi răcoarea amurgului se schimbase într'un vânt rece, care şuiera jalnic prin uliţele pustii. Craliciu o luă la întâmplare pe prima uliţă şi porni în grabă, tot pipăind zidurile spre a-şi găsi drumul şi intrând prin băltoace. Toate porţile, obloanele şi ferestrele erau închise şi tăcute. Nicio lumină nu se strecura printre crăpături, niciun semn de viaţă. Orăşelul — ca toate oraşele de provincie — părea mort, cu mult înainte de miezul nopţii. Rătăci vreme îndelungată, călăuzindu-se doar după îndemnul inimii, cu gândul să iasă undeva, la marginea oraşului.

Deodată tresări, oprindu-se din drum, înaintea unei straşini largi. In întuneric, privirea lui desluşi o umbră. Rămase locului, sprijinindu-se cu băgare de seamă de portiţa lângă care se pomenise. Un mârâit, urmat de un lătrat furios, îl făcură să se dea deoparte. Trezise un câine adormit în curte, lângă portiţă.

Mişcarea lui bruscă şi lătratul câinelui îl trădară. Caraula se apropie, armele fură încărcate şi porunca: „stai", rostită în turceşte, spintecă tăcerea.

In clipele de mare primejdie, omul nu mai poate chibzui şi instinctul de conservare înlocueşte toate celelalte forţe morale. Işi pierde capul, am putea spune, şi îi rămân doar mâinile pentru a rezista şi picioarele pentru a fugi. Craliciu n'avea de făcut decât vreo câţiva paşi înapoi şi întunericul ar fi pus o perdea de nepătruns între el şi caraulă. Se năpusti însă asupra jandarmilor, trecu ca o vijelie printre ei şi o luă la fugă înainte.

Aceştia porniră în urmărirea lui şi strada răsună de paşi şi de strigăte, printre care se auzea şi vocea piţigăiată a jandarmului bulgar.

— Stai, măi băiatule, stai că tragem!

Craliciu fugea cât putea, fără să se mai uite înapoi. Se traseră câteva focuri de armă asupra lui, dar nu fu atins: întunericul îl salvă. Totuşi, nu alerga pare-se destul de repede, pentrucă după scurt timp simţi că-l apucă cineva de mânecă. Işi făcu vânt înainte şi haina îi rămase în mâinile poteraşului.

Se mai traseră încă două focuri. Craliciu fugea mereu înainte, fără să ştie încotro: abia mai răsufla şi, din pricina oboselii, picioarele i se împleticeau. Stătea să cadă, gata să rămână locului acolo.

Deodată, însă, un fulger orbitor lumină întunericul şi tânărul văzu că ieşise în câmp, şi că nu mai era urmărit. Atunci, de oboseală, se trânti, doborît, lângă un nuc, ca să-şi mai adune

puțin puterile. Vântul bătea dinspre munte, curat și destul de puternic, iar vuietul său se îmbina cu freamătul frunzelor și cu svonul îndepărtat al trăsnetului. In curând, vârtejul furtunei se apropie amenințător, un fulger brăzdă cerul peste capul fugarului și se cufundă undeva, în nemărginirea zării. Câteva clipe de odihnă în aerul proaspăt îl făcură să-și recapete puterile. Craliciu își dădu seama că ploaia era gata să înceapă și porni repede mai departe, să-și caute un adăpost. In jurul lui, copacii fosneau a jale, ulmii înalți se încovoiau sub puterea vântului, iarba și buruienile fremătau și întreaga natură se frământa într'un șuier îngrozitor. Picături mari de ploaie începură să cadă lovind ca glonțul pământul. Fulgerul sclipi din nou peste culmile Balcanilor și trăsnetul răsună apoi pe cer cu o tărie înspăimântătoare, de parcă ar fi vrut să răstoarne totul.

O ploaie torențială se porni, favorizată de furtuna care se deslănțuise; fulgerele brăzdau norii și întunericul, iar sclipirea lor albastră dădea munților și copacilor o înfățișare fantastică.

Și viziunile acestea de vrajă care se preschimbau cât ai clipi în beznă adâncă, aminteau o ciudată și înspăimântătoare feerie.

Iar în lupta stihiilor deslănțuite, în vaerul spațiilor, în sclipirea demonică a întunecimilor, era o frumusețe sălbatică — spectacol măreț, în care ciocnirea dintre infinit și mister se contopea într'o armonie diabolică, supranaturală. In izbucnirile furtunii, natura atinge cele mai mărețe motive ale poeziei. Deși ud până la piele, orbit de fulgere și asurzit de trăsnete, Craliciu mergea la întâmplare printre copaci și prin grădini, fără a găsi vreun adăpost. In cele din urmă deslușì sgomotul unei căderi de apă. Era scocul unei mori. Imediat, sclipirea unui nou fulger îl făcu să zărească chiar acoperișul morii, ascunsă printre sălciile pletoase. Craliciu dădu o fugă și se opri sub strașinile ei. Incercă puțin ușa, și ușa se deschise. Intră. Moara era cufundată în întuneric și tăcere.

Afară, furtuna se potoli; ploaia încetă odată cu ea și razele lunii așternură o pulbere de aur pe sdrențele sfâșiate ale norilor. Astfel de schimbări se petrec în văzduh doar în luna Mai.

Puțin mai târziu se auziră pași afară și Craliciu se ghemui în colțișorul dintre hambar și perete.

— Ia te uită, a deschis vântul ușa! glăsui prin întuneric o voce aspră și apoi lampa de petrol fu aprinsă.

Din colțul lui, Craliciu se uită și îl văzu pe morar, un țăran

înalt şi uscăţiv, împreună cu o fetiţă desculţă, într'o fustă cenuşie — pesemne fiica sa — care închidea uşa şi se căsnea să pună zăvorul. Avea vreo treisprezece-paisprezece ani, dar părea încă o copilă şi ochii ei negri, îngenaţi, aveau privirea blândă. Vestmântul sărăcăcios lăsa să i se întrevadă mijlocul svelt al unei viitoare mândreţe de fată. Cei doi veneau, pare-se, dela vreo moară din vecini, pentrucă n'aveau hainele ude. Morarul spuse:

— Bine că am priponit roata, că altfel ar fi rupt-o năvala apei. Poveştile lui moş Stanciu nu se mai sfârşesc; bine că n'a intrat cineva să ne jefuiască! şi omul privi în jur. Tu, Marica, du-te de te culcă. Dece te-o fi trimis mamă-ta aci? Ca să-ţi duc şi ţie grija! adăugă morarul, şi bătu în scândura desprinsă a pâlniei, îngânând o frântură de cântec.

Fără să mai aştepte, Marica se duse în fundul morii, pregăti aşternutul pentru ea şi pentru tatăl ei, făcu câteva mătănii, se întinse pe scoarţa de păr de capră şi adormi îndată, ca orice făptură fără griji.

Craliciu se uita la scena aceasta simplă, cu o curiozitate încordată. Figura aspră dar blândă a morarului îi inspira încredere. Faţa aceasta cinstită nu putea ascunde un suflet de trădător. Se hotărî să iasă din colţişorul lui şi să-i ceară sfat şi ajutor. Dar în clipa aceea morarul îşi întrerupse cântecul. Se ridică şi ciuli urechea la un svon de glasuri ce răzbătea deafară.

Uşa fu lovită cu putere.

— Deschide, morarule! strigă cineva pe turceşte.

Omul se îndreptă spre uşă, împinse bine zăvorul şi se întoarse palid.

Uşa fu izbită din nou şi se auzi un alt strigăt urmat de lătratul unui câine.

„Vânătorii, îşi zise morarul care recunoscu lătratul ogarului. Ce mai vor, blestemaţii? Ăsta e Emecsiz-Pehlivan[1]".

Emecsiz-Pehlivan, cel mai fioros dintre răufăcători, băgase groaza în împrejurimi. Cu două săptămâni în urmă, măcelărise întreaga familie a lui Gancio Doaliu din satul Ivanovo. Tot de el se spunea — şi cine spusese asta nu glumise — că retezase capul copilului pe care îl aduseseră în ajun cu căruţa în oraş.

Uşa trosnea sub lovituri.

[1] In amintirile sale, autorul spune că acest Emecsiz-Pehlivan era un turc uriaş, furios ca o fiară. Pehlivan, în limba turcă, înseamnă atlet, participant la demonstraţiile de luptă corp la corp. (N. T.).

Morarul rămase o clipă pe gânduri şi îşi luă capul în mâini, neştiind ce să facă. Fruntea i se acoperi de sudoare. Deodată, se aplecă, scoase de sub laviţa prăfuită o secure şi se aşeză lângă uşa în care împingeau cei de afară. Dar îndată ce îşi privi copila, morarul îşi mută gândul. O disperare cumplită îl cuprinse, chinul şi suferinţa îi brăzdară faţa.

Sentimentul de tată fu mai puternic decât revolta. Îşi aminti proverbul bulgăresc: „Capul cel plecat, sabia nu-l taie" şi hotărî să nu se împotrivească, ci să ceară milă dela nemilostivi. Lăsă în grabă securea lângă hambarul unde se ascunsese Craliciu, o înveli bine pe Marica şi deschise uşa.

In prag apărură doi turci înarmaţi cu puşti de vânătoare. Unul ţinea de lanţ un ogar. Cel dintâi — era chiar Emecsiz-Pehlivan — privi cu neîncredere înăuntru şi apoi intră. Era un om înalt, cam adus de spate, slab şi spân. N'avea un aer atât de înfiorător, pe cât de înfiorătoare îi erau faptele şi faima. Numai ochii mici, spălăciţi, îi jucau în cap cu o diavolească răutate, ca la o maimuţă. Tovarăşul său, scund, vânjos, şchiop şi cu chip de fiară, pe care se puteau citi cruzimea şi cele mai bestiale porniri, intră cu ogarul şi închise uşa.

Emecsiz-Pehlivan se uită supărat la morar.

— Dece nu deschizi, morarule? întrebă el.

Morarul se aplecă umil până la pământ, bâlbâi ceva, cerându-şi iertare şi aruncă o privire neliniştită spre fundul morii unde dormea Marica.

— Eşti singur aci?

Şi Emecsiz se întoarse.

— Singur, răspunse grăbit morarul, dar dându-şi seama că minciuna nu va prinde, adăugă: cu fata mea, care doarme colo.

In clipa aceea, Marica se desveli, întorcându-şi faţa spre ei. Lumina palidă a lămpii îi juca pe gâtul alb. Turcii aruncară priviri pofticioase spre fata adormită.

O sudoare rece scălda fruntea morarului. Emecsiz, cu o blândeţe prefăcută, i se adresă, spunând:

— Ciorbagi, fii bun şi du-te de ne cumpără o sticlă de rachiu.

— Pehlivan-aga, e miezul nopţii şi toate cârciumile din oraş sunt închise, răspunse morarul tremurând la gândul că va fi nevoit s'o lase pe Marica singură cu ei.

Şchiopul stărui :

— Du-te, du-te... S'o mai găsi vreo prăvălie deschisă pentru noi. Vreau să ne cinsteşti! Aşa se leagă prietenia...

Şchiopul rostise aceste cuvinte în batjocură, încredinţat de izbândă. Nici nu încercă să-şi mai ascundă gândurile faţă de tatăl fetei.

Emecsiz o sorbea din ochi pe copila care dormea — fără să-şi dea seama — într'o poziţie provocătoare. Văzând că morarul nu se mişcă, se încruntă, dar peste o clipă făcu iar pe blândul:

— Ciorbagi, n'am ştiut că ai o fată atât de frumoasă. Maşalla[1]! Tocmai bine să cinsteşti oaspeţii... Hai, du-te după rachiu, iar noi îţi vom păzi moara! Apoi adăugă ameninţător: Doar ştii cine-i Emecsiz-Pehlivan!

Incă din prima clipă, morarul ghicise gândul murdar ce se ascundea sub minciuna aceasta sfruntată. Sufletul său simplu şi cinstit se revoltă. Era însă prins ca în cursă: singur, în faţa celor doi tâlhari înarmaţi. Să se împotrivească, ar fi fost o nebunie zadarnică; moartea lui, care nu mai însemna nimic pentru el, n'ar fi salvat-o pe fiică-sa. Incercă să-şi înduplece duşmanii prin rugăminţi.

— Agalelor, fie-vă milă de un om bolnav şi bătrân... Sunt istovit de truda zilei... Lăsaţi-mă să mă culc... Nu vă mai bateţi joc de mine...

Dar parcă ar fi vorbit cu pereţii. Şchiopul mârâi:

— Haide, haide, celebi[2], că ni-e sete... Flecăreşti cam mult... Se cunoaşte că stai la moară!... Du-te şi adu rachiul.

Şi îl împinse spre uşă.

— La ceasul ăsta, de ieşit din moară nu ies şi nici nu mă duc undeva! spuse morarul cu glas surd.

Atunci cei doi turci îşi lepădară masca blândeţii şi privirile lor sălbatice se înfipseră ca săgeţile în bietul morar.

— Hei, hanzâr-erif[3]! Iţi arăţi colţii! Vezi asta? zise Emecsiz, şi-şi trase iataganul, iar ochii i se umplură de vinişoare sângerii.

— Puteţi să mă ucideţi, dar nu-mi las copila singură! şopti morarul smerit, însă foarte hotărît.

Emecsiz se ridică în picioare.

— Topal Hasan, svârle câinele ăsta afară, să nu-mi mai murdăresc cuţitul cu el.

---

1 Să-ţi trăiască! (In limba turcă în original). (N. T.).
2 Domnule. (In limba turcă în original). (N. T.).
3 Vită blestemată. (In limba turcă în original). (N. T.).

Șchiopul se repezi asupra morarului, îl îmbrânci și-l trânti în fața ușii. Apoi îl izbi cu piciorul, ca să-l scoată afară. Morarul se ridică și intră cu repeziciune înăuntru, strigând:

— Indurare! Indurare!

Trezită de sgomot, Marica se sculă speriată din așternut. Zărind cuțitul în mâna lui Emecsiz începu să țipe și se repezi spre tatăl ei.

— Aman! Fie-vă milă, agalelor! îngână morarul, îmbrățișându-și copila.

La un semn al lui Emecsiz, vânjosul Topal Hasan se năpusti ca un tigru asupra morarului, îi prinse brațele la spate și i le răsuci.

— Așa, Topal Hasan, stai să-l legăm pe șobolanul ăsta bătrân; dacă vrea, lasă-l să stea aci, să vadă și el isprava... Așa îi trebue nătărăului. Tot legat o să rămână și când vor cuprinde flăcările moara. O să avem și noi atunci la ce ne uita...

Și cei doi tâlhari, fără să țină seama de țipetele morarului, îi făcură vânt spre un stâlp, unde începură să-l lege cu o frânghie.

Înnebunit de groază la gândul celor ce vor urma, morarul sbiera ca o fiară cerând ajutor, fără a nădăjdui însă că-l va putea primi dela cineva în locurile acestea pustii.

Marica deschise ușa și, plângând, începu și ea să strige. Dar nu-i răspunse decât ecoul.

— Rămâi aici, morăriță! O să avem nevoie de tine! strigă Emecsiz și o trase înapoi ca să nu fugă. După aceea se întoarse către Topal Hasan.

— Aman, urla desnădăjduit morarul, săriți, oameni buni! Nu e nimeni aci? Marico, vino lângă mine!, striga el cersind fără să vrea ajutorul neputincioasei lui copile.

Craliciu, nemișcat, urmărea scena ce se desfășura în fața ochilor săi; picioarele îi tremurau, părul i se sbârlise și furnicături reci îi încrețeau pielea.

Toate prin câte trecuse și văzuse în seara aceea erau atât de neașteptate și atât de groaznice, încât i se păreau un vis urât. Șuieratul gloanțelor și tunetul trăsnetului îi mai stăruiau și acum în urechi. Gândurile i se întunecară.

La început crezuse că turcii veniseră după el și că soarta-i era pecetluită.

Încredințat că nu se va putea apăra, se hotărîse să se predea, ca să-l scape pe bietul morar.

Când văzu, însă, că va fi martorul unui spectacol şi mai îngrozitor şi când îl auzi pe morar chemând-o pe Marica în ajutor, îl cuprinse o furie şi o desnădejde nebună. Nu văzuse până atunci vărsare de sânge, dar turcii îi părură totuşi asemeni unor muşte uriaşe. Oboseala, istovirea şi şovăiala îi dispărură. Intinse mâna fără să-şi dea seama, apucă securea, ieşi din ascunzişul său, se strecură printre sacii cu grăunţe, se îndreptă din şale, palid ca un cadavru şi năpustindu-se asupra lui Emecsiz, care stătea cu spatele la el, îl izbi cu securea în ceafă. Toate acestea se petrecură ca într'un vis.

Turcul se prăbuşi la pământ, fără să scoată o vorbă.

In faţa acestui duşman neaşteptat şi atât de primejdios, Topal Hasan dădu drumul frânghiei cu care îl lega pe morar, scoase pistolul şi-l descărcă înspre Craliciu. Moara se umplu de fum, lampa se stinse din pricina detunăturii şi totul se cufundă în întuneric.

Atunci, începu în beznă o luptă turbată, cu braţele, cu unghiile, cu picioarele, cu dinţii. Se încăierară la început doi, apoi trei, se tăvăliră în noapte, cu strigăte sălbatice, cu gâfâeli şi gemete grele, însoţite de lătratul furios al câinelui. Topal Hasan, vânjos ca un taur, se împotrivea cu disperare celor doi adversari care trebuiau să-l învingă cu orice preţ pentrucă altfel ar fi fost sortiţi pieirii.

Când lampa se aprinse din nou, Topal Hasan se svârcolea în chinurile morţii. Craliciu izbutise să apuce în timpul luptei cuţitul turcului şi i-l înfipsese în gâtlej.

Cele două cadavre zăceau într'un lac de sânge.

Morarul se uită nedumerit la străinul care îi sărise pe neaşteptate în ajutor.

In faţa lui stătea un tânăr înalt, oacheş, cu ochii negri, pătrunzători, cu părul lung, plin de praf, sdrenţuit, ud şi una de noroi, cu surtucul fără nasturi şi deschis — de se vedea că nu avea nici cămaşă pe dedesubt — cu pantalonii rupţi şi ghetele ferfeniţă. Intr'un cuvânt, un om scăpat din închisoare sau care era sortit ei. Aşa îşi închipui morarul. Totuşi, îl privi cu duioşie şi blândeţe şi îi spuse:

— Nu ştiu nici cine eşti şi nici cum ai picat aci. Dar cât voi trăi, n'o să-mi ajungă zilele să te răsplătesc. M'ai scăpat dela moarte şi dela ceva şi mai rău: nu i-ai lăsat să-şi bată joc de copila mea şi de bătrâneţele mele. Dumnezeu să te binecuvânteze şi să te răsplătească! Şi întreg poporul o să te blagos-

lovească! Știi cine-i ăsta? (și arată pe Emecsiz). A făcut să plângă și copilul în pântecele mamei sale! Acum a scăpat lumea de fiara asta. Să trăiești, fiule!

Craliciu îi ascultă cu ochii înlăcrămați vorbele simple, pornite din inimă, și spuse, gâfâind încă:

— N'am făcut mare lucru, moșule! N'am omorît decât doi, și fiare de astea sunt cu miile. Poporul bulgar va scăpa și se va vedea liber numai atunci când își va lua furcile și topoarele și când își va nimici toți dușmanii. Spune-mi, moșule, unde să îngropăm leșurile? Nu trebue să rămână nicio urmă.

— Pentru ticăloșii ăștia am mormântul gata! Ajută-mă numai să-i scoatem afară, zise bătrânul.

Și cei doi bărbați, pe care sângeroasa noapte îi legase pe vecie, târîră cadavrele până la o groapă veche din stufărișul din dosul morii și le aruncară acolo, acoperindu-le bine cu pământ, ca să nu lase nicio urmă.

Pe când se înapoiau, apropiindu-se de ușă, cu târnăcopul și lopata, o arătare albă trecu prin fața lor.

— Ah, ogarul! strigă Craliciu. O să dea târcoale pe aci și o să ne trădeze!

Il ademeni și-l lovi cu sapa în cap; câinele se târî puțin pe burtă, urlând jalnic de durere, iar Craliciu îl împinse cu lopata în scoc și animalul se scufundă.

— S'ar fi cuvenit să-l îngropăm lângă stăpânii lui, spuse morarul.

Își curățară apoi hainele de sânge și aruncară nisip pe potecă.

— Bre, dar ce-i cu tine? zise morarul văzând că din brațul lui Craliciu țâșnea sângele.

— Nimic, m'a mușcat, ticălosul, când îl strângeam de gât.

— Dă-mi să te leg repede, spuse bătrânul și îl înfășură cu o cârpă. Apoi lăsându-i brațul, îl privi drept în ochi și-l întrebă:

— Iartă-mă, fiule, dar spune-mi de unde vii?

Și îl privi cercetător.

— Ți-oi povesti mai târziu, moșule. Acum îți spun numai atât: sunt bulgar și încă un bulgar vrednic. Poți să ai încredere în mine.

— Doamne ferește! Parcă eu nu văd? Ești un fiu al poporului și pentru frați ca tine mi-aș da și sufletul...

— Spune-mi acum, moșule, unde aș putea găsi haine să mă schimb și un loc unde să mă culc?

— O să mergem la mânăstire, la diaconul Vichentie. Suntem neamuri. De cât ajutor n'a fost el unor oameni ca dumneata... E şi el tot de credinţă bulgărească... Haidem şi-om înnopta cu toţii acolo. Bine că nu ne-a văzut nimeni!

Moş Stoian se înşela: lângă trunchiul nucului dinspre hotar, luna îşi arunca razele pe un chip omenesc. Fusese martor la îngroparea celor doi turci. Dar oamenii noştri nu văzuseră nimic. După câtăva vreme morarul, Craliciu şi fata — care în timpul luptei se ascunsese sub un mesteacăn, plângând înspăimântată — porneau spre mânăstire, ale cărei ziduri înalte, luminate de lună, străluceau albe printre ramurile umbrite ale nucilor şi ale plopilor.

In urma lor păşea umbra necunoscutului.

3

MÂNĂSTIREA

Străbătură o poiană presărată cu bolovani, trecând pe sub crengile unor nuci bătrâni de veacuri, cu trunchiurile crăpate de ani, şi în faţă li se iviră deslușit zidurile înalte ale mânăstirii. Sub lumina tainică a lunii clădirea părea ca un castel gotic, cu turle fantastic conturate.

Cu ani în urmă, vechiul lăcaş se mândrise cu un brad uriaş, a cărui coroană stufoasă adumbrea o bisericuţă din alte vremi, şi în care cântau mii de păsărele. Furtuna îl smulsese din rădăcini, iar egumenul durase biserică nouă în locul celei vechi. Se deosebea, prin turla ei înaltă, de restul bătrânelor clădiri, rămăşiţe ale trecutului, şi nu se potrivea cu ele cum nu se potriveşte hârtiuţa nouă cu hrisovul strămoşesc.

Vechea bisericuţă, ca şi bradul cel bătrân, căzuseră sub loviturile soartei; de atunci, mânăstirea se mohorîse şi nu mai înveselea privirea cu uriaşul ei copac ce se înălţase către nori; chipurile sfinţilor, ale arhanghelilor, ale cuvioşilor părinţi şi mucenici — zugrăvite pe pereţii bisericuţii — cu ochii scoşi de sulițele şi de iataganele cârjealiilor şi ale delibaşilor [1] nu-şi mai înălţau cu smerenie duhul pios.

---

[1] Trupe auxiliare recrutate voluntar din rândurile populaţiei turce. (N. T.).

Cei trei tovarăşi de drum ocoliră mânăstirea şi se opriră lângă zidul din dos, mai uşor de trecut şi mai apropiat de chilia diaconului Vichentie. Pe aci, n'ar fi trezit nici câinii mânăstireşti, nici slugile nu i-ar fi simţit. Ropotul cascadelor din munţi se auzea în jur umplând toată valea cu un vuiet sălbatic.

Unul dintre ei trebuia să sară zidul, să ia scara şi s'o treacă celorlalţi de afară, să poată intra şi ei. Firește că acest lucru îl făcu Craliciu, deprins cu greutăţile în noaptea aceea.

Săriră în ogradă toţi trei, repede, căci egumenul ar fi tras asupra lor dacă i-ar fi zărit dela fereastră. Ajunseră în curticica din dos, care da în curtea principală printr'o portiţă încuiată pe dinăuntru. Chilia diaconului, aflată la catul de jos, avea vederea tocmai spre această curticică. Se apropiară de fereastră, unde se mai vedea o lumină.

„Vichentie tot mai citeşte", îşi spuse morarul, şi după ce se înălţă în vârful picioarelor şi privi înăuntru, bătu la fereastră Aceasta se deschise şi cineva întrebă:

— Bai Stoiane, dumneata eşti? Ce cauţi aici?

— Diacone, dă-mi cheia portiţei, şi o să-ţi spun totul după aceea. Eşti singur ?

— Singur. Dorm cu toţii ! Uite cheia !

Morarul se topi în umbră şi după două-trei minute se întoarse, îi lăsă pe Craliciu şi pe fată să intre în curtea interioară şi apoi încuie portiţa.

Pătrunseră în curtea cea mare unde domnea o linişte de mormânt. Şipotul fântânii se auzea, în tăcere, monoton şi lin. Susurul lui amintea ecteniile morţilor. Un şir de cerdacuri întunecoase, tăcute şi fără viaţă, înconjurau curtea de jur împrejur. Chiparoşii negri îşi înălţau, muţi, vârfurile, ca nişte vedenii uriaşe. Chilia diaconului se deschise şi oaspeţii târzii păşiră înăuntru.

Diaconul, un flăcău cu faţa vioaie, cu ochii negri, inteligenţi, şi cu o bărbuţă de adolescent, îl primi prietenos pe Craliciu, despre care aflase totul din spusele morarului. Il privi cu admiraţie şi preţuire pe acest erou care ucisese ca pe nişte pui de găină doi tâlhari, salvându-l şi pe bătrân şi pe fată. Diaconul îşi dădu repede seama că oaspetele său era tot atât de cinstit, pe cât se arătase de viteaz. Moş Stoian povesti cu grabă, turburat, întâmplarea dela moară, binecuvântându-l pe salvatorul său. Vichentie, văzându-l tare obosit, îi spuse că-i va duce într'o chilie unde se va putea odihni. Porniră. Diaconul, cu o legătură de

haine şi cu merinde subsuoară, o luă înainte prin curtea adormită. Sosiră la scările cerdacului cu trei caturi şi le urcară. Apoi străbătură câteva săli şi mai suiră câteva trepte, până la catul de sus.

Deşi umblau încet, podeaua le scârţâia sub paşi, ca în orice clădire de lemn, veche. Vichentie aprinse lumânarea când intrară în chilie. Era goală şi tristă, cu un cearşaf peste salteaua de paie şi un ulcior cu apă. Semăna mai mult a închisoare. Craliciu, însă, nu-şi putea dori în clipa aceea ceva mai bun. După ce vorbiră puţin despre cele petrecute la moară, Vichentie se pregăti să-i ureze noapte bună:

— Eşti trudit şi trebue să te odihneşti. Nu vreau să te mai obosesc şi eu cu întrebările mele... Şi-apoi, nici nu e nevoie! Faptele de peste noapte vorbesc îndeajuns... O să ne vedem noi şi mâine, dar ţin să-ţi spun de pe acum: să n'ai nicio grijă; diaconul Vichentie va veghea asupra ta. Noapte bună...

Şi îi întinse mâna. Craliciu i-o luă şi i-o strânse, fără să-i dea drumul:

— Nu, zise el, m'ai găzduit şi înfrunţi primejdia pentru mine. Trebue să ştii, cel puţin, cine sunt. Mă numesc Ivan Craliciu.

— Ivan Craliciu, surghiunitul? Când ţi-au dat drumul? întrebă mirat diaconul.

— Când mi-au dat drumul? Am evadat din cetatea Diarbechirului... Sunt fugar.

Vichentie îi strânse călduros mâna.

— Bine ai venit, bai Craliciu. Eşti pentru mine un frate şi un oaspete preţios. Bulgaria are nevoie de fii destoinici. Avem multe, multe de făcut! Tirania turcilor nu mai poate fi îndurată şi nemulţumirea poporului va răbufni. Trebue să ne pregătim... Rămâi la noi, domnule Cralicev. Aici nimeni nu te va recunoaşte... Vrei să lucrăm împreună? întrebă cu aprindere diaconul.

— Acelaş gând aveam şi eu, părinte Vichentie.

— Vom vorbi mâine mai pe larg... Aici eşti în siguranţă. In chilia asta l-am adăpostit şi pe Levschi[1]. Nu vine nimeni aici. Mai mult ne temem de vedenii, decât de oameni. Noapte bună! sfârşi glumeţ diaconul, ieşind.

— Noapte bună, părinte! răspunse Craliciu închizând uşa după el.

---

[1] Organizatorul rezistenţei bulgare Prins şi executat la Sofia, în ziua de 6 Februarie, 1873 (N. T.).

Se schimbă în grabă şi înbucă din merindele aduse. Suflă apoi în lumânare şi se culcă, dar se svârcoli mult timp în pat, fără ca somnul să i se atingă de pleoape. Amintirile îi turburau sufletul.

Toate întâmplările sguduitoare de peste noapte îi treceau prin minte nespus de limpezi şi de chinuitoare. Şi multă vreme nu putu da ochii în geană. Dar, în cele din urmă, natura fu mai puternică: trupul şi sufletul istovit se plecară în faţa nevoii de neînlăturat a somnului. Aşa că adormi.

După un timp, tresări şi deschise ochii în întuneric. Auzea cum trecea cineva, încet, cu paşi grei, pe sală. Apoi, desluşi un cântec ce aducea a vaet. Paşii se apropiau, iar cântecul se auzea din ce în ce mai tare. Semăna când a prohod, când a plâns cu suspine. Craliciu bănui că sunetele veneau din altă parte, dar că tăcerea locului le făcea să pară mai apropiate. Nu, paşii se auzeau limpede pe sală. Deodată, un chip întunecat se arătă la fereastră, privind înăuntru.

Încremenit, Craliciu îşi pironi ochii asupra umbrei şi văzu cu groază că îi făcea semn cu mâna, ca şi cum l-ar fi chemat.

Vedea toate acestea foarte desluşit în străveziul nopţii.

Nu-şi mai luă ochii dela fereastră. I se păru că făptura aceea tainică semăna cu Emecsiz-Pehlivan, ucisul. Crezu că visează şi îşi frecă ochii.

Privi din nou, însă umbra stătea tot la fereastră uitându-se înăuntru.

Craliciu nu era superstiţios, dar clădirea, pustie, cu liniştea ei de mormânt, îl înfiora.

Îşi aminti gluma diaconului despre vedenii şi o teamă neobişnuită îl cuprinse. Îi fu ruşine. În întuneric, îşi pipăi pistolul, apoi se ridică, deschise uşa şi ieşi, desculţ, pe prispă. Făptura înaltă şi tainică se mişca ceva mai departe, cântându-şi ciudatul ei cântec. Craliciu se apropie curajos de ea. Stafia, în loc să se facă nevăzută — ca în poveşti — gemu speriată, pentrucă şi Craliciu, la rândul său, aducea şi mai mult a vedenie, aşa cum era îmbrăcat, în cămaşa şi în pantalonii albii, primiţi dela diacon.

— Cine eşti? o întrebă vedenia cea nouă pe cea veche, apucând-o de pulpana hainei.

Gura nefericitului era însă încleştată de groază. Începu a se închina, dând din cap ca un idiot. Craliciu pricepu că avea în faţa sa un biet nebun şi îl lăsă în pace.

Vichentie uitase să-i vorbească oaspetelui său despre apucăturile nocturne ale blândului idiot Muncio, care de ani de zile locuia la mânăstire. El era necunoscutul care văzuse îngroparea turcilor.

4

DIN NOU LA MARCO

Când — după fuga lui Craliciu — Marco deschise portița, dădu în prag peste onbașiu și peste jandarmii lui, care intrară cu grijă în curte.

— Ce s'a întâmplat pe aci, ciorbagi Marco? îl întrebă onbașiul.

Liniștit, Marco îi spuse că nu fusese nimic și că slujnica, sperioasă, dăduse degeaba alarma. Onbașiul se mulțumi cu această explicație și plecă fericit că nu se petrecuseră cine știe ce încurcături neplăcute.

In clipa în care Marco închidea poarta, sosi vecinul său.

— Ghecimis-ola[1]! bai Marcule!

— Ei, Ivancio, poftim, te rog, să bem câte o cafea!

— Bună seara, bai Marco! Asen cum se simte, e mai bine? — zise un tânăr înalt, venind în grabă spre poartă.

— Poftim, doctore, intră!

Și Marco îi însoți într'o odaie unde aprinse două lumânări înfipte în două sfeșnice de alamă bine lustruite.

Incăperea aceea, a oaspeților, era mică, veselă și plăcută. Era rânduită și împodobită după gustul original și simplu al vremii, gust care mai dăinuie și astăzi în unele orașe din provincie. Scoarțe înflorate acopereau podeaua, iar pe cele două divane se aflau covoare roșii, toate lucrate în casă. Lângă unul din pereți era soba de fier, în care iarna se făcea foc și care vara folosea ca mobilă. In fața sobei, la iconostas, unde licărea candela, stăteau rezemate icoanele și în dosul lor se zăreau litografii dela Sfântul Munte, aduse cu grijă de tot felul de pelerini.

Icoanele erau vechi, ceeace, întocmai ca armele vechi pentru amatori, le făceau și mai de preț în ochii bunicii Ivanița.

---

[1] Să fii sănătos. (In limba turcă în original). (N. T.)

Una, mai ales, foarte veche, îi era dragă tare bătrânei. Povestea cu mândrie că această icoană minunată fusese zugrăvită cu piciorul de către străbunicul ei, Hagi Arsenie, şi nimeni nu îndrăznea să-i spună că nu-i adevărat, atât era de încredinţată de spusele ei. Deasupra iconostasului stătea înfiptă o tufă de busuioc şi o cracă de salcie puse acolo dela Duminica Floriilor. Le păstra, pentrucă aduceau în casă sănătate şi noroc. Jur împrejur, pe pereţi, rafturi cu farfurii de porţelan, podoabă nelipsită din orice casă de gospodar, iar în colţuri, poliţe triunghiulare cu ghivece de flori. Ciubucele cu vârf de chihlimbar galben sau lulele poleite, deşi nu mai erau de mult folosite, înfrumuseţau totuşi pereţii. Vrând să menţină tradiţia, Marco păstrase un singur ciubuc pentru sine.

Peretele din faţa ferestrelor juca rolul important al unei galerii de tablouri. Era un fel de muzeu al casei lui bai Marco şi cuprindea şapte tablouri litografiate, în rame aurite, aduse din România. Felul cum fuseseră alese trăda gustul naiv al vremii. Două reprezentau scene din viaţa de familie a nemţilor, una pe sultanul Abdul Medgid, călare, cu suita sa. Celelalte, episoade din războiul Crimeii: lupta dela Aima, lupta dela Eupatoria, ridicarea asediului Silistrei în 1852. Tabloul acesta avea o inscripţie greşită în limba română: „Rezbelul Silistrei", iar un nepriceput tradusese, scriind dedesubt, pe bulgăreşte: „Războiul de lângă Silistra"! Ultimul tablou înfăţişa figurile comandanţilor ruşi din timpul acelui război, pictaţi însă numai până la genunchi. Deaceea, părintele Stavre asigura că ghiulelele inghilijilor[1] le tăiaseră picioarele, iar bunica Ivaniţa le spunea „Mucenicii". „Cine a umblat iară la mucenici?" îi întreba ea, supărată, pe copii.

Deasupra tabloului „mucenicilor" se afla un ceasornic mare de perete, ale cărui lanţuri şi greutăţi ajungeau până în dreptul pernelor de pe divan.

Acest ceasornic, învechit, îşi încheiase de mult slujba: mecanismul se tocise, arcurile erau slăbite, cadranul alb crăpase, iar fusurile erau strâmbate şi lăbărţate. Semăna cu o ruină vie. Marco, însă, îi lungea viaţa cu grijă şi pricepere. Îl dregea singur, îl desfăcea, îl întorcea, îl curăţa cu o pană înmuiată în untdelemn, îi sprijinea osia rotiţelor cu hârtiuţe şi aşa îi mai dădea viaţă pentru un timp, până ce se oprea din nou. Marco

[1] Englezilor. (N. T.)

îi spunea în glumă: „ofticosul meu", dar atât el cât şi ai casei se învăţaseră într'atât cu bolnavul acesta, încât, oridecâteori pulsul său — adică limba — se oprea, casa asurzea şi parcă îi lipsea ceva.

Când apuca Marco de lanţuri, ca să-l întoarcă, bolnavul scotea din piept horcăeli atât de sgomotoase şi de supărătoare, încât pisica se speria şi fugea.

Două fotografii ale familiei întregeau, pe acelaş perete, comorile galeriei de tablouri, pe care bătrânul ceasornic o transforma în muzeu.

Doctorul Socolov era un tânăr de douăzeci şi opt de ani, sprinten, cu părul blond şi lucios, cu ochi albaştri, cu înfăţişarea sinceră, iute din fire, ciudat şi cam uşuratic; slujise ca sanitar într'un corp de armată turc, la graniţa muntenegreană, îşi însuşise bine limba şi obiceiurile turceşti, bea rachiu şi petrecea seara cu onbaşiul, iar în timpul nopţii trăgea cu arma prin coşul casei, ca să-l sperie. In afara acestora toate, mai dresa şi un urs.

Privit cu neîncredere de către ciorbagii, care se bizuiau mai mult pe hechiminul[1] Iane, era foarte iubit de tineret, atât pentru firea lui veselă şi deschisă, cât şi pentru patriotismul său înflăcărat. Era întotdeauna primul, atât la petrecerile tineretului cât şi în activitatea ilegală a comitetului şi îşi consacra tot timpul acestor două îndeletniciri.

Nu trecuse prin nicio şcoală de medicină, dar tineretul — ca să-l pună mai presus de hechiminul grec — îi dăduse titlul de doctor, şi el nu găsise nimerit să protesteze. Cât priveşte grija vindecării bolnavilor, o lăsa în seama celor două ajutoare care îi erau credincioase: aerul sănătos al acelei regiuni de munte si natura. Deaceea nu prea dădea doctorii bolnavilor săi — dealtfel nici nu se descurca el cu numirile lor latineşti — iar toată farmacia lui era îngrămădită pe o policioară. Aşa că nu era de mirare că izbutise repede să-şi concureze adversarul.

Socolov era medicul de casă al lui Marco şi venea să-l vadă pe Asen.

Celălalt oaspe era Ivancio Iota. Ca un bun vecin, venise să mai stea de vorbă şi să-l liniştească pe bai Marco. Câteva minute, convorbirea se învârti numai în jurul întâmplării din seara aceea şi Ivancio îşi povesti cu foc impresiile şi neliniştea.

---

[1] Doctor. (In limba turcă în original). (N. T.)

— Şi cum vă spuneam — urmă Iota —, tocmai când Lala noastră strângea masa, am auzit la voi, bai Marco, o gălăgie care m'a neliniştit. Câinele lătra şi el furios. M'am speriat... Adică, nu, nu m'am speriat, dar i-am zis Lalei: fa Lalo, ce se întâmplă la bai Marco? Şi i-am spus: uite-te tu prin cerdac în curtea lor. Dar mi-am zis pe dată: asta nu e treabă muierească... Şi m'am dus, plin de curaj, în cerdac şi m'am uitat dincolo; în curte la voi, întuneric... Dar ce o fi fost cu toată zarva asta? mi-am zis eu în gând... Adică, dece s'o fi trezit mahalaua?... Lala era în spatele meu şi mă ţinea de mintean... Unde? zice... Să nu sari la bai Marco!... Nu-i nimica, fa — îi spun eu — încuie „accesiunea" dinspre bai Marco!

— Nu era nevoie, Ivancio, că n'a fost nimic, spuse Marco surâzând.

— Atunci, adăugă Iota, mi-am zis în minte: trebue să anunţăm conacul. Domnul bai Marco ne este vecin şi nu-l putem lăsa în primejdie... Şi imediat pornii pe scări în jos, iar Lala striga mereu după mine... Taci, fa! m'am răstit eu bărbăteşte la ea... Şi am ieşit în poartă, să mă uit în stradă! Linişte universală!

— Asen o fi adormit, bai Marco? întrebă doctorul spre a pune capăt limbuţiei lui Ivancio.

Omul însă se grăbea să spună mai departe:

— Văzând în stradă liniştea universală, mi-am zis: Ivancio, tocmai de asta trebue să te temi... Aşa că m'am întors şi am trecut prin poarta de din dos, adică am ieşit în strada Chioară... Din strada Chioară, prin portiţa lui Bai Nedcu, apoi prin curtea lui Mahmudchin şi prin ograda lui Gancu, a unchiului, drept la conac... Intru, mă uit... şi comunic imediat, curajos, onbaşiului că la voi au năvălit tâlharii şi că sboară găinile prin curte!

— Ţi-am spus că nu era nimeni! Te-ai trudit degeaba, Ivanciule.

Intre timp, afară, vijelia se deslănţuise cu furie.

— Eh, bai Marco, am uitat să te întreb, zise deodată doctorul, te-a găsit în seara asta un tânăr?

— Ce fel de tânăr?

— Un tânăr ciudat, destul de prost îmbrăcat... Mi s'a părut însă deştept, după cât am putut vedea... Intreba de casa dumitale.

— Nu, nu m'a căutat nimeni; unde l-ai văzut? răspunse bai Marco turburat, fără a atrage însă luarea aminte a oaspeţilor.

Doctorul urmă liniştit:

— Cam pe înserate, în dreptul grădinii de trandafiri a lui Hagi Pavel, m'a ajuns din urmă un tânăr care m'a întrebat politicos: „Domnule, îmi puteţi spune dacă Marco Ivanov locueşte departe? Il caut — zice — şi vin pentru prima oară aci..." Cum din întâmplare aveam acelaş drum, i-am propus să meargă cu mine. Mă uitam la el că era, săracul, aproape gol — avea un mintean subţirel şi rupt, cât mi-am putut da eu seama pe întuneric — iar flăcăul: uscăţiv, slab, deabia se ţinea pe picioare. Şi era un frig... Nu îndrazneam să-l întreb de unde vine şi dece-i în halul ăsta, dar mi-a fost milă de nenorocitul ăsta care o ducea atât de greu... M'am uitat la pelerina mea roasă, care îşi trăise traiul, cum se zice. „N'o să te superi, domnule, dacă îţi ofer haina mea? Aşa, ai să răceşti!" „Mulţumesc", mi-a răspuns el, şi a luat haina. Am venit aşa împreună până aci şi apoi l-am lăsat. Ţineam să te întreb: cine era flăcăul?

— Ţi-am spus că nu m'a căutat nimeni!

— Ciudat, se miră doctorul!

— N'o fi fost tâlharul care s'a căţărat pe straşina voastră, bai Marcule? întrebă Ivancio. Că doar n'o fi fost toată zarva de pomană!

— Nu-i cu putinţă ca băiatul să fi fost tâlhar, observă doctorul. Asta se vedea după chipul lui.

Discuţia luase un ton neplăcut şi Marco, spre a o schimba, se întoarse către Socolov:

— Doctore, ai citit ziarul? Cum merge cu răscoala din Herţegovina?

— E pe sfârşite, bai Marcule. Poporul a făcut minuni de vitejie, dar stăpânirea e prea puternică.

— O mână de oameni şi cât a rezistat! Unde am fi şi noi în stare să facem una ca asta! zise Marco.

— Dar ce, parcă am încercat? observă doctorul. Noi suntem de cinci ori mai numeroşi decât herţegovinenii, dar nu ne dăm seama de puterea noastră.

— Nu vorbi aşa, doctore, zise Marco. Una sunt herţegovinenii şi alta, noi! Noi trăim în inima iadului! O mişcare să facem, că ne omoară pe toţi, ca pe nişte muşte. De nicăieri n'o să-ţi vină ajutor.

— Vă întreb însă: Am încercat? repetă aprins doctorul. Pe noi ne măcelăresc şi ne taie şi dacă nu facem nimic... Cu cât ne îndobitocim mai mult, cu atât ne urgisesc mai rău. Păcat! Cu

ce le greşise copilaşul acela nevinovat al lui Ganciu, pe care l-au adus ieri cu capul tăiat? Pe noi ne ameninţă cu ştreangul numai ce încercăm să protestăm împotriva tiraniei, în timp ce Emecsiz-Pehlivan şi cei de teapa lui au voie să ne ucidă fără să fie pedepsiţi. Dreptate e asta? Cine mai poate răbda atâta suferinţă? Până şi ciurul are inimă, zice vorba din bătrâni.

Atunci intră şi baba Ivaniţa.

— Aţi aflat şi dumneavoastră? zise ea. Pena a auzit, adineaori, până ce n'a dat ploaia, că s'a tras cu arma... Ce o fi fost? Maică Precistă, iar au mâncat vreun suflet de creştin...

Marco tresări şi se schimbă la faţă. O presimţire îi spuse că se întâmplase ceva cu Craliciu. Un junghi i se înfipse în inimă şi nu-şi putu ascunde turburarea.

— Bai Marcule, ce ai? zise doctorul privindu-i faţa chinuită de suferinţă.

Ploaia stătuse şi oaspeţii se ridicară să plece. Vestea aflată îi neliniştise.

— O fi închis cineva obloanele mai tare şi s'o fi înşelat sluga iar!... Nu vă temeţi, curaj! se viteji Ivancio Iota. Babă Ivaniţo, portiţa care dă la noi o fi deschisă?

Şi în timp ce Marco îl însoţea pe doctor spre poartă, Ivancio se furişă prin portiţa dintre cele două curţi, pe care i-o deschisese nevastă-sa.

5

IN TIMPUL NOPŢII

Doctorul Socolov bătu la poarta casei sale.

O bătrână îi deschise şi tânărul întră, întrebând repede:

— Ce face Cleopatra?

— Intreabă de dumneata, îi răspunse surâzând bătrâna.

Doctorul străbătu curtea lungă şi pătrunse în odaia sa. Incăperea aceasta, care îi folosea drept cameră de lucru, farmacie şi dormitor, era goală, largă, cu dulapuri în zid şi un cămin mare. Pe o policioară se aflau rânduite toate medicamentele, iar pe măsuţă, o piuliţă, câteva cărţi de medicină împrăştiate şi un pistol. Deasupra patului atârna o puşcă cu două ţevi

şi o geantă de vânătoare. Un singur tablou împodobea odaia: chipul prinţului muntenegrean Nicolae, iar sub el, fotografia unei artiste.

Lucrurile, aruncate vraişte. Lipsa de ordine şi pustietatea încăperii arătau că în odaia aceea locuia un tânăr burlac cu gândurile aiurea. Intr'un colţ se vedea uşa chelarului, deschisă. Acolo petrecuse o noapte, cu trei ani în urmă, Vasile Levschi.

Doctorul îşi aruncă fesul şi haina, se apropie de uşa chelarului şi bătu din palme, strigând:

— Cleopatră! Cleopatră!

Nu-i răspunse nimeni.

— Cleopatră, vino încoace, porumbiţa mea!

Din chelar se auzi un sgomot ciudat.

Doctorul se aşeză pe un scaun, în mijlocul odăii, şi strigă:

— Aici, Cleopatră!

Apăru un urs. Mai bine zis: un pui de urs.

Se apropie, târându-şi labele late pe podea şi mârâi bucuros. Se înălţă, îşi propti labele din faţă pe genunchii doctorului şi, deschizându-şi botul mare cu dinţii albi şi ascuţiţi, se gudură ca un câine. Doctorul îl desmierdă pe cap şi îi întinse mâna să i-o lingă. Ursul i-o linse toată, apoi o apucă în gură.

Fiara aceasta, prinsă încă de pui în Sredna Gora, îi fusese dăruită de un ţăran vânător, căruia Socolov îi vindecase băiatul de o boală grea. Doctorul prinsese drag de ea şi o creştea cu grijă. Cleopatra se deprinsese cu ocrotirea lui blândă, se supunea cu uşurinţă lecţiilor de dresaj şi-şi iubea din ce în ce mai mult stăpânul.

Cleopatra învăţase să danseze polca ursului, îi întindea doctorului pălăria, îl servea şi-i păzea odaia ca un câine. La drept vorbind, era „serviciul ursului", pentrucă prezenţa ei în casa doctorului gonea bolnavii. Doctorului însă nu-i păsa de treaba asta.

In toiul polcei, Cleopatra răcnea atât de înfiorător, încât toată mahalaua ştia că dansează. Atunci Socolov, vesel, juca şi el cu ea.

In seara aceea se simţea şi mai binevoitor faţă de Cleopatra. Scoase o bucată de carne şi i-o dădu cu mâna.

— Mânâncă, porumbiţa mea, ursul flămând nu ştie juca, spun bătrânii, şi eu vreau să-mi dansezi acum ca o prinţesă.

Ursoaica îl pricepu și mormăi. Asta însemna: sunt gata. Doctorul începu să bată într'o tavă, cântând un cântec popular:

Dumitrano, fa bălano,
Spune-i mătii să nu facă
Altă fată să te'ntreacă...

Cleopatra se ridică în două labe și începu să joace bucuroasă. Deodată, însă, se repezi la fereastră și mârâi furioasă.

Mirat, doctorul văzu că intraseră niște oameni în curte și puse mâna pe pistol:

— Cine-i acolo? strigă el, îndemnând ursoaica să tacă.

— Doctore, ești poftit la conac.

— Tu ești, Șerif-aga? La ce naiba mă chemați în toiul nopții? Cine-i bolnav?

— Oprește întâi ursul!

Doctorul făcu semn Cleopatrei, care întră în chelar, mârâind nemulțumită. Apoi deschise ușa.

— Avem ordin să te ducem la conac... Ești arestat, îi spuse aspru onbașiul.

— Cum așa, arestat? Din ordinul cui?

— Asta o vei afla acolo. Hai, poftim!

Și-l luară cu ei. Doctorul era turburat și nedumerit. Presimțea o nenorocire.

Când ieșea pe poartă, se auzi răcnetul sfâșietor al Cleopatrei. Ai fi zis că plânge, ursoaica.

La conac domnea mare agitație. Socolov fu introdus în cabinetul beiului. Acesta stătea la locul său, în colț. Lângă el, Chiriac Stefciov citea niște hârtii, peste care își arunca privirile și Necio Pironcov, consilierul... Beiul, un bătrân de șaizeci de ani, îl primi încruntat, dar îl pofti să se așeze. La început, turcii obișnuiesc să se poarte bine cu cei învinuiți, pentru a-i amăgi să facă mărturisiri.

Unde mai pui că doctorul era și medicul de casă al beiului, care ținea la el.

Socolov își aruncă privirile în jur și își văzu, cu mirare, pelerina pe divan. Era haina pe care o dăruise în seara aceea lui Craliciu.

Descoperirea aceasta îl lămuri.

— Doctore, a dumitale e haina asta? întrebă beiul.

Doctorul nici n'ar fi putut să tăgăduiască un lucru atât de evident.

— Cum se face că n'o mai ai?

— Am dăruit-o aseară unui sărac.

— Unde s'a petrecut asta?

— In strada Hagi Sado.

— Și cam pe la ce oră?

— Pe la nouă.

— Il cunoști?

— Nu, dar mi-a fost milă de el văzându-l desbrăcat și sdrențuit.

— Cum minte, săracul! zise Necio cu dispreț.

— Ce vrei, Neciule... Innecatul se agață și de un pai, îi șopti vecinul său.

Și beiul surâse viclean, având aerul că l-a prins cu minciuna. Era pe deplin încredințat că haina fusese smulsă chiar de pe spinarea doctorului.

Dealtfel, și caraula susținea acelaș lucru.

— Chiriac efendi, dă-mi hârtiile... Cunoști hârtiile astea?

Doctorul văzu un număr din ziarul „Nezavisimost"[1] și o proclamație revoluționară tipărită. Declară că nu erau ale lui.

— Cine ți le-a pus atunci în buzunar?

— V'am spus că haina am dăruit-o cuiva. Poate că sunt ale aceluia.

Beiul râse din nou. Doctorul simțea că încurcătura în care se afla lua o întorsătură primejdioasă pentru el: îl bănuiau, pe puțin, că ar fi în legătură cu vreun revoluționar.

Vasăzică necunoscutul din ajun era din rândurile lor. Dacă ar fi știut, ar fi făcut lucrurile în așa fel ca să nu iasă nimic la iveală.

— Chemați-l pe Osman, rănitul! porunci beiul.

Apăru un jandarm cu mâna bandajată dela cot în sus. Era cel care smulsese haina de pe umerii lui Craiciu și care fusese atins de glonțul tovarășului său. Omul era însă încredințat — sau așa i se spusese — că fusese rănit de fugarul urmărit.

Osman păși spre doctor:

— Asta era, efendim.

— De pe el ai smuls haina? Il recunoști bine?

— Asta este, el m'a rănit cu un glonte în strada Petcancio.

Doctorul îl privi turburat. Simți un val de indignare în fața acestei acuzări.

---

[1] Independența

— Jandarmul minte cu nerușinare! strigă el.

— Poți să pleci, Osman-aga... Dumneata, domnule, reluă din nou beiul cu aer serios, tăgăduești toate astea?

— E o acuzare mincinoasă. Nici nu port pistolul cu mine, iar aseară nici n'am trecut pe strada Petcancio.

Onbașiul se apropie de lumânare, cercetă pistolul doctorului, luat de pe masă, și spuse cu tâlc:

— Înăuntru sunt patru cartușe... unul a fost tras.

Beiul dădu semnificativ din cap.

— N'aveți dreptate. Aseară nici n'am avut pistolul cu mine.

— Domnule, unde erai pe la orele zece, în timpul când se petreceau toate acestea?

Intrebarea, neașteptată, fu ca un trăznet pentru Socolov. Doctorul roși, turburându-se, dar răspunse cu tărie.

— Pe la orele zece eram la ciorbagi Marco; îi este bolnav copilul.

— Când ai intrat dumneata la Marco, ceasul era unsprezece fără ceva; tocmai ieșeam noi de acolo, ripostă onbașiul, care se întâlnise cu doctorul în drum spre Marco.

Socolov tăcu, amărît. Imprejurările erau toate împotriva sa. Își dădea seama că se încurcă din ce în ce mai rău.

— Mai bine spune-ne unde ai fost când ai dat haina în strada Hagi Sado și până ce te-ai dus la Marco, ciorbagiul, îi întoarse șiret vorba beiul.

O întrebare atât de limpede cerea un răspuns precis. Doctorul Socolov nu-l dădu însă. Pe figura sa deschisă se citea o puternică luptă lăuntrică, o suferință morală.

Turburarea, ca și tăcerea aceasta, erau mai grăitoare decât o mărturisire. Intăreau celelalte dovezi. Beiul înțelese că vinovatul se afla în fața sa, dar mai întrebă pentru ultima oară:

— Spune-mi, unde ai fost în timpul acela?

— Nu pot să spun, răspunse încet și hotărît doctorul.

Cuvintele acestea îi uimiră pe toți. Necio, consilierul, îi făcu lui Stefciov un semn cu ochiul, ca și când i-ar fi spus: „A căzut în capcană".

— Vorbește, domnule! Unde erai în timpul acela?

— In niciun caz nu vă pot spune... E o taină, pe care onoarea mea de om și de medic nu-mi îngăduie s'o desvălui. In strada Petcancio, însă, n'am fost.

Beiul stărui, arătându-i ce urmări proaste putea avea tăce-

rea lui. Doctorul îl privea însă liniştit, ca şi cum n'ar mai fi avut nimic de spus.

— Nu vrei să răspunzi?

— Am spus tot.

— Atunci, domnule, vei rămâne oaspetele nostru în seara aceasta... Băgaţi-l la închisoare! porunci aspru beiul.

Doctorul ieşi năucit de grămada de învinuiri pe care nu era în stare să le spulbere pentrucă, după cum singur declarase, nu putea în niciun caz arăta unde fusese în seara aceea pe la orele zece.

6

SCRISOAREA

Marco dormi foarte prost. Intâmplările din ajun îi răpiseră liniştea sufletească. Ieşi mai devreme ca deobicei şi se duse la cafeneaua lui Ganco. Cafegiul abia deschisese şi tocmai pregătea focul; Marco era primul client.

Cafegiii sunt oameni vorbăreţi şi Ganco, după câteva glume pe care se simţi dator să le spună lui Marco în timp ce-l servea, se grăbi să-i povestească şi cele petrecute în strada Petcancio şi cele ce urmaseră evenimentelor, presărându-şi istorisirea cu tot felul de născociri. Ganco povestea toate astea cu o mare însufleţire.

Deobicei, nenorocirile altora trezesc în sufletele mărunte trei simţăminte: întâi, mirare; apoi, o nemărturisită mulţumire că năpasta nu-l lovise pe el, şi în al treila rând, o bucurie ascunsă de nenorocirea altuia.

In ceeace-l priveşte, Ganco avea şi un temei puternic ca să-l urască pe doctor; îi tăiase din socoteală douăzeci de cafele, pentru o vizită care i-o făcuse odată, când fusese bolnav. Şi cafegiul nu-i putea ierta această faptă nemaiauzită.

Marco se arătă foarte mirat.

Vorbise adesea cu doctorul, dar nici de pe chipul său, nici din cuvintele sale, nu ar fi putut bănui cele petrecute. Şi apoi doctorul nu i-ar fi ascuns aşa ceva.

Când onbaşiul intră în cafenea, Marco găsi prilejul de a se lămuri pe deplin. Işi dădu seama că doctorul era victima unei erori îngrozitoare şi că Craliciu scăpase din ghiarele poliţiei. O bucurie lăuntrică îi lumină figura. Ii spuse onbaşiului:

— Îmi pun capul că doctorul e nevinovat!

— Să dea dumnezeu, zise onbașiul, dar nu știu ce o să mai iasă din toată afacerea asta.

— O să iasă bine, numai că, până atunci, va fi sdrobit. Când vine beiul la conac?

— Peste o oră. Vine devreme.

— Trebue să dați drumul doctorului, mă pun eu chezaș pentru el, cu toată casa și cu toți copiii mei. E nevinovat.

Onbașiul îl privi mirat.

— Nu mai e nevoie de chezaș, că l-au și trimis.

— Când? Unde? strigă Marco.

— Chiar azi noapte. L-au trimis sub escortă la K.

Marco nu-și putu ascunde indignarea.

Onbașiul, care îl prețuia, îi spuse pe un ton prietenesc, dar autoritar:

— Ciorbagi Marco, ai face mai bine să nu te amesteci în treaba asta care miroase urît. Ce nevoie ai de încurcături? In vremurile noastre e mai bine să-și vadă fiecare de rosturile lui.

Onbașiul își sorbi cafeaua și adăugă:

— Peste o jumătate de ceas plec și eu cu scrisoarea beiului, în care sunt și hârtiile revoluționare ale doctorului. Trebue să știi că numai ele sunt grave și-l pot nenoroci... Pentrucă restul — rănirea lui Osman — se pare că n'a fost fapta doctorului, ci mai curând o greșală de-a noastră... Se cunoaște chiar după rană. Acolo rămâne să hotărască ăi mari... Ganco, dă-mi o hârtie care nu-ți trebue, să înfășor scrisoarea asta, că se murdărește.

Și scoase dela brâu un plic mare cu peceți roșii, pe care îl înfășură în hârtia adusă de cafegiu. Apoi, după ce mai fumă o țigară, îl salută pe Marco și ieși.

Marco rămase pe loc, dus pe gânduri. Cafegiul, care era și bărbier, sta cu spatele la el și-l săpunea pe Petco Băzuneacu. Marco se ridică și ieși.

— Drum bun, bai Marcule! Dece pleci atât de repede? strigă bărbierul, frecând cu putere clăbucul alb de săpun de pe fața clientului său. Nu te mai îngriji de necazurile doctorului! Fiecare cum își așterne, așa doarme! Dece nu vin să-l ridice, de pildă, pe bai Petco Băzuneacu? Băzuneac, ce zici?

Mutra înnecată în clăbuc mormăi ceva, dar nu se înțelese ce anume. Curând, bărbierul își spălă clientul, îl șterse pe cap

şi pe faţă cu un prosop de o curăţenie cam îndoelnică şi îi întinse o oglindă crăpată, zicându-i:

— Să-ţi fie de bine!

Când să iasă cu lăturile în drum, Ganco dădu în prag peste bai Marco.

— Mi-am uitat tabachera, îi spuse acesta şi se îndreptă grăbit spre divanul pe care o lăsase.

In clipa aceea, Băzuneacu lăsă un groş[1] pe masa oglinzii şi ieşi. Ganco se întoarse.

— Măi Ganciule, ia vezi, acum cât suntem singuri, ce socoteală am... ca să-ţi achit. Eu plătesc totdeauna la sfârşitul lunii.

Ganco arătă cu degetul spre tavan, unde se vedeau o mulţime de liniuţe făcute cu creta:

— Uite condica, citeşte şi achită!

— Păi, nu văd scris numele meu!

— Eu aşa ştiu, à la franga[2]...

— Cu aşa contabilitate, falimentul nu-i departe, Ganciule, glumi Marco scoţând portofelul... Bre, ia te uită! Şi-a uitat ăla scrisoarea, adăugă el arătând spre policioară.

— A! Scrisoarea onbaşiului! strigă Ganco mirat şi privi întrebător spre Marco, vrând parcă să-i ceară părerea.

— Trimite-i-o... trimite-i-o cât mai de grabă, zise Marco încruntat. Ţine, douăzeci şi opt de groşi şi un pitac... M'ai jumulit, măi omule!

Ganco îl privi mirat şi şopti: „Ciudat om şi bai Marco ăsta! Işi pune casa chezăşie pentru ursarul ăla, dar nu vrea să arunce scrisoarea în foc. O clipă, şi n'ar mai fi fost..."

Tocmai atunci intrară şi alţi clienţi şi curând cafeneaua se umplu de nori de fum, iar toţi cei de faţă începură să vorbească cu aprindere despre năpasta ce-l lovise pe doctor.

7

EROISM

Soarele se ridicase sus, strecurându-şi razele printre mlădiţele şi frunzele boltei de viţă ce atârna peste ograda mânăstirii. Curtea, pe cât de întunecată şi urîtă noaptea — când fiecare

1 Douăzeci parale turceşti. (N. T.).

2 In limba turcă, *à la franga* înseamnă: pe franţuzeşte. (N. T.).

lucru părea o vedenie — pe atât era acum de liniştită, de veselă şi de luminoasă. Păsărelele o umpleau cu ciripitul lor voios; apa străvezie a fântânei susura plăcut şi vesel, iar plopii şi chiparoşii svelţi se legănau sub adierea vântului dimineţii de munte. Totul era luminos, purtând parcă haine de sărbătoare. Până şi ceardacurile din jur, cu chiliile lor mohorîte, păreau mai atrăgătoare şi răsunau de ciripitul rândunelelor ce dădeau mereu târcoale cuiburilor.

In mijlocul ogrăzii, sub bolta de viţă, păşea impunător un bătrân cu capul gol, cu barba albă până la brâu, într'un antereu cenuşiu. Era părintele Erotei, moşneag de optzeci şi cinci de ani, rămăşiţă glorioasă a veacului trecut, gârbov dar încă vânjos şi înconjurat de respectul tuturor. Işi trăia simplu şi liniştit ultimile zile ale lungii sale vieţi. In fiecare dimineaţă îşi făcea plimbarea pe aici, respirând aerul proaspăt de munte şi bucurându-se ca un copil de soarele şi de cerul spre care se îndrepta.

In apropiere, lângă un arac al viţei, ca un contrast faţă de acest monument al trecutului, stătea cu o carte în mână, diaconul Vichentie.

Se pregătea să intre într'un seminar rusesc. Pe chipul de copil al diaconului se citea tinereţea şi nădejdea, iar în privirea sa visătoare strălucea viaţa şi puterea.

Tânărul acesta se uita spre viitorul pe care-l întruchipa cu aceeaşi încredere cu care privea moşneagul veşnicia.

Ograda liniştită a mânăstirii era prielnică contemplării.

Pe treptele de piatră ale bisericii stătea părintele Ghedeon, dolofanul, urmărind cu grijă curcanii ce se plimbau prin curte cu cozile desfăcute în evantai.

Ii asemuia mândrului fariseu din Evanghelie, iar cloncănitul lor îi amintea de prea înţeleptul rege Solomon care, zicese, pricepea limba păsărilor. Cufundat în asemenea gânduri pioase, părintele Ghedeon aştepta liniştit binecuvântata chemare a prânzului, de care se bucura de pe acum, adulmecând mirosul plăcut ce venea dinspre arhondărie, unde, în prag, stătea sub dogoarea soarelui idiotul mânăstirii, prietenul lui, Muncio. Privea, cufundat într'o contemplare filosofică, viaţa de familie a curcilor. Nu ştiu dacă aceste cuvinte „privea curcile" se potrivesc, deoarece, saşiu fiind, privirea lui cuprindea nu numai odraslele curcilor, ci şi întreaga zare, un ochi fugindu-i spre răsărit, iar celălalt spre apus.

Alături de el, Muncio își frângea mâinile, clătina din cap și se uita cu teamă la cerdacul cel de sus. Știa el pentru ce.

Ca să-i cunoaștem pe toți locuitorii mânăstirii trebue să mai amintim de stareț, care lipsea, și de cele câteva slugi.

Deodată, starețul apăru călare, descălecă repede, întinse hățurile saișiului și spuse posomorît către Vichentie :

— Viu din oraș cu știri proaste.

Și îi povesti toate amănuntele asupra năpastei ce-l lovise pe Socolov; „Bietul Socolov!" sfârși el oftând.

Starețul Natanail era înalt, sdravăn, cu un chip impunător și mișcări agere. Dacă i-ai fi scos antereul călugăresc, n'ai mai fi zis că e călugăr.

Își împodobise pereții chiliei cu arme, era un țintaș iscusit, înjura vitejește și, dacă se pricepea să lecuiască rănile de foc, știa să le și pricinuiască. Nimerise din întâmplare la stăreția mânăstirii. Voevod, în munte, ar fi trebuit să fie. Dealtfel, se șoptea că și fusese cândva și că se retrăsese aci ca să se pocăiască.

— Unde-i părintele Ghedeon? întrebă starețul privind în jur.

— Aici! se auzi vocea pițigăiată a părintelui Ghedeon, care se ivi dela arhondărie. Se dusese să vadă când îi va fi gata prânzul.

— Iar ți-ai făcut de lucru pe la arhondărie, părinte Ghedeon, când știi că lăcomia e păcat de moarte!

Îi porunci să pună samarul pe măgar și să pornească spre Voineagova, ca să mai vadă de cosașii care coseau livezile mânăstirești.

Părintele Ghedeon era burtos și rotofei ca un burduf. Făcuse puțină mișcare și pe fața-i de mucenic apăruseră broboane de sudoare.

— Părinte stareț, șopti cu glas rugător și înnăbușit punându-și mâinile pe burtă părintele Ghedeon, care n'ar fi voit cu niciun chip să mai facă un drum în lumea aceasta păcătoasă. Părinte egumene, n'ar fi mai bine să treci paharul de amărăciune dela smeritul tău frate?

Și făcu o plecăciune adâncă.

— Ce fel de pahar de amărăciune? Ce, te trimit pe jos? O să te duci călare pe măgar și toată osteneala ta prin sate o să fie: cu o mână să ții căpăstrul, cu cealaltă să blagoslovești.

Și starețul îl privi zâmbitor.

— Părinte Natanaile, nu e vorba de muncă: pentru muncă şi viaţă de pustnic ne găsim aici, în acest sfânt lăcaş. Dar sunt timpurile rele.

— Ce? Timpul acesta e rău? O să-ţi priască să te mai plimbi puţin în luna Mai.

— Vremurile, părinte, vremurile! grăi apăsat părintele Ghedeon. Iacă, pe doctorul l-au legat şi poate că bietul creştin se duce la pieire. Păgâni... Neam nemilostiv... Ferească dumnezeu! Dacă m'or pârî că umblu să răzvrătesc poporul? Atunci şi mânăstirea va avea de suferit! Primejdie mare...

Stareţul izbucni într'un hohot de râs.

— Ha, ha, ha... râse el punându-şi mâinile în şolduri şi privind trupul rotund al părintelui Ghedeon. Adică, pe sfinţia ta să te bănuiască turcii? Părintele Ghedeon... agent politic! Ha, ha, ha... Vorba aceea: pune-l pe leneş la treabă, ca să te înveţe minte! Să cadă pe sufletul tău păcatul, că m'ai făcut să râd când inima nu-mi dorea asta. Diacone Vichentie! Diacone Vichentie! Vino să auzi ce spune Ghedeon... Muncio, du-te de-l chiamă pe Vichentie, că mă prăpădesc de râs.

Şi într'adevăr, râsul sgomotos al stareţului trezi ecoul tuturor cerdacurilor din jur.

Auzind porunca, Muncio dădu din cap şi mai straşnic, holbându-şi ochii în care se putea citi o teamă surdă.

— Russ - i - ian! strigă el tremurând şi arătă cerdacul unde se dusese diaconul. Şi ca să nu-l silească să meargă acolo, o luă repede în direcţie opusă.

— Russian! Ce înseamnă asta, „russian"?

— Vârcolaci, prea sfinţia ta, adăugă părintele Ghedeon.

— De când s'a făcut Muncio atât de fricos? Trăia ca bufniţa, prin văgăuni...

— Adevărat, părinte Natanaile, duhul nopţii umblă prin cerdac... Azi noapte Muncio, a venit să mă caute... Ingheţase de groază. Văzuse un strigoi în haine albe, care ieşise din chilia cea cu geamuri... Mi-a mai înşirat şi alte prăpăstii, dar dumnezeu să-l mai înţeleagă! Trebue să facem o sfeştanie în cerdacul de sus.

Muncio se oprise departe, privind speriat spre cerdac.

— Ce-a putut să vadă? Vino, părinte, să dăm o raită... zise stareţul care îşi închipuise că intraseră poate, niscaiva hoţi acolo.

— Mântueşte-ne doamne pre noi! zise Ghedeon, făcându-şi semnul crucii.

Stareţul porni singur spre cerdac.

Intr'adevăr, când îl chemase stareţul pe diacon, Vichentie intrase la Craliciu.

— Ce mai e nou, părinte? îl întrebase acesta, văzându-i faţa neliniştită.

— Nimic rău, se grăbise să răspundă diaconul, dar ştirea pe care ne-a adus-o stareţul e foarte neplăcută. Aseară a fost arestat Socolov şi dus la K.

— Cine-i Socolov?

— Un medic din oraş, un băiat bun. I-au găsit în haină nişte documente revoluţionare... Cine ştie? E un patriot înflăcărat, zise diaconul îngrijorat, şi adăugă: pe când era fugărit aseară de caraulă, a tras cu pistolul şi a nimerit un gardian care i-a smuls haina de pe el... S'a sfârşit cu bietul doctor... Slavă domnului că ai scăpat... In oraş nu se vorbeşte nimic despre dumneata.

Când sfârşi, diaconul văzu cu mirare că tânărul se luase cu amândouă mâinile de cap şi umbla ca un nebun de colo până colo, prin odaie, oftând îndurerat. Diaconul rămase încremenit în faţa acestor semne de desnădejde, fără să poată înţelege ceva.

— Ce faci, omule? Nu-i nimic, slavă domnului! strigă Vichentie.

Craliciu se opri în faţa lui, schimbat la faţă de suferinţă şi îi strigă aproape furios:

— Nu-i nimic... nu-i nimic, hai? Uşor de zis! şi se izbi cu palma peste frunte... Ce te uiţi aşa, părinte Vichentie! Nu pricepi? Dumnezeule, am uitat să-ţi spun azi dimineaţă că haina lui o purtam eu. Aseară, la marginea oraşului, un tânăr cumsecade — se vede că era tocmai Socolov — mi-a arătat casa lui bai Marco şi, văzându-mă sdrenţuit, mi-a dăruit haina care a rămas în mâinile poliţiştilor... In buzunarul ei mutasem, din buzunarul găurit al hainei mele vechi, un număr din ziarul „Nezavisimost" şi o proclamaţie pe care o primisem într'o colibă din Troian, unde înnoptasem... Nu e destul atât! Il mai învinuesc că ar fi tras şi asupra jandarmului, când eu nici n'am pus mâna pe pistol! Ah! Blestemaţii! Acum înţelegi? Omul ăsta a căzut victimă din pricina mea... Sunt blestemat de soartă să port nenorocire celor care mă ajută.

— Mare nenorocire! șopti Vichentie. Și ceeace-i mai trist e că nu i se poate veni în ajutor... Așa e acum situația.

Craliciu se întoarse cu fața aprinsă.

— Cum nu i se poate veni în ajutor? Crezi că voi lăsa ca un om atât de bun la inimă și — cum zici — un bun patriot, să se jertfească pentru mine? Ar fi o laşitate.

Diaconul îl privi nedumerit.

— Nu! Il voi scăpa din nenorocirea asta chiar dacă ar fi să-mi pun capul în joc!

— Ce se poate face? Spune! Sunt gata la orice, zise Vichentie.

— Il voi scăpa singur.

— Tu ?

— Da, eu! Eu îl voi scăpa... Numai eu sunt dator și sunt în stare să-l scap! strigă Craliciu, umblând turburat prin chilie, cu o hotărîre și un curaj de neînfrânt.

— Vrei să atacăm închisoarea?

Vichentie îl privea mirat și oarecum speriat: se temea ca nu cumva Craliciu să fi căzut pradă unei crize de nervi. Ii spuse:

— Cum crezi dumneata că-l putem scăpa pe doctor?

— Nu ghicești?

— Nu.

— Mă duc să mă predau!

— Cum? Să te predai?

— Vrei să-l las pe altul să sufere în locul meu? Ascultă, părinte Vichentie, sunt om cinstit și nu înțeleg să-mi răscumpăr viața prin suferințele altora. N'am străbătut pe jos un drum de șase sute de ceasuri, ca să săvârșesc o laşitate. Dacă nu-mi pot jertfi viața cu mândrie, mi-o pot jertfi însă în chip cinstit... Mă înțelegi? Dacă nu mă prezint chiar azi autorităților turcești ca să le spun: „omul acesta este nevinovat și nu am nicio legătură cu el, iar haina mi-a fost mie smulsă de pe umeri, actele îmi aparțin, eu sunt cel primejdios, eu sunt vinovatul, chiar eu am tras în gardian, faceți ce vreți cu mine!“ — atunci doctorul Socolov este pierdut, mai ales că n'a putut, sau n'o fi vrut să se justifice... Mai există vreun alt mijloc, spune?

Diaconul tăcea. In adâncurile sufletului său cinstit recunoștea că Craliciu avea dreptate.

Această jertfă de sine îi era dictată de simțimântul dreptății și al omeniei și nu aşteptase ca altul să i-o amintească. Deaceea

Craliciu îi apărea şi mai demn de respect. Faţa lui era luminată de strălucirea aceea aleasă, cerească, pe care numai suprema înflăcărare a curajului o aşterne pe chipul omenesc. Cuvintele sale cinstite, pornite din suflet, îi răsunau blând şi solemn în suflet. Ar fi dorit să fie în locul lui, să le fi rostit el şi să le fi adus tot el la îndeplinire. Ochii i se împăienjeniră de lacrimi.

— Arată-mi drumul spre K, îi spuse Craliciu.

Pe neaşteptate se ivi la fereastră figura părosă a stareţului. Nu-l auziseră venind, pentrucă vorbeau cu aprindere. Craliciu tresări şi se uită întrebător la diacon.

Diaconul ieşi în grabă, îl duse pe stareţ lângă parmaclâcul cerdacului şi îi vorbi îndelung pe un ton aprins, cu gesturi mari, aruncându-şi mereu privirea spre chilia în care Craliciu aştepta agitat şi nerăbdător. Când uşa se deschise din nou şi când Vichentie intră împreună cu Natanail, îl întâmpină pe stareţ cerându-i mâna să i-o sărute.

— Stai, nu-s vrednic să-mi săruţi mâna, zise stareţul înlăcrimat şi, îmbrăţişându-l, îl sărută călduros pe gură, aşa cum îşi sărută un tată fiul pe care nu l-a văzut de mult.

8

LA CIORBAGI IORDAN

Bătrânul ciorbagi Iordan dădea un ospăţ cu prilejul unei sărbători familiale. Fuseseră poftite rudele, prietenii familiei şi câţiva prieteni politici.

Iordan Diamandiev, om în vârstă, bolnav, posomorît şi nervos, era dintre acei ciorbagii bulgari care atrăseseră pe drept cuvânt ura poporului asupra lor. Era din ce în ce mai bogat, familia sa numeroasă trăia în belşug, cuvântul său avea greutate, dar nimeni nu-l iubea. Ii nedreptăţise şi îi jefuise pe cei săraci, intrase în cârdăşie cu turcii şi toate acestea stârniseră împotriva lui o ură care mai stăruia şi acum, când nu mai putea face niciun rău. Era un om al trecutului.

Cu toată firea lui posomorîtă, ospăţul era vesel. Ghinca, fiica sa mai mare, măritată, frumoasă încă, guralivă şi cam nebunatică — uneori, la nevoie, îşi bătea şi bărbatul — îi făcea pe oaspeţi să petreacă aruncând în dreapta şi în stânga glume şi zeflemele cu limba ei ascuţită. Mai mult decât toţi, râdeau cele trei călugăriţe. Una din ele, Hagi Rovoama, sora lui Ior-

dan — șchioapă, rea și hărțăgoasă — se lua după Ghinca, născocind din când în când bârfeli răutăcioase pe seama celor lipsă.

Hagi Smion, ginerele gazdei, râdea în hohote și cu gura plină. Hagi Pavli, cuscrul, se zăpăcise de-atâta râs și luase furculița lui Mihalache Alafranga, care — supărat de această lipsă de considerație — se uita posomorît în jurul său.

Pe drept cuvânt i se zicea lui Mihalache „à la franga": era primul, care, cu treizeci de ani în urmă, îmbrăcase pantaloni și vorbise franțuzește. De atunci, însă, nu se mai schimbase. Purta și astăzi un pantalon de pe vremea războiului din Crimeia, iar vocabularul său de limbă franceză — și așa, destul de redus — nu se mai îmbogățise cu niciun cuvânt nou.

Îi rămăsese faima de om învățat, împreună cu porecla măgulitoare. Mihalache își dădea seama de asta și se umfla în pene; se ținea mândru, vorbea rar și nu îngăduia să i se zică „bai Mihail", pentrucă nu voia să fie confundat cu Mihalache Pandurul. Intr'adevăr, în ceeace privește titlul său, Mihalache era foarte pretențios. Îi purtase vreme îndelungată ură vecinului său, Ivancio Iota, pentrucă acesta îi spusese de două ori — la o întrunire — în loc de Mihalache Alafranga, Mihalache Malafranza, crezând că e tot una.

In fața lui Alafranga stătea Damian Grigore, om de vreo cincizeci de ani, cu chipul prelung, uscățiv, negru, cu privirea șireată, cu buze batjocoritoare, dar cu un aer plin de importanță întipărit pe figură. Era vorbăreț, povestitor bun, cu vorba nesecată, cu o imaginație bogată, ca în poveștile din Halima: dintr'un ou făcea un bou, dintr'un grăunte de nisip, un munte, iar când n'avea nici acest grăunte, se descurca și fără el. Era deajuns să creadă el în spusele lui ca să-i facă și pe ceilalți să creadă. Altfel, Damian era unul dintre negustorii de frunte, patriot și gata oricând să dea sfaturi folositoare.

Soțul Ghinchii mânca sfios. Cum îndrăznea să spună și el ceva sau să râdă mai tare, femeia lui îi arunca câte o privire furioasă, ca să-i închidă gura. Fire slabă, părea cu totul șters și în loc să-și zică ea „Ghinca lui Ghenco", se numea el „Ghenco al Ghinchii"...

Alături de el, Necio Pironcov — consilierul — vorbea serios și din când în când șoptea câte ceva la urechea lui Chiriac Stefciov, care, îmbrăcat ca un fante, încuviința dând numai din cap, fără să-l asculte, aruncând priviri galeșe către Lalca,

fata lui Iordan. Fu pedepsit, însă, pentru lipsa sa de atenție, deoarece Necio, vrând să ciocnească cu el un pahar cu vin, i-l vărsă pe pantalonii lui albi.

Tânărul acesta, pe care l-am mai văzut pe lângă bei și care va juca și în viitor un rol de seamă în povestirea noastră, era fiul unui ciorbagiu de soiul lui Iordan Diamandiev, și fusese crescut cu grijă. Deși tânăr, avea concepții învechite și nu putea înțelege ideile noi de libertate. Poate că tocmai deaceea era bine văzut de turci și ocolit de ceilalți tineri, care îl socoteau drept o unealtă a acestora. Dealtfel și firea lui mândră și răutăcioasă și sufletul lui invidios și hrăpăreț îl făceau să nu fie bine văzut. Totuși, poate chiar din această pricină avea ciorbagi Iordan pentru Stefciov o adevărată slăbiciune și nu-și ascundea buna sa părere despre el. Deaceea, unele svonuri — întemeiate sau nu — făceau din Stefciov viitorul ginere al lui Iordan.

Masa fu strânsă și cafeaua fu servită de o fată înaltă, rumenă, cu ochii negri, îmbrăcată în negru, căreia nimeni nu-i dădea nicio atenție. Vorba începută la masă, urmă și la cafea, pentrucă Ghinca cea vioaie știa s'o întrețină cu verva ei nesecată. Curând, trecură pe nesimțite la chestia zilei: întâmplarea cu Socolov. Subiectul acesta îi interesa pe toți și dădu o nouă și plăcută înviorare atmosferei de după masă.

— Ce-o fi făcând acum doctoreasa? râse coana Serafima.

— Care doctoreasă? întrebă cuscra.

— Cleopatra, dragă!

— Trebue să ne ducem s'o mai liniștim și s'o îndemnăm să-i scrie, că poate i-o fi și lui dor de nevastă-sa, zise Ghinca.

— Mihalache, spuse cuscra lui Alafranga, ce fel de cuvânt o fi ăsta „Cleopatra"? Baba Cuna nici nu poate să-l rostească și-i zice doar „calevra".

Mihalache se încruntă, chibzui adânc și apoi grăi rar:

— Cleopatra este un cuvânt elin, adică grecesc! Cleopatra înseamnă: plânge după... Plânge...

— Plânge după doctor, zi-o așa! spuse Hagi Smion râzând și băgându-și mâinile în buzunarele hainei.

— Ei, numele ca numele... zise maica Hagi Rovoama; dar altcineva... o să plângă mai tare după doctor!

Și aplecându-se la urechea Hagiței Smionoaia și a unei alte cucoane, le șopti ceva. Toate trei zâmbiră viclean. Râsul îi molipsi și pe ceilalți oaspeți.

— Nu mai spune, Ghinco! Chiar soţia beiului? întrebă mirată Macioviţa.

— Vezi-ţi de treabă, lupul mai mănâncă şi din oile numărate! îi spuse Ghinca.

Şi din nou se auziră râsete.

— Chiriaco, ce hârtii s'au găsit la Socolov? întrebă Iordan, care nu putea pricepe decе râd oaspeţii.

— Revoluţionare... dela primul până la ultimul rând. Beiul m'a chemat la miezul nopţii ca să i le traduc. Erau, bai Iordane, tot felul de gunoaie şi de prostii, cum numai nişte capete deşarte le pot născoci. Proclamaţia comitetului dela Bucureşti cerea să facem totul praf şi pulbere, numai să ne eliberăm.

— Muriţi cu toţii... ca să vă eliberaţi! observă ironic Necio Pironcov.

— Pungaşii ăştia sunt numai foc şi pară, dar pe socoteala altuia. N'au nici măcar un par înfipt aci. Foc şi pară... uşor de zis! Mascaralele tot mascarale! zise supărat ciorbagi Iordan.

— Ticăloşii! şopti hagi Smion.

Damian Grigore, care căutase cu nerăbdare prilejul de a istorisi o snoavă mai lungă, se agăţă de ultimele cuvinte ale lui Hagi Smion şi spuse:

— Bine o ziseşi, hagiule: ticăloşi... Mi-adusei aminte că-s tot felul de ticăloşi... Să vedeţi, mi s'a întâmplat să mă duc odată la Ştip[1] — era prin 1863 — tot în luna Mai, la 22, pe la ora zece din noapte, într'o sâmbătă, pe un întuneric beznă...

Şi bai Damian istorisi o întâmplare cu tâlhari, o poveste nesfârşită în care mai apăreau şi hangiul din Ştip, două paşale, un căpitan grec şi sora domnitorului român Cuza-Vodă.

Ascultară toţi cu luare aminte, dacă nu cu încredere deplină, atrăgătoarea poveste a lui Damian, sorbindu-şi mulţumiţi cafelele.

— Dacă ar da foc, o să aprindă şi schitul? întrebă coana Serafima.

— Să-i ardă focul din cer! bolborosi maica Hagi Rovoama.

— Inchipuiţi-vă, urmă Stefciov, cât rău face răspândirea unor asemenea infamii care distrug bunele sentimente ale tineretului, îl strică sau îl duc la spânzurătoare. Vedeţi ce a păţit Socolov... Păcat de el!

— Foarte trist, da, adeveri Hagi Smion.

---

[1] Oraş în Macedonia. (N. T.)

Mihalache Alafranga se amestecă și el în vorbă:

— Chiar eri, după o convorbire cu doctorul, mi-am dat seama în ce ape se scaldă. Se plângea că n'avem și noi un Liubobratici.

— Și ce i-ai răspuns?

— I-am spus că dacă nu avem un Liubobratici, avem, în schimb, spânzurători.

— Bine i-ai zis-o! îl încuviință Iordan.

— Dar Liubobratici ăsta, cine a mai fost? întrebă, curioasă, cuscra.

Ghenco al Ghinchii, care citea regulat ziarul „Pravo" și era la curent cu politica, deschise gura să răspundă, dar Ghinca îl săgetă cu privirea și i-o luă înainte.

— Voevodul Herțegovinei, bunică Donă. Ehei... să avem și noi un Liubobratici... M'aș face stegar... și am merge la culeș varză...

— Ehei, să fi avut și noi unul ca Liubobratici, ar fi fost altceva.. Aș fi trecut și eu sub comanda lui, zise Hagi Smion.

Iordan îi privi aspru:

— Vorbe ca astea, Ghinco, nici în glumă nu trebuesc rostite. Hagi, dumneata vorbești în vânt... și întorcându-se către Alafranga îl întrebă: Ce-o să se întâmple cu doctorul?

— După lege, răspunse Stefciov, atentatul împotriva oamenilor stăpânirii se pedepsește cu moarte sau cu exilul pe viață în Diarbechir.

Și privi triumfător în jur.

— Merită, șopti Hagi Rovoama. Ce-i de vină schitul? Dece să-i dea foc?

— Ce-a căutat, aia a găsit! zise Necio consilierul. N'or fi fost ele trăsnetele de aseară chiar degeaba!...

— Bine că aduse Necio vorba de trăsnet, că mi-amintesc — ferească dumnezeu! — că pe vremea războiului Crimeii, mă duceam spre Bosna cu Ivan Bosnacov... Țin minte ca acum: mai era o zi, două, până la Sfântul Nicolae. Aproape de Pirot — se înserase — când deodată, s'a pornit o furtună grozavă...

Și Grigore povesti cum trăsnetul trecuse peste capul lor, lovise într'un nuc care luase foc, ucisese cincizeci de oi și smulse coada calului, pe care fusese nevoit apoi să-l vândă aproape pe nimic.

Grigore povestea cu atâta farmec, încât toți îl ascultară cu atenția încordată până la sfârșit. Stefciov și Necio se priviră

zâmbind. Mihalache stătea mereu grav și aplecat, iar Hagi Smîon, cu gura căscată, se mira de puterea trăsnetului lui Damian în toiul iernii.

Pe când Damiancio povestea, Ghinca o căuta din ochi pe Lalca.

— Unde o fi Lalca, Rado? Ia du-te și chiam-o, se adresă autoritar Hagi Rovoama către tânăra fată în negru.

După cuvintele lui Stefciov, spuse cu atâta cruzime și cu atât sânge rece, Lalca se retrase încet într'o odaie; acolo, trântită pe un divan, cu capul în perne, plângea în hohote. Biata fată se înneca de plâns și lacrimile îi curgeau șiroaie. Pe față i se putea citi o tristețe și o suferință adâncă.

Oamenii aceștia, care își băteau joc cu atâta răutate de nenorocirea doctorului, o jigneau, ceeace îi mărea și mai mult suferințele...

— Doamne, dumnezeule, cum nu le e milă!

Lacrimile ușurează până și durerile cele mai grele, iar soarta doctorului, nefiind încă pecetluită, mai existau nădejdi.

Lalca se ridică, își șterse obrazul alb și frumos și se așeză la fereastra deschisă ca să-și usuce urmele lacrimilor. Privea distrată pe geam fără să vadă trecătorii de pe stradă, care își vedeau de drum nepăsători și fără griji. Nici nu lua în seamă lumea asta crudă, căci nu voia să vadă nici să audă pe nimeni, ci se lăsa pradă unui singur gând.

Un tropot de cal îi atrase deodată luarea aminte. Se uită afară și rămase nedumerită. Doctorul Socolov, pe un cal bălan, se întorcea, vesel. O salută respectuos și trecu înainte. In bucuria ei, nici nu se mai gândi să-i răspundă și, împinsă de o putere nestăpânită, se repezi în odaia unde se aflau oaspeții și le strigă turburată:

— S'a întors doctorul Socolov!

O mirare înciudată se văzu pe fețele unora, iar Stefciov păli și spuse oarecum nepăsător:

— Se vede că o fi fost adus pentru o nouă cercetare... Nu cred eu să scape atât de ușor de spânzurătoare sau de Diarbechir.

In clipa aceea întâlni privirea disprețuitoare a Radei, ceeace îl înfurie, și un val neașteptat de ură i se urcă în față.

— Nu mai spune, Chiriac! De-ar scăpa, săracul de el, că mi-e milă de tinerețea lui, zise cu înflăcărare Ghinca.

Glumele pe socoteala doctorului încetară, căci nu erau por-

nite din inimă. Scânteia din sufletul omului este totdeauna gata să se aprindă sub loviturile suferinței: destul să fie acolo.

Spre cinstea lui Hagi Smion trebue să spunem că și el se bucură sincer, fără a îndrăzni însă să-și arate sentimentele în fața lui Iordan, ca svăpăiata Ghinca.

9

LAMURIRI

Ajuns acasă, doctorul nu zăbovi mult, ci ieși, trecu în grabă prin fața cafenelii lui Gancu unde o mulțime de oameni, în frunte cu cafegiul, îi urară bun venit, și se îndreptă spre locuința lui ciorbagi Marco. Tocmai când dădea să intre, se întâlni cu Stefciov, care ieșea dela Iordanov.

— Respectele mele, domnule interpret, îi strigă doctorul cu un zâmbet disprețuitor.

Marco stătea, după masă, pe divanul dintre merișori și își sorbea cafeaua.

Il primi pe doctor cu multă căldură. După ce răspunse vesel felicitărilor primite dela cei ai casei, Socolov zise:

— Să-ți povestesc acum, bai Marcule, o sumă de comedii...

— Ce a fost toată zarva asta?

— Mă mir și eu. Mi se pare totul o poveste de necrezut. M'au ridicat aseară de acasă — abia mă întorsesem dela dumneata — și m'au dus drept la conac. Cred că ai aflat dece am fost învinuit și anchetat. Cine și-ar fi putut închipui că pelerina mea învechită va pricinui atâtea încurcături! M'au închis. După vreun ceas, numai ce au venit doi zapcii și mi-au zis: „Doctore, fii gata!" „Cum așa?" întreb eu. „Plecăm la K. din porunca beiului". „Foarte bine!" Am ieșit și am pornit la drum; unul înaintea mea, celălalt după mine. Amândoi înarmați. Am sosit la K. în zori. Ajunși acolo, m'au băgat la închisoare, pentrucă era prea devreme și judecătoria nu era încă deschisă. Am stat așa, închis, cam vreo patru ceasuri, care mi s'au părut ani. In cele din urmă m'au dus în fața judecătorului. Acolo, câțiva consilieri și fruntași au citit un fel de proces verbal din care n'am priceput nimic. A urmat apoi interogatoriul și alte prostii cu nenorocita aceea de pelerină, care se afla pe masa verde și mă privea parcă a jale. Judecătorul a deschis o scrisoare — se vede că era dela polițaiul nostru — a scos hârtiile și m'a întrebat: „Ale dumitale sunt hâr-

tiile astea?". „Nu le cunosc". „Dar cum de s'au găsit în buzunarul dumitale?" „Nu le-am pus eu acolo". A citit scrisoarea mai departe. Bai Tinco Baltoolu a luat ziarul şi l-a desfăcut. „Efendim — a şoptit el judecătorului — în ziarul ăsta nu-i nimic subversiv, se tipăreşte la Ţarigrad". Şi m'a privit zâmbind. Eu, nu pricepeam nimic. Stăteam ca un butuc. Judecătorul m'a întrebat: „Nu este ăsta ziarul comitetului din România?" „Nu, efendim — a răspuns Baltoolu — ziarul ăsta nu vorbeşte de politică; scrie doar despre credinţă, e un ziar protestant!".

Mi-am aruncat privirea, bai Marcule, şi nu mi-a venit a crede. Era : „Zornita"[1] ! Tinco Baltoolu a luat proclamaţia, a citit-o, s'a uitat la mine şi a zâmbit: „Efendim, nici asta nu este o carte împotriva stăpânirii... e o reclamă". Şi a citit cu glas tare: „Carte contra bolilor, de doctorul Ivan Bogorov". Judecătorul a rămas cu gura căscată, au râs toţi, a râs şi el, am râs şi eu. Ce era să fac? Puteam să nu râd? Dar ceeace nu pricep e cum s'a întâmplat minunea asta cu înlocuirea hârtiilor. Oricum, după o scurtă consfătuire cu fruntaşii, judecătorul mi-a spus: „Doctore, a fost o greşeală la mijloc; iartă-ne pentru osteneală!" Osteneală numeşte el faptul că am fost purtat prin închisori şi dus noaptea din post în post! „Dă un chezaş, şi du-te teafăr şi sănătos!" Eu stăteam locului, ameţit.

— Dar de gardianul acela rănit n'au făcut caz?

— De acela nici nu m'au mai întrebat. După câte am înţeles, beiul nostru — l-o fi sfătuit poate cineva sau şi-o fi dat singur seama — a cercetat mai bine cazul şi a adăugat la scrisoare că în ce priveşte rănirea gardianului nu mă socoteşte vinovat. Se vede că o fi recunoscut singur că a minţit.

Lui Marco i se lumină faţa de mulţumire.

Crezuse că fiul lui moş Manole trăsese cu pistolul şi era neliniştit de urmările acestui fapt.

— Acum, slavă domnului, eşti liber.

— Precum vezi. Dar stai, mai e ceva şi mai ciudat — zise doctorul, după ce se uită în jur şi văzu că nu se află nimeni din ai casei. Imi dă bai Nicolcio calul să mă înapoiez, că tot el s'a pus chezaş pentru mine. Ies din K. şi abia trec de cimitirul evreesc, când văd că dinspre Balcani coboară doi tineri, dintre cari unul era diaconul Vichentie. Mă strigă să opresc. „Incotro, domnule Socolov?" mă întreabă el nedumerit, văzân-

[1] *Aurora*, ziar protestant ce apărea în jurul anului 1870. în limba bulgară, la Istambul. (N. T.)

du-mă liber. „Mă întorc acasă. Nu-i nimica". Diaconul face ochii mari. Îi povestesc cum stă treaba, mă ia de gât, mă sărută şi mă strânge... „Ce te-a apucat, părinte Vichentie?" „Să-ţi prezint pe domnul... Boicio Ogneanov" şi mi-l arătă pe tovarăşul său. Abia atunci mă uit mai bine la el! Măi! L-am recunoscut! Era acelaş căruia îi dădusem aseară pelerina mea!

— Cine? Feciorul lui moş Manole? strigă Marco fără să vrea.

— Cum? îl cunoşti? întrebă mirat doctorul.

Marco îşi reveni.

— O să vedem, zise el turburat.

— Ne-am strâns mâna şi am făcut cunoştinţă. Mi-a mulţumit pentru haină şi mi-a cerut iertare cu glas desnădăjduit. „Nu-i nimica, domnule Ogneanov, niciodată nu-mi pare rău când pot face bine cuiva. Dar dumneata, încotro?" l-am întrebat eu. „Domnul Ogneanov venea să te caute", mi-a zis Vichentie. „Pe mine?". „Da, voia să te scape!". „Să mă scape?". „Da, să se predea autorităţilor şi să-şi ia asupra lui toată vina"... „Şi pentru asta veneaţi încoace? Vai, domnule Ogneanov, ce era să faci?" am strigat eu mişcat. „Datoria", mi-a răspuns el foarte simplu. Nu m'am putut stăpâni. M'au podidit lacrimile şi, acolo, în mijlocul drumului, l-am îmbrăţişat ca pe un adevărat frate. Ah! ce suflet nobil, bai Marcule! Ce curaj! Oameni de aceştia îi trebue Bulgariei!

Marco nu zise nimic. Două lacrimi i se prelinseră pe obraz. Se simţea mândru pentru moş Manole.

— Ne-am despărţit, ei au luat-o din nou peste ogoare, iar eu drept încoace, dar tot mai sunt turburat de întâlnirea asta şi de înlocuirea hârtiilor. Îţi spun că am văzut aci cu ochii mei ziarul „Nezavisimost" şi adevărata proclamaţie. Şi când colo, apare „Zornita" şi... reclama lui Bogorov! Cum au fost înlocuite, cine le-a schimbat? Să fie vreo greşeală din partea beiului? Imi bat capul în fel şi chip şi nu mă pot lămuri. Dumneata ce crezi, bai Marcule?

Şi doctorul îşi încrucişă braţele, aşteptând răspunsul.

Marco trase serios din ciubuc şi spuse cu un surâs uşor pe buze:

— Nu-ţi dai seama că vreun prieten a făcut toate astea? Ce greşeală? Unde să se găsească la bei ziare protestante şi foaia lui Bogorov?

— Dar cine poate fi acest binefăcător necunoscut care m'a

scăpat pe mine de năpastă şi pe Ogneanov dela moarte sigură? Ajută-mă să-l pot afla!... Trebue să-i mulţumesc, să-i sărut mâinile şi picioarele.

Marco se aplecă spre Socolov şi îi şopti încet:

— Ascultă la mine, doctore. Ceeace îţi voi spune eu acum va trebui să rămână o taină până la mormânt.

— Iţi dau cuvântul meu de onoare.

— Hârtiile le-am înlocuit eu.

— Dumneata, bai Marcule! strigă doctorul sărind de pe scaun.

— Stai jos şi taci... Acum, ascultă cum a fost. Azi de dimineaţă, aproape în zori, m'am dus la cafeneaua lui Ganco şi am aflat dela cafegiu despre arestarea ta. Am fost foarte mirat. Iată însă că apare onbaşiul şi-mi povesteşte că azi noapte te-a trimis la K. unde pleacă şi el cu o scrisoare din partea beiului, scrisoare la care erau alăturate hârtiile compromitătoare. Nu ştiam ce să fac! Onbaşiul a stat puţin şi a plecat. Am văzut că şi-a uitat scrisoarea. Ganco era ocupat cu bărbieritul unui client. Am vrut s'o iau şi s'o rup, dar asta nu ţi-ar fi folosit la nimic. Pe tine tot te-ar fi purtat de colo până colo, şi bănuiala ar fi rămas. Ce să fac? Dar n'aveam timp de pierdut. Atunci mi-a trecut prin minte ceva la care niciodată nu m'aş fi gândit... Mă vezi, doctore, am albit în negustorie, dar scrisoare străină n'am desfăcut. Ştiam că e tot ce poate fi mai necinstit. Dumnezeu să-mi ierte păcatul! Am făcut-o azi pentru prima şi ultima oară în viaţa mea. M'am repezit acasă, m'am închis în odaie la mine, am desfăcut încet ceara roşie de pe plic şi am pus în el alte ziare, din cele ce mi-au căzut la îndemână. Am dus apoi plicul la loc, fără să mă fi simţit cafegiul... Mulţumesc lui dumnezeu că s'a sfârşit cu bine. Acum nu mă mai mustră conştiinţa.

Doctorul ascultă uimit şi zise mişcat:

— Bai Marco, îţi voi păstra o recunoştinţă veşnică. Dumneata zici că asta este necinstit, în loc să spui că e o faptă glorioasă, măreaţă! Ai salvat doi oameni dela pieire, punându-ţi viaţa în joc. Ajutor ca ăsta niciun tată n'ar fi dat fiilor săi!

Doctorul nu mai putea vorbi, atât era de mişcat.

Marco adăugă:

— Aseară, feciorul lui moş Manole m'a găsit, dar a trecut peste streaşina casei făcând sgomotul acela care a stârnit poliţia.

— Boicio Ogneanov?

— Aşa îi spuneţi voi? El e! Tatăl său îmi e bun prieten,

şi el, sărmanul, necunoscând pe altcineva aici, a încercat să se ascundă la mine. Tu l-ai îndrumat. Nu voiam să-ţi spun astea în faţa lui Ivancio, dar a fugit chiar atunci.

— De unde venea? întrebă doctorul, cucerit cu totul de băiatul acesta extraordinar.

— Nu ţi-a spus? A fugit din Diarbechir.

— Din Diarbechir ?

— Mai încet! Incotro?

— Mă duc la mânăstire, unde îl ascunde diaconul. Trebue să vorbesc cu el... Imi dai voie să-i destăinuiesc — lui, numai lui — mărturisirea dumitale? Va trebui să ştie cui îi datorează viaţa, pentrucă era hotărît să se predea dacă nu mi s'ar fi dat drumul.

— Nu, te rog să nu spui nimănui taina aceasta cât vei trăi şi să te sileşti s'o uiţi. Ţi-am destăinuit-o ţie, ca o spovedanie, numai ca să-mi uşurez sufletul. Salută-l pe fiul lui moş Manole, şi spune-i să mai treacă pe la mine, dar să intre pe poarta cea mare...

Şi doctorul plecă.

10

MITOCUL MAICILOR

Mânăstirea de maici din Beala-Cerova era cu totul deosebită de aceea a călugărilor, adâncită în poalele munţilor, întotdeauna pustie şi liniştită.

Dimpotrivă, aici, vreo şaizeci-şaptezeci de călugăriţe, şi tinere şi mai în vârstă, forfoteau toată ziua prin ogradă şi prin cerdacuri, asurzind cu sgomotul lor vesel curtea spaţioasă care le despărţea de zădărniciile lumii păcătoase. Şi forfota ţinea de dimineaţă până seara.

Mitocul, se bucura de faima de a fi cea mai activă pepinieră de bârfeli şi clevetiri. Aici era leagănul tuturor intrigilor care turburau căminele mirenilor păcătoşi; aici se preziceau şi se puneau la cale logodnele şi aici se stricau cununiile. De aici porneau toate născocirile şi poveştile nevinovate spre a face ocolul întregului oraş şi a se înapoia cu bine în proporţii umflate, sau, dimpotrivă: intrau aci cât paiul şi ieşeau cât muntele. Un centru sgomotos ca acesta atrăgea, mai ales în zilele de sărbători, o

mulțime de oaspeți mireni, pe care prea cucernicele îi ospătau cu anecdote orășenești și cu dulceață de vișine.

Prea cuvioasa maica Hagi Rovoama, pe care am cunoscut-o la fratele ei Iordan, avea faima de a fi cea mai iscusită intrigantă și iscoditoare a tainelor de tot felul din oraș. Cândva egumenă a mânăstirei, demisă apoi în urma unei revoluții a micii republici, deținea și azi șefia morală a mitocului. In orice chestiune, i se cerea părerea. Ea adeverea temeinicia svonurilor sau le spulbera pe cele mincinoase; ea, după capriciile sale, răspândea știri care alcătuiau pentru câteva zile hrana intelectuală a mitocului ca apoi să treacă peste zidurile sale.

Prea cuvioasa Hagi Rovoama era tare supărată de faptul că doctorul Socolov, dușmanul cel mai primejdios al mitocului, fusese eliberat.

Se topea de necaz neștiind cine l-o fi ajutat. Cine îi răpise plăcerea de a auzi în fiecare zi vești noi despre soarta lui, sau de a le născoci singură? Era o adevărată neobrăzare! De patrucinci zile n'o mai prindea somnul, liniștea nu i se mai așternea pe pleoape. Își frământa în chip și fel mintea să poată ghici: dece nu mărturisise doctorul, beiului, unde fusese pe la orele zece în noaptea cu pricina, când fusese arestat; și apoi: cine înlocuise ziarele? In cele din urmă, un gând luminos îi încălzi mintea tocmai în clipa în care își citea rugăciunea de seară. Bătu veselă din palme, așa cum făcuse și Arhimede când descoperise faimoasa lui lege fizică. Ieși afară și se îndreptă spre cuvioasa Serafima, pe care o găsi aproape desbrăcată, și îi spuse cu vocea tremurândă:

— Soro, știi tu unde a fost doctorul în noaptea aceea, când n'a vrut să spună beiului?

Cuvioasa Serafima ciuli urechile.

— La beiuleasa, soro!

— Cum se poate?

— Acolo, Serafimo! De-aia nu voia să mărturisească! Ce-i nebun? Maică Precistă! Și mie să nu-mi vină în gând până acum! spunea Hagi Rovoama crucindu-se înaintea iconostasului.

— Dar tu știi cine i-a dat drumul doctorului?

— Cine, soro Hagițo? întrebă cuvioasa Serafima.

— Tot aia, soro!... Beiuleasa!...

— Ce spui Hagițo!

— Doamne, Maică Precistă! Unde mi-a fost mintea până acum?

După ce își descărcă turburarea sufletului, cuvioasa Hagi Rovoama plecă, își sfârși rugăciunea de seară și se culcă cu sufletul ușurat.

In zori, tot mitocul vuia de o singură noutate. Povestea doctorului cu soția beiului creștea căpătând proporții amenințătoare.

Cum o auzea, fiecare întreba:

— Dar cine o fi aflat, soro?

— Păi, cuvioasa Hagi Rovoama!

Numele acesta înlătura orice bănuială. Și toate dădură fuga la Hagi Rovoama, în dorința de a afla amănunte.

Peste două ceasuri, svonul făcuse ocolul întregului oraș.

Orice noutate însă, chiar și cea mai senzațională, în trei zile se învechește. Trebuiau fapte noi. Apariția lui Craliciu, pe care nu-l cunoștea aproape nimeni, însufleți din nou viața mitocului care începu iarăși să vuiască.

Cine era? De unde venea? Și dece? Nimeni nu știa. Cele mai curioase se repeziră în oraș. Dar, în afară de nume, informațiile culese se băteau cap în cap.

Cuvioasa Sofia zicea: a venit să-și îngrijească sănătatea.

Cuvioasa Ripsimia asigura că ar fi negustor de esențe de trandafir.

Cuvioasa Nimfidora povestea că venise să capete un post de învățător.

Cuvioasa Solomona și cuvioasa Paraschiva susțineau că nimic nu era adevărat, că venise doar să peteasca o fată și că ele știu și de cine e vorba...

Cuvioasa Apraxia se jura că ar fi un prinț rus, venit incognito să cerceteze vechea cetate și să dăruiască bisericii lor odăjdii. Numai că pe spusele cuvioasei Apraxia nu se prea punea temei, pentrucă ea nu avea legături cu familiile de frunte ci își culegea știrile dela soția lui Petco Băzuneacu și dela nurorile lui Facico Viţelul. Pe deasupra mai era și cam fudulă de-o ureche.

Cuvioasa Hagi Rovoama asculta toate șoaptele și zâmbea pe sub mustăți. Știa ea cum vine treaba, dar cu toate astea voia să le mai chinuiască pe surori. Abia noaptea târziu deschise oracolul gura.

A doua zi de dimineață, întregul mitoc știa că necunoscutul acesta, Ogneanov, nu era decât un spion turc.

Unul din motivele principale, ba chiar unicul, pentru care

Hagi Rovoama răspândise acest svon grozav asupra lui Ogneanov, era că n'o cinstise cu vizita lui; era o jignire de moarte adusă mândriei sale şi Ogneanov îşi făcu din ea un duşman primejdios.

Era duminică. Se apropia sfârşitul liturghiei în biserica mitocului, plină de gemea, de credincioase. Alte credincioase se adunaseră afară, în curte, pe lângă ferestrele bisericii, sub umbra părului bătrân. O parte erau mirene — cucoane şi neveste tinere — împodobite ca nişte păpuşi în haine pestriţe.

Şopteau vesele între ele, privind spre poarta mitocului ca să vadă rochiile celorlalte femei care soseau. Alt grup, alcătuit din călugăriţe, cele mai multe tinere şi tot atât de sgomotoase ca şi laicele, privea încoace şi încolo, îşi şoptea şi izbucnea deseori în râsete sgomotoase. Din când în când se repezeau ca roiul pentru a ridica de pe jos vreo pară coaptă ce cădea din pom, ba se şi înghesuiau ca să pună mâna pe ea. Şi apoi se întorceau, îmbujorate, lângă celelalte credincioase, făcându-şi semnul crucii.

Liturghia se sfârşi.

Un val de credincioşi ieşi din biserică, se risipi în curte şi se pierdu prin chilii.

In chilia cea mică a sorei Rovoama, frumos şi bogat împodobită, abia începeau oaspeţii. Călugăriţa îi primea şi îi petrecea cu surâsul pe buze: iar Rada, într'o rochiţă curată, neagră, cu o broboadă de aceeaşi culoare, le servea, pe o tavă roşie, cafea şi dulceaţă.

După un ceas, furnicarul se mai rări. Hagi Rovoama îşi arunca deseori privirile pe fereastră, având aerul că era în aşteptarea vreunor oaspeţi mai aleşi.

Mai intrară câţiva musafiri, printre care Alafranga, Stefciov, părintele Stavre, Necio Pironcov şi un învăţătoraş. Faţa călugăriţei se lumină. Se vede că pe ei îi aştepta. Dădu prietenește mâna cu noii veniţi, care o strânseră şi pe a Radei.

Stefciov i-o strânse tare, făcându-i chiar cu ochiul, ceeace o buimăci pe biata fată, care se înroşi ca bujorul.

— Chiriac, ia mai spune cum s'a petrecut treaba aceea cu doctorul ? zise călugăriţa după schimbul obişnuitelor bineţe. Aud că se vorbesc câte şi mai câte...

— Ce se vorbeşte ? întrebă Stefciov.

— Se zice cum că dumneata dinadins i-ai spus beiului că ziarele erau revoluţionare, numai şi numai ca să-l înfunzi pe Socolov.

Stefciov se aprinse:

— Cine spune asta este un măgar şi un laş! I s'a scos din buzunar numărul 30 al ziarului „Nezavisimost" şi o proclamaţie. Na, să spună şi bai Neciu!

Neciu îi întări bucuros spusele.

— Ce nevoie să-l mai întrebăm pe Neciu? Ce ştie el? zise părintele Stavre. Cunoaştem noi la marfă. Unde merge doctorul, îşi duce şi frânghia cu el. Şi alaltăieri i-am spus-o Seleamsâzului. Trecusem pe la el, să-i încerc rachiul cel nou... Că se pricepe omul... Dar dumneata, Hagi Rovoamo, eşti bine sănătoasă?

— Precum vezi, părinte, întineresc cu tinerii, răspunse călugăriţa, care se adresă apoi lui Stefciov. Nu cumva ştii cine i-a schimbat scrisorile?

Pe cuvioasa Rovoama o mânca limba să povestească cele născocite.

— O să descopere poliţia.

— Poliţia voastră nu face doi bani... Să-ţi spun eu, râse ea, şi i se aplecă la ureche şoptindu-i un nume. Secretul fu rostit însă atât de tare, încât îl auziră cu toţii.

Neciu consilierul, îşi aruncă mătăniile în sus, râzând şi îşi aţinti privirea în duşumea; învăţătoraşul schimbă cu unul din cei de faţă o ochiadă plină de tâlc, în timp ce părintele Stavre murmură:

— Fereşte-ne, doamne, de ispita necuratului!

Ruşinată, Rada fugi în chelar.

— Uite-l! Uite-l! strigă Stefciov, arătând spre doctorul Socolov, care tocmai trecea prin curte însoţit de doi bărbaţi. Unul era Vichentie, celălalt — Craliciu, îmbrăcat în haine noi, din postav cenuşiu, croite după moda nemţească. Se îngrămădiră cu toţii la fereastră.

Călugăriţa avu prilejul să-şi spună şi a doua născocire:

— Dar ăsta, ştiţi voi cine e?

— Străinul? E un oarecare Boicio Ogneanov, răspunse Stefciov. Mi se pare însă că şi el stă cu funia după gât.

Hagi Rovoama făcu un semn negativ cu capul.

— Nu? întrebă Stefciov.

— Nu, e altcineva. Hai să ne prindem...

— E revoluţionar.

— Nu, e spion! zise apăsat călugăriţa.

Stefciov o privi mirat.

— Până şi Surzilă-Vodă a auzit-o, numai dumneata nu ştii nimic!

— Anatema! bolborosi popa Stavre.

Hagi Rovoama îi urmărea cu răutate, să vadă unde se duc.

— Au intrat la cuvioasa Hristina! strigă ea.

Cuvioasa Hristina se bucura de o faimă rea. Trecea drept o patrioată şi făcea parte din tot felul de comitete. Până şi Levschi petrecuse o noapte la ea...

— Straşnic o mai îndrăgesc diaconii pe Hristina asta... adăugă Hagi Rovoama cu un zâmbet diabolic.

— Aţi auzit că Vichentie vrea să lepede camilavca? Şi n'ar face rău, băiatul! Cine l-a înnegrit aşa de tinerel?

— Las că bine a făcut: sau de tânăr să te însori, sau de tânăr să te călugăreşti, adăugă părintele Stavre.

— Eu una, părinte, cred că o s'o aleagă pe a dintâi.

— Mântuieşte-ne, doamne!

— Are de gând să trimită peţitori pentru fata lui Orleancu. Cum îi vor primi inelul, leapădă giubeaua şi camilavca şi trece în România, să se cunune... Cred însă că nu va izbuti.

Şi călugăriţa aruncă o privire ocrotitoare învăţătorului, care năzuia la mâna aceleiaşi fete.

Ruşinat, învăţătorul se roşi.

In clipa aceea apărură şi alţi oaspeţi.

— Ah, vine badea! strigă Hagi Rovoama repezindu-se în întâmpinarea lui Iordan Diamandiev.

Oaspeţii se ridicară, urmând-o. Stefciov, care rămăsese mai în urmă, apucă mâna Radei spre a-şi lua rămas bun şi o sărută pe neaşteptate pe obrazul îmbujorat. Fata îi plesni însă o palmă şi se trase la o parte.

— Să-ţi fie ruşine! îi zise ea cu vocea înnăbuşită şi cu ochii înlăcrimaţi fugind în chelar.

Stefciov, îngâmfat faţă de bărbaţi şi obraznic cu femeile, îşi îndreptă fesul strâmbat de palma primită, făcu un gest de ameninţare după fată şi ieşi buimăcit.

11

NELINIŞTEA RADEI

Radei i se spunea „Rada Cuvioasei" pentrucă era a cuvioasei Hagi Rovoama. Era o fată înaltă, subţirică şi frumoasă, cu

o privire nevinovată, luminoasă, și cu obrazul drăguț, alb și curat, pe care basmaua neagră îl făcea să pară și mai strălucitor.

Rămasă orfană de mică, Rada locuia de ani de zile sub acelaș acoperiș cu Hagi Rovoama, care o luase pe lângă ea și o înfiase.

Mai târziu, tutoarea o făcuse „novice" la mitoc, pregătind-o pentru călugărie și făcând-o să îmbrace hainele negre obligatorii. Acum Rada era învățătoarea fetelor din clasa întâia, cu o leafă anuală de o mie de groși.

Grea e soarta fetelor orfane. Lipsite de dragostea și de ocrotirea unui tată și de grija duioasă a mamei, trebuind să depindă de mila sau de cruzimea oamenilor, cresc și se desvoltă fără a se bucura de căldura unei priviri binevoitoare din partea semenilor nepăsători. Sunt ca niște flori crescute în seră: triste și fără vlagă. Cum trece însă peste ele un val de lumină generoasă, parfumul lor ascuns îmbălsămează tot aerul.

Rada crescuse în atmosfera întunecată și înnăbușitoare a vieții de chilie, sub controlul aspru și necruțător al bătrânei intrigante. Nici nu i-ar fi trecut prin minte Hagiței Rovoama că ar fi cu putință o purtare mai omenească față de orfană. Nu-și dădea seama că pe măsură ce în Rada se trezea conștiința și mândria de om, tirania ei devenea din ce în ce mai jignitoare și mai greu de îndurat. Iată dece servea Rada la masa chiaburească a fratelui cuvioasei Hagi Rovoama, deși era învățătoare.

In ultimele zile, fata avusese foarte mult de lucru la școală, pentrucă se apropia examenul de sfârșit de an. Curând sosi și ziua aceasta. Incă de dimineață, școala de fete începu să se umple de eleve, pe care mamele le primeniseră, le îmbrăcaseră și le împodobiseră ca pe niște fluturași. Cu cărțile deschise, zumzăiau ca un roi de albine și-și repetau pentru ultima oară lecțiile.

In biserică, slujba se sfârși și poporul începu să intre în școală, cum era obiceiul, spre a vedea ce învățaseră elevele în timpul anului. Ghirlande minunate de verdeață și flori împodobeau ușile, ferestrele și catedra, iar icoana sfinților Chiril și Metodiu era înconjurată cu crengi de brad și merișor împletite cu flori proaspete de trandafir. In curând, băncile din față se umplură de eleve, iar locul rămas liber, de public, fruntașii stând mai în față, unii chiar pe scaune. Intre aceștia se aflau și câțiva dintre cunoscuții noștri. Mai rămăseseră câteva scaune libere, rezervate pentru vizitatorii de vază, ce erau așteptați.

Sfioasă, Rada îşi aşeza elevele în bănci, dându-le în şoaptă ultimele poveţe. Chipul ei gingaş, înviorat de emoţia ceasului solemn şi luminat de ochii ei mari şi visători, era într'adevăr fermecător.

Nouraşii străvezii, de culoare trandafirie, ce-i jucau pe obraji, trădau fiorii sufletului ei sfios.

Rada simţea sute de priviri curioase îndreptate asupra ei şi, stingherită, îşi pierdu cumpătul. De îndată ce directoarea şcoalei îşi începu însă cuvântarea şi atrase asupra sa luarea aminte a celor de faţă, Rada se simţi mai uşurată, mai liniştită, şi aruncă priviri mai curajoase în jurul său. Văzu, bucuroasă, că Stefciov lipsea, aşa că se simţi şi mai îmbărbătată. Cuvântarea se sfârşi într'o tăcere solemnă (pe vremea aceea nu exista încă obiceiul aplauzelor). Examenul începu cu clasa întâia, după program. Figura blândă şi liniştită a învăţătorului diriginte Climent ca şi vorba lui domoală, inspira multă încredere elevelor.

Rada le urmărea cu atenţie încordată răspunsurile, iar şovăelile întâmplătoare se oglindeau dureros în trăsăturile feţei sale. Glasurile lor limpezi şi argintii, guriţele ca trandafirii, hotărau de soarta ei. Ea le scălda cu privirea-i luminată, le încuraja cu surâsul ei dumnezeesc şi îşi punea tot sufletul pe guriţele lor tremurătoare.

In clipa aceea, mulţimea înghesuită la uşă se mişcă şi făcu loc celor doi vizitatori întârziaţi, care se aşezară în tăcere pe scaunele libere. Rada se uită spre ei şi îi văzu. Unul, mai în vârstă, era eforul — /ciorbagiul Micio — iar celălalt, Chiriac Stefciov. O paloare neaşteptată îi acoperi obrazul. Se sili să nu-l vadă pe acest om neplăcut, care o turbura şi o înspăimânta.

Chiriac Stefciov schimbă câteva saluturi — fără a-l saluta însă şi pe Socolov, vecinul său de scaun, care dealtfel nici nu-i privi — îşi puse picior peste picior şi luă o atitudine încruntată şi arogantă.

Asculta distrat şi privea mai mult spre grupul în care se afla Lalca Iordanova. Odată sau de două ori, o măsură cu privirea pe Rada de sus până jos, aspru şi nepăsător. Pe figura lui se citeau goliciunea sufletească şi cruzimea. Ducea adesea la nas o garoafă şi apoi se uita iar în jur, îngâmfat şi mândru. Învăţătorul diriginte Climent oferi cartea lui Mihalache Alafranga. Mihalache n'o primi şi spuse că va pune câteva întrebări la limba franceză. Dirigintele se întoarse atunci la dreapta şi

îl pofti pe Stefciov. Acesta primi şi îşi mută scaunul mai aproape. Se auziră şoapte printre cei de faţă. Toţi îşi îndreptară privirile spre Chiriac. Se dădea examen la istoria Bulgariei. Stefciov lăsă cartea pe masă, se frecă între sprânceană şi ureche, ca şi când ar dori să-şi reîmprospăteze memoria şi puse o întrebare cu glas tare. Fetiţa tăcu. Privirea aceea rece, neprietenoasă, străbătu ca gerul sufletul ei de copil. Se pierdu şi nici nu-şi mai aduse aminte ce întrebare i se pusese. Îşi aruncă cu tristeţe privirile spre Rada, cerşindu-i parcă ajutor. Stefciov repetă întrebarea. Din nou tăcere.

— Să treacă la loc, zise el rece către profesoară. Chemaţi alta!

Ieşi o altă fetiţă. I se puse şi ei o întrebare. O auzi, dar n'o pricepu, şi rămase mută, ca şi întreaga asistenţă dealtfel, care începu a se simţi stingherită. Fetiţa rămase ca împietrită, ochii i se umplură de lacrimi, care nu îndrăzneau însă să curgă. Se sili din nou să răspundă ceva, bolborosi greoi şi tăcu. Stefciov o privi cu răceală pe Rada şi zise:

— Lecţiile au fost predate cu multă neglijenţă. Chemaţi altă elevă.

Rada rosti cu voce surdă un alt nume.

Cea de a treia elevă răspunse cu totul altceva: nu înţelesese întrebarea. Văzând nemulţumirea în ochii lui Stefciov, întâi se miră şi apoi îşi aruncă disperată privirea în jur. Stefciov îi puse o altă întrebare. De data aceasta eleva nu răspunse nimic. Turburarea îi întunecă privirea, buzele-i deveniră palide, începură a-i tremura şi, deodată, fetiţa izbucni în hohote de plâns, fugi şi se ascunse lângă masa sa. Toţi simţeau o grea apăsare pe sufletul. Mamele ale căror fiice nu fuseseră încă ascultate, priveau speriate şi nedumerite. Fiecare tremura de teamă să nu audă rostit numele copilei sale.

Rada rămăsese ca trăsnită. Faţa îi devenise lividă, fiori de durere îi mişcau buzele; pe fruntea unde cu câteva clipe înainte i se puteau citi sentimente atât de gingaşe, îi apărură picături de sudoare, umezindu-i buclele. Nu mai îndrăznea să ridice ochii. I se părea că o înghite pământul. O apăsa ceva pe suflet îi venea să plângă în hohote, şi abia de se mai stăpânea.

Publicul, nemaiputând îndura această stare de încordare, îremăta neliniştit. Inmărmuriţi, spectatorii se priveau, ca şi cum s'ar fi întrebat „ce-o mai fi şi asta"? Fiecare voia să iasă din această situaţie critică. Numai pe figura triumfătoare a lui Stef-

ciov se vădea mulțumire. Freamătul, murmurul, creștea. Deodată se așternu o tăcere mormântală și toate privirile se îndreptară înainte. Din public se desprinse Boicio Ogneanov, care stătuse până atunci într'un ungher. Adresându-se lui Stefciov, îi zise apăsat:

— Domnule, nu am cinstea să vă cunosc, dar vă rog să mă iertați. Intrebările dumneavoastră, lipsite de claritate și neprecise, i-ar pune în încurcătură și pe elevii din clasa a V-a... Fiți mai îngăduitor față de aceste copilițe...

După aceea, întorcându-se către Rada, întrebă:

— Domnișoară, îmi dați voie?

Apoi, cum stătea în picioare, o rugă să cheme una din elevele care fuseseră examinate.

Se simți o ușurare generală. Un murmur de compătimire și de aprobare întâmpină intervenția lui Ogneanov. Intr'o clipă, toate privirile se îndreptară spre el. Câștigase simpatiile celor de față. Calomnia lansată de Hagi Rovoama se spulberă. Figura lui blândă, scăldată de lumina suferințelor, și privirea lui energică și curajoasă, cuceriră toate inimile. Chipurile celor de față se luminară, iar oamenii răsuflară ușurați. Își dădeau seama cu toții că Ogneanov stăpânea situația și erau mulțumiți.

Ogneanov puse fetiței, foarte simplu, aceiași întrebare pe care i-o pusese și Stefciov. De data aceasta, copila răspunse. Mamele răsuflară și adresară necunoscutului priviri de recunoștință. Numele său, neștiut de nimeni până atunci, trecu din gură în gură și se întipări în inimi.

Fu chemată și cealaltă fetiță. Răspunse și ea, satisfăcător pentru vârsta ei.

Atunci toți copiii, care fuseseră atât de speriați, își ațintiră privirile lor prietenoase asupra lui Ogneanov. Moralul tuturora se ridică și începură a se sfădi între ele care să iasă mai întâi să stea de vorbă cu omul acesta bun, pe care îl îndrăgiseră.

Rada era în culmea fericirii. Mirată și mișcată până la lacrimi, se uita recunoscătoare la tânărul acela mărinimos, care îi sărise în ajutor într'o clipă atât de grea. Pentru prima oară în viață întâlnea, și încă la un necunoscut, un sprijin cald și frățesc. Acesta era spionul? Parcă era un înger păzitor! Il strivise pe Stefciov ca pe un vierme. Rada triumfa, se ridica din nou, privea fericită și mândră în jur, primind de pretutindeni semne de simpatie. Inima i se umplu de recunoștință și ochii de lacrimi.

Celei de a treia eleve, Ogneanov îi puse următoarea întrebare :

— Raino, ia spune-mi sub care rege s'au creştinat bulgarii?

Se uită prietenos şi blând în ochii nevinovatei fetiţe, aţintiţi asupra lui, şi în care se mai vedeau urmele lacrimilor.

Fetiţa se gândi puţin, îşi muşcă buzele şi grăi apoi cu o voce limpede, subţire şi răsunătoare, ca un viers de ciocârlie ce cântă dimineaţa prin văzduh :

— Regele bulgar Boris i-a creştinat pe bulgari !

— Foarte bine, bravo, Raino... Spune-mi acum : cine a născocit alfabetul bulgar?

Intrebarea aceasta o încurcă puţin pe fetiţă. Clipi de câteva ori, spre a-şi aminti răspunsul, deschise gura să răspundă, dar se opri şovăind...

Ogneanov o ajută :

— Raino, acel A B al nostru, cine l-a scris?

Privirea copilei se lumină. Fără să scoată o vorbă, Raino întinse mânuţa arătând spre Chiril şi Metodiu, care se uitau la ea cu blândeţe.

— Aşa, aşa... Sfinţii Chiril şi Metodiu, strigară câteva voci din rândurile din faţă.

— Să trăieşti, Raino! Sfinţii Chiril şi Metodiu să-ţi ajute să ajungi şi tu regină, bolborosi mişcat părintele Stavre.

— Bravo, Raino, du-te la loc, îi zise prietenește Ogneanov.

Raina, veselă şi triumfătoare, fugi la mamă-sa, care o îmbrăţişă, o strânse la piept şi o acoperi cu sărutări şi lacrimi.

Ogneanov se întoarse spre dirigintele Climent şi îi restitui cartea.

— Domnule, întrebaţi-o şi pe Sâbca noastră, îi zise ciorbagi Micio lui Ogneanov.

O fetiţă vioaie, cu părul bălai, stătea în faţa lui şi îl privea în ochi cu duioşie. Ogneanov se gândi puţin şi întrebă:

— Sâbco, spune-mi care împărat i-a eliberat pe bulgari de sub stăpânirea bizantină?

— De sub stăpânirea turcească i-a eliberat pe bulgari... începu greşit fetiţa.

Ciorbagi Micio strigă :

— Sâbco, stai! Spune, fetiţa tatii, care e regele care i-a eliberat de sub stăpânirea bizantină, că de sub stăpânirea turcească s'o găsi cine să-i scape...

— Voia domnului se va împlini, murmură părintele Stavre.

Aluzia naivă a ciorbagiului Micio stârni multora un surâs înțelegător. In sală se auziră șoapte și râsete înnăbușite.

Sabca spuse cu glas răsunător:

— De sub stăpânirea bizantină i-a eliberat împăratul Asan, iar de sub stăpânirea turcească îi va scăpa împăratul Alexandru al Rusiei!

Fetița înțelesese greșit cuvintele tatălui ei.

După răspunsul elevei o tăcere deplină stăpâni sala.

Pe chipurile multora se iviră teama și neliniștea.

Toți își aruncară privirile spre Rada, care se îmbujoră și își plecă capul, turburată. Pieptul i se ridica de emoție, unii o priveau a dojană, alții a încuviințare. Neliniștea se citea pe fețele tuturor.

Stefciov, care până atunci stătuse abătut, ridică din nou capul și privi triumfător. Ii știau cu toții legăturile cu beiul și slugărnicia față de turci, așa că încercau să-i citească ceva pe față. Simpatia generală față de Rada și de Ogneanov, atât de vie cu câteva clipe înainte, se răci deodată, prefăcându-se într'o nemulțumire surdă. Prietenii lui Stefciov protestau cu indignare, pe când cei care țineau cu învățătoarea tăceau. Părintele Stavre părea buimăcit. Se sperie de cuvintele sale și rosti în gând: „Miluiește-mă doamne". In schimb, femeile izbucniră mai sgomotos. Mai cu seamă Hagi Rovoama, jignită de rușinea pățită de Stefciov, se uita furioasă la Rada și la Ogneanov, protestând cu glas tare, înfierându-l pe acesta din urmă ca „revoluționar" și uitând că numai cu câteva zile în urmă îl făcuse spion... Erau însă și alții care se arătau, cu îndrăzneală și pe față, de partea lor.

Ghinca strigă în gura mare, ca să fie auzită de toți cei din jurul ei!

— Ce v'ați sgâit așa? Că doar nu l-a răstignit pe Christos, fata! A spus numai adevărul! Și eu cred la fel, că numai împăratul Alexandru și nu altul ne va scăpa!

— Taci, fa nebunol îi șoptea mamă-sa.

Sâbca rămăsese nedumerită. Nu făcuse decât să spună ce auzise în fiecare zi dela tatăl ei și dela oaspeți și nu pricepea dece se stârnise acum atâta zarvă.

Stefciov se ridică adresându-se celor din rândurile din față:

— Domnilor, se răspândesc aici idei revoluționare împotriva stăpânirii măriei sale sultanul. Nu pot deci rămâne... Sunt nevoit să plec...

Necio Pironcov şi alţi trei-patru plecară odată cu el.

Dar pilda lui Stefciov nu fu urmată de ceilalţi invitaţi.

Revenindu-şi repede, cei de faţă îşi dădură seama că incidentul nu merita o atenţie deosebită.

Un copil, în naivitatea sa, spusese câteva cuvinte nelalocul lor, e drept, dar întemeiate... Nu era nicio nenorocire. Liniştea se restabili şi odată cu ea reveni şi simpatia faţă de Ogneanov, care primea de pretutindeni priviri prieteneşti. El era eroul zilei; toate inimile cinstite şi toate mamele erau de partea sa.

Examenul urmă, sfârşindu-se în deplină linişte.

Elevele cântară un cântec iar mulţimea plecă mulţumită. Când Ogneanov se apropie de Rada spre a-şi lua rămas bun, ea îi zise turburată:

— Domnule Ogneanov, vă mulţumesc din toată inima în numele meu şi al elevelor mele. Nu voi uita niciodată ajutorul pe care mi l-aţi dat.

Şi privirea ei adâncă strălucea de o caldă înduioşare.

— Domnişoară, am fost şi eu învăţător şi v'am înţeles situaţia. Nimic mai mult. Vă felicit pentru bunele rezultate obţinute de elevele dumneavoastră! îi spuse Ogneanov la plecare, dându-i mâna cu simpatie şi căldură.

Rada nu mai vedea pe niciunul dintre oaspeţii care îşi luau rămas bun dela ea.

12

BOICIO OGNEANOV

Apariţia lui Boicio Ogneanov (Craliciu îşi însuşise numele pe care i-l dăduse Vichentie, fără să vrea, prezentându-l lui Socolov, când se întâlniseră în cimitirul din K.), apariţie care atrase repede atenţiunea asupra lui, fusese hotărîtă la o consfătuire de noii săi prieteni: Vichentie, doctorul Socolov şi egumenul. La început, aceştia nu fuseseră de acord, dar Ogneanov le înlăturase uşor teama. Ii încredinţase că în depărtatul Vidin, unde aproape nici nu ajung cei din Beala-Cercva, în afara lui Marco Ivanov nu-l ştia aproape nimeni, aşa că nu putea fi recunoscut. Atât suferinţele îndurate în cei opt ani cât fusese internat în Asia, cât şi greutăţile şi clima, îl îmbătrâniseră şi îl schimbaseră cu totul.

Cele îndurate, în loc să-i domolească înfocarea pentru cauza în slujba căreia suferise, îl făcuseră să se înapoieze şi mai înflăcărat idealist, curajos până la nebunie, iubind Bulgaria până la fanatism, cinstit până la sacrificiu. Faptele ni-l vor dovedi astfel în clipele hotărîtoare. Da, venise în Bulgaria pentru a lupta pentru eliberarea patriei sale. Pe un om ca el, fugit din lagăr, trăind sub nume de împrumut, fără nicio legătură familială sau socială, expus în fiecare clipă să fie denunţat sau descoperit, fără niciun viitor, fără nicio rază de lumină în viaţă — numai o idee atât de măreaţă l-ar fi putut atrage şi l-ar fi făcut să rămână în Bulgaria, după cele două asasinate... Cum va putea lucra aci cu folos? Cum era terenul? Ce putea face? Oare ţelul său putea fi îndeplinit? Nu ştia. Ştia numai că avea de întâmpinat piedici şi primejdii mari, ce nu întârziară să se abată asupra lui chiar din primele clipe.

Pentru firile îndrăzneţe însă, stavilele şi primejdiile sunt ca nişte torente care le călesc puterile. Pe acestea, greutăţile le întăresc, prigoanele le atrag, primejdiile le stârnesc, pentrucă înseamnă luptă şi orice luptă le îmbărbătează şi le înnobilează. E frumoasă lupta, chiar şi aceea a viermelui ce-şi înalţă capul pentru a muşca piciorul care l-a călcat; devine eroică atunci când omul o întreprinde pentru a se apăra; şi divină, când e purtată pentru binele omenirii.

Svonul răspândit în primele zile de Hagi Rovoama îi făcuseră pe unii dintre cei cu care prietenii săi voiau să-l pună în contact, să se ferească de el. Generoasa şi înflăcărata lui ieşire cu prilejul examenului, ieşire pricinuită de laşitatea lui Stefciov, închisese într'o clipă gura infamiei şi îi deschisese toate inimile şi toate uşile.

Ogneanov deveni oaspetele drag al întregului orăşel. Primi bucuros invitaţia lui Marco Ivanov şi a lui Micio Beizadeaua şi luă postul de învăţător, spre a-şi justifica stabilirea în oraş. Colegii săi erau Climent Belcev, directorul şcoalei, Frangov, învăţătorul Popov şi cântăreţul bisericesc Ştefan Merdevengiev, care preda în acelaş timp şi limba turcă. Cel dintâi era un fost seminarist rus, şi ca atare — blajin, desinteresat şi entuziast. Declama eforilor şcoalei, oridecâteori îl vizitau, versuri de Homeacov şi Derjavin. Lui bai Marco îi plăcea însă mai mult să-l asculte povestind despre măreţia Rusiei şi despre Bonaparte... Al treilea, un tânăr violent şi înflăcărat, cândva prieten cu Levschi, visa numai comitete, revoluţii şi cete. Îl primi cu entuziasm pe

noul său coleg şi îl îndrăgi cu patimă... Numai Merdevengiev era respingător, din cauza veneraţiei sale pentru psaltichie, şi a dragostei sale pentru limba turcă. Prima lui preferinţă desvăluia o mentalitate învechită, a doua arăta că era un adept al biciului; ca un bulgar să îndrăgească limba turcă, trebue să îndrăgească pe turci sau să tragă nădejde că se va putea alege cu anumite foloase de pe urma lor. Firește că potrivirea asta de gusturi îl lega de Stefciov.

După cum se înţeleseră, Ogneanov preda cursuri şi la şcoala de fete, aşa că se întâlnea în fiecare zi cu Rada. Şi, cum de fiecare dată descoperea în sufletul fetei noi trăsături fermecătoare, într'o bună dimineaţă se trezi îndrăgostit. Mai e nevoie să spunem că şi ea îl iubea în taină?

Chiar din ziua în care îi luase cu atâta mărinimie apărarea, fata fusese cuprinsă de acel puternic sentiment de caldă recunoştinţă care se preface uşor în dragoste. Sărmana ei inimă însetată de înţelegere şi duioşie începu să bată cu înflăcărare pentru Ogneanov, fire atât de curată şi de generoasă. Işi văzu în el idealul viselor şi al nădejdiilor şi sub vraja simţimântului dătător de viaţă, Rada înflori şi se făcu frumoasă ca un trandafir de Mai.

Nu era nevoie nici de prea multă vreme şi nici de prea multe ocoluri pentru ca aceste două inimi cinstite să se înţeleagă.

In fiecare zi, Ogneanov se despărţea de ea tot mai subjugat şi mai fericit. Alături de cealaltă dragoste, dragostea aceasta înmugurea şi se răspândea în sufletul său ca o mireasmă.

Una, brad uriaş în aşteptarea viscolelor deslănţuite pe care avea să le înfrunte, cealaltă, floare gingaşă, dornică de căldură şi de rouă, amândouă crescute pe acelaş tărâm, dar luminate fiecare de un alt soare.

Adesea însă, gânduri triste îi împovărau inima. Ce se va întâmpla cu făptura aceasta nevinovată, pe care o lega de soarta lui necunoscută? Unde o lua cu el? Incotro se îndreptau amândoi? El, luptătorul, el, omul primejdiilor şi al întâmplărilor neprevăzute, atrăgea pe drumul său plin de greutăţi o copilă senină şi iubitoare care abia îşi începea viaţa sub razele binefăcătoare ale dragostei. Ea îi cerea, aştepta dela el un viitor limpede şi fericit, zile luminoase şi liniştite sub cerul nou pe care şi-l făurise. Dece trebuia să simtă şi ea loviturile pe care soarta i le pregătea numai lui?

Nu! Era de datoria lui să-i destăinuiască tot. Să smulgă

vălul orbirei, să-i spună cu ce om se leagă. Gândurile acestea îi apăsau dureros sufletul cinstit şi se hotărî să afle o uşurare în mărturisirea sinceră şi nobilă.

Şi porni spre Rada.

Fata se mutase dela mitoc într'o încăpere a şcoalei aranjată modest şi sărăcăcios. Singura podoabă a camerei, ea era.

Ogneanov împinse uşa şi intră.

Rada îl primi surâzând printre lacrimi.

— Ai plâns Rado? Dece lacrimile acestea, scumpa mea?

Şi îi cuprinse duios capul, desmierdându-i obrajii îmbujoraţi. Ea se retrase, ştergându-şi ochii.

— Ce s'a întâmplat? o întrebă mirat Ogneanov.

— Cuvioasa Hagi Rovoama a fost adineaori pe aci, răspunse Rada cu vocea înnăbuşită.

— Te-a jignit cu ceva călugăriţa asta? Iar te-a tiranizat? Dar, ia te uită! Cântecele mele!... Cine le-a mototolit aşa? Rada, lămureşte-mă!

— Vezi, Boicio, cuvioasa Hagi Rovoama le-a găsit pe masă şi le-a călcat în picioare. „Cântece revoluţionare!" a strigat ea şi a spus despre tine vorbe atât de îngrozitoare, încât n'am putut să nu plâng!

Ogneanov deveni serios.

— Ce fel de cuvinte îngrozitoare putea să spună despre mine?

— Ce n'a spus! Revoluţionar, haiduc, asasin! Doamne, cum de n'are milă femeia asta!

Ogneanov o privi gânditor şi îi zise:

— Ascultă, Radă, ne-am legat, dar încă nu ne cunoaştem cum se cuvine, sau mai bine zis, tu nu mă cunoşti... Şi greşeala e a mea. M'ai iubi chiar dacă aş fi aşa după cum ţi-am fost descris?

— Nu, dragă Boicio, te cunosc prea bine, eşti omul cel mai nobil şi deaceea te iubesc.

Şi i se anină copilăreşte de gât, privindu-l galeş în ochi.

El zâmbi amar, mişcat de această încredere naivă.

— Şi tu mă cunoşti, nu-i aşa? Altfel, nici nu ne-am fi iubit, şopti Rada, privindu-l cu ochii ei mari şi înflăcăraţi.

Ogneanov o sărută cu drag şi-i zise:

— Rada mea scumpă, copila mea, ca să fiu nobil, precum zici tu, trebue să-ţi mărturisesc lucruri pe care nu le ştii. Dragostea pe care ţi-o port nu-mi îngădue să te amărăsc, dar con-

ştiinţa mă îndeamnă s'o fac. Trebue să ştii cu ce fel de om îţi legi soarta... N'am dreptul să mai tac...

— Orice îmi vei spune, vei rămâne acelaş pentru mine, zise ea turburată.

Ogneanov o sili să stea jos şi se aşeză lângă ea.

— Rada, Hagi Rovoama a spus că sunt un revoluţionar. Ea nu ştie că despre orice tânăr cinstit se spunea aşa.

— Tocmai, tocmai, Boicio, e o femee tare rea, zise repede Rada.

— Eu însă, Radă, sunt într'adevăr un revoluţionar.

Fata îl privea abătută.

— Da, Radcă, un revoluţionar. Şi nu numai cu vorba, ci dintre aceia care pun la cale răscoala.

Tăcu, şi ea nu-i răspunse nimic.

— Avem de gând să pornim răscoala la primăvară. Deaceea am şi venit în oraşul ăsta.

Rada tăcea.

— Iată viitorul care mă aşteaptă. Un viitor necunoscut, plin de primejdii.

Rada îl privea uimită, fără să spună nimic.

Ogneanov îşi întrezări condamnarea în această tăcere. Cu fiecare cuvânt al său, devotamentul fetei se pierdea parcă în văzduh. Făcu o sforţare şi îşi termină mărturisirea:

— Acesta îmi e viitorul. Să-ţi vorbesc acum şi despre trecutul meu.

Rada îl privi, neliniştită.

— E şi mai întunecos, Radcă, dacă nu chiar mai furtunos. Află că am fost internat timp de opt ani în Asia, din motive politice... Şi că am fugit de acolo, din Diarbechir!

Rada stătea uluită.

— Spune-mi, Radcă, ţi-a pomenit călugăriţa de asta?

— Nu mai ştiu, răspunse Rada rece.

Ogneanov rămase o clipă pe gânduri, întunecat. Apoi reluă:

— Se spune despre mine că aş fi un ucigaş, un asasin... Dar nu ştie nimeni nimic, căci acum câtva timp ziceau că aş fi spion. Ascultă...

De data aceasta Rada, presimţind ceva îngrozitor, păli.

— Ascultă, e adevărat. Am ucis doi oameni, şi asta nu demult.

Fără să vrea, Rada se depărtă puţin.

Ogneanov nu îndrăznea s'o privească; îi vorbea cu faţa spre

verete. Inima i se rupea, de parcă i-ar fi fost smulsă cu un cleşte de fier.

— Da, am ucis doi turci; eu, care nu omorîsem nicio muscă... Trebuia să-i ucid, pentrucă voiau să necinstească o fată sub ochii mei şi ai tatălui ei, pe care îl legaseră. Da, sunt un ucigaş şi poate că mă aşteaptă iar Diarbechirul sau... ştreangul.

— Spune, spune... şopti ea cu glas stins.

— Ţi-am spus tot. Acum ştii cine sunt, îi răspunse Ogneanov cu vocea tremurândă.

Aştepta grozava sentinţă pe care i-o citea pe faţă.

Rada i se aruncă de gât.

— Eşti al meu, eşti omul cel mai nobil, strigă ea. Eşti eroul meu, frumosul meu cavaler!

Şi cei doi tineri se îmbrăţişară puternic, cu patimă, plângând de dragoste şi de fericire.

13

BROŞURA

Paşi grei se auziră afară, pe scări. Cel care urca, păşea atât de greu şi de repede, încât toată casa, clădită din lemn, se sguduia. Sgomotul întrerupse îmbrăţişările înflăcărate ale celor doi tineri.

Boicio trase cu urechea şi zise:

— Furtuna asta e doctorul!

Rada se duse lângă fereastră şi îşi lipi obrazul aprins de geam, spre a-şi ascunde emoţia.

Doctorul năvăli în odaie, furtunos ca totdeauna.

— Citeşte, îi spuse el lui Ogneanov întinzându-i o broşură. Foc şi pară, frate! Foc şi pară... Să înnebuneşti!... Aş săruta mâna de aur care a scris asta!

Ogneanov deschise broşura. Era editată de comitetul emigraţilor din România. Ca multe alte cărţi de acest fel, era o lucrare mediocră, plină de fraze de un patriotism şi o retorică lipsită de gust, cu exclamaţii disperate şi injurii la adresa turcilor. Tocmai deaceea trezea în Bulgaria entuziasmul sufletelor însetate după un cuvânt nou. Judecând după starea jalnică a foilor, mototolite, terfelite, aproape rupte, se vedea limpede că treceuseră prin sute de mâini şi că hraniseră cu văpaia lor de foc mii de suflete.

Citind-o, Socolov se înflăcărase. Ogneanov, cu toate că avea mai multă experienţă, era încântat şi nu-şi mai lua ochii de pe broşură. Doctorul, care se uita, gelos, la el, i-o smulse nerăbdător din mâini.

— Stai, frate, stai, să-ţi citesc eu! îi spuse şi începu să citească cu glas tare, din ce în ce mai înflăcărat; despica aerul cu mâna, bătea din picior la orice frază mai tare şi îi străpungea cu priviri fulgerătoare pe Boicio şi pe Rada, în sufletele cărora bucuriile trăite cu câteva clipe în urmă se amestecau cu entuziasmul războinic al lui Socolov. Camera şi întreaga clădire a şcolii răsunau de glasul lui, ce se ridica până la octavă. După ce citise o bună parte din broşură şi ajunsese la poezia aceea lungă de încheiere, Socolov, năduşit, se opri tremurând şi îi spuse lui Ogneanov:

— Foc şi pară, frate!... Na, asta citeşte-o tu... Am obosit... Ba nu, dă-o încoa, că tu citeşti poeziile cum citeşte părintele Stavre „Tatăl nostru"; ai să-mi strici dispoziţia. Ia-o tu, Radcă!

— Ia-o, Radcă, tu declami frumos, zise Ogneanov.

Fata începu a citi cu însufleţire.

Versurile şi proza broşurei se remarcau prin platitudinea lor, printr'un stil umflat şi prin abuzul de exclamaţii. Rada însă o citi cu sentiment. Vocea ei, frumos timbrată şi sonoră, reda fiecărui vers o viaţă şi o putere nebănuite.

Doctorul îi sorbea fiecare cuvânt şi bătea ritmul cu piciorul în podea. Când ajunsese la partea cea mai interesantă, baba, nevasta paracliserului, deschise uşa fără să bată, şi intră.

— M'aţi chemat cumva? întrebă ea.

Doctorul o privi furios, o luă de spate şi, fără să-i spună o vorbă, îi făcu vânt afară din încăpere, trânti uşa şi o încuie după ea. Biata babă, care locuia jos, coborî opărită şi porunci copiilor să tacă, pentrucă învăţătoarea îşi face lecţiile cu doctorul şi cu învăţătorul.

— Cine dracu mai vine? strigă doctorul scos din fire. Să ştiţi că pe ăsta l'arunc pe fereastră! Şi deschise uşa.

Era o fetiţă cu o scrisoare în mână.

— Pentru cine-i asta ? o întrebă el brutal.

Fetiţa se apropie de Rada şi îi dădu scrisoarea.

Rada privi scrisul pe care nu-l cunoştea, deschise mirată plicul şi începu să citească. Boicio se uită la ea, surprins. La început fata se roşi apoi un zâmbet i se ivi pe buze.

— Ce este? o întrebă Boicio.

— O scrisoare. Poftim, citește-o!

Și i-o înmână.

Era o scrisoare de dragoste din partea lui Merdevengiev.

Boicio izbucni în hohote de râs.

— Ah, Merdevengiev ăsta! Acum e rivalul meu, Rado, și încă dintre cei mai de temut. Mă mir cum de a fost în stare, zevzecul, să compună o misivă ca asta! Ar trebui să ne uităm în cartea îndrăgostiților, ca să vedem de unde o fi copiat-o!

Rada rupse scrisoarea, râzând.

— Dece ai rupt-o? Răspunde-i, îi spuse Socolov.

— Ce să-i răspund?

— Scrie-i: „O-o-o-o, privighetoare cu glas divin! O-o-o-o gânsac iubit! Am avut marea cinste, azi la orele șase...” spuse Socolov uitându-se la ceas, după care adăugă, adresându-se lui Boicio: Vezi că tâmpitul ăsta e un laș? Vezi că e un intrigant murdar? Spion, hai? Felicitările mele! Ascultă, azi când o să te duci la școală, să-l scuipi... In locul tău, i-aș trage și o pereche de palme...

— E un prost, lasă-l în pace!

— Nu, nu, ticăloșilor nu le este deajuns disprețul, trebuesc pedepsiți... Las pe mine! zise amenințător doctorul.

— La ce bun! Nu da cu pietre în nămol, că te stropești!

— Ia stai! exclamă doctorul, și-și duse mâna la frunte ca și când i-ar fi venit o idee.

— Ce e?

— Știu eu! Și râse cu poftă.

Ogneanov îl privea curios.

— Nimic, nimic... la revedere. Și nu uita, pe mâine, la Silistra-Iolu!

— Iar? Ce înseamnă ospețele astea, măi băiete?

— Ne mai vedem noi, la revedere!

Și doctorul ieși grăbit.

Se duse acasă și se apucă să-i scrie lui Merdevengiev, cu un scris de femeie, următoarele:

„Mulțumesc. Prin scris nu socot că e bine. Vă aștept diseară în grădina babei Iachim.

Portița va fi deschisă. Ah! ah!

28 Septembrie 1875.

Cunoscuta dumneavoastră“

Şi cântăreţul se duse în grădina babei Iachim. Dar în loc să fie primit de Rada, fu întâmpinat cu un mormăit înfricoşător de Cleopatra, pe care Socolov o adusese acolo şi pe care o ţinea legată într'un colţ întunecos al grădinei, vecină cu locuinţa sa.

14

SILISTRA—IOLU [1]

Aşa se numea o poiană minunată din valea mânăstirii, înconjurată de sălcii stufoase, de maluri înalte şi de nuci, aflată chiar lângă râul mânăstirii.

Deşi venise toamna, colţişorul acésta de rai îşi păstrase neatinsă, mulţumită umezelei, toată frăgezimea şi verdeaţa, întocmai ca insula Calypsei, unde primăvara e veşnică. In partea de miazănoapte a poienei se zăresc, printre ramurile stufoase, cele două piscuri ale Balcanilor: Crivinite şi Ostro-Bârdo. Intre ele se deschide trecătoarea Balcanilor, cu stâncile ei cu cline repezi şi cu râpi abrupte, în fundul cărora freamătă apa pârâului. Vântul răcoros al crestelor leagănă blând frunzele şi odată cu mireasma muntelui aduce şi vuietul înfundat al cascadelor. Dincolo, peste râu, se înalţă stânci albe şi înalte, tăiate şi ascuţite de torente

Soarele era spre amiază şi razele lui, trecând prin frunzişul copacilor, risipeau o ploaie de inele tremurânde asupra poienii. O răcoare dătătoare de viaţă domnea în acest colţişor poetic, ce purta un nume atât de prozaic şi de nepotrivit lui.

Pentrucă niciun fel de drum — nici al Silistrei, nici altul — nu trecea pe lângă această poiană retrasă, cuibărită la poalele munţilor Stopa Planina, neîntinate de picior omenesc. Numele i se datora nu poziţiei sale geografice, ci unei împrejurări, ca să zicem aşa, istorice.

Datorită izolării, frumuseţii şi răcorii ei, fusese ani dearândul lăcaşul tuturor petrecerilor, ospeţelor şi orgiilor.

In acest loc de pierzanie al oraşelului, mulţi moştenitori şi negustori uşuratici se ruinaseră în petreceri şi risipe, ca apoi să plece după noi câştiguri prin regiunea Silistrei, unde, mulţumită sălbăticiei şi belşugului de prin părţile acelea, găseau uşor de lucru, ba chiar se şi îmbogăţeau.

---

[1] Drumul Silistrei. (N. T.)

Succesele primilor expediţionari din Beala-Cercva avură darul să atragă şi pe ceilalţi fraţi scăpătaţi spre câmpiile Silistrei, acest pământ al făgăduinţei. Aşa că Silistra şi satele din jurul ei ajunseră adăpostul a numeroşi refugiaţi din Beala-Cercva, adevăraţi pionieri ai civilizaţiei; pentrucă, printre altele, ei au fost cei care au dat regiunii vreo zece preoţi şi mai bine de douăzeci şi doi de învăţători. Pentru locuitorii din Beala-Cercva, Silistra-Iolu era drumul cel mai drept spre Silistra.

Cu tot renumele ei fatal, faima poienii înflorea încă, atrăgând pe doritorii de petreceri şi de orgii, destul de numeroşi.

Popoarele subjugate îşi au filosofia lor, care le ajută să trăiască şi le împacă cu viaţa. Un om definitiv pierdut îşi face seama cu un glonţ ori cu un ştreang.

Un popor subjugat, deşi lipsit de nădejdi, nu se sinucide niciodată; mănâncă, bea şi face copii. Petrece. Priviţi poezia populară în care se răsfrânge aşa de luminos sufletul, viaţa şi simţul poporului. In această poezie, pe lângă chinuri negre, cătuşe, închisori întunecate şi răni purulente, mai întâlneşti şi miei graşi la frigare, vinuri roşii spumoase, rachiuri tari, nunţi bogate, hore învârtite, păduri verzi şi umbre răcoroase, din care a ţâşnit un noian de cântece.

Când ajunseră Socolov şi Ogneanov la Silistra-Iolu, poiana fremăta de veselia oaspeţilor. Printre ei se aflau şi Nicolae Nedcovici, om inteligent şi cult; Candov, student la o universitate rusă, întors în ţară pentru a-şi reface sănătatea sdruncinată, om citit, serios, dar sedus de principiile socialismului utopic; Fraţiu; Frangov, învăţătorul, un cap înflăcărat; Popov, patriot exaltat; părintele Dimcio, patriot şi el, dar beţiv, şi Colcio, orbul. Acesta din urmă, lipsit cu totul de vedere, era un tânăr mic de stat, cu suferinţa întipărită pe chipul tras dar vioi. Era un adevărat maestru al fluierului, cu care străbătea în lung şi în lat Bulgaria toată. Povestitor vesel şi glumeţ, era nelipsit de la toate petrecerile.

Prânzul fusese orânduit pe iarbă, pe o pătură pestriţă. Două damigene, una cu vin alb, alta cu vin roşu, erau puse la răcit în pârâul ce curgea chiar dealungul poenei. Ţiganii trăgeau din arcuşe maanele turceşti. Un clarinet şi două daerele cu clopoţei completau cu sunetul lor metalic această orchestră sgomotoasă. Ospăţul era vesel. Toasturile se ţineau lanţ iar cei care le rosteau stăteau pe jos, după obiceiul vremii.

Primul toast fu rostit de Ilie Curiosul.

— Sănătate, fraților, domnul să vă dea tot ce doriți; cine ne vrea nouă răul, să-l năpăstuiască cel de sus! Cine ne-o urî, pe burtă să se târască!

Paharele fură date sgomotos pe gât.

— Trăiască cei de față! strigă Frangov.

— Eu închin pentru Silistra-Iolu și pentru admiratorii ei, spuse părintele Dimcio.

Popov ridică paharul și strigă.

— Fraților, beau pentru leul balcanic!

Lăutarii, care tăcuseră, începură din nou să cânte și întrerupseră toasturile; domnul Frațiu însă, care nu-și spusese cuvântul, le făcu semn să tacă, se ridică, privi în jur și strigă înflăcărat, cu paharul în mână:

— Domnilor, beau „pour la liberté bulgare"[1] Vivat! și își goli paharul.

Prietenii săi însă nu-i pricepuseră prea bine spusele și așteptau cu paharele pline, crezând, după entuziasmul ce i se citea pe chip, că va mai vorbi. Domnul Frațiu, mirat că nu găsise niciun ecou, păru turburat și se așeză.

— Ce-ați vrut să spuneți, domnule? îl întrebă rece Candov, care stătea în fața lui.

Frațiu se încruntă.

— Cred că am vorbit destul de limpede; am băut pentru libertatea bulgară. Și Frațiu rosti cuvântul „libertate" încet, privind bănuitor spre țigani.

— Ce înțelegeți dumnevoastră prin libertate? întrebă din nou studentul.

Socolov se amestecă în vorbă:

— Eu cred că pentru robia bulgară ar fi trebuit să bei, pentrucă nu există niciun fel de libertate la noi.

— Nu există, dar o vom căpăta, prietene dragă.

— Cum o vom căpăta?

— Bând, răspunse unul ironic.

— Nu, luptând, răspunse Frațiu cu înflăcărare.

— Fraților, trezește-te: boul se leagă de coarne, iar omul de limbă, zise glumeț Ilie Curiosul.

— Da, domnilor, sabia! zise înflăcărat domnul Frațiu arătând pumnul.

---

[1] Pentru libertatea bulgară. (In franceză în original). (N. T.).

— Dacă e așa, beau în sănătatea sabiei, stăpâna și nădejdea robilor, zise Ogneanov ridicând paharul.

Iar cuvintele lui îi înflăcărară pe toți.

— Aguș! strigă unul, cântă-ne: „A vrut Nichifor Trufașul"[1]

Pe vremea aceea „Nichifor Trufașul" reprezenta pentru bulgari ceeace reprezintă Marsilieza pentru francezi.

Muzica izbucni și cântară cu toții în cor, iar când ajunseră la versul „Tae, măcelărește! Patria să se elibereze", entuziasmul crescu și cuțitele și furculițele spintecară văzduhul.

Domnul Frațiu luase un cuțit cât toate zilele, pe care-l rotea prin aer. Într'o mișcare înfierbântată, nimeri într'o sticlă mare cu vin roșu, pe care tocmai o aducea băiatul. Vinul se vărsă peste Frațiu, pătându-i pantalonii și haina de vară.

— Măgarule! strigă Frațiu.

— Domnule Frațiu, nu te supăra, îi zise părintele Dimcio, dacă-i măcel și tăiere, trebue să fie și ceva sânge, e dela sine înțeles.

Intre timp, toți vorbeau tare, fără a se auzi unul pe altul, pentrucă muzica începuse un marș turcesc și daireaua făcea un sgomot asurzitor.

Ceva mai la o parte, Ogneanov și Candov stăteau singuri sub un copac și discutau cu însuflețire. Se apropie și Nicoli Nedcovici.

— Spui că trebue să înceapă lupta, urmă Candov, pentrucă lupta aceasta are ca scop dobândirea libertății! Libertate? Ce înseamnă această libertate? Că vom avea iar un domnitor, adică un fel de sultan, funcționari cari să ne jefuiască, preoți și călugări care să se îngrașe pe spinarea noastră și o armată care să sugă vlaga poporului! Aceasta e libertatea voastră? Aflați atunci că pentru ea nu-mi voi da nicio picătură de sânge!

— Dar bine, domnule Candov, începu Nedcovici, vă respect principiile, dar aici n'au ce căuta. In primul rând noi avem nevoie de libertate politică. Trebue să fim singuri, deci stăpâni pe pământul și pe destinele noastre.

Candov dădu negativ din cap.

— Adineaori vorbeai altfel. Vreți să alegeți un alt stăpân în locul celui vechi; pentrucă nu vă place Șeik-isleamul[2] căutați

---

[1] Nichifor I Logotetul, împărat al Bizanțului (802—811) învins de oștile bulgare în luptă. (N. T.)

[2] Capul bisericii turcești. (N. T.).

un altul cu titlul de exarh, voiți adică să înlocuiți un tiran printr'un despot. Impuneți poporului tot felul de conducători și nimiciți orice ideie de egalitate; consfințiți dreptul la exploatarea celui slab de către cel tare, a exploatării muncii de către capital. Trebue să dați luptei voastre un țel mai actual, mai uman; să fie nu numai o luptă împotriva jugului turcesc, ci și pentru triumful principiilor moderne, adică pentru nimicirea unor orânduiri idioate, consfințite de prejudecăți seculare, cum sunt tronul, religia, dreptul de proprietate și dreptul pumnului, pe care sălbăticia omenească le-a înălțat la rangul de principii sacrosancte. Domnilor, citiți-l pe Herzen, pe Lassalle... Desbărați-vă de acest patriotism mărunt, animalic, și înălțați steagul științei pozitive și al umanitarismului înțelept, contemporan... Atunci da, voi fi și eu alături de dumneavoastră.

— Ideile pe care le mărturisești, îi răspunse cu tărie Ogneanov, dacă sunt o dovadă a culturii dumitale, ne arată în acelaș timp destul de lămurit că nu cunoști problema bulgară! Militând sub un asemenea steag, vei rămâne singur: poporul nu te va înțelege. Ține seama, domnule Candov, că nu putem avea decât un singur țel potrivit și posibil: scuturarea de jugul turcesc. Pentru moment, nu vedem decât un singur dușman: turcul. Și deaceea ne răsculăm împotriva lui. In ce privește principiile socialismului, pe care ni le oferi, nu sunt încă o hrană pe măsura stomacului nostru. Acum e vorba să ne apărăm căminul, onoarea și viața. Inainte de a face teorii, trebue să rupem cătușele.

Intre timp, muzica încetase. Orbul începuse să cânte din fluier și o minunată melodie se răspândi în văzduh.

— Ia veniți încoace! Ce-mi tot filosofați acolo? strigară câțiva din grup. Dar cei trei prieteni își continuară înflăcărata discuție.

Orbul cânta în tăcerea toamnei. Și toți cei de față, mai mult sau mai puțin amețiți, se lăsau duși pe aripile cântecului lui. Deodată, Colcio se opri și zise:

— Știți ce văd acum?

Toți zâmbiră.

— Ghiciți, dacă sunteți în stare!

— Ce dai dacă ghicim? întrebară câțiva.

— Vă dau telescopul meu astronomic.

— Unde îl ai?

— In lună.

— Stai! Mi se pare că vezi obrăjorii îmbujorați ai Milcăi Tudorichina, zise părintele Dimcio.

— N'ai ghicit. Mai curând pot să-i muşc buzele decât să i le văd.

— Il vezi pe domnul Frațiu, zise Popov pentrucă tocmai atunci Frațiu se așezase în dreptul orbului şi îşi trecea palma dinaintea ochilor.

— Nu! Vântul îl vezi!

— Soarele?

— Nu, ştiți prea bine că sunt certat cu el, şi că m'am jurat cât oi trăi, să nu-l văd în ochi.

— Vezi noaptea, zise doctorul.

— N'ați ghicit niciunul: văd un pahar cu vin ce mi se întinde. M'ați uitat, măi!

Câțiva se repeziră şi îi întinseră paharul plin.

— Sănătate, fraților! zise el golindu-l. Dar eu cu ce câştig mă aleg că n'ați putut ghici?

— Cu restul paharelor!

— Câte sunt?

— Sapte, ca mucenicii.

— Eu îi prețuesc mai curând pe cei patruzeci de mucenici, spuse părintele Dimcio.

— Sănătate!

— Trăiască!

— Vive la Bulgarie, vive la république des Balkans![1] strigă domnul Frațiu.

Colcio începu să cânte troparul maicilor.

Petrecerea ținu aşa până seara, când o porniră cu toții în grup spre oraş.

— Fraților, pe mâine la şcoală, pentru repetiție! le zise Ogneanov.

— Ce piesă veți da? îl întrebă studentul pe Ogneanov.

— Genoveva de Brabant.

— De unde ați mai scos şi vechitura asta?

— Am ales „Genoveva" din două pricini: întâi, pentrucă nu are un caracter provocator — şi aici au stăruit ciorbagiii; a doua, pentrucă au citit-o cu toții şi o doresc. Trebuia să le fa-

[1] Trăiască Bulgaria, trăiască republica din Balcani. (In franceză în original). (N. T.)

cem pe plac. Principalul e să adunăm fonduri, ca să putem cumpăra ziare şi reviste pentru căminul cultural, cărţi şi „alte“ articole...

Grupul vesel şi sgomotos, o porni spre oraş. Se pierdu curând prin tufişul grădinilor asupra cărora coborîse amurgul. După un sfert de ceas intra triumfător pe străzile întunecoase ale oraşului, cântând în gura mare melodii revoluţionare. Manifestaţia aceasta neobişnuită făcea să apară pe la porţi grupuri de femei şi de copii.

Numai Ogneanov nu se afla printre manifestanţi. Acolo. în poiană, un copil îi şoptise ceva şi el se despărţise pe furiş de tovarăşii săi.

15

O INTÂLNIRE NEAŞTEPTATĂ

Ogneanov o luă spre miazănoapte şi se îndreptă spre trecătoarea munţilor.

Soarele, liniştit şi măreţ, asfinţise. Ii pieriseră până şi ultimele raze care stropeau cu aur dealurile înalte ale Balcanilor. Numai câţiva nouraşi, plutind din spre apus, cu marginile roşii-aurii, mai surâdeau încă soarelui de pe înălţimile lor cereşti. Intreaga vale era în umbră. Amurgul învăluia tot mai mult livezile mânăstireşti, stâncile, fagii şi perii, care se vedeau din ce în ce mai nedesluşit. Niciun glas de păsărică, niciun ciripit.

Poporul acesta înaripat, al cărui sgomot înveselea în timpul zilei toată valea, se înghesuia acum în tăcere prin cuiburile ani-nate de ramuri sau ascunse pe sub streşinile zidurilor mânăstirei.

Odată cu întunericul coborî şi liniştea adâncă şi melancolică a nopţii. Numai sgomotul cascadelor din munţi mai umplea pustietatea. Când şi când, adierea vântului aducea svonul depărtat al tălăngilor unor turme întârziate, ce se întorceau în oraş. In curând apăru şi luna, adâncind farmecul acestui ceas idilic. O pulbere de aur fină acoperi livezile şi copacii ce-şi aruncau umbrele ciudate pe pământ. Râpa se desluşea mai limpede, asemenea zidurilor unei ruini medievale; cupola cea nouă a mânăstirei îşi proiecta, albă, strălucirea peste streşinile şi plopii lăcaşului, iar în spatele ei, vârfurile Balcanilor se înălţau spre cer, pierzându-se în azurul nebulos.

Ogneanov trecu prin spatele mânăstirii, întră în vâlceaua cufundată în beznă și, după ce rătăci o clipă printre bolovani, se apropie de moară.

Moș Stoian îl primi la ușă.

— Ce s'a întâmplat ? întrebă repede Ogneanov.

— A sosit un prieten.

— Ce fel de prieten ?

— Un om de-ai noștri.

— Cum de-ai noștri ?

— Adică de-al poporului.

— Cine e ?

— Nu-l cunosc. A coborît în seara asta dela munte și a venit drept la mine. La început m'am speriat, am crezut că o fi vreun bandit... Să-l vezi numai cum arată... Picioarele îi sunt ca bețele... Și când colo, a ieșit că e un om de ai noștri ! I-am dat pâine.

— Du-mă la oaspetele tău !

— L-am ascuns, așa că, vino după mine.

Și moș Stoian îl pofti pe Ogneanov în moara neluminată. Aprinse o lampă de petrol, îl făcu pe Ogneanov să treacă între zid și pietrele de moară, după care se opriră în fața unei uși mici și împăienjenite, ceeace arăta că nu mai fusese deschisă demult.

— Cum, aci l-ai băgat ?

— Păi, ce era să fac ? Pisica nu bea din laptele acoperit... nu-i așa, dascăle ?

Și moș Stoian bătu în ușă, strigând :

— Domnule, ieși te rog pentru o clipă !

Ușa se deschise și un om ieși aplecându-se.

Era un tânăr mărunțel, uscățiv, blond, cu capul mic, neras, cu priviri agere și cu mișcări ușoare; pe Ogneanov îl impresionă slăbiciunea lui. Era îmbrăcat cu rămășițele unei uniforme albe de comitagiu, care-i fusese cândva bine potrivită pe trupul astăzi jigărit, împestrițată la spate, la piept și la genunchi cu brandenburgurile și șireturile tradiționale. Uniforma era atât de sdrențuită încât se vedea pielea prin ea.

Cum se văzură, Ogneanov și străinul scoaseră un strigăt de mirare.

— Muratliischi !

— Craliciu !

Şi se îmbrăţişară călduros.

— Cum, tu? De unde? întrebă Ogneanov recunoscând în străin pe Muratliischi, un vechi tovarăş din ceata lor.

— Eu!... Dar tu, unde ai fost şi unde te întâlnesc! Într'adevăr, măi, tu eşti, Craliciule?

Craliciu se întoarse pe neaşteptate, îşi aruncă privirile prin moară şi spre moş Stoian, care nemişcat şi atent, le ţinea lampa în faţă.

— Moş Stoiene, stinge lampa şi închide uşa... Sau nu! Mai bine ieşim noi afară. E prea mult sgomot, şi nu ne putem auzi.

Moş Stoian le lumină calea şi închise uşa în urma lor, după ce le zise:

— Hai, spuneţi-vă tot ce aveţi de spus, că eu mă duc la culcare. Când v'o apuca somnul, intraţi şi culcaţi-vă şi voi pe unde veţi apuca.

Valea era cufundată în beznă, dar râpa din faţă era bine luminată de lună. Ogneanov şi prietenul său îşi căutară un loc mai întunecos, şi se aşezară pe o piatră mare pe care râul, în mersul lui liniştit, o ocolea.

— Hai să ne mai îmbrăţişăm odată, frate, zise Ogneanov mişcat.

— Ei, Craliciule, spune-mi, cum dracu ai făcut? Te ştiam în paradisul Diarbechirului!

— Dar tu, măi Dobre, n'ai murit încă de streang? râse Boicio.

Prietenii se regăsiră,.. Aceeaşi soartă, aceleaşi suferinţe, apropie şi pe oamenii cei mai îndepărtaţi. Dar Boicio şi Muratliischi erau înfrăţiţi prin lupte şi idealuri.

— Ei, zi acum, reluă Muratliischi. Tu vii mai de departe, aşa că ai întâietate. Când te-ai întors din Diarbech

— Vrei să zici, când am evadat?

— Cum? Ai evadat?

— Da. Prin Mai.

— Şi ai izbutit să ajungi până aici? Pe unde ai trecut?

— Dela Diarbechir am luat-o pe jos până la graniţa Armeniei ruseşti. De acolo, cu ajutor rusesc, prin Caucaz în Rusia, la Odesa. Dela Odesa, la Varna cu vaporul. Apoi peste munţi, la colibele din jurul Troianului. După aceea am trecut Balcanii, aci la Beala-Cercva.

— Dece ai ales tocmai Beala-Cercva?

— Mă temeam să mă duc în altă parte unde nu cunoşteam pe nimeni. Şi acolo unde aveam cunoscuţi, nu ştiam de partea cui erau, aşa că nu puteam fi în siguranţă. Mi-am amintit că aci, la Beala-Cercva, se află cel mai bun prieten al tatălui meu, un om foarte cumsecade; eram sigur că în afara lui nu mă cunoaşte nimeni. Dacă nu i-aş fi spus cine sunt, nici el nu m'ar fi recunoscut.

— Dar eu cum de am ştiut imediat cine eşti ? Şi zi aşa, ai rămas aci ?

— Da. Tot omul ăsta, prietenul tatălui meu, mi-a ajutat să ajung învăţător, şi până acuma, slavă domnului, merge bine.

— Te-ai apucat de dăscălit ?

— In mod oficial — dăscălit; pe ascuns însă, tot vechea meserie.

— Apostolatul ?

— Da, revoluţia...

— Ei, şi cum merge pe aci? Noi am cam...

— Deocamdată, bine. Spiritele sunt treze, iar terenul, vulcanic. Beala-Cercva a fost unul din cuiburile lui Vasile Levschi.

— Şi ce planuri aveţi ?

— Deocamdată, niciunul. Ne pregătim doar teoretic, ca să zic aşa, pentru revoltă şi aşteptăm ca timpul să ne înveţe ce avem de făcut. Nemulţumirea creşte zi de zi, şi aici şi în împrejurimi. Mai curând sau mai târziu, răscoala va izbucni.

— Bravo, Craliciule ! Eşti un erou !

— Povesteşte-mi acum păţaniile tale.

— Păi, ştii cum a fost. La Stara-Zagora ne-am făcut de râs...

— Nu, nu! Ia-o dela început: de când ne-a fost nimicită ceata şi ne-am despărţit. Opt ani, cât am stat în surghiun la Diarbechir, n'am auzit nimic nici de tine şi nici de ceilalţi tovarăşi.

Muratliischi se întinse pe lespedea de piatră, îşi puse mâinile sub cap şi începu să-şi povestească pe larg peripeţiile. Luase parte la conspiraţia dela Sofia şi la jefuirea diligenţei dela Orhanie. Fusese trădat, aruncat în închisoare şi izbutise să scape ca prin minune de spânzurătoare sau de exilul la Diarbechir.

Apoi fugise în România, unde timp de un an şi jumătate fusese nevoit să îndure mizeria ca apoi să treacă din nou în Bulgaria, unde avea să înfrunte greutăţile şi primejdiile de ne-

înlăturat în viaţa unui activist. In primăvară se furişase la Stara-Zagora, lucrând cu înflăcărare la pregătirea răscoalei. După sfârşitul dureros al mişcării, când fusese uşor rănit în ciocnirea cu turcii, lângă localitatea Elhovo, se refugiase în munţii Balcani, fugărit atât de poterele turceşti cât şi de bulgarii de prin colibele munţilor, cărora le cerea câte o bucată de pâine sau haine ţărăneşti pentru a le schimba pe cele de comitagiu.

Hoinărise aşa vreo zece zile prin Balcani, expus la mii de primejdii şi suferinţe. Foamea îl silise să coboare din munţi, ca să cerşească o bucată de pâine primului om care-i va ieşi în cale, hotărît să-i pună chiar şi pistolul în piept, la nevoie. Din fericire însă, dăduse peste moş Stoian.

Povesti, mişcat, cât de bine îl primise morarul, primul om care se purtase frăţeşte cu el de când hoinărea prin Balcani.

Ogneanov îi ascultă emoţionat povestea şi toate peripeţiile şi primejdiile prin care trecuse. Retăia toate frământările şi suferinţele, toate cruntele desamăgiri şi ruşinea faţă de laşitatea pe care o arată unii oameni din popor după înnăbuşirea oricărei revoluţii. Se gândea cu milă la soarta lui Muratliischi, care tăcea. Sub picioarele lor se auzea murmurul pârâului. In jur, liniştea şi pustiul; doar stâncile luminate de lună, şi vântul de seară ce legăna liliacul sălbatic şi tufele crescute pe vârfurile de piatră.

16

MORMÂNTUL VORBEŞTE

In zori, Ogneanov se îndreptă spre oraş. Trecu prin chei şi ieşi la mânăstire. Prin poiana din faţa mânăstirei, sub nucii stufoşi, se plimba cu capul gol, egumenul. Era fermecat de frumuseţea dimineţii în locurile acelea romantice şi trăgea adânc în piept aerul proaspăt al muntelui. Toamna, natura are un farmec cu totul nou, cu frunzele aurite ale copacilor, cu spinările catifelate şi îngălbenite ale Balcanilor, cu duioasa ei melancolie şi nepăsare.

Ogneanov dădu mâna cu egumenul.

— Frumoase locuri, părinte, spuse el. Ce fericiţi sunteţi voi, călugării, că puteţi trăi mai aproape de natură şi că vă pu-

teți bucura în tihnă de frumusețile ei! Dacă mă voi simți vreodată chemat să trec în tagma voastră, o voi face numai și numai de dragul naturii acesteia veșnic minunată.

— Ferește-te, Ogneanov, să nu devii monah, din apostol; ai scoborî câteva trepte. Stai liniștit. Și apoi, nici nu te-aș primi în mânăstirea mea. Ateu cum ești, ai fi în stare să-l converteștî și pe părintele Ierotei, zise glumind egumenul.

— Ce fel de pasăre e și bătrânul ăsta? întrebă Boicio deodată.

— Un frate tare cuvios și cinstit, și seamănă cu dumnezeul Savaot. Are însă un cusur: își îngroapă banii în pământ și îi lasă acolo să mucegăiască. Oridecâteori îi aruncăm vreo vorbă să dea și el ceva pentru cauza comună, face pe prostul... La noi se zice chiar: „Face pe prostul, ca părintele Ierotei". Dar de unde-mi vii atât de devreme?

— Am rămas peste noapte la moara lui moș Stoian.

Egumenul îl privi cam mirat.

— Nu cumva vă temeți de ceva?

— Deloc, dar a sosit acolo un frate.

Și Ogneanov îi povesti pe scurt întâlnirea sa cu Muratliischi.

— Dece n'ați venit amândoi la mânăstire? îi spuse egumenul dojenitor. Ați dormit acolo, pe sacii cu grâu...

— Comitagiul știe una și bună.

— Să vă binecuvânteze dumnezeu... Și ce anume i-ați dat?

— Iaroslav Bârzobegunek, ceh din Austria și fotograf în Beala-Cercva.

Părintele Natanail râse cu poftă.

— Voi, apostolii, sunteți cam îndrăzneți! Vedeți să nu vi se spargă ulciorul tocmai a treia oară...

— Nu-ți fie teamă, părinte. Există un dumnezeu al comitagiilor, după cum există unul al haiducilor, spuse Boicio surâzând cu tâlc. Dar, precum văd, ți-ai luat și carabina! exclamă el privind spre arma părintelui Natanail, rezemată de trunchiul unei sălcii.

— Imi veni azi în minte s'o mai încerc puțin... că demult n'am pus mâna pe ea... Ai înnebunit lumea și în fiecare zi am... muzică în fața mânăstirei. Patima asta e în stare să molipsească și morții, dar pe mine, păcătos învechit!

— Nu e rău să-ți mai încerci mâna, părinte egumene.

Tot mergând, ajunseră aproape de moara din noaptea aceea de pomină.

Văzând locul, Ogneanov se încruntă.

Moara era închisă. Stoian, morarul, o părăsise, închiriind alta, după cum ştim, pe râul mânăstirei.

Pustie şi pierdută printre mărăcini, moara semăna cu un mormânt.

Intre timp, Muncio se apropiase pe furiş, cu ochii ţintă la Ogneanov. Pe faţa lui juca un fel de surâs ciudat. In privirea lui lipsită de raţiune se putea citi şi bunăvoinţă şi teama şi admiraţia pe care Boicio i le stârnea în suflet. Cu ani în urmă îl înjurase pe Mohamed în faţa unui onbaşiu, care îl stâlcise în bătae. De atunci, în mintea lui întunecată rămăsese un singur gând întreg, o singură licărire; o ură înverşunată împotriva turcilor. Fiind martor întâmplător atât la uciderea celor doi turci cât şi la înmormântarea lor, avea o stimă şi o admiraţie nemărginită faţă de Ogneanov. Sentimentul acesta ajunsese un fel de cult. Ii zicea, nu se ştie dece, „Rusian". La început, în seara aceea, pe cerdac, îi fusese frică de el. Mai apoi însă se învăţase cu Ogneanov, care venea des pe la mânăstire. Se holba şi nu-şi mai lua ochii dela el; îl socotea protectorul său. Dacă îl jigneau cumva argaţii mânăstirii, îi ameninţa cu Rusianul: „Spun eu Russ-i-a-nn, taie voi". ducându-şi degetul la beregată. Nimeni nu-i pricepea însă tâlcul cuvintelor, ceeace era un adevărat noroc, pentrucă el le spunea şi când se ducea în oraş.

Egumenul şi Boicio nu dădură nicio atenţie idiotului, care clătina mereu din cap şi rânjea prietenește.

— Ia priveşte! Vine onbaşiul! zise egumenul.

Intr'adevăr, acesta, cu arma la umăr şi tolba la spinare, venea înspre ei. Se ducea la vânătoare.

Era un om ca de treizeci şi cinci de ani, cu faţa gălbue şi umflată, cu fruntea mare, cu ochii mici cenuşii şi cu privirea leneşă şi adormită. Se vedea că lua somnifere. După ce se salutară şi schimbară câteva cuvinte despre vânatul din anul acesta, onbaşiul luă carabina egumenului, o cercetă cu atenţie, ca orice vânător pasionat, şi zise:

— Despot efendi, bună carabină! In ce parte vrei să tragi?

— Tocmai la asta mă gândeam şi eu, Şerif-aga... De ani de zile n'am mai luat-o în mână, şi mi-am zis că cel puţin să trag odată.

— Ce țintă ai ? întrebă onbașiul luându-și arma de pe umăr cu vădită dorință de a-și arăta arta.

— Acolo, pe muchie, spuse simplu egumenul, la buruienile acelea ce seamănă a căciulă, în locul unde s'a scos huma.

Onbașiul îl privi mirat.

— Dar e prea departe !

Ingenunchie lângă o piatră, își propti arma de ea și ochi vreo zece secunde.

Glonțul tras ridică praful la câțiva pași de țintă.

Fruntea lui Șerif-aga roși de ciudă.

— Incă odată, zise el, așezându-se din nou lângă piatră și țintind aproape un minut. După ce luă foc arma, se ridică și privi spre ierburi. Văzu însă că praful se vedea pe muche ceva mai sus de ținta aleasă.

— Blestemată treabă ! spuse el supărat ! Despot efendi, nu se alege niciodată o țintă atât de depărtată ! Trage acum și dumneata ! Dar ascultă la mine: degeaba mai prăpădești glonțul... Vezi să nimerești măcar muchea, adăugă el ironic.

Egumenul ridică arma din picioare, ochi și trase numaidecât.

Buruienile se umplură de praf.

— Tot mă mai ascultă, blestemata ! zise egumenul...

— Stai! strigă onbașiul. Hai, mai trage odată...

Egumenul ochi din nou și trase. Glonțul nimeri și de data aceasta în tufiș. Onbașiul îngălbeni și spuse înciudat :

— Chești efendi [1], dumneata știi să ochești, dar mie nu-mi vine să cred că n'ai mai tras cu pușca de un an de zile... N'ar fi rău dacă ai da lecții tineretului vostru, care face în fiecare zi exerciții de tragere prin locurile acestea...

Apoi adăugă, cu răutate :

— S'au cam întrecut cu prostiile. Ii mănâncă spinarea... Numai că odată și odată tot își va rupe el, dracu, opincile...

Iar când dădu cu ochii de Ogneanov, privirile lui se făcură mai fioroase și mai negre de ură.

In tot timpul acesta, Muncio stătuse, respectuos, deoparte. Dar cât de schimbat era ! O teamă nebună și o ură bestială îl desfigurase complet. Cu gura deschisă și brațele întinse, ca unul care se pregătește să se avânte asupra cuiva, aruncase o privire amenințătoare onbașiului. Acesta se întoarse deodată spre

---

2 Domnule. (In limba turcă în original). (N. T.).

el şi-l privi cu dispreţ. Atunci nebunul căpătă o privire şi mai fioroasă şi urlă, împroşcând un scuipat de mânie.

— O să taie Ru-ss-i-an şi pe tine!

Şi-l înjură de mamă.

Onbaşiul ştia puţin bulgăreşte, dar nu pricepea nimic din cuvintele încurcate ale lui Muncio.

— Ce urlă vita asta? întrebă el.

— Fără răutate, efendi, nu-l vezi?

— Ce s'a aprins aşa Muncio? Când vine în oraş e atât de liniştit! observă Boicio.

— Nu ştii, măi? Tot cocoşul cântă pe grămada lui!

In clipa aceea un minunat ogar cu pete negre pe şale şi cu o sgardă de piele la gât, se apropie în fugă de ei, târându-şi cureaua pe jos.

Se întoarseră cu toţii spre câine.

— A scăpat de undeva, ogarul ăsta, observă egumenul. Or fi trecut pe semne niscaiva vânători prin partea locului.

Ogneanov tresări fără să vrea.

Ogarul veni până la moară, se opri, mirosi uşa şi începu a da târcoale prin buruieni, urlând a jale.

Pe Ogneanov îl trecură fiori de ghiaţă.

— Aha, ăsta-i ogarul lui Emecsiz-Pehlivan, dispărutul, strigă onbaşiul.

Ogarul, pe care Ogneanov îl recunoscuse, dădea târcoale morii, sgâria pragul uşii, săpând cu labele în buruieni şi urlând. Apoi îşi ridică botul umed şi ascuţit, de parcă ar fi vrut să fie văzut, şi lătră furios. Lătratul acesta răsună dureros în sufletul lui Ogneanov. Schimbă, uimit, o privire cu egumenul. Onbaşiul urmărea scena, mirat şi nedumerit.

Ogarul lătra şi urla mai departe, uitându-se spre ei.

Deodată se repezi asupra lui Ogneanov. Tânărul păli şi se dădu cu câţiva paşi înapoi, deoarece câinele se năpustise asupra lui ca un lup, cu un lătrat desnădăjduit. Apoi, fără să-şi dea seama, cum nu găsiră nicio piatră prin apropiere, scoase pumnalul şi începu să se apere de fiara îndârjită pe care egumenul încerca s'o depărteze cu mâna.

Onbaşiul asista tăcut la această scenă înspăimântătoare. Arunca priviri bănuitoare şi răutăcioase asupra lui Ogneanov şi a pumnalului care-i strălucea în mână. Dar văzând că tânărul, apărându-se, ar fi putut înjunghia animalul care se ferea de cu-

ţit, spre a se arunca apoi din cealaltă parte, interveni şi îi despărţi.

Se întoarse apoi către Ogneanov, care se roşise tot şi gâfâia.

— Ia spune-mi, boierule, dece-i atât de supărat câinele ăsta pe dumneata ?

— Intr'o zi, nu ştiu unde, l-am lovit cu un bolovan, răspunse tânărul silindu-se să-şi păstreze liniştea.

Onbaşiul îl privi cu neîncredere, cercetător. Se vedea că nu era mulţumit de răspuns.

O bănuială vagă i se ivi în minte. Se hotărî însă să chibzuiască mai târziu. Şi prefăcându-se că se mulţumeşte cu răspunsul lui Ogneanov, spuse :

— Intr'adevăr, neamul ăsta de câini e foarte răzbunător şi nu uită aşa, cu una, cu două.

Il salută pe egumen şi o porni spre desişul pădurii, unde, nu după mult timp, se făcu nevăzut.

Ogarul, cu coada în sus, o luase prin livadă, ca să-şi ajungă noul stăpân din urmă.

— Parcă mi-aţi spus că pe javra asta aţi omorît-o ! spuse mirat egumenul.

— Am aruncat-o în scocul morii, crezând că se va înneca, dar iată că trăieşte, blestemata ! bolborosi Ogneanov îngrijorat. Bine zicea moş Stoian, s'o îngropăm lângă ceilalţi câini. Şi culmea culmelor, se nimeri să fie şi ticălosul ăsta de Şerif, tocmai acum, de faţă. Nenorocirea, de unde n'o semeni de acolo răsare.

— Cel puţin pe ăia i-aţi omorît deabinelea ? Să nu învie vreunul, cum s'a întâmplat cu jigodia, spuse dojenitor egumenul. Când te apuci de o treabă ca asta, trebue s'o duci până la capăt... Eşti proaspăt în meserie, măi Boiciule; dar lasă acum; numai de n'ar fi nimic. Svonul pe care l-am răspândit noi în legătură cu cei doi, i-a adormit pe turci... O să mai veghez eu, nu te teme.

Intre timp, Ogneanov rămăsese cu privirile pironite pe locul unde fuseseră îngropate leşurile celor doi turci. Uimit, văzuse că pe locul acela se adunaseră o grămadă de bolovani. Nici el, nici Stoian, morarul, nu-i puseseră acolo. Işi mărturisi şi egumenului nedumerirea. Acesta îl linişti, spunându-i că fuseseră aruncaţi acolo, poate, din întâmplare. Ei nu ştiau că Muncio se

ducea în fiecare zi şi arunca pietroaie peste groapa turcilor, culegând toţi bolovanii din jur.

Ogneanov dădu mâna egumenului.

— Incotro ?

— La revedere, sunt grăbit, am mult de lucru cu reprezentaţia. Blestematul ăsta de câine m'a făcut să-mi uit rolul.

— Ce rol joci ?

— Al contelui!

— Al contelui ? Dar unde ţi-e castelul ? glumi călugărul.

— Cetatea Diarbechirului... O dăruesc cui o vrea... Şi se depărtă.

17

REPREZENTAŢIA

Mulţi dintre cititorii noştri mai tineri nu cunosc piesa „Genoveva de Brabant", care urma să se reprezinte în seara aceea la şcoala de băieţi, deşi cu un veac în urmă această piesă, împreună cu „Alexandriada" şi cu „Glumeţul Bethold" cultivase gustul pentru literatură şi înflăcărase întreaga generaţie a epocii. Iată, pe scurt, cuprinsul ei: Un conte german, pe nume Siegfried, porneşte la război împotriva maurilor din Spania, lăsându-şi pradă unei nemângâiate dureri tânăra soţie, contesa Genoveva.

După plecarea contelui, locţiitorul său, Golos, face propuneri ruşinoase contesei, care le respinge cu indignare. Răzbunătorul Golos îl ucide pe Draca, sluga credincioasă a Genovevei, iar pe ea o aruncă în închisoare. Faţă de conte, o învinueşte că l-a înşelat cu Draca. Furios, contele îi porunceşte s'o ucidă pe soţia necredincioasă. Dar călăilor însărcinaţi de Golos s'o omoare, li se face milă de ea şi o lasă în voia soartei, cu copilul, într'o peşteră, mințindu-l pe Golos că au omorît-o.

După şapte ani, contele se întoarce din război şi, dintr'o scrisoare lăsată de Genoveva, află de nevinovăţia ei şi îi deplânge moartea prematură. Il pune în lanţuri pe Golos, care înnebuneşte din cauza mustrării de conştiinţă. Apoi, spre a se mai mângâia, contele pleacă la vânătoare şi o găseşte într'o peşteră, din întâmplare, pe contesă, împreună cu copilul lor şi cu o căprioară, care i-a hrănit cu laptele ei. Se recunosc şi se înapoiază fericiţi la palat. Această poveste naivă şi mişcătoare

stârnise lacrimile tuturor bătrânelor şi soţiilor din oraş. Multă lume îşi aducea aminte de legenda Genovevei, iar unele cucoane cunoşteau drama pe derost.

Iată dece reprezentaţia din seara aceea pricinuise o deosebită emoţie în întreaga societate. Toţi o aşteptau cu nerăbdare, ca pe un eveniment de mare importanţă, ce avea să aducă o variaţie plăcută în viaţa monotonă a oraşelului Beala-Cerova.

Toată lumea se pregătea să meargă la teatru. Doamnele mai bogate îşi aranjau toaleta, iar cele mai sărace îşi vindeau lâna sau tortul şi-şi cumpărau repede bilete, ca nu cumva să cheltuiască banii pe sare sau pe săpun. Nu se vorbea decât de reprezentaţie, şi interesul era atât de mare, încât toate celelalte probleme sociale sau familiale fuseseră lăsate la o parte.

La biserică, babele se întrebau: „Te duci, Ghenă, diseară la Ghenoveva?“ Şi se pregăteau să plângă de mila suferinţelor contesei. Prin case, distribuţia se discuta cu aprindere, şi toţi se arătau mulţumiţi că Ogneanov va fi contele. Rolul vicleanului Golos, care până la urmă înnebuneşte, îl luase domnul Fraţiu, căruia îi plăceau emoţiile tari (spre a face mai multă impresie, domnul Fraţiu nu se mai tunsese de o lună). Ilie Curiosul juca rolul servitorului Draco şi repeta pentru a douăzecea oară scena în care murea ucis de sabia lui Golos. Tot el mai trebuia să imite lătratul câinelui de vânătoare al contelui. Făcuse şi pentru rolul ăsta destule repetiţii.

Pentru Genoveva unii propuseseră la început pe diaconul Vichentie, pentrucă avea păr lung şi frumos, dar aflând că unui cleric nu-i e îngăduit să apară pe scenă, dădură rolul altuia, împreună cu un fel de alifie albă, ca să-şi acopere mustăţile. Celelalte roluri secundare fuseseră mai uşor distribuite.

Cu decorurile a mers mai greu, pentrucă toate trebuiau făcute cu puţină cheltuială. Mai toţi banii se duseseră pe cortina cusută din pânză de sac vopsită în roşu. Ca să fie mai arătoasă, porunciseră unui zugrav să picteze pe ea o liră. Dar ieşise ca un fel de furcă pentru strâns fânul. Pentru mobilarea palatului contelui, adunaseră cele mai bune mobile de prin tot oraşul. Dela Hagi Ghiuro luaseră perdelele, pe care erau brodaţi nişte plopi; dela Micio Beizadeaua, vaze de sticlă; dela Micio Saranov, covorul cel mare; dela Nicolae Nedcovici, tablourile din războiul franco-prusac; dela Bencioolu, o canapea veche, desfundată — dealtfel singura în tot oraşul; dela Marco Ivanov, oglinda cea

mare adusă dela Bucureşti, precum şi tabloul „Mucenicilor"; dela mitocul maicilor, perne de puf; dela şcoală, harta Australiei şi globul pământesc, iar dela biserică, micul policandru, care avea să lumineze toată această expoziţie internaţională. Până şi închisoarea conacului îşi dădu lanţurile — pentru Golos. In privinţa costumelor, se folosiră de cele întrebuinţate cu trei ani în urmă, la reprezentarea piesei „Prinţesa Raina". Contele şi Genoveva îşi luară câte o manta domnească, iar Golos îşi adăugă, adunându-i nu se ştie de unde, nişte epoleţi. Gancio Popov, care juca rolul lui Hans (unul dintre călăi) îşi atârnă de brâu cuţitul pregătit pentru ziua răscoalei. Draco se împodobi cu cilindrul învechit al lui Mihalache Alafranga. Zadarnic protestase Boicio împotriva acestei împestriţări. Cea mai mare parte a actorilor stăruiau cu îndărătnicie, susţinând că aşa scena va fi mai arătoasă. In cele din urmă, Boicio fu nevoit să cedeze.

De cum apuse soarele, teatrul începu să se umple. Primele rânduri fură ocupate de fruntaşi şi de bei, invitat în mod special. In stânga sa luă loc Damjancio Grigor, ca să-l distreze cum ştia el. Toate celelalte locuri fură ocupate de lumea amestecată, ce aştepta cu nerăbdare ridicarea cortinei. Dintre cucoane cea mai guralivă era tuşa Ghinca. Ştia drama pe derost şi istorisea, cui voia s'o asculte, care vor fi primele cuvinte rostite de contesă. Hagi Smion, pe o altă bancă, povestea cu cât e mai mare teatrul din Bucureşti decât al lor şi dădea explicaţii asupra rostului lirei de pe cortină.

Orchestra, formată din lăutari ţigani, cânta întruna, pare-se în onoarea contesei germane, imnul austriac.

In cele din urmă sosi şi clipa cea mare. Imnul austriac se opri şi cortina începu să se ridice sgomotos. In scenă apăru contele. Intreaga sală amuţi, de parcă nu mai era nimeni în teatru. Contele începu să vorbească, iar tuşa Ghinca, din bancă, îi sufla, şi oridecâte ori scăpa sau schimba vreun cuvânt, îi striga „Ai greşit!" Sună cornul şi intrară trimişii lui Carol cel Mare, care îl chema să pornească la război împotriva maurilor. Contele îşi luă rămas bun dela Genoveva, aproape leşinată, şi plecă.

Când îşi reveni şi nu-şi mai văzu soţul, contesa începu să plângă. Lacrimile ei stârniră râsul tuturor. Tuşa Ghinca strigă: „Plângi, măi! Nu ştii să plângi?" Contesa urlă mai tare şi sala răspunse în hohote răsunătoare. Râsul cel mai sănătos era al

tuşei Ghinca: „Să viu eu numai acolo şi să vezi plâns!“ strigă ea.

Hagi Smion declară celor din jur că plânsul este o mare artă şi că în România există femei plătite special spre a boci la morţi. Cineva făcu „sst!“ ca să tacă, şi repetă acest „sst“ şi celor care-l ascultau. Apariţia lui Golos schimbă situaţia. Incercând să ispitească cinstea Genovevei, contesa răspunse cu dispreţ şi îl chemă pe Draco, pentru a-l trimite cu o scrisoare către soţul ei. Intră Draco şi întreaga sală izbucni în hohote de râs când dădu cu ochii de joben, ceeace îl încurcă pe Draco, căruia tuşa Ghinca îi strigă: „Draco, dă jos tingirea lui Alafranga! Rămâi cu capul gol!“

Iar el îşi luă jobenul de pe cap. Un nou hohot al publicului. Scena căpătă un aspect tragic. Infuriat, Golos trase spada, spre a-l străpunge; dar nici nu apucă să-l atingă că Draco căzu ca un bolovan, rămânând nemişcat pe jos. Publicul nu fu mulţumit de o moarte atât de stupidă şi cineva din sală îi strigă să mişte. Veniră slugile şi scoaseră mortul afară, trăgându-l de picioare şi lăsându-i capul să se târască pe podea.

Draco îndură însă cu eroism durerile şi-şi duse până la capăt rolul de mort. Contesa fu aruncată în închisoare.

Primul act se sfârşi şi din nou răsună imnul austriac. Sala se umplu de sgomote, de critici şi de râsete. Babele erau nemulţumite de Genoveva pentrucă nu juca destul de emoţionant; dimpotrivă, Golos fusese atât de bine în rolul său ingrat, încât îşi atrase ura bătrânelor. Una dintre ele se apropie de mama lui şi îi spuse:

— Tană, nu-i frumos ce face Fraţiu al vostru; ce are cu biata femeie?

In rândul întâi, Damjancio Grigor lămurea beiului subiectul primului act. Se lăsă dus de elocinţa sa şi îi povesti întâmplarea unui anumit consul francez, care şi-ar fi părăsit soţia tot din pricina unor intrigi asemănătoare. Beiul îl asculta cu mult interes şi înţelese în cele din urmă că contele era un consul francez, părere pe care şi-o păstră până la sfârşitul spectacolului.

— Mare zevzec şi consulul ăsta! spuse el cu asprime. S'o osândească pe biata nevastă-sa la moarte, fără să cerceteze mai îndeaproape! Eu unul, un beţiv nu sunt în stare să arestez, fie el cât de cunoscut, până ce nu-l pun să duhnească mai întâi în nasul lui Mihali Randuru.

— Bre efendi, zise Damjancio, aşa e scrisă piesa, ca să pară mai interesantă.

— Cel care a scris-o e un prost, iar consulul e şi mai prost.

Lângă ei, Stefciov critica jocul contelui.

— Ogneanov, spunea el îngâmfat şi autoritar, n'a văzut teatru în viaţa lui !

— Dece ? Joacă foarte bine! îi răspunse Hagi Smion.

— Joacă bine, da, ca o maimuţă, nu respectă publicul !

— Da, asta cam aşa e !... L-ai văzut cum s'a aşezat pe canapeaua lui Bencioolu ?... zise Hagi Smion.

— Trebue fluierat, răspunse cu răutate Stefciov.

— Trebue, trebue, adăugă Hagi Smion.

— Care-i ăla care vrea să fluiere ? strigă cineva din acelaş rând de scaune. Cei doi se întoarseră. Il văzură pe Cableşcov. Nu devenise încă „apostol". Se afla din întâmplare în Beala-Cercva, unde venise în vizită la nişte neamuri.

Hagi Smion se turbură în faţa privirei înflăcărate a viitorului „apostol"; se dădu puţin mai la o parte, ca să-i îngădue să-l vadă pe vinovat, pe Stefciov.

— Eu, răspunse Chiriac.

— Eşti liber s'o faci, dar numai când vei ieşi în stradă.

— Cine te întreabă pe dumneata ?

— Reprezentaţia se dă în scop de binefacere şi artiştii sunt amatori. Dacă joci mai bine, n'ai decât să te duci şi să te urci pe scenă ! zise Cableşcov, agresiv.

— Eu, aici, de plătit am plătit, şi n'am nevoie de chehaia, răspunse Stefciov.

Cableşcov se aprinse. Discuţia era cât pe aci să ia un caracter mai violent, dar Micio Beizadeaua se grăbi s'o potolească.

— Chiriac, eşti om cu mintea întreagă... Potoleşte-te, Tudore, te rog.

In clipa aceea imnul austriac încetă.

Cortina se ridică. Scena reprezenta închisoarea, luminată de o candelă mică. Genoveva îşi ţinea în braţe copilul, pe care-l născuse în temniţă, şi plângea. Juca mai firesc. Miezul nopţii, închisoarea întunecoasă, suspinele unei mame nenorocite, care suferă — toate acestea mişcă sufletele. In ochii multor femei se iviră lacrimi. Lacrimile, ca şi râsul, sunt molipsitoare. Numărul celor care plângeau se înmulţi; până şi unii bărbaţi aveau

ochii împăienjeniți când Genoveva își scrise răvașul către conte. Chiar și Cableșcov, cucerit, aplaudă la un pasaj patetic. Aplauzele sale rămaseră fără niciun ecou în tăcerea deplină a sălii. Multe priviri mustrătoare se îndreptară spre acest îndărătnic care făcea sgomot tocmai în clipele cele mai frumoase. Ivan Seleamsâzul, care trăgea pe nas de plâns, îl privi fioros.

Genoveva fu dusă în pădure spre a fi ucisă. Cortina se lăsă. Cableșcov aplaudă din nou, dar nici de data aceasta nu-l urmă nimeni. Obiceiul aplauzelor nu fusese încă introdus la Beala-Cerova.

—Ticăloși oameni mai sunt pe lumea asta! îi șopti beiul lui Damjancio. Unde s'au petrecut toate astea?

— In Nemția!

— In Nemția? Eu încă n'am văzut ghiauri de ăștia!

— Cum, bei efendi, că doar avem un neamț în oraș!

— Nu cumva e spânul acela cu barbeți și cu ochelari albaștri?

— Ba da, el, fotograful.

— El? Detreabă ghiaur... Ori de câte ori mă vede își scoate pălăria și mă salută â la franga... Și eu care îl credeam franțuz...

— Nu, e neamț, chiar din Drandabur...

Veni și actul trei. Scena reprezenta din nou palatul.

Contele, întors din război, era trist și abătut, negăsind-o pe Genoveva. Servitoarea îi predă scrisoarea ei, scrisă la închisoare în ceasul dinaintea morții, în care îi arată că a fost victima mârșăviei lui Golos, că moare nevinovată și că îl iartă... Contele citește scrisoarea cu glas tare și începe să plângă. Plângea desnădăjduit. Publicul, mișcat de suferințele lui, se puse și el pe plâns, unii chiar cu glas tare. Plângea și beiul, care nu mai avea nevoie de Grigor. Această stare de încordare sufletească se adâncește și mai mult în clipa în care contele poruncește să fie adus vicleanul Golos — autorul nenorocirilor sale. Apare Golos, ciufulit, urît, chinuit de mustrări, ferecat în lanțurile aduse dela închisoarea conacului.

Este primit de public cu ostilitate. Priviri furioase îl săgetează. Contele îi citește scrisoarea în care contesa îl iartă și pe el. Contele izbucnește din nou în plâns, își smulge părul și-și dă cu pumnii în piept. Publicul începe din nou să verse lacrimi. Tușa Glinca plânge și ea, dar încercă să le potolească pe celelalte.

— Nu mai plângeți, soro, că Genoveva trăiește! E în pădure!

Câteva bătrâne, care nu cunoșteau piesa, îi spuseră mirate:

— Cum așa, Ghinche, trăiește? Atunci spune-i și contelui, să nu se mai bocească săracul, zise bătrâna Petcovița; iar Hagi Pavloaia nu se putu stăpâni și îi strigă contelui printre lacrimi:

— Nu mai plânge, maică, nevastă-ta trăiește!

Intre timp Golos este cuprins de un acces de nebunie.

Are priviri înfiorătoare, ochii scoși din orbite, părul sbârlit, face gesturi dezordonate și scrâșnește disperat din dinți. Grozav îl mustră cugetul: suferințele sale aduc o ușurare în public. Pe fețele spectatorilor se citește mulțumirea. „Așa îi trebue!“ zic femeile. Unele sunt supărate pe Genoveva, care l-a iertat în scrisoarea ei. Mama domnului Frațiu, văzând în ce hal a ajuns fiu-său împovărat de lanțuri și de indignarea generală, nu mai știe ce să facă.

— Mi-au prăpădit băiatul! Mi l-au făcut de râs! strigă ea și se pregătește să sară pe scenă ca să-l scoată de acolo, dar e împiedicată la timp.

Actul al III-lea a avut un succes formidabil. Ofelia lui Shakespeare să fi fost și tot n'ar fi stors atâtea lacrimi.

Ultimul act se petrece în pădure. In scenă, o peșteră. La intrare apare Genoveva, îmbrăcată în piele de fiară sălbatică, cu copilul. O capră, căreia îi dăduseră să rontăie câteva frunze fragede ca să nu fugă, reprezintă căprioara care-i hrănise cu laptele ei cât timp trăiseră în peșteră. Genoveva vorbește întristată copilului despre tatăl său, dar auzind lătratul câinilor de vânătoare, se retrage cu el în peșteră, trăgând după ea capra care nu voia s'o urmeze. Lătratul se apropie și publicul este de părere că Ilie Curiosul e foarte reușit în acest rol. Se arată atât de sârguitor, încât lătratul lui stârnește toți câinii din mahala.

In sfârșit, apare și contele, îmbrăcat în costum de vânătoare, și însoțit de suită.

Spectatorii își țin răsuflarea. Toată lumea își ațintește privirile spre scenă, ca să vadă cum se va întâlni cu Genoveva. Baba Ivanița se teme ca nu cumva să treacă fără s'o zărească și propuse să i se spună că soția lui se află acolo. Contele însă o vede, se apleacă și strigă din gura peșterii:

— Tu, cine ești acolo, om sau fiară, vino aci!

In locul celor din peşteră răspunse sala. Se aude un fluierat subţire.

Toată lumea se întoarce, nedumerită, spre Stefciov, care roşeşte din cap până în picioare.

— Cine a fluierat? strigă supărat Seliamsâzul. Sala freamătă, nemulţumită.

Ogneanov caută din ochi pe acela care a fluierat. Zărindu-l pe Stefciov, care îl priveşte obraznic, şopteşte:

— O să-ţi lungesc urechile alea de măgar!

Un nou fluierat, de astădată şi mai puternic. Publicul pare nedumerit. Intr'o clipă, izbucneşte indignarea generală:

— Puneţi mâna pe protestantul ăla şi daţi cu el pe fereastră! urlă furios Anghel Iovcev, lung de doi metri şi jumătate. Se auziră şi alte voci:

— Afară cine fluieră! Stefciov, afară!

— N'am venit aci să ascultăm fluierături şi bătăi din palme! strigă Seliamsâzul, care înţelesese greşit aplauzele lui Cableşcov.

— Chiriac ăsta e prea de tot! strigă furioasă tuşa Ghinca, alături de care se află Rada, scăldată în lacrimi.

Hagi Smion şopteşte la urechea lui Stefciov:

— Pentru dumnezeu, Chiriac, ţi-am spus şi adineaori să nu fluieri... Aci, lumea e simplă, nu vezi?

— Dece fluieră, cilibiul? îl întrebă beiul pe Damjancio.

Damjancio dă din umeri. Beiul şopteşte ceva unui zapciu, care se duce lângă Stefciov.

— Chiriac, îi zise el încet, beiul îţi porunceşte să te duci să fumezi afară o ţigară, dacă cumva ţi s'au umplut bojocii.

Stefciov iese cu un zâmbet de mândrie pe buze, mulţumit că a stricat impresia făcută de jocul lui Ogneanov. Odată cu plecarea lui, turburarea se risipeşte. Spectacolul continuă. Contele se întâlneşte cu contesa pierdută. Imbrăţişări, suspine, lacrimi. Publicul se simte din nou adânc mişcat. Binele triumfă asupra răului. Contele şi contesa îşi povestesc unul altuia durerile şi bucuriile. Baba Petcoviţa le zice:

— Duceţi-vă, maică, acasă şi vă înţelegeţi, şi de acu încolo să nu vă mai încredeţi în goloşii ăştia blestemaţi...

— Blestemată eşti tu, răcneşte furioasă în spatele ei mama domnului Fraţiu.

Acelaş sfat, dar mai încet îl dă şi beiul.

In sală domneşte un sentiment general de satisfacţie şi de

bucurie. Contele este înconjurat din toate părțile cu priviri de simpatie. Finalul se încheie cu un cântec pe care îl cântă într'un glas contele, contesa și suita: „Ostașe Siegfried, bucură-te acum!".

Dar imediat după terminarea celor două strofe ale cântecului de bucurie, pe scenă răsună imnul revoluționar:

Aprinde, aprinde în noi dragoste înflăcărată,
Impotriva turcilor să putem lupta!

Refrenul căzu în sală ca un trăsnet din senin. La început s'a auzit o singură voce urmată mai apoi de ceilalți și la urmă de toată trupa și de întreaga sală.

Un entuziasm patriotic cuprinse asistența. Motivul eroic al cântecului se revărsă ca un val nevăzut, cuprinse sala, inundă curtea și se împrăștie în noapte... Străbătu văzduhul, înflăcărând și îmbărbătând. Sunetele puternice, atingeau o nouă coardă a sufletelor. Toți câți îl știau, începură a-l cânta, bărbați și femei; și toate sufletele se strânseră într'unul singur, care uni scena cu sala și se înălță spre ceruri ca o rugăciune...

— Cântați băieți, să trăiți! striga entuziasmat Micio.

Alții însă, dintre cei bătrâni, bombăneau în barbă găsind că această ieșire lipsită de tact era nepotrivită.

Beiul, fără să priceapă o iotă, ascultă și el cântecul, mulțumit. Îi ceru lui Damjancio Grigor să-i tălmăcească fiecare strofă. Oricare altul ar fi încurcat iețele, Damjancio nu era însă dintre oamenii care nu pot face față situației. In afară de aceasta, găsi prilejul să-și încerce puterile.

Il duse ușurel pe bei cu vorba. După el, cântecul exprima dragostea caldă a contelui față de contesă. Contele îi spunea: „Acum te iubesc de o sută de ori mai mult"; iar ea îi răspundea: „Iar eu de o mie de ori..." El îi zicea că va zidi o biserică în locul peșterei, ca amintire, pe când ea îi spunea că își va vinde toate nestematele spre a ajuta sărăcimea și că va înălța o sută de cișmele de marmoră.

— Prea multe cișmele. Mai bine să facă și niscaiva poduri, îl întrerupse beiul.

— Cișmele, pentrucă în țara nemților apa este puțină. Iată dece oamenii de acolo beau mai mult bere, îi răspunse Grigor.

Beiul dădu din cap în semn de aprobare.

— Dar unde este Golos ? întrebă beiul, căutându-l pe domnul Fraţiu printre actori.

— Nu se cade să iasă printre ei.

— Bine zici... Ticălosul ăsta merită să fie spânzurat. Dacă se mai joacă piesa încă odată, să-i spui consulului să nu-l mai lase viu. Aşa se potriveşte mai bine.

Şi într'adevăr, domnul Fraţiu nu se afla printre tovarăşii săi. Prudent, o ştersese, chiar din clipa în care începuse cântecul acela, lipsindu-se de laurii publicului.

Cântecul luă sfârşit şi cortina se lăsă în mijlocul strigătelor de „Bravo !". Imnul austriac răsună din nou şi în curând sala rămase pustie.

Artiştii se desbrăcau după cortină, vorbind veseli cu prietenii ce veniseră să-i felicite.

— Măi, Cableşcov, să te ia dracu, ce-a fost cu nebunia aia? Imi vii aşa, dintrodată, în spate şi începi să sufli din trompetă? Măi, suflet de ţigan! zise Ogneanov descălţându-şi cismele.

— Nu m'am putut stăpâni, măi frate. Mi se urîse cu atâtea lacrimi şi cu atâtea tângueli muiereşti pentru „prea nefericita'" ta. Trebuia să trezim cu ceva poporul! Şi atunci mi-a trecut prin minte să mă urc pe scenă... Ai văzut ce efect strălucit.

— Eu mă tot învârteam să văd dacă nu vine vreun zapciu să mă ia la braţ, râdea Ogneanov.

— Nu vă neliniştiţi, Stefciov o tulise mai devreme, zise Socolov.

— L-a dat afară beiul... spuse profesorul Tzangov.

— Beiul însă a rămas, zise altul. Mă uitam la el cum asculta cu atenţie... Mâine o să dăm de belea.

— Aş ! N'aveţi nicio grijă ! Dacă a fost Damjancio Grigor cu el... l-a dus cu vorba. Iar dacă n'a făcut-o, îi retragem diploma !

— Eu l-am poftit şi dinadins l-am aşezat lângă bei, căruia îi plac glumele. N'aveţi nicio grijă, spuse Nicolai Nedcovici, pe când desbrăca antereul părintelui Dimcio cu care jucase rolul tatălui Genovevei. Işi făcea însă socoteala fără a ţine seamă că este posibilă şi o trădare. A doua zi de dimineaţă, Ogneanov fu chemat la conac.

Se prezentă beiului, care părea supărat.

— Consulus efendi, îi zise acesta, e adevărat că aseară aţi cântat cântece revoluţionare ?

Ogneanov protestă.

— Onbaşiul îmi spune că da.

— A fost greşit informat. Dumneavoastră aţi fost doar de faţă.

Beiul îl chemă pe onbaşiu.

— Şerif-aga, când au cântat cântece de acelea: când eram eu acolo, sau după aceea ?

— In prezenţa dumneavoastră au cântat un cântec revoluţionar; Chiriac efendi doar n'o să mintă.

Beiul îl privi aspru. Se simţea jignit în amorul său propriu.

— Ce tot flecăreşti, Şerif-aga ? Chiriac şi cu mine eram de faţă, acolo ? N'am auzit eu cu urechile mele ? Cântecul acela nu mi l-a tradus Damjancio cuvânt cu cuvânt ? Am vorbit aseară şi cu ciorbagi Marco, şi-mi spunea că vocile erau foarte frumoase... Te rog să nu-mi mai faci altă dată încurcături de astea ! spuse beiul supărat. Apoi, întorcându-se către Ogneanov: Iartă-ne consule, de osteneală. A fost o greşeală. Stai ! Cum îi zicea ăluia cu lanţurile ?

— Golos.

— Da, Golos... Trebuia să fi poruncit să-l spânzure, ar fi fost mai bine. Eu aşa aş fi făcut... Nu trebuia să te iei după mintea femeii. Dar, n'am ce zice, a fost frumos, iar cântecul şi mai frumos, zise beiul ridicându-se greu.

Ogneanov salută şi ieşi.

— In curând vei auzi un alt cântec şi pe acesta îl vei înţelege fără ajutorul lui Damjancio, şopti el ieşind pe poartă.

Nu văzu însă cu câtă răutate îl privea în clipa aceea onbaşiul.

18

IN CAFENEAUA LUI GANCO

La câteva zile după această întâmplare, cafeneaua lui Ganco, gemând de oameni ca totdeauna încă de dimineaţă, era plină de fum şi de sgomot. Aci era locul de întâlnire al bătrânilor şi al tinerilor. Se discutau atât problemele locale cât şi politica internă şi externă a Europei... Un parlament în mic... Pentru moment însă, reprezentaţia cu Genoveva era încă la ordinea zilei şi ali-

menta discuțiile. Dealtfel, ea urma să-i mai preocupe încă multă vreme pe toți, iar impresia lăsată avea să fie și mai adâncă. Se opreau mult și asupra cântecului acela revoluționar, prilej de discuții violente. Judecând la rece, mulți îl învinuiau pe Ogneanov, căruia îi rămăsese porecla de „contele", după cum se întâmplă de obicei cu actorii amatori care fac o adâncă impresie spectatorilor. La fel se întâmplase și cu domnul Frațiu, care rămăsese „Golos".

Chiar în dimineața aceea avu de înfruntat privirile încruntate ale unor respectabili bătrâni, ce nu-i puteau ierta purtarea față de Genoveva. O babă îl opri în drum și îi spuse:

— Vai, fiule, dece ai făcut asta? Nu ți-a fost frică de dumnezeu?

Doar intrarea ciorbagiului Micio Beizadeaua în cafenea schimbă subiectul discuției, făcând-o să treacă în domeniul fără de hotare al politicii.

Ciorbagiul Micio Beizadeaua era un om în vârstă, scund și negricios, îmbrăcat într'o vestă de postav și în șalvari. Ca și ceilalți oameni de o vârstă cu el, nu era prea învățat și nici cunoștințe prea largi nu avea, dar viața, cu numeroasele ei încercări, îl înzestrase cu o experiență și cu o judecată sănătoasă. Ochii lui negri și vioi străluceau cu înțelepciune pe chipul său uscățiv, brăzdat de cute adânci. Ceeace îi făcuse faima printre concetățenii săi era pasiunea lui pentru politică și convingerea sa nestrămutată în apropiata prăbușire a Turciei.

Era, firește, un mare rusofil, mergând până la fanatism și ajungând uneori, ridicol. Nimeni nu uitase cât de tare se supărase la un examen când un elev spusese că Rusia fusese învinsă la Sevastopol.

— Greșești, fiule! Rusia nu poate fi învinsă. Să ceri înapoi banii profesorului care te-a învățat asta, îi spusese înciudat ciorbagiul Micio.

Profesorul, care era de față, dovedi însă cu cartea de istorie în mână, că Rusia fusese învinsă în războiul Crimeii. Micio începu să strige că istoria minte și, cum făcea parte din comitetul școlar, nu îngădui ca angajamentul profesorului să fie prelungit.

Nervos din fire și expansiv, se supăra din te miri ce, mai ales când cineva îndrăznea să-i pună la îndoială nestrămutatele convingeri. Atunci se aprindea, striga și înjura.

In ziua aceea era bine dispus şi, pe când se aşeza pe scaun, zise cu aer biruitor :

— Iar au mâncat ai noştri bătaie !

— Ce spui ? strigară câţiva curioşi.

— Liubobratici şi Bojo Petrovici au nimicit câteva mii de turci, zise Micio, care, spre a-şi prelungi plăcerea, dădea numai câte o fărâmă de ştire.

— Bravo, să trăiască ! strigară câţiva

— Şi Podgoriţa cucerită, continuă Micio.

Uimirea fu atât de mare, de parcă ar fi fost cucerită Viena, nu Podgoriţa.

— Arme, voluntari, cât poftiţi ! Vin din Austria !

— Adevărat ??!

— Bosnia a luat iar foc, iar Serbia se mişcă şi-şi pregăteşte armata. Şi dacă o ia Serbia din loc, ne împinge şi pe noi. Nu e bine...

— L-au luat dracii !

— Şi Austria nu va mişca, pentrucă Gorciacov dela Petersburg o să spună: „Stai! Ce fac ăia acolo, de se bat, de se omoară, treaba lor". Nu e bine, nu, nu e bine...

Toţi ascultau, mulţumiţi, bunele ştiri aduse de ciorbagi Micio.

— Cam câţi or fi fost ucişi? întrebă Nicodim.

— Turci ? Socot că sunt cu miile, zi două, cinci, zi şi zece mii, că nu greşeşti. Herţegovinenii ăştia nu glumesc !

— Bine ar fi dacă ar fi adevărat!

— Iţi spun eu că e adevărat.

— De unde ai aflat? întrebă ciorbagi Marco.

— Din loc sigur, vă zic. Chiar Gheorghe Ismirliu a aflat alaltăieri dela Ianachi Dafnis, farmacistul din K.; i-a spus farmacistul că ştirea aceasta a fost publicată în ziarul „Clio" din Triest.

— Nu prea cred eu ca herţegovinenii să facă cine ştie ce ispravă... Se vor bate ce se vor bate, şi vor obosi. Câţi sunt ? O mână de oameni, zise Pavlachi, căutând în privirile celorlalţi o încuviinţare.

— Şi eu tot aşa zic, Pavlache. Ce sunt herţegovinenii ? O mână de oameni. Turcia nu se teme de ei, adăugă Hagi Smion, trăgându-şi ciorapul de pe piciorul stâng.

Ciorbagiul Micio răspunse aprins :

— Tu, Pavlache, să mă mai slăbeşti, iar tu, Hagiule, n'ai

habar de nimic... In politică, dintr'un fleac de nimica toată poate ieşi cine ştie ce. Gorceacov singur a spus că din Herţegovina poate izbucni scânteia care o să aprindă incendiul în întreg imperiul turcesc!

— Mi se pare că Derby[1] a roştit vorbele acestea, zise cu gravitate domnul Fraţiu.

Ciorbagi Micio se încruntă.

— Ca inghiliz, Derby nu putea vorbi aşa despre sultan... Ştiu eu cum stă povestea cu politica inghileză! „In Turcia toate sunt bune, în Turcia totul înfloreşte". Te asigur eu că Derby nu putea spune una ca asta despre Turcia.

— Aşa e, Fraţiule, n'a spus-o el, confirmă Hagi Smion.

— Eh, de ar izbucni un foc să nimicească Ţarigradul ca să scăpăm odată pentru totdeauna de şobolanii ăştia! se amestecă în vorbă cismarul Ivancio Dudoto care, la drept vorbind, era începător în ale politicii.

— Măi, Ivancio, noi vorbim de alt foc, observă serios Pavlachi.

— Adevăratul foc va izbucni atunci când se va aprinde Bulgaria, declară domnul Fraţiu.

— La ce bun să ia foc Bulgaria? Nu-i nevoie. Să ne vedem de treabă. N'am văzut mai zilele trecute ce încurcătură s'a produs la Zara?[2], răspunse încruntat ciorbagi Dimo.

— Tu, Fraţiule, vorbeşti aşa, zise Dancio, brutarul, pentrucă atunci când o fi să se întâmple una ca asta, o să te trezeşti la Bucureşti, pe podul Mogoşoaii şi o să strigi de acolo „Nu vă lăsaţi!", pe când nouă, aci, ne vor reteza căpăţânile! Tu să-mi spui mie...

— Cunoaşte el, bai Dancio, la oameni...

— Dimpotrivă. Şi eu voi fi aci şi mă voi sacrifica.

— Măi, dacă e vorba să ia foc, apoi să ia mai curând. Asta-i stăpânire? Dealtfel, a şi început să ardă. Numai că nu se vede încă fumul. Ne-au luat şi cămaşa de pe noi... Nu îndrăzneşti să mai scoţi nasul afară din oraş. Asta-i stăpânire? Bucluc!

— N'aveţi nicio grijă, n'o să mai ţină mult, zise bai Micio. E scris că Turchia o să piară în curând.

---

[1] Este vorba de lordul Derby, ministru al coloniilor în guvernul britanic, în epoca în care se situează acţiunea. (N. T.)

[2] In turceşte, oraşul Stara-Zagora. (N. T.)

— Turchia este un stat putred, un hoit, şi — atâta tot...

— Dă-i un brânci, şi o să cadă, zise un altul.

— Am fi nişte tâmpiţi dacă nu i-am da ! declară înflăcărat Dimcio

— Aşa e, aşa e, interveni popa Stavri. A început să mocnească. Nu vezi că mic şi mare numai de asta vorbesc? Muierile, până şi copiii chiar, se culcă şi se scoală cu vorbele astea. Ascultaţi-le până şi cântecele, nu mai e vorba de „ah" şi „oh", ci de zăngănit de arme şi săbii : „când aud toboşarii inima-mi joacă ; hai să luptăm cu turcii" şi alte multe de soiul ăsta. Iar tineretul, când îl cauţi, îl găseşti tot prin livezile mânăstireşti : bau, bum, bau, bum, toată ziua cu armele de nu mai poate trece omul pe Bozolan. Ganco al meu a adunat nişte rable de pistoale şi de puşti şi cum se dă drumul copiilor din şcoală, numai cu ele se joacă. „La ce-ţi trebue, fiule, îl întreb, vechiturile astea ?" „In curând ne vor trebui tată, îmi zice el. Va veni timpul când un pistol stricat se va plăti la greutate, în aur..." Intre noi fie vorba, eu cred că vremea asta atât de încordată clocește ea ceva. Ferească dumnezeu !

Cuvintele simple şi sincere ale părintelui Stavri erau adevărate. De câteva luni încoace, cam dela apariţia lui Ogneanov, după cum băgase de seamă şi Stefciov se vedea o frământare a spiritelor, ce creştea în fiecare zi mai ales după mişcarea din Septembrie, din Stara-Zagora.

La ospeţele vesele se ridicau toasturi patriotice şi se vorbea de răscoală pe faţă. Imprejurimile mânăstirii răsunau toată ziua de focurile de armă ale tineretului care se pregătea. Cântecele de răscoală ajunseseră la modă şi pătrunseseră pretutindeni : în familii, la şezători, iar de acolo răzbiseră şi în stradă. Motivele patriotice înlocuiră pretutindeni cupletele sentimentale din cartea de cântece. Se minuna omul auzind pe la o clacă fetele cântând :

Ah, mamă, dulce mamă,
Nu plânge, mamă, nu jeli
Că am plecat în haiducie !
Haiducie, mamă, zaverie.

sau mame respectabile, cu copii numeroşi, intonând înflăcărate :

Curaj, ceată credincioasă şi unită !
Raiale supuse de aci înainte n'om mai fi !

Toate acestea nu erau însă decât lucruri mici, pe care turcii se făceau că nu le văd, pentrucă le disprețuiau. Dar după înnăbuşirea mişcării dela Stara-Zagora, din Septembrie, populația turcească se trezi şi furia ei izbucni manifestându-se prin masacrul sângeros al bulgarilor. Focurilor de armă trase în ţintele de pe culmile dealurilor nisipoase li se răspundea cu gloanţe în trupurile bulgarilor; cântecelor revoluționare ale bulgăroaicelor li se răspundea cu violarea surorilor lor sau cu tăierea fraţilor lor. Turcii ucideau călători nearmaţi, robeau şi îşi împărţeau prada cu jandarmii.

Intreaga Tracie îşi urla sfâşietoarea durere pricinuită de violuri şi sălbăticii.

De acord din multe puncte de vedere cu bai Micio, ciorbagi Marco era cu totul de altă părere în privința răscoalei. O socotea drept o nebunie şi pentru orice cuvânt subversiv rostit faţă de el, îl dojenea cu asprime pe Ogneanov, pe care îl iubea şi-l ocrotea.

— Stau şi mă mir, dar nu de mintea fluşturaticilor ce se iau la trântă cu dealurile mânăstirii şi visează prostii, ci de oamenii încărunţiţi. De unde şi până unde s'au ivit şi în capul lor gărgăunii ăştia ?... Ne jucăm cu focul ! Cum, o împărăţie de cinci sute de ani, care a băgat groaza într'o lume întreagă, să fie răsturnată de câţiva mucoşi cu armele lor de cremene ? L-am întâlnit ieri şi pe Vasile al nostru, ducându-se spre mânăstire cu rabla mea de armă, ca să răstoarne şi el Turcia ! Când îl pui să taie un pui, iese în drum şi se roagă de cine ştie cine să-i facă treaba asta, că lui îi e frică să vadă picătură de sânge... „Inapoi, nebunule, i-am zis, pe acela pe care vrei să-l ucizi tu, mai bine să-l prăpădească dumnezeu". Trăim ca în iad. Răscoală ? Ferească dumnezeu de aşa ceva, că atunci va fi prăpăd !... Piatră peste piatră nu va mai rămâne pe aci...

Ganco, cafegiul, zise şi el :

— Bine vorbeşte bai Marco. Pentru noi, răscoala va fi o adevărată prăbuşire... Şi se uită la grinzile din tavan, pe care regimente întregi de liniuţe trase cu creta reprezentau datoriile clienţilor săi.

Vorba lui Marco îl supărase pe Micio.

— Marcule, zise el, tu glăsuești cu înțelepciune, dar sunt și alții mai deștepți ca noi, care au prevăzut că totul se va împlini. Intr'un fel sau în altul, Turcia trebue să cadă.

— Nu am încredere în prorocii voștri, îi răspunse Marco, făcând aluzie la Martin Zadec, în care Micio credea orbește. Chiar dacă mi-ar spune-o, nu Zadec al dumitale, ci înțeleptul Solomon, și tot n'aș crede că am putea face ceva... N'am nevoie de copilării...

— Dar dacă așa e dat dela dumnezeu?, observă părintele Stavri.

— Dela dumnezeu e dat să ne vedem de treabă, părinte. Dacă el, sfântul, a hotărît pieirea Turciei, nu nouă, mucoșilor, ne va da această sarcină.

— Se știe de pe acum a cui va fi sarcina asta, zise Pavlache.

— A lui Ivan, a lui Ivan! murmurară câțiva.

Pe fața ciorbagiului Micio se citea mulțumirea. Reluă cu vioiciune:

— Mie îmi spuneți toate astea? Când vorbesc cum vorbesc, spun că noi vom păși înainte, iar el după noi, cu ghioaga... până la sfânta Sofia! Se poate fără știrea sa? Parcă Liubobratici i-ar fi ucis cu miile pe câinii ăștia dacă n'ar fi avut la spate un sprijin puternic? Vorba e că zilele robiei turcești sunt numărate, ca zilele ofticosului. Toate sunt scrise negru pe alb. Nu eu le-am scornit... Și ascultați la mine, voi care nu credeți: „Constantinopolul, capitala sultanului, va fi cucerit fără cea mai mică vărsare de sânge. Stăpânirea turcească va fi în cele din urmă distrusă, foametea și molimele îi vor aduce sfârșitul, ea va pieri dela sine!" Și mai departe: „Năzuințele voastre vor fi distruse, idolii voștri nimiciți! Mohamed! Tu, anticrist al răsăritului! Vremea ta a trecut, mormântul tău a fost ars și casele tale se vor preface în cenușă..."

In înflăcărarea lui, ciorbagi Micio se ridicase în picioare și tăia aerul cu brațul.

— Dar toate astea când se vor împlini? întrebă părintele Stavri.

— Vă zic vouă: curând, căci ceasul a sunat!

In clipa aceea se deschise ușa și intră Nicolai Nedcovici; ținea în mână ziarul „Vec", abia sosit.

— Ceva nou? întrebară câțiva. Nicolai, ia citește!

— Dă încoace să vedem câte căpățâni au căzut sub cuțitul lui Liubobratici, ziseră alți nerăbdători.

— Ascultați, măi, la mine: cu miile! Nicolai, ia loc aci! Și bai Micio îi făcu loc lângă el.

Nicolai Nedcovici deschise ziarul.

— Citește-ne mai întâi despre răscoala herțegoviniană! porunci bai Micio.

Nedcovici începu să citească în mijlocul unei tăceri solemne. Își ciuliră cu toții urechile, dar știrea plăcută a victoriei anunțate de „Clio" nu era confirmată. Dimpotrivă, veștile de pe câmpul de luptă erau proaste: nu numai că Podgorița nu fusese luată, dar și ultima formațiune a lui Liubobratici fusese nimicită, iar el fugise în Austria.

Lăsară cu toții nasul în jos. ...O mare desiluzie și o adâncă mâhnire se citi pe fețele tuturora.

Insuși Nedcovici era indispus. Vocea lui, răgușită, slăbise.

Micio Beizadeaua, scăldat în sudori, palid și tremurând de necaz, strigă:

— Minciuni, minciuni, minciuni turcești, făurite la Țarigrad! Caută mai bine de citește ziarul „Clio".

— Nici eu nu cred, zise Hagi Smion. Ziariștii mint ca țiganii. Mi-aduc aminte că era în Moldova un ziar. Tot ce spunea numai minciună.

— Potriveli!

— Măi, dacă vă spun! Știrile turcești trebue să le luați pe dos: când scriu că au căzut o sută de herțegovineni, fiți siguri că au ieșit la munte o sută de luptători. Iar dacă veți crede că sunt o mie, nu greșiți.

Cuvintele lui bai Micio mai liniștiră spiritele.

Erau convingătoare, pentrucă se potriveau dorinței lăuntrice a fiecăruia. Știrile trebuiau să fie mincinoase de vreme ce erau proaste. Deci, nu trebuia dată crezare spuselor ziarului. Dar când același ziar publica vestea succeselor lui Liubobratici, nimănui nu-i trecea prin minte să le pună la îndoială autenticitatea. Cu toate acestea, știrile din ziua aceea indispuseseră pe oaspeții cafenelei lui Ganco. Discuția urmă lipsită de însuflețire, fiecare având parcă o greutate pe inimă. Până și bai Micio se simțea prost. Era supărat pe sine, pe ziar, pe lumea întreagă, pentrucă nu găsise confirmarea știrei din „Clio". Deaceea se

înfurie când Petrache Şiicov zise ironic, în mijlocul tăcerii generale :

— După cum se vede, bai Micio, scânteia ta herţegoviniană, scânteie şi nimic altceva... Ascultă-mă pe mine : Turcia va trăi bine, sănătoasă şi anul ăsta, şi la anul, şi peste o sută de ani, iar noi ne vom hrăni cu prorocirile tale, până ce-om muri !

— Siicov ! strigă Micio înfuriat. Tu să taci ! Căpăţâna ta nu ajunge până acolo. Pentru dobitoace ca tine, chiar dacă li se toarnă cu pâlnia în cap şi tot nimic nu pricep !

Izbucni sfada, dar apariţia lui Stefciov îi puse capăt şi discuţiile în jurul căderii Turciei încetară dintrodată.

19

ECOURI

Liniştea se aşternu din nou. Pe clienţi îi încurca prezenţa lui Stefciov care se aşează, salută câţiva cunoscuţi şi rămase să asculte cu un aer grav... Credea că întrerupsese o convorbire în legătură cu satira împotriva lui Ogneanov şi a lui Socolov, răspândită peste noapte în numeroase exemplare. Nimeni însă nu deschise vorba de asta, fie că nu ştiau, fie că nu-i dădeau nicio importanţă.

Bai Micio ieşi supărat. După el părăsiră şi alţii cafeneaua. Intre timp, mai intrară doi clienţi noi: Ogneanov şi Socolov. Nu apucară bine să se aşeze când, adresându-se celui dintâi, Hagi Smion spuse :

— Domnule conte, ne mai dai vreo comedie de Crăciun ?

— Genoveva nu era comedie, ci o tragedie, observă domnul Fraţiu. Comedie se numeşte o reprezentaţie veselă, iar tragedie, când există scene tragice şi de jale... Ceeace am jucat noi era o tragedie... Rolul meu era rol tragic... lămuri atotştiutorul domn Fraţiu.

— Ştiu, ştiu! Câte de astea n'am văzut la Bucureşti! Ei, dar ce bine ai făcut pe nebunul ! Să nu-ţi fie de deochi, Fraţiule! Mi-am zis : „curat nebun !"... Ţi-a ajutat mult şi părul, îl lăudă Hagi Smion.

Ivancio Iota, care abia intrase, se amestecă în vorbă.

— Ce vorbeşti de teatru ? zise el. Am văzut acum un an

teatru și în K... unde s'a jucat... Ce s'a jucat frate? Nu-mi aduc aminte... Aha, „Ivan haiducul"!

— „Ivancu ucigașul", îl îndreptă domnul Fraţiu.

— Așa... Ucigașul! Dar a noastră a ieșit mai grozavă... Lala noastră a aiurit toată noaptea... Striga: „Golos! Golos!" și tremura de teamă.

Domnul Fraţiu privi în jur cu mândrie, măgulit de laude.

— Da, da. De-aia îi zic și eu contelui să ne mai dea o comedie... Pe dumnezeul meu, ar fi grozav... Numai cântecul să fie altul, zise Hagi Smion, scotocindu-se prin toate buzunarele, spre a se feri oarecum de greutatea observaţiei făcute.

— „Genoveva" nu-i o comedie, ci o tragedie, spuse din nou aspru domnul Fraţiu.

— Da, da, tragedie... Intr'un cuvânt, teatru.

— Ba comedie a fost, că de aia a și provocat ilaritate, interveni Stefciov din colţul său, surâzând răutăcios.

Ogneanov, care vorbea cu Socolov, se întoarse spre el și zise:

— Tare mă tem, bai Hagiule, să nu mă facă iar de râs...

Stefciov nu-și ridică ochii de pe ziarul pe care-l luase.

— Cine să te facă pe dumneata de râs? Nimeni nu te poate face de batjocură! bolborosi moș Nistor. Dumneata să ne mai joci „Genoveva"... Copiii numai de ea vorbesc. Penca noastră fusese apucată de friguri, așa că n'a putut veni. Acum îmi jelește tot timpul: „Tată, vreau Genoveva, vreau Genoveva!"

— Bine, moș Nistore, dar mă apucă și pe mine frigurile de teama fluieratului, zise Ogneanov, străpungându-l cu privirea pe Stefciov.

— Mai ales când fluieratul ăsta vine dela un gunoi, adăugă răutăcios Socolov.

Stefciov se roși de mânie, dar își ţinu mai departe ochii în ziar... Se simţea prost sub privirea disprețuitoare a lui Ogneanov, de care începuse să se teamă.

Și într'adevăr, ochii lui Ogneanov ardeau.

— Și eu aș spune, moș Nistore, zise Giano Doicinov, că vreau Genoveva. Numai că rolul lui Golos să-l ia Chiriac, că-i mai potrivit. Fraţiu e vorbă lungă, dar e pâinea lui dumnezeu: degeaba îl înjură lumea.

Auzind vorba aceasta simplă dar plină de venin, Stefciov se roși până peste urechi. Domnul Fraţiu se simţi și el jignit.

Ogneanov și Socolov zâmbiră fără să vrea. Hagi Smion făcu la fel, fără a ști bine pentru ce.

Stefciov ridică ochii și se uită înfuriat la Ogneanov și la Socolov. Abia stăpânindu-se, le spuse cu vocea tremurândă de ciudă :

— Da, nădăjduesc că bai Ogneanov din Lozengrad ne va da curând și o tragedie. Poate fi încredințat că atunci nimeni nu va face haz, iar el și mai puțin.

Stefciov apăsă pe cuvântul Lozengrad (unde spusese Ogneanov că s'a născut). Ogneanov observă și se schimbă puțin la față. Răspunse însă apăsat :

— Din moment ce în dosul cortinei se află mașiniști... vreau să spun spioni... atât de dibaci ca Stefciov, n'ar fi de mirare să iasă și tragedie.

Și îl privi disprețuitor. De data aceasta Socolov îl trase pe prietenul său de mânecă.

— Lasă-l în pace, îi șopti el.

— Nu pot să-i sufăr pe ticăloși ! spuse Ogneanov destul de tare spre a fi auzit de Stefciov.

In clipa aceea, Boicio dădu cu ochii de Muncio, care stătea în ușa deschisă a cafenelei. Văzu că nebunul își ațintea ochii asupra lui, dând din cap și surâzându-i prietenește. Infățișarea idiotului era atât de blajină, de bună și de fericită ! Boicio mai băgase și altădată de seamă că Muncio îl privea atent și drăgăstos, dar nu putea ghici decе. Când privirile lor se întâlniră, chipul lui Muncio se lumină de un surâs și mai fericit, ochii îi străluciră de un entuziasm neînțeles și fără rost. Se uită înăuntru, cu privirea tot la Ogneanov, și râzând cu fața toată, strigă, lungind sunetele :

— Rus-i-a-n!...

Apoi ducându-și degetul la beregată, începu a-l mișca înainte și înapoi, ca pentru a mima o tăiere.

Toți cei de față îl priveau mirați.

Ogneanov rămase și el foarte surprins. Nu era prima oară când Muncio îi făcea astfel de semne.

— Ce-ți spune Muncio, domnule conte? îl întrebară câțiva.

— Nu știu, răspunse Ogneanov, surâzând. Se vede că m'a îndrăgit.

Muncio, pricepând, pare-se, mirarea celorlalți și spre a-i lămuri mai bine decе era atât de îndrăgostit de el, se uită la

toți cu un aer solemn, arătă spre Ogneanov cu degetul și strigă mai tare :

— Rus-i-a-n!...

Apoi, arătând cu o mână spre miazănoapte, începu a-și tăia și mai energic beregata cu degetul arătător. Repetarea acestui gest îl turbură pe Ogneanov. Se gândi că, poate, prin cine știe ce întâmplare, Muncio văzuse sau bănuia cele petrecute la moara lui moș Stoian. Se uită înfiorat spre Stefciov, dar se liniști văzând că acesta stătea cu spatele și vorbea în șoapte cu cineva fără a lua seama la nebun.

In clipa aceea, Stefciov se ridică, îl dădu la o parte pe Muncio din ușă și ieși aruncându-i lui Ogneanov priviri de ură răzbunătoare.

Stefciov fierbea de ciudă. Demnitatea lui fusese în mai multe rânduri jignită de Ogneanov, dar nu avusese încă prilejul să se răzbune și dorea s'o facă, dar pe ascuns, căci se temea să dea lupta pe față.

Cântecul revoluționar dela teatru îi oferise o armă împotriva dușmanului său, dar — după cum am văzut — și de data aceasta i se izbise coasa de piatră. Beiul nu putuse admite că Ogneanov ar fi cântat un cântec revoluționar în prezența lui și nu-l crezuse. Iar el găsise că nu era potrivit să mai stărue. Descoperise în schimb altceva: aflase cu trei zile în urmă, din întâmplare, la K., vorbind cu un om din Lozengrad, că nu exista niciun Boicio și nicio familie Ogneanov în orașul acela. Stefciov găsi în informația asta o licărire ce trebuia să-l ducă spre noi descoperiri. Era sigur că sub numele lui Boicio Ogneanov se ascundea, cu cine știe ce intenții, altcineva.

Ogneanov se împrietenise cu doctorul Socolov, cunoscut demult ca un element turbulent. Cu siguranță că pe acești doi oameni îi apropia ceva. Dar ce anume? Firește, ceva necurat. Și tot trecând dela o presupunere la alta, Stefciov avu presimțirea că Ogneanov nu era străin de misterioasa întâmplare ce avusese loc pe strada Petcancio și care rămăsese pentru el o taină nedeslegată.

Tocmai când începuse o serioasă agitație, ce nu-l atinsese însă câtuși de puțin — apăruse în oraș și Ogneanov.

Află tâlcul acestui fapt și se apucă de treabă cu toată îndărătnicia și pasiunea pe care ura poate s'o trezească într'un su-

fiet rău și invidios... Imprejurări noi și dramatice îi veniră în ajutor în lupta ascunsă pe care o pornise împotriva lui Ogneanov.

20

NELINIȘTI

Nori furtunoși se lăsau asupra lui Ogneanov, dar el nu bănuia nimic. Era de aproape șase luni la Beala-Cercva și faptul acesta îl făcuse să aibă încredere în sine și să fie aproape neprevăzător. Cufundat în preocupările sale, îi rămânea prea puțin timp pentru a se mai gândi la siguranța sa personală. Dintre toate sentimentele lui, cel al fricei era cel mai puțin desvoltat. La aceasta se mai adăuga și pasiunea lui pentru Rada — prisma luminoasă prin care privea lumea.

Incepuse dealtfel să fie cam neliniștit și, ieșind din cafenea, îi zise doctorului:

— Ce crezi? E ceva serios în amenințarea lui Stefciov?

— Stefciov îți poartă pică și de-ar fi putut să-ți facă vreun rău, ți l-ar fi făcut până acum. Nu s'ar fi mulțumit numai cu intrigi.

- Dar ce-o fi cu Muncio? Ce înseamnă toate năzbâtiile lui? Incep să fiu îngrijorat.

Doctorul râse.

— Nu fi copil!

— Da, nu merită atenție. Dar Stefciov... Nu cumva o fi știind ceva?

— Ce poate ști? Cu siguranță că Hagi Rovoama i-o fi șoptit iar ceva... despre noi... Guraliva aia nu poate trăi un ceas fără să născocească ceva.

— Da, e o vrăjitoare periculoasă, în stare să scornească ceeace altul ar trebui să vadă sau să audă. Ea îl ațâță pe Stefciov...

— Îți mai aduci aminte? Tot ea a răspândit și svonul cu spionul. Când îți spun că nu face altceva decât să pălăvrăgească!

— Despre tine însă a spus un lucru adevărat. Dealtfel, se pricepe mai bine la intrigi muierești... Ai aflat noutatea? Stefciov se logodește mâine.

Doctorul se schimbă la faţă.

— Cu Lalca?

— Da.

— De unde ştii?

— A aflat Rada. Bine înţeles că Hagi Rovoama a potrivit lucrurile. Peţitori vor fi Hagi Smion şi cameleonul ăla de Alafranga.

Doctorul nu-şi putu ascunde emoţia. Grăbi pasul. Ogneanov îi privi mirat.

— Doctore, nu mi-ai spus niciodată că eşti îndrăgostit.

— O iubesc pe Lalca, răspunse amărît Socolov.

— Ea ştie?

— Şi ea mă iubeşte... sau mai bine, îi plac mai mult decât Stefciov. Nu cred însă că are pentru mine un sentiment mai adânc.

Şi, fără să vrea, doctorul se îmbujoră la faţă.

— Ehei, spre norocul sau nenorocul tău, sentimentul acesta este mai adânc decât crezi, ştiu eu prea bine, zise Ogneanov, privindu-şi prietenul cu compătimire.

— De unde ştii? îl întrebă doctorul înroşindu-se.

— Dela Rada; fetele sunt prietene. Lalca îi destăinueşte tot ce are pe suflet. Nici nu ştii câte lacrimi a vărsat când te-au dus la K. şi cât s'a bucurat când ţi-au dat drumul. Rada a văzut totul.

— O copilă nevinovată, şopti surd doctorul. O vor ucide dacă o vor da aceluia!

— Dece n'ai cerut-o până acum? întrebă Ogneanov compătimitor. Doctorul îl privi mirat.

— Parcă nu ştii că tatăl ei nu are ochi să mă vadă?

— Răpeşte-o!

— Acum? Tocmai când pregătim răscoala? S'ar putea să izbucnească abia peste doi ani, dar s'ar putea să izbucnească şi mâine. Cine ştie? In vremuri turburi ca acestea nici nu vreau să mă gândesc la însurătoare... Şi apoi, ar fi păcat s'o nenorocesc pe biata fată...

— Ai dreptate, spuse gânditor Ogneanov. Acelaş gând mă opreşte şi pe mine de a mă căsători cu Rada; însurându-mă, aş fi cruţat-o pe biata orfană de atâtea amărăciuni şi aş fi făcut-o fericită... O, ce inimă frate!... Şi riscă totul, căci şi-a legat soarta de mine, sărmana!

Nori grei adumbriseră fruntea lui Ogneanov. Doctorul nu-şi dădea bine seama de sentimentele lui faţă de Lalca. N'avea dreptate când spunea că vremurile turburi îl împiedicau s'o ia de soţie. Adevărata iubire nu cunoaşte nici stavile, nici primejdii. E adevărat, ţinea la fata lui Iordan, dar nu destul de mult. Nu era o dragoste adevărată, ci mai mult o simpatie fără rădăcini adânci. Firea lui, ca şi felul lui de viaţă, vesel şi uşuratic, îl făceau să nu se poată lega de o singură făptură. Inima îi era împărţită între soţia beiului, dacă ar fi să dăm crezare svonului, între Cleopatra, Lalca, revoluţie şi cine mai ştie ce... Acum însă, după cele spuse de Ogneanov despre dragostea Lalcăi — dragoste care îi stârnea orgoliul şi care îi făcea plăcere — şi despre nenorocirea ce o ameninţa, inima i se strânse de o suferinţă neaşteptată. I se păru că fusese întotdeauna îndrăgostit de fată şi că n'ar putea trăi fără ea. Poate că se trezise în el egoismul, adânc înrădăcinat în firea omului; poate că se trezise o pasiune sinceră şi înflăcărată; se simţea sdrobit la gândul că Lalca va fi pentru totdeauna pierdută pentru el. Cum să facă să se amâne această logodnă? Cum să-şi nimicească rivalul? Cum s'o salveze? Iată ce întrebări se iviră în mintea întunecată şi chinuită a lui Socolov.

Ogneanov îl înţelese. Durerea doctorului şi soarta Lalcăi erau de compătimit.

— O să-l provoc la duel pe râiosul ăsta! Trebue să-l ucid!... Astfel o să omoare el atâţia oameni, se aprinse deodată Ogneanov.

Cei doi prieteni păşeau îngânduraţi.

Ogneanov se opri cu un gest hotărît.

— M'aş duce la el să-i spun să-şi caute de treabă şi să-i trag o pereche de palme în plină cafenea!

— O să le înghită, ca şi pe celelalte... E un om fără ruşine... Şi apoi, asta n'o să ajute la nimic.

— Cel puţin îl fac de râsul lumii.

— Pentru Iordan Diamandiev o palmă nu e o ruşine.

— Bine, dar fata o să afle!

— N'o s'o întrebe nimeni pe Lalca dacă îl vrea. O să se supună voinţei tatălui ei, răspunse trist doctorul şi-i întinse mâna.

— Pleci? Spune-mi, mergem diseară la părintele Stavre?

— N'am chef. Du-te singur.

— Nu, trebue să mergem împreună. Ne-am dat cuvântul. Popa Stavre e cam necioplit, dar are o inimă cinstită... Şi apoi, se prea poate să născocim ceva...

— Bine, atunci te aştept acasă.

Şi cei doi prieteni se despărţiră.

Ogneanov se duse la şcoală. In cancelarie îl găsi numai pe Merdevengiev, cufundat în citirea unei cărţi turceşti. Ogneanov nu-l salută. Simţise, chiar dela început, un fel de antipatie pentru acest tânăr pe care-l vedea cu psaltichia sub un braţ şi cu „inşata" [1] sub celălalt, două certificate îndoelnice ale capacităţilor sale mintale. Iar scrisoarea către Rada făcuse ca această antipatie să se transforme în scârbă, sentiment ce nu făcuse decât să se întărească în faţa smereniei cu care se pleca înaintea lui Stefciov. Ogneanov se plimba agitat prin cancelarie, scoţând nori de fum din ţigară, preocupat de convorbirea avută cu doctorul, fără a lua în seamă chipul adormit şi apatic al psaltului aplecat asupra cărţii. Deodată zări pe masă ultimul număr al ziarului „Dunav", singurul exemplar ce venea în oraş şi pe care Merdevengiev îl lua pentru coloanele sale turceşti. Aruncă o privire distrată asupra articolelor scrise în limba bulgară şi tocmai când voia să pună ziarul la loc, atenţia îi fu atrasă de un titlu scris cu litere groase. Citi cu amărăciune următoarele:

„Evadarea unui deţinut din cetatea Diarbechirului: Ivan Craliciu din oraşul Vidin, Vilaetul Dunărean, în vârstă de 28 ani înalt, cu ochii negri, părul creţ, figura brunetă, condamnat la detenţiune pe viaţă în cetatea din Diarbechir pentru participare la turburările din 1868, a evadat prin Martie, anul curent şi s'a strecurat din nou în statul majestăţii sale imperiale. Este căutat de autorităţi cărora li s'au dat instrucţiunile necesare. Supuşii credincioşi ai măriei sale sultanul sunt datori, sub ameninţarea unor sancţiuni severe, să comunice, de îndată ce-l vor recunoaşte, sau să-l predea pe numitul criminal evadat autorităţilor respective, pentru ca acesta să-şi primească pedeapsa cuvenită, după dreptele legi imperiale".

Cu toată puterea sa de stăpânire, Ogneanov nu-şi putu păstra liniştea în faţa acestui străin: se schimbă la faţă, buzele îi păliră. Surpriza era cu totul neaşteptată. Aruncă în grabă o privire asupra lui Merdevengiev. Psaltul stătea nemişcat în aceeaşi poziţie, aplecat asupra cărţii. Pesemne că nu văzuse nimic din

[1] Carte cu pasagii din Coran. (N. T.)

turburarea lui Ogneanov şi cine ştie dacă observase notiţa din gazetă, care dealtfel nici nu era prea importantă. Aceste gânduri liniştitoare îl făcură pe Ogneanov să-şi revină. Primul lui gând fu să distrugă ziarul. Işi înnăbuşi scârba pe care o resimţea faţă de psalt şi spuse:

— Bai Merdevengiev, ai citit gazeta asta? Aş vrea s'o iau acasă şi s'o răsfoesc. Sunt unele informaţii foarte interesante.

— N'am citit-o, dar puteţi s'o luaţi, răspunse alene psaltul, continuându-şi lectura.

Ogneanov ieşi luând cu sine singurul exemplar al ziarului „Dunav" care sosea la Beala-Cercva.

21

CUMPANA

Chiriac Stefciov părăsi şi de astă dată câmpul de bătaie de la cafenea, dar o făcu cu gândul de a se înapoia şi a se arunca şi mai furios asupra inamicului său.

Ura lui înverşunată împotriva acestui om, adâncită de ultimele întâmplări, îi înnăbuşi în suflet puţinele sentimente cinstite şi aşa încurcate în buruienele instinctelor lui josnice.

In ziua aceea, pe când se afla la cafenea, îi trecu pentru prima oară prin minte gândul criminal de a-şi nimici adversarul printr'o trădare. Pentru asta, avea şi fapte şi mijloace. Micile intrigi şi calomnii pe care le presăra nu ajutau la nimic; dimpotrivă, Ogneanov le spulbera triumfător şi se ridica şi mai mult în ochii lumii. Se încredinţase de adevărul acesta mai ales în urma intervenţiei publicului la reprezentaţia cu „Genoveva". Dacă ar fi fost ca Mihalache Alafranga, ar fi săvârşit trădarea cu cugetul împăcat că face o faptă bună. Dar Chiriac, cu tot sufletul lui mârşav, îşi dădea încă seama de josnicia acestei trădări dela care însă nu se putea opri. Il ardea setea turbată de răzbunare. Se hotărî s'o facă fără a se descoperi totuşi.

„Da, veneticul acesta nu se numeşte Ogneanov şi nici din Lozengrad nu este. Asta e una. A doua, el şi nu altul a fost fugărit în strada Petcancio, iar hârtiile revoluţionare ale lui erau... Doctorul Socolov, fusese într'adevăr la turcoaică, la ora aceea. Hagi Rovoama avusese dreptate... Mi-a mai şoptit ceva şi Filiu, pandurul... Ea a înlocuit actele... Cum? Nu ştiu. In al

treilea rând... dar asta o vom afla ceva mai târziu. Și asta va fi cel mai grav cap de acuzare. Nu-l vor mai trimite la Diarbechir, ci deadreptul la spânzurătoare... Îl nimicesc eu pe veneticul ăsta!"

Se îndreptă spre mijlocul călugăresc unde îi dăduse Merdevengiev întâlnire.

— Sfinția ta ai avut dreptate, îi zise el Hagiei Rovoama întrând la ea în chilie.

— Dumnezeu să te binecuvânteze, Chiriac! Și eu care credeam că o luasem razna, zise ea glumind, dar pricepând prea bine despre ce era vorba. Ce vânt te aduce de sufli așa greu?

— M'am certat adineaori cu Ogneanov...

— Tânărul acela blestemat care a sucit flușturaticei noastre Rada mințile? izbucni călugărița. I-a dat să învețe cântece revoluționare... Ce-i și cu pacostea asta? Peste tot, până și babele au ajuns să cânte cântece revoluționare... Au venit aci, foc și pară, să dreagă omenirea! Unii să adune toată viața lor, ca furnicile, să cerșească, să puie grămadă, să îndese în pungi, iar alții să facă praf și pulbere totul! Și de-ar fi măcar oameni! Dar de unde! Niște mucoși... Și Rada noastră! Sfântă Maică Precistă, s'o știi că ajunge ca mâine o a doua Hristină, c'o să adăpostească pe comitagii și c'or să-și bată joc de ea până și țiganii... Uite, nu mai departe, ce porcării s'au cântat alaltăieri la teatru! Dar turcii ce fac, domnule, dorm?

— M'am certat rău de tot cu Ogneanov și m'am hotărît să-l distrug, spuse Stefciov supărat...

Dar chibzuind că nu era bine să se dea pe mâna unei guralive de călugărițe, adăugă:

— Adică, poliția o să facă și o să dreagă... Numai că o rog pe sfinția ta, niciun cuvânt...

— Doar mă știi...

— Tocmai fiindcă vă știu, de aceea zic! Niciun cuvânt.

Intre timp se auziră pași străbătând curtea. Stefciov se uită pe fereastră și spuse bucuros:

— Vine Merdevengiev. Ei? îl întrebă el pe psalt, care intra grăbit.

— S'a prins șoarecele în cursă! zise Merdevengiev scoțându-și fularul dela gât.

— Cum așa? A lăsat să se vadă ceva?

— A pălit, s'a înverzit, a început să tremure... El e!

— Şi ce a zis?

— Mi-a cerut gazeta s'o citească acasă... Asta, pentru prima oară, că până acum nici n'o lua în seamă, după cum nici pe mine nu mă lua...

Stefciov se ridică şi bătu din palme.

— Ce s'a întâmplat? îl întrebă Hagi Rovoama nedumerită.

— Şi el n'a bănuit nimic? mai spuse Stefciov.

— Nici gând... Mă prefăceam că citesc şi că nu văd nimic. Am prins însă tot: ursul doarme, dar urechea-i joacă... încheie mândru Merdevengiev.

— Bravo, măi Merdevengiev! Şi satirele tale au fost strașnic ticluite. Eşti bun redactor.

— Atunci să nu mă laşi în situaţia asta. Să nu mă uiţi când o fi liber locul.

— Fii liniştit!

Psaltul mulţumi cu mâna, după obiceiul turcesc.

— Mă gândesc să-l dau gata şi pe Popov. Se uită la dumneata ca un taur şi pare a fi câinele credincios al Craliciului.

— Cine-i Craliciu ăsta? întrebă din nou Hagi Rovoama, mirată că pentru prima oară exista ceva de care ea nu ştia nimic.

Stefciov nu-i răspunse şi se uită, cu gândul aiurea, pe fereastră, preocupat de planurile sale.

— Ai auzit? Au fost ieri eforii pe la şcoală, zise Merdevengiev.

— Care?

— Toţi... Mihalache a propus să fie dat afară. Ceilalţi însă l-au apărat. Mai ales Marco Ivanov... I-au făcut numai observaţii pentru cântecul acela. Intr'un cuvânt, n'a ieşit nimic.

— Bai Marco s'a legat cu Craliciu, dar într'o zi o să-i iasă pe nas... Dece se bagă şi el aşa, ca prostul?

— Dar Micio?

— Şi bai Micio, tot cu Ogneanov...

— Se înţelege... Corb la corb nu-şi scoate ochii. Şi Micio ăsta, din zori şi până'n noapte nu face decât să înjure guvernul, aşa cum le blesteamă Marco religia.

— Ce vrei? Cum e turcul şi pistolul, mormăi Hagi Rovoama.

— Dar Grigor? Dar Pincov?

— Şi ei, la fel, ca şi ceilalţi.

— Al dracului să fiu dacă nu le închid şcoala! Nu clocesc în ea decât bufniţe şi cucuvele! strigă Stefciov înfuriat, străbătând agitat chilia.

— Da, da! De vrei să ai linişte în sat, leagă popa! Din şcolile astea ies toate cântecele de desfrâu şi de răzvrătire, zise călugăriţa. Dar cine e Craliciu, măi Chiriac?

— Craliciu? Craiul, viitorul Crai al Bulgariei, răspunse el ironic.

Merdevengiev îşi luă fesul şi deschise uşa.

— Şi nu uita de chestia mea, Chiriac! zise el, la ieşire, plângător.

Sărmanul psalt credea că este vorba numai de concedierea lui Ogneanov, căruia umbla să-i ia locul.

— Ce-i al tău e pus deoparte...

Stefciov rămase singur cu călugăriţa pentru a sta cu ea de vorbă despre un alt eveniment important: logodna sa cu Lalca... Târziu, pe înserate, se îndreptă spre conac.

In strada Pipercova se întâlni cu Mihalache Alăfranga.

— Incotro?

— Ştii ceva? „Dunav" îl demască definitiv pe Ogneanov! Il arată aşa cum este! A fugit din Diarbechir şi este căutat pretutindeni... Jur că el este... Şi-a schimbat numai numele.

— Ce spui, Chiriac? Omul ăsta-i periculos! O să nenorocească o groază de lume nevinovată!... Am avut dreptate ieri când am zis beiului să ia măsuri! Să-l concediem! Nu e pentru noi... Ce ai de gând să faci?

— Asta nu e treaba mea. Eu nici ziarul nu-l am, îl are Merdevengiev, şi Merdevengiev ştie... răspunse şiret Stefciov, încercând să se ferească de orice bănuială de trădare. Il punea mereu înainte pe psalt, pomenindu-i dinadins numele.

— Spune, spune... Faci un mare serviciu populaţiei, repetă Mihalache, simplu şi firesc, de parcă l-ar fi sfătuit să se ducă în piaţă că a sosit peşte proaspăt. Ehei, merg mâine cu Hagiu la moş Iordan... Te felicit de pe acum. După mine, totul e gata.

Şi îi strânse mâna.

— Mulţumesc, mulţumesc.

Se întunecase deabinelea. Stefciov şi Mihalache mai vorbiră un timp în şoaptă pe întuneric şi se despărţiră.

Stefciov apucă pe drumul său fredonând o melodie turcească de dragoste. Se îndrepta spre conac.

22

O VIZITA LA PARINTELE STAVRE

Noaptea se aşternuse cu totul când Socolov şi Ogneanov se îndreptară spre locuinţa părintelui Stavre, aflată aproape de marginea oraşului. Cei doi prieteni străbătură câteva străzi întunecoase, fără a-şi spune niciun cuvânt. Amândoi erau cufundaţi în gânduri.

Ogneanov distrusese ziarul „Dunav", unicul număr din oraş, şi se mai liniştise. Nici după aceea nu observase nimic îngrijorător la Merdevengiev, aşa că îşi recăpătase curajul, lucru firesc la toţi aceia pe care-i pândesc primejdii şi riscuri vijelioase. Cu toate acestea, uşoara umbră a bănuelii îi mai turbura încă sufletul. Nici vorbă că doctorul era şi mai îngrijorat... Cu cât se depărtau de centrul oraşului, cu atât trecătorii erau mai rari. Străzile, înguste şi întortochiate, păreau pustii. Numai lătratul câinilor se întetea.

— Măi, ce-o fi acolo? întrebă doctorul, arătând spre o umbră rezemată de perete. In clipa aceea necunoscutul o luă însă la fugă.

— S'a speriat, domnişorul! Hai s'o luăm după el şi să-l întrebăm dece nu vrea să-i dăm bună seara. zise Ogneanov şi se repezi după fugar.

Cuprins de o mare îngrijorare, doctorul nu prea avea poftă de glume. Alergă totuşi şi el.

Necunoscutul fugea ca un nebun. Se vede că, ori nu avea cugetul împăcat, ori se speriase. Nu după mult timp izbuti să-i lase în urmă pe cei care îl urmăreau, pentrucă, dacă curajul dă aripi braţelor, teama înaripează picioarele. In curând, ceilalţi doi îşi dădură seama că alergau degeaba. Necunoscutul se strecurase în vreo curte şi nu se mai auzea niciun zgomot. Se porniră amândoi pe râs.

— La ce l-am fugărit pe nenorocitul ăsta? întrebă doctorul.

— Credeam că e unul dintre oamenii lui Stefciov... Noaptea îşi împrăştie ei pamfletele. Am poftă să pun mâna pe unul dintre ei.

Socolov păşea îngândurat.

— Doctore, unde mergi? Aci e casa popei! îi strigă Ogneanov, bătând în poartă.

Distrat, doctorul se întoarse din drum.

Poarta se deschise şi apăru chipul întunecat al părintelui.

— Bateţi şi vi se va deschide! Intră, doctore! Intră, domnule conte! spuse vesel popa Stavre.

După cum se ştie, lui Ogneanov îi rămăsese porecla de „contele". Numai beiul îi zicea consulul. Compătimirea pe care o provocase pe scenă soţul Genovevei trecuse asupra lui Ogneanov şi în lume. Copiii îl salutau strigând: „Contele!" şi veneau în fugă lângă el ca să-i mângâie pe obraji. La început, popa avusese un dinte împotriva lui, dar de când cu reprezentaţia, Stefciov pierduse în el un aliat.

Din odaia ce da în ceardac se auzeau sunetele unui flaut.

Când preotul îşi introduse oaspeţii în camera cea mare, văzură acolo numeroşi invitaţi. Printre aceştia erau şi Candov, Nicolai Nedcovici şi Orbul. Se salutară. Gancio, fiul bătrânului preot şi prieten cu Boicio, mai aduse rachiu şi gustări — murături tocate, stropite cu untdelemn şi presărate din belşug cu piper roşu. Flautul amuţise.

— Colcio, zise Nicolai Nedcovici, ia mai zi!

Colcio începu iar, şi cântă cu pricepere mai multe bucăţi europene.

— Măi, ia mai daţi ceva rachiu şi gustări, să mai dregem glasul instrumentului! M'aţi uitat deabinelea, zise el, oprindu-se.

— Bine faci, Colcio. Cine cere, nu piere! răspunse părintele.

Ogneanov îi umplu paharul pe care i-l întindea în tăcere. Orbul îi pipăi mâna, îl recunoscu şi zise:

— Bai Ogneanov, nu-i aşa? Mulţumesc... Ceilalţi îţi zic domnul conte, dar pe mine un fleac m'a împiedicat să viu la teatru, aşa că nu te-am putut vedea în rolul ăsta.

Oaspeţii se priviră zâmbind.

— Bai Colcio, ia cântă-ne troparul călugăresc!

Colcio luă o atitudine solemnă, tuşi şi începu, imitându-l pe bătrânul psalt Hagi Atanas:

— Binecuvântează, doamne, pe robii tăi: maica Serafima şi blânda Heruvima; bruneta Sofia şi blonda Ripsimia; dolofana Magdalina şi uscăţiva Irina; mândra Enoha, lumina mitocului; maica Paraschiva, fecioara fără de păcate şi Hagi Rovoama, neprihănita doamnă...

Colcio înşiră până la sfârşit numele călugăriţelor, dându-le tot felul de porecle, dinadins nepotrivite cu felul lor de a fi.

Toţi râdeau cu hohote.

— Hai, hai, aşezaţi-vă la masă! Ce vă tot bateţi joc de cucernicele feţe? îi certă, în glumă, coana preoteasă.

Se aşezară cu toţii în jurul mesei.

Părintele binecuvântă ospăţul şi mesenii începură a-i acorda cinstea cuvenită, înafară de Socolov, pe care îl rodea ceva pe dinăuntru. In faţa părintelui se afla un clondir uriaş cu vin ca de chihlibar, gata să răspândească voia bună în jur.

— Vinul înveseleşte inima omului şi îi întăreşte trupul, zicea sfinţia sa umplând paharele. Bea, domnule conte! Nicolcio, trage, nu te încurca. Bea mai dela fund doctore, că doar nu-i leac, ci dar lumesc. Sorbi, Colcio, sorbi, copilul meu, că apoi n'ei cânta-o pe aia românească. „Lino, Lino, vai de mine!..."

Cu porunci năstrușnice de felul acesta, veselul popă liniştea sufletele şi stârnea setea oaspeţilor, iar paharele se încrucişau, se întâlneau şi se ciocneau, dansând parcă un cadril.

După masă, convorbirile deveniră mai însufleţite, mai feluri te. Bineînţeles că se vorbi de „Genoveva" şi despre „fluieratul" lui Stefciov, la adresa căruia părintele aruncă câteva aprecieri puţin măgulitoare.

Ogneanov abătu cu dibăcie discuţia asupra altor teme mai puţin răutăcioase, ca de pildă recolta vinului din anul acesta. Şi părintele, care era ca la el acasă când era vorba de băutură, se simţea ca peştele în apă şi începu să înşire toate calităţile vinurilor din toate podgoriile ştiute. După el, vinul din viile dela Piclindol este şampania şampaniilor.

— Incălzeşte ca soarele, luceşte ca aurul, e galben ca chihlibarul şi tăios ca briciul. Aşa era licoarea care l-a întinerit pe

prorocul David... Zece picături, şi omul devine filosof; la cincizeci, împărat; la o sută, sfânt! afirma el cu atâta înflăcărare, încât i-ar fi lăsat gura apă şi unui pustnic levantin.

De mulţumire, pufăi şi stinse, fără să vrea, lumânarea.

— Hei. aprindeţi-o! zise el.

In curând conversaţia deveni generală. Pe neaşteptate se auzi din stradă un cântec vesel. Cânta, se vede, vreun băieţaş care avea glas frumos :

— Salbă cin'ţi-a cumpărat,
Mândră Milcă Todorichină ?
— Salba aceea de argint?
Chiriac mi-a cumpărat-o,
Gâtul să-mi împodobească,
Eu s'o port, el s'o privească!
— Cin' ţi-a cumpărat rochiţă,
Mândră Milcă Todorichină?
— Şi fes şi rochiţă nouă,
Mi-a cumpărat Chiriacul,
Pentru mijlocelul meu,
Să le port, el să privească...

Melodia trecu şi se pierdu în străzile mai depărtate. Se aduse vorba şi de Milca Todorichina, o vecină de-a părintelui. Milca era o fată drăguţă, dar cam uşuratică, despre care se povesteau multe în orăşel şi a cărei faimă creştea pe zi ce trecea, spre marea mulţumire a palavragiilor. Ii ieşise Milcăi şi un cântec. Cei din mahalaua ei se cam încruntau. Nu le prea plăcea să aibă în vecinătate o ispită ca asta: pilda rea e molipsitoare... Ii sfătuiseră pe părinţii ei s'o mărite cu Racica Lilov, căldărarul, care era nebun după ea. Tatăl şi mama lui însă nu se învoiau. Cine să-şi dea odrasla după o comoară ca asta?

— Auzi vorbă! Cum adică: nu vrea să se 'nvoiască? se mira coana preoteasă. Cu cine ar vrea să-şi însoare pe răpciugosul de fiu-său? Cu faţa ciorbagiului sau cu a boierului? Milca, de, fată tânără, frumoasă... Ei, a greşit şi ea, a păcătuit din prostie, dar n'o să rămână totdeauna cu aceeaşi minte! Mintea vine mai târziu ...Şi dacă se iubesc, lasă-i să se ia... Să-şi ducă viaţa cu dragoste şi înţelegere, cum e dat dela dumnezeu. Dar ce? Aşa e mai bine?

— Măi, fata e cam prostuță, dar nici pe ea n'o lasă în pace ispitele necuratului, reluă părintele; cum se iveşte o haimana, la ea se uită; cum iese un cântec, de ea e vorba... Ce să-i faci? Dintr'unul, oamenii fac o sută, şi din ţânţar, armăsar! Şi acum iată: Milcăi Todorichina i s'a dus faima! Eu unul l-am sfătuit pe taică-său să-l prindă pe Racico, feciorul ăsta de urs, când o veni la fată, să-i cunune în grabă şi — gata treaba: vălul de mireasă pune perdea la toate.

— Nu spuneau ei mai demult că băiatul ciorbagiului Stefciov ar fi vrut s'o ia? întrebă una din musafire. Pe atunci, tot mai era fata la preţ.

— De câţi nu s'a vorbit până acum!... I-a ieşit doar un nume rău bietei fete, răspunse alta.

— Dar ştiţi noutatea? Chiriac Stefciov se logodeşte cu Lalca Iordanova! zise a treia.

Cuvintele acestea îl străpunseră pe doctor ca un fier înroşit.

— Se înţelege, ochiul lui Stefciov râvneşte la ceva mai deosebit... observă părintele.

— Dar Milca, o fi ea mulţumită de Racico? întrebă Ogneanov spre a abate discuţia.

— Ce să zic? Se duce la fată pe ascuns, deci.. se doresc... Nu trebue amânată treaba; să le arunce un văl pe cap, ca să se liniştească lumea.

— Doamne, Isuse Christoase, iartă-mă... Am păcătuit cu ispite lumeşti... Şi mâine este sfântul Andrei. Gancio, toarnă câte un pahar din cel dela Valea de Jos, că ni s'au uscat gâtlejurile... Anche, Mihalicio, hai duceţi-vă, dragilor, la culcare. Sunteţi copii mici!

Copiii se ridicară, depărtându-se nemulţumiţi; îi interesau şi pe ei poveştile cu Milca Todorichina.

— După mine, ar trebui s'o lase pe Milca în pace; la ce s'o silească neapărat să se cunune? zise Candov.

Părintele îl privi lung.

— Cum aşa: să se cunune? întrebă el nedumerit.

— S'o lase liberă, că are şi ea drepturi omeneşti, zise apăsat studentul.

— Adică cum liberă? Liberă să-şi facă de cap? Să ne înţelegem!

— Curioase noţiuni despre drepturile omului! observă Nicolai Nedcovici.

— Din moment ce nu stinghereşte libertatea celorlalţi, poate să trăiască cum vrea, n'are importanţă! lămuri Candov.

— Şi dacă o ajunge cea mai luxoasă fată din oraş, tot n'ar avea importanţă? întrebă părintele.

— Cum cea mai luxoasă ?

— Un fel... de... cum s'ar zice..., explică nerăbdător părintele.

Candov îl privi, nedumerit.

Nedcovici îi lămuri pe şoptite ce voise să spună părintele.

— Aici e o chestiune de principii, răspunse grav Candov. Ideile progresiste ale secolului nostru liberal tind către emanciparea femeii de sub sclavia bărbatului, moştenire a epocilor de barbarie.

— Şi ce ar rezulta din toate astea ? întrebă părintele, care nu pricepuse nimic.

Candov urmă, întorcându-se către Ogneanov şi Nedcovici.

— Ştiinţa contemporană recunoaşte femeii aceleaşi aptitudini şi aceleaşi drepturi cu ale bărbatului. Până azi, femeia a fost victima unui şir întreg de prejudecăţi prosteşti, ce-i strângeau voinţa în cercuri de fier; a oftat sub povara unor îndatoriri înjositoare, impuse de tiranie sau de instinctele animalice ale bărbaţilor! Un şir întreg de forme şi de legiferări au fost creiate anume împotriva ei, spre a-i pune piedici la orice pas în viaţă!...

Candov vorbea convingător. Avea o inimă cinstită, dar mai suferea de idealismul bolnăvicios al mediului în care trăise până atunci. Spre a se trezi, i-ar fi fost deajuns să rămână câtva timp în Bulgaria.

— Şi vă rog să-mi spuneţi, urmă studentul, ce înseamnă cuvintele acestea răsunătoare: castitate, căsătorie, fidelitate conjugală, sfinte obligaţii materne şi altele de acelaş soi? Pur şi simplu exploatarea slăbiciunii femeilor!

— Parcă le-ar citi din carte! şopti părintele.

— Domnule Candov, ripostă Nedcovici — orice om înţelept va accepta ideile pe care le-aţi exprimat la început. Dumneavoastră faceţi însă un salt şi cădeţi într'o extremă periculoasă... Respingeţi legi care nu sunt ale bărbatului, ci ale naturii; uzurpaţi bazele eterne pe care se sprijină societatea umană... Ce se

va petrece în lume dacă vom distruge căsătoria, familia, mama, şi am răpi femeii înalta sa chemare?

Aici, pricepu şi se încruntă.

— Eu vreau emanciparea femeii.

Uşa se deschise şi intră Gancio.

— Afară, la Milca, e hărmălaie mare, zise el.

— Ce hărmălaie?

— Nu prea ştiu, răspunse Gancio gângăvind, dar cred că l-au prins pe căldărar şi l-au închis. S'a strâns toată mahalaua!

— Dacă e Racico, atunci îmi închipui ce o să se întâmple, zise părintele. Hai, băieţi, să mergem... să vedem; poate că va fi nevoie acolo şi de taica părintele... Fără binecuvântarea preotului nu se face nimic... Lasă-l pe Candov să bombănească cât o pofti.

Şi ieşiră cu toţii.

23

S'A MAI PRINS CINEVA IN CURSA

Poarta Milcăi Todorichina era aproape de aceea a părintelui.

In curtea îngustă din faţa scării de intrare se auzeau glasuri.

Gălăgia creştea cu fiece clipă.

Vecinii, curioşi, se adunau în număr tot mai mare, iar două-trei felinare de mână străluceau prin întuneric.

Mulţi se sileau să vadă prin fereastră pe cei doi îndrăgostiţi închişi. Tatăl Milcăi ţipa; mama ei se certa şi alerga încoace şi încolo ca o găină speriată. In curând sosi şi tatăl lui Racico. Dădu la o parte mulţimea şi încercă să spargă uşa, ca să-l scoată pe fecioru-său afară... Câteva braţe vânjoase îl dădură însă deoparte.

— Ce-i graba asta, oameni buni? striga el repezindu-se din nou spre uşă.

— Bai Lilo, potoleşte-te! strigă un vecin. Doar vezi cum stă treaba!

— Băiatul meu! ţipă femeia lui Lilo. Nu-mi dau băiatul pe

o marţafoaie ca asta! şi se repezi ca o leoaică asupra celor ce-i stăteau în drum.

— Coană Liloviţă! Ce caută Racico la fată? O să plătească acum aşa cum se cuvine, potrivit obiceiului.

— Ce o să-i faceţi? Il spânzuraţi? A omorît pe cineva?

Şi se aruncă din nou, ciufulită şi înnebunită, spre uşă.

— N'o vreau pe scorpia aia!

— Fiul tău o vrea; pe el o să-l cununăm, nu pe dumneata!

Disperată, biata mamă nu mai ştia ce să facă.

Simţea că acest tribunal era mai puternic decât ea. Incepu să se văicărească.

— Mi-au prăpădit copilul! S'a sfârşit cu viaţa mea! Să dea ciuma în căţeaua asta turbată, că mi-a înşelat băiatul!

Gălăgia creştea odată cu năvala oamenilor. In zarva aceasta se mai deslueau câteva glasuri, dar toate spuneau acelaş lucru:

— Cununie! Cununie! Şi ca la orice nuntă, petrecerea să ţină trei zile, zicea unul.

— Leagă-i, popă, ca să-ţi fie satul liniştit, grăi un ait om din mahala.

— Ce-a căutat, a găsit, spunea un al treilea.

— Staţi să vedem, să nu-l fi chemat ea!...

— Mă, băiatul o dorea, mă!

— Dacă e aşa, atunci dece atâta gălăgie?

— Aşteaptă să vie cineva dela conac ca să deschidă.

— Iată, a venit şi onbaşiul, strigară ei.

Şerif-aga cu doi jandarmi începu să împrăştie mulţimea.

— Acum, să-i cununăm sbieră cineva.

— Nu, să-i ducem întâi la bae, cu tobele, ca să fie scăldaţi, zise Gancio Păianjenul.

— Ce-i nevoie, domnule, de atâta casnă? Să-i cununăm aci pe loc, strâmb-drept, cum o fi, să ne cinstească cu un pahar de vin, şi gata, zise Nistor.

— Au chemat şi popa? întrebă Gancio Stoianov.

— Este aici! răspunse părintele Stavre şi îşi făcu loc în faţă, împreună cu oaspeţii săi.

— N'aveţi grijă, taică, ştie el părintele legea creştinească... Gancio, du-te şi adu-mi patrahirul şi trebnicul!

Intre timp, uşa fusese descuiată.

— Ieşiţi! strigă onbaşiul.

— Milcă, Racico! Ieşiţi! strigară şi alţii.

Mulţimea se grămădea în jurul onbaşiului. Toţi voiau să zărească fata şi băiatul, de parcă nu-i mai văzuseră niciodată. Felinarele se ridicară deasupra capetelor şi luminară bine uşa deschisă. Apăru întâi Milca. Işi ţinea privirile în pământ de ruşine. Era ameţită şi nu răspundea nimic mamei sale, care o certa. Ridică doar o singură dată ochii şi privi mirată şi speriată în jur. Era mai frumuşică parcă şi cuceri simpatiile vecinilor supăraţi. Tinereţea şi frumuseţea ei dezarmară furia mulţimii. Pe multe feţe se citea iertarea.

— Va fi o mireasă şi jumătate! zise unul.

— Bine au făcut ce-au făcut... Să fie fericiţi! zise Nestor Frăcalţeto.

Părintele Stavre stătea în faţă cu oaspeţii lui, dintre care unii nici nu-l cunoşteau pe băiat.

— Racico, ieşi şi tu! strigă părintele vârîndu-şi capul pe uşă în camera întunecată.

— Nu te ruşina, mă băiete, ieşi! spuse altcineva.

— O să-ţi iertăm tot ce a fost şi părintele o să vă binecuvânteze în vecii vecilor.

Candov se întoarse către tovarăşii săi.

— Grea situaţie, zise el încet. In clipe ca astea omul îmbătrâneşte cu zece ani.

— Un obicei original al poporului, zise Nedcovici. Duminica trecută la fel au cununat doi îndrăgostiţi.

— Cam miroase a violenţă, obiceiul acesta! observă Ognеanov.

Băiatul tot nu ieşea.

— Dacă e înăuntru, dece nu iese? o întrebă părintele pe Milca.

Ea dădu din cap afirmativ şi privi mirată spre odaie.

Pe onbaşiu îl cuprinse nerăbdarea: „Ieşi mă!" Şi alte voci îl strigară pe Racico.

Mulţimea se înghesuia, înaintând. Curiozitatea era tot atât de mare cât fusese la teatru, când spectatorii aşteptau ridicarea cortinei.

Aici, cortina fusese ridicată. Aşteptau doar să apară eroul Acesta însă nu apărea.

Atunci onbaşiul intră şi mulţimea năvăli după el.

Intr'un colţ, nemişcat, stătea tânărul.

Dar nu era Racico căldărarul. Ghemuit într'un ungher stătea Stefciov.

Rămaseră cu toţii locului, înmărmuriţi. Onbaşiul făcu un pas înapoi. Nu-i venea să-şi creadă ochilor. Nici celorlalţi nu le venea a crede ce vedeau. Popa Stavre scăpă patrafirul din mână; musafirii săi se priviră uimiţi. Socolov îndreptă spre adversarul său o privire răutăcioasă, triumfătoare; un surâs — care trăda satisfacţia pentru nenorocirea potrivnicului — îi învioră faţa. Se uită, mulţumit, la spectacolul acestei ruşini. Sdrobit de greutatea atâtor priviri, Stefciov, ruşinat, pierdut, nimicit, părea a fi un altul.

Se uita cu spaimă. „Stefciov, Stefciov, Stefciov"! şoptea toată lumea. Îşi aruncă din nou privirile în jur de parcă ar fi căutat să se ascundă undeva, sau să intre în pământ...

Cum nimerise acolo? Printr'o fatalitate.

Seara, după ce se despărţise de Mihalache, îşi văzuse de drum spre conac. Când ajunsese în poartă, se oprise turburat. Oricât i-ar fi fost de negru şi de crud sufletul, se trezise totuşi în el simţimântul că este bulgar. Se speriase de pasul pe care voia să-l facă şi îl amână pentru a doua zi, ca să mai prindă curaj. Trecu de conac şi se îndreptă spre o rudă, care locuia pe la marginea târgului, dar n'o găsi acasă şi porni înapoi. Atunci se întâlni în întuneric cu doctorul şi cu Ogneanov, pe care îi recunoscu numaidecât şi, aşa cum o ia la goană bănuitul şi când nu este fugărit, îl cuprinse o teamă nebună şi o luă la fugă înapoi. Pe când trecea pe la poarta Milcăi, o împinse fără să-si dea seama, şi se ghemui în buruienile dese din curte căutând adăpost. Rămase acolo un timp. Pe stradă nu se mai auzea niciun sgomot. O femeie trecu prin curte şi urcă scările. După mers Stefciov o recunoscu pe Milca. Fusese primul care o sedusese, dar o părăsise după un timp. Fata decăzuse apoi mereu, alunecând pe povârnişul care o ducea spre o prăpastie din care nu va mai găsi scăpare.

Azi însă, în ajunul logodnei, Stefciov îşi aminti, neliniştit, că Milca avea dela el câteva scrisori care-l puteau compromite. Un vrăjmaş ar fi putut foarte uşor asmuţi fata împotriva lui. Se hotărî, deci, să-şi ia înapoi aceste acte compromiţătoare chiar în seara aceea. Se furişă până la uşă şi intră la fosta lui amantă.

Toate mişcările lui fuseseră însă urmărite de tatăl vitreg al Milcăi, care pândea venirea lui Racico, spre a proceda cu el

cum îl sfătuiseră vecinii. In întuneric, însă, îl confundă pe Stefciov cu căldărarul şi îl închise la fată. Apoi dădu fuga şi chemă vecinii mai apropiaţi, iar aceştia fură urmaţi de toată mahalaua.

Onbaşiul îşi dădu seama imediat de situaţie.

— Duceţi-vă pe la casele dumneavoastră, ciorbagiilor. Pe dumnealui îl cercetez eu la conac! strigă el aspru către mulţime şi îl luă pe Stefciov de mână.

— Nu, nu, niciun conac! Aici să se sfârşească totul! strigă cineva din fund, care nu pricepuse că în locul lui Racico fusese prins Stefciov.

— E Stefciov, mă! spuseră unii.

— Stefciov? Cum aşa?

Zarva creştea.

— Şi ce-i dacă-i fiu de ciorbagiu? strigă cineva. Trebue să păţească şi el ce-ar fi păţit şi Racico. Că doar n'o fi cu stea în frunte!

— Tot una e! Să-i cununăm, strigă altul.

— Păi, el nu-i pentru fata asta, se auzi o voce ocrotitoare.

— Atunci, ce caută la ea în miez de noapte? Sau boierii, adică ciorbagiii, îşi pot bate joc de cinstea altora, că legea e numai pentru săraci?

Se auziră şi alte glasuri care luau apărarea lui Stefciov.

— La bae, la bae! strigă Gancio Păianjenul.

Ogneanov îi spuse onbaşiului:

— Şerif-aga, du-l mai repede de aici. Nu vezi câtă lume s'a adunat?... E o situaţie grea.

Uitase că era duşmanul său şi nu vedea decât o victimă strivită sub povara ruşinii.

Nu putea îndura spectacolul acesta atât de înjositor.

Onbaşiul îl privi bănuitor.

— Lasă-l domnule! Ce te amesteci dumneata? Lasă-l să roşească! îi spuse răzbunătorul Socolov, trăgându-l ceva mai la o parte.

Abia acum dădu Stefciov ochii cu cei doi urmăritori ai săi. I se năzări că ei erau aceia care puseseră la cale compromiterea lui; le văzu şi zâmbetul. O ură diabolică clocoti în sufletul său. Le aruncă o privire care i-ar fi înfiorat dacă ar fi văzut-o.

Onbaşiul îl porni pe Stefciov.

— Daţi-vă la o parte, strigă el. Asta nu e treaba voastră... Voi pe căldărar îl căutaţi. Hai, celebi.

Mulţimea le făcu loc.

— Cum s'au întâmplat toate astea? îl întrebă pe şoptite şi cu compătimire onbaşiul.

— Ogneanov şi Socolov m'au trădat, şopti Stefciov.

Mulţimea îi urmă.

— Lasă-l aci, efendi. Ajunge fata pe drumuri! Nu-i rămâne decât moartea! strigă Ivan Seleamsâzul, care abia sosise.

Cei de faţă protestau cu glas tare, dar împotrivirea lor nu mergea mai departe.

— Ce tăceţi, măi? Spuneţi, măi oameni! striga Seleamsâzul cu glasul său tunător. Sau fiul boierului Stefciov v'a pus prune în gură!

Seleamsâzul îl ura de mult pe Stefciov. Dar vocea lui nu provoca niciun ecou.

Intre timp, unii se grămădiseră pe scări, unde o stropeau cu apă pe Milca, leşinată.

Sărmana fată nu putuse îndura mai mult ruşinea care îi sdrobise viaţa pentru totdeauna.

Mulţimea se împrăştie, nemulţumită.

24

DOUA PROVIDENŢE

A doua zi era sărbătoare. Egumenul Natanail ţinea strana în biserica mânăstirii, la analoghiu, şi-şi sfârşea de cântat troparul. Cineva îl trase de mânecă. In faţa sa stătea Muncio.

Egumenul îl privi aspru.

— Ce vrei, Muncio? Hai, du-te! îl dojeni el şi se întoarse spre a-şi continua troparul.

Dar mâna lui Muncio îl strânse a doua oară de cot şi nu-l lăsă. Natanail se întoarse din nou către el, supărat, şi atunci observă că Muncio era foarte turburat; în ochii lui scânteietori se citea groaza, iar tot trupul îi tremura.

— Ce-i Muncio? întrebă aspru egumenul.

Muncio întoarse capul, speriat de moarte, făcu ochii şi mai mari, făcu o sforţare şi spuse cu greu:

— Rus-ssi-an... la moa...rr...ă... tur...ci!

Şi în loc să continue vorba, făcu o mişcare cu braţele, vrând să arate că sapă.

La început, egumenul îl privi țintă, nedumerit, dar deodată un gând îngrozitor îl fulgeră prin minte. Se vede că Muncio știa cine erau îngropați la moară; și pentrucă pomenise și cuvântul „russian", aflase desigur tot secretul. Cum? Nu înțelegea... Își dădu seama de un singur lucru: că autoritățile cunoșteau și ele taina.

— S'a sfârșit cu Boicio! își spuse Natanail cu privirea pierdută, uitând și de tropar și de cântare, fără a-l mai vedea pe părintele Ghedeon, care din strana din față îi făcea semne disperate spre a-i aminti că era rândul său. Natanail se uită spre altar, unde Vichentie era ocupat cu slujba liturghiei, îl lăsă pe părintele Ghedeon să se descurce cum va ști cu troparele și ieși din biserică.

Intr'o clipă ajunse în grajd și o luă în galop spre oraș.

In dimineața aceea furtunoasă se lăsase un ger năpraznic. Ninsese în timpul nopții și zăpada acoperise iarba și crengile copacilor. Egumenul strângea fără milă din pinteni burta calului, iar din nările acestuia ieșeau nori de aburi. Știa că svonul pe care-l răspândise pentru a lămuri dispariția celor doi vânători fusese crezut, și că înlăturase orice bănuială. Cine trezise acum din nou îndoiala în mintea șefului poliției? Cu siguranță că fuseseră trădați. Cine făcuse treaba asta, nu putea încă să ghicească. Să fi fost Muncio — dacă într'adevăr nebunul știa ceva — nu-i venea a crede; își dădea seama că idiotul îl iubea pe Ogneanov mai mult ca orice pe lume. S'o fi făcut fără să-și dea seama? In orice caz, era o trădare la mijloc, și aceasta trebuia să aibă urmări îngrozitoare pentru Ogneanov.

Drumul până în oraș, străbătut deobicei într'un sfert de ceas, îl făcu în patru minute. Calul era numai spume. Il lăsă în trecere la fratele său și se duse pe jos la locuința lui Ogneanov.

— Boicio este aci? întrebă el alarmat.

— A ieșit. Cu puțin înainte de sfinția voastră au venit polițaii și l-au căutat prin toate colțurile. Ce vor dela el, blestemații? Parcă ar fi omorît pe cineva! îi răspunse mâniat proprietarul.

— Unde s'a dus?

— Nu știu.

„Nu-i bine, dar tot mai e o nădejde", își zise egumenul, și se îndreptă în fugă spre casa doctorului Socolov. Cum știa că

Ogneanov nu prea e bisericos din fire, nici nu se gândi să-l caute în biserică.

Trecând pe lângă cafeneaua lui Ganco aruncă o privire înăuntru, dar nu-l zări.

„Dela Socolov voi putea afla unde este, dacă n'o fi până acum la închisoare", își zise Natanail dând buzna în curtea doctorului.

— Cine-i acasă, mătușă ?

— Nu e nimeni, sfinția ta, îi răspunse baba din casă svârlind mătura spre a veni să se închine și să sărute mâna duhovnicului.

— Unde-i doctorul? întrebă el furios.

— Nu știu, părinte duhovnice, răspunse femeia gângăvind și privindu-l turburată.

— Ah! oftă egumenul îndreptându-se spre poartă.

Baba se repezi după el :

— Stai, stai, părinte duhovnice!

— Ce-i, întrebă el nerăbdător.

Bătrâna luă o atitudine misterioasă și îi spuse încet :

— E aci, dar se ascunde, că mai adineaori l-au căutat ticăloșii ăia de turci... Iartă-mă, părinte!

— N'are dece să se ferească de mine, dar trebuia să-mi spui dela început! mormăi egumenul străbătând în grabă curtea și bătând la ușa pe care doctorul i-o deschise imediat.

— Unde-i Boicio? fură primele sale cuvinte.

— La Rada... Ce s'a întâmplat?

Socolov presimțea că s'a întâmplat o nenorocire și se îngălbenise.

— In clipa asta turcii sapă la moară! Trădare!

— Ah, Ogneanov e pierdut! strigă disperat doctorul. Trebue să-l înștiințăm cât mai repede.

— L-au căutat și acasă, dar nu l-au găsit, adăugă turburat egumenul ; am venit călare, ca vântul, ca să-i dau mai curând de veste... Dumnezeule, ce o să mai fie și cu băiatul ăsta ? Apără-l doamne!... Unde te duci ? întrebă el mirat.

— Vreau să dau o fugă până la Boicio... Trebue să-l salvăm!... Numai de n'ar fi prea târziu, zise doctorul, deschizând ușa.

Egumenul îl privi și mai nedumerit.

— Dar te caută și pe tine ! Mai bine să mă duc eu...

Doctorul făcu semn cu mâna:

— Nici să nu te gândești la așa ceva. Apariția sfinției tale, acum, la Rada, în odaia ei, nu va trece neobservată, ba va stârni chiar scandal.

— O să le cazi în ghiare!

— Fie ce-o fi, dar trebue să-l previn... Pericolul cel mare este pentru Boicio. Voi trece prin străzile mai lăturalnice.

Și Socolov fugi.

Egumenul, înlăcrimat, îl binecuvântă.

Doctorul știa că în dimineața aceea Ogneanov trebuia să fie la școala de fete, unde nu se țineau cursuri în ziua aceea și unde dăduse întâlnire unui curier al comitetului din P... In câteva salturi ajunse în curtea bisericii, fără să fie zărit de vreun om al poliției, și urcă scările școalei, căci Rada acolo locuia

Năvăli în odaia ei ca o furtună. Pe fată, apariția lui neașteptată și felul în care venise, o uimiră.

— Boicio a fost pe aci? întrebă el gâfâind, fără s'o mai salute.

— Acum a ieșit, răspunse Rada. Dece ești atât de palid?

— Unde s'a dus?

— La biserică... Ce s'a întâmplat?

— La biserică?... strigă Socolov fără a-i mai da vreo lămurire, și deschise ușa să plece. Se întoarse însă uimit: văzuse că onbașiul punea sentinele la ieșirile din biserică.

— Ce s'a întâmplat, doctore? striga sărmana învățătoare, care presimțea o nenorocire.

Socolov arătă prin fereastră spre jandarmi.

— Vezi, îl pândesc pe Boicio. A fost trădat. Mă caută și pe mine... Ah, ce nenorocire, ce nenorocire! se văită el luându-și capul în mâini.

Rada se lăsă disperată, pe mindir. Fața ei rotundă, palidă de frică, se făcu și mai albă, ca de marmoră.

Socolov se uită pe fereastră. Nu se mai putea arăta jandarmilor și căuta cu privirea un om devotat pe care să-l poată trimite să comunice lui Ogneanov pericolul, încercând în acelaș timp să-și dea seama de gravitatea situației. Il zări deodată pe domnul Frațiu, care tocmai trecea pe sub fereastră îndreptându-se spre biserică.

— Frațiu, Frațiule! îl strigă el încet. Vino mai aproape!

Domnul Frațiu se opri lângă fereastră.

— Fraţiule, te duci la biserică, nu-i aşa?

— Ca deobicei, răspunse domnul Fraţiu.

— Te rog, spune-i lui Boicio, el e acolo, că jandarmii îl pândesc la ieşire. Să ia seama.

Domnul Fraţiu aruncă priviri neliniştite spre biserică şi văzu că într'adevăr cele trei ieşiri erau păzite de jandarmi. Pe chipul lui atent se citi teama.

— Îi spui? întrebă nerăbdător doctorul.

— Eu?... Bine, am să-i spun, răspunse, cu o vădită şovăială, înţeleptul domn Fraţiu... Apoi adăugă bănuitor: Dar dece nu te duci dumneata, doctore?

— Mă caută şi pe mine, şopti doctorul.

Faţa lui Fraţiu se întunecă şi mai tare.

Se grăbi să se depărteze de acest personaj periculos şi porni înainte

— Fraţiule, mai repede, auzi? repetă pentru ultima oară Socolov.

Domnul Fraţiu dădu afirmativ din cap, mai făcu doi-trei paşi şi se abătu din drum, intrând în mitocul maicilor.

Doctorul îl văzu şi îşi smulse părul din cap de desnădejde. Nu se gândea la el, ci la prietenul său; îşi dădea seama că acum era prea târziu, chiar dacă l-ar fi înştiinţat, şi că numai printr'o minune mai putea scăpa din ghiarele autorităţilor.

Scânteia de nădejde ce-i mai rămăsese era, totuşi, o speranţă.

Intr'adevăr, cineva îi trădase. Dus la conac chiar în timpul nopţii, Stefciov povestise beiului toate descoperirile şi bănuelile sale asupra identităţii lui Ogneanov. In clipa aceea îi trecuse un gând prin minte. Îşi reamintise de întâmplarea cu ogarul lui Emecsiz, întâmplare pe care i-o povestise cândva onbaşiul. Nici lui, nici onbaşiului nu le trecuse atunci prin minte să cerceteze mai adânc pricina înverşunatei furii a ogarului împotriva lui Ogneanov, după cum nu cercetaseră mai adânc nici faptul că răscolise pământul lângă moară. Dece scurmase câinele acolo? Dece se aruncase furios asupra lui Ogneanov? Nu cumva aci era taina dispariţiei celor doi turci? Şi lucrurile se petrecuseră tocmai în vremea apariţiei lui Ogneanov în oraş. Da, Ogneanov avea un amestec în toate acestea. Mintea înnebunită de ură a lui Stefciov reţinuse toate acestea cu o iuţeală

fulgerătoare şi bănuiala lui îngrozitoare se întări şi luă o formă tot mai desluşită.

Stefciov îl sfătui să facă imediat săpături la moara lui Stoian. Beiul îşi muşcă buzele şi dădu îndată poruncile cuvenite. Porunci deasemenea ca Ogneanov să fie arestat de dimineaţă, ca nu cumva să fugă sau să mai facă şi alte victime... Deci, în dimineaţa aceea cele două cadavre ale vânătorilor fuseseră desgropate şi pieirea lui Ogneanov hotărîtă. Era acum ca o fiară încolţită! Onbaşiul preferase să-l aştepte la ieşire, ca să nu-l aresteze chiar în biserică, ceeace ar fi pricinuit o agitaţie prea mare şi l-ar fi silit pe Ogneanov la o apărare disperată. Era mai bine să fie luat prin surprindere. In timp ce Socolov se frământa şi Rada zăcea leşinată, se auziră pe neaşteptate paşi nesiguri urcând scările.

Doctorul tresări şi ascultă. Paşii se apropiau încet, şi se auzi sgomotul unui baston oprindu-se în faţa uşei. Pe un glas bisericesc, răsbătu până la ei cunoscutul tropar al lui Colcio.

— Binecuvântează, doamne, dreptii tăi: sfânta Serafima şi blânda Heruvima; bruneta Sofia şi alba Ripsimia; groasa Irina şi uscăţiva Magdalena, maica Rovoama...

— Colcio, zise doctorul şi deschise uşa.

Orbul intră nestânjenit: se simţea pretutindeni ca la el acasă.

— Colcio, vii dela biserică?

— De acolo...

— L-ai văzut pe Ogneanov? îl întrebă nerăbdător doctorul.

— Incă nu mi-au sosit ochelarii din America, aşa că nu l-am putut vedea. Dar ştiu că era acolo, în strană, lângă Frangov.

Doctorul îi spuse cu seriozitate:

— Colcio, lasă glumele. Pe Ogneanov îl urmăreşte poliţia. Jandarmii îi aţin calea la ieşirea din biserică. El nu ştie nimic. Dacă nu i se dă de ştire, e pierdut.

— Mă duc.

— Te rog, bai Colcio! îi spuse Rada, pe care nădejdea o mai înviorase puţin.

— M'aş fi dus eu şi singur, dar şi pe mine mă caută poliţia. Pe tine n'o să te bănuiască. Du-te, zise doctorul.

— Pentru Ogneanov mi-aş da şi viaţa dacă mi s'ar cere... Ce să-i spun? întrebă orbul nerăbdător.

— Spune-i doar atât: „S'a descoperit totul. Jandarmii păzesc toate ieşirile din biserică. Fugi cum poţi!" Apoi adăugă, întunecat: Numai de n'ar fi trimis pe cineva... ca să-l scoată prin înşelăciune, din biserică.

Colcio, care îşi dădea seama de însemnătatea fiecărei clipe, plecă imediat.

25

MISIUNEA DEVINE ANEVOIOASĂ

Colcio coborî pe dibuite, căutând cu bastonul treptele scării. Dar cum ajunse în curte, grăbi pasul şi intră în tinda bisericii. Acolo se opri, prefăcându-se că îşi caută batista prin toate buzunarele, pentru a mai zăbovi puţin şi pentru a auzi ce spunea Şerif-aga, care tocmai dădea ordine.

— Hasan-aga, spunea el în surdină, du-te şi spune celorlalţi să deschidă bine ochii... Dacă se va împotrivi, să tragă fără multă vorbă...

— Nenco, du-te, băiatule, mai repede şi chiamă-l afară pe domnul conte, pe profesorul Ogneanov... Spune-i că-l caută cineva, spuse la rândul său unui copil jandarmul Filcio, pe care Colcio îl recunoscu după glas.

Se temu că i-o ia înainte, aşa că dădu la o parte perdeaua grea dela intrarea principală şi intră. Biserica era plină de oameni. Hagi Atanasie tocmai termina ultimul heruvim şi sfârşitul slujbei se apropia. Mulţimea era foarte numeroasă, pentrucă în ziua aceea veniseră o grămadă de oameni să se împărtăşească. Şi cum după slujbă urmau să se facă şi câteva parastase, era o înghesuială grozavă. Drum prin mijlocul bisericii nu mai era. Orbul se afundă în gloată ca într'o pădure de nepătruns, întunecată ca noaptea lui veşnică. Il conducea instinctul. Dar cum să străbată zidul acesta de braţe înghesuite, de coaste, de piepturi, de spinări şi de picioare? Cum era mărunţel şi slăbănog de felul lui, nu putea nădăjdui să-şi facă drum până la strana lui Ogneanov, din faţa altarului. Ar fi fost o sarcină grea chiar şi pentru un uriaş! Se tot înghesui şi înaintă puţin, dar se opri, obosit. Impinse într'o parte, împinse în cealaltă — în beznă — dar degeaba: zidul era de nepătruns. Unii îl şi dojeniră, supăraţi, spunându-i să nu se mai împingă

așa, înainte, că o să-l înnăbușe sau o să-l strivească. Primi și câteva coate în piept. Simțea că nu mai poate respira. Mai erau două minute până ce aveau să răsune cuvintele: „Cu frica lui dumnezeu, apropiați-vă cu credință!" și valul mulțimii avea să năvălească înapoi, târîndu-l după el. In cazul acesta, Ogneanov ar fi fost pierdut! Și, cine știe, poate că băiatul ajunsese chiar în clipa aceea, pe altă cale, și că Ogneanov ieșea fără a bănui capcana. Poate că băiatul trecuse chiar pe lângă Colcio, fără să-l atingă și fără ca el să-l fi simțit. Pipăi cu mâna în jur, ca pentru a-l căuta.

Intr'adevăr, mâinile lui atinseră mijlocul cuiva. Își dădu seama că este mijlocul unui om mic de stat și prin mintea lui speriată trecu gândul că acesta era băiatul care se ducea să-l cheme pe Ogneanov. In pornirea lui îl strânse cu putere de braț trăgându-l după sine, și îi strigă grăbit, fără să-și dea seama ce face: „Tu ești, măi băiatule? Cum te chiamă, măi băiatule? Stai, măi băiatule!". Dar în clipa aceea, valul de oameni din spate îi despărți. Colcio era disperat. Sufletul său nobil trecea prin suferințe cumplite.

Își dădu seama, îngrozit, că viața lui Ogneanov atârna de un fir și că acest fir era el — Colcio — slab, fără putere, pierdut, aproape nevăzut în această mare de oameni. Iar heruvimul se apropia de sfârșit...

Hagi Atanasie, care altă dată cânta atât de încet, i se părea acum grozav de grăbit! Ce să facă? In clipele critice vin și hotărîrile decisive. Colcio începu să strige, desnădăjduit:

— Faceți-mi loc, oameni buni! Mor, mor, mă înnăbuș!

Și începu să dea în cei din fața sa. La strigătele lui, toți cei loviți îi făcură loc, deși cu multă greutate, spre a-l lăsa pe bietul orb să treacă; nu voia nimeni să-l vadă leșinând în spinarea lui.

Astfel că, mai mult mort decât viu, Colcio izbuti să ajungă la strana unde se afla Ogneanov.

Il găsi fără să întrebe pe nimeni, atât de puternic și de miraculos este instinctul celor lipsiți de vedere. Il apucă fără nicio șovăire de haină și îl întrebă încet:

— Dumneata ești, bai Boicio?

— Ce s'a întâmplat? îi răspunse Ogneanov.

Și Ogneanov își plecă urechea la gura orbului.

Când ridică din nou fruntea, era palid. Rămase o clipă pe

gânduri, dar vinele dela tâmple, grozav de încordate, trădau o puternică frământare a minţii.

Se aplecă din nou şi îi şopti lui Colcio ceva. Coborî apoi din strană, se strecură în mulţimea celor care se împărtăşeau şi aşteptau în faţa altarului, şi se pierdu.

In clipa aceea, uşile împărăteşti se deschiseră şi părintele Nicodim, cu darurile în mână, vesti: „Cu frica lui dumnezeu", şi slujba se sfârşi.

Mulţimea, aidoma unei ape stăvilite, se îndrepta către ieşire. După o jumătate de oră, biserica se golise şi de ultimele babe care se împărtăşiseră.

Numai în altar mai rămăsese preotul care făcuse slujba şi care se desbrăca de odăjdii.

Atunci intrară jandarmii şi poliţiştii. Onbaşiul era furios că Boicio tot nu ieşise. Se ascundea deci în biserică.

Incuiară uşile pe dinăuntru şi începură perchiziţia. Unii se urcară în galeria cu gratii rezervată femeilor, alţii rămaseră jos căutând prin colţuri şi strane, iar câţiva intrară în altar. Răsturnară totul, cercetară toate ungherele care ar fi putut oferi un adăpost, se urcară în amvon, mutară analogurile, se uitară sub prestolul din altar, în dulapul cu obiectele sfinte, în lăzile cu icoane vechi, în adânciturile ferestrelor, dar nu găsiră nicăieri nimic. Parcă intrase în pământ!

Ii duse chiar paracliserul spre locurile suspecte, convins că Ogneanov nu putea fi ascuns acolo. Dela un timp începu şi părintele să caute, umblând de colo până colo, cu nedumerirea întipărită pe faţă. Se apucă să răscolească şi printre odăjdii şi prin obiectele şi cărţile din prestolul altarului... Până şi onbaşiul se miră de sârguinţa lui.

Mial, jandarmul, îi spuse însă că nu un om în toată puterea, dar niciun pui de găină nu s'ar fi putut ascunde printre lucrurile acelea.

— Cum? Păi eu altceva caut! răspunse mirat preotul.

— Ce?

— Imi lipsesc cojocul, potcapul şi ochelarii albaştri, pe care-i ţineam acolo.

Sărmanul preot tremura vargă de frig.

— Aha! Am priceput, Şerif-aga! strigă bai Mial.

Şerif-aga se apropie de el scăldat în sudori şi gâfâind.

— Blestematul tot blestemat! adăugă jandarmul cu o bucurie ascunsă. A furat hainele popii!

Şerif-aga rămase ca trăsnit.

— Cum aşa, părinte?

— Îmi lipsesc cojocul, potcapul şi ochelarii! zise părintele uimit.

— El le-o fi furat! zise Şerif-aga cu mutra omului care face o mare descoperire.

— Nici vorbă! Domnul conte s'o fi îmbrăcat în cojoc, şi-o fi pus potcapul şi o fi ieşit fără să-l recunoaştem, lămuri pandurul.

— Aşa trebue să fie, afirmă preotul. Le-a luat cineva pe când dădeam împărtăşania.

— Adevărat, am văzut la uşă un popă cu ochelari albaştri, spuse un jandarm.

— Şi nu l-ai prins, tâmpitule? urla şeful său.

— De unde să-mi dea prin minte? Noi aveam ordin să punem mâna pe un civil, nu pe un popă! se justifică jandarmul.

— Mă, adică el să fi fost? se miră bai Mial. De-aia se încotoşmănase de nu i-am văzut decât ochelarii... Nici tat-su nu l-ar fi putut recunoaşte...

Se auziră bătăi puternice în uşă. Şerif-aga le porunci s'o deschidă.

Intrară Filcio, jandarmul, împreună cu Capsamalul[1].

— Şerif-aga! S'a prins domnul Conte în cursă! strigă Filcio. S'a ascuns în mitocul călugăriţelor! A fost văzut!

— Repede la mitoc!

Şi se repeziră cu toţii într'acolo.

26

O VIZITĂ NEPLĂCUTĂ

Din câteva salturi, oamenii poliţiei ajunseră în faţa porţilor mitocului. Şerif-aga postă acolo doi jandarmi cu săbiile scoase şi pistoalele încărcate.

— Nu lăsaţi pe nimeni nici să intre, nici să iasă! le porunci el, iar cu restul oamenilor pătrunse în curte.

[1] Vătăşelul. (N. T.)

Năvala lor provocă o panică mare în mitoc şi răspândi groaza prin toate chiliile. Călugăriţele ieşiră afară, luând-o la fugă prin cerdacuri; ieşiră şi oaspeţii lor după ele. Se produse o zarvă, o hărmălaie şi o încurcătură de nedescris. Degeaba dădea onbaşiul din mâini ca să potolească lumea, degeaba striga ceva pe turceşte, că nimeni nu-l asculta şi nimeni nu-l înţelegea. Intre timp, jandarmii scoaseră afară pe toţi preoţii care se aflau acolo şi purtau ochelari, chiar dacă nu erau albaştri, ba mai luară şi vreo doi oameni care purtau numele de Boicio, închizându-i pe toţi într'o odaie. Printre aceştia se aflau şi Candov şi Bârzobegunec.

Acesta din urmă fu însă imediat eliberat, cu scuze din partea onbaşiului, fiind un supus al împăratului austriac, iar nu raia[1].

Candov protesta dela fereastră împotriva acestui atentat contra libertăţii sale şi turba de indignare; tovarăşii săi stăteau mai liniştiţi, pentrucă ştiau cum stă treaba cu administraţia turcească.

— Măi Candov, tu pe turci nici măcar prin gard nu i-ai văzut! zicea un preot.

— Dar asta înseamnă agresiune! Arbitrariu! Ilegalitate! striga studentul.

— La aşa arbitrar şi ilegalitate nu se răspunde cu ţipete şi cu proteste. Crezi tu că Şerif-aga pricepe ceva cu căpăţâna lui? Cu asta se răspunde, spuse Boicio, măcelarul, scoţând cuţitul.

In grabă, şerifului nu-i trecuse prin minte să cerceteze cine îl văzuse pe Ogneanov intrând în mitoc şi cu ce haine anume, ci pornise imediat să scotocească cerdacul unde se afla şi chilia maicei Hagi Rovoama.

Călugăriţele îşi reveniseră din prima lor spaimă, şi protestau cu tărie, exprimându-şi indignarea de a fi fost bănuite că puteau ascunde în mitoc pe unul care era împotriva împărăţiei. Cea mai indignată de jignitoarea bănuială se arăta Hagi Rovoama, care începu să se certe cu onbaşiul — ea ştia turceşte — şi pe care îl goni în cele din urmă cu vorbe de ocară. In celelalte chilii, perchiziţia continua cu febrilitate: Ogneanov era căutat până şi sub frunza copacilor, pentrucă trebuia prins cu orice preţ. Şerif-aga îşi pusese toată ambiţia în reu-

[1] Supus al sultanului. (N. T.)

şita acestei perchiziţii turbate prin dulapuri, lăzi, chelare şi colţuri ferite. Mulţimea aştepta cu teamă descoperirea sărmanului conte în cine ştie ce chilie.

La un moment dat, cineva strigă: „L-am prins", dar se dovedi că pusese mâna pe domnul Fraţiu, pe care îl scoaseră de sub mindirul maicii Nimfidora. I se dădu drumul.

Rada, rezemată de parmaclâcul cerdacului, urmărea cu o atenţie dureroasă mersul cercetării. Era aproape leşinată de frică; obrajii îi erau scăldaţi de lacrimi. Această destăinuire făţişă a simţimintelor sale desvălui tuturor iubirea pe care i-o păstra lui Ogneanov. O priveau cu duşmănie, dar ei nu-i păsa de părerea unor babe guralive, atât de reci şi de nepăsătoare faţă de nenorocirea care îl ameninţa pe iubitul ei. Dădu drumul lacrimilor să curgă în voie.

Ceva mai la o parte, două călugăriţe şuşoteau, arătând din ochi spre chilia Hagiei Daria, mătuşa doctorului Socolov şi apărătoarea lui Boicio. Cu siguranţă că Boicio se afla acolo şi perchiziţia se apropia de chilia Hagii Daria. Inima Radei bătea năvalnic. Impietrise de groază.

„Doamne, ce-i de făcut!"

Colcio se apropie de ea, recunoscând-o după felul cum plângea, şi îi spuse încet:

— Radă, eşti singură?

— Singură, bai Colciule, îi răspunse ea cu glas înlăcrămat.

— Nu-ţi fie frică Radă, îi şopti el.

— Cum aşa, bai Colcio? Dar dacă l-or găsi? E aici... Chiar dumneata ai spus că l-a văzut cineva la mitoc.

— Mi se pare că nu e aici, Radă.

— Dar toţi spun că este!

— Eu am svonit asta... Mi-a poruncit Boicio în biserică s'o fac. Lasă poliţia să-şi piardă vremea aici. Acum, Ogneanov e liber ca lupul în pădure.

Sărmana fată abia s'a putut stăpâni să nu-l îmbrăţişeze pe orb. Figura i se lumină ca cerul după furtună. Intră liniştită şi radioasă la Hagi Rovoama, care văzu îndată că se potolise pe neaşteptate.

„Nu cumva netrebnica o fi aflat că Ogneanov nu-i în mitoc?" se gândi ea amar. Şi privind-o cercetător zise:

— Radă, te-ai săturat de plâns? Frumos, frumos, fă-te de râsul oamenilor, plângi după banditul şi vampirul ăla!

Inima Radei clocotea de fericire.

— O să plâng, îi răspunse ea cu îndrăzneală, să fie măcar una care să plângă, dacă toți ceilalți se bucură...

Răspunsul acesta curajos i se păru din cale afară de necuviincios călugăriței. Nu era deprinsă să i se răspundă așa. Deaceea scrâșni din dinți:

— Fă nerușinato!

— Nu sunt nerușinată!

— Ești o nerușinată și o nebună! Banditul tău va fi spânzurat chiar azi!

— Numai dacă l-or prinde! răspunse Rada, înțepată.

Hagi Rovoama clocotea. O furie nebună o înnecă.

— Afară, blestemato, afară, afurisito! Să nu-ți mai calce piciorul la mine! urlă ea și o împinse pe ușă afară.

Rada ieși în cerdac ca și cum nimic nu s'ar fi întâmplat. Ce mai însemna pentru ea disprețul Hagi Rovoamei și izgonirea ei din chilie? Era liniștită, inima-i svâcnea de bucurie. Era mulțumită că rupsese orice legătură cu această protectoare atât de crudă.

Mâine însă, ba poate chiar azi, va fi dată afară și din școală, va rămâne singură, părăsită, fără o bucată de pâine, sub cerul liber. Ce mai însemnau însă toate acestea pentru ea? Știa că Boicio scăpase! Fusese salvat. Era liber acum, ca lupul în pădure, cum spusese Colcio. Doamne dumnezeule, cât de bun e Colcio! Ce suflet milostiv și nobil, compătimitor față de nenorocirile altora! Nici nu se mai gândește la nenorocirea lui, bietul om! Câți oameni se arată cruzi și orbi față de suferințele semenilor lor!

Dar Stefciov — fiara — cine știe cu ce nerăbdare aștepta pieirea lui Boicio! Boicio însă era acum în afară de orice primejdie... Dușmanii săi nu se vor putea bucura și oamenii cinstiți vor fi atât de mulțumiți! Dar nimeni, nimeni nu era atât de fericit ca ea.

Cuprinsă de aceste sentimente nevinovate și luminoase, îl zări deodată pe Colcio coborînd încet treptele.

— Colcio! strigă ea, fără să știe dece îl chiamă.

— Radă, dumneata ești? și Colcio se întoarse.

„Dumnezeule, dece l-am chemat ca să-l obosesc pe bietul om?" se întrebă ea rușinată. Îi ieși repede înainte, îl opri și îi zise: „Bai Colcio, nu-i nimic... dă-mi mâna să ți-o strâng!".

Și i-o strânse cu multă recunoștință.

Perchiziția continua. Șerif-aga o lăsă pe seama celorlalți, iar el, obosit, se duse la camilafcele și la ochelarii arestați, cărora abia acum își aduse aminte să le dea drumul.

Candov protestă din nou împotriva acestei violări a libertății, contrarie oricărei dreptăți.

Onbașiul, cam mirat, se rugă de cineva să-i traducă cuvintele acestui domn supărat.

— Mai spune odată, Candov, să-i explic lui efendi, îi zise Bencio Dermanul, care era mai priceput în limba turcă.

— Spuneți-i, vă rog, reluă Candov, că împotriva oricărei legalități și dreptăți, inviolabilitatea personală, cel mai scump drept omenesc...

Bencio Dermanul dădu disperat din mâini:

— Dar cuvintele astea nici nu există în turcește, măi Candov!

In cele din urmă mitocul fu părăsit de oaspeții nepoftiți, care plecară să caute fugarul prin orășel și prin împrejurimile sale.

27

PRIBEAG

Pe Ogneanov îl salvase și de astădată prezența de spirit.

Cum ieși afară din oraș, prima lui grijă fu să dosească într'un tufiș camilafca și cojocul popii.

Aici, viscolul care îl ajutase să treacă neobservat prin străzile pustii, era și mai puternic, culmile Balcanilor erau parcă presărate cu sare. Câmpia, pustie și moartă, avea un aspect trist și desnădăjduit sub mantaua ei de ghiață. Din fericire, soarele străbătu pe neașteptate norii, și căldura se lăsă asupra naturii înghețate.

Ogneanov se îndreptă spre apus, ocolind potecile, trecând prin vii întretăiate de văi și viituri secate.

Se așeză într'un loc mai ferit, să se mai odihnească și să chibzuiască asupra situației lui. Era grea. O fatalitate, care și-l luase pe Stefciov aliat, îl urmărea, fără îndoială, cu o deosebită cruzime. Tot ce clădise cu atâta dragoste și entuziasm se prăbușise într'o clipă. Il vedea pe diacon, pe doctor, pe moș Stoian — poate și pe alți prieteni apropiați și devotați — svârliți

în închisoare. O vedea pe Rada distrusă de durere, își vedea dușmanii triumfând! Nu putea ști ce împrejurări le înlesniseră planurile. Articolașul din ziarul „Dunav" și spionajul mârșav al psaltului însemnaseră o armă puternică în mâinile dușmanilor săi. Toate urmările rele îi apărură acum în fața ochilor.

Nu cumva acțiunea se năruise definitiv?

Nu cumva această nenorocire va duce spre noi descoperiri în alte părți? Fuga i se păru o lașitate Voia să se întoarcă, să se încredințeze singur până unde se întindea răul; nu se mai gândea acum la sine; în eroismul lui era în stare să săvârșească o imprudență.

Se gândi că cel puțin trebuia să apară în așa fel încât să nu fie recunoscut. Și gândul acesta îl îndemnă să-și urmeze drumul. Se hotărî să meargă la Ovceri, satul în care avea cei mai mulți oameni devotați și pe care-l cercetase foarte des în ultimul timp.

La unchiul Delco va găsi tot ce-i trebue ca să se travestească. Dar călătoria până la Ovceri, sat cuibărit într'o undulțură a văii, pe celălalt versant al munților Sredna Gora, era destul de primejdioasă pentru Ogneanov, pentrucă drumul trecea prin numeroasele sate turcești de prin partea locului. Svonul desgropării leșurilor celor doi pehlivani se răspândise, desigur, ca fulgerul și ajunsese și prin acele cuiburi aproape haiducești.

Putea fi prins, putea fi ucis, ca ghiaur: pe acolo se săvârșeau zilnic numeroase omoruri.

Straiele lui orășenești făceau și mai posibilă această eventualitate. Ar fi fost o nebunie să facă pe viteazul și să meargă la o moarte sigură.

Se hotărî să aștepte noaptea. Deaceea, se apropie și mai mult de poalele Balcanilor, unde pădurile dese de carpeni îl puteau adăposti.

După două ore de mers greu prin povârnișuri și locuri sălbatice, ajunse la prima pădure. Acolo, ascuns între tufișurile uscate, se întinse pe spate, spre a se odihni, sau mai bine zis spre a-și munci creierul. Se înseninase. Soarele de toamnă încălzea, blând și călduț, răsfrângându-și razele în picurii de pe ierburi, zăpadă prefăcută în rouă. Când și când treceau pe jos în sbor, fără sgomot, pe deasupra capului său, vrăbii stinghere ce coborau pe potecă în căutarea hranei.

Un vultur de munte se rotea sus, pe deasupra lui Ognea-

nov. Sau văzuse undeva vreun hoit, sau îl lua pe Ogneanov drept mortăciune.

Când îi trecu prin minte gândul acesta, se posomorî şi mai mult. Vulturul îi păru acum sinistru, ca o întruchipare vie o soartei sale nemiloase. Ai fi zis că pasărea de pradă aşteaptă să-i fie pregătit sângerosul prânz ca să se repeadă din înălţimile sale albastre. Şi totul era cu putinţă. Pustietatea aceasta, adesea străbătută de vânători turci adevăraţi hoţi de codru, nu era sigură. Ogneanov, aşteptând cu nerăbdare apusul soarelui, se mută de câteva ori din loc, pentru a-şi găsi un adăpost cât mai ferit.

Vremea trecea foarte greu, soarele se târa obositor de încet, iar vulturul se rotea mereu. Bătea de două-trei ori din aripi, ca apoi să şi le întindă, nemişcate şi negre, în văzduh. Ogneanov îşi aţintise privirile asupra acestei pasări care plutea, dar cu mintea cerceta alte adâncuri. Amintirile trecutului i se perindară, una după alta, prin gând.

Anii tinereţii, anii luptei, ai suferinţei şi ai credinţei în idealuri măreţe... Bulgaria, pentru care înfrunta toate încercările şi care era atât de frumoasă, atât de vrednică de jertfe!

Era o zeiţă care se hrănea cu sângele celor ce credeau în ea. Aureola ei însângerată era luminată de razele unor nume strălucite, printre care Ogneanov şi-l căuta pe al său şi i se părea că-l vede... Era mândru şi gata să moară, dar tot atât de hotărît să lupte pentru ea! Moartea părea un sacrificiu înălţător, iar lupta o taină măreaţă!...

Un foc de armă îl făcu să tresară.

Privi în jur. Ecoul văilor repetă sunetul şi apoi se stinse.

„Vânători", îşi zise el şi se linişti, dar nu pentru mult timp. Peste un sfert de oră auzi un lătrat nu prea depărtat. Lătratul fu urmat numaidecât de o voce bărbătească. Ogneanov îşi aminti fără să vrea de ogarul lui Emecsiz, care era defel din satul apropiat. Lătratul i se păru cunoscut, sau poate se înşela. Îl auzi din nou, tot mai apropiat, tot mai desluşit. Tufişul foşni, ca sub mângâierea vântului, şi apărură doi ogari, amuşinând.

Ogneanov răsuflă uşurat.

Nu era ogarul lui Emecsiz-Pehlivan, dresat să se năpustească asupra oamenilor ca asupra vânatului...

Animalul acela blestemat, cu toate că era prost şi nevătămător ca toţi ogarii, părea foarte răzbunător, lucru ce se văzuse

dealtfel la mânăstire. Parcă ar fi fost complicele lui Stefciov, pregătind pieirea lui Ogneanov...

Zărindu-l că se pitulează în tufiș, ogarii se apropiară de el, îl mirosiră și porniră mai departe. Deodată Ogneanov auzi apropiindu-se pași omenești. Atunci o luă la fugă prin desiș, fără a mai privi înapoi. Răsunară trei focuri de armă, și simți ca o pișcătură în pulpă, ceeace îl făcu să-și întețească fuga.

Nu-și mai dădea seama dacă era urmărit.

In față îi apăru valea unui pârâu; se strecură în alunișul mărunt ce-o înfunda și se ascunse în tufiș. Se vede că vânătorii îi pierdusera urma. Ogneanov ascultă mult timp, dar nu mai auzea nimic. Abia atunci simți ceva cald și umed la picioare. „Am fost rănit!" își zise el speriat, zărindu-și gheata pătată de sânge. Se descălță și-și văzu piciorul stâng scăldat în sângele ce-i curgea din două răni: glonțul străbătuse pulpa ieșind apoi afară. Rupse o bucată din cămașă și se legă. Durerile erau din ce în ce mai mari, și mai avea de străbătut drum lung și greu. Sângele pierdut îl slăbise, mai ales că nu luase nimic în gura toată ziua. Curând se întunecă și atunci își părăsi și el ascunzătoarea, care avea să fie călcată a doua zi cu siguranță de poterele turcești. Odată cu întunericul se înteți și gerul nopții. Primul sat turcesc era pustiu. Când se înserează, satele turcești par deșarte și seamănă a cimitire. Doar dintr'o băcănie mai răzbea până în drum sgomot de glasuri. Ogneanov nu îndrăzni însă să bată, cu toate că era aproape leșinat de foame. Mai merse încă două ore, trecu prin alte sate, și ceva alb îi apăru în cele din urmă în față.

Era râul Strema. Il trecu cu multă greutate și se așează pe malul celălalt. Apa rece îi înghețase piciorul și rana era și mai dureroasă. Își simți glesna puțin umflată și se temu ca nu cumva să fie silit să rămână în drum, dacă umflătura va crește.

Atunci se ridică, reteză o trestie uscată ca să-și spele rana, așa cum învățase pe vremea lui Hagi Dumitru. Trase apă prin țeava trestiei, o suflă în gaura pe unde pătrunsese glonțul și apa se scurse pe cealaltă parte.

Făcu de mai multe ori această operație. După ce își pansă singur rana, Ogneanov porni din nou spre muntele Sredna Gora, la poalele căruia ajunsese. Intunericul nopții se adâncea... Ogneanov se îndreptă spre Ovceri, care se vedea încă. In curând i se păru că rătăcise drumul: se pomenise într'un tufiș. Se opri ametit și trase cu urechea. Ajunsese în Sredna Gora.

Voci omenești se auzeau nedesluşit. Işi închipui că la ora aceasta târzie din noapte nu puteau fi acolo decât cărbunarii. Işi aminti şi de flacăra roşietică pe care o zărise de departe. Dar nu ştia ce erau: bulgari sau turci? Se rătăcise şi se simţea istovit; dacă erau creştini, mai avea o licărire de nădejde că se vor îndura de el.

Urcă puţin şi zări din nou, undeva aproape, lucirile focului. Se îndreptă într'acolo. Printre ramuri se vedeau desluşit umbrele oamenilor aşezaţi în jurul lui; auzi şi câteva cuvinte bulgăreşti. Cum să se arate? Era plin de sânge. Apariţia lui ar fi putut speria pe bulgari, sau ar fi putut avea urmări şi mai rele... pentru el însă. Erau trei, dintre care unul culcat, în timp ce ceilalţi doi stăteau de vorbă lângă mormanul de uscături ce ardeau înfundat. Ceva mai încolo, un cal acoperit cu o pâslă trăgea dintr'o grămadă de fân. Ogneanov ciuli urechile:

— Hai, mai aruncă lemne şi lasă trăncăneala... Eu mă duc să dau iepei o mână de fân, zise cel mai în vârstă şi se ridică.

„Ei, dar pe omul ăsta îl cunosc! E din Verigovo. Este Nencio, băiatul lui moş Ivan!" îşi zise bucuros Ogneanov.

Verigovo, un sat aflat dincolo de Sredna Gora, îi era bine cunoscut.

Nencio se apropie de iapă şi se aplecă ca să-i scoată puţin fân uscat dintr'un sac de piele.

Ogneanov se târî prin tufiş lângă el şi îi zise:

— Bună seara, bai Nencio!

Nencio se ridică, tresărind!

— Cine-i?

— Nu mă recunoşti, bai Nenciule? şi pâlpâirile slabe ale focului îi luminară faţa.

— Dumneata erai, dascăle? Vino, vino, sunt de-ai noştri... Dumnealui e Tzvetan iar dumnealui, bai Doiciu... Ia te uită! Ai îngheţat de tot, ai înţepenit... spuse săteanul pornind cu Ogneanov spre foc.

— Tzvetane, pune lemne mai multe, să se facă focul mare... Trebue să-l uscăm şi să-l încălzim pe creştinul ăsta... Il cunoşti?

— Dascălul! strigă bucuros tânărul. Păi, ce cauţi dumneata pe aici?

Şi întinse pe jos câteva crăci uscate, ca să aibă Ogneanov unde se aşeza.

— Să trăieşti şi să fii sănătos, Tzvetane!

— L-au nimerit fiarele! zise supărat Nencio. Slavă domnului că nu e grav!

— Ce spui!

— Moș Doicine, scoală-te, avem un musafir! îl trezi, sau mai bine zis, îl izbi Nencio pe cel culcat.

Curând, un foc mare se aprinse înaintea lor. Cărbunarii priveau cu milă chipul palid al lui Ogneanov, care le povestea pe scurt pățania sa. Începea să simtă binefăcătoarea căldură a focului. Brațele și picioarele înghețate i se încălziră și rana nu-l mai durea atât de tare. Moș Doiciu scoase din traista lui ruptă o bucată de pâine și o ceapă și i le întinse.

— Asta avem, cu asta te îmbiem... Căldură ne-a dat dumnezeu, suntem mai bogați decât împăratul. Poftim, dascăle...

Ogneanov se simți mai bine. Sufletul i se umplu de o bucurie nouă și mare. Flacăra de aur, frumoasă, generoasă, pădurea deasă din jurul său, chipurile pârlite, aspre, simple, în care licăreau priviri de caldă prietenie, și mâinile crăpate de muncă care îi întindeau bucata de pâine a ospitalității bulgare — toate i se părură neînchipuit de mișcătoare. De n'ar fi fost suferința fizică, Ogneanov ar fi fost încântat și ar fi cântat: „Hai, tu, hai, pădure verde..."

In zori, Nencio, mânând de căpăstru calul care-l ducea pe Ogneanov, bătu la poarta unei case din Verigovo. Câinii din curte lătrară și apăru moș Marin în persoană. După ora ciudată la care auzise bătăile în poartă, își dăduse seama că trebue să fie vreun oaspe neobișnuit.

Primul cuvânt fu de bun venit, al doilea de lămurire...

— Hei, bătu-i-ar dumnezeu de șobolani! Hei, mânca-i-ar câinii! Hei, lua-le-ar dracu sufletele! zicea moș Marin, ajutându-i ușurel lui Ogneanov, ale cărui dureri sporiseră din pricina sdruncinăturilor, să descalece.

Il duse într'o odaie retrasă unde Boicio mai înnoptase și altădată. Moș Marin îi cercetă rana cu luare aminte și i-o pansă.

— O să se vindece repede, zise el.

Se luminase de ziuă.

28

LA VERIGOVO

Vindecarea lui Ogneanov mergea bine, deşi nu atât de repede cum prevăzuse moş Marin. Spre a-i uşura suferinţele, familia lui, primitoare, se silea să fie cât mai de folos bolnavului. Moş Marin făcea chiar el pe medicul, iar baba Mariniţa se străduia să-şi arate priceperea în ale bucătăritului.

Răvăciseră butoiul cu vin alb; în fiecare dimineaţă tăiau câte un pui, spre a împodobi cu el masa lui Ogneanov, care mânca separat, pentrucă era postul Crăciunului.

Bucurându-se de o atât de călduroasă atenţie şi îngrijire din partea acestei familii de bulgari, Ogneanov petrecu trei săptămâni în care, pe zi ce trecea, se simţea tot mai bine. Îl chinuia numai nerăbdarea de a afla mai curând ce se întâmplase la Bela-Cercva cu Rada, cu prietenii săi şi cu acţiunea dela care îl smulseseră împrejurări fatale. Se ruga de moş Marin să trimită pe cineva acolo, dar bătrânul nu voia.

— Nu, nu trimit pe nimeni. O să mă duc chiar eu săptămâna viitoare să cumpăr câte una-alta, de sărbători. Până atunci, mai rabdă, fiule... Caută şi stai liniştit, ca să te faci cât mai curând sănătos. Dumnezeu are grijă de toate.

— Dar până săptămâna viitoare o să fiu în stare să mă duc şi singur!

— Dar ce, crezi că-ţi dau drumul? Asta-i treaba mea. Eu îţi sunt doctor, eu trebue să-ţi dau voie... îi spuse cu părintească asprime ţăranul.

— Cel puţin de i s'ar da de ştire Radei că sunt în viaţă!

— Ştie ea, dăscăliţa, că trăieşti, de vreme ce n'ai căzut în ghiarele turcilor.

Şi Ogneanov se supunea.

Câţiva ţărani devotaţi îl vizitau. După multe rugăminţi, Marin le îngăduise să vină la bolnav. Erau însetaţi de a auzi cuvântul înflăcărat al „dascălului" şi de fiecare dată ieşeau dela el cu feţele hotărîte şi privirile aprinse.

Cel mai des venea părintele Iosif, preşedintele comitetului revoluţionar.

Fusese ales conducător şi ascunsese steagul printre odăjdiile bisericeşti. Mai venea şi moş Minà, bătrânul dascăl. Ogneanov era încredinţat că în afară de ei şi de neamurile lui moş

Marin, nimeni altul din sat nu-i ştia taina. Aşa îl asigura şi stăpânul casei. Intre timp, văzu cu mirare că din zi în zi prânzul lui devenea tot mai bogat. Pui fripţi, ouă, orez cu lapte, plăcinte, deseori chiar raţe sălbatice sau iepuri şi felurite vinuri îşi găseau loc pe masa lui.

Belşugul acesta îl neliniştea; îi era ruşine de cheltuelile ce se făceau cu el. Odată, ieşind din curte, văzu coteţul gol. Ii spuse bătrânului:

— Moş Marine, ai să ajungi la sapă de lenm. Dacă nu-ţi bagi minţile în cap, să ştii că nu mai pun gura pe bucatele dumitale şi că-mi cumpăr pâine şi brânză dela băcănie... Mi-e deajuns...

— Nu-i treaba dumitale dacă ajung la sapă de lemn sau ba. Eu îţi sunt doftor şi te doftoricesc cum mă pricep. Ce ştie baba, aia face... Nu te mai amesteca în gospodăria mea.

Şi Ogneanov tăcea, mişcat.

Nu ştia că tot satul se întrecea să-l ospăteze pe dascălul drag.

Toată lumea ştia. Dar orice trădare ar fi fost cu neputinţă.

Se bucura de o mare simpatie.

Svonul că-i ucisese pe cei doi turci sângeroşi îl ridicase şi mai sus, chiar şi în ochii nepăsătorilor. Dintre toate virtuţile, vitejia e aceea care-i încântă mai mult pe oamenii simpli.

Rana lui Ogneanov se vindeca încet, şi firea lui vioaie îl făcea să fiarbă de nerăbdare. Neliniştea îl chinuia.

Dintre vizitatori, cel care îi uşura mai mult suferinţa era bunul moş Minà. Ogneanov petrecea cu el câteva ore în fiecare zi: se obişnuise cu bătrânul şi nu se mai putea lipsi de el. Moş Minà era un om din alte vremuri, întruchiparea dascălilor psaltichiei, acum dispăruţi, care deschiseseră vestitele şcoli-chilii în Bulgaria. Implinise şaptezeci de ani; avea părul alb, era lat în spete, cu faţa rotundă şi purta şalvari. După ce pribegise o viaţă întreagă, aruncase ancora în satul acela retras şi îşi trăia în linişte îndelunga bătrâneţe. Vremea îl depăşise şi cum nu mai putea fi de folos cu învăţătura, mai cânta fără plată la biserică, unde noile schimbări nu pătrunseseră încă. In zilele de sărbătoare ţăranii se strângeau în jurul lui şi îi ascultau cu gura căscată minunatele basme care semănau a predică şi erau povestite într'o limbă în care se împleteau şi cuvinte din sfânta scriptură, singura lui lectură şi hrană sufletească.

In cele din urmă veni şi vremea când moş Marin se duse

la Beala-Cercva. Ogneanov îi aştepta îngrijorat înapoierea. Gânduri din ce în ce mai întunecate îi treceau prin minte. De mai bine de o lună nu mai ştia nimic de cei dragi. Ce făcea Rada? Cine ştie câte ocări şi câte persecuţii nu suferise ea, după fuga lui! Înfruntase singură toată furtuna oamenilor şi, poate, întreaga furie a stăpânirii!

Sărmana! Nu-i fusese dat să ducă o viaţă tihnită cu el! Iat-o acum nenorocită, expusă din nou loviturilor soartei, jignită în năzuinţele sale cele mai dragi, compromisă în ochii oamenilor! Devotamentul ei va fi socotit ca o crimă. Va trebui să-şi răscumpere cu dureroase amărăciuni, puţinele bucurii pe care i le dăduse dragostea.

Iar el nu era lângă ea, ca s'o liniştească, ca să fie sprijin bietei copile părăsite!

Deodată uşa se deschise şi intră moş Marin.

Ogneanov, tremurând, încercă să-i citească ştirile pe faţă.

— Bună seara! Stăi, stăi dascăle! Stăi, să-ţi povestesc... Şi te rog nu te mai fâţâi atât! zise el scoţându-şi sumanul greu. Orăşenii voştri, spuse el apoi, sunt oameni ciudaţi; ca umbrele: nu-i chip să mai pui mâna pe ei, să mai stai puţin de vorbă...

— Nu te-ai dus deadreptul la doctor?

— E arestat.

— Dar la diacon, la mânăstire?

— Diaconul s'a ascuns.

— Pe moş Stoian l-ai găsit?

— Dumnezeu să-l ierte: a murit de pe urma bătăii din noaptea în care a fost arestat; se zice că ar fi mărturisit tot, săracul, atât l-au chinuit.

— Vai, bietul moş Stoian!... Dar Radca, Radca?

— N'am izbutit s'o văd.

— Cum! Ce s'a întâmplat cu Rada?

Se şi făcu alb la faţă.

— N'ai nicio grijă, e acolo; au scos-o doar dela şcoală.

— Trebuia să fi trecut pe la călugăriţe, pe la Hagi Rovoama! strigă Ogneanov neliniştit.

— Călugăriţa a izgonit-o fără milă.

— Doamne, dumnezeule! A rămas pe drumuri! Au distrus-o!

— A dus-o ciorbagi Marco la o rudă de-a lui, dar nu i-am putut afla casa, şi tovarăşii mei se grăbeau... Dar m'am interesat: fata e bine.

— Ce om bai Marco! Cum o să-ţi pot răsplăti vreodată tot binele pe care mi l-ai făcut? Dar despre mine ce se spune?

— De dumneata? Dumitale, acolo, ţi se zice altfel... şi o să încărunţesc de tot până ce o să-mi aduc aminte de porecla asta!

— Nu cumva „contele"?

— Aşa, „contele"! De el zice toată lumea că a fost împuşcat de nişte vânători în pădurea din Ahievsco.

— Asta-i adevărat.

— Nu e tocmai adevărat: dumneata trăieşti şi ei te socot mort. După mine, mai bine că-i aşa.

Ogneanov sări ca muşcat de şarpe.

— Cum! Dar ea? Şi ea mă crede mort? Atât mai lipsea, nenorocita!

Şi încercă să se ridice şi să pornească prin odaie.

— Nu te scula, că ţi se deschide rana!

— Ei, ba nu! Pot să şi plec! zise Ogneanov cu hotărîre.

— Unde vrei să te duci? întrebă mirat moş Marin,

— La Beala-Cercva.

— Ce? Eşti nebun?

— Nu sunt, dar aş fi, dacă mai rămân o singură zi aici. Dă-mi haine. Imi împrumuţi şi calul?

Bai Marin ştia cât de încăpăţânat este Boicio, aşa că nici nu mai încercă să-l oprească.

— Ia-ţi şi hainele şi calul. Numai că mi-e milă de tinereţea dumitale, îi spuse el amărît. Pe drumuri mişună turcii: jefuesc peste tot locul şi nimeni nu le mai ţine socoteală. Nu ţi-e milă de dumneata?

— Nu te îngriji de mine, că mă întorc aci ca uliul, viu şi nevătămat. Numai dacă n'o să mă dai afară, adăugă Ogneanov în glumă.

Moş Minà îl privi întunecat.

— Nu, n'o să pleci! zise el hotărît. Adun tot satul şi o să te ţinem aici cu sila. Te duci la moarte. N'am poftă să spună după aceea lumea: bai Marin l-a lăsat pe dascălul Boicio, apostolul nostru, să piară! strigă supărat bătrânul.

— Mai încet, moş Minà, că se aude de-afară! îl dojeni Ogneanov.

Moş Minà surâse sub mustaţă, iar pe chipul lui Marin se ivi un zâmbet viclean.

Ogneanov îl privi mirat. Poate că ultimile lui cuvinte îl făceau să râdă.

— Dece zâmbiți? întrebă el.

— Ei, trăi-te-ar dumnezeu, dascăle! Dar dumneata de cine te fereşti? Tot satul, până şi copiii ştiu că eşti la mine... De masa dumitale au avut grijă cu toţii... Noi suntem oameni simpli, dar nu vom trăda niciodată un creştin şi pentru dumneata ne-am da şi sufletul!

De data aceasta zâmbi şi Ogneanov, aflând că taina lui era ştiută de tot satul.

După multe discuţii, Ogneanov învinse temerile gazdei şi plecarea fu hotărîtă.

29

O ODIHNĂ TURBURATĂ

O oră mai târziu, un turc sau mai bine zis un citac[1] ieşea călare din satul Verigovo.

Turbanul verde, sdrenţuit şi foarte vechi, îi acoperea fruntea până la sprâncene; la spate, ceafa îi era bine rasă. O vestă de stambă cu cheutorile rupte, descheiată la gât; pe umeri, un dolman rupt, cu mânecile roase; un brâu unsuros de piele la mijloc, cu un pistol vechi cu cremene cu ţeavă scurtă, un iatagan de sopot şi un ciubuc; nădragi întinşi pe picior, descheiati la glesne şi opinci soldăţeşti, cu curele. Peste toate acestea, o giubea de postav sdrenţuită.

Imbrăcat aşa, Ogneanov era de nerecunoscut.

Iarna intrase în toate drepturile sale şi învelea pământul cu o mantie albă, prin care îşi arătau colţii negri vârfurile munţilor Stara Planina. In jur, numai linişte şi apăsare. Treceau doar stoluri mari de corbi ce trezeau văzduhul aţipit.

Drumul direct spre Beala-Cercva mergea către nord-est. Ogneanov n'o luă într'acolo: ar fi fost nevoit să treacă prin satul lui Emecsiz-Pehlivan, ceeace îi inspira o teamă firească.

Ii apărea în minte ogarul ucisului, în care i se părea că se întruchipase odiosul spirit al turcului, ca să-l ameninţe şi să-l urmărească parcă şi dincolo de mormânt. Deaceea se hotărî s'o ia deadreptul spre miazănoapte, până la hanul din Carnari, şi

---

1 Haiduc. (N. T.)

de acolo spre răsărit, pe la poalele Balcanilor, spre Beala-Cerova. Drumul era mai lung dar mai puțin primejdios, cu toate că trecea prin sate turcești. Când se apropie de primul sat, zăpada începu să cadă în fulgi mari, împăienjenind totul în fața călătorului. Gerul se întețea și îi înțepenea brațele; abia dacă mai simțea frâul calului, care nu mai înainta decât din instinct, pentrucă zăpada acoperise toată câmpia și nu se mai zărea nicio urmă de drum. Intră fără sgomot pe ulițele pustii ale satului, pe care nu se vedea niciun suflet de om, și poposi în curând la singurul han din fața tecchelei[1].

Voia să îngăduie calului să se mai odihnească de oboseala drumului înzăpezit și să se mai încălzească și el. Un băiat îi luă calul, iar Ogneanov împinse ușa hanului, care părea a fi gol, căci nu se auzea niciun sgomot. Când intră, însă, rămase înmărmurit: hanul era plin cu agale[2]. Nu mai putea da înapoi. Se hotărî să intre și să se așeze. Salută pe toți cei de față, care îi răspunseră politicos.

Trăind multă vreme printre turci, le cunoștea bine moravurile și limba. Turcii stăteau jos, pe rogojini, descălțați și cu ciubucele în mâini. Un nor des de tutun umplea cafeneaua.

— O cafea, porunci el cafegiului. Și începu să-și îndese ciubucul, cu capul în jos, ca să nu i se vadă trăsăturile.

Tot cu capul în jos își sorbi și cafeaua, începând să asculte convorbirile. Un timp, rămase nepăsător, dar, deodată ciuli urechea: din întâmplare venise vorba despre asasinarea celor doi pehlivani.

Demult nu se mai pomenise poveste ca asta, care-i scotea pe turci din fire și îi făcea și mai sălbatici. O indignare subită îi cuprinse pe oaspeții cafenelei, atât de liniștiți și de blajini cu o clipă în urmă. Începură să curgă tot felul de înjurături veninoase și de amenințări sălbatece la adresa bulgarilor. Ogneanov, încruntat, își sorbea mai departe sgomotos cafeaua, voind parcă să arate că lua și el parte la revolta generală. Deodată veni vorba despre ucigașul turcilor și rămase uimit când își dădu seama cât de populare îi erau numele și ființa prin partea locului. Se născociseră până și legende asupra lui.

— Consulul ăsta!... Nu-i chip nici să-l prinzi, nici să-l recunoști... zise unul din cei de față.

---

1 Mică mânăstire a sectei călugărilor turci dervișI. (N. T.)
2 Boiernași. (N. T.)

— Îl ajută vreun diavol: ba îl vezi dascăl, ba preot, ba țăran, ba turc. Își schimbă pe neașteptate chipul, din băietan se face moșneag; când e spân cu ochi negri, când mustăcios și bălan. Pas de-l prinde dacă poți! Ahmed-aga îmi povestea că într'o vreme îi dăduseră de urmă și pornise o poteră după el în pădureaa Techiei. Era îmbrăcat țărănește. Deodată, potera vede înaintea ei un croncan: nici urmă de țăran sau diavol... Trag toți, dar pasărea, dusă a fost și nu i-au mai auzit decât croncănitul.

— Boș-laf [1], răspunseră câțiva neîncrezători.

— Până la urmă, tot cade el ghiaurul în mâinile noastre, numai să-i dibuim cuibul în care se ascunde, observă altul.

— Eu vă zic că nu poate fi prins... mai spuse primul vorbitor... Nici măcar nu se ferește, dar parcă îl cunoști?... Poate fi chiar acum, aci, printre noi, în cafenea, și tot nu știm că e el.

La acestea își ridicară deodată ochii și se uitară unul la altul. Câteva priviri se opriră curioase asupra lui Ogneanov.

Tânărul își sorbea însă cu nesaț a treia cafea, scoțând în fiecare clipă din gură un nor de fum care îl învăluia, dar, simțind privirile lor atintite asupra sa, i se îmbrobonă fruntea de sudoare.

Nu mai putea îndura starea aceasta de încordare și aștepta o clipă prielnică pentru a părăsi cafeneaua, ieșind afară la aer.

— Cu voia lui Alah, încotro ți-e drumul? îl întrebă unul.

— Spre Clisura, cu voia lui Alah, răspunse Ogneanov, desfășurându-și liniștit punga lunguiață spre a-și plăti cafelele.

— Pe zăpada și pe viscolul ăsta?... Ai face mai bine să înnoptezi aci: mâine tot vei ajunge la târg.

— Călătorului îi șade bine cu drumul, răspunse Ogneanov surâzând.

— Astea sunt copilării, Rahman-aga. Chezașul tău nu e nici diavol nici cloncan, ci un comitagiu ca oricare altul.

— Hai, prindeți-l!

— Îl vom prinde... I-am dibuit cuibul.

— Ei, de am putea pune mâna pe el, strigară câțiva cu privirile sângeroase.

— Îmi pun capul că azi-mâine Boicio comitagiul va fi prins în laț.

---

[1] Minciuni (In limba turcă în original). (N. T.)
Red.

— Câinele! Şi cam pe unde îl caută?

— S'a ascuns într'un sat de munte, de al ghiaurilor, unde a găsit un culcuş cald. Eri au plecat câţiva jandarmi prin Banea, iar alţii prin livezi: îl încercuim noi, n'avea grijă...

— Vasăzică şi tu porneşti după el?

— Da, suntem pe urmele lui! Ne adunăm în Verigovo şi de acolo pornim.

Abia acum văzu Ogneanov că cel cu care vorbea era un jandarm, pe care nu-l observase până atunci. Descoperirea primejdiei care-l pândea la Verigovo îl impresionă şi mai tare. Nu se mai uita nimeni bănuitor la el dar i se părea că se înnăbuşă în cafeneaua aceasta. Salută pe cei de faţă şi ieşi.

Când se pomeni din nou afară, la aer curat, în libertate, sub cerul plumburiu, răsuflă adânc şi încălecă grăbit.

După trei ceasuri de drum ajunse, atât el cât şi calul, plini de zăpadă, la hanul din Carnari.

30

O GAZDĂ INDATORITOARE

Hanul din Carnari este locul de oprire din dreptul prăpăstioasei văi a munţilor Troian. Aci călătorii se odihnesc, mai îmbucă ceva, se încălzesc şi pornesc cu puteri înnoite pe urcuşul coastelor Starei Planina. Timp de o săptămână — două pe an, iarna, hanul nu aşteaptă călători, pentrucă viscolul troieneşte vechiul drum roman din vârful Balcanilor şi îl face de nestrăbătut. Orice legătură între Tracia şi Bulgaria dunăreană încetează, până când oamenii din Troian izbutesc, prin muncă şi grea străduinţă, să croiască pârtie prin zăpadă. Tocmai pe vremea aceea, drumul era închis şi hanul pustiu. Hangiul, bulgar, scund, rânjit, cu faţa cam idioată, îl primi foarte îndatoritor pe singuraticul călător şi îl introduse în odaia cea mare a oaspeţilor, care folosea la toate.

Focul ardea în cămin şi Ogneanov îşi aprinse ciubucul.

— Mai aveţi şi alţi oaspeţi? întrebă el.

— Nu. Când se închide Balcanul, îmi închide si hanul... Dar încotro, pe o vreme ca asta? întrebă hangiul privindu-şi oaspetele oarecum curios.

— Poţi să-mi faci o cafea? îi spuse Ogneanov, în loc de răspuns.

— Putem, putem, cum să nu putem?... Dar încotro aşa, hai? stărui hangiul.

— Spre Troian.

— Da de unde?

— Vin dela Beala-Cercva... Drumul e bun într'acolo?

— Şi eu sunt din Beala-Cercva, dar spre Troian nu poţi trece... ţi-o spun eu, poţi să mă crezi, murmură hangiul dându-i cafeaua şi uitându-se cercetător la Ogneanov, de parcă ar fi vrut să-l recunoască.

Ogneanov se aplecă încruntat, spre a se feri de cercetarea care nu-i era pe plac. Hangiul îi mai aruncă o privire pe ascuns şi surâse sub mustaţă.

— Hangiule, mi-ai făcut cafeaua prea dulce! spuse Ogneanov aspru şi lăsă ceaşca din mână.

— Iartă-mă, credeam că o bei cu mult zahăr. Să-ţi fac alta?

— Nu-i nevoie!

— Ba nu, trebue să bei o cafea, crede-mă, îţi face bine.

— Ce mai e nou pe aici?

— Grozăvii, omoruri, jafuri în fiecare zi. Călători nu-s. Baicanii-s închişi, eu sunt în pierdere. Mai ales după ce l-au desgropat pe Emecsiz-Pehlivan — doar îl ştii — turcii îşi fac de cap... Cică vor să caute comitagii... Când colo, măcelăresc oameni nevinovaţi. Iţi spun adevărul, crede-mă...

Indrăzneala hangiului îl uimi pe Ogneanov; aşa nu se vorbea decât în faţa unui bulgar. Deaceea el, jucându-şi rolul de turc, se încruntă:

— Pezevenghiule, dacă vorbeşti prea multe, o să-ţi pierzi şi tu capul!

— Ştiu eu cu cine vorbesc, făcu hangiul, prietenos.

Ogneanov îl privi şi mai mirat.

— Ghiaurule, eşti beat!

— Nu te supăra, domnule conte, că şi eu am plâns la Genoveva, îi răspunse hangiul, de data aceasta pe bulgăreşte, şi îi luă mâna dreaptă să i-o strângă.

Ogneanov îşi dădu seama că fusese recunoscut. Lucrul acesta îl plictisea, iar mutra şi purtarea obraznică a hangiului îl înciuda. Il măsură cu privirea şi îl întrebă cu răceală:

— De unde eşti?

— Din Beala-Cercva. Sunt Racico Puturosu! se prezentă el şi îi întinse din nou mâna. Dar rămase cu ea în aer.

Raicio însă nu se simţi jignit.

— Dece ţi-e teamă de mine, domnule conte? Sau ţi-e ruşine de numele meu? L-am moştenit dela tata, şi-mi face cinste... Pentrucă ce are a face numele? Numele nu-i nimica; dacă omul e cinstit, atunci şi numele îi e frumos... Intreabă la Beala-Cercva cine e Puturosu şi-or să-ţi spună... Ascultă-mă pe mine... Când omul e cinstit, atunci şi numele... De pildă, să zic... Eu ţiu o casă cu trei copii — să-ţi dea dumnezeu şi ţie — şi fiecare mă preţueşte... Iar omul la ce trăieşte? Pentru cinstea lui şi pentru un nume frumos...

— Ai dreptate, bai Racico, vorbeşti foarte cuminte.

— Să ştii că am dreptate. Nu te uita că sunt aşa cum sunt: am şi eu dracii mei... De câte ori n'am ospătat eu aici oamenii poporului... De cum te-am văzut adineauri mi-am zis: stai să vedem dacă o să mă recunoască contele?

Ogneanov nu-şi amintea să-l fi văzut vreodată pe acest personaj celebru.

— De când ţii hanul acesta?

— De un an şi jumătate, dar când cu „Genoveva", s'a întâmplat să fiu la Beala-Cercva... Tu făceai pe contele.

— N'ai să-mi dai ceva de mâncare?

— Am şi eu ce-a dat dumnezeu.

Şi Racico puse pe o masă soioasă puţină fasole cu piper roşu, varză acră şi pâine.

— O să-ţi ţiu de urît, adăugă el şi se aşeză să prânzească cu Ogneanov.

Tânărul mânca în tăcere. Racico nu-i plăcea. Avea o purtare obraznică şi un nume respingător. Pe deasupra se mai aşezase şi nepoftit la masă.

„Ce hangiu necioplit! Şi cam idiot", gândi el. Pentru a-i adeveri parcă gândurile, Racico umplu două pahare şi zise:

— Hai să ciocnim! Noroc! Să trăiască! şi dădu pe gât paharul cu vin oţetit. Dar, ce spui că te-am recunoscut imediat! De câte ori n'a fost pe aici şi diaconul şi de câte ori n'am ciocnit cu el! Îmi era prieten... Şi eu sunt de partea poporului, nu te uita că arăt aşa...

Ogneanov observă contradicţia, sau mai bine zis, minciuna.

pentrucă diaconul Levschi murise cu trei ani în urmă. Aceasta îi întări şi mai mult neîncrederea.

— Hai, bea vinul! Cum? Nu bei? Dă-l încoace, să-l beau eu atunci!

Şi Racico dădu pe gât şi paharul lui Ogneanov, strâmbându-se din cauza vinului acru.

Prânzul se sfârşi repede, din pricina hangiului care se înveselise.

— Mai stai. Ce te grăbeşti aşa? Rămâi să înnoptezi aci? O să te las puţin singur, ca să mă duc până la Carnari... Tu aşteaptă-mă. Stai noaptea asta aci... Mai vorbim noi... Şi eu sunt de partea poporului.

— Mulţumesc, bai Racico, scoate-mi însă calul, că plec.

— Dar e rău drumul... Iţi spun adevărul, crede-mă... Imi dau capul...

— Nu e nevoie de asta, răspunse Ogneanov tăios, adăugând nerăbdător: Mai repede, calul!

Hangiul ieşi afară.

Ogneanov cercetă cu luare aminte odaia.

Işi aminti fără să vrea de hanul din Cacrina, unde fusese trădat Levschi. Cârciumarii de prin satele turceşti — toţi bulgari — se învăţaseră, de nevoie, să trăiască bine cu turcii, aşa că erau primejdioşi. Şi moara asta neferecată de Racico era în stare să facă un rău chiar fără să vrea.

— Calul te aşteaptă afară, dar drumul spre Troian e rău... zise Racico, înapoindu-se.

— Cât ceri pentru mâncarea mea şi a calului?

— Ei, domnule conte, iartă-mă, dar ai fost musafirul meu.

— Sunt foarte mulţumit de felul cum m'ai găzduit şi mai ales de vin, zise Ogneanov ironic, aşa că aş vrea să-ţi plătesc.

— Da, vinişorul nu-i rău... Eu însă nici pentru vin, nici pentru mâncare şi nici pentru fân nu-ţi iau niciun ban... Eu, la prieteni ca dumneata...

— Dacă e aşa, îţi mulţumesc, bai Racico, zise Ogneanov, aruncându-şi privirile în jur. Nu mai e nimeni pe aici?

— Nu-s decât eu şi băiatul, domnule conte, dar pe băiat l-am trimis la Beala-Cercva şi nu se întoarce decât diseară. Aş vrea să mă reped până în sat şi n'am pe cine lăsa aci... Hai, rămâi.

Ogneanov își îndreptă privirile asupra unui stâlp. Il luă pe hangiu de braț și îi zise prietenește:

— Acum, stai puțin bai Racico, să te leg.

Și Ogneanov desprinse cu o mână frânghia ce atârna de un cui iar cu cealaltă îl propti pe cârciumar de stâlp.

Cârciumarul socoti că era o glumă.

— Și zi așa, vrei să mă legi? Poftim, leagă-mă! spuse el râzând.

Ogneanov înfășură liniștit frânghia în jurul stâlpului și hangiul, văzând că lucrul era serios, se mira și se supără:

— Hai, lasă joaca! Ce, sunt hoț ca să mă legi?

Și Racico se smuci, dar Ogneanov îi spuse apăsat:

— O vorbă dacă scoți, te spintec!

Cârciumarul, holbat, se uita la el. Știa bine că nu-i de glumă cu contele. Și stătu blând, ca un copil.

— Aș fi dorit să-ți leg numai guriţa, dar dacă nu ți-o pot lega, te leg tot, îi spuse Ogneanov zâmbind și strângându-l sdravăn cu funia de stâlp. Apoi îl întrebă: Când ți se întoarce băiatul?

— Diseară.

Racico tremura.

— Ei, te-o deslega el. Rămâi cu bine, bai Racico, că dau o goană până la Troian. Și amintește-ți de conte — dar numai în gând...

Ogneanov îi aruncă vreo câțiva groși, încălecă și porni la drum.

31

O CLACĂ LA ALTÂNOVO

In loc s'o ia spre Beala-Cercva, Ogneanov apucă îndărăt, spre satul Altânovo, pitit în colțul de apus al văii. Mai avea cale de vreo două ceasuri, dar calul era obosit și drumul greu, așa încât ajunse abia pe înnoptate, urmat de urletul lupilor ce-l însoțiseră până la marginea satului.

Intră prin mahalaua bulgară (satul era alcătuit din turci și bulgari) și se opri curând în fața porții lui bai Tzanco.

Bai Tzanco se născuse la Clisura, dar se mutase demult în satul acesta. Era un om cu sufletul deschis, vesel din fire și

bun prieten şi patriot. Îi găzduise adesea pe „apostoli". Îl primi bucuros şi pe Ogneanov.

— Bine ai făcut ca ai venit la mine... Diseară avem clacă, aşa că o să te mai uiţi puţin pe la fetele noastre. Nu trebue să-ţi fie frică, zise Tzanco surâzând şi petrecându-l în odaie.

Ogneanov se grăbi să-i spună că e urmărit şi din ce pricină.

— Am aflat, am aflat şi noi, zise bai Tzanco. Crezi că dacă trăim înfundaţi în satul ăsta nu mai ştim ce-i pe lume?

— N'o să-ţi aduc vreo pacoste?

— N'ai nicio grijă, îţi spun. Vezi numai să-ţi alegi diseară o fată... Să poarte steagul, glumi Tzanco. Uite, dela ferestruica asta, o să le vezi pe toate, ca un împărat...

Ogneanov se pomenise într'o cămăruţă îngustă şi întunecoasă. Printr'o deschizătură mică cu oblon de lemn se vedea în odaia cea mare, unde se ţinea clacа. Se adunaseră acolo fetele şi nevestele mai de vază spre a toarce şi coase la zestrea Donchei, fata lui bai Tzanco. Focul pâlpâia vesel şi lumina pereţii împodobiţi cu icoane ale sfântului Ivan dela Rila şi cu farfurii smălţuite, înşirate pe rafturi.

Mobilierul era alcătuit, ca în toate casele ţărăneşti mai înstărite, dintr'un divan, dintr'o laviţă şi dintr'un dulap mare cu toate obiectele casnice din gospodăria lui Tzanco.

Pe podeaua aşternută cu scoarţe din păr de capră stăteau clăcaşii, bărbaţi şi femei. Înafară de lumina focului, mai erau şi două lămpi mici de petrol, ceeace însemna mare lux pentru seara aceea.

De multă vreme nu mai asistase Ogneanov la o adunare atât de ciudată — obicei moştenit din bătrâni. Ghemuit în cămăruţa întunecată, privea cu luare aminte scenele simple din viaţa dela ţară, încă primitivă. Uşa se deschise şi în odaia lui intră mătuşa Tzancoviţa, de fel şi ea tot din Clisura, guralivă şi flecară ca o naşă. Se lăsă în genunchi lângă Ogneanov şi începu să-i arate fetele mai de vază, dându-i amănuntele necesare.

— Uită-te la aia de colo, aia grasă cu buze roşii. E Staica lui Cionin. Ia priveşte ce trist se mai uită la ea Ivan Borimecica. Când vrea s'o facă să râdă, latră ca un câine ciobănesc... E foarte harnică: curată şi sprintenă. Numai că se îngraşă repede săraca, dar o să mai slăbească ea când s'o mărita. Ale voastre, în schimb, se îngraşă după ce se mărită... Aia din stânga

e Tzveta Prodanova; e în dragoste cu ăla cu mustăţile pârlite De fluşturatică ce e, toţi sunt cu ochii numai la ea! Altfel, însă, fată bună. Lângă Tzveta stă Tzveta lui Drăgan, iar lângă ea, Raica a preotesei... Nu le dau nici pe douăzeci de turcoaice din Filipopole. Vezi ce grumazuri albe au? Parc'ar fi de raţă! Tzanco al meu zicea odată că de l-ar lăsa vreuna s'o muşte de guşă, iar dărui via de pe Mal-Tepe. Dar i-am tras afurisitului una cu frigarea!... Pe aia, o vezi, aia din dreapta, de lângă Staica cea grasă? E fata lui Cara-Veliu, cea mai bogată ciorbagioaică. Cinci flăcăi au cerut-o, care mai de care, dar tată-său nu vrea s'o dea... O ţine de prăsilă... Tâmpitul! Ştii, seamănă cu un popândău! Să-mi tai mie capul dacă n'o s'o răpească Ivan a lui Nedelcu. Uite-o colo şi pe Rada lui Milca: cântă ca privighetoarea din prunul nostru, dar e cam beteagă, fie vorba între noi. Mai dragă îmi e Dimca Todorova, care şade pe laviţă: ia te uită ce mândreţe de fată! De eram flăcău o luam; bai, să ţi-o dau dumitale! Are nişte ochi de o frumuseţe, bătu-o-ar... Lângă Donca noastră stă fata lui Peev. E şi frumoasă şi harnică, cum se zice; nu se lasă mai prejos de Donca noastră. Şi are un glas ca al Radei lui Milca şi râde ca o rândunică. Ascult-o numai!...

Cum stătea aşa în întuneric, aplecată asupra lui Boicio, nevasta lui Tzanco îi amintea de scena din Divina Comedie în care Beatrice îi arată lui Dante, unul câte unul, pe nefericiţii din Infern.

Ogneanov asculta cu jumătate de ureche nesfârşita flecăreală a femeii; era cu totul cucerit de tabloul pe care-l avea în faţă şi felul cum era interpretat nu-l interesa. Fetele mai îndrăzneţe glumeau cu flăcăii, îi amăgeau, viclene, şi izbucneau apoi în râs voios, căruia îi răspundeau hohotele sgomotoase venite din partea unde se aflau bărbaţii ce trimiteau săgeţi ascuţite la adresa femeilor. Cicălelile şi glumele curgeau ca ploaia: râsul sgomotos însoţea înţepăturile cu două înţelesuri ce îmbujorau până şi cele mai puţin feciorelnice buze.

Tzanco luă şi el parte la veselia generală: soţia lui se tot învârtea prin încăpere; Donca se scula mereu şi iar se aşeza.

— Ia, vă rog, destul v'aţi strâmbat de râs, mai cântaţi ceva, strigă veselă stăpâna casei, care îl lăsase pe Boicio să scoată capacul oalei de pe foc, în care fierbea mâncarea. Rado, Staico ia arătaţi-le voi flăcăilor! Făceţi-i de ruşine, că flăcăii noştri nu preţuesc nici cât un pieptene de soc — nu cântă...

Rada și Staica nu mai așteptară să li se spună a doua oară și începură un cântec, urmate de toate fetele care se împărțiră în două coruri: unul cânta un vers, apoi tăcea, iar celălalt îl repeta. Primul cor, în care erau cântărețe mai alese, cânta pe glas mai subțire, al doilea ceva mai jos.

Când fetele isprăviră cântecul, flăcăii începură să-l laude, căci fiecare își lua asupra sa refrenul de dragoste.

Ivan Borimecica aruncă Staicăi Cionina o privire, s'o mănânce nu altceva, căci ținea la ea.

— Cântecul ăsta se cântă repede și se joacă! spuse el cu glas tare.

Toate fetele râseră și-l priviră cu drăcușori în ochi. Flăcăul era ca o stâncă: avea statură de uriaș, putere de urs și fața osoasă, brăzdată și prostuță. Dar era bun cântăreț — avea adică un glas care i se potrivea cu făptura.

Borimecica se cam supără. Se retrase, tăcut și ceva mai târziu le lătră în spate ca un câine ciobănesc bătrân. Fetele țipară speriate, apoi izbucniră iar în râs. Atunci începură să-l necăjească. Una se apucă să-i cânte:

Ivane, porumbel prostuț,
Ivane, plop subțirel!

Râsete.
Alta reluă:

Ivane, urs de te-ai face,
Ivane, prăjină lungă;

Din nou râsete și hohote. Ivan se aprinse. Se uită înciudat la Staica Cionina, buzata, care se purta atât de urît cu bietul ei cavaler îndrăgostit și deschizând o gură veninoasă ca limba șarpelui, strigă:

Tușa Peicăi tot zicea:
— Peiche, fată, Peiche a mea,
Oamenii mereu vorbesc
Și vecinii tot bârfesc.
Zic că mi te-ai îngrășat
Și că sluga unchiului
Burta mare ți-a lăsat.
— Tușă dragă, tușa mea,

Lasă lumea să vorbească
Şi vecinii să bârfească.
Eu sunt grasă, sângeroasă,
De amarul de acasă.
De amar şi angarale,
Burta s'a umflat de jale.
Pâinea pân'ce-o pregătesc,
Coş de struguri eu golesc,
Vin de o vadră prăpădesc.

Staica se ruşină de cruda batjocură: obrajii i se îmbujorară de parcă ar fi fost vopsiţi cu suliman. Râsul veninos al suratelor ei o săgeta drept în inimă. Unii, cu c naivitate prefăcută, întrebară:

— Fa, cum se poate să mănânce careva şi struguri şi să bea şi vin? Cântecul ăsta-i mincinos.

— E limpede: sau cântecul minte, sau minte... răspunseră alţii.

Vorbele acestea viclene o înfuriară şi mai rău pe Staica: aruncă o privire răzbunătoare lui Borimecica şi începu, cu vocea tremurând de ciudă, următorul cântec:

— Peiche, bujor înflorit,
Firul des l-ai împletit.
Ades la tine-am venit
Fără spor. Dar Peiche-a mea
Cel puţin dacă ne-am lua.
— Iovco, slugoi pârlit,
Peica dac'ar fi 'ndrăgit
Vreun porcar de soiul tău,
Vreun porcar sau slugoi rău,
Slugă de-a boierului,
Gard din flăcăi îşi făcea.
Pe tine, Iovco, te-aşternea
Prag de jos la uşa mică.
Când oi trece c'o viţică,
Papucii de-mi sunt murdari,
Să mi-i şterg de tine amar.

Aruncând batjocura aceasta veninoasă ca o cruntă răzbunare, Staica privi mândră în jurul ei. Cuţitul tăiase în carne vie. Ivan Borimecica rămase ca trăsnit, cu ochii holbaţi.

Deodată izbucni un hohot puternic, nedomolit. Toată claca își ațintea privirile curioase asupra bietului Ivan. Lacrimi de rușine și de nestăpânită durere a mândriei sale jignite îi înrourară ochii. Și aceasta stârni și mai tare râsul în jur. Mătușa Tzanoviţa îi certă:

— Ce-s cu înțepăturile astea? Așa se cuvine să se cicălească fetele cu flăcăii în loc să se desmierde ca turturelele ?

— Așa, așa, turturele, bâlbâi una din glumețe, pe amândoi să-i bei dintr'un pahar!

Și din nou fetele, vesele, hohotiră.

— Cine se cicălește, se iubește, zise Tzanco împăciuitor.

Ivan Borimecica ieși supărat, vrând să arate că nu se învoia cu aceste vorbe.

— Iar cei ce se iubesc își seamănă, zise Neda Leacovicina.

— Nedo, știi ceva? La batjocură și dumnezeu ajută, răspunse Cono Goranul, vărul lui Ivan Borimecica.

— Măi băieți, ia dați drumul unui cântec vechi haiducesc, să ne mai vie inima la loc! îi îndemnă Tzanco.

Flăcăii cântară într'un glas:

Sărmanul Stoian, sărmanul,
De când l-au pândit e anul.
In zadar de două ori,
Dar l-au prins a treia oară,
I-au legat cu nod de sfoară,
Sdravăn brațele la spate
Și l-au dus, l-au dus, fârtate
La Popa Erin în curte.
Popa două fete-avea,
Nora Ruja a treia era
Ruja laptele bătea,
La portiță'n grădiniță
Ele în curte măturau
Lui Stoian îi tot spuneau:
— Bai Stoiane, bai Stoiane
Până'n zori te-or spânzura
La curtea împărătească.
La fereastră o să privească
Doamna și coconii ei
Cum te-or spânzura, mișei.
Stoian, Rujei îi vorbea:

— Nora popii, Ruja mea
Dor de viață n'oi avea
Alba lume o voi lăsa
Căci viteazul nu jeleşte,
Nu se plânge, nu boceşte.
Rujioară, te-aş ruga,
Cămaşa de mi-ai spăla,
Părul de mi-ai pieptăna,
Drag mi-ar fi, Rujioară,
Ştreangul când m'o ridica
S'am o albă cămăşioară
Prin vânt pletele să-mi sboară.

Ogneanov ascultă cu înfiorare sfârşitul cântecului.

— Iată, se gândea el. Stoian acesta e tipul haiducului bulgar legendar: priveşte trist şi liniştit moartea. Niciun cuvânt care să arate o părere de rău, o pocăinţă, o nădejde... Vrea numai să moară ca un bărbat chipeş!... Dece nu-l stăpâneşte şi pe bulgarul de azi fatalismul acesta eroic? Ah, dacă ar fi aşa, nu m'aş mai îndoi de rezultatul luptei... Spre o astfel de luptă năzuesc şi eu alături de oameni de soiul lui... Să ştii să mori, aceasta e cheia victoriei.

In clipa aceea răsună cavalul. Melodia, la început duioasă, tristă, se înălţă tot mai sus; ochii cântăreţilor străluceau, chipurile le erau pline de înflăcărare, sunetele răsunau limpezi şi umpleau noaptea cu melodia sălbatică a munţilor. Purtau sufletele peste creste şi văi: aminteau liniştea pădurilor, şoaptele umbrelor din poienile unde se odihnesc oile: mireasma busuiocului de munte, ecourile văgăunilor, suspinul de iubire ce se pierde în văi. Cavalul e harfa munţilor şi a câmpiilor bulgare!

Ascultau cu toţii, fermecaţi, şi sorbeau sunetele cunoscute ale poemului muzical. Mătuşa Tzancoviţa, în picioare în faţa căminului, cu mâinile în şolduri, asculta dusă. Cel mai înflăcărat era însă Ogneanov, care abia se putu stăpâni să nu aplaude.

Vorba sgomotoasă şi râsetele reîncepură. Ogneanov însă ascultă cu atenţie o discuţie în care îşi auzi pomenit numele. Petre Ovciarov, Raicin, Spirdon, Ivan Ostenat şi alţi câţiva, vorbeau despre viitoarea răscoală.

— Sunt gata de nuntă măi, aştept doar pistolul din Filibe. Am trimis o sută şaptezeci groşi pentru el: mi s'au dus trei berbeci, zise Petre Ovciarov, preşedintele comitetului local.

— Dar noi nu știm sigur când se va înălța steagul. Unii zic că de Bunavestire ne vom muia în sânge cuțitele, alții, că la sfântul Gheorghe, iar bai Bojil crede că în ziua de întâi Mai... spuse Spirdon, un flăcău chipeș și voinic.

— Tu stai să vezi cum o cânta cucul și o înverzi pădurea... Eu însă sunt gata : și acum și în orice clipă s'o da semnalul !

— Ei, Balcanii noștri mulți viteji au adăpostit, așa că și pe noi ne va primi, își dădu cu părerea Ivan Ostenat.

— Petre, ce zici de dascăl ? A dat doi peste cap, hai? Viteaz om !

— Când o veni pe la noi, să-i sărut mânuța ce a desmierdat atât de bine ? întrebă Raicin.

— Dascălul ne-a luat-o înainte, dar avem noi grijă să-l ajungem din urmă ! Ne cunoaștem și noi meseria, răspunse Ivan Ostenat.

Ivan Ostenat era un pușcaș isteț și viteaz. Se zicea că el omorîse cu un an în urmă pe Deli Ahmed. Deaceea și turcii din sat îl pândeau, zadarnic însă.

La masă băură în sănătatea lui Ogneanov.

— Să dea dumnezeu să-l vedem în curând cu bine și sănătos...

— Băieți, luați pildă dela el, zicea Tzanco, dând peste cap cana cu vin.

— Fac prinsoare cu cine vrea, declară nerăbdătoarea mătușă Tzancovița, că mâine în zori ne pomenim cu el că vine ca uliul aici !

— Ha, ce tot spui lele Tzancoviță ? Păi, eu trebue să plec mâine la K. ! zise îngrijorat Raicin... De o veni, opriți-l aci pentru caltaboși... Să ne mai veselim de Crăciun.

— Ce-i gălăgia asta afară ? strigă Tzanco, sculându-se înciudat că nu-și putu bea vinul până la sfârșit.

Intr'adevăr, în curte se auzeau voci bărbătești și femeiești.

Tzanco și nevastă-sa ieșiră în fugă, oaspeții se ridicară și ei. Femeia se întoarse, îndată, foarte turburată și zise:

— Au făcut o ispravă ! Să fie cu noroc !

— Ce ? ce ?

— A furat-o Borimecica pe Staica !

Vestea aceasta neașteptată stârni numeroase strigăte de mirare.

— A furat-o ştrengarul şi a dus-o pe umăr la el acasă ca pe mielul de sânt-Gheorghe.

Se iscă o larmă plină de veselie.

— Dar cum aşa ?

— De-aia a ieşit mai devreme, şi după el şi Goran, vărul său.

— S'a ascuns în dosul loitrelor, lângă portiţă, urmă Tzancoviţa. A aşteptat-o acolo şi a furat-o! Păcat de băiat, s'a ars fata. Al naibei Borimecica ! Cui i-ar fi trecut prin minte ?

— Să vorbim drept : sunt ca două picături... zise cineva.

— Ea e ca o purcea sârbească îngrăşată şi, el, ca o gloabă ungurească, râse altul.

— Ei, să trăiască şi să fie sănătoşi. Mâine bem rachiu roşu! încheie Tzanco.

— Şi mie să-mi dea altiţa, că eu îmi cer dreptul, strigă mătuşa Tzancoviţa; cum s'ar zice, eu i-am peţit.

Puţin după aceea oaspeţii plecară, bucuroşi.

32

DUMNEZEU E PREA SUS, IAR ÎMPĂRATUL, DEPARTE

Tzanco dădu fuga la Ogneanov în chelarul întunecos.

— Ei, Boicio, ţi-a plăcut claca noastră ?

— Minunat, bai Tzancule !

— Dar ţi-ai însemnat cântecele ?

— Ce să însemnez ?... Nu vezi că nici lumânare n'am ?

Sosi şi Tzancoviţa cu lumânarea în mână.

— Bate cineva la poartă, zise ea.

— O fi de-alde Staichin. Poate că vine să-şi ceară fata. Ei şi ? Atâta necaz să avem !

Intră însă Donca şi spuse că băteau la poartă jandarmii, în frunte cu bai Deico, primarul :

— Lua-i-ar dracu şi pe ei şi pe bai Deico! Unde să-i mai pun şi pe porcii ăştia?... Nu-i pentru tine, îl linişti el pe Ogneanov, dar ascunde-te... Nevastă, ia arată-i dascălului unde să se pitească !

Şi Tzanco ieşi. Peste o clipă se întoarse însoţit de doi jandarmi în zeghe şi plini de omăt de sus până jos. Erau furioşi.

— Dece ne-ai ținut în drum un ceas întreg ?... îi spuse unul dintre jandarmi, chiorul, scuturându-și furios zeghea.

— Am înghețat până ce ți-a venit pofta să deschizi ! urlă celălalt jandarm, scund și ciupit de vărsat.

Tzanco mormăi și el o vorbă oarecare.

— Ce mormăi ? Taie niște pui și prăjește-ne câteva ouă.

Tzanco voi să spună ceva. Chiorul urlă :

— Nu mai bombăni, ghiaure, ci poruncește mai repede nevestei să ne pregătească cina !... Sau ai de gând să ne ospătezi cu ciorbă ghiaurească din prune și coji de nuci ? spuse el, aruncând priviri disprețuitoare la masa încă neridicată.

Tzanco porni ca opărit spre ușă, spre a îndeplini porunca. Jandarmul cel scurt îi strigă :

— Stai ! Unde-ai trimis fetele ?

— Au plecat pe la casele lor, că era târziu, răspunse Tzanco, care se trezise deabinelea.

— Du-te și le adu înapoi, să-și isprăvească masa... Și pe noi să ne cinstească cu câte un pahar cu rachiu... Dece le-ai gonit?

Tzanco se uita la ei speriat.

— Unde ți-e fata ?

— S'a culcat, agă !

— Ad-o încoace, să ne servească, zise chiorul, uscându-și la foc obielele ude, din care se ridica un abur și o duhoare grea.

— Nu-mi mai speriați fata, agă, zise rugător Tzanco.

Intră și primarul, care rămase la o parte, smerit.

— Măi hanzăr![1] Ne-ai plimbat pe la douăzeci de porți, ca să batem ca cerșetorii ! A trebuit să te silim să ne aduci aici. Unde vă ascundeți muierile... ?

Și rosti un cuvânt murdar la adresa fetelor. Bulgarii înghițeau în sec. Erau deprinși cu purtările turcilor. Vremurile de sclavie dăduseră naștere unei zicale atât de înjositoare pentru un om: „capul cel plecat, sabia nu-l taie". Tzanco se ruga la dumnezeu ca jandarmii să nu se lege de fata lui.

— Ciorbagi, întrebă jandarmul cel chior, vă pregătiți de răscoală ?

Tzanco negă cu tărie.

— Atunci, ce caută cuțitul ăsta aci ? zise scundul ridicând cuțitul lui Petre Ovciarov, care îl uitase jos, pe scoarță.

---

1 Spurcatule. (In limba turcă în original.) (N. T.)

— A, ciorbagi, care vasăzică nu vă pregătiți de răscoală, hai? întrebă cu un zâmbet de viperă chiorul.

— Nu, aga, noi suntem raiale supuse împăratului, răspunse Tzanco, silindu-se să-şi păstreze cumpătul; iar cuțitul ăsta l-o fi uitat unul dintre musafiri.

— Al cui este?

— Nu-l cunosc, agă.

Jandarmii se uitară la niște crestături galbene de pe cuțit, deslușind câteva cuvinte:

— Aici ce stă scris? îl întrebară ei pe Tzanco.

Se aplecă asupra cuțitului: la un capăt avea, făcute din sârmă galbenă, niște înfloriturişi cuvintele „Libertate sau Moarte", iar pe partea cealaltă stătea scris numele proprietarului.

— Sunt frunze de viță, minți Tzanco.

Jandarmul chior îl plesni cu opinca murdară peste obraz.

— Ce, ghiaure, dacă mă vezi că n'am decât un ochi crezi că sunt orb?

Răspunsul lui Tzanco le trezise bănuiala.

— Muhtar [1], vino aci!

Primarul tocmai intrase cu o tavă de plăcintă, ca s'o coacă la Tzancovi. Incepu să tremure când văzu cuțitul în mâinile jandarmului.

— Citeşte colea!

Primarul se aplecă, citi şi se îndreptă turburat.

— Nu pricep bine, agă.

Spânul îşi luă biciul şi îl lovi. Biciul pocni şi se înfăşură de două ori în jurul gâtului primarului. Sângele îl stropi pe față.

— Neam păcătos!

Primarul îşi şterse sângele în tăcere.

— Citeşte, sau îți bag cuțitul pe gât! strigă jandarmul.

Buimăcit, primarul văzu că nu are nicio scăpare şi că trebue să se supună.

— Petre Ovciarov, citi el dinadins cu oarecare greutate.

— Il cunoşti?

— E de aci, dintre noi.

Şi primarul îi întinse cuțitul mulțumind sfintei treimi că scăpase de cuvintele primejdioase. Se pripise însă.

— Vezi şi pe partea cealaltă! zise jandarmul.

---

[1] Primarule (în limba turcă în original) (N. T.)

Primarul privi din nou cu spaimă cuțitul, și șovăi. In clipa aceea văzu că jandarmul cel mărunt își pregătea biciul ca să-l plesnească

— Scrie, „Libertate sau Moarte", agă.

Chiorul sări ca ars.

— Libertate, hai! rânji el sinistru. Cine face cuțitele astea? Unde-i Petre Ovciarov?

— Păi, unde să fie, agă? La el acasă.

— Du-te și-l chiamă...

Primarul porni spre ușă.

— Stai, blegule, că viu și eu cu tine!

Și scundul își aruncă zeghea pe umeri și ieși odată cu el.

— Bine că vii, Iusuf-aga, că Ovciarov e pui de haiduc.

Intre timp, Tzanco se dusese la soția sa, care pregătea mâncarea, blestemând:

— Bătu-i-ar dumnezeu! Arde-i-ar focul. Să le stea în gât, să crape, să-i otrăvească! Să mă pună să le gătesc carne în ajun de Crăciun!... De unde au mai ieșit și șobolanii ăștia blestemați, ca să ne sperie.

— Donche, du-te tată, la unchiul tău în seara asta. Sari peste gard, îi spuse Tzanco fiicei sale, care se ivise, palidă, în ușă.

— De unde i-a mai adus și Deico? Duminica trecută ne-a mai adus alți doi, mormăia stăpâna casei.

— Ce să facă bietul om? zise Tzanco. I-a purtat pe la multe case, dar ei voiau să vie aci: auziseră cântece... Ba a mai primit și vreo cinci-șase gârbace.

Tzanco se duse la jandarmul cel chior.

— Unde te-ai rătăcit, ciorbagi! Adu rachiu și ceva murături.

— Nu l-am găsit pe cioban, spuse supărat jandarmul cel mărunt, care se înapoie cu primarul.

— O să răsturnăm satul pe dos și tot o să punem mâna pe comitagiul ăla, zise chiorul, bându-și rachiul.

— Adică, să nu-l strângem puțin cu ușa pe tat-su? întrebă încet celălalt și apoi îi șopti ceva. Chiorul dădu din cap, încuviințând.

— Primarule, du-te și chiamă-l pe bătrân, ca să-l mai întrebăm ceva; ia și asta, porunci jandarmul cel scund, și îi întinse sticla de rachiu.

— Pentru rachiu, e prea târziu acum, agă.

In loc de răspuns, chiorul îl plesni cu opinca peste obraz Ceva mai blând din fire, se sălbăticea însă îndată ce începea să bea sau cerea de băut.

Peste un sfert de ceas moş Stoico apăru. Era un om de vreo cincizeci de ani, dar cu o figură energică şi violentă pe care se deslușea voința şi dârzenia.

— Stoico, ia spune unde ți-e feciorul ? Tu știi unde l-ai ascuns. Spune-ne, că altfel va fi vai de capul tău.

Zicând acestea, chiorul duse cu sete la gură sticla cu rachiu. Ochiul îi strălucea, scăpărând scântei. Intinse apoi sticla tovarășului său.

— Nu ştiu unde este, agă, răspunse bătrânul.

— Știi tu, ghiaure, știi! mormăi cu răutate jandarmul.

Bătrânul nega mereu.

— Ai să spui !

— O să-ți scoatem toate măselele şi mâine o să te târîm pe jos cu noi ! se înfurie cel scund.

— Faceți ce vreți, n'am decât un suflet, răspunse hotărît bătrânul.

— Du-te dincolo şi te mai gândeşte puțin... Altfel, o să-ți pară rău... îi porunci chiorul cu o blândețe prefăcută. Voia să smulgă dela moş Stoico o răscumpărare, pe care urma să i-o propună primarul. Era un adevărat jaf, dar trebuia să pară un dar făcut de bunăvoie. Metoda aceasta era des folosită în asemenea tâlhării.

Moş Stoico însă nu mişca.

Se priviră uimiți de îndrăzneala bătrânului şi-i aruncară în acelaş timp priviri fioroase.

— Ai auzit, moşule ? strigă chiorul.

— N'am la ce să mă gândesc. Dați-mi drumul să plec, răspunse el întunecat.

Jandarmii turbară.

— Primarule, ia dă de pământ cu moşneagul ăsta !

Şi chiorul înşfăcă gârbaciul.

Primarul şi Tzanco îl rugară să-l ierte pe bătrân.

Ca răspuns, chiorul îl îmbrânci şi acesta se rostogoli pe jos.

Lovituri crude căzură asupra capului său. Moş Stoico se văită un timp, apoi amuți; curgea sudoarea de pe fruntea călăului, care obosise de atâta trudă.

Il scoaseră afară pe bătrân, ca să-l trezească.

— Când şi-o veni în fire, să-mi spuneţi. Il fac eu să vorbească.

— Te rugăm Hagi-aga, fie-ţi milă de acest bătrân. Nu va mai putea îndura alte chinuri şi va muri, zise rugător Tzanco.

— Impăratul să trăiască, comitagiule! se oţărî deodată scundul... Chiar tu ai merita să fii spânzurat! Tu îi aduni pe comitagii la tine şi, desigur, tot tu îl ascunzi pe undeva pe cioban. N'ar fi rău să-ţi facem o mică perchiziţie.

Fără să vrea, Tzanco se shimbă la faţă. Oricât era de ameţit din cauza băuturii, chiorul îi văzu turburarea şi se întoarse, tresărind, către tovarăşul său.

—Iusuf-aga, hai să căutăm. Ghiaurul ăsta ascunde ceva.

Şi se ridică.

— Poftiţi, zise încet Tzanco şi porni înainte cu un felinar în mână.

Ii conduse peste tot, lăsând chelarul pentru la urmă. Făcu lumină şi acolo. In tavanul înegrit era o deschizătură. Când era astupată, nu se vedea deloc. Tzanco ştia că Ogneanov se strecurase pe acolo în pod şi că pusese capacul la loc. Deaceea îi însoţi liniştit pe turci în chelar, făcând lumină.

Cum intră, îşi îndreptă privirea spre tavan.

Gaura era larg deschisă.

Tzanco îngheţă. Turcii cercetară cămăruţa.

— Ce-i cu gaura aia?

— Duce în pod, şopti Tzanco. Ii tremurau picioarele şi se rezemă de zid.

Scundul văzu că-i era teamă.

— Luminează mai bine, să mă urc sus, îi spuse el. Dar deodată îi trecu prin minte un gând rău şi îl pofti pe celălalt să urce.

Hasan-aga, când era bine băut, avea curaj; băutura îi sălbătăcea inima şi îi aprindea în vine sânge de viteaz. Se căţără pe spinarea primarului.

— Ciorbagi, adă felinarul, ce aştepţi?

Tzanco întinse felinarul. Era alb ca varul.

Chiorul vârî în gaură întâi lumina apoi capul. După mişcările trupului se vedea că se întoarce în toate părţile cu felinarul în mână.

Apoi se aplecă, sări și zise :

— Ciorbagi, pe cine ai ascuns aci ?

Tzanco se uită la el ca ieșit din minți. Nu știa ce să răspundă. Trecuse prin atâtea încercări și chinuri în seara aceea, încât i se părea că visează. Gândurile i se întunecară. La întrebările lui repetate, răspunse speriat și șovăelnic.

— O să răspundă mai deslușit, comitagiul, la Clisura. Au acolo o închisoare mai bună. Deocamdată, o să-și petreacă noaptea aci...

Și jandarmii îl închiseră în chelarul întunecos și rece. Tzanco era atât de sdruncinat încât nu-și reveni decât după câteva minute.

Se apucă cu mâinile de cap, ca și cum ar fi vrut să și-l ție, să nu-i sară creierii. Lipsit de tărie, suferințele îl doborîră. Începu să ofteze, desnădăjduit.

Ușa fu împinsă și se auzi glasul lui Deico :

— Ce ai de gând să faci acum, Tzanco ?

— Nu știu, bai Deico, învață-mă dumneata.

— Știi care-i partea slabă a turcilor. Închide ochii și dă, numai să scapi. Altfel o să fii târît pe la conace și-or să te facă praf judecătorii. Bietul moș Stoico, ar fi putut scăpa și el cu câțiva galbeni. Dă-le, Tzanco, bani albi pentru zile negre !

Veni și femeia, plângând.

— Tzanco, să dăm ! Și să nu-ți pară rău după ei, Tzanco ! Că din mâinile fiarelor astea nu mai ieși întreg... Moș Stoico a și murit... Vai, mamă, unde am ajuns !

— Ce să dăm, femeie ? Tu știi că n'avem bani în casă.

— Să dăm salba.

— Cum ! Să dăm salba cu ruble a Doncăi ?

— Salba Doncăi e tot ce avem. S'o dăm, numai să scapi... Vezi, întreabă acum și de Donca, blestemații !...

— Fă, nevastă, ce te-o învăța dumnezeu, că eu nu mai știu nimic, nu mai sunt în mințile mele... oftă Tzanco din închisoarea lui.

Nevastă-sa și Deico plecară.

Peste câtva timp zări lucirile unei lumânări printre crăpă turile chelarului și ușile se deschiseră.

— Tzanco, ieși, liniștește-te, zise Deico. Agalele s'au arătat până la urmă oameni cumsecade, ți-au dat înapoi și cuțitul, ca să n'ai dece să te mai temi. Oricum, ai scăpat ușor.

Şi aplecându-i-se la ureche, îi şopti:

—A mai rămas puţin şi atunci, s'o alege: sau ei sau noi.. De s'ar sfârşi odată... Viaţa asta nu mai e de trăit...

33

ÎNVINGĂTORII ÎI OSPĂTEAZĂ PE CEI ÎNVINŞI

In aceeaşi clipă Ogneanov bătea la poarta lui Petru Ovciarov. Nemaiputându-şi stăpâni indignarea în faţa crimei înfăptuite de jandarmi, şi al cărei martor fusese, căci privise printr'o crăpătură a podului, nemaiputându-şi stăpâni furia care-l îndemna la o cruntă răzbunare împotriva acestor ucigaşi — ceeace ar fi însemnat o imprudenţă cu urmări foarte grave — Ogneanov fugise aproape înnebunit în stradă şi pornise deadreptul spre casa lui moş Stoico. Poarta se deschise.

— Unde-i Petre? întrebă el, uitând că se ascunde.

— Dumneata eşti, dascăle? întrebă mama lui Ovciarov printre lacrimi.

— Unde-i Petre al vostru, mătuşă Stoiculeasă?

— Fiule, vezi numai să nu te audă ăia... Petre e la Borimecica.

— Unde şade Borimecica?

— Lângă popa, dacă ştii, poarta aceea nouă. Şi fereşte-te, fiule.

Sărmana femeie nici nu bănuia că moş Stoico îşi dăduse sufletul. Ogneanov fugi. Nu-şi mai simţea rana dela picior. Când se apropie de casa popei, îi ieşi în faţă un grup sgomotos de tineri. Ogneanov deslusi şi vocea lui Petru. Ii opri.

— Dascălul! spuseră cu toţii, recunoscându-l.

— Eu sunt, fraţilor. Unde vă duceţi?

— Am fost la Borimecica, răspunse Petre, şi-a răpit mireasa în astă-seară şi am fost să bem în cinstea lor un pahar de vin. Să-i vezi acum cât de bine se înţeleg! Parcă ar fi fost făcuţi unul pentru altul... Dar dumneata când ai sosit?

— Petre, am să-ţi spun două vorbe.

Şi se abătură amândoi din drum.

— Iertaţi-mă, fraţilor, noapte bună, zise Petre tovarăşilor săi şi porni grăbit cu Ogneanov. Ajunseră acasă.

— S'a întors tata ? o întrebă el pe mama sa.

— Nu încă, fiule.

Ogneanov îl trase în beci.

— Ascultă, Petre, ţi-am spus că pe tatăl tău l-au bătut rău din pricina ta... Fiarele acestea sunt în stare de orice prăpăd la Tzancov. Nu-i putem opri dela crimă decât prin arme. Adineaori puteam să le strivesc şi singur capetele, dar m'am temut de urmări... Nu trebue să mergem acolo.

— Eu, frate, vreau să mă răzbun ! strigă Petre ieşindu-şi din fire.

— Şi eu vreau răzbunare, Petre, şi încă una straşnică, dar fără primejdii pentru noi.

— Ce-i de făcut ? întrebă Petre luându-şi arma agăţată în perete.

— Stai puţin, să ne mai gândim.

— Nu pot să mă gândesc, trebue să mă duc acolo să văd ce-i cu tata !

Ogneanov — şi el o fire violentă — se silea să potolească un om şi mai violent decât el şi să-l oprească dela un pas firesc, dar dezastruos. Dacă se ducea Petre la Tzancov, ar fi ieşit vărsare de sânge. Ogneanov socotea că încă nu venise ceasul luptei hotărîtoare. I-ar fi părut rău ca un viteaz atât de inimos să piară înainte de vreme şi fără niciun folos.

Dar sforţările lui erau zadarnice. Petre urla ca un tigru :

— Trebue să-l răzbun pe tata, chiar dacă ar fi să piară lumea întreagă !

Il respinse cu putere pe Ogneanov, care îl ţinea, şi fugi spre uşă.

Ogneanov îşi smulgea părul. Işi dădea seama că era cu neputinţă să-l potolească.

Dar până să ajungă Petre la poartă, cineva bătu de afară... Tânărul ridică cocoşul armei şi deschise. Trei bulgari, vecini cu Tzanco, îl aduceau pe o scoarţă pe moş Stoico, sau mai bine zis, leşul său.

— Tu să fii sănătos, Petre, îi zise unul dintre săteni.

Curtea se umplu de ţipetele şi de bocetele femeilor. Staicoviţa îşi sfâşia cămaşa şi se arunca peste trupul rece al bărbatului ei. Distrus de această nenorocire, Ogneanov îl trase deoparte pe Petre şi-l duse din nou în beci. Cu lacrimi în ochi se silea să-l ţină locului, pentrucă Petre, după lovitura de o clipă

ce o primise când îl văzuse pe tatăl său, devenise acum şi mai setos de o grabnică năzbunare.

— Să-l răzbunăm, măi frate, să-l răzbunăm, îi spunea Ogneanov îmbrăţişându-l; pentru tine ca şi pentru mine nu există acum datorie mai sfântă decât răzbunarea.

— Sânge! Sânge! urla Petre înnebunit de furie.. Vai, tată, ţi-au rupt oasele bătrâne, duşmanii... Vai, mamă, ce-o să te faci acum ?

— Stai măi, frate, stăpâneşte-te, potoleşte-ţi durerea, o să-i pedepsim crunt pe duşmani !...

După o jumătate de oră, Petre se linişti, pentrucă şi cele mai puternice chinuri sufleteşti slăbesc, tocmai din pricina încordării lor. Petre se învoi să rămână acasă, după ce Ogneanov, Ostenat şi Spiridon îi jurară la icoană că nu-i vor lăsa pe jandarmi să scape cu viaţă.

— Şi Borimecica care şi-a găsit tocmai acum să se însoare ! zise cu ciudă Ostenat. De n'ar fi fost asta, îl luam şi pe el cu noi... Am fi avut nevoie de un taur ca el.

Aşa că planul răzbunării fu întocmit : aveau să aţină calea ce ducea spre asfinţit, la trecătoarea dinspre Leascoveţ, pe unde trecea drumul la Clisura. Işi aleseră locul de pândă în valea cu tufişuri, prin care curgea pârâiaşul Belestiţa care se vărsa în râul Strema din apropiere. Acolo urmau să-i pândească pe cei doi turci şi să-i atace numai cu cuţitele, apoi să-i târască şi să le ascundă hoiturile în desiş... Dar pentru a înlătura orice posibilitate de fugă a victimelor, îşi luară şi armele de foc cu ei... Nu le-ar fi folosit — erau prea sgomotoase — decât la nevoie. Planul se bizuia pe cele spuse de Deico în legătură cu jandarmii, care voiau să se scoale disdedimineaţă, până să nu răsune al doilea cântat al cocoşilor, căci se grăbeau să ajungă la Clisura ; de aceia porunciseră să fie treziţi înainte de ivirea zorilor.

La primul cântat al cocoşilor, micul grup părăsi satul pustiu ieşind în câmpie. Zăpada cădea deasă, cu fulgi mari. Un linţoliu alb acoperea tot drumul. Zăpada lumina parcă întunericul. Călătoreau, cu armele ascunse sub zeghe, păşeau în tăcere prin omătul gros ce acoperea totul. Nu făceau niciun sgomot ; păreau nişte stafii, vedeniile nopţii care se ivesc în ajunul Crăciunului. Ninsoarea cădea neîncetat şi troienea văile, întârziind mersul călătorilor ; dar ei nu luau în seamă greutăţile. Un singur gând îi stăpânea: răzbunarea. Strigătele lui Petru bunul lor tovarăş

şi vaetele mamei ca şi ale celor ai casei, le mai stăruiau încă în urechi. In clipa aceea nu se temeau decât de un singur lucru: să nu le scape cumva jandarmii din mâini. Orice alte temeri şi griji fuseseră lăsate la o parte...

Merseră încă multă vreme, fără să-şi spună o vorbă. Deodată auziră în urma lor un lătrat, care părea că dă viaţă pustiului. Se întoarseră miraţi.

— De unde câini pe o vreme ca asta? întrebă Boicio.

— Ciudat, zise neliniştit Spiridon.

Lătratul se auzi tot mai tare şi, până ce să-şi dea bine seama, văzură sărind şi venind în fugă spre ei de sub copaci un fel de namilă neagră ce nu semăna a câine: părea o făptură ciudată, un fel de urs uriaş, ridicat pe labele dinapoi.

Boicio şi Spiridon se dădură la o parte, lângă trunchiul unui stejar, pregătindu-se să se apere împotriva acestui duşman necunoscut. In clipa aceea namila se apropie de ei.

— Borimecica! strigară cu toţii.

— Borimecica, măi! L-aţi uitat? Fire-aţi ai dracului...

Intr'adevăr, el era, el cu zeghea lui cea neagră. Auzind zarvă pe uliţă se dusese la Petrov, dela care aflase totul. Fără a întârzia o clipă, se întorsese acasă, îşi trimisese mireasa la mama ei, îşi vârîse toporul în brâu, îşi luase puşca şi sburase să-i ajungă din urmă, pentru a lua şi el parte la răzbunare.

Când îşi dădură seama ce ajutor le venise, se simţiră şi mai îmbărbătaţi.

— Să mergem acum, zise Ostenat.

— Inainte! rosti Ogneanov.

— Măi, dar aşteptaţi-l şi pe celălalt, zise Borimecica.

— Dar cine mai vine? întrebară ei miraţi.

— Fratele lui Petre ăl mic, Danail. A plecat şi el cu mine.

— Dece l-ai luat?

— Păi, l-a trimis Petre ca să vadă şi frate-su cu ochii lui ce o să se întâmple.

— Cum? N'are încredere în noi? Doar i-am jurat!

— O sută de jurăminte nu fac cât un ban... Nici eu nu vă cred.

— Păi, dece, mă,?

— Pentrucă aţi plecat fără Borimecica!... Fire-aţi ai dracului.

Borimecica înjura aproape la fiecare cuvânt. Işi arăta prin

aceasta mult mai limpede sentimentele și gândurile decât prin vorbele pe care s'ar fi priceput să le spună.

— Nu te supăra, Ivane, zise Ostenat. Ne-am gândit noi și la tine, dar ne-am zis că ești însurățel...

— A! Iată-l și pe Danail!

Gâfâind, băiatul se opri lângă ei; n'avea decât un cuțit lung înfipt în brâu.

Așa că grupul lor se mărise, ajungând să numere cinci oameni.

Porniră mai departe în tăcere. Mergeau mereu pe lângă creasta muntelui, pe la poala lui „Bogdan", din vârful căruia începea și Beleștița. In cele din urmă, ajunseră la pârâu. Era într'adevăr un loc de pândă foarte bun. In dreapta curgea Strema, pe care trebuiau s'o treacă turcii; în stânga se afla o vale adâncă, împădurită și apoi, sus, muntele. Acolo se opriră. Ajunseseră cam la un ceas de Altânova, așa încât împușcăturile nu s'ar fi auzit până în sat dacă ar fi fost nevoiți să tragă. Când se ascunseră în desiș, începuse să se lumineze de ziuă. Zăpada cădea mai măruntă. Bine ascunși, așteptau nerăbdători și cu privirile îndreptate spre răsărit, de unde trebuiau să apară cei doi jandarmi. Dar primul sgomot care le ajunse la urechi fu urletul lupilor. Se auzea de sus, de deasupra capetelor și se apropia mereu. Se vede că lupii coborau la câmp după hrană.

— Vin către noi, zise Ivan Ostenat.

— Să nu trageți niciun foc de armă!

— Să mânuiți cuțitele și paturile puștilor, ați auzit? spuse Ogneanov.

Tovarășii ciuliră urechile. Freamătul ce venea din desișul de deasupra lor dovedea că haita se îndrepta spre ei grămadă, în goană. Urletele se întețiră. Incepuse a se lumina de ziuă.

— Numai să nu ne încurce blestemații ăștia de lupi! oftă Ogneanov.

In clipa aceea câțiva lupi apărură în poiana din fața lor și se opriră. Își ridicară boturile ascuțite și începură să urle. Se mai iviră și alții.

— Opt! șopti Borimecica. Vă las patru vouă, ceilalți lăsați-i pe seama mea!

Văzând prada, fiarele se aruncară flămânde asupra desișului, care se prefăcu într'o cetate atacată de fiare și apărată de oameni. Cuțitele se învârteau fără cruțare, paturile puștilor

se ridicau şi se lăsau în jos. Urlete şi vaete. Câteva fiare se rostogoliră în faţa tufişului, altele se aruncară asupra celor căzute, sfâşiindu-le de vii; celelalte fură izgonite. Ivan Borimecica ieşea când şi când afară, lătra ca un câine ciobănesc şi le izbea cu toporişca în căpăţâni. Semăna cu Ghedeon, cel care nimicise oastea filistenilor cu falca lui de măgar.

In curând, toţi lupii fură alungaţi peste vale spre dealul din faţă, unde se opriră, lingându-şi rănile.

Din fericire, cât timp ţinuse lupta nu trecuse nimeni.

— Lupii nu mai pleacă de acolo, zise Ogneanov.

— Ia priviţi ! A mai venit o haită !

— O să vadă ei ce petrecere îi aşteaptă, să ţie minte nunta lui Borimecica ! zise Spiridon.

— Fire-aţi ai dracului ! mormăi mulţumit Borimecica.

Trecu un timp.

Turcii tot nu se arătau, iar cocoşii cântaseră a doua oară. Flăcăii le auziseră mai demult cântatul. Lumina creştea, pe câmp, copacii se desluşeau mai limpede şi lucrurile se deosebeau mai uşor. Băieţii începură să aibă o strângere de inimă. Degerau stând pe loc şi le mai trecea prin minte şi gândul că s'ar putea să nu-i vadă pe jandarmi, că aceştia şi-or fi amânat plecarea din pricina zăpezii prea mari — care acoperise totul în timpul nopţii — sau poate, chiar de teama vreunui atac. Incă puţin şi avea să se lumineze deabinelea; se puteau ivi şi alţi drumeţi, ceeace ar fi zădărnicit totul. Aceste gânduri îi nelinişteau ; nerăbdarea creştea şi devenea de neîndurat Ostenat oftă cu desnădejde.

— O să-i aşteptăm până or trece şi n'o să ne mişcăm de aci, spuse încet Ogneanov.

— Dar dacă mai vin şi alţi drumeţi ?

— O să-şi vadă de drum, noi avem ce avem numai cu cei doi...

— Atunci va trebui să-i atacăm pe faţă.

— Dacă nu s'o putea altfel, o să-i atacăm şi aşa.

— O să tragem de aci cu puştile şi apoi o să ne pierdem urma prin pădure. N'o să ne vadă nimeni în desiş ,zise Osten.

— Bine. Dar dacă au pornit în grup, cu alţi turci ?..

— Atunci o să fim nevoiţi să ducem un adevărat război... Arme avem, poziţia e bună, spuse Ogneanov, numai băgaţi bine de seamă : am jurat în faţa icoanei că nu ne scapă vii.

— Fire-ar ai dracului!

— Numai de un singur lucru mă tem, copii, zise Boicio.

— Ce ?

— Să nu fi apucat o altă cale...

— De asta să n'ai nicio grijă, îi liniști Osten. Alt drum nu există; atâta doar, să se întoarcă înapoi! Atunci, dă-ne doamne putere !

Borimecica, în picioare, scruta depărtările.

— Vine cineva, zise el și arătă spre răsărit.

Toți își ațintiră privirile în partea aceea. Printre copacii ce străjuiau drumul, se iviră doi oameni.

— Sunt călări ! strigă amărât Ogneanov.

— Nu-s de ai noștri, zise Spiridon.

— Ai noștri merg pe jos, observă Osten.

— Fire-ar ai dracului !

Ogneanov era turburat și înciudat ; stătea cu privirea ațintită la cei doi călăreți, care mergeau unul lângă altul.Se apropiară până la o depărtare de vreo sută de pași.

— Ai noștri sunt ! spuse el bucuros. Ai noștri !

— Ei sunt, i-am recunoscut după zeghe și după chip... Chiorul merge de partea cealaltă...

Toți, cu armele pregătite, își aveau privirile ațintite asupra celor doi jandarmi, care se apropiau liniștiți.

— Uite calul lui Tzanco ! zise Spiridon.

— Și celălalt e al meu, adăugă Ogneanov.

— I-au luat cu sila !

Bucuria lui Ogneanov se spulberă însă când își dădu seama că turcii puteau scăpa ușor... Asta însemna că nu era chip să-i atace cu cuțitele pe teren deschis ci că trebuiau să tragă în ei de acolo, de unde erau și împușcăturile îi puteau trăda. Mare pacoste și caii ăștia !

— Ce o fi să fie, își zise încet Ogneanov.

— Cu armele !

— Fraților, băgați de seamă, aveți grijă să începem bine...

— Când ajung în dreptul ulmului, tragem, spuse Osten.

— Eu îl iau pe chiorul pe seama mea, zise Borimecica.

— Borimecica și Spiridon — chiorul, eu și dascălul — celălalt, porunci Osten.

Călăreții ajunseră în dreptul ulmului.

Țevile se ridicară din tufiș și o salvă trezi ecourile din jur.

Băieţii priviră prin fum. Unul dintre jandarmi căzuse, celălalt atârna în scară.

Caii săriră la o parte şi se opriră.

— Care l-a omorît pe tata, dascăle? întrebă Danail şi ieşi primul din adăpost.

— Chiorul, cel care a căzut!

Danail se repezi spre drum. In două clipe fu acolo şi începu să-l ciopârţească cu iataganul pe ucigaşul tatălui său.

Când se apropiară şi tovarăşii săi, el tot îl mai căsăpea, ca nebun. Părea o adevărată fiară. Turcul, care mai mişca, nu mai avea chip de om ci era o grămadă de carne tocată cu satârul. Stratul de zăpadă, gros, se îmbibase de sânge.

Ogneanov se simţi înfiorat de groază şi de scârbă în faţa acestui măcel. Ar fi fost indignat dacă fapta ar fi fost săvârşită de un fricos; dar frăţiorul lui Petre era un viteaz şi numai răzbunarea îl putuse împinge la o asemenea sălbătăcie....

Cufundat în gânduri turburătoare, crude şi pătimaşe ca şi clipa pe care o trăia şi care nu se potriveau cu firea lui omenească, Ogneanov rămase în faţa leşului, privind zăpada ce umplea băltoacele roşii şi acoperea carnea sfârtecată amestecată cu sdrenţe.

Deodată, în această groaznică grămadă de carne zări lucirile unei salbe de galbeni. Ogneanov i-o arătă lui Spiridon.

— Ia-o pentru săraci, să aibă şi ei cu ce-şi cumpăra acadele de Crăciun.

Spiridon ridică salba în vârful puştei.

— Blestematul! O fi jefuit vreun bulgar. Măi, dar asta e salba Doncăi! Tocmai a ei! strigă Spiridon buimăcit şi speriat... (El era logodnicul fetei).

— Cu ea s'o fi răscumpărat socru-tău, zise Ogneanov.

— Dar nu-i decât jumătate! Trebue să fie şi cealaltă jumătate pe aci.

Şi Spiridon, scârbit, începu să scotocească prin grămada de carne cu vârful armei, dar n'o găsi. Se afla la celălalt, cu care chiorul îşi împărţise frăţeşte şi prada şi pedeapsa.

Intre timp, Borimecica îl dăduse şi pe celălalt gata cu toporişca.

Cele două leşuri fură târîte în desiş... Calul lui Tzanco o luă la fugă înapoi spre sat, iar celălalt, simţind apropierea lupilor, trecu Strema şi o sbughi peste câmp cu coada în vânt...

Când flăcăii se depărtară, se apropiară lupii. Natura şi fiara se unirăpentru a şterge de pe pământ urmele dreptei răzbunări.

Ninsoarea nu mai contenea.

Se făcuse ziuă. Imprejurimile erau tot pustii. Pe drum nu întâlniră pe nimeni şi nici pe ogoarele aşternute cu giulgiul alb. Era devreme şi zăpada mare îi făcuse pe drumeţi să întârzie în culcuşuri. Aşa că uciderea turcilor se petrecu fără niciun martor. Flăcăii însă nu voiau să fie văzuţi nici când se vor înapoia în sat. Iar drumul pe care veniseră nu mai putea fi pustiu în acest ceas al zilei; apoi se mai aflau şi câteva mori pe drum. Se sfătuiră şi hotărîră să urce coama dinspre miazănoapte a Bogdanului, cu păduri şi desişuri, şi să coboare pe cealaltă coastă în sat. Drumul era mai anevoios şi mai greu, dar ferit şi neumblat. Pe Danail îl trimiseră deadreptul în sat.

34

FURTUNA

Poteca de pe povârnişul din valea Beleştiţei în sus, pe care o apucară băieţii, era foarte repede. Borimecica păşea înainte cu arma la umăr; cunoştea bine locurile. Inaintau tot mai greu pentrucă poteca aceea de munte era acoperită de zăpadă; nu trecu nicio jumătate de ceas şi sudoarea începu să li se prelingă pe faţă, ca şi cum flăcăii aceştia vânjoşi ar fi mers ceasuri întregi peste dealuri. Urcară o creastă. Ninsoarea se oprise; curând, prin mreaja alburie a cerului, străluci soarele şi încălzi cu razele sale palide văile şi munţii. Giulgiul alb al zăpezii se făcu şi mai orbitor. Strălucea în raze cu miliarde de scântei sclipitoare, de parcă ar fi fost presărat cu o pulbere de diamante, ca o cămaşă de sultană a Bagdadului. Din valea care se trezise, se înălţau pe deasupra satelor nori de fum; ici-colo forfoteau ţăranii care încercau să-şi deschidă drum prin zăpada ce troienise potecile şi şoseaua. Satul Altânovo se zărea foarte desluşit chiar la poalele povârnişului; flăcăii văzură ceva negru — pesemne oameni — care se mişcau şi se îndreptau spre marginea satului, unde se afla cimitirul. Işi dădură seama că era înmormântarea lui moş Stoico; auziră şi toaca... Dar crestele şi vârfurile munţilor păreau de nepătruns şi dormeau solemne sub giulgiul lor neprihănit. In

vale spre asfinţit, Ribariţa îşi înălţa impunător spre ceruri vârful uriaş înconjurat de alte vârfuri mai mici; creasta-i rămânea învăluită de valuri de nori ca fumul. Spre miazănoapte, se întindea şirul drept al Balcanilor scăldaţi în întregime în alb şi în soare. Deobicei încruntaţi, erau minunat de frumoşi. Numai stâncile cenuşii, golaşe, culcuşurile jghiaburilor ce se scurgeau din vârfurile sale, rămâneau descoperite şi dădeau muntelui o înfăţişare mai aspră. Spatele-i drept ca un zid ajungea până la Ambriţa, de unde începea lanţul munţilor uriaşi.

Grupul înainta încet, oprindu-se din când în când spre a contempla în tăcere minunatul peisaj de iarnă. Nenorocirea lui Petre, urmată de crunta lor răzbunare, le apăsau greu sufletele. Din când în când mai schimbau câte o vorbă despre drumul ce-l aveau de străbătut peste dealuri şi văi. Când vreunul se afunda în zăpadă, ceilalţi îl scoteau cu greu, puterea de uriaş a lui Borimecica fiind de mare folos în această privinţă. Deşi făceau popasuri destul de dese, drumul era istovitor; foamea începu să-i chinuiască şi dinspre miazănoapte se stârni crivăţul, izbindu-i în obraji şi făcându-le să le îngheţe nasul, urechile şi mâinile. Pădurea era tot mai sălbatică şi mai de nepătruns. Merseră astfel un timp; apoi se opriră. Nu mai desluşeau nici urmă de potecă. In faţa lor se întindea pădurea deasă de ulmi, troienită, iar viscolul se întărea tot mai mult.

Se priviră nehotărîţi.

— Să ne întoarcem înapoi, în vale, şi s'o apucăm pe drumul de ţară! zise Spiridon.

— Nu! se împotrivi Osten. S'o luăm în altă direcţie, dar să nu ne înapoiem.

Şi ceilalţi fură de aceeaşi părere.

După o scurtă consfătuire, hotărîră să se întoarcă puţin din drum şi s'o ia la dreapta, prin pădurea de ulmi, ca să dea în poiana de pe coama dealului, iar de acolo să coboare de partea cealaltă, la vale.

— Acolo e tarlaua lui Dicio, zise Osten; să mergem să ne mai încălzim şi să îmbucăm ceva. Altfel, scăpăm puştile din mână!

— Şi eu sunt de părerea lui Osten, spuse Ogneanov întorcându-se cu spatele la vânt. Să ne abatem puţin la târlă, întâi ca să ne mai împrospătăm puterile şi apoi ca să mai aflăm câte ceva despre cele ce se petrec în Altânovo. Să nu coborîm aşa, orbeşte, în sat.

Ogneanov mai avea şi un al treilea motiv: din pricina mersului şi a gerului începuse să-l doară piciorul.

— Ai dreptate, zise Spiridon, calul lui Tzanco s'o fi înapoiat şi s'o fi pornit zarva în sat!

— In privinţa asta, să n'aveţi nicio grijă, spuse Osten. Lupii n'au mai lăsat nici oasele din jandarmi... Turcii n'au decât să se ducă să-i caute, o să găsească numai câteva sdrenţe. Iar zăpada a acoperit orice urmă de sânge; calul lui Tzanco n'avea nicio pată de sânge, m'am uitat eu bine

Ieşiră în poiană. Se consfătuiră din nou încotro s'o apuce.

Ivan Borimecica cerceta cu luare aminte cerul. Tovarăşii aşteptau să-i audă părerea.

— Hai să ne grăbim spre târlă, că „Ribariţa" nu prea ţine de cald... Fir-ar a dracului... spuse el încruntat.

Grupul se întoarse către miazănoapte-răsărit şi începu să se caţere pe stânci. Vântul bătea furios, ridicând pulpanele hainelor drumeţilor; li se vâra pe lângă gât, li se furişa sub pantaloni şi le juca pe sub cămăşi. Cu fiecare pas, furtuna se făcea tot mai puternică. Incet-încet, Ogneanov rămânea în urmă. Simţea că-l lăsau puterile; urechile îi ţiuiau, pământul i se învârtea în faţa ochilor; îşi dădea seama cât de istovit era, dar nu voia să ceară tovarăşilor săi să-l aştepte şi, din cauza vântului, glasul lui n'ar mai fi ajuns până la cei care mergeau înainte. Inzestrat cu o voinţă deosebit de puternică, se bizuia să iasă cu ajutorul ei la liman, chiar dacă trupul nu l-ar mai fi ascultat. Dar oricât de puternică ar fi vrerea omului, în cele din urmă tot trebue să se supună legilor trupeşti. Niciun efort al voinţei, nicio forţă a spiritului nu poate face ca puterea muşchilor să depăşească o anumită limită. Sufletul poate, într'adevăr, să stârnească activitatea trupului, dar rolul său e numai de a trezi şi de a aplica forţa, nu a o şi creia... Toate văile munţilor urlau; suflul de ghiaţă al furtunii le înţepenea braţele şi picioarele şi le îngheţa sângele în vine. Pe drumeţi, văzduhul îi înconjura ca o mare înfuriată şi îngheţată; razele soarelui nu-i încălzeau, ci, dimpotrivă, parcă le înţepa carnea cu mii de ace. In curând, furtuna întunecă razele soarelui, desfăşurându-se în vârtejuri năvalnice şi nori grei de zăpadă. Intr'o clipă uraganul bubui ca un iad, vântul mătură troienile, prefăcându-le în pulbere şi în rotogoale turbate, pe care le desfăşura şi le ridica în vârtejuri către cer. Pieriră şi soarele şi lumina; cerul şi pământul se amestecară şi se contopiră într'un

haos de zăpadă ce sbura cu iuţeala fulgerului. Iar uraganul vuia, urla şi răsuna, de parcă sosise sfârşitul lumii.

Totul nu ţinu decât vreo două minute. Furtuna trecu spre alt vârf de munte şi îl înfăşură cu negura sa desmăţată. Soarele apăru din nou pe cerul spălăcit, cu o lumină palidă, îngheţată.

Flăcăii, culcaţi dealungul peretelui drept al unei stânci care îi mai ferise de năvala uraganului, scăpară ca prin minune de furia zăpezii. Unul câte unul se ridicară, trezindu-se parcă dintr'un vis de moarte. Erau înţepeniţi, nu-şi mai simţeau nici mâinile, nici picioarele. Gerul îi toropise. Tocmai de aceea primejdia era mai mare. Cel dintâi care îşi reveni fu Ivan Borimecica. El le strigă:

— Ridicaţi-vă, măi, şi luaţi-o la fugă în sus, ca să nu degeraţi!

Tresăriră, îşi strânseră armele la subţiori şi porniră mai departe. Deodată, Borimecica îi opri.

— Măi, dar unde-i dascălul?

Se uitară speriaţi în jur. Ogneanov lipsea.

— L-a răpit uraganul!

— L-a acoperit zăpada!

Porniră în toate părţile să-l caute. Prăpastia, care stătea căscată în faţa lor, îi îngrozea. Nici nu îndrăzneau să privească în adâncurile ei.

— Iată-l! strigă Osten.

Chiar lângă prăpastie se zăreau, ieşind din zăpadă, două picioare încălţate în opinci... Il desgropară pe Ogneanov şi-l traseră afară. Nu mai mişca; faţa ii era învineţită şi trupul înţepenit.

— Fir-ar al dracului!... mormăi înduioşat Borimecica.

— Frecaţi-l, fraţilor! strigă Osten şi începu să-i frece cu zăpadă obrazul, mâinile şi pieptul. E cald încă, l-am mai putea salva.

Fiecare uită de sine numai pentru a-şi ajuta tovarăşul ameninţat de pieire. Fricţiunea, puternică, îl trezi repede, ba le făcu şi lor bine. Sângele începu să circule mai vioi.

— Mai repede la târlă! strigă Osten.

Şi cei trei îl luară pe Ogneanov de mâini şi de picioare şi-l duseră pe creştetul înzăpezit al Bogdanului. Cele mai de folos se dovediră braţele vânjoase ale lui Borimecica. După strădanii de neînchipuit, ajunseră în cele din urmă la stână.

35

IN COLIBA

Târla lui Deico, adăpostită de vânt de creste înalte, era așezată pe o poiană întinsă. In ograda largă erau grămădite căpițe de fân și de frunziș — hrana de iarnă a oilor și a caprelor. Acestea erau adăpostite sub un acoperământ jos, larg, întins și povârnit în partea de miazănoapte a curții. Din coliba ciobanilor ce păzeau turma la iernat, fumul se ridica vesel. Un câine ciobănesc se năpusti asupra drumeților, dar îl recunoscu îndată pe Ivan Osten și începu să se gudure. Il duseră pe Ogneanov în coliba călduță și continuară să-l fricționeze cu putere. Ciobanul, care stătea de pază, ajuta și el la salvarea lui Ogneanov; îl descălță de opinci și îi frecă picioarele cu zăpadă. Când și Ogneanov și tovarășii săi fură în afară de orice pericol, se închinară cu o adâncă recunoștință, mulțumind providenței; ciobanul mai aruncă vreo câteva lemne pe foc. Flăcăii se așezară în jurul vetrei, fără a-și încălzi însă mâinile și picioarele. Câinele, din instinct, se așeză la intrare, ca să păzească.

— Obreico, unde-i unchiul tău Calcio? întrebă Osten.

Calcio era fratele lui Deico și păzea tarlaua.

— A plecat aseară în sat. Il aștept să se întoarcă.

— Adă ce ai acolo în traistă, măi băiete, să îmbucăm ceva.

Ciobanul răsturnă pe masă tot ce avea: vreo doi codri de pâine, ceapă, sare și merudia[1].

— Mă, Obreico, ceva rachiu n'aveți?

— N'avem.

— Ei, lovi-o-ar strechia! Ne-ar fi trebuit puțin rachiu pentru dascăl, ca să-și mai revie, zise Osten uitându-se la Ogneanov care își frângea mâinile și se încovoia de dureri.

— Nu-i nimic, dascăle, ai scăpat... Văzuși frumusețea Balcanilor noștri?

— Slavă domnului că n'ați pățit voi nimic, zise Ogneanov.

— Ehei, nu se leagă munții de prietenii lor buni!

—Dacă stai să te gândești, spuse Osten, furtuna asta ne-au trimis-o în dar munții Stara Pecirina... A avut dreptate Borimecica.

---

[1] Sare amestecată cu piper și mentă (N. T.)

— Ştie el, Borimecica, ce spune!... adeveri cu glas tunător chiar Borimecica.

Câinele se dădu la el, lătrând. Il asmuţise glasul lui ca tunetul. Ogneanov se uita cu interes la Ivan. Fără să vrea, se gândi la porecla lui: i se potrivea de minune. Nu s'ar fi putut născoci nume mai potrivit pentru uriaşul acela puternic şi aproape sălbatic, care supsese parcă dela ursoaică, nu dela femeie. Se uita la statura lui neobişnuit de înaltă, osoasă, deşirată dar vânjoasă; la capul colţuros, lunguieţ, păros, cu fruntea îngustă, şi la ochii mici, sălbatici, la nasul lui mare, cu nările cât pumnul şi la gura în stare să înghită uşor un iepure întreg (Borimecica mânca şi carne crudă); la braţele lui lungi, păroase, vânjoase, ce ar despica şi un leu. Era sortit să lupte mai degrabă cu fiarele, de care îl apropiase natura, decât să ducă la păscut caprele — o îndeletnicire prea idilică pentru el. Ca un contrast, pe chipul lui se citea o bunătate, o nevinovăţie ce-ţi aducea aminte de ochii mioarelor şi din cauza asta părea uneori caraghios. Nimeni nu şi-ar fi putut închipui că omul acesta grosolan, brutal, în aparenţă puţin desvoltat moraliceşte, era în stare să fie şi duios şi devotat. In realitate, însă, aşa era. Chiar apariţia lui — destul de comică — în mijlocul grupului, într'o clipă atât de grea, dovedea că era inimos şi îndrăzneţ. Flăcăul ştia să se jertfească. Sub greutatea acestor gânduri, Ogneanov începu să-l găsească simpatic şi chiar inteligent.

— Măi Ivane, cine ţi-a dat numele acesta atât de ciudat?

— Cum, dascăle, nu ştii? îi răspunse Osten. S'a luptat cu ursul.

— Adevărat?

— E un vânător grozav... L-a doborît!

— Borimecica, ia povesteşte-ne cum te-ai rostogolit cu ursul de pe stâncă, zise Osten.

— Cum, te-ai luptat cu un urs? întrebă mirat Boicio.

In loc de răspuns, Borimecica îşi duse mâna la ceafă, şi Ogneanov zări o cicatrice adâncă. Ivan îşi sufleca apoi mâna şi-i arătă, lângă cot, o altă rană, vindecată şi asta, care părea făcută de un cârlig de fier. Ogneanov se uita cu groază la semne.

— Borimecica, povesteşte-ne întâlnirea ta cu ursul... Nici n'am ştiut că eşti atât de viteaz! zise el.

Borimecica se uită în jur cu un aer solemn; privirea lui pie-

zişe se aprinse de mândria amintirilor şi omul se pregăti să istorisească:

— Fir-ar al dracului!... începu el cu vorba lui obişnuită.

Dar câinele lătră pe neaşteptate şi ieşi în goană din colibă.

— Dece latră Murgio? Borimecica abia a început, glumi Osten.

— A venit unchiul Calcio! strigă Osten.

Apăru Calcio, cu un toiag şi cu traista pe umăr.

— Ia te uită, avem musafiri? Bine-aţi venit, băieţi! zise el prietenește, trântindu-şi jos povara din spinare.

— Faceţi-i loc să se încălzească!

— Măi, subţire gerul ăsta! O să moară toţi lupii! Unde v'a prins viscolul?

— Aici, în vale, răspunse Spiridon.

— Dar bine, oameni buni, se poate să ieşiţi pe o vreme ca asta la vânat? Ce, veniţi pentru prima oară la munte, de nu ştiţi când îl apucă lunatecul?

— Lasă-i bai Calcio, că ne-a amăgit un vânat mai bun... Ceva rachiu ai adus? întrebă Osten.

— Rachiu? Adus! Dar am pentru voi ceva şi mai bun.

Ploscuţa trecu din mână în mână.

— Ce lucru poate fi acum mai bun decât rachiul?

— O noutate.

Toţi ciuliră urechile.

— Azi de dimineaţă doi jandarmi din Clisura au fost mâncaţi de lupi.

— Bre, ce zici? strigă viclean Borimecica.

Câinele lătră din nou.

— I-au mâncat că n'a rămas nici fir de păr din ei. Câţiva turci s'au dus acolo şi le-a găsit sdrenţele şi ciolanele — la movila lui Surdan. După câte am înţeles, Hagi-Lumer-aga spunea că jandarmii au fost fugăriţi de lupi pe când duceau caii de căpăstru şi au luat-o la goană, ei într'o parte, caii în alta. Un cal s'a şi pierdut! Lupii au simţit că era mai dulce carnea efendiilor şi şi-au înfipt colţii în ea. Sănătate, flăcăi, la fel să plesnească toţi blestemaţii! Sunt de neam câinesc şi tot câinii o să-i mănânce!

Şi Calcio ridică ploscuţa la gură. Abia atunci îl zări pe Ognenanov, pe care nu-l cunoştea.

— Dar fratele ăsta de unde-i? întrebă el, întinzându-i ploscuţa.

— Din Cara-Sărălie. Ne-am găsit pe munte... Şi el tot după acelaş vânat, răspunse Spiridon.

— E un viteaz şi jumătate! Sănătate, dascăle! tună Borimecica.

Şi câinele lătră din nou.

Calcio se întoarse spre Borimecica, râzând:

— Măi, ursule, ce-ai făcut, măi?

— N'am făcut nimic, Calcio!

— Ptiu măi, ne fură flăcăul fata! V'aţi ars şi unul şi altul... Hai să fie cu noroc! Unde ţi-e vânatul, să-i ospătezi pe nuntaşi?

— L-am lăsat pe undeva în vale, bai Calcio, bubui din gâtlej Borimecica.

De data aceasta, Murgio se supără deabinelea.

— Măi Ivane, i-a povesteşte-ne cum te-ai luptat cu ursul.

— Cine, el? grăi din nou Calcio şi privi viclean spre Borimecica. Mai bine să ne povestească cum s'a luptat cu Staica.

Pufniră cu toţii în râs. Ivan Osten voia să se încredinţeze mai bine că turcii se lăsaseră amăgiţi, şi le spuse din nou:

— Care vasăzică aşa, hai? I-au mâncat lupii? Dar turcii nu zic că i-ar fi omorît niscaiva bulgari?

— Cum? Tot satul ştie! Moş Stoico, dumnezeu să-l ierte... zise Calcio, pricepând greşit întrebarea.

— Asta o ştiu eu, dar întrebam dacă turcii nu-i bănuesc cumva pe bulgari că i-ar fi ucis pe jandarmi?

Calcio îl privi nedumerit.

— Cine să spună asta? Când s'a mai pomenit ca un bulgar din satul nostru să ucidă vreun jandarm? V'am spus că lupii au mântuit treaba asta minunată, iar turcii pun la cale, pentru mâine, o goană împotriva fiarelor spurcate ca să le isgonească... Vezi, asta îmi foloseşte şi mie... Altfel, nici că aş fi putut ieşi din iarna asta la câmp, de teama spurcăciunilor. Sănătate, flăcăi! Hai să întâmpinăm cu sănătate şi bucurie naşterea mântuitorului! Şi apoi, faceţi şi voi ce a făcut Mecica, numai nu în timpul postului!... Ia, măi frate!

Şi Calcio întinse rachiul lui Ogneanov, ale cărui puteri reveniră mulţumită stropului binefăcător. Ridică ploscuţa şi zise mişcat:

— Să-l pomenim, fraţilor, pe moş Stoico, mucenic al asupririi turceşti! Dumnezeu să-i odihnească sufletul lui credincios iar nouă să ne dea inimă bărbată şi braţe puternice spre a lupta

cu dușmanii lui Cristos și a le întoarce pentru una, o sută... Dumnezeu să-l ierte pe moș Stoico.

— Dumnezeu să-l ierte! repetară tovarășii.

— Dumnezeu să-l ierte! zise Calcio, descoperindu-se. Apoi se întoarse prietenește spre Ogneanov: Frate, frumoasele vorbe pe care le-ai grăit să ajungă la urechile lui dumnezeu! O să mai suferim până la un timp, și o să le facem felul!... Cum te chiamă? Păi, nu-i așa? Să ne cunoaștem! Pe mine mă chiamă Calcio Bogdanov Bucceto, mai spuse el și-i întinse din nou ploscuța.

Ogneanov își dădu un alt nume și bău în cinstea noului cunoscut.

Flăcăii mai îmbucară câte ceva, fără a face risipă din bucatele lui Calcio Bucceto, apoi își luară rămas bun și porniră, petrecuți de gazdă, spre ușă. Acesta îi spuse din nou lui Ogneanov:

— Frate, iartă-mă, ți-am uitat numele, dar când vei mai trece pe aici, abate-te și pe la mine, să mai vorbim... Știi să grăiești frumos... Hai, drum bun!

Câteva cuvinte de îmbărbătare din partea lui Ogneanov îl făcură pe cioban să tresară. Nu că ar fi fost cu totul noi pentru el dar „fratele" pomenise și despre luptă și cuvintele acestea îi atinseră cu putere o coardă a sufletului său, care se trezi. Vom vedea mai târziu ce influență a avut această întâlnire asupra lui...

Grupul se pierdu în curând în depărtare, lăsându-se spre văile ce duceau către sat, tocmai când începuse a se 'nopta.

Ogneanov hotărî să rămână peste noapte la hanul lui bai Docico. Abia apucă să intre în odaie, când, după câteva clipe, urcară scările vreo cincisprezece bașbuzuci înarmați până'n dinți și conduși de jandarmul pe care îl văzuse în ajun la cafeneaua din satul turcesc.

Dar vai! Aici nu mai era niciun Calcio care să-l previe!

Partea a doua

1

BEALA-CERCVA

Intâmplările din ajunul sfântului Andrei sguduiră din temeiie viaţa paşnică a oraşului Beala-Cercva. Stabilirea identităţii lui Boicio consternase pe mic şi mare, iar desgroparea cadavrelor celor doi turci îngrozise orăşelul. Era într'adevăr un eveniment care putea avea urmări rele. Trezise nu numai bănuiala autorităţilor turceşti, dar şi populaţia turcească din jur începuse să fiarbă şi să se pregătească de răzbunare.

In aşteptarea zilei măcelului general, turcii, întărâtaţi, săvârşeau crime izolate. Pe câmp, ca şi pe drumuri, începură a fi găsite din ce în ce mai multe cadavre de bulgari, iar călătoriile dintre un loc şi altul deveniră deosebit de periculoase.

In fiecare zi, Beala-Cercva era turburată de tot felul de svonuri alarmante, cum era, de pildă, acela că măcelul va avea loc de Crăciun. Panica, mai ales printre femei, creştea tot mai mult. Fiecare trăia cu frica 'n sân. Manifestaţiile patriotice încetară; entuziasmul se răci.

Socolov, prietenul nedespărţit al lui Ogneanov, fu arestat chiar în ziua de sf. Andrei; moş Stoian, morarul, fu şi el arestat, învinuit de complicitate, iar diaconul Vichentie, căutat de poliţie, se făcu nevăzut. La rândul ei, comunitatea, trecând peste autoritatea comitetului şcolar, se grăbi s'o dea afară pe Rada din învăţământ, sub pretextul că era amanta unui individ periculos, iar Mihalache Alafranga propuse ca şcoala de băieţi să fie închisă pentru câtva timp, spre a se mai „aerisi" puţin. Nu rămase în slujbă decât Merdevengiev, pentru clasele mici.

Toţi aceia care-l cunoscuseră cât de puţin pe Boicio, stăteau ca pe ghimpi. Comitetul se dizolvă dela sine. Numai Iaroslav Bârzobegunek rămase liniştit. Pe „austriac" nu-l supăra nimeni. Continuă să-i fotografieze cu aceaşi conştiinciozitate pe cetăţenii din Beala-Cercva, şi pentrucă îi lipseau unele soluţii necesare la developarea clişeelor pe sticlă, acestea rămâneau întunecate şi voalate, iar din cauza aceasta, mai în toate casele apărură fotografiile unor negri... Bârzobegunek era însă acela care întreţinea corespondenţa cu cei de afară...

Incetul cu încetul, spiritele din Beala-Cercva se mai potoliră şi tinerii prinseră din nou curaj. Deplângeau cu toţii soarta sărmanului Ogneanov; svonul morţii sale se adeverea din toate părţile. Ţăranii turci veniţi la târg povesteau că fusese lovit de trei gloanţe şi că murise pe loc în pădurea din Ahievo. Onbaşiul ştia că lucrul nu fusese dovedit, dar îl confirma. Unii bulgari susţineau că contele fusese îngropat de Nicola, croitorul, în valea unde îl găsise. Hagi Rovoama îi descria şi mai tragic sfârşitul, povestind cum se târîse, rănit, în vale şi cum, noapte fiind, fusese sfâşiat de viu de o haită de lupi. Aceste svonuri sumbre cufundau oraşul într'o adâncă tristeţe.

Din erou, Ogneanov deveni mucenic şi sfânt. Intră în legendă. Babele aprindeau lumânări pentru „marele mucenic Boicio"; părintele Stavre îl pomeni în faţa tineretului în timpul parastasului slujit pentru un Hagi Boicio oarecare şi spre mirarea rudelor regretatului răposat, preotul pomeni rugăciunea sa de Boicio „mucenicul" în loc de Boicio „hagiul".

Dar erau şi câţiva care păreau mulţumiţi. Aceştia se cam uitau de sus, ca unii ce avuseseră dreptate. Cu toată aventura aceea cu Milca, Stefciov strălucea de mulţumire. Nenorocirea lui Ogneanov, asupra căruia se concentrase atenţia tuturor, ajutase mult ca ruşinea păţită să fie uitată. Dealtfel, ruşinea încurajează de multe ori obrăznicia.

La începutul lui Februarie supărarea lui Iordan ciorbagiul se mai potolise şi Stefciov se căsători cu Lalca.

Trebue să adăugăm că trădarea lui Stefciov rămăsese necunoscută: toată vina şi indignarea căzuseră asupra nenorocitului acela de idiot, căruia egumenul îi smulse prin bătaie mărturisirea că fusese singurul martor al îngropării cadavrelor. Aceasta lămurea şi semnele acelea curioase prin care se părea că până la urmă Muncio îl trădase pe Boicio — nu se ştia însă

cum şi cui. Il închiseră, ca pe un nebun furios, în turnul de lângă poarta mânăstirii.

Cât despre Rada, umbla ca nebună. Oamenii de inimă care o găzduiseră nu mai ştiau cum s'o liniştească. „Păcat de biata fată", ziceau ei îngrijoraţi.

Pe măsură ce timpul trecea, liniştea se aşternea din nou. După mul'e încercări, Marco şi Micio Beizadeaua izbutiră, punându-se chezaşi, să-l scoată pe doctorul Socolov din închisoare. Acesta, dealtfel, nici nu fusese amestecat în povestea cu leşurile turcilor. Cei doi chezaşi nu ştiau că mai avuseseră un aliat care le înlesnise succesul. Acest aliat misterios, care-l ajutase pe bai Marco şi la prima eliberare a doctorului, era — a sosit vremea s'o spunem — cel pe care îl ghicise într'o seară Hagi Rovoama: soţia bătrânului bei.

Această femeie tânără se întâlnise din întâmplare cu doctorul, care nu avusese tăria să reziste ispitei...

Mulţumită deci legăturii lor trecătoare şi demult ruptă, fusese şi de data aceasta scos dintr'o situaţie atât de grea: soţia beiului stăruise pe lângă soţul ei să insiste la K. pentru a i se da drumul, nefiind vinovat.

In Februarie, la câteva zile după întoarcerea doctorului, apăru în Beala-Cercva, Cableşcov[1], care se stabili în casa fotografului. Ii înflăcără printr'o cuvântare şi îi duse deadreptul la mânăstire, unde egumenul Natanail îi puse să jure pe evanghelie şi binecuvântă comitetul reconstituit. De atunci pregătirile începură iar cu febrilitate şi, la început lui Aprilie, Cableşcov se întoarse la Beala-Cercva.

Reluăm firul povestirii noastre dela această dată.

2

BOLNAVII DOCTORULUI SOCOLOV

Socolov se plimba agitat prin odaie. Se uita mereu pe fereastra care dădea în curtea numai verdeaţă şi tufăriş sălbatic. Cireşii şi vişinii înfloriţi păreau acoperiţi de zăpadă. Merii îşi întindeau ca nişte ghirlande ramurile înverzite, grele de flori

[1] Cableşcov (Teodor), unul dintre apostolii luptei de eliberare (1853—1876). Arestat şi închis de turci, se sinucide în închisoare (N.T.)

albe, bogate. Mărgăritare acopereau caişii şi piersicii, crescuţi chiar sub fereastră. Acoperită cu iarbă, cărarea care trecea prin mijlocul curţii prefăcute în grădină, semăna în umbra ramurilor cu o alee.

Doctorul părea destul de schimbat. Chipul lui, frumos şi blând, dar palid şi slăbit, părea al unui om ce abia s'a sculat după o boală lungă. Detenţia îndelungată în închisoare şi suferinţele lui morale îşi lăsaseră trista pecete asupra acestui tânăr viguros şi plin de viaţă: devenise nerăbdător şi veninos.

Pe lângă numeroasele suferinţe îndurate în închisoare se mai adăugase ceva: aflase de căsătoria Lalcăi cu Stefciov; aceasta fu cea mai grea dintre lovituri; se înnăbuşea ca o fiară, de furie, neputincios, în încăperea strâmtă a închisorii sale.

Işi jurase în gând că, la prima ocazie, să-l omoare pe Stefciov, pricina atâtor nenorociri, deplin încredinţat că şi trădarea tot dela el pornise.

Când se înapoie în oraş, prima lui grijă fu să treacă pe la Marco Ivanov şi pe la Micio Beizadeaua, pentru a le mulţumi. Apoi se duse s'o vadă pe Cleopatra, pe care Necio Pavlov, vânătorul, o luase la el şi o hrănise. Biata fiară crescuse mult, era tare slăbită şi după câteva clipe de şovăire, îşi recunoscu stăpânul iubit. Cleopatra devenise mai neîncrezătoare, se sălbăticise. Instinctele ei de fiară se desvoltaseră mult. Se înfuria destul de des şi îşi arăta colţii ascuţiţi, cu un aer nu prea binevoitor. Doctorul şi-l închipui pe odiosul Stefciov prins în braţele păroase ale ursoaicei şi o bucurie drăcească îi lumină faţa.

Curând însă, se convinse că adevăratul vinovat era Muncio şi, după reînfiinţarea comitetului, se cufundă cu totul în greaua muncă de pregătire a răscoalei. In cadrul preocupărilor sale, răzbunarea — care devenise acum o afacere personală — rămase pe planul al doilea. Era ceva prea neînsemnat faţă de măreţia acţiunii pe care o pregătea. Se hotărî să-i redea Cleopatrei libertatea — neştiind ce să mai facă cu ea — şi-i porunci lui Necio Pavlov s'o ducă în seara aceea spre Balcani şi să-i dea drumul în munţi, căci îi era milă s'o ucidă.

Socolov se lăsase de medicină. Nu mai îngrijea de bolnavi; dealtfel nimeni nu mai venea la el, de teamă să nu fie compromis. Piuliţele, sticluţele cu medicamente, cutiuţele cu prafuri împreună cu manualele lui de medicină zăceau azvârlite claie peste grămadă într'un dulap, unde şoarecii izbutiră în scurtă vreme să-i consume jumătate din farmacopee. Un singur pa-

cient îl mai vizita: Iaroslav Bârzobegunek, care se rănise la mână cu pistolul, din nebăgare de seamă, a doua zi după înapoierea doctorului. Toţi cetăţenii îl compătimeau pentru această nenorocire, mai ales că din pricina ei, austriacul fusese nevoit să renunţe la meseria lui de fotograf, care dealtfel îl părăsise demult.

Portiţa se deschise deodată şi doctorul îşi aţinti privirea într'acolo tocmai când apăru Bârzobegunek. Purta acelaş costum ros şi învechit pe care i-l dăduse Ogneanov, avea pe cap o pălărie cu şnur auriu şi pe obraji favoriţi mari, blonzi. Braţul drept, legat la piept, îi era sprijinit într'o legătură de pânză albă, trecută pe după gât. Mergea încet şi cu grijă vrând pe semne să-şi arate durerea pe care i-ar fi pricinuit-o graba. Pe figura sa, care se încrunta la fiecare pas, se citea suferinţa. Când intră la doctor, îşi aruncă privirea în jur cu luare aminte şi asvârli pansamentul pe pat.

— Bună dimineaţa, zise el şi întinse mâna dreaptă.

Doctorul i-o strânse puternic într'a sa, fără ca oaspetele să arate nici cel mai mic semn de durere.

Pentrucă rana lui Bârzobegunek nu era decât o simplă născocire, menită să-i justifice vizitele prea dese la doctor.

— Ce mai e nou? îl întrebă doctorul.

— Cableşcov a sosit aseară târziu. Se află la mine, zise Bârzobegunek.

— Trebue să ne vedem! spuse doctorul cu înflăcărare.

— Il scutură frigurile. Toată noaptea a avut febră mare.

— Vai, sărmanul!

— Asta nu-i nimic, dar nu stă liniştit! Mi-a dictat trei scrisori lungi, care urmează să fie expediate chiar azi. Ce om el Credeam că-şi dă sufletul. Şi tusea îl chinueşte grozav!...

— Viu să-l văd, zise doctorul, luându-şi fesul.

— Nu, acum doarme... Mi-a poruncit să convocăm pentru diseară comitetul. Vrea să ia şi el parte la şedinţă.

— Nu trebue! Lasă-l să stea în pat!

— Du-te şi-l convinge, ştii cât e de încăpăţânat!... Convoacă membrii pe diseară.

— Bine, o să le trimit vorbă.

Bârzobegunek zise apoi în şoaptă:

— Ei, s'au găsit cei o sută de galbeni?

— Pentru arme? S'au găsit. O să-i avem chiar azi.

— Bravo, măi Socolov, eşti un erou! strigă fotograful.

— Taci!

— Ah, dar de când ai pumnalul acesta? întrebă Bârzobegunek, scoţând de sub vesta doctorului o lamă lucioasă şi începând să se joace cu ea prin aer.

— Mi-a făcut-o Ivan Mangiaru... Plouă acum cu comenzile la el... E frumos lucrat, nu-i aşa?

Bârzobegunek îşi oprise privirea asupra unei inscripţii de pe pumnal.

— L sau S?... Ce înseamnă?

— Ia ghiceşte!

— Lalca sau Stefciov? întrebă zâmbind Bârzobegunek.

— Libertate sau moarte, zise apăsat doctorul în care numele lui Stefciov trezi un sentiment neplăcut. Apoi adăugă:

— Acum Stefciov, Mefciov, sau alţi neobrăzaţi de soiul lui, rămân în urmă, dragul meu... Noi n'avem timp să ne gândim la Stefciov şi nici la capriciile sau jignirile personale... Cel ce porneşte să omoare un tigru, dispreţuieşte viermele... Trebue să ştii că am uitat totul. Cel care vrea să aprindă răzvrătirea trebue să uite totul.

Bârzobegunek îl privi şiret.

Judecând după înflăcărarea sa, era limpede că doctorul nici nu uitase, nici nu putea uita atât de uşor. Lovitura primită în inimă sau în orgoliul său fusese puternică. Pregătirile febrile ale răscoalei îi potoliseră pentru câtva timp durerile ranei deschise. Aceste îndeletniciri îl prinseseră cu totul, ameţindu-l. Găsise un mijloc de a-şi înnăbuşi durerea sufletească, aşa cum îşi află beţivul alinarea în bău'ură. Dar când se trezea, când se lăsa pradă gândurilor, acestea îi muşcau fără milă inima, ca nişte şerpi şuierători.

Apariţia lui Candov în curte puse capăt acestei discuţii neplăcute şi abătu atenţia doctorului.

— Cine este dumnealui? întrebă Bârzobegunek.

— Candov, un student rus.

In clipa aceea studentul intră pe coridor.

Bârzobegunek îşi atârnă la iuţeală legătura de gât şi-şi înfăşură braţul în ea, pentrucă paşii studentului se apropiau de uşă.

— Vai, eram să uit! Dă-mi chinină pentru Cableşcov!

Nici nu apucă bine doctorul să-i dea prafurile, când se auziră bătăi în uşă.

— Intră! strigă Socolov, şi Candov intră.

Iaroslav Bârzobegunek îl salută respectuos şi ieşi. Candov nici nu-l văzu, atât era de cufundat în gândurile sale. Purta o haină verde închis, bine încheiată, puţin cam roasă, şi nişte pantaloni de aceeaşi culoare, foarte strâmţi şi lipiţi de şolduri. Fesul, înalt şi roşu, nu se potrivea cu faţa sa palidă şi verzue, pe care plutea umbra unei dureri şi a unei încordări, precum şi o tristeţe ce se reflecta şi în privirea lui gânditoare. Se vedea că tânărul acesta ascundea un gând, o durere, pe care nu şi le putea înnăbuşi şi pe care nu avea cui să le împărtăşească. Dela o vreme, devenise mizantrop.

Doctorul îl poftì, şi el se aşeză pe scaun. Socolov, la rândul său, luă loc pe pat, destul de mirat de această vizită neaşteptată.

— Cum o mai duci cu sănătatea, domnule Candov? îl întrebă Socolov, crezând că studentul era bolnav. Şi se uită cu luare aminte la faţa lui slăbită.

— Slavă domnului, bine, răspunse Candov scurt, aproape automat. Privirea i se învioră şi după felul cum îi jucau vinele pe frunte, se vedea lămurit că altă pricină mai însemnată îl făcuse să vină.

— Imi pare bine. Se şi vede că te-ai mai întremat. Carevasăzică, pleci din nou în Rusia?

— Nu, am renunţat.

— Definitiv?

— Pentru totdeauna. Rămân aci, zise Candov scurt.

Doctorul îl privi mirat şi oarecum ironic. Privirea aceasta părea să spună: „Dece nu te duci, frate, la şcoala dumitale, lângă filosofii dumitale? La noi totul e pârjolit; nu ai ce căuta aci!"

Urmă o clipă de tăcere.

— Vrei poate să te faci învăţător? îl întrebă doctorul cu un aer dispreţuitor.

Candov roşi uşor şi, în loc de răspuns, întrebă tăios:

— Domnule Socolov, când ţine şedinţă comitetul?

Intrebarea aceasta îndrăzneaţă îl uimi pe doctor.

— Ce comitet? întrebă el cu aerul unui om care nu pricepea nimic.

Candov roşi şi mai tare şi spuse, încordat:

— Comitetul vostru. Nu e nevoie să te fereşti, ştiu totul... Ştiu şi cine face parte din comitet şi unde au loc şedinţele... Ştiu tot, nu te mai ascunde de mine...

— Curios! Cum de ştii atâtea lucruri, din moment ce nu te interesează?... Dar să zicem că ar fi aşa... Ce vrei să spui cu asta? întrebă doctorul cu o privire hotărîtă şi oarecum provocătoare.

— Te-am întrebat dacă va avea loc în curând o şedinţă, repetă Candov cu hotărîre.

— Da, domnule, diseară! răspunse doctorul pe acelaş ton.

— Dumneata eşti preşedintele, nu-i aşa?

— Da.

— Am venit să te rog ceva.

— Ce anume, domnule?

— Te rog să mă propui ca membru.

Vocea studentului tremura de emoţie.

Doctorul rămase buimăcit: nu era pregătit pentru cererea lui Candov.

— Cum aşa, Candov?

— Foarte simplu. Ca bulgar... vreau să activez şi eu...

Socolov sări în sus.

— Frate, dă mâna încoace! şi i-o strânse călduros. Apoi îl sărută şi adăugă: Te vom primi în mijlocul nostru, cu bucurie, cu mare bucurie, domnule Candov... O forţă ca a dumitale, păcat să stea deoparte... Lupta noastră va fi măreaţă... Patria ne chiamă... Să fim cu toţii... Onoare şi slavă ţie, Candov! Cum se vor mira prietenii când le voi spune!... Adu, frate, mâna încoace!...

— Mulţumesc, doctore, spuse mişcat studentul. Să vezi că o să vă pot fi de folos.

— O! ştiu, ştiu... Dece n'ai primit atunci când ţi-a propus-o Ogneanov? Vai, mi se sfâşie inima de durere. Nenorocitul meu Boicio! Dece n'am murit eu, ca să fi trăit el, să înflăcăreze poporul cu graiul şi pilda sa!... Da, Candov! Era un adevărat erou, un suflet mare!... Ştia să lupte! Dar o să-l răzbunăm!

— Răzbunare, da! răspunse Candov. Este singurul sentiment care mă însufleteşte în clipa de faţă!... Asasinul unui om ca Ogneanov nu trebue cruţat!

— Răzbunare, şi încă una crâncenă! strigă doctorul.

— Comitetul va ţine şedinţă diseară?

— Da, la bai Micio; mergem împreună.

— De îndată ce voi fi primit, voi face o propunere.

— Anume?

— Să fie ucis asasinul lui Ogneanov!

— Nu este unul singur, prietene... Sunt mai mulţi şi... unde să-i căutăm? De vei cerceta mai bine, îţi vei da seama că ucigaşul lui este întregul imperiu otoman...

— După mine, e un singur vinovat!

Doctorul îl privi mirat.

— Unul singur, şi se află aci, la noi...

— La noi?

— Da, adevăratul vinovat pentru moartea lui Ogneanov e aici.

— Ah, bai Candov, nici nu merită atâta trudă!... Să te răzbuni pe un idiot!... Muncio e un inconş'ient. Nenorocitul ăsta nici nu şi-a dat seama că trădează... Ii era atât de devotat lui Boicio... Lasă, lasă.

Candov se aprinse. Părerea lui Socolov îl jignise.

— Ştiu precis că altul a trădat, spunând totul turcilor... Muncio e nevinovat... V'aţi grăbit cu toţii să aruncaţi vina asupra lui... In noaptea când a fost făcut de ruşine, Stefciov a sfătuit autorităţile turceşti să sape la moară. Tot el a fost acela care a dat în vileag şi numele lui Ogneanov, pe care l-a descoperit prin laşitatea lui Merdevengiev... El a săvârşit toate crimele! Ştiu toate acestea, căci le-am aflat dintr'o sursă foarte sigură.

— Ah, diavolul!

Treptat, Candov creştea în ochii lui Socolov, care fu mişcat văzându-l cât era de hotărît să-l ucidă pe Stefciov, trădătorul cauzei sfinte; să pună la cale o faptă atât de sângeroasă şi de primejdioasă pentru a-şi dovedi devotamentul faţă de mişcarea în rândurile căreia voia să intre. O asemenea înflăcărare ar fi stârnit bănuiala oricărui altuia. Dar la Candov sinceritatea se vedea limpede în focul privirii şi în tremurul nervos al chipului său inspirat.

Socolov se uită câtva timp în ochii studentului, apoi sări în picioare şi îi spuse:

— Ai răbdare... O să-l trimitem noi pe ticălosul ăsta pe lumea cealaltă... Va hotărî comitetul diseară!

— Bine, spuse cu voce surdă Candov.

— Ah, iată-l, în sfârşit! strigă Socolov, văzând că intra pe poartă un tânăr blond, chipeş, destul de elegant îmbrăcat în haine nemţeşti.

Se vede că doctorul îl aştep'a, căci se bucură.

— E un bolnav? întrebă studentul.

— Da. Iartă-mă o clipă, spuse doctorul şi ieşi în grabă.

Când se înapoie, faţa îi strălucea de mulţumire.

— Cine-i domnul? întrebă Candov uitându-se la tânărul care pleca.

— Pencio Diamandiev, care s'a întors de câteva zile dela liceul din Gabrovo.

— Cum? E cumnatul ticălosului acela de Stefciov? Fiul tâlharului acela de Iordan? întrebă Candov. Sunteţi prieteni?

— Nu prieteni, ci mai mult decât prieteni sau fraţi: suntem tovarăşi. E şi el membru al comitetului.

3

DOI POLI

Ciorbagi Iordan îmbătrânea şi se ofilea văzând cu ochii. O boală de stomac, care îl ţintuise mult timp în pat, îi schimbase până şi firea, făcându-l mai arţăgos şi mai nerăbdător.

In dimineaţa aceea, vremea era frumoasă şi ciorbagiul făcuse o plimbare până la grădina sa de la marginea oraşului. Grădina aceasta, mare, înconjurată cu ziduri groase, plină de pomi roditori şi de fiori, numai verdeaţă, îi făcu mult bine bătrânului suferind, care nu ieşise de multă vreme din casă. Aerul curat şi răcoros, ca şi soarele de primăvară, îl învioră. Păşea mai uşor la întoarcerea spre casă. Dar când ajunse în dreptul casei lui Ghenco Ghinchin, ginerele său, se simţi slăbit şi i se tăiară picioarele. Se hotărî să se oprească aci spre a se mai odihni.

In curte, Ghenco Ghinchin, mai pipernicit, mai sbârcit şi mai pierdut ca deobicei, ducea în braţe, ca o doică, legănându-l şi săltându-l, un prunc care plângea.

Iordan se îndreptă spre mindirul din curte, aşternut cu o scoarţă, şi se aşeză greu, spunând încruntat:

— Măi, fustă, măi! Tu îngrijeşti de plod? Unde-ţi e muierea?

Prin „muiere", Iordan o înţelegea pe fiică-sa.

Ghenco se turbură — aşa îi era obiceiul — şi bâlbâi încurcat:

— Are treabă, aşa că stau eu cu Iordancio... Mi-a zis să-l ţiu şi să-l mai plimb... Are treabă...

— Nu te pune să-i duci şi furca? întrebă cu un zâmbet dispreţuitor Iordan. Fa, Ghino, ia fă-mi o cafea! strigă el, fără să se mai uite la Ghenco.

— Frământă, frămân'ă... Are de lucru, tată socrule... De-aia ţiu eu copilu'... Cafea, cafea... să-ţi fac eu o cafea; uite acum mă duc. Ştiu unde-i zahărul şi cutia cu cafea, bolborosi Ghenco, lăsându-l pe Iordancio în braţele lui bunicu-său şi dispărând. Copilaşul urlă şi mai tare. Iordan se supără. Il puse într'un colţ al mindirului, se ridică în picioare şi începu să strige:

— Măi, unde eşti, măi! Ce mi-ai lăsat aci, om sau măgar?... Ghino! Fa, Ghino!

— Tată, bine-ai venit! Cum te simţi? Eşti bine sănătos? Ia te uită ce vreme frumoasă! Bine ai făcut că ai mai ieşit puţin! grăi Ghinca din prag, veselă şi zâmbitoare.

Se încinsese cu un şorţ albas'ru, şi-şi suflecase mânecile până la subsuori; basmaua verde de pe cap îi lunecase puţin spre spate şi faţa ei frumoasă era plină de făină. Aşa cum arăta, părea nostimă şi amintea unele figuri caracteristice picturii flamande.

— Ce faci? Ce tot urlă mormolocul ăla? Dar tu, ce te-ai albit aşa? Parcă ai fi o morăriţă! Aici, nici măcar o cafea n'are cine să-ţi facă! bombăni bătrânul, supărat şi autoritar.

— Iartă şi matale, tată, că de, m'am apucat şi eu de lucru... Uite, îndată îţi fac şi cafeaua... Ghenco! Undea ai tulit-o? Ia-l pe Iordancio şi pune-l în leagăn! Vezi să adoarmă!

— Ce faci, ce frământi?

— Frământ, frământ!... Trebue să frământ... Că doar nu suntem pietre de mormânt!... Suntem neam vechi de bulgari... zise Ghinca şi izbucni în râs.

— Ce bulgari? Ce frământi? întrebă încruntat tatăl ei.

— Pesmeţi, tată.

— Pesmeţi?

— Păi! Nu trebuesc?

— La ce ne trebue nouă pesmeţi? Plecaţi la băi? Ce-i cu risipa asta?

In loc de răspuns, Ghinca râse cu hohote.

Iordan o privi şi mai încruntat. Nu putea suferi râsul acesta necon'enit şi fără niciun motiv al fiicei sale, care avea o fire veselă, cu totul opusă temperamentului său mânios.

Fata se apropie de el şi îi şopti:

— Cine se mai gândeşte acum la băi? Pentru altceva pregătim pesmeţii: pentru flăcăi.

Iordan o privea nedumirit.

— Ce fel de flăcăi?

— Apoi, pentru flăcăii bulgari, tată, când vor ieşi la munte.

— Despre ce fel de flăcăi îmi tot vrăjeşti tu, fa? întreba Iordan din ce în ce mai nedumirit.

Ghinca se apropie şi mai mult de el şi îi zise:

— Pentru răscoală... Nu ne-a poruncit comitetul?

Şi izbucni din nou în râs.

Iordan sări dela locul său. Nu-i venea să creadă.

— Ce răscoală, fa? Ce fel de comitet? Vorbeşti de revoluţie?

— De revoluţie, de revoluţie!... Nu mai vrem să ne poruncească sultanul ăla râios, răspunse cu îndrăzneală Ghinca, dar se dădu deodată la o parte, pentrucă tatăl ei voi s'o lovească cu ciubucul.

Palid, tremurând de necaz ca o frunză, începu să strige cât îl ţinea gura:

— Fa dobitoaco, fa, cap sec şi încuiat, vrei să faci şi tu revoluţie? Nu-ţi mai ajunge acul şi furca, ai pornit-o şi tu după mintea haiducilor şi a golanilor, să-i îndopi cu pesmeţi?... Nu ţi-e ruşine, smintito! Poftim, dumneaei nu-l mai vrea pe sultan! Ia priviţi-o! Căţeaua! Ce ţi-a făcut ţie sultanul? Ţi-a luat vreun copil sau te-a jefuit cumva? Şi-a părăsit casa şi pruncul ca să pornească să-l doboare pe sultan!... Ce te uiţi aşa, mă blegule? Te iei şi tu după ea? O să te înrolezi şi tu sub steagul răscoalei?... se întoarse aspru Iordan către ginerele său, care privea speriat din uşă.

Ghenco Ghinchin bolborosi ceva şi se ascunse din nou în casă.

Ghinca se îmbrăca în grabă, pentrucă răcnetele tatălui său adunaseră lumea la poartă. Zărindu-l pe Ghenco, luă papucul şi începu să dea în el.

— Netrebnicule! Dece ai spus că frământ pesmeţi?

Ghenco însă, cu mândra conştiinţă a demnităţii sale de bărbat, nu o cinsti pe nevastă-sa cu niciun răspuns, ci fugi vitejeş'e în cealaltă cameră, întorcând de două ori cheia în uşă după el. Punând această stavilă între spinarea lui şi papucul nevesti-si, o înfruntă cutezător.

— Hai, dă acum, dacă poţi!... Eu sunt bărbatu-tău şi tu femeia mea!... Dă acum, să te văd!

Ghinca nu-l mai asculta. Ieşise în curte, pentrucă tatăl o luase la drum, supărat şi tremurând.

Ajungând acasă, se simţi foarte obosit. Străbătu curtea, oftă neputincios şi se aşeză pe prima treaptă a scării ce ducea la catul de sus.

Ciorbagiul Iordan era foarte revoltat. Intr'adevăr, deşi nu ieşise demult din casă, ajunseseră totuşi şi până la urechile lui anumite svonuri. Răscoala apropiată nu mai era o taină pentru nimeni. Da, după cum înţelese Iordan, ea se pregătea pe undeva, pe la Panaghiurişte, dincolo de păduri şi munţi, şi, prin urmare, focul era departe de el. Acum însă, înţelesese din spusele fiicei sale că până şi în Beala-Cerova începuse să iasă fum. „Ce-or fi făcând turcii, domnule? Orbi sunt, surzi sunt, de nu simt că se sapă prăpastia sub temeliile împărăţiei?" îşi zicea el.

Se auziră glasuri de copii venind din dreapta, prin fereastra de sus, care lumina bucătăria. Iordan se ridică în picioare cu gândul să urce scările. La a treia treaptă se opri pe neaşteptate şi se uită în încăpere. Văzu că cei doi băeţi ai săi dintre care cel mai mare abia împlinise treisprezece ani, stăteau în faţa vetrei pline de jăratec şi trebăluiau ceva. Erau atât de cufundaţi în munca lor, încât nu băgară de seamă că la fereastră apăruse capul tatălui lor.

Unul ţinea pe foc o tigae şi era foarte atent la ceeace se frigea sau se prăjea în ea. Celălalt tăia şi neteza cu un cuţit un fel de bile lucioase, din care avea o grămadă în faţă. Nu erau altceva decât gloanţe; iar în tigae se topea plumbul care urma să fie turnat în cartuşe.

— Golanilor! Măgarilor! urlă ca turbat Iordan, dându-şi seama cam ce învârteau băieţii lui şi întorcându-se din drum cu ciubucul ridicat.

Băieţii lăsară baltă „laboratorul", o sbughiră ca vântul din bucătărie şi se pierdură în stradă.

— Banditilor! Vampirilor! Vă jucaţi cu focul! Blestemaţilor! Nenorociţilor! Ia uite cine pregăteşte răscoala, striga Iordan, urcând grăbit scările, căci furia îi dăduse puteri noi.

Sus, în cerdac, se întâlni cu nevastă-sa.

— Done! Nu cumva faci şi tu parte din banda asta? o întrebă el cu o privire cumplită... Toată familia mea a înnebunit! O să mă daţi gata!... Acum, la bătrâneţe, îmi pârjoliţi inima...

Gâfâia şi răsufla greu.

Nevastă-sa îl privea încremenită.

— Dar Pencio! Pencio! strigă el. Unde s'a dus? Să-l întrebăm, el ce face? Că dacă ăştia mici toarnă gloanţe, el desigur, face tunuri! Ticăloşie!

— Nu-i aici, îi răspunse femeia. A plecat la K.

— Pentruce dracu s'a dus la K.?

— S'o fi dus, poate, la tăbăcar, să-i dea suta de galbeni.

— La Tosun-bey trebuia să se ducă mâine, neruşinatul!... Cum pleacă aşa, fără să ne dea de veste?

Şi ciorbagi Iordan se îndreptă spre odaia lui. Deschise repede uşa şi scotoci prin sertare, registre şi acte. Nu găsi însă banii. In locul lor dibui pe sub hârtii un pistol de toată frumuseţea.

— De unde-i ăsta? Al cui e? Cine umblă în sertarele mele? Eu caut bani şi dau peste pistoale!

— Dar cine altul umblă pe aici, afară de tine şi de Pencio? îi spuse nevastă-sa.

— A, dobi'ocul! A, netrebnicul! Nu se mai face om!... Iată-l şi pe el duşman al împăratului! Iată-l revoluţionar! Nici vorbă că el i-a pus pe mucoşii ăia mici să toarne gloanţe!... Vasăzică, toţi, la muncă! Işi sapă singuri groapa... Dar ce-i neruşinarea asta, domnule? Dacă o merge aşa, în casa asta până şi pisicile se vor face revoluţionare... A venit Chiriac?

— E aci, leagă baloturile...

Iordan se îndreptă grăbit spre odaia în care se afla Stefciov.

4

SOCRU ŞI GINERE

Stefciov, asociatul socrului său, ajutat de doi lucrători, lega cu găitane baloturile care urmau să fie trimise la târgul dela Giumaia ce se ţinea chiar în ziua de Sfântul Gheorghe. Işi lepădase haina şi fesul ca să-i fie mai uşor; faţa lui, roşie din pricina efortului, îşi păstra aceeaşi expresie respingătoare de goliciune sufletească şi asprime.

Lângă fereastră stătea Lalca, soţia sa. Imbrăcată modest, cu o rochie albastră, cosea pe baloturile gata legate bucăţi de

pânză pentru numerotare. Nimeni nu-şi pu'ea da seama, văzându-i faţa albă, liniştită, înflorită, parcă mai plină de feminitate, că Lalca era nefericită în căsnicia făcută fără voia sa. Neştiutoare, lipsită de experienţă şi de avântul romantic al inimii, pe care nu avea de unde să-l ia în atmosfera despotică în care fusese crescută, se dusese la cununie plângându-şi în lacrimi tăinuite durerea. Timpul însă îi veni într'ajutor, precum se întâmplă deseori în asemenea împrejurări: se împăcă şi se deprinse cu noua situaţie. Nu-l iubea pe Stefciov şi nici n'ar fi putut să-l iubească, dar se temea de el şi îi era supusă. El nici nu voia mai mult. In loc de a-i fi cucerit inima, lucru la care nici nu se gândise, îşi câştigase dreptul la o avere mare, devenind unul dintre moştenitorii lui Iordan Diamandiev. Şi se mulţumea cu asta.

Când îl văzură pe Iordan intrând încruntat, palid şi tremurând, Stefciov scăpă din mână sfoara pe care o întindea spre a lega balotul, iar Lalca îşi pierdu acul.

— Hei, Chiriac! strigă Iordan dela uşă. Pe cât se pare, în casa asta numai noi doi am mai rămas credincioşi sultanului! Până şi pisicile din gospodăria noastră s'au făcut revoluţionare: îşi cumpără pistoale şi toarnă gloanţe... Foc şi pârjol se pregăteşte, în timp ce noi stăm şi pregătim marfa pen'ru târg! Bine, eu sunt bolnav, dar tu care vezi şi auzi tot ce se petrece, cum de ne-ai lăsat să băgăm atâţia bani în marfă pe vremurile acestea nesigure?

Cei doi lucrători ieşiră tiptil.

Stefciov se uită la el mirat.

— Ce te sgâieşti aşa la mine, măi neghiobule! urlă Iordan. Când îţi spun că şi familia mea s'a molipsit de comitagilâc! Familia ciorbagiului Iordan, cel mai credincios supus al împărăţiei, la care trag în gazdă caimacamii şi paşalele... Atunci ce să mai facă ceilalţi, poporul de rând? Câţiva stricaţi s'au apucat să întocmească un comitet aici, sub nasul nostru, şi noi stăm şi căscăm gura ca proştii!

Şi ciorbagiul Iordan îi povesti cu o furie crescândă descoperirile pe care le făcuse.

— Tocmai mă pregăteam azi să mă duc la bei, zise Stefciov. Comi'etul se adună în grădina Beizadelei. Să-i aresteze şi să-i cerceteze. Cu vreo două sute de ciomege vor spune ei şi laptele pe care l-au supt dela mumele lor... Trebuia să pun capăt mai de mult acestei propagande murdare împotriva sta'ului... Cine

nu-i mulţumit de stăpânire, să plece în Moscovia dascălului Climent, dar să nu arunce focul în casele noastre!

Stefciov deschise uşa şi şopti ceva unei slugi.

— Tu ştii cine sunt măgarii ăştia? întrebă socrul său.

— Socolov e în fruntea lor! zise Stefciov şi aruncând pe furiş o privire Lalcăi, un rânjet răutăcios îi apăru pe faţă. Inverşunarea împotriva doc'orului se datora şi unei gelozii ascunse, dogoritoare ca un jăratec aprins. Inima lui împietrită nu putea cunoaşte dragostea decât sub această formă respingătoare.

— Tot trăsnitul acela?

Stefciov se duse şi începu să-şi scotocească prin buzunarele hainei.

Iordan îl privea, aşteptând.

— Iată o scrisoare pe care am găsit-o ieri pe stradă, chiar în faţa casei voastre.

— Ce-i cu scrisoarea asta?

— E semnată de Socolov... O trimite la Panaghiurişte vreunui alt vagabond de soiul lui, pare-se.

— Şi ce neruşinări scrie în ea? Captivitate, foc, pârjol, nu-i aşa?

— In scrisoare nu pomeneşte decât de chestiuni nevinovate, dar eu aş putea să jur că au cu totul un alt înţeles, zise Stefciov, desfăcând din nou scrisoarea. Dar lasă, o s'o descurce şi o s'o descifreze el, Zamanov. E un copoi atât de iscusit că ţi-l miroase pe revoluţionar cale de o poştă!

In timpul acesta, Lalca se îngălbenise. Se strecură încet din cameră şi coborî jos, la maică-sa.

— Ce ai Lalco? o întrebă aceasta.

— Nimic, mamă, zise ea cu vocea slabă şi se aşează, sprijinindu-şi capul în mâini.

Bătrâna, ocupată cu gătitul, n'o mai lua în seamă. Era şi ea destul de turburată şi, mestecând furioasă cu lingura în tigae, îşi blestema băieţii.

— Bătu-i-ar să-i bată! Trăsni-i-ar pe toţi, că vor să-l bage pe tatăl lor în mormânt înainte de vreme!... Abia s'a ridicat, şi adineaori era cât pe aci să leşine! Să le fie răscoala a naibei! De unde? Cum de i-a apucat pe toţi strechea şi turbarea? Până şi Ghina, nebuna, ba chiar şi capsomanul de Ghenco... Şi ei vor să-i hrănească pe pungaşii aceia cu pesmeţi! De le-ar rămâne în gât, când i-or mânca!

Sosi şi Ghinca. Iordăniţa îşi vărsă pe ea tot necazul.

— Ce te necăjeşti atâta, mamă? Dimpotrivă, ar trebui să te bucuri... Ciorbagioaicele ar trebui să fie pildă...

— Taci Ghină, taci! strigă mamă-sa. Nu mă iau eu după tine, că eşti o nebună!

— Nu sunt nebună, ci bulgăroaică, şi lupt pentru popor! răspunse Ghinca înflăcărată.

— Lupţi pentru popor? De-aia îl baţi în fiecare zi pe bărbatul tău?

— Îl bat, că mi-e stăpân! Asta-i altă politică: politică internă.

— Ho, nebuno! Ce, vrei să fii mai bulgăroaică decât taică-tău? Dacă ar şti el că citeşti ziare dela Socolov, ţi-ar scutura puţin praful de pe spinare, cu toate că eşti femeie de patruzeci de ani.

— Mamă, minţi ca o ţigancă!... De Crăciun am împlinit treizeci şi doi de ani! Eu ştiu mai bine câţi ani am!

Cearta fu întreruptă de o servitoare.

— Coană Donă, vino repede, că lui moş Iordan i s'a făcut rău, zise ea speriată.

— Na, uite ce aţi făcut! Uf, doamne dumnezeule! strigă Iordăniţa şi fugi la bărbatul său, uitând tigaia cu mâncare pe foc.

Pe când urca scările, auzi vaietele sfâşietoare ale lui Iordan pe care îl apucaseră durerile. Îl găsi în camera de sus, încovoindu-se şi tăvălindu-se pe jos din pricina durerilor care îi sfâşiau pântecul. Faţa i se schimbase şi i se învineţise; bătrânul urla şi se văieta, dar asta nu-i uşura suferinţele, ci umplea de groază inimile celor din casă, iar ţipetele sale se auzeau până în stradă.

Trimiseră îndată un lucrător după Iane, dar acesta se înapoie şi zise că nu l-a găsit, fiind plecat la K. Recurseră atunci la doctoriile pe care le aveau în casă. Nici compresele, nici fricţiunile, nici alifiile de iarba fiarelor nu ajutară bolnavului. Se svârcolea, se ghemuia şi se tăvălea dintr'un loc în altul.

Iordăniţa nu mai ştia ce să facă.

— Să-l chemăm pe doctorul Socolov? se întoarse ea întrebător spre bolnav.

Stefciov murmură ceva, arătându-şi desaprobarea.

— Anţărţ l-am chemat într'o zi şi ne-a ajutat, zise Iordăniţa Apoi, către soţul ei: Iordane, să chemăm doctorul?

Iordan făcu un semn negativ cu degetul şi continuă să se vaiete.

— Ascultă-mă, lasă să trimitem după Socolov! stărui Iordăniţa.

— Nu-l vreau... zise plângăreţ bătrânul.

— Tu nu-l vrei, dar eu nu te ascult! spuse hotărît femeia şi porunci lucrătorului:

— Ciono, du-te şi chiamă-l pe doc'orul Socolov! Repede!

Ciono se îndreptă spre uşă, dar nu apucă bine să treacă pragul că fu oprit de bocetul turbat al lui Iordan.

— Nu-l chemaţi, fa... Nu-l vreau pe tâlharul ăla!

Iordăniţa privi disperată.

— Dar ce, vrei să mori? strigă ea.

— Să mor!... Plecaţi de aci, blestemaţilor!... urlă bătrânul.

După vreo două ceasuri, durerile se potoliră treptat. Văzând că socrul său se simţea mai bine, Stefciov se îmbrăcă în grabă spre a se duce la conac. Ploua.

Pe scări se întâlni cu un om mărunţel.

— Ei? întrebă el, i-ai văzut?

— Sunt acolo, la Beizadeaua.

— Tot în grădină?

— Nu, plouă. Sunt în pivniţă. I-am dibuit... Sunt dat dracului...

Omuleţul acesta era fostul hangiu dela Carnare, Racico... Se tocmise cu ziua la Iordan şi în acelaş timp spiona pentru ginerele acestuia.

— Adu-mi umbrela.

Peste un minut, Stefciov ieşea grăbit pe poartă.

Lalca, din uşă, auzi convorbirea. Se uita la soţul ei cu o privire ciudată, mirată şi speriată. Apoi urcă în grabă scările şi dispăru într'o odaie.

5

TRADARE

Când intră la bei, Stefciov mai găsi acolo pe cineva: pe Zamanov. Jucau table amândoi.

Zamanov era detectivul oficial al administraţiei turceşti şi îşi primea salariul dela conacul din Plovdiv. Era un om de

patruzeci şi cinci de ani, dar arăta mai în vârstă. Figura lui mare, uscăţivă şi tuciurie, în care luceau doi ochi negri şi mobili, era acoperită de sbârcituri pre'impurii şi avea o expresie respingătoare şi sinistră. Mustăţile tunse scurt îi încărunţiseră de tot, ca şi părul ce-i ieşea la spate unsuros şi nepieptănat din fesul murdar. Partea de sus a frunţii îi era pleşuvă. Purta un sacou de postav liliachiu, ros de vreme, al cărui guler de catifea neagră strălucea de soios ce era. Inalt şi subţire, mergea deobicei cu capul plecat, ca şi când n'ar fi putut îndura povara dispreţului general. Pe toată figura acestui om erau întipărite mizeria şi cinismul. Locuia deobicei la Plovdiv şi se ducea dese ori prin târgurile dimprejur. Se născuse la Beala-Cercva, îi cunoştea pe toţi şi toată lumea îl ştia. Sosirea lui acolo chiar în zilele acelea, îi neliniştise pe toţi cei care aveau motive să fie neliniştiţi. Fără îndoială că venise cu vreo misiune tainică. Prezenţa sa inspira teama şi aversiunea; el îşi dădea seama de lucrul acesta, dar nu-i păsa câtuşi de puţin. Infrunta fără ruşine şi cu încredere în sine privirile dispreţuitoare, ca şi când ar fi voit să spună: „Ce vă miraţi? E o meserie ca oricare alta, trebue să trăiesc şi eu!". Trecuse pe la câţiva fruntaşi şi le ceruse bani cu împrumut. Bine înţeles că nimeni nu refuzase un datornic atât de cinstit şi un cetăţean atât de onorabil. Ştia pesemne ce se pregăteş'e la Beala-Cercva, şi îi întreba cu un zâmbet drăcesc pe toţi tinerii pe care îi întâlnea: „Cum merge cu înarmarea?" Spre a adânci şi mai mult turburarea celui întrebat, adăuga în şoaptă: „N'o să faceţi nicio ispravă!". Apoi pleca şi îl lăsa încremenit în stradă. Cu două zile în urmă vorbise aproape la fel cu preşedintele comitetului. Sinistra lui sinceritate pustia străzile pe care trecea. Iată dece chipul lui Stefciov se lumină de mulţumire când dădu cu ochii de acest puternic aliat. Ii salută zâmbind pe amândoi şi se apropie să privească jocul, strângându-i mâna lui Zamanov.

Bătrânul bei, îmbrăcat în haina sa neagră încheiată până la gât, continuă jocul foarte atent, salutându-l pe Stefciov cu o mişcare a capului. Când partida se termină, Stefciov porni dintrodată la atac. Povesti beiului toate amănuntele în legătură cu fierberea revoluţionară ce cuprinsese orăşelul, amănunte pe care le aflase din svonurile ajunse până la el.

Şi beiul auzise ceva despre o mişcare din partea raialelor, dar o socotea foarte neserioasă, un fel de joacă, aşa că rămăsese nepăsător, ca toate autorităţile turceşti de pe atunci. Când

Stefciov îi ridică vălul de pe ochi şi îl făcu să vadă cât de mult se întinsese răul, beiul fu foarte mirat. Se uită întrebător şi aspru la Zamanov:

— Hristache efendi, noi jucăm aci table şi în jurul nostru arde pământul!

— Sunt venit numai de câteva zile aci, dar ştiu totul mai bine chiar decât Chiriac, zise Zamanov.

— Ştii şi nu-mi spui?... Frumos mai slujeşti împăratului! strigă beiul foarte nemulţumit. Cilibiul ăsta, şi arătă pe Stefciov, s'a dovedit a fi un stâlp mai devotat tronului.

— Era de datoria mea, bei efendi.

Broboane mari de sudoare acoperiră fruntea lui Zamanov. Spuse nervos:

— Aci nu se întâmplă nimic faţă de ce se întâmplă prin alte locuri... Dacă aci fumegă doar un pai, înspre Panaghiurişte fumegă o claie întreagă, iar înaltul guvern imperial nu este nici surd, nici orb... El vede fumul şi stă liniştit. Are şi el motivele lui... Ar fi o greşeală să provocăm noi primii scandalul şi să ne compromitem de pomană. Ceeace vedem la Beala-Cercva nu e decât umbra fumului ce se înalţă până la ceruri în alte părţi... Eu cred că nu trebue să ne pripim, ci să aşteptăm cu luare aminte.

Cuvintele acestea îi plăcură beiului, pentrucă se potriveau întocmai atât nevoii sale de linişte, cât şi temerii sale de răspundere.

Stefciov îşi dădu seama cum stau lucrurile şi se supără. Pricepu că prin această explicaţie plină de şiretenie Zamanov voia să-şi ascundă slăbiciunea şi lipsa de zel faţă de interesele statului.

— Hristache efendi n'are nici familie, nici interese, nici măcar o scoarţă sdrenţuită... deaceea îi dă mâna să filosofeze, zise el veninos. Dacă mâine izbucneşte ceva, n'are nimic de pierdut.

— Protestez, domnule! strigă Zamanov supărat şi palid.

— Ai dreptate, Chiriac! Trebue să-i arestăm pe derbedeii ăştia! strigă beiul.

Stefciov îl privi biruitor.

— Chibzuind bine, sunt şi eu de aceiaşi părere... Să fie arestaţi, măgarii! spuse Zamanov după o clipă de tăcere şi faţa i se învineţi deodată.

— Carevasăzică, suntem de acord? zise beiul şi răsuflă

— Să fie arestați chiar în noaptea asta! spuse Zamanov.

— Unde se întrunesc? întrebă beiul.

— La Micio Beizadeaua.

— La Micio Beizadeaua?... Acum înțeleg eu! Cel care se arată mai moscovit decât moscoviții, nu poate fi prietenul împăratului... Cine e șeful lor?

— Doctorul Socolov, răspunse Stefciov.

— Doctorul? Carevasăzică, el ține acum locul consulului?

— El, bei efendim, numai că ceeace făcea consulul era un fleac pe lângă uneltirile lui Socolov.

— Și cine sunt ceilalți?

— Profesorii și vreo câteva haimanale care au fost date afară din slujbe.

— Acum sunt acolo? întrebă el.

— Da, în pivniță. Deobicei, pe vreme frumoasă, se adună în grădină... Beau rachiu și fac comitagilâc.

— Dar cum crezi că va trebui să procedăm?

— Ei pleacă dela Micio pe întuneric. Când vor ieși, să-i înconjoare jandarmii și să-i pornească grămadă la conac.

— Nu e bine, zise Zamanov; o să-i arestați fără niciun fel de dovezi și o să tăgăduiască totul. Așa că va trebui să dăm buzna peste ei, în pivnița lui Micio, unde țin ședința, și să-i surprindem asupra crimei, ca să zic așa, cu actele, procesele verbale și celelalte hârtii... Altfel, degeaba. Dacă nu e negru pe alb... Nu există, nu știu, n'am auzit, n'am văzut! O să le iau chiar eu primul interogator.

Sfatul fu pe placul beiului. Și Stefciov fu încântat de această idee. Spionul se arăta la înălțime. Inteligența lui Zamanov nu rămânea mai prejos de sârguința lui Stefciov.

— Numai că trebue să așteptăm până când s'o înnopta, adăugă Zamanov. Descinderi de felul ăsta nu se fac decât pe întuneric.

— Hotărît, spuse beiul solemn și bătu din palme.

Apăru un jandarm.

— Onbașiul este aci?

— Șerif-aga se întoarce îndată.

— Cum va veni, la mine! porunci beiul.

Jandarmul ieși.

— A, am uitat ceva! zise Stefciov întorcându-se către Zamanov ce rămăsese cufundat în gânduri negre, cu sbârcituri

adânci, de om neliniştit, pe frunte, ecou al planurilor şi ideilor întunecate care-l frământau.

Şi Stefciov scoase din sân o scrisoare pe care o deschise.

— Ce-i asta? întrebă Zamanov trezit pe neaşteptate din gândurile sale.

— O scrisoare trimisă de Socolov cuiva din Panaghiurişte.

— Ce vorbeşti!

— A pierdut-o, se vede, curierul lor... Am găsit-o chiar azi în dreptul casei socrului meu.

— Ce cuprinde? întrebă grăbit Zamanov aruncând o privire asupra scrisorii.

— E ticluită în stil conspirativ şi e adresată unui oarecare Luca Neicev, un om simplu, cismar la Panaghiurişte, care trece pe aci în fiecare duminică în drum spre târgul din K. Dar eu sunt mai mult ca sigur că scrisoarea este destinată cu totul altcuiva: se crede că ar fi pentru comitetul din Panaghiurişte.

— Ce-i cu hârtia asta? întrebă beiul curios deoarece Stefciov şi Zamanov vorbiseră pe bulgăreşte.

Stefciov îi explică.

— Citeşte, citeşte, să vedem! zise beiul, ascultând cu luare aminte

Stefciov citi următoarele rânduri:

Bai Luca!

Sper că sunteţi bine sănătoşi toţi cei ai casei şi că soţia dumitale s'a însănătoşit. Cu toate acestea să-i mai dai din hapurile pe care le ai dela mine. Cum merge negoţul pe la voi? Nu te-am văzut de două săptămâni, n'ai mai trecut pe aci. Sper că nu din pricina sănătăţii. Când vei porni încoace, cumpără-mi dela spiţeria lui Ianco de zece groşi belladonă, că mi s'a terminat. Multă sănătate tuturor,

Socolov.

— Fără îndoială, scrisoarea e ticluită şi are alt înţeles, observă Zamanov

— Tradu-o acum în turceşte, porunci beiul.

— La drept vorbind spune multe şi nimic în acelaş timp, după cum vrei s'o iei, îi zise Stefciov beiului şi începu s'o traducă

— Stai, îl opri beiul încă dela început. Aci, prin „hapuri", trebuie să înţelegem cartuşe!

— S'ar putea să fie şi cartuşe, observă Zamanov.

Beiul pufăi şi scoase un nor de fum din gură cu un aer de mândrie şi mulţumire pe faţă, încordându-şi din nou auzul.

Stefciov urmă.

— Stai, îl opri din nou pe Stefciov. Intreabă cum merge negoţul. Am înţeles! De fapt întreabă: cum merg pregătirile? Nu suntem chiar aşa de neghiobi!

Şi beiul făcu semnificativ cu ochiul către Zamanov, ca şi cum ar fi vrut să-i spună: „Nu te uita că Hiusni-bei e bătrân, dar e vulpe şireată! Nimeni nu-l poate vinde".

Stefciov citi mai departe. Când ajunse la cuvintele: „sper că nu e din pricina sănătăţii", beiul îl opri din nou şi se adresă lui Zamanov spunându-i:

— Hristachi efendi, aici unde vorbeşte de boală şi de sănătate, pare cam misterios. Dumnea'a ce tâlc dai acestor cuvinte?

— Eu cred că sub boală trebue să înţelegem sănătate, iar sub sănătate, boală, răspunse grav spionul.

Beiul chibzui cu aerul unui om care a înţeles pe deplin toată importanţa acestui răspuns atât de înţelept.

— Am prins firul, zise el biruitor.

Când Chiriac reîncepu cititul şi ajunse la cuvântul „belladonă" beiul îl întrerupse şi strigă vesel:

— O, aici a spus adevărul adevărat: Debela Bona [1]. E şi ea amestecată!... De câte ori o văd trecând pe bivolita asta pe drum simt că în ea se ascund multe şi că poartă adâncă ură stăpânirii!

Cuvintele beiului se refereau la o biată femeie de şaizeci şi cinci de ani, baba Dona grăsana, care se ducea în fiecare dimineaţă şi seară la biserică şi care trecea mereu pe lângă conac.

Stefciov şi Zamanov zâmbiră şi îi dovediră beiului că în scrisoare nu era vorba de Dona, ci de o iarbă de leac.

— Citeşte, citeşte mai departe, zise beiul cam ruşinat.

Stefciov continuă:

— „...Multă sănătate tuturor! Socolov". Gata!

Beiul exclamă:

— Multă sănătate tuturor! Se înţelege!... Cu un cuvânt, scrisoarea aceasta miroase dela început şi până la sfârşit a comitagilâc.

---

[1] Bona cea grasă (N. T.)

— Dar din ea nu se poate deduce nimic serios, observă Stefciov nemulțumit.

— E cam încurcată, recunoscu Zamanov.

— Că e încurcată, așa e, adeveri și beiul. Deaceea, o să-l silim pe doctor să ne lămurească ce nu înțelegem.

— Nu. Interesant ar fi să-i aflăm chiar acum tâlcul, spuse Zamanov adânc cufundat în cercetarea scrisorii. Dați-mi-o mie, îi desleg eu taina, am la mine o cheie a scrisorilor revoluționare...

Și își puse scrisoarea în sân.

— Aferim[1], Hristachi efendi!

Stefciov făcu o temenea, voind să plece.

— Ei, a rămas hotărît, nu-i așa? zise el.

— Totul e în regulă. Diseară... confirmă beiul. Du-te, dormi liniștit și salută-l pe ciorbagi Iordan din partea mea.

Stefciov ieși cu fața fericită și strălucitoare. Când să ajungă la poarta conacului, se pomeni cu Zamanov după el.

— O să fii și tu de față, diseară, nu-i așa? Tu ai să organizezi arestarea domnișorilor, zise Stefciov.

— Asta-i una la mână, am eu grijă, răspunse spionul. Măi Chiriac, împrumută-mi o liră până mâine, că am nevoie, adăugă el repede.

Stefciov se încruntă și își băgă mâna în buzunarul vestei.

— Ia două ruble că n'am mai mult.

— Mai dă, mai dă, că numai un cuvințel să-i șoptesc lui Strangiov despre ce învârtești tu pe aici, ca să te pomenești cu un glonțișor în ceafă.

Și râse, spre a arăta că amenințarea lui nu era decât o glumă.

Stefciov îl privi neliniștit.

— Zamanov, dacă aflu mâine că Socolov și tovarășii lui sunt în beci, ai dela mine zece lire legate în batistă, zise el solemn.

— Bine. Mai dă vreo trei patru groși mărunțiș, pentru masă, ca să nu schimb rublele astăseară... Mulțumesc și... salutare!

Și Hristachi o luă pe altă stradă, îndreptându-se spre hanul unde trăsese. Tocmai când făcea cotul dinspre Hagi Tzacio, îl întâlni pe popa Stavre și îl opri.

— Binecuvântează, părinte! și îi sărută mâna. Ce mai

---

[1] Bravo (în limba turcă în original). (N. T.)

faceți? Sunteți bine, sănătoși? Cum mai merg veniturile? Care-s mai multe, înmormântările sau botezurile?

— Cununiile, răspunse preotul zâmbind în silă și dând să plece, speriat de lucirile din ochii spionului.

Zamanov îl apucă de braț, străpungându-l cu privirea.

— E și timpul pentru cununii, pentrucă mâine, poimâine, poate să vină a doua înviere... Făcu semnificativ cu ochiul și schimbă pe neașteptate vorba: Părinte, nu cumva ai vreo cincizeci de groși să-mi dai împrumut până mâine, că am mare nevoie?

Preotul se încruntă.

— Deia popă binecuvântări, câte vrei, taică; bani însă, nu prea...

Și cu răspunsul acesta glumeț, preotul se pregăti din nou ca să plece.

Zamanov îl privi aspru și îi șopti:

— Dă'ncoa cincizeci de groși, că Ganci al dumitale e secretarul comitetului... Numai un cuvânt dacă aș șopti, dracul v'ar lua pe toți!

Preotul se îngălbeni. Scoase un minț[1] și i-l lăsă în mână în clipa în care își luară rămas bun.

— Salutare, părinte și... nu mă uita în rugăciunile sfinției tale.

— Anatema! bolborosi preotul, depărtându-se.

Ploaia cădea necontenit.

— Băiete, ia adu-mi puțin jăratic și pune-l aci sub mangal, strigă Zamanov slugei, intrând în odaia lui.

Servitorul îl privi mirat, ca și când ar fi voit să-i spună: „Ce fel de om ești dumneata, de vrei să te încălzești pe o vreme ca asta?"

— Adu puțin jăratic, îți zic! repetă poruncitor spionul, scoțându-și haina udă de ploaie.

Servitorul aduse câțiva cărbuni într'un făraș și îi puse pe manganul pe care îl scoase de sub pat.

— Du-te acum și vezi-ți de treabă! și după ce ieși băiatul, încuie ușa, scoase din buzunar scrisoarea luată dela Stefciov, o desfăcu, o aplecă asupra focului cu partea nescrisă și așteptă răbdător. Când hârtia se încălzi, o ridică, o privi, și pe față i se putea citi o curiozitate vie, amestecată cu un aer de mulțumire.

---

[1] Monedă egală cu jumătate de napoleon. (N. T.)

Hârtia, care fusese înainte albă şi curată, era acum plină de rânduri dese, de un galben închis. Precum se ştie, comitetele îşi scriau mesajele cu cerneală simpatică şi literele nu apăreau decât după încălzire. Deobicei, pe cealaltă parte se scriau fraze nevinovate, spre a înşela autorităţile în cazul că ar pune mâna pe vreo scrisoare. Din nenorocire, o taină ştiută de mai mulţi nu poate fi păstrată, şi isteţul Zamanov o aflase.

Scrisoarea, semnată de preşedintele Socolov, arăta activitatea şi intenţiile comitetului din Beala-Cercva.

După citirea atentă a acestei scrisori, pe faţa schimonosită a lui Zamanov se zări un zâmbet nehotărît. Scoase un creion şi însemnă ceva pe câmpul alb rămas sub semnătura preşedintelui.

Şi ieşi grăbit, pornind către conac.

6

UN SUFLET DE FEMEIE

De îndată ce Stefciov plecă dela socrii săi spre a se duce la conac, ieşi după el şi soţia sa.

Ploaia, care începuse de după masă, deşi mai măruntă acum, tot mai ţinea şi părea că se va prelungi până seara, pentrucă cerul era acoperit cu nori grei şi deşi.

Adăpostită sub umbrelă, păşea grăbită pe stradă. Era atât de buimăcită şi de turburată, încât nu răspunse niciunuia dintre cei care o salutară şi nici nu-şi dădea seama că ploaia care cădea pieziş bătută de vânt, îi uda toată partea dreaptă, până la umăr. Ajunse repede în piaţa bisericii, prin curtea căreia se trecea spre mitocul călugăresc.

Se opri sub o streşină şi rămase năucită neştiind dece venise aci — apucase o direcţie cu totul opusă locuinţei lui Stefciov. Îşi aminti că pornise să-l salveze pe Socolov dela o primejdie imediată. Deabia acum îşi dădea seama cât demult îl iubea! Se hotărîse să-l ajute fără a sta pe gânduri, nu ştia nici ea cum, împinsă de o putere ascunsă.

Se trezi abia aci şi, uimită, se gândi cum să-l ajute. Îşi dădea seama cât de greu era. Ştia că Stefciov se afla acum la bei, cerând arestarea lui Socolov; ştia că Socolov era la bai Micio, la şedinţă. Dar cum să-i dea de veste de primejdia care-l

păştea? Să se ducă singură, în grabă, până la bai Micio, să facă o vizită soţiei acestuia şi să-i spună cum stau lucrurile, ar fi fost neplăcut, necuviincios, aproape o nebunie. Pe o ploaie ca asta să se ducă în vizită la o femeie care nu-i era prietenă şi al cărei soţ era certat cu tatăl ei din pricina unui proces, ar fi fost destul de înjositor şi de urît. Şi apoi, cum să deschidă gura şi să-i spună că ea, nevasta lui Stefciov, îi purta atâta grijă lui Socolov — om tânăr şi simpatic, dar cam uşuratic — încât trecea peste orice cuviinţă sau prejudecată numai şi numai ca să-i fie de folos... Afară de aceasta, l-ar fi compromis fără să vrea şi pe soţul ei, făcându-l să apară ca trădător, desonorându-l! Chiar dacă ar fi ascuns numele trădătorului, oricine şi-ar fi putut închipui că Stefciov îi vânduse pe aceia pe care ea voia să-i salveze. In orice caz, lumea tot l-ar fi văzut mergând la conac. Doamne, dece era bărbatul ei atât de rău?... Toate aceste gânduri îi trecură ca un fulger prin minte. Nu, era ceva urît, prea urît, cu neputinţă de înfăptuit! Şi ploaia cădea tot mai repede, în timp ce ea stătea sub streaşină, ostatecă slabă şi neputincioasă ce nu ştia ce să facă. De-ar fi zărit cel puţin un cunoscut, să-l trimeată să le spună vestea!

Nu trecea nimeni însă la ora asta. Turna cu găleata. Apa curgea din nori şi atât străzile, cât şi piaţa erau pustii. Oftă cu un aer desnădăjduit. Işi dădu seama de situaţia nenorocită în care se afla, de neputinţa ei de a schimba soarta. Rămăsese în stradă, sub o streaşină, când n'ar fi avut decât douăzeci de paşi de făcut ca să intre în mitoc, la mătuşa ei. Dar ştia prea bine că n'avea ce căuta acolo, că n'ar fi primit niciun ajutor dela ea, că nu acesta îi era drumul! N'ar fi putut rămâne o clipă la mătuşa ei, ascultându-i vorbele deşarte, când inima ei fierbea de amărăciune şi când grija pentru Socolov o făcea să înnebunească. In situaţia ei atât de tristă, un singur lucru o mai liniştea: ploaia torenţială, care o silise să rămână aci, oprise fără îndoială şi oamenii poliţiei la conac; era încredinţată că Socolov nu fusese încă prins şi că prin urmare, tot mai era o nădejde cât de mică.

Deodată un gând îi lumină mintea: „Să mă duc la mătuşa Netcovici, îşi zise ea, şi să-i trimit veste prin Taşo.“ Intr'adevăr, mătuşei Netcoviţa, care locuia în apropiere, Lalca ar fi putut să-i destăinuiască totul, ca unui suflet apropiat, şi să încredinţeze fiului ei, fără nicio teamă, această misiune delicată.

Işi părăsi adăpostul, pornind cutezătoare înainte prin

ploaie şi lapoviţă. Trecu prin apa turbure, care crescuse pe neaşteptate şi îi ajungea acum până la glesne, urmându-şi drumul, în sus prin piaţă, izbită în faţă de ploaie şi de vânt.

Când sosi la mătuşa ei, era udă leoarcă. Aceasta o primi uimită, văzând-o venind pe o astfel de vreme.

— Vai, vai, cum te-ai udat! Unde ai pornit pe o vreme ca asta? Scoate-ţi haina, că eşti leoarcă! îi spuse mătuşa întâmpinând-o pe prispă.

— Taşo e acasă, mătuşico?

— A plecat de azi dimineaţă... Haimana, nu-l ştii? Dar ce ai nevoie de el?

— Rămâi sănătoasă tuşă, şi Lalca îşi luă din nou umbrela. Se clătina de parcă ar fi fost beată.

— Incotro, încotro? strigă mirată mătuşă-sa.

Lalca fugi în stradă.

Din fericire, ploaia încetase, cerul se însenină în parte şi soarele apăru din nou, strălucitor.

O pânză subţire de apă, aproape nevăzută, tot se mai cernea prin văzduhul liniştit şi strălucea în soare ca firele unui păianjen uriaş. Un curcubeu minunat se ivi pe cer, înmuindu-şi una din marginile colorate în întunericul munţilor. Vârfurile înfrunzite ale copacilor de prin curţi părură mai verzi, mai tinere şi mai vesele; norii se împrăştiară în grabă; azurul luminos al cerului se desfăşura, biruitor.

Pe străzi apărură câţiva trecători. Lalca se simţi mai înviorată şi inima i se uşură. Curcubeul acesta care înveselea cerul îi revărsa nădejde în suflet. Cu inima tremurândă se uita ţintă la toţi cei pe care îi întâlnea, doar o zări un cunoscut.

Deodată îşi aminti de Colcio, orbul, care prin jertfa sa îl scăpase pe Ogneanov dintr'o primejdie asemănătoare.

— Doamne, unde să dau acum de Colcio! suspină ea, aruncând priviri furburate asupra trecătorilor străini şi nepăsători.

Intâmplarea, care se joacă adesea cu oamenii şi dă cele mai ciudate şi năstruşnice întorsături soartei, îşi arăta şi de astă dată puterea: la vreo cincizeci de paşi de ea, îl zări pe Colcio, care păşea încet, dibuind cu bastonul într'o mână şi cu umbrela încă deschisă în cealaltă.

Bucuroasă, nerăbdătoare, Lalca se abătu din drumul ei şi porni să-l ajungă. Orbul ajunsese tocmai pe strada care ducea la Beizadeaua; bănui că se ducea chiar acolo, deoarece Lalca ştia dela Rada că şi Colcio avea voie să asiste la şedinţele comi-

tetului, şi că nu lăsa să-i scape niciuna. Se grăbi şi zori paşii până ce se pomeni aproape fugind. Îşi aţintea ochii asupra pardesiului lui de stofă neagră, prea lung pentru el, şi asupra umbrelei mari pe care o ţinea deschisă. Nu mai vedea pe nimeni: nici pe Bârzobegunek, care o salută cu mâna stângă, nici pe Hagi Smion care îi strigă ceva de peste drum; chiar dacă s'ar fi întâlnit cu Stefciov, şi tot nu l-ar fi recunoscut. După vreo două-trei minute, Lalca îl ajunse pe Colcio. Acesta mergea înainte liniştit cu aerul visător al orbilor. Apropiindu-se de el, ea se uită în jur: nu era niciun martor de temut. Şopti încet:

— Colcio, Colcio!

Dar, din pricina emoţiei, glasul i se pierdu până într'atât, încât nici ea nu izbuti să-l audă.

Colcio se abătu şi intră în cismăria lui Ivan Dudito. Dispăruse atât de repede şi pe neaşteptate, încât Lalcăi i se păru că vreo forţă nevăzută îl răpise şi-l vârîse prin uşa deschisă, în prăvălie.

Lalca rămase din nou singură; singură în mijlocul străzii însufleţite, care i se părea totuşi pustie. In mijlocul acestei pustietăţi zări doar un punct negru: un jandarm cu arma la umăr. Dar ei i se păru că erau cinci, zece, douăzeci, o ceată întreagă de jandarmi. Se simţi ameţită, gândurile îi clocoteau, nu-şi putea da seama dacă era trează sau dormea. Păşea înainte, cu mintea goală.

Nu-şi mai aminti prin ce străzi a trecut, cum şi când s'a pomenit acasă, cuprinsă toată de fierbinţeală: capul îi vuia, toate încheie'urile păreau că se desfac. Simţea o slăbiciune nemaipomenită şi îi era atât de rău, încât abia intrată în casă se prăbuşi pe mindir.

Lalca fu cuprinsă de friguri puternice care, în scurt timp, aveau s'o ducă în mormânt...

7

COMITETUL

De data aceasta şedinţa, în loc să se ţină în grădina lui Micio, sub mărul şi merişorii aceia înalţi, s'a ţinut din pricina ploaiei, în odaia lui.

Omul lui Stefciov văzuse bine.

Pe mindirele joase şedeau membrii, vreo zece la număr. Printre ei se aflau şi câteva dintre cunoştinţele noastre. In primul rând, gazda, apoi preşedintele Socolov, părintele Dimo, Frangov, Popov, Nicolai Nedcovici, Candov — care fu întâmpinat cu aplauze — precum şi domnul Fraţiu care se întorsese de Paşti din România şi care fusese reprimit după multe rugăminţi şi pocăiri. Domnul Fraţiu fugise în România imediat după cele petrecute de Sfântul Andrei, şi-şi dăduse cuvântul că nu se va mai amesteca în treburile politice. Ajunsese cu bine la Bucureşti unde, văzându-se în siguranţă, devenise din nou patriot şi înflăcărat republican şi se prezentase emigranţilor ca o victimă fugită de sub streang. Scrisese apoi un articol, fără să-l semneze însă, în care cerea ca Bulgaria să devină republică. Caravelov[1] însă, preocupat de înfăptuirea unei federaţii balcanice sub prinţul Milan, nu-i luase în seamă memorabilul articol şi refuzase să-l publice. Fraţiu îl prezentase lui Botev[2] pentru „Zname" — dar şi acolo avu aceeaşi soartă (Botev visa pe vremea aceea un socialism universal). Atunci domnul Fraţiu se fotografiase în costum de revoluţionar, înnarmat şi burzuluit ca un arici. Dar gândise după un timp că difuzarea acestor fotografii compromiţătoare n'ar fi lucru prudent, aşa că avură aceeasi soartă ca şi articolele sale republicane...

Ceilalţi membri de faţă erau: Iliu Strangiov, cismar, fost internat, un om foarte crud; Hristo Vragov, negustor, Dimo Capasăzul, căruia i se mai spunea Bezportev sau Redactorul, cismar de meserie, şchiop şi conspirator fără astâmpăr.

Lipsea un singur membru: Pencio Diamandiev. Se dusese la K. Făcuse drumul ca să cumpere arme pentru o sută de lire, în loc să ducă banii lui Tosun-bei, aşa cum i se poruncise.

Se înopta.

Deşi începuse la prânz, şedinţa nu se sfârşise încă şi pe cât se părea avea să ţină toată noaptea. Elocvenţa şi tonul înflăcărat al lui Cableşcov îmbătau sufletele celor de faţă care îl ascultau de două ceasuri cu gurile căscate, fără a scoate un cuvânt.

---

[1] Liuben Caravelov (1837—1879), scriitor, om politic şi ziarist, este una dintre cele mai reprezentative figuri ale epocii premergătoare eliberării Bulgariei. (N. T.)

[2] Hristo Botev, considerat drept cel mai mare poet al Bulgariei, a fost unul dintre apostolii libertăţii poporului său. A murit ucis în ziua de 17 Mai 1876, pe când încerca să răscoale poporul. (N. T.)

Cableşcov, una din figurile cele mai simpatice şi mai originale ale „apostolilor" care au pregătit mişcarea din Aprilie 1876, era un tânăr de douăzeci şi şase de ani, de statură mijlocie, foarte slab şi uscăţiv, cu o faţă palidă, brună, cu mustăţile abia mijite şi cu părul negru ca tăciunele, prin care îşi trecea mereu degetele, spre a şi-l aşeza; dar cârlionţii, ciufuliţi, îi cădeau mereu peste fruntea largă, inteligentă. Ochii săi vioi, cu o privire aprinsă, pătrunzătoare, în care strălucea când inspiraţia proorocului, când cucernicia preotului, luminau şi înnobilau chipul stors de friguri şi istovit de muncă şi veghe. Nimeni nu putea rezista privirii sale în care se reflecta, ca într'o oglindă, un suflet mare, înflăcărat, greu de închipuit în trupul acela slab şi puţintel.

Purta un pardesiu de stofă albastră, pantaloni şi vestă neagră, roase de necontenitele călătorii făcute călare. Se plimba întruna, de colo până colo, prin casă şi continua să vorbească înfocat, întrerupt adesea de o tusă stăruitoare.

— Da, adevăratul sprijin nu-l putem găsi decât în noi înşine. Suntem atât de puternici încât vom înfrunta singuri Turcia în descompunere. Turcia este slabă, distrusă din punct de vedere economic; poporul turc a sărăcit şi va sta deoparte. Şi el suferă sub jug. Armata e demoralizată şi nu prezintă nicio importanţă. Luaţi, de exemplu, răscoala din Herţegovina; mii şi mii de ostaşi sunt trimişi acolo, şi revolta este încă în toi. Şi cine o face? O mână de oameni! Ce se va întâmpla cu acest stat destrămat şi speriat, când ne vom răscula noi?... Noi, care vom ridica o sută de mii de oameni deodată! Să trimeată atunci... pentru cine mai întâi? Şi apoi, numai noi vom fi? La hotarul ei dinspre soare apune, se află Serbia şi vulturii muntenegreni, gata să năvălească; în spatele lor stau grecii, care nu vor rămâne cu mâinile în sân... Bosnia şi Herţegovina vor lua foc dela un capăt la altul; Creta, şi ea... Mai adăugaţi la aceasta şi revoluţia din Ţarigrad, care abia aşteaptă o turburare ca să-l detroneze pe sultanul Azis... Pretutindeni, haos... Răscoala noastră va fi prohodul imperiului turcesc!...

Şi ochii lui străluceau în întuneric ca jăraticul.

— Ai uitat ceva, zise Micio Beizadeaua. Rusia! Vine el, Ivan în sbor dinspre miazănoapte către Ţarigrad şi... s'a zis cu turcii! Prorocirea se va împlini, cuvânt cu cuvânt.

Se referea la prorocirile faimosului Martin Zadec, în care avea o încredere oarbă.

— Ce regiuni vor fi gata de răscoală? întrebă Frangov.

— Intreaga Bulgarie! răspunse Cableşcov. Plovdivul şi regiunea Bazargicului se pregătesc; satele din munţii Rodopi cu Batac, se înarmează în ascuns; Târnovo, Gabrovo şi Sumenul vor încendia Bulgaria de răsărit; în cea de apus nu există picior de soldat... Coprivştiţa, cu Panaghiurişte şi Strelcea, vor ocupa trecătorile munţilor Sredna Gora; voi şi vecinii voştri veţi pune stăpânire pe Balcani, şi Balcanii sunt o cetate pe care niciun milion de soldaţi n'o vor pu'ea cuceri! Se va ridica Bulgaria ca un singur om. Răscoala noastră va fi o minune în istoria Europei! Europa îşi va muşca buzele! Vă asigur că Poarta nici nu va recurge la înnăbuşire armată. Va cădea la învoială cu noi... Nu există altă salvare pentru ea...

Cableşcov vorbea cu înflăcărare. Ca un om cult, vedea desigur clar situaţia, pe care o prezenta însă într'o formă amăgitoare. Era sedus de forţa ideii sale şi toate mijloacele i se păreau îngăduite pentru izbândirea ei. Asigurările îndrăzneţe, dar sincere, pe care le dădea, porneau numai din credinţa lui nesdruncinată în dreptatea cauzei căreia îşi închinase toate străduinţele, şi aceste asigurări păreau atât de convingătoare, încât nu ridicară nicio obiecţie. Toţi credeau în cele spuse de Cableşcov, toţi credeau că aşa se vor petrece lucrurile.

— Ce condiţiuni vom putea prezenta Porţii dacă va intra în tratative? întrebă Popov.

— Ce tărâţe va mânca să nu intre? observă părintele Dimcio.

— O să-i ardă pământul sub picioare, zise Bezportev.

— Asta se va stabili la urmă, răspunse Cableşcov; pentru moment, însă, iată la ce ne gândim: Bulgaria, dela Dunăre până la Arda şi de la Marea Neagră până la marea Egee, principat depinzând de sultan, cu administraţie internă autonomă. Exarhatul, aşa cum este; Turciei, un impozit stabilit; armata bulgărească, jumătate ofiţeri turci, la început...

— Dar prinţul? întrebă Hristo Vragov.

— Da, prinţul! adăugă Bezportev.

— Un prinţ european!

— Măi!

— Dar n'ai pomenit nimic de Rusia; oare ne va ajuta şi ea, aşa cum spune bai Micio? interveni părintele.

— Nu fii copil, măi părinte, îl certă Micio încruntat. D'apoi,

se poate altfel?... Generalii ruşi chiar de pe acum stau şi aşteaptă la Bucureşti!

Şi se uită întrebător la Cableşcov. Toţi îşi îndreptară privirile spre acesta, aşteptând să audă adeverirea spuselor lui bai Micio.

Cableşcov pricepu; îşi luă un aer misterios şi rosti încet şi confidenţial.

— Să se tragă numai primul foc de armă şi vulturul bicefal îşi va întinde aripile asupra noastră!

Şi se uită triumfător în jur.

Toate feţele se luminară.

— Eu cred, reluă domnul Fraţiu, că ar fi mai bună republica. S'ar putea numi „Republica Balcanică".

— Dece nu imperiu? observă Frangov.

— O, să nu ţi se aplece! zise popa Dimcio. Altă mâncare nu vrei?

— Măi, ce o fi, să fie, numai să ne eliberăm.

— Şi eu sunt pentru republică, grăi un altul.

— Precum am mai spus, asta e altă chestiune... Cum o să ne guvernăm, cine va fi prinţ, şi celelalte, să le lăsăm pe seama lui Gorciacov. Lasă-i pe diplomaţi să-şi bată capul, zise Micio Beizadeaua.

— Ei, ei, domnilor, strigă Socolov, destul aţi bătut câmpii şi aţi făcut diplomaţie! Timpul e preţios. Mâine va bubui tunul şi nu noi vom rezolva problema în Balcani... Acum ne aşteaptă munca... Ducă-se la dracul republicele!... Nu puneţi carul înaintea boilor... Eu propun un lucru: să lăsăm dracului diplomaţia în şedinţele noastre; locul ei e la cafeneaua lui Ganco.

— Aşa-i, zise Cableşcov, nu avem nevoie de vorbe, domnilor, ci de muncă... Eu v'am expus situaţia, acum să vedem ce faceţi dumneavoastră. Să nu pierdem nicio clipă.

— Adevărat, avem slăbiciunea asta că ne ţinem de diplomaţie. Şi Boicio, dumnezeu să-l ierte, de câte ori nu ne mai dojenea! Dar aşa-i firea omenilor dela Beala-Cerova, zise bai Micio.

— Ah, domnilor, mult aţi pierdut prin dispariţia lui Ogneanov, şi voi şi Bulgaria, zise Cableşcov mişcat şi oftă adânc.

Amintirea lui Ogneanov pluti, apăsătoare, asupra tuturor. Pierderea sa lăsa în mijlocul lor un gol ca o prăpastie.

Se uitară unul la altul şi gânduri întunecate îi năpădiră. Figura tragică a lui Ogneanov se înălţa în faţa lor, puternică şi

însângerată, dar ivită parcă din alte culmi. O povară grea le apăsa inimile. Parcă îi mustra conştiinţa că ei trăiesc în timp ce eroul lor murise.

8

TURBURAREA LUI COLCIO

Sgomotul unor paşi grăbiţi pe prispa casei le atrase luarea aminte. Se ridicară şi priviră pe fereastră, dar paşii se şi auzeau în dosul uşii.

— Trebue să fie Colcio! zise Nedcovici.

— Ei, aşi! ripostă Micio; cum ar putea fugi un orb atât de repede?

— E ceva necurat aici, observă popa Dimcio.

Cei de faţă încremeniră. Se auziră bătăi în uşă sau, mai bine zis, uşa fu smulsă din ţâţâni.

Colcio năvăli înăuntru ca o vijelie. Se înnăbuşea.

Toţi aşteptau înmărmuriţi.

— Sunt numai de ai noştri aici? întrebă el cu vocea tăiată.

— Numai de ai noştri. Ce-i Colcio? întrebă bai Micio.

— Urra! Trăiască! Slavă şi bucurie! Bucuraţi-vă, fraţilor! Innebuniţi, că o să înnebunesc şi eu! striga Colcio ca ieşit din minţi. Işi arunca fesul în aer, bătea din palme, sărea în sus de un cot, dibui la întâmplare braţul lui bai Micio şi începu să-l sărute pe gură, pe obraji, pe urechi, pe umeri, înnăbuşindu-l. Bai Micio se retrase, zăpăcit. Accesul acesta de bucurie, nefiresc, isteric, îi năuci pe toţi. Crezură că bietul orb şi-a ieşit din minţi.

— Ce ţi s'a întâmplat, măi Colciule? întrebă compătimitor doctorul, încercând să-i citească pe chip semnele nebuniei.

— Măi, nu ghiciţi nimic? Trăieşte! strigă Colcio, aruncându-se acum asupra doctorului! Ura! Contele meu trăieşte.

— Cine? Boicio?

Intrebarea pornise în aceeaşi clipă din zece guri.

— Trăieşte!

— Colcio, faci pe nebunul sau te-a necăjit cineva? zise aspru bai Micio.

— Trăieşte, bai Micio, trăieşte! I-am strâns mâna, i-am pipăit obrazul, i-am auzit glasul, aproape că l-am şi văzut! Tot nu credeţi?

Vorbele lui păreau convingătoare. Se priviră miraţi...

— Unde este?

— Aşteaptă la poartă. M'a trimis să vă dau de veste... A pus mâna pe mine în clipa când deschideam poarta. L-am cunoscut după mâini...

In clipa aceea poarta casei se întredeschise şi intră un ţăran. Purta o căciulă roasă, era înfăşurat într'o zeghe largă din păr de capră şi avea doi pui în mână. Un ochi, probabil bolnav, îi era legat cu o cârpă.

Altădată nu i-ar fi trecut nimănui prin minte că ţăranul acesta ar putea fi Ogneanov. Acum însă, îl recunoscură toţi deodată. Il recunoscură mai mult cu inima decât cu ochii.

Micio sări spre portiţă şi zise cu o prefăcută linişte:

— Bai Petco, ia vino, frate, vino, să te vedem ce mai faci!

Insă vocea bietului vicepresedinte era răguşită şi surdă, de parcă îl strângea cineva de beregată.

Ogneanov străbătu încet curtea noroioasă din cauza ploii, urcă cu greu scările şi zise încet :

— O să-ţi murdăresc mindirul cu opincile, bai Micio, dar iartă-mă...

Şi Ogneanov păşi în odaie.

Se repeziră care mai de care să-l strângă în braţe pe cel înviat. Intrebări, strigăte, declaratii, mirări, bucurie! Ogneanov rămânea, în aparenţă, cel mai liniştit.

Când se mai potoliră, bai Micio zise înlăcrimat:

— Domnule preşedinte, poftеşte din nou la locul dumitale, că şedinţa nu s'a sfârşit încă!

— Primesc, dar numai pentru azi, zise Boicio zâmbind şi se aşeză.

Văzură că şi ochii lui erau înlăcrimaţi. Primirea caldă a prietenilor şi a tovarăşilor săi îl mişcase până în adâncul sufletului.

Bai Micio arătă spre Candov şi zise:

— Iată, de azi ne este şi Candov frate.

Ogneanov întâlni privirea studentului.

— Domnule Candov, Bulgaria merită să muncim pentru ea!

— Chiar să şi murim, răspunse Candov.

Iar bai Micio nu se mai sătura privindu-l pe Ogneanov.

— Acum, nu te mai lăsăm atât de uşor, Boicio! zise el şi ieşi pe prispă de unde strigă: „Velizarie! Adu din pivniţă douăzeci de bâte şi înşiră-le aci!"

Fiul său aduse din ascunzătoare douăzeci de puști și le așeză în dosul ușei.

— Incuie acum poarta cu cheia și pune și lacătul.

9

OGNEANOV PREZIDEAZA

Ședința continuă sub conducerea lui Boicio.

Cableșcov plecă. Il apucaseră frigurile.

Fură discutate probleme extrem de importante, printre care și aceea a apărării orașului, deoarece locuitorii erau într'o necontenită alarmă din pricina svonurilor despre un atac turcesc. Gancio Popov fu însărcinat cu organizarea gardei secrete, care urma să facă de pază noaptea pe la periferia orașului. Se mai luară felurite măsuri pentru înșelarea vigilenței poliției. Se dădu citire scrisorii comitetului din Panaghiurište. Era o scrisoare lungă și cuprindea o mulțime de instrucțiuni, ordine și dispoziții către comitet, ale cărui acțiuni trebuiau coordonate cu planul general al organizării răscoalei. Scrisoarea era semnată de Bencovschi. Strangiov prezentă o evidență a cartușelor și a prafului de pușcă primit și distribuit, precum și una a rezervei de arme încă neachitate și reținute din cauza aceasta la K.

— Vasăzica, înarmarea merge bine, observă Ogneanov.

— Putem să înfruntăm un batalion întreg și să ne menținem douăzeci de zile în tranșee, zise părintele Dimo.

Bineînțeles că nu existau niciun fel de tranșee, dar așa spunea popa îngrăditurilor dintre grădinile de zarzavat de la marginea orașului.

— Dar dacă bat cu tunurile? întrebă Nedcovici.

— Ar fi prost! zise popa Dimo îngrijorat.

— Am putea avea și noi un tun, spuse domnul Fratiu; eu unul, dăruesc cu dragă inimă piua noastră de lemn. O să tragă ca un tun adevărat marca Krupp... Să doneze și alții! In felul acesta vom avea o artilerie întreagă. Și Fratiu se uită mândru în jurul său.

— Piua ta nu e bună de nimic. Ar fi caraghios dacă ne-am apuca să strângem toate căldările desfundate, obiectă Ogneanov. Dar că ne trebue tunuri, asta e adevărat! O singură detunătură,

şi moralul inamicului ar fi puternic sdruncinat... Se pot face tunuri din trunchiuri de cireş, bine scobite şi încercuite cu doage de fer. Tunuri ca astea au fost folosite şi în răscoalele polonejilor.

Părerea lui Ogneanov fu aprobată şi primită în unanimitate.

— Ştie Bucce să facă, zise Micio.

— Bucce? Ne cunoaştem, strigă Ogneanov.

— Îl cunoşti pe dogar? Minunat! zise doctorul.

— Dar trunchiuri de cireş? Cine îşi va tăia cireşii? întrebă Vragov.

— E. ăsta nu-i lucru mare! zise Nedcovici; mă însărcinez eu cu treaba asta.

— De acord! Cu organizarea artileriei e însărcinat Nedcovici, zise Ogneanov, zâmbind.

— Acum, să trecem la altă chestiune. Gancio, ce mai avem de discutat?

— Problema cea mai importantă, şi anume a banilor. Nicolcio din K. ne-a trimis vorbă că va trebui să achităm cel mai târziu până mâine dimineaţă restul pentru puşti şi să le ridicăm imediat pentru a ale aduce aci: se teme să le mai ţie în prăvălie... Crede că turcii au mirosit ceva.

— Asta-i important, zise Ogneanov. Trebue să ne grăbim. Omul ar putea s'o păţească urît dacă armele ar fi descoperite la el. Ar mai păţi-o şi alţii...

— Asta ca asta, dar pierdem şi suta de lire pe care am trimis-o, observă Socolov.

— Trebue să scoatem armele cât mai curând şi să le ascundem aci, în timpul nopţii... Câte lire mai trebuesc? zise Ogneanov.

— Vreo două sute!

— Le aveţi? întrebă Ogneanov.

Comitetul se ocupă serios de această chestiune. Se făcu propunerea ca suma să fie adunată prin donaţii, dar fu respinsă ca nerealizabilă. Micio Beizadeaua fu de părere ca banii să fie luaţi din fondurile şcolii, urmând să fie restituiţi comunităţii de viitorul guvern, dar ceilalţi se împotriviră. Un altul se gândi să se împrumute cu toţii la Curcă. Propunerea aceasta păru şi mai nepotrivită. Problema banilor, deşi cea mai importantă, nu-şi găsea nicio soluţie.

Toate aceste griji, care trezesc azi zâmbete, erau frământate pe atunci de oameni foarte serioşi. Strălucirea ameţitoare şi

noutatea acțiunii, privite prin prizma fanteziei, le întuneca rațiunea. Numai o credință fanatică poate zăpăci până într'atât mintea.

Ogneanov îi asculta posomorît.

— Găsesc eu bani! zise el deodată.

Toți îl priviră mirați.

— De unde îi vei lua? întrebă fără să vrea Vraga.

— Treaba mea! răspunse Ogneanov.

Răspunsul acesta curmă celelalte întrebări.

Gancio Popov ceru cuvântul.

— Domnilor, s'a făcut târziu, așa că înainte de a ridica ședința, mai avem de pus ceva la punct. Sunt câțiva membri noi care n'au semnat încă procesul verbal al conspirației. Să poftească la semnat.

Și le întinse hârtia.

Noii membrii erau Vragov, domnul Frațiu și Candov.

Ultimii semnară fără șovăire, dar primul o făcu după o luptă cu sine însuși.

— Fraților, spuse el turburat, dar dacă hârtia aceasta va fi găsită? Mă prăpădesc, pentru bunul dumnezeu!...

— Cum, „pentru bunul dumnezeu"? Nu ești conspirator și revoluționar? întrebă Frangov.

— Sunt, măi fraților, dar am casă...

— Și noi avem. Iscălește, ca să avem negru pe alb! zise supărat popa Dimcio.

— Rușine, Vragov! spuse aspru Ogneanov.

Vragov semnă, foarte abătut. Dar în loc de „Hristo Vragov", cum se iscălea în scrisorile comerciale, scrise: „Risto Vragala", așa cum i se rostea numele. Se folosise de acest șiretlic pentru orice eventualitate...

10

UN SPION DIN ANUL 1876

Afară se întunecase deabinelea.

— Domnule președinte, zise Candov care tăcuse până atunci, cer cuvântul.

— Și eu voiam să-l cer, spuse domnul Frațiu, ca să propun ridicarea ședinței.

Interveniră şi alţii în sprijinul lui Fraţiu.

— Cer cuvântul! Am de făcut o propunere în legătură cu Stefciov, repetă apăsat studentul.

— Bine că mi-am adus aminte, îl întrerupse Frangov. Azi, Stefciov a fost la conac unde a stat de vorbă cu beiul şi cu Zamanov... Iar omul lui, Racico Puturosul, a dat târcoale pe aci, ca să vadă cine intră pe portiţa cea mică a grădinei.

— Racico? exclamă Ogneanov. Îl cunosc pe idiotul ăsta. E dela hanul din Carnare...

— Cum, e adevărat că l-ai legat? Povestea el aşa ceva, dar cine l-a crezut? Doar ştiam că muriseşi. Şi cum părea cam năuc...

— Tot ce a povestit, e adevărat, zise Ogneanov, care în scurta lui istorisire uitase să mai pomenească de acest mic incident. Dar să lăsăm asta... Vasăzică, Stefciov spionează mai departe? Ah, canalia!

Şi faţa lui Ogneanov se aprinse de indignare.

— Cer cuvântul! strigă Candov.

— Vorbeşte, Candov! zise Ogneanov.

— Ştiu foarte precis că Stefciov l-a trădat pe Ogneanov şi că el este cauza tuturor nenorocirilor! spuse studentul.

Se uită la Ogneanov şi ochii îi străluceau.

— Nu, nu-i Stefciov, ci Muncio, spuseră cei de faţă.

— Domnilor, vă înşelaţi amarnic! şi studentul, sărind în picioare, le povesti agitat descoperirea pe care o făcuse întâmplător. In sprijinul cuvintelor sale aduse dovezi de netăgăduit. Se auziră strigăte de indignare şi chiar înjurături. Stefciov fusese demascat.

Ogneanov se aplecă, şi cutele de pe frunte i se adânciră de furie.

— Avea dreptate Bencovschi când spunea că suntem nişte babe!

— Iată că şi astăseară ne-a spionat!

— Cine ştie ce primejdie ne mai paşte.

— Facem totul prea făţiş, fără nicio acoperire. Mi-e teamă, zise Frangov.

— Ogneanov, tu ce părere ai? întrebă Socolov.

Ogneanov, cufundat în gânduri, tresări şi spuse:

— Părerea mea este că am făcut o prostie că nu l-am pus până acum pe Stefciov în imposibilitate de a mai trăda.

— Cum am putea-o face? întrebă popa Dimcio.

— Distrugându-l! Omorîndu-l!

— Statul revoluționar nu prevede altă pedeapsă, observă Popov.

Urmă o scurtă tăcere.

— Domnilor, sunt gata de a primi sarcina să-l ucid zilele acestea pe Stefciov! exclamă studentul.

Cu toții se uitară mirați la Candov.

— Candov! Te pripești! Stefciov îmi aparține; nimeni altul nu are acest drept! exclamă doctorul. Ochii îi dogoreau de o ură sălbatică.

— Cum? zise disperat Candov, eu m'am oferit primul și tot eu am descoperit uneltirile criminale...

— Stefciov trebue să piară de mâna mea; nu cedez nimănui acest drept, șopti Socolov.

Candov protestă.

— Să tragem la sorți! Să tragem la sorți! strigară câțiva dintre cei de față.

Dar nici Candov, nici Socolov nu se învoiră să tragă la sorți. Fiecare se temea că nu va câștiga el. Și ai fi zis că nu e vorba de uciderea unui om, ci de câștigarea unui tron.

Atunci Ogneanov spuse autoritar:

— Dacă e vorba cine are mai degrabă dreptul de a-l nimici pe acest trădător, a'unci eu trec înain'ea voastră. Eu sunt victima lui, eu am întâietate! Dar trebue să ridic o obiecție: cum această pedepsire poate dăuna cauzei noastre, o găsesc nepotrivită. Iată ce propun: sancționarea lui Stefciov să se aducă la îndeplinire în prima zi a revoluției, Stefciov să fie prima victimă.

Candov rămase desamăgit. Pe fața lui Socolov se citea mulțumirea triumfătorului; câteva clipe rămase pe gânduri, străin de tot ce se vorbea, cu privirea ațintită în gol. In cele din urmă, o strălucire neobișnuită i se aprinse în ochi, două cute adânci i se uniră pe frunte iar pe buze îi tremură un zâmbet diabolic.

Se sculă pe neașteptate, ieși afară și trimise vorbă lui Necio Pavlov să nu dea drumul Cleopatrei în noaptea aceea: avea nevoie de ea pentru Stefciov! Căci plănuise trădătorului o moarte îngrozitoare.

Când, după o clipă, se întoarse, se vorbea despre Zamanov.

— L-am întâlnit alaltăieri, venea din Plovdiv, zicea Gancio Popov. S'a apropiat deodată de mine și m'a întrebat drept în față, fără niciun înconjur: „Cum vă merge treaba?" Și mi-a făcut cu

ochiul, ca să-mi arate despre ce era vorba. Mi-a pus apoi tot felul de întrebări, doar-doar o scoate vreun cuvânt dela mine. Cât am stat cu el m'au trecut sudorile... Mă râcâia parcă la inimă: blestematul ăsta trebue să fi dibuit ceva!

— Să-l ia dracul de păgân, zise supărat Micio. Mi-e rudă, dar mi-e scârbă de el ca de un hoit.

— Câte mame n'a făcut să plângă, blestematul! zise popa Dimcio. Cel care va scăpa lumea de el, va ajunge curat ca un înger înaintea lui dumnezeu, chiar dacă ar fi fost înfundat până la gât în păcate.

Şi popa Dimcio ridică cuvios o ploscută de rachiu, pe care o scosese dela brâu, şi o întinse lui Strangiov.

In acest timp cineva bătu cu putere în uşă. Tresăriră cu toţii. Gândul unei trădări le trecu prin minte. Socolov puse mâna pe pistol şi se repezi la uşă.

— Cine e? întrebă el.

Răspunse o voce sfioasă:

— Deschideţi! A fost Zamanov pe aci, şopti soţia lui Micio.

Oricât de încet fuseseră rostite aceste cuvinte, numele fatal ajunsese la urechile celorlalţi, făcându-i să se cutremure.

Doctorul încuie din nou uşa, se duse la icoană şi desfăcu o scrisoare, ca s'o citească la lumina candelei.

După o clipă se întoarse schimbat la faţă spre cei din încăpere. Buzele aproape că i se lipiseră de teamă şi uimire. Inimile tuturora băteau să se spargă.

— Trădare? întrebară din ochi cu toţii.

— Ce-i cu scrisoarea asta? spuse Ogneanov.

— Ni se înapoiază o scrisoare de a noastră, pe care am trimis-o alaltăieri comitetului din Panaghiurişte. Iată, uitaţi-vă şi voi, dela cine e.

Şi îi întinse scrisoarea lui Ogneanov.

— Citeşte rândurile astea, adăugă el, şi arătă în partea stângă a semnăturii.

Ogneanov citi următoarele:

Domnule Preşedinte!

Rău faceţi că vă pierdeţi corespondenţa pe drumuri ca s'o găsească chir Stefciov. Azi i-am luat din mâini scrisoarea de faţă pe când ne aflam la bei, căruia i-am tradus pe turceşte pagina în care e vorba de belladona; partea cealaltă,

am citit-o singur la mine, după ce am încălzit-o puțin la foc. Nu vă speriați. Era să se mai abată și altă furtună asupra capetelor voastre în seara asta, dar s'a risipit. Să-mi mulțumiți mie! Intruniți-vă în altă parte și mai în taină. Izbândă bună și biruință!

Spionul și trădătorul bulgar
H. Zamanov

Rămaseră cu toții uimiți.

— Cum de a ajuns scrisoarea asta în mâinile lui Stefciov? întrebă indignat Ogneanov, după ce se mai desmetici.

— A luat-o Pencio s'o dea curierului nostru. Se vede că a pierdut-o, lămuri doctorul. (Intr'adevăr, scrisoarea căzuse pe stradă, când servitoarea ciorbagiului Iordan scuturase pe fereastră haina lui Pencio. Pencio nu observase însă că-i lipsea din buzunar).

— Și tocmai Stefciov s'o găsească!

— S'ar părea că îi datorăm lui Zamanov mai mult decât ne închipuim, observă Gancio Popov. Pentrucă văd că mai pomenește de o altă furtună. Nu cumva urma să fim atacați și arestați?... Ați auzit doar că Stefciov a fost la conac și că un om de-al lui ne-a spionat pe când intram aci?

— Vasăzică, în omul acesta există și sentimente nobile! se minună Ogneanov.

— Și un adânc patriotism, precum vedeți. Salvându-ne pe noi, el s'a expus singur prin semnătura sa, zise Nedcov'ci.

— Domnilor, grăi solemn Ogneanov, acesta este un semn al vremii! Dacă până și spionii oficiali ai turcilor devin patrioți și ne sunt aliați, aceasta înseamnă că activăm într'un moment măreț, că sufletul poporului este pregătit și că poporul este gata pentru o luptă minunată!

— De aci înainte, Zamanov va fi pentru mine un sfânt, rosti mișcat bai Micio.

Și pe figurile tuturora, atât de îngrozite cu puțin înainte, coborî liniștea și bucuria. Trebue să spunem că nenorocitul de Zamanov nu săvârșise în realitate nicio trădare politică. Imbrățișase cariera de spion numai pentru a stoarce bani și dela turci și dela bulgari.

Spre a se impune acestora din urmă, nu ținea seamă de amenințări, dar nu mergea mai departe. Cu toate că nu mai avea

mândrie, conştiinţa lui trăia încă. Desigur că nenorocitul nu era făcut pentru a fi spion, dar împrejurări potrivnice îl siliseră să se vâre în noroi. Trebue să mai adăugăm că înainte de a restitui comitetului scrisoarea, îl convinsese pe bei să amâne atacul.

Işi dădu sfârşitul în exil, în Asia, tocmai pe vremea când se semna amnistia dela San Stefano.

11

VICHENTIE

Ogneanov ură noapte bună tovarăşilor săi şi o luă spre marginea oraşului. Nu după mult timp ajunse la capătul străzii şi o apucă pe drumul către mânăstire. In jurul său natura era cufundată într'un somn adânc. Nucii şi tufele de lângă drum, pierdute în umbră, îşi şopteau somnoroase; sgomotul surd al depărtatelor cascade de munte se răspândea în tăcerea nopţii întocmai ca ecoul unei melodii de serafimi, nemaiauzite în ceruri. Silueta uriaşă şi întunecată a Balcanilor, pe care noaptea îi făcea să pară mai aproape, se înalţa în tăcere printre stele.

Ogneanov se opri la poarta cea mare a mânăstirii şi bătu. Deschise un servitor, căruia Boicio îi spuse că era unchiul diaconului. Doi dulăi puternici, dintre câinii mânăstirii, se năpustiră asupra oaspetelui întârziat, dar recunoscându-l se potoliră şi începură să dea din coadă. Intră încet şi prin cea de a doua poartă a mânăstirii, care ducea spre curtea interioară, trecu pe lângă cei doi plopi şi bătu la chilia diaconului.

Uşa se deschise.

— Cine eşti? îl întrebă diaconul, care nu-l recunoscuse la prima vedere, aşa cum era travestit. După o clipă însă, i se aruncă de gât.

— Boicio, Boicio, tu eşti!

Şi pe bietul Vichentie îl podidiră lacrimi de bucurie. Intrebările nu mai conteneau. Ogneanov îi povesti totul pe scurt şi încheie:

— Dar am venit pentru altceva la tine, nu ca să-ţi povestesc păţaniile mele.

Vichentie îl privi mirat.

— Da, chiar! Ce te aduce la ora asta?

— Fii liniştit, nu-ţi cer adăpost, aşa cum am făcut acum un an, ci altceva, şi nu pentru mine, ci pentru acţiunea noastră.... Iţi voi cere să faci o faptă eroică.

— Spune, zise Vichentie turburat.

— Ce face părintele Ierotei?

— A intrat în biserică să se roage, ca întotdeauna, răspunse Vichentie mirat de această întrebare.

Ogneanov gândi o clipă.

— Va întârzia mai mult acolo?

— Deobicei stă până la ceasurile nouă şi jumătate, aşa cer canoanele. Acum e opt. Dar dece întrebi?

— Ştii unde îşi păstrează galbenii, nu-i aşa?

— Ştiu. Dece?

— Stai jos, să-ţi spun.

Diaconul se aşeză şi holbă ochii la oaspetele său.

— Mâine trebue neapărat să depunem două sute de lire pentru arme. Organizaţia are nevoie de această sumă. Dacă nu vom scoate mâine armele din K, e pericol... Banii trebuesc găsiţi. Şi eu am făgăduit băieţilor că îi voi găsi.

— Şi? întrebă diaconul.

— Trebue să-i luăm dela părintele Ierotei!

— Cum aşa? Să-i cerem lui?

— Asta, nu! De bunăvoie, n'o să-i dea.

— Atunci?

— Ţi-am spus: să-i luăm.

— Adică, să-i furăm, cum s'ar zice! strigă diaconul.

— Da! El n'are nevoie de bani, iar poporului îi trebue pentru cauza lui. N'avem decât să-i luăm — sau să-i furăm, cum vrei să-i zici.

— Cum, Ogneanov, furt?

— Da, furt... Un furt sfânt.

Diaconul rămase încremenit. Propunerea aceasta necinstită îl uimea. Dacă ar fi fost făcută de altcineva, l-ar fi indignat. „Furt sfânt!" Pentru prima oară în viaţa lui auzea de aşa ceva, şi încă din gura celui mai cinstit om din lume! Ogneanov devenea acum pentru el un personaj şi mai misterios, care îl cucerea şi îl stăpânea în voie. Se afla şi acum sub puterea farmecului său.

— Stai la gânduri, părinte Vichentie? întrebă aspru Ogneanov.

— Mă sfătueşti să fac ceva imposibil. Nu mă pot hotărî să

jefuesc, ca un bandit, pe ocrotitorul meu. E o faptă necinstită, domnule Ogneanov.

— Eliberarea Bulgariei e o faptă necinstită? întrebă Ogneanov ţintindu-l cu privirea.

— Nu, cinstită.

— Atunci, şi mijloacele care o slujesc sunt cinstite.

Cu toate că diaconul simţea că are de a face cu un adversar puternic, voia să lupte cu îndârjire.

— Dar, gândeşte-te! Trebue să-l jefuesc pe binefăcătorul meu, pe cel care mă iubeşte ca pe un fiu. Trebue să jefuesc un venerabil bătrân, patriot şi el, şi deaceea sufletul meu se revoltă. Pune-te în locul meu şi vei înţelege cât de nelegiuit este furtul acesta...

— Dar e sfânt!

Diaconul se uita buimăcit la omul care îi vorbea atât de liniştit despre o chestiune revoltătoare.

— Mai bine să-l rugăm, poate că ne va da.

— Părintele Ierotei este călugăr şi nu dă bani atât de uşor.

— Să-l rugăm, cine ştie? Poate că-i va scoate şi ni-i va da, stărui Vichentie pe un ton rugător.

— Ca să-l rugăm, ar trebui să-i povestim toată chestiunea... Şi el e prieten foarte bun cu Iordan Diamandiev... Când merge în oraş, drept la el se duce... Apoi, ştiu eu bine că nu ne va da; vom pierde doar un timp preţios. Grăbeşte-te, Vichentie!

— Dar e îngrozitor! Cum o să mă mai uit mâine în ochii lui? Iar când va vedea că-i lipsesc banii, şi e sigur că va vedea, mă va bănui pe mine: ştie că numai eu îi cunosc secretul.

— N'o să aştepţi să te bănuiască şi nici n'o să-l priveşti în ochi ca un condamnat, răspunse Ogneanov.

Diaconul făcu ochii mari.

— Cum? Dumneata mă sfătueşti să fug?

— Dimpotrivă, mâine chiar va trebui să-i cazi în genunchi, şi să i te spovedeşti... Dacă e un bătrân cu suflet mare şi dacă e patriot, cum îl socoteşti, te va ierta. Iar, după mine, îi va fi mai uşor să nu-şi plângă lirele după ce le va fi pierdut, decât acuma când mai sunt în lada sa.

Vichentie chibzui adânc. Era cu totul sub înrâurirea cuvintelor lui Ogneanov. Vedea bine că această luptă inegală nu avea sorţi de izbândă.

— Te-ai hotărît, părinte Vichentie?

— E ceva foarte greu, măi frate! zise diaconul aproape plângând.

— După ce te vei hotărî va fi uşor.

— Dar eu n'am furat niciodată până acum!

— Nici eu n'aş fi ucis. Dar când nevoia a cerut-o, am ucis doi oameni cum aş fi ucis doi şobolani. Şi nu uita că am avut în faţă două fiare înarmate.

— Iată dece mi se pare că treaba dumitale a fost mai uşoară, ai avut două fiare în faţă, pe când eu am un binefăcător, un bătrân fără apărare, care se încrede pe deplin în mine.

— Dar nu-i vei atinge nici măcar un fir de păr! Hotărăşte-te, până mai este timp, „Vremea vine, vremea fuge, veacurile sunt înaripate", zice Racovschi. Uite, Racovschi, de pildă: a jefuit mânăstirea Chiprianului, unde era adăpostit, spre a-şi putea organiza detaşamentul... Curaj, Vichentie! Ogneanov nu te poate îndemna la fapte josnice!

— A, lasă-mă să-mi reviu! spuse Vichentie şi îşi sprijini capul pe braţe. Ogneanov îl privea tăcut. Dar Vichentie nu se luptă prea mult cu sine însuşi. Ridică fruntea şi zise oftând:

— Mă duc!

— Pe unde intri?

— Pe uşă, se'nţelege!

— Cum, părintele Ierotei o lasă descuiată?

— Nu, dar cheia mea se potriveşte la uşa lui. Am aflat-o întâmplător: i-am deschis odată, când şi-o pierduse pe a sa.

— Dar lada cum o s'o deschizi?

— Cheia se află în buzunarul anteriului violet, agăţat în perete... Iar dacă n'o găsesc, sparg lada... Nu iese niciodată din biserică înainte de nouă şi jumătate. Mai am încă un ceas.

— Ascultă, ia-ţi şi cuţitul!

— Dece?

— Cine ştie, poate o să ai nevoie de el!

— Cum, să ucid? strigă diaconul indignat.

— Arma dă curaj. Ştii ceva? Te însoţesc.

— N'am nevoie de tine, vampirule! zise diaconul aproape cu răutate. Ogneanov se miră de hotărîrea tânărului, odinioară atât de fricos şi de simţitor.

— Nu te mai temi de păcat? îl întrebă Ogneanov râzând.

— Dacă există furt sfânt, atunci există şi păcat sfânt, răspunse diaconul în glumă.

— Iată catehismul noii învățături a creștinismului — zise Ogneanov râzând — și mi se pare mai drept.

—Vom afla asta în iad.

Și diaconul deschise ușa.

— Așteaptă-mă aici. Dar să nu faci niciun sgomot!

— Izbândă și noroc!

Vichentie, în papuci, ieși.

Curtea, învăluită în beznă, era tăcută. Bolta de viță făcea ca întunericul să pară mai tainic, mai adânc. Cerdacurile din jur erau pustii, în noapte, cu ferestrele lor ca niște ochi. Pe drum, diaconul aruncă o privire în biserică și-l văzu pe părintele Ierotei citind lângă altar. Trecu în grabă mai departe. Șipotul monoton al fântânei îi acoperea sgomotul pașilor înceți, așa că trecu pe lângă gâște fără a le trezi... Când ajunse la ușa chiliei, simți că i se moaie picioarele, ca și cum ar fi străbătut cale de multe ceasuri. In piept, inima îi bătea puternic și dureros. Diaconul își dădea seama că odată cu curajul îl părăsesc și puterile. Pasul pe care trebuia să-l facă și la care se hotărîse cu câteva clipe în urmă cu atâta ușurință, i se părea acum greu și istovitor, mai presus de puterile sale. Conștiința lui se trezise, îl certa, îl judeca și îl țintuia la pământ. Își pipăi fără să vrea pumnalul. Cum de l-a luat?... Se sperie singur de el! Cum de ajunsese aici, în fața ușii părintelui Ierotei? Venea să fure! Și încă dela binefăcătorul său! Și toate acestea, atât de repede?... Nu cumva visa?... Ce putere îl mâna încoace? Incepând de a doua zi, diaconul Vichentie va fi un hoț, un pungaș, poate chiar și un ucigaș! Iar toată viața lui atârna acum de această noapte întunecoasă!... Dar nu! Nu mai putea da înapoi!

Vichentie se apropie cu hotărîre de ușă.

Ferestrele chiliei nu erau luminate. Jur împrejur domnea o tăcere mormântală.

Trase cu urechea o clipă, două, vârî apoi cheia în broască, o răsuci încet și împinse ușa care se deschise. Intră. Candela licărea aruncând o lumină ștearsă asupra iconostasului. Vichentie găsi, pe pipăite, anteriul atârnat în cui, bagă mâna în buzunar, scoase cheia și intră în fugă în camara deschisă. Aprinse o lumânare și apropiindu-se de cele două lăzi, o lipi de capacul uneia dintre ele. Diaconul se aplecă peste cealaltă ladă, dar îi tremurau genunchii, așa că se așeză pe jos, turcește. Deschise capacul, care scârțâi ușor. In fundul lăzii erau rânduite pungile, dintre care una

verde, precum şi o serie de obiecte preţioase: mătănii cu boabe mari de chihlibar, icoane ruseşti de aur, linguriţe şi farfurioare de argint, cruciuliţe de mărgăritar şi o legătură cu stampe dela Sfântul Munte. Vichentie pipăi pungile; simţi că două erau pline cu monezi mari — ruble şi megidiele[1] şi alta cu mărunţiş. Aurul strălucea în punga verde. Scoase de acolo două sute de lire, pe care le puse în poală, făcând o sclipitoare grămadă de aur. „Oare acesta să fie tot aurul bătrânului, socotit la mii de lire de svonurile care circulau?" Vichentie rămase nedumerit. Strânse galbenii cu pumnii şi începu să-i bage în buzunare.

Pe neaşteptate, simţi o mişcare în spatele său. Se întoarse. În spatele lui stătea părintele Ierotei.

12

PUNGA VERDE

Statura impunătoare a bătrânului atingea aproape tavanul. Barba albă şi lungă, îi acoperea pieptul. Figura-i lată, uscăţivă şi blajină, slab luminată de lucirile lumânării, părea liniştită, ca şi privirea sa.

Se apropie încet. Vichentie îngenunchie.

— Fiule, să cred oare ochilor mei? spuse bătrânul cu vocea tremurândă.

— Iartă-mă, părinte! şi Vichentie îşi ridică palmele împreunate, ca la rugăciune.

Părintele Ierotei rămase o clipă privindu-l. Faţa lui Vichentie era de nerecunoscut, atât de livid se făcuse. Înlemnise de turburat ce era, şi aducea aşa, nemişcat, cu o statue catolică.

În cămară domnea o linişte de mormânt, ca şi cum nici nu s'ar fi aflat fiinţe vii acolo.

— Diacone Vichentie! De când a intrat blestemul satanei în sufletul tău? De când setea aceasta de aur şi jaf? Dumnezeule sfinte, Iisuse Hristoase, iartă-mă pe mine păcătosul!

Bătrânul făcu semnul crucii.

— Ridică-te, diacoane Vichentie! zise el aspru.

Vichentie se ridică deodată de parcă ar fi fost pe arcuri. Capul îi atârna în jos ca o cracă ruptă.

---

[1] Monedă turcească de argint. (N. T.)

— Spune-mi: dece ai intrat aci ca un jefuitor?

— Iartă-mă, iartă-mă! Am greşit, părinte Ierotei, repetă Vichentie cu vocea surdă şi răguşită înnăbuşită de plâns.

— Fiule, dumnezeu să te ierte... Ai apucat un drum necinstit; fiule, mergi la veşnică pieire, la pierzania trupului şi a sufletului. Cine te-a îndemnat la acest păcat de moarte?

— Părinte, iartă-mă, n'am scos banii aceştia pentru mine, bolborosi buimăcit Vichentie.

— Pentru cine te-ai lăsat amăgit de această ispită, Vichentie?

— Pentru cauza poporului, părinte.

Bătrânul îl privi mirat.

— Ce cauză a poporului?

— Pentru cauza la care lucrăm acum, pentru răscoala bulgară. Ne trebuiau bani... Şi eu am îndrăznit să pun mâna pe aurul sfinţiei tale.

Faţa blajină a bătrânului se înseninâ. Ochii săi, împăienjeniţi de ani, se luminară şi se umeziră de lacrimi.

— Diacone, adevăr spui?

— Numai adevăr, părinte, jur pe sfântul sânge al mântuitorului şi pe Bulgaria... Banii aceştia îi luam pentru nevoile obşteşti.

— Dar dece nu mi-ai cerut, fiule? Crezi că eu nu-mi iubesc ţara? Iată, azi-mâine, atotputernicul îmi poate chema la el sufletul păcătos. Cui voi lăsa eu tot ce am? Moştenitorii mei sunteţi voi toţi, tineretul bulgar... Noi, bătrânii, nu pricepem şi nu putem... Dumnezeu, care e mare, să vă ajute să scăpaţi creştinii de blestematul neam păcătos... Ce te uiţi aşa la mine? Nu crezi? Vino, vino!

Şi luându-l de mână, îl duse spre dulap, scoase o condică mare, verde, o deschise cu mâinile tremurânde de bătrâneţe şi zise:

— Citeşte aci, fiule: acum, nu mai am dece să mă feresc.

Şi Vichentie citi următoarele notiţe scrise de mâna călugărului:

*„1865, Februarie, 5. Am trimis onoratului domn*** din Adesa, două sute lire turceşti pentru cinci tineri bulgari, ca să-şi urmeze studiile.*

*1867. Septembire 8. Am trimis onoratului domn*** la Gabrovo, o sută lire turceşti pentru cinci tineri bulgari„ spre a-şi urma studiile.*

*1870. August 1. Am trimis onoratului domn *** la Plovdiv două sute lire otomane pentru cinci tineri bulgari, spre a-şi urma studiile.*"

Părintele Ierotei îşi muie degetul şi întoarse altă pagină.

— Citeşte aci!

Şi Vichentie citi:

„Precum ca să se ştie: în punga cea mică verde sunt şase sute de lire otomane. Monezile acestea să fie ale ierodiaconului Vichentie, din oraşul Clisura, hirotonisit în sfânta mânăstire a Sfintei Treimi — spre a merge să-şi desăvârşească studiile teologice la Chiev, în folosul Bulgariei".

Notiţa din urmă era un fel de testament, în caz de moarte subită a bătrânului.

Lui i se părea că visează. Nu îndrăzni să-şi ridice ochii spre a-i întâlni pe cei ai bătrânului, care îl dogoreau acum ca doi cărbuni aprinşi. Îi sărută numai cu o adâncă recunoştinţă dreapta şi lacrimi de mulţumire îi înrourară ochii pe care îi ţinea în jos de ruşine.

Părintele Ierotei înţelese şi îi fu milă de sărmanul Vichentie. Ca să-i dea curaj, îi spuse:

— Linişteşte-te, fiule, Dumnezeu iartă pe cei pocăiţi. Dorinţa ta a fost bună şi lăudabilă... Dumnezeu atotştiutor vede. Vino. Spune acum, câţi bani vă trebuesc pentru arme?

— Două sute de lire... Părinte Ierotei, eşti un adevărat sfânt! Numele sfinţiei tale trebue să rămână nemuritor! strigă Vichentie, mişcat şi entuziasmat.

— Nu păcătui, fiule! răspunse aspru bătrânul. Ia câţi bani vă sunt trebuincioşi şi folosiţi-i precum v'a învăţat dumnezeu, pentru mântuirea Bulgariei... Eu vă binecuvântez. De veţi mai avea nevoie, mai cereţi. Iar în ce priveşte banii tăi...

— Părinte Ierotei! Iţi mulţumesc călduros pentru mărinimia şi binefacerile sfinţiei tale. Nu mai am însă dreptul să mă folosesc de ele; nu vreau să părăsesc Bulgaria, ci voi lupta şi voi muri pentru libertatea ei. Am văzut acum la sfinţia ta cea mai frumoasă pildă de patriotism.

— Bine, fiule, slujeşte Bulgariei, dacă-i vremea. Iar banii ce ţi-am făgăduit, vor intra iar în punga cea verde, să n'ai nicio grijă. Numai că o să-i pun într'un loc mai sigur: nu toţi hoţii sunt îngeri, ca tine. Iar când voi închide ochii, să nu mă uiţi...

Vichentie ieşi ameţit din chilia părintelui Ierotei, străbătu curtea şi năvăli în odaia sa, copleşit de emoţie.

Ogneanov îl privi uimit.

— Ce-i? Dece ai întârziat atât?... Dece eşti palid? întrebă el repede. Ce taci, Vichentie? Ai scos banii?

Vichentie îşi goli buzunarele şi zise:

— Iată-i !

Galbenii se risipiră pe jos.

— Câţi ai luat ?

— I-a dat pe toţi.

— Cine i-a dat? Părintele Ierotei? Vasăzică i-ai cerşit? Te-ai dus să-l cauţi?

— Nu, a dat peste mine pe când furam.

— Ce spui !

— Ah, Ogneanov! Ce am făcut, frate? Cât de puţin l-am cunoscut pe părintele Ierotei! Tu n'ai avut cum... dar eu, eu care locuesc de trei ani aci, sub ocrotirea lui! Nu mi-o pot ierta! In noaptea asta a căzut parcă în faţa mea un trăsnet, care mi-a deschis ochii şi m'a prăpădit... Aş da douăzeci de ani din viaţă să nu fi trăit ceasul acesta. Eu, tânăr bulgar şi patriot înfocat, am fost strivit de liniştita măreţie a sufletului şi de modestul patriotism al acestui bătrân, care se va cufunda în mormânt necunoscut de nimeni. Inchipue-ţi, frate, că m'a surprins lângă ladă, cu poalele pline de galbeni!

Şi diaconul îi povesti amănunţit scena.

— Cum? A ieşit de data asta mai devreme?

— Ba nu, ca deobicei; eu însă mi-am pierdut timpul stând în curte la îndoială, neştiind ce să fac... Inchipueşte-ţi situaţia mea....

Ogneanov stătea cu braţele încrucişate, nedumerit...

— Dar omul acesta este un adevărat sfânt! spuse el.

— Nu ţi-am spus, măi frate, să-i cerem?

— Nu prea aveam o părere bună despre patriotismul călugăresc.

— N'ai să te lepezi odată de părerea asta blestemată? Ţie, ca şi lui Caravelov, v'a intrat în cap ideea că un călugăr e un animal antedeluvian, care nu face decât să doarmă şi să se îngraşe, înfăşurat în straturi groase de seu şi de grăsime şi că îşi trece timpul în discuţii cu cotoii mânăstirii!... Zâmbeşti, dar uiţi un şir întreg de oameni mari ieşiţi din tagma aceasta, începând cu Paisie, care acum un veac a scris cel dintâi istoria bulgarilor, şi sfârşind cu diaconul Levschi, cel care a murit pentru popor! Că-

lugării nu s'au înstrăinat de mişcarea bulgară, iar unul dintre ei a luat alaltăieri jurământul comitetului nostru. Iată, cele petrecute în noaptea asta nu te conving?...

Afară cântară primii cocoşi.

— Noapte bună! zise Ogneanov, întinzându-se pe mindir, ca să doarmă.

— Noapte bună, dacă bună poate fi pentru hoţi... răspunse diaconul şi stinse lumânarea.

Multă vreme, însă, în ochii lor străluci în depărtare umbra măreaţă a părintelui Ierotei.

. . . . . .

Părintele Ierotei făcea parte dintre acei oameni simpatici, ieşiţi din chiliile mânăstireşti.

Era un prieten apropiat al lui Neofit Bozvelli [1]. Dacă împrejurările nu l-au ajutat să contribue cu puterea sa morală la trezirea culturală a Bulgariei, i-au îngăduit în schimb s'o sprijine prin trimiterea a vreo zece tineri la studii în diferite şcoli. Deşi simplu călugăr, deci departe de interesele lumeşti, îşi simţea inima frântă de suferinţele Bulgariei. Şi pentrucă nu avea nici rude, nici prieteni apropiaţi, ea îi ţinea loc de toate, iar bătrânul îşi concentrase asupra ţării sale toată dragostea şi tot devotamentul său. Se simţea fericit să poată contribui cu cât de puţin la ridicarea poporului; binefacerile făcute rămâneau o taină de care numai dumnezeu ştia. Sufletul acesta adânc religios şi simplu se ferea de îngâmfare, de zarva linguşirilor lumeşti, la care aspiră cu sete fariseul vanitos. Săvârşea binele după sfaturile mântuitorului: ce face o mână, să nu ştie cealaltă! Depusese la diferite persoane particulare sume de bani destinate întreţinerii mai multor tineri, cu condiţia ca în niciun caz să nu li se destăinuiască numele. Era mulţumit de felul în care îşi încheia îndelungata viaţă şi aşteptă moartea liniştit.

Nu mult după această faptă minunată, care fu şi ultima, părintele Ierotei închise ochii în pace.

Când i se deschise lada, găsiră numai o traistă cu carboave, destinate săracilor şi cheltuelilor de înmormântare.

Vichentie nu fu de faţă la trista ceremonie. A doua zi după scena pe care am povestit-o mai sus, părăsise de ruşine mânăstirea, ducându-se la Clisura.

[1] **Neofit Bozvelli (1780—1848), călugăr la Sf. Munte, cărturar şi luptător pentru eliberarea bisericii bulgare de suzeranitatea Patriarhiei din Constantinopol. (N. T.)**

13

O INTALNIRE CORDIALA

Cum ieşi dela bai Micio, Colcio se îndreptă aproape în fugă către locuinţa Radei, spre uimirea trecătorilor de pe stradă. Voia să-i spună şi ei vestea cea mare.

De data asta se hotărîse să fie mai prudent. Săriturile lui de panteră, care-i mirase pe cei de pe stradă, puteau speria o fată şi aşa destul de buimăcită. Dar nu era în stare să se stăpânească. Ştia că bucuria care-l dădea de gol l-ar înnăbuşi dacă ar încerca să şi-o potolească. Apropiindu-se de uşa Radei simţi că inima începe să-i bată mai tare. Spre a se linişti, îşi cântă în silă, troparul...

Uşa se deschise imediat.

— Colcio, bine ai venit! zise Rada prietenește.

— Rada, nu cumva e pe aici vreo ureche străină ? întrebă Colcio.

— Sunt singură, bai Colcio, ca întotdeauna.

Orbul fu cât pe-aci să se înnece de turburare.

— Stai jos, odihneşte-te, Colcio ! îl pofti Rada care îl crezu obosit.

El se ridică în picioare şi îşi aţinti ochii stinşi asupra ei.

— Radche, trebue să faci cinste ! zise el deodată nemaiputându-se stăpâni.

Radei îi tresări inima. Simţia în bucuria aceasta ceva neobişnuit. I se părea că-l adusese un înger pe Colcio la ea.

— Ce s'a întâmplat, Colcio ?

— Radă, bucură-te, dar bucură-te mult, mult, auzi tu ?

— Dece ? îl întrebă Rada.

Şi Colcio începu să sară ca un copil şi cântă, spre a se putea stăpâni încă un timp :

Doamna Serafima
Şi blânda Heruvima,
Minunata Enoha,
Lumina mitocului...

Rada amuţi. Bănuia ceva, dar nu putu decât să şoptească :

— Colcio, nu mă speria !

— Nu te sperii, ci îţi spun doar să te bucuri... Trăieşte!

Colcio nu-şi putu ţine hotărîrea luată în stradă şi anume de a comunica treptat Radei vestea cea bună. I-ar fi venit mai uşor dacă n'ar fi fost orb, căci vederea dă omului mii de posibilităţi de exteriorizare în stare să ascundă turburarea sentimentelor. Orbul însă trăia într'un ocean de întuneric, luminat acum de o singură rază, năpădit de o singură bucurie. Dacă n'o putea spune prin cuvinte, trebuia s'o exprime prin sărituri şi urlete... Indiferent cum, sufletul trebuia să se reverse.

La cuvintele lui Colcio, pe care inima ei le ghicise, fata se rezemă de perete, să nu cadă.

Sunt unele bucurii mari, ca şi marile dureri, pe care firea slabă a omului nu e în stare să le suporte. Şi cu toate acestea le îndură. Odată cu o mare încordare creşte şi puterea sufletului — atunci când e sănătos. Poate că o pornire tainică a inimii o pregătise mai din vreme. Strigă ca nebună :

— Trăieşte? Dumnezeul meu! Unde e? Cine ţi-a spus, Colcio? Trăieşte? Trăieşte, Boicio? Ah, mamă, nu voi muri oare de bucurie? Ce să mă fac acum?

Lacrimile îi veniră în ajutor. O parte din puhoiul sentimentelor care o înnăbuşeau se revărsă cu ele odată.

Colcio, care se mai potolise, îi povesti amănunţit atât întâlnirea lui neaşteptată cu Boicio la poarta lui Micio Beizadeaua, cât şi cele ce au urmat.

— Şi când vine ?

— Pe seară, pe întuneric ; dealtfel au şi prea mult de lucru acum.

— Ah, doamne, doamne! spunea Rada frângându-şi mâinile şi râzând printre lacrimi.

In clipa aceea era nespus de frumoasă.

—Iţi mulţumesc, Colcio, îţi mulţumesc ! îi zicea ea fremătând de bucurie.

Colcio îşi simţea şi el sufletul uşurat.

Era fericit de bucuria altora. Natura, care îi răpise totul, îi lăsase ca mângâiere această facultate...

Rada nu ştia ce să facă, cum să-şi primească oaspetele drag, cum să-i ascundă vizita, dacă să le spună celor ai casei sau nu. Dacă se ducea la ei, ar fi putut face cine ştie ce nebunie. Dacă rămânea singură, nu se simţea în stare să omoare secolele ce o despărţeau de Boicio. Incepu să deretece prin casă, şă se gătească în faţa oglinzii, zâmbind şi scoţându-şi limba când văzu că era

frumoasă. Apoi, mai uşurată, se răsuci într'un picior ca un copil de cinci ani şi începu să cânte ceva, fără să ştie ce. Gândul îi era la uşă şi sgomotul cel mai mic o făcea să tresară ca o păsărică. Era atât de fericită !

. . . . . .

Abia în seara următoare, pe întuneric, putu Ogneanov să plece dela mânăstire spre a veni la Rada, care locuia la bătrâna Liloviţa, într'o cameră separată, în fundul curţii pline cu pomi. Afară, pe prispă, era un mindir, pe care Rada lucra sau citea ziua, la umbră.

Obosise tot aşteptând de două zile. Ceasurile nesfârşite, pline de fiorii aşteptării, cu nelinişti şi turburări dureroase, i se părură lungi ca veacurile. In nerăbdarea ei ieşise afară în curte.

Noaptea se lăsa tot mai adâncă. Stelele luceau pe cer ca nişte briliante vii. Prin aerul curat şi liniştit pluteau miresmele dulci ale florilor din grădinile vecine; mirosul parfumat al unui salcâm înflorit îmbălsăma totul, puternic, în jur. Frunzele pomilor din curte şuşoteau într'o toropeală dulce, tremurând sub desmierdarea zefirului de noapte; în bezna aceea adâncă, liniştea părea tainică şi minunată. Pe grinda de deasupra mindirului, două rândunele, trezite de sgomotul Radei, priviră somnoroase din cuibul lor şi se ghemuiră din nou una într'alta... Pretutindeni adia un suflu de iubire, o bucurie cerească de neînţeles. Totul, şi cerul de un albastru adânc şi stelele strălucitoare, şi aerul şi pomii şi rândunelele care se încălzeau în culcuşul lor de puf, şi florile şi miresmele, aduceau sufletului o linişte binefăcătoare, vorbindu-i de pace, de iubire şi de poezie, îmbiindu-l parcă la un sărut prelung în blânda linişte a nopţii.

Radca îl aştepta...

Când Ogneanov bătu în sfârşit la uşă, simţi că picioarele i se moaie, dar sbură şi deschise.

Cei doi îndrăgostiţi se îmbrăţişară şi îşi uniră buzele într'o lungă şi caldă sărutare.

Aveau să-şi mărturisească atâtea năvalnice bucurii în câteva sărutări repetate, în câteva cuvinte întrerupte !

După primele destăinuiri, cei doi îndrăgostiţi, strălucind de fericire, se mai liniştiră. Nu se puteau sătura, bucurându-se, unul de celălalt. Rada, iluminată de iubire, era fermecătoare. Boicio

i se părea şi mai chipeş în costumul ţărănesc, care făcea să apară şi mai pronunţate trăsăturile expresive ale figurii sale bărbăteşti.

— Şi ce faci tu, iubito? îi spunea el. Sărman copil, ai devenit o martiră! Şi asta numai din vina mea, scumpă Radă... Şi tu, nu-mi faci nici-o mustrare, ci mă primeşti cu inima deschisă, plină de dragoste şi de dor... Radcă, iartă-mă, iartă-mă!

Şi Ogneanov îi strângea mâinile în ale sale, cufundându-şi privirea în adâncul ochilor ei mari, strălucitori.

— Să te iert? Nu, n'o să te iert, îi zicea ea cu drag. Şi ce sunt vorbele astea? Tu să fii în primejdie de moarte şi eu să nici nu sufăr? Şi nici măcar nu mi-ai trimis o vorbă, o veste... Ah, Boicio, nu trebue să mai te las... Vreau să fiu mereu cu tine, să te feresc de primejdii ca ochii din cap, pentru numele lui dumnezeu, să te iubesc mult, mult, şi să mă bucur de tine... Ai suferit grozav, nu-i aşa Boicio?... Vai, doamne, ce nebună sunt! Nici nu te-am întrebat cum ai dus-o, ce ţi s'a întâmplat în atâtea luni care, pentru mine, au fost secole întregi.

— Multe mi s'au întâmplat... Şi prin multe primejdii am trecut, Radcă, dar m'a ajutat dumnezeu şi iată că ne-am regăsit...

— Nu, nu! Povesteşte-mi amănunţit tot, tot... Vreau să ştiu... Pe aci se scorniseră despre tine atâtea svonuri, care de care mai blestemate... Doamne, cum de nu au oamenii milă de născocesc atâtea lucruri!... Povesteşte-mi, Boicio! Acum eşti lângă mine şi am curajul să aud tot ce ai suferit, oricât de îngrozitor ar fi.

Şi îl privea rugătoare, cu o dragoste şi o compătimire de nedescris.

Boicio nu putu rezista acestei rugăminţi. Rada avea dreptate. Şi apoi, simţea şi el nevoia să se destăinuiască unei fiinţe dragi, unui suflet înţelegător. Evocată în clipe de fericire, amintirea suferinţelor uitate, a primejdiilor înlăturate, avea un farmec deosebit. Boicio povesti simplu, dar mai viu şi mai amănunţit decât în faţa comitetului sau a diaconului Vichentie, toate prin câte trecuse din clipa în care părăsise Beala-Cercva. In ochii limpezi şi copilăroşi ai Radei se oglindea sbuciumul sufletului său, în timp ce asculta, şi Boicio putea citi în ei când groaza, când compătimirea şi înţelegerea, când triumful şi bucuria; îi sorbea fiecare cuvânt, trăia şi simţea totul, şi nu-şi lua privirile dela el, ascultându-i cuvintele care o înflăcărau şi o îmbătau.

— Vai, Boicio, te-a trădat cineva! zise ea neliniştită, când

Ogneanov ajunse cu povestirea la atacul turcilor în hanul din Altânova.

— Nu știu. Mi-e frică să acuz vreun bulgar. Poate că eu singur m'am trădat în cafeneaua turcească prin vreun gest nechibzuit.

— Și apoi ? întrebă nerăbdător și agitată Rada.

— Am auzit din odaia mea pașii turcilor și înțelegând că pe mine mă căutau, am văzut negru înaintea ochilor. Imi dădeam seama că n'aveam nicio scăpare : eram pierdut... Am scos revolverul și m'am așezat în dosul ușei. Aveam șase cartușe: cinci pentru ei, al șaselea pentru mine...

— Doamne, doamne ! Ce situație ! Și eu care nici nu bănuiam ! Poate că chiar în clipa aceea râdeam !

— Eu cred însă că te rugai, Radă, pentrucă dumnezeu s'a milostivit din nou și m'a salvat dela o pieire sigură.

— A făcut o minune, Boicio !

— Da, minune, dacă vrei. I-a orbit pe turci. In loc să intre în odaia mea, s'au dus în prima încăpere dinspre curte; după cum am aflat mai târziu, cu puțin înainte, sosise la han un grec, un fel de perceptor din Plovdiv, și fusese găzduit alături de mine. Se vede că îmi semăna la față, de vreme ce jandarmul, care mă văzuse cu o zi înainte, s'a lăsat amăgit...

Rada oftă ușurată.

— Am auzit zarvă, mi-am dat seama că la mijloc era o neînțelegere, și că peste o clipă urmau să vină la mine. O frântură de secundă mă mai despărțea de ei, de moarte... Nici nu-mi amintesc cum am putut smulge o vergea dela fereastră și cum m'am aruncat jos, în drum... Nu în drum, ci în râul înghețat... Ghiața s'a spart și m'am cufundat până la genunchi în apa rece. In timp ce mă sileam să ies pe uscat, am auzit o detunătură teribilă : cinci-șase arme trăgeau asupra mea prin fereastră. Nu m'au nimerit... Am luat-o la fugă ; o goană nebună. Cât timp am fugit prin întuneric sau pe unde am trecut, nu mai știu.

— Te-au urmărit ?

— Da, câtva timp i-am simțit în urma mea, apoi nimic... Intrasem în pădure. Se lăsase noaptea. Vântul era tăios. Pantalonii, uzi, îmi înghețaseră. Parcă erau de lemn. Am mers așa cale de vreo două ceasuri spre apus, tot dealungul poalelor de munte și am ajuns mai mult mort decât viu în satul Ovceri.

Acolo m'au primit niște oameni milostivi și m'au lăsat să mă încălzesc. Mi-a degerat numai un deget dela picior, dar slavă domnului... Am rămas acolo două săptămâni și, temându-mă să nu aduc vreo belea pe capul oamenilor — căci le puteam pricinui o adevărată năpastă — am plecat la Pirdop, unde fratele lui Muratliischi e învățător. La el am zăcut trei luni de o boală destul de grea.

— Bietul meu Boicio! Ai rătăcit o iarnă întreagă prin munți și câmpii... Ești un adevărat mucenic, zise Rada compătimitoare.

— Tânărul acesta, fratele lui Muratliischi, are o inimă de aur. M'a îngrijit ca o mamă.

— Ce bulgar nobil! spuse Rada mișcată.

— Și ce mare patriot! M'a răsplătit cu vârf și îndesat pentru un serviciu ce îl făcusem fratelui său.

— Și după aceea, ce s'a mai întâmplat?

— Când m'am însănătoșit, mi-a făcut rost de bani de drum, mi-a dat aceste haine țărănești noi și m'a petrecut cu lacrimi în ochi. Iar eu am pornit-o încoace.

— Și nu te-a recunoscut nimeni?... Boicio, trebue să te ferești aici!

Ogneanov își scoase căciula și fularul. Se așeză în fața oglinzii, își înfundă căciula bine, se mai dichisi la cap și la obraz și se întoarse, destul de schimbat.

— Mă mai recunoști acum?

— Poți să-ți pui și mască și eu tot o să te recunosc... Ia te uită cum mă privește!... Ce caraghios ești, Boicio! râse ea veselă.

— Tu mă recunoști, pentrucă mă iubești, dar străinii de unde să mă dibuiască?

— Și cel ce urăște are ochii ascuțiți, nu glumi!

— Pentru aceștia am eu ce-mi trebue, zise Ogneanov, ridicându-și pulpana hainei și arătând vârfurile a două pistoale și un pumnal încins la brâu.

— Ucigașule! râse Rada. Maica Hagi Rovoama avea dreptate...

— Dacă eu sunt un ucigaș, tu ești tocmai contrariul; ești un heruvim.

— Nu-ți mai bate joc de o biată fată!

El se așeză din nou.

— Şi acum, spune mai departe! Povesteşte-mi cum ai ajuns până aici. Dar... Cine este Muratliischi? întrebă Rada care auzise de două ori acest nume.

— Fratele lui Bârzobegunek.

— Al neamţului de aici? Al fotografului?

— Da, Radă, numele acesta este fals. Pe el îl chiamă Dobri Muratliischi. E tot atât de neamţ cât e de fotograf. A scăpat din răscoala dela Stara Zagora. L-am luat aici şi l-am ascuns sub acest nume. E un vechi tovarăş şi un om foarte devotat. Oridecâteori vei avea nevoie, adresează-te lui fără nicio şovăire.

Rada îl privi tresărind.

— Dar dece să mă adresez unor oameni străini? Nu am nevoie. Ştii că trăiesc din economiile salariului meu de învăţătoare.

— Ţi-am spus numai să nu-l priveşti ca pe un străin.

— Dar tu unde o să fii?

— Eu plec, Radă.

— Pleci iar? Când? Cum? Mă părăseşti?

— Chiar în noaptea aceasta, peste vreo două ore, zise Ogneanov, uitându-se la ceas şi băgându-l din nou în buzunar.

Rada se îngălbeni.

— Pleci aşa de curând? Nici nu te-am văzut bine!

— Trebue să fiu în zori la K. Am o misiune, şi, afară de asta, nu mai pot rămâne în Beala-Cercva. Păcat că n'am reuşit să-i mulţumesc măcar lui bai Marco pentru mărinimia sa faţă de tine şi chiar faţă de mine... Ah, există suflete nobile printre noi, Radă, şi asta mă face să iubesc şi mai mult Bulgaria... O iubesc atât de mult pentrucă zămisleşte făpturi minunate ca tine...

— Boicio, dece pleci? Vai, doamne!... Nu, ia-mă mai bine şi pe mine. Bulgaria îţi cere să fii mereu pribeag — scoate-mă din oraşul acesta întunecat, du-mă undeva, în vreun sat, unde să te pot vedea mai des... Nu, dacă vrei, dă-mi şi mie o sarcină, să muncesc şi eu pentru popor, şi eu sunt bulgăroaică... Idealul tău este şi al meu, Boicio. Dacă vei muri pentru Bulgaria, voi muri şi eu cu tine... Dar să nu ne despărţim, ar fi îngrozitor să rămân singură, să-mi fac atâtea griji, să aud mereu veşti proaste despre tine... Doamne, ce bine e acum!

Şi îi cuprinse umerii cu braţele.

—Radă, îmi dau şi eu seama de situaţia ta aci: e tare neplăcută, zise Ogneanov îngrijorat. Ştiu şi ceeace nu-mi spui:

te urmăresc duşmanii mei, nu-i aşa ? Ştiu că răutatea oamenilor nu-ţi iartă nimic... Eşti o victimă, sărmană Radă, o victimă a prejudecăţilor şi a laşităţii omeneşti... Aci nu-i numai Hagi Rovoama, o ştiu prea bine. Şi tu înduri toată această situaţie în tăcere pentru mine. Eşti o eroină! Sărmanul meu îngeraş! Cauza măreaţă care m'a cuprins cu totul nu-mi lasă nicio clipă liberă să mă gândesc şi la soarta ta. Sunt un mare egoist ! Sunt vinovat, iartă-mă, iubito !

— Ah, Boicio, Boicio, dacă mă părăseşti din nou o să mi se pară că te-am pierdut pentru vecie, că n'o să te mai văd niciodată, şopti Rada şi ochii i se înlăcrimară. Apoi adăugă încet şi rugător :

— Nu mă lăsa aici, Boicio, vreau să fiu lângă tine orice s'ar întâmpla... Nu-ţi voi fi o piedică, te voi ajuta. Voi face totul... Numai să te pot vedea mai des.

— Nu, nu poţi face nimic... Revoluţia cere forţă bărbătească, necruţătoare, sângeroasă... pe când tu eşti un adevărat îngeraş... Tu ţi-ai făcut datoria: steagul brodat de mâna ta ne va încălzi şi ne va însufleţi. E deajuns pentru o bulgăroaică.

Apoi, gândindu-se puţin, adăugă :

— Ascultă, Radă, vrei să vii la doamna Muratliisca ? Locueşte acum în Clisura. O să mă ocup eu de asta. Există şi acolo primejdii... dar, cel puţin, scapi de intrigile de aci.

— Merg oriunde, numai să te pot vedea...

— Eu fac acum agitaţie în regiunea aceea şi sunt mai la adăpost. La Beala-Cercva n'o să mai viu decât pentru a da semnalul răscoalei. Ne mai vedem noi până atunci, Radă. Apoi, dumnezeu ştie cine va scăpa din luptă... Va fi sângeroasă şi măreaţă. Doresc numai ca dumnezeu să ne binecuvânteze armele, ca patria noastră, atât de chinuită, să învieze, însângerată în luptă, dar liberă. Iar eu sunt gata să mor bucuros pentru ea... E adevărat, mă mai leagă ceva de lumea aceasta: gândul că moartea mă va despărţi de tine... Pentrucă te iubesc nespus de mult, scumpa mea, pentrucă tu eşti stăpâna inimii mele... Şi voi şti că există pe pământ cel puţin un suflet care să mă jelească şi să verse o lacrimă pe mormântul meu...

Pe faţa lui Boicio trecu un nor.

Mişcată, Rada îi luă mâinile.

— Boicio, vei scăpa, dumnezeu va avea grijă să lase Bulgariei eroi ca tine. Vei fi slăvit, Boicio, şi atunci voi fi şi eu atât de fericită !

Boicio dădu din cap neîncrezător.

— Ei, îngerașul meu, începu el, dar se opri și, cuprinzându-i mâinile, spuse: Radă, orice s'ar întâmpla, vreau să am conștiința împăcată... Poate că voi pieri; chiar am această presimțire...

— Taci, Boicio!

— Ascultă! Poate că voi pieri, Radcă, pentrucă mă duc în întâmpinarea morții, dar vreau să fiu liniștit în privința ta. Ți-ai legat soarta de mine, fugarul, osânditul; m'ai făcut fericit cu dragostea ta, mi-ai jerfit ceva mai scump decât viața: însăși cinstea ta, și din cauza asta ai avut de suferit din partea lumii; ai lăsat totul pentru mine! Doresc, dacă mor, să știu că în fața lui dumnezeu și a oamenilor tu vei rămâne o femeie cinstită, dacă nu fericită... Vreau să-mi porți numele, numele de Ogneanov: numele acesta n'are nicio pată, Radă. Când vei veni la Clisura, voi chema preotul să ne cunune și să ne binecuvânteze și mă voi gândi cum să te pun la adăpost. Tata e bogat și mă iubește... El va ști să îndeplinească ultima dorință a singurului său fiu... Aș fi făcut asta aici, dar acum e cu neputință. Totuși, am putea face și singuri ceva. N'am inel să-ți dau, Radă, nici de aur și nici de fier... Fierul pe care-l port cu mine este pentru dușmani... Dar nu e nevoie. Peste noi veghiază dumnezeu, atotputernicul, dreptul, dumnezeul Bulgariei, al asupriților, al inimilor sdrobite, dumnezeul celor care suferă.

Și luându-i mâinile, îngenunchie în fața ei.

— Să jurăm înaintea lui. Ne va binecuvânta legătura noastră atât de cinstită.

Rada căzu în genunchi și buzele lor șoptiră câteva cuvinte pe care le auzi numai cel de sus.

14

IN JURUL UNUI TRUNCHI

Dimineața soarele răsări, strălucitor; cerul, înalt, era de un albastru curat, luminos.

In grădinile înmiresmate, trandafirii înrourați își arătau mugurii sângerii; pomii, înfrunziți și împodobiți cu flori albe ca zăpada, dădeau tuturor curților din Beala-Cerova un aer de sărbătoare; privighetorile cântau, rândunele săgetau văzduhul, asurzeau cu ciripitul lor și se îmbătau de aerul proaspăt, de razele

soarelui, de libertate. Natura fremăta de viaţă şi de tinereţe. Cerul şi pământul erau pline de aceeaşi năvalnică învolburare de culori, cântece, miresme, dragoste şi bucurie.

In acel ceas al dimineţii, Marco Ivanov se opri în fundul unei străzi întunecate şi tăcute dela marginea oraşului şi bătu la o poartă.

Un tânăr voinic, în şalvari, cu capul descoperit şi cu mânecile suflecate, îi deschise imediat.

— La voi au adus butucul ? întrebă încet Marco.

— La noi, bai Marco, poftiţi ! Şi tânărul o luă înainte arătându-i o uşă.

— Sunt acolo, poftiţi !

In clipa aceea uşa se deschise şi primul lucru pe care îl zări Marco înăuntru, fu butucul.

Butucul unui cireş.

Colcio dogarul, vechea noastră cunoştinţă, suit pe o grămadă de lemne, răsucea un burghiu uriaş în partea de sus a butucului de cireş, temeinic sprijinit de jos. Sudoarea curgea şiroaie de pe faţa lui.

— Să fie într'un ceas bun, Colcio ! zise Marco zâmbind şi privind trunchiul cu curiozitate. Vasăzică merge, merge!

— Orice lucru îşi găseşte meşterul, răspunse o voce.

Marco se întoarse la stânga şi privi. Lângă zid stătea aşezat Micio Beizadeaua.

— O, chir Micio ! îi spuse bai Marco prietenește, dând mâna vicepreşedintelui comitetului.

— Avem azi şedinţă, şi trecând pe aci mi-am zis să mă abat să văd ce face Bucceul nostru.

— Dar unde ţineţi şedinţa ? Afară în câmp ? întrebă Marco, aşezându-se, fără a-şi lua ochii dela cireş.

— Azi o ţinem la Groapa Verde.

Groapa Verde se numea o vale din spatele colnicului pleşuv dela nord de oraş, ce forma prima treaptă a Balcanilor. Din seara aceea în care Zamanov le adusese scrisoarea, comitetul nu se mai întrunea în acelaş loc. Azi fusese hotărît ca şedinţa să aibă loc la Groapa Verde.

Asudat, roşu la faţă, Colcio continua să sfredelească. Trăgea deseori sfredelul afară din lemn, pentru a scutura talaşul. Se uita apoi în gaura făcută şi se apuca din nou de sfredelit. Mai avea puţin până la sfârşit, pentrucă fundul tunului era la două

palme de capătul cel gros al trunchiului. Colcio scuturǎ bine surcelele rămase pe țeavă, închise un ochi, se uită înăuntru, suflă și își privi mulțumit oaspeții.

Aceștia, ridicându-se, se uitară și ei pe țeavă.

— Inăuntru poate să intre o ghiulea mare cât o căpățână de varză, observă Micio. Noi o să-l încărcăm însă cu muniție mărunță. Așa o să doboare mai mulți păgâni. Cireșul tău o să facă minuni...

Chipul lui Marco se lumină, triumfător... Pentrucă într'adevăr, cireșul era din grădina lui Marco Ivanov. Dela o vreme încoace în mintea lui Marco se petrecuse o schimbare importantă. Nu putuse rămâne prea mult timp străin și departe de frământările revoluționare din Beala-Cercva, care îl interesaseră, îl surprinseseră și îl treziseră. Își făcu următoarea socoteală : Dacă pretutindeni este acelaș lucru, după cum se spune, nu va lua foc într'adevăr Turcia întreagă?...

Nu cumva a sosit sfârșitul acestui imperiu, dacă până și copiii se înarmează?... Cine știe... Gândurile acestea îi mai risipiră teama și îi întăriră încrederea în soartă. Om pozitiv cu judecată trainică, lipsit de imaginație, fu luat de curentul general, și începu să creadă. Așa se molipsi și acest bulgar vioi și cinstit...

Numai că procesul acesta sufletesc nu se petrecu dintrodată.

Convingerile puternice se formează sub influența unui șir întreg de fapte impresionante. Intâi — și aceasta se întâmplase cu o toamnă în urmă — mișcat de cruzimile și de asasinatele săvârșite de populația turcească, el își spusese : „Dar ce ? Asta mai e viață ?“

Era primul pas. Apoi, în primăvară, înainte de apariția lui Cableșcov, îi spusese într'o zi soției sale, văzând entuziasmul tineretului care se pregătea cu atâta hotărîre, pentru o acțiune nebunească dar îndrăzneață :

— Cine știe ? Poate că fac nebunii vreo ispravă !

In cele din urmă, cam pe la sărbătorile Paștelui, venind vorba la cafenea de piedicile grele pe care la va întâmpina o asemenea mișcare și de urmările ei îngrozitoare, Marco îi spusese lui Alafranga apăsat :

— Măi Mihalache, cine numără foile din plăcintă, moare de foame !

Trebue să amintim că Marco, dacă era, de fapt, pentru pre-

gătiri, era împotriva răscoalei. Nu era atât de înflăcărat ca bai Micio ca să fie în favoarea răscoalei şi nici credinţa sa în succesul luptei nu era atât de oarbă şi de neşovăitoare spre a risca totul pentru tot, ca Ogneanov. Beala-Cercva trebuia pregătită, ca să poată respinge atacul başbuzucilor, care puteau da năvală din numeroasele sate turceşti din valea Stremei. Oraşul era înconjurat din toate părţile de aceste sate şi le trezea pofta de jaf. Dacă răscoala avea să izbucnească peste tot, ar fi altceva. Dar cine îl putea asigura că aşa se va întâmpla ? In orice caz, Beala-Cercva trebuia să fie pregătită de orice. Deaceea stăruia el pentru înarmare...

— Apoi : văzând şi făcând, zicea el.

Cu trei zile în urmă, Nicolai Nedcovici venise la el şi-i spusese că zadarnic se străduia să găsească trunchiuri de cireş.

— Tăiaţi-l pe al meu, îi propuse el.

Dar fie din egoism, fie din grijă părintească — firească dealtfel, în asemenea cazuri — nu îngădui fiilor săi să se amestece... Voia ca ei să reziste curentului, împotriva căruia nici el nu se putuse apăra. Cerea un lucru cu neputinţă ! „Ajunge dacă sunt numai eu în casa noastră“ îşi spunea. Sufletul său nu se transformase pe deplin şi deaceea mai existau şovăiri şi contraziceri. Intr'un cuvânt, Marco era reprezentantul elementului şovăelnic din partidul poporului. Element apt pentru orice altă ocazie, în afara revoluţiei, unde pentru realizarea scopului se folosesc violenţe şi mijloace extreme. Deseori, nehotărîrea poate fi o piedică, dar în cazul de faţă nu stânjeni acţiunea.

Colcio începu să lucreze la găurica prin care trebuia să se dea foc pentru ca trunchiul de cireş să se transforme într'un tun adevărat. Pentru a găuri partea de jos a cireşului se folosi de un sfredel. Sfârşi repede şi treaba aceasta, suflă în găurice şi sbură rumegușul prin gura tunului.

— Ei, cum s'ar zice, e gata ! O să-i facă pe turci harcea-parcea, zise Colcio cu un aer triumfător.

— Bravo, Bucce, tot tu ai să fii tunarul... Acum, bai Lilo, fierarul, să-i pună cercurile şi cu asta o să aveţi un adevărat tun marca Krupp, zise Micio.

— Ce o să mai bubue ! observă Marco.

— O să-l punem sus pe deal, la Groapa Verde. De acolo batem toată valea... De oriunde s'or arăta, tragem în ei fără milă !... Poziţia este minunată !

Afară se auziră paşi.

— Trebue să fie vreunul de ai noştri, spuse Micio, deoarece poruncise tânărului să nu lase să intre decât oameni cunoscuţi.

Intră Popov, secretarul comitetului. Dădu mâna cu Micio şi cu Marco.

— Ce cauţi aci, Gancio ? îl întrebă vicepreşedintele.

— Mă duceam la Groapa Verde, şi aşa, în trecere, m'am abătut să văd ce face artileria noastră.

— Bine, bine, azi va trebui să ne întrunim cu toţii ca să hotărîm pe cine trimitem la Panaghiurişte. Ni se cere un delegat. Eu zic să plece Socolov.

— Pentruce le trebue delegat ? întrebă Marco.

— Să ia parte la adunarea generală.

— Pentruce se ţine această adunare generală ?

— Ca să hotărască ziua şi ceasul izbucnirii răscoalei.

— Probabil că se va hotărî de întâi Mai, observă Gancio. Marco se încruntă.

— Ba ceva mai târziu... Măcar să se culeagă trandafirii, spuse Micio.

— Adică, ne vom răscula şi noi ? întrebă Marco.

— Răscoala va izbucni în aceeaşi zi pretutindeni.

— Ar fi o nebunie !

— Nebunie sau nu, trebue să ne răsculăm, răspunse scurt Micio.

— Cum adică? Dumneata crezi că ne pregătim de atât amar de vreme de florile mărului ? adăugă Gancio.

— Harcea-parcea! Harcea-parcea, bai Marcule!... zise Colcio înflăcărat.

— Eu credeam că ne pregătim ca să ne apărăm de başbuzuci până ce om vedea ce se petrece în jurul nostru... Mă tem ca nu cumva să plătim numai noi oalele sparte... zise Marco.

— Va fi o ruşine şi o desonoare pentru Beala-Cercva dacă va întârzia o clipă !... Intreg poporul se va răscula în aceeaşi zi, iar Turcia va fi învinsă ! strigă bai Micio înflăcărat.

Marco rămase pe gânduri.

— Ştiţi sigur că aşa va fi ? întrebă el.

— Cum să nu ştim ? Ce, suntem copii ?... Te-am poftit să intri în comitet, ca să citeşti cu ochii tăi scrisorile... şi să-i auzi pe Cableşcov şi pe Boicio.

Marco dădu din cap neîncrezător.

— Una e să-ţi spună oamenii, şi alta să ştii chiar tu că e aşa... Gândiţi-vă de două ori înainte de a porni ceva, ca să nu se mai repete povestea dela Zara.

Micio se revoltă.

— Acum e altceva, Marco, nu fii copil... Când îţi spun că va izbucni pretutindeni... Totul este organizat. Numai să aflăm ziua hotărîtă.

— A, dacă va izbucni pretutindeni, atunci pun şi eu mâna pe armă ! Dar dacă nu izbucneşte peste tot şi rămânem singuri ? Deaceea, zic eu, trebue să înţelegem...

— Va izbucni !

— Cine ştie ?

— Va izbucni, Marcule ! Vrei să-ţi jur ?

— Nu vreau.

— Eşti Toma necredinciosul !

— Vreau, ca şi el, să pun mâna... Sunt în joc capetele noastre...

— Trebue să crezi în biruinţa noastră.

— Dece ?

— Pentrucă Turcia va trebui să se prăbuşească...

— Dece trebue să se prăbuşească ?

— Trebue să se prăbuşească, pentrucă i-a venit ceasul.

Marco pricepu că Micio recurgea iar la profeţiile lui Martin Zadek...

— Nu dau nicio crezare noilor profeţii... Calendarul prevede ploi şi furtuni, şi vremea e ca în rai... Prostii!

— Zadek e altceva, Marcule! A fost recunoscut şi de savanţi!... zise înflăcărat Micio.

— Ei, ajunge! Tot de Zadek te ţii! Ia mai lasă-l încolo!

Micio se înfierbântă.

— Dacă nu-l vrei pe Zadek, să-ţi arăt o altă profeţie, mult mai serioasă şi mai categorică.

— A cui ?

— A providenţei divine. Numai sfântul duh o poate inspira... Mintea omenească n'o poate născoci.

Şi Micio începu să se scotocească în brâu.

Marco îl privea mirat.

— Ah! Mi-a rămas carneţelul acasă, spuse Micio plictisit. Dar stai, că mi-o aduc aminte pe dinafară... Dacă şi acum o să mai spui că tot nu crezi în prăbuşirea Turciei, o să te las în

pace... Surdului, deageaba îi baţi din toba mare, că tot nu aude.

Şi Micio scoase cutia cu condeie, înmuie în călimară şi începu să se caute din nou prin buzunare.

— Nu cumva ai vreo bucăţică de hârtie albă?

— N'am, zise Marco, după ce se scotoci şi el.

— Stai să scriu pe ăsta!

Şi Micio, rezemându-se de tun, începu să mâzgălească pe suprafaţa lui lucioasă.

Marco se uita la el curios.

In curând, apărură pe scoarţa tunului câteva rânduri de litere chirilice şi cifre arabe, astfel potrivite:

T (=300) Y (=400) P (=100) K (=900) Я (=1)
B (= 20) A (= 5) K (=85) A (=1) Д (=4) Я (=10)

Literele chirilice alcătuiau cuvintele ТУРЦЯ ВА КАДЯ[1] iar cifrele adunate, dădeau anul hotărîtor: 1876.

Cine întocmise această ciudată combinaţie şi născocise această potriveală ? Ce minte prinsese în întuneric, ca un licurici, acest joc inexplicabil ? Nu se ştie. Oamenii noi spun că aceste fenomene ar fi „capricii ale întâmplării", iar bătrânii, „destin".

Aşa explică prejudecata atunci când raţiunea se împotmoleşte...

Micio Beizadeaua lămuri dublul tâlc al acestei şarade. Marco îl verifică singur. Amuţi de uimire şi nu mai spuse nimic. Micio se uită la el triumfător. Ochii săi negri, înflăcăraţi, străluceau de mândrie şi de mulţumire, iar în zâmbetul uşor ironic cu care îl privea pe Marco rămas buimăcit, se citeau şi părerea de rău pentru neîncrederea lui, şi triumful, şi fericirea, şi entuziasmul... Parcă privirea şi zâmbetul acesta i-ar fi spus ! „Hai, bai Marco, mai zi ceva ! Hai, să-ţi auzim părerea: mă rog, Martin Zadek nu-i bun; dar de asta ce spui ?"

In timpul discuţiei dintre cei doi fruntaşi, câţiva membri ai comitetului intraseră uşurel în încăpere. Veniseră şi ei, în trecere, să vadă turnătoria de tunuri Krupp din Beala-Cerova. Curând mai sosiră şi alţii, tot în trecere şi din întâmplare, aşa că toţi membrii comitetului erau prezenţi, afară de Dima Bezportev.

— Ticălosul! N'a fost chip să dăm azi de el, raportă Ilia Strangiov. Trebue să se fi pilit în vreo cârciumă.

[1] Turcia va cădea.

— Băutura fără măsură e un lucru rău, spuse părintele Dimo, ducând plosca la gură.

Membrii comitetului se minunau, încântați de felul cum arăta tunul aflat în fața lor. Era ca un animal lungueț și enorm, fără cap și fără picioare, cu un ochi în spinare și la coadă cu o gură foarte adâncă prin care urma să se împrăștie foc și pară... Pe burta sa netedă, gălbioară, se putea citi o frază cabalistică, acel teribil Mane, Techel, Phares al imperiului otoman:

ТУРКЯ ВА КАДЯ 1876

— Băieți, zise vicepreședintele, dar parcă era vorba să mergem la Groapa Verde, nu? Atunci, să pornim!...

— Măi, tot ne-am adunat aci, n'ar fi bine să ținem și ședința?

— Cred că s'ar potrivi mai bine lângă ursul acesta...

Primiră cu toții fericita idee a vicepreședintelui.

— Atunci, luați loc!

— Dar dumneata unde stai?

— Iată tronul meu, zise bai Micio și încălecă pe spinarea tunului.

Apoi ședința se deschise.

15

NOUA RUGA A LUI MARCO

Marco ieși foarte îngândurat de cele văzute și auzite în „turnătoria" de tunuri a lui Colcio.

— Cine știe!... își șopti el pornind printre grădinile de zarzavaturi ce începeau de acolo.

Merse astfel până la râul ce vine din Balcani prin numeroase salturi și trece la răsărit de Beala-Cercva... Acolo aruncă o privire asupra grădinii sale și asupra buturugii ce rămăsese pe locul cireșului și zâmbi sub mustăți; apoi se întoarse din drum și porni din nou printre grădini și livezi, ca să intre în oraș prin strada principală, care ducea spre K. Trecând pe lângă corturile țiganilor, așezate pe pajiștea prăfuită de lângă oraș, dădu peste o horă. Un om sărac își serba nunta, la care, judecând după lanțul uriaș al horei, luau parte toți mahalagiii.

— Iată ce-i lumea! gândi el. Acolo se pregătesc tunuri, aici oamenii se însoară şi nici nu se sinchisesc de ziua de mâine.

Işi dădu însă repede seama că nici aici nu lipsea elementul revoluţionar: hora era condusă de Bezportev, care, deşi cam şchiop, era un dansator vestit. Flutura o năframă albă în mână şi juca nebuneşte imprimând nesfârşitul lanţ viu care îl urma, figurile şi mişcările cele mai curioase: îl făcea să semene când cu un semicerc din cele mai regulate, când îl înfăşura în jurul său — şi atunci arăta ca un şarpe adormit — când îl desfăşura şi-l prefăcea într'o linie dreaptă sau reprezenta diferite forme fantastice. Fundul larg al nădragilor lui fâlfâia oridecâteori Bezportev se repezea înainte.

Incet-încet, Marco se apropie de hora care era în toi şi văzu că Bezportev era beat turtă şi că se avânta şi sărea atât de tare, urmat de toată hora, de parcă ar fi condus-o la asaltul vreunei redute. Veselia lui Bezportev se transmisese până la ultimul inel din coada coloanei, format din copilaşi de câte cinci ani. La porunca lui, lăutarii tăcuseră şi hora mergea după cântecul dansatorilor.

Marco auzi trecând acest vers :

Crezi, Călină,
C'o să vină
Nen'tu Colcio
Cu desaga plină?
Să-ţi pună o salbă
Pe pieliţa albă,
Iară de mijloc
Brâu cu busuioc
Şi-o să-ţi dea basma
S'ai ce arăta,
Iar pentru picior
Nişte pantofiori

şi hora se legăna deslănţuită„

Marco se opri sub straşina fierăriei, spre a se odihni şi a privi spectacolul acesta vesel.

Bezportev îl zări îndată. Se desprinse din horă şi fugi spre el, continuând să-şi fluture năframa şi să sară în ritmul cântecului. Pe faţa lui albă, lunguiaţă şi osoasă, cu mustăţi mici, roşcate şi cu ochi albaştri, vioi, erau întipărite atât bucuria şi

înflăcărarea sălbatică pe care le stârneşte beţia, cât şi o teribilă durere sufletească.

— Să trăieşti, bai Marcule !... Să trăiască şi Bulgaria, să trăiască şi falnicii ei fii... Bai Marco, cere un pahar de vin... Mulţumesc. Vivat ! Trăiască cel care toarnă !... Iartă, bai Marco, sunt beat, dar nu mi-am pierdut minţile... Sorb vinul, dar mă ţin tare... Da, ca orice bulgar simţitor... Pentrucă poporul suferă şi eu strig : ajunge sclavia şi beţia ! Mai bine morţi decât o viaţă ruşinoasă ca asta... Că vor zice: s'a îmbătat ca un porc... Cine spune asta, e un trădător... Pe mine mă doare inima pentru Bulgaria, roabă la turci... Vrem drepturi, drepturi omeneşti... Nu vrem bogăţii, nu vrem femei... Dar ai să zici: ăsta e poporul... Şi mâine, de îi vei zice: înainte marş! — dă foc casei şi porneşte în munţi!... Cine se teme de păsări, nu seamănă mei... Dumneata înţelegi dintr'un singur cuvânt... Trăiască patrioţii ca dumneata ! Le sărut şi mâinile şi picioarele !... Dar ciorbagi Iordan... Cu cremene o să-i jupoi pielea... Iar Stefciov? Dar, între noi fie vorba... Scurt !... Vorba e că sunt beat, ca un, ca un... Dragostea de popor mă face să fiu beat... Se apropie ceasul. Dacă azi sunt în viaţă, mâine pot fi duh, nimic, umbră... Intr'un cuvânt, om de nimic... Şi cine moare pentru popor, va trăi în vecii vecilor... Vivat ! Trăiască Bulgaria ! Şi eu ce sunt ? Un măgar ce se teme de apa limpede...

Redactorul se opri deodată văzând un turc care trecea călare pe acolo, fapt ce se întâmplase rar în ultima vreme. Incepu să cânte arătând spre turc :

Inimile bat, lupta porneşte,
In faţa vrăjmaşului se iveşte.
Loviţi fără cruţare, luptători şi fraţi,
Că nu sunteţi raiale supuse s'arătaţi !

— Inainte, înainte! strigă Bezportev, ca şi cum ar fi condus o unitate nevăzută, şi se repezi spre turc.

Turcul se întoarse, îl văzu pe Bezportev ce venea în fugă spre el şi se opri. La vreo douăzeci de paşi, redactorul îl ajunse şi îi strigă :

— Incotro, citac ? [1] Cum îndrăzneşti să calci pământul ăsta sfânt?... Pământul ăsta este bulgăresc, iar al tău se află în pus-

[1] Golanule. (In limba turcă în original (N. T.)

tietățile asiatice. Acolo să te lăfăești! Descalecă, dobitocule, descalecă și sărută pământul ăsta sfânt... Dacă nu, o să-l ia dracii pe sultanul tău, cu ienicerii și cu haremurile lui cu tot...

Turcul nu pricepu ce-i spunea Bezportev, dar văzuse că era tare beat; se turbură, dădu pinteni calului și porni mai departe; Bezportev se repezi din nou și opri calul luându-l de frâu.

— Ce vrei, ciorbagi? întrebă turcul mirat.

— Descalecă sau îți beau sângele! urlă sălbatic Bezportev, scoțându-și pumnalul lucios.

Turcul avea o armă la brâu, dar uită de ea și, tremurând, descălecă supus de pe cal.

— Ce vrei, ciorbagi? mai întrebă el odată, speriat de înfățișarea sălbatică a redactorului.

— Unde te duci, citacule?

— La K.

— Dar când te duci la Meca?

Turcul se zăpăci cu totul: vocea i se înnecă în piept și abia șopti:

— Ciorbagi, lasă-mă să plec.

— Hai să călătorim împreună spre Meca, zise Bezportev; stai să te încalec. O mie de ani i-ai încălecat tu pe bulgari!...

Și Bezportev sări sprinten în spinarea turcului, încolăcindu-și brațele de gâtul acestuia.

— Acum, hai spre Meca! strigă el.

Și, în văzul, strigătele și râsul întregii asistențe, turcul încălecat de Bezportev, o luă din loc.

Calul porni și el, melancolic, în urma stăpânului său.

„Cine știe! Cine știe!... își spunea Marco, pornind spre casă, uimit încă de cele văzute cu puțin înainte.

Trăise cincizeci de ani; apucase vremurile când bulgarii n'aveau voie să se îmbrace în verde și când trebuiau să descalece oridecâteori întâlneau vreun turc pe drum; chiar el văzuse, trăise și înghițise atâtea înjosiri, în calitate de raia, încât acum nu-i venea să-și creadă ochilor. Văzuse cum în mijlocul bâlciului, în fața a mii de spectatori, un turc descălecase la porunca unui bulgar șchiop și beat și, uitând de arma dela brâu și de demnitatea lui de osmanliu, se lăsase încălecat ca un animal de un bulgar, purtându-l în spinare în fața tuturor! Și aceasta se petrecuse atât de simplu, atât de neașteptat, da, grozav de neașteptat! Și totul nu fusese așa, într'o doară, întâmplător, sau

din beție; cu o zi două în urmă nu s'ar fi putut petrece așa ceva. Dar iată că azi se întâmplă, și întreg poporul râde și aplaudă, de parcă s'ar fi petrecut ceva foarte firesc... Ce timpuri mai sunt și astea? De unde atâta îndrăzneală la raiale și atâta teamă la stăpâni?... Sunase oare într'adevăr ceasul din urmă al imperiului și Beizadeaua avea dreptate, căci și tinerii pot avea dreptate uneori? Cine știe! Cine știe!..."

Mergând așa, îngândurat, dădu peste copiii care se înapoiau dela școală. Erau elevii lui Merdevengiev și alcătuiseră o coloană lungă, mergând doi câte doi. Pășeau la pas, ca soldații, sub comanda căprarilor care mergeau în părți și a generalului care înainta în fruntea coloanei... Asen al lui Marco ținea în mână un băț de care era prinsă o cârpă roșie: drapelul!

Marco rămase uimit.

„Se vede că toată lumea a înnebunit: dela bătrâni și până la sugari, gândi el. Ai zice că totul se clatină..."

Il luă pe Asen de urechi și-l întrebă, zâmbind:

— Ce duci, bre, măgărușule?

Se gândi mulțumit că fiii săi mai în vârstă nu fuseseră molipsiți, că nu observase la ei spiritul răzvrătitor care îi cuprinsese pe toți, până și pe el.

„Măcar de ar rămânea ei deoparte, să nu se vâre în încurcătura în care am intrat și eu. Eu unul, mi-am trăit traiul. Ei să rămână în viață..."

Apoi un gând amar îl apăsă și adăugă, încruntat:

„Adică, cum așa? In vinele nerușinaților ăștia nu curge sânge?... Să fie niște fricoși? Nu, mai bine să stea deoparte... Ajunge unul de familie!"

Soarele era pe la amiază.

Ajunse acasă supărat și neliniștit, întră în odaie, cercetă pistoalele agățate în perete în tocurile lor, apoi deschise o cămară ascunsă în dosul ușei, cu gândul de a pune cremene în cele două pistoale vechi rămase dela străbunicul său și uitate acolo de mulți ani. Cămara era întunecoasă și servea de ascunzătoare. Păși înăuntru pe pipăite, dar își dădu seama că era mai potrivit să-și ia o lumânare, ca să vadă mai bine. Intrând cu lumina în pivniță, rămase uimit! In locul celor două pistoale vechi, zări grămădit un depozit întreg de arme, pistoale și revolvere. Un adevărat arsenal! Depozitul acesta folosea și de garderobă: într'un colț atârnau genți, opinci, haine ciudate, nem-

ţeşti, înflorate cu brandeburguri, precum şi alte obiecte suspecte.

Se adresă babei Ivaniţa, care tocmai apăruse:

— Mamă, mamă, cine a umblat la ascunzătoare ? Cine a băgat aici porcăriile astea ?

Baba Ivaniţa îl privi mirată.

— Păi cine s'o fi deschis, nu cumva eu?... Toţi au deschis-o: şi Vasile şi Dumitru şi Chiro... Toţi umblă pe aici şi şterg păienjenişul... Cine ştie ce caută ei acolo, în întuneric !

Marco se supără :

— Ei lua-i-ar dracu de bandiţi, zise el scărpinându-se după ceafă.

Apoi ţinu un timp lumânarea în faţa drapelului, se uită şi îşi şopti cu un zâmbet uşor :

„Auzi nebunii! Să-i ţie dumnezeu!"

Şi închise uşa.

Se duse apoi în faţa iconostasului şi începu să se închine celui atotputernic. Şoptea un fel de rugă, dar rugăciunea aceasta nu existase până atunci în cartea lui de rugăciune... Chema oblăduirea cerului asupra Bulgariei !

16

BEŢIA UNUI POPOR

Intr'adevăr, cu cât înainta primăvara, cu atât creştea şi clocotul revoluţionar. Intreaga regiune de centru a Traciei apusene semăna în primăvara aceea cu un vulcan care clocotea înfundat, prevestind totodată şi izbucnirea furtunei. Un stol de „apostoli" şi de propagandişti străbăteau munţii şi câmpiile, organizând lupta. Găseau pretutindeni o primire frăţească: braţe pentru a-i îmbrăţişa, inimi pentru a-i auzi, un popor setos de cuvântul măreţ al libertăţii. Un şir întreg de precursori călcaseră de mult ogorul spiritual al Bulgariei şi aruncaseră sămânţa trezirii. Acest şirag minunat care începea cu călugărul Paisie şi se sfârşea cu diaconul Levschi — doi sfinţi — semănase şi îngrăşase ogorul pe care primul îl binecuvântase de pe înălţimile muntelui Athos, iar ultimul, de pe înălţimile spânzurătorii. Cu douăzeci de ani în urmă, Racovschi, pomenind într'un sat cuvântul „revoluţie", abia putuse scăpa, travestit în haine fe-

meieşti. Acum poporul, cum auzea că vine vreun „apostol", în loc de potere, trimitea delegaţi ca să-l primească. Şi poporul îi asculta şi îi sorbea cu sete cuvântarea dătătoare de viaţă, întocmai cum soarbe însetatul apa cristalină. Dacă îi ziceau: fii gata, trebuie să mori! — biserica îşi dădea preotul; şcoala, învăţătorul; câmpul, plugarul; mama, fiul; pretutindeni ideea pătrundea cu o putere vijelioasă şi cuprindea totul: şi munţii, şi văile, şi coliba săracului, şi chilia monahului. Până şi ciorbagiii, clasa înfierată, piedică a progresului poporului, se văzură vrăjiţi de ideea care turbura minţile celor din jurul lor. Intr'adevăr, ei luară o parte destul de mică în mişcarea patriotică, dar nici nu-i puseră piedici, pentrucă n'o denunţară. Trădările şi laşităţile veniră de pretutindeni şi dela toţi, numai după catastrofă.

Aşa dar, înflăcărarea creştea şi inunda totul. Zi de zi lua noi proporţii şi căpăta puteri noi, şi odată cu ea se desăvârşeau pregătirile: cu mic, cu mare, se apucaseră de treabă. Ţăranii nu-şi mai vedeau de ogoare ca să toarne gloanţe, iar orăşenii nu-şi mai vedeau de negoţ. Curieri secreţi forfoteau zi şi noapte între diferitele comitete şi comitetul central din Panaghiurişte, tot aşa cum agenţii secreţi îi urmăreau pe cei oficiali; tineretul ieşea cu arma la instrucţie militară, sub comanda căprarilor şi sutaşilor; femeile ţeseau moletiere, babele frământau şi coceau pesmeţi; cismarii lucrau numai genţi, opinci şi alte obiecte necesare, iar dregătorii satelor, ca şi vechilii, perceptorii şi primarii, participau cu însufleţire la pregătiri. In fiecare sat depozitul de arme, cartuşe şi iarbă de puşcă creştea — iar iarba de puşcă le-o procurau chiar turcii — trunchiurile de cireşi scobite, cioplite, strânse în cercuri de fier, alcătuiau artileria! Iar steagurile de mătase cu leii brodaţi în fir, de ţi se părea că stau gata să răcnească, odăjdiile preoţeşti lucitoare, crucile şi banierele şi costumele fantastice ale răsculaţilor, iată care era decorul luptei ce se apropia. Inrâurirea acestei beţii generale se oglindea până şi în sburda copiilor, care înlocuiseră mingea, sfârleaza şi altele, cu jocul de-a războiul în mijlocul străzilor, cu arme şi săbii de lemn... Miraţi, oamenii bătrâni îşi ziceau: „Asta-i semn dela dumnezeu". Semne cereşti însă, care să prevestească furtuna, nu erau. Da. In afara ciudatei prevestiri: „Turcia va cădea, 1876", care făcea ocolul pretutindeni, turburând până şi minţile cele mai neîncrezătoare...

Dimpotrivă, primăvara veni prea de timpuriu şi prefăcu întreaga Tracie într'o grădină a raiului. Grădinile de trandafiri înfloriseră, minunate şi bogate ca niciodată. Câmpiile şi ogoarele făgăduiau roade îmbelşugate, pe care nu va avea cine să le culeagă...

Şi în câteva zile, în taină şi încet
Poporul cu câteva veacuri crescu...

Cât priveşte inerţia guvernului turc faţă de agitaţia ce avea loc în văzul tuturor, faţă de înarmarea pe faţă şi faţă de pregătirea revoltei în Bulgaria, aceasta se explica prin dispreţul şi desconsiderarea puterii raialelor. „Se grozăvesc şi ei, ca iepurii", spuneau cu mândrie stăpânii zâmbind uşuratic pe sub mustaţă. Cuvintele acestea exprimau mentalitatea epocii. Ele nu erau decât rezultatul luptei duse pentru victoria bisericii independente. Acei care au băut în sănătatea exarhatului bulgare în 1870, au devenit în 1876 cu toţii revoluţionari, turnând gloanţe şi făcând tunuri, spre a putea saluta libertatea Bulgariei. Turcii nu puteau pricepe această metamorfoză, nu puteau merge la pas cu vremea lor şi nici nu erau în stare să vadă cât erau de atraşi flăcăii de progresul ideilor. Şi chiar dacă şi-ar fi dat seama, era prea târziu: nu aveau închisoare atât de încăpătoare şi nici lanţ atât de lung ca să lege o idee uriaşă, un nevăzut Crali Marco [1], care mişca munţii din loc.

Generaţiile de mai târziu se vor minuna — cum ne minunăm noi înşine, contemporanii acestei epoci, treziţi de un şir întreg de pilde istorice — de această beţie spirituală, de această sublimă nebunie a poporului care se pregătea de luptă, hotărît să înfrunte un imperiu încă puternic prin marile sale forţe militare. Se pregătea şi nutrea chiar nădejdea de a-l doborî cu mijloace atât de reduse, aproape ridicole: fără ajutoare militare din afară — cum bine spunea Marco Ivanov — bizuindu-se numai pe înflăcărarea care se stinge tot atât de repede cât se aprinde şi pe iluzii pline de fanfaronadă care se prefac în vânt! Istoria nu ne oferă decât rare exemple de o încredere în sine asemănătoare, care se apropia de nebunie. Spiritul naţional bulgar nu s'a înălţat niciodată până la o asemenea înălţime şi cine ştie dacă o va mai atinge vreodată.

---

1 **Erou bulgar intrat în legendă. (N. T.)**

Am stăruit mai mult asupra acestui preludiu al luptei pentrucă ne poate da unitatea de măsură a puterii unei idei măreţe, însuşită de un mediu prielnic. Povestea noastră se reduce vrând nevrând la un episod care urmează să ilustreze întreaga revoluţie, crez al celor mai sfinte speranţe.

17

PALMA

A doua zi după ce l-am urmărit pe Marco Ivanov dela arsenalul lui Colcio până la depozitul de arme dela el de acasă, cafeneaua lui Ganco răsuna de râsete sgomotoase.

Hazul fusese stârnit de Ivancio Iota. Frangov, citind în ziarul „Pravo“ [1] un articol despre politica austriacă la răsărit, se împiedicase de fraza „Drang nach Osten“, iar Ivancio Iota îi lămurise că aceasta ar însemna „drag naş osten“, adică, pe bulgăreşte, „dragul nostru ciomag“.

Făcuseră un haz de nu se mai putuse înţelege om cu om în cafenea.

Doar Candov, care rămăsese tăcut într'un colţ, nu luă parte la veselia generală. Părea că nu vede şi nu aude ce se petrece în jurul său. Se vede că gândurile lui porniseră spre alte limanuri. Pe figura lui slabă, palidă, gânditoare, se putea citi întristarea, melancolia şi un simţimânt şi mai puternic, ceva dureros, nespus de dureros, contrastând violent cu aerul nepăsător al celorlalţi, care râdeau.

Glumele încetară pentrucă lumea ieşise din biserică şi toţi cei de faţă se uitară pe fereastră, privind trecătorii care veneau dela liturghie.

Printre aceştia se afla şi Rada.

Era îmbrăcată modest, în negru. De mulţumire sufletească, obrajii ei înfloriseră ca doi bujori. Toate privirile se opriră asupra ei, multe binevoitoare; erau şi unele disprețuitoare, pentrucă în ultimele zile se răspândise un svon destul de neplăcut pentru Rada.

---

1 Ziar moderat cu tendinţă turcofilă, scris în limba bulgară şi editat la Ţarigrad (N. T.)

Hagi Rovoama născocise svonul că în timpul nopții, Rada primea amanți deghizați. Și se jurase că-i văzuse cu ochii ei.

Adevărul era că cineva îl zărise întâmplător pe Ogneanov, fără a-l recunoaște, pe când ieșea dela Rada. Svonul acesta ajunsese la urechile călugăriței și fu răspândit în tot mitocul. De acolo trecuse în oraș. Clevetitorii îl primiră cu bucurie, așa că numele Radei făcea subiectul conversațiilor intriganților și mai ales al dușmanilor lui Boicio, care se răzbunau în felul acesta, ponegrindu-i memoria.

Numai Rada nu știa nimic.

Era cufundată în fericirea ei, și nici în privirile vecinelor sale, nici în glumele tăioase ale altora, nu putuse ghici grozava calomnie a cărei victimă căzuse.

Candov era nespus de indignat.

Tocmai când Rada trecea prin fața cafenelei, Stefciov se aplecă și îi șopti ceva lui Merdevengiev, zâmbind răutăcios. Psaltul se întoarse, se uită după fata care trecuse și făcu, șiret, cu ochiul. Șoapta lui fu transmisă mai departe, provocând zâmbete răutăcioase.

Stefciov nu se mulțumi numai cu acest triumf, ci declamă în bătaie de joc un cunoscut vers din cântecul revoluționar:

Unde ești tu credincioasă dragoste de popor

tușind cu tâlc.

Mulți dintre cei de față au înțeles ce ascund cuvintele lui și se priviră semnificativ.

Stefciov făcu ce făcu și provocă cu dibăcie un subiect de discuție.

Începură să curgă glumele și înțepăturile răutăcioase pe seama nefericitei tinere.

Candov, care până atunci ascultase liniștit, nu se mai putu stăpâni.

— La adresa cui strecurați dumneavoastră aceste ironii? Nu cumva la adresa domnișoarei Rada? îl întrebă el pe Stefciov.

In cafenea se făcu liniște.

— Ce te interesează pe dumneata? Și chiar dacă ar fi la adresa domnișoarei Rada, ce-i cu asta? răspunse Stefciov cu îngâmfare.

— Dacă sunt la adresa ei, atunci află dela mine că ești un calomniator și un om josnic! strigă studentul și se ridică gâfâind de pe scaun.

— Care dintre noi doi este josnic, o va judeca lumea. Cât privește clevetirile la adresa domnișoarei Rada, să avem iertare! Până și câinii știu ce știu eu!... Te sfătuesc să nu te apuci să aperi o fată desonorată! Nu fi ridicol!

Candov turbă. Palid și tremurând, păși spre mijlocul cafenelei și zise:

— Insulți în modul cel mai josnic o fată fără apărare... Retrage-ți cuvintele!

— Dovedește-mi că în urmă cu o săptămână fecioara ta n'a primit în taină un musafir... O fată, care...

Stefciov nu apucă însă să termine.

— Acel musafir tainic era Boicio Ogneanov, logodnicul ei, mizerabile! urlă Candov, lipindu-i o palmă zdravănă.

Sgomotul palmei trasă pe obrazul lui Stefciov răsună în toată cafeneaua.

La început, amețit de lovitură, Stefciov se clătină, dar își reveni imediat și se repezi asupra studentului, ridicând bastonul.

Ii despărțiră însă cei de față. Cafeneaua se umplu de sgomot. Afară, curioșii stăteau ciucure pe la ferestre.

Stefciov ieși din local cu obrazul roșu, turbat de furie, și se îndreptă deadreptul spre conac, hotărît să se răzbune de data asta și pe Candov și pe Rada Avea de gând să-l convingă pe bei să-i cheme pe amândoi pentru cercetări în legătură cu Ogneanov: și chiar dacă studentul ar fi reușit să scape, negând totul, fata avea să fie definitiv desonorată; dealtfel, tot ea era cauza scandalului de azi.

In stradă însă se întâlni cu servitorul său, care îi spuse că sosise medicul din Plovdiv ce fusese chemat pentru Lalca, care era greu bolnavă. Așa că Stefciov o porni spre casă.

18

CANDOV

Cuvintele cu care își însoțise Candov palma, îi uimiseră pe toți și în primul rând pe Stefciov. Căzuseră ca un trăsnet din senin. Dar înflăcărarea tânărului student nu avu urmări rele pentru el.

Câțiva, mai pătrunzători, își dădură seama că ieșirea lui

avea un substrat mai adânc, fiind mai mult decât o manifestare cavalerească a caracterului său. O mânie atât de aprigă, care să-l împingă la gesturi extreme şi, mai ales, din pricina unei persoane străine lui, nu era naturală dacă nu era pornită şi din alte motive. Iar din acesta, ca şi din alte semne — întotdeauna limpezi pentru un observator atent — au înţeles că tânărul nu era indiferent faţă de Rada.

Şi nu se înşelau. Candov era îndrăgostit.

Cum s'a întâmplat aceasta ?

Foarte simplu. Tânărul student era din acele firi pasionate care găsesc un sens vieţii numai în cultul unui ideal. Oamenii aceştia pot trăi numai prin devotamente puternice, pasionate...

Tânăr, idealist înflăcărat, Candov venise în Bulgaria ameţit de teorii şi de principii extremiste, atât de frumoase când pun stăpânire pe un suflet curat şi atât de hâde pentru o fiinţă desfrânată.

Primul lui contact cu viaţa îi sguduise profunda încredere în crezul său. Văzuse că acolo terenul este cu totul străin de idealurile lui... Nu se mai putea închina unui idol sfărâmat.

Şi găsi unul nou — îl avea gata — în persoana Bulgariei.

Dar înainte de a descoperi Bulgaria, în sufletul lui îşi făcuse loc o altă divinitate : el o descoperise pe Rada.

Iar acestea toate se petrecuseră nu mult după fuga lui Ogneanov din Beala-Cercva.

In sufletul său, sentimentul, slab la început, se desvoltă repede. Il cuprinse cu totul, prefăcându-se în patimă. Incetul cu încetul, Candov se înstrăină de mediul său şi de interesele celor care-l înconjurau, evită lumea şi căzu într'o chinuitoare apatie, pe care o înviora numai vederea Radei. Aşa au mers lucrurile până în primăvară, când într'o zi se trezi, îşi reveni şi se simţi indignat pe el însuşi. Pasiunea lui i se păru laşă — laşă faţă de Ogneanov, prietenul său — şi criminală faţă de Bulgaria, pentru care era dator să se sacrifice.

Se sperie de puterea dragostei lui şi se grăbi s'o înnăbuşe, să omoare din sufletul său acest sentiment atât de puternic. Işi dădu seama că numai o emoţie mai puternică l-ar putea salva; luă hotărîrea să se avânte cu totul în lupta care se pregătea, să-i înfrunte primejdiile şi necunoscutul, să se scufunde în valurile ei clocotitoare, ameţitoare, să se adape din atmosfera de nebu-

neasca însufleţiere a vâltoarei revoluţionare... Voia să-l alunge pe Lucifer cu ajutorul diavolului.

Atunci s'a prezentat el pe neaşteptate la Socolov cu rugămintea de a fi primit în comitet, şi cu propunerea de a-l ucide pe Stefciov. Tocmai uciderea trădătorului, asasinatul, o problemă nouă pentru el, problemă însoţită de nelinişti groaznice, nobilă însă în cazul de faţă, îl atrăgea cel mai mult. Conta pe acest asasinat, era rugul de pe care sufletul său ar fi ieşit nou şi înviorat: lovitura de moarte dată trădătorului era menită să ucidă în sufletul său un alt duşman neîmpăcat: fermecătorul chip al Radei.

Da, întâi asasinatul — botezul în sânge şi revoluţie... Un pas groaznic dar hotărîtor spre mântuire...

Şi chiar din clipa în care în sufletul său chinuit încolţi gândul acesta, îl legănă cu pasiune câteva nopţi în şir, înainte de a-l comunica preşedintelui, întocmai cum îşi leagănă o mamă pruncul mult iubit... In lungile sale nopţi de insomnie visa, făcea planuri pentru nimicirea lui Stefciov, şi meditaţiile lui înflăcărate îl absorbeau cu totul, puneau stăpânire pe întreaga lui fiinţă spirituală şi îndepărta orice alt simţimânt sau interes. Işi reamintise de Rascolnicov: şi eroul lui Dostoevschi plănuise uciderea cămătăresei pentru binele omenirii; şi Rascolnicov era la fel de simpatic şi de mişcător! Se găseau amândoi în aceeaşi situaţie. Iar această coincidenţă îi dădea puteri, îl fermeca, îl încânta... Rascolnicov i se părea acum un model luminos şi încurajator, un ideal. Avea de gând să omoare la fel cum o omorîse Rascolnicov pe bătrână: avea să-şi prindă de căptuşala hainei, sub braţ, o sfoară de care să poată atârna securea. Şi nimeni n'ar putea bănui că ducea cu el o armă ucigătoare...

Din fericire — sau din nenorocire — execuţia lui Stefciov fu amânată şi planul lui se năruí ca un turn de carton. Era disperat... Mai avea însă în faţă revoluţia, aspră şi înflăcărată, care aştepta aidoma unei fiare apocaliptice. Şi gândul acesta îi mai domolea suferinţa... In sufletul său însă lupta continua, creştea... Cu toată pasiunea cu care se dedicase acţiunii revoluţionare, amintirea Radei nu-l părăsea. Chipul ei răzbătea sub chipul patriei; era mai profund, mai în adâncime, avea un aspect mai bine conturat şi se uita cu părere de rău spre oaspetele vremelnic intrat în căminul în care numai el fusese stăpân.

Dacă cel puţin ar fi putut nutri în acelaş timp două pa-

siuni, una impusă de raţiune şi voinţă, cealaltă de natură, să le coordoneze, să le egaleze, să le anihileze una prin cealaltă !... Se mira cum putea Ogneanov iubi cu aceeaşi căldură şi Bulgaria şi pe Rada, cum se putea împărţi reuşind să fie bun şi puternic, să se simtă liniştit, ba chiar fericit !... Ce fire puternică şi bogată, devreme ce putea trăi atât de liniştită sub greutatea a două mari pasiuni, armonios îmbinate, care îi dădeau parcă aripi.

Cât de mult invidia el atât de caraghioasa frică a lui Merdevengiev, pe care un singur răcnet al ursului îl vindecase !

Azi, de când trăsese palma, Candov simţise că se află într'o situaţie ciudată. Se dăruise Bulgariei, dar rămăsese îndrăgostit de Rada. Şi prin tăria lucrurilor, avea în Ogneanov — tovarăşul său de idei — un adversar. Ideea îl apropia de el, iar pasiunea îl depărta...

In pornirea sa cavalerească, răzbunând jignirile aduse cinstei Radei, se răzbunase şi pe Ogneanov.

Groaznică contradicţie !

Dar lupta, deşi crudă, nu dură mult.

Inima birui. Adică firea, depăşind orizontul spiritual.

Candov se lăsă cu totul în voia noii sale pasiuni.

Coborît pe neaşteptate de pe băncile universităţii în vâltoarea lumii, era ca un om căzut din cer. Increzător şi neîncercat de mizeriile vieţii, se simţea nepregătit să le preîntâmpine. Primul lucru cu care îl îmbiase soarta crudă fusese această pasiune. I se dărui cu aceeaşi înflăcărare cu care se dăruise mai înainte idealurilor socialismului. Deosebirea era numai că acolo activa creierul, pe când aici fierbea inima, pe care nici raţiunea, nici înţelepciunea filosofilor n'o poate stăvili.

Alta era întrebarea : această dragoste putea fi oare împărtăşită? Găsi-va oare Candov o fericire pe măsura măreţiei iubirii sale, ori numai amare decepţii, crâncene suferinţe menite să-i otrăvească viaţa...

Niciun îndrăgostit nu-şi pune o astfel de întrebare, căci dacă şi-ar pune-o, n'ar mai fi îndrăgostit.

In gramatica dragostei nu există semne de întrebare.

In afară de aceasta, inima Radei nu era liberă şi el o ştia. Nu-şi dădu seama însă de acest lucru şi continuă să se aprindă. Iubirea este oarbă. Nu degeaba arta veche greacă îl înfăţişa pe înaripatul ei zeu cu ochii legaţi.

In vremea când Rada îl credea pe Ogneanov mort, era atât

de sdrobită de nenorocirea ei, încât nici prin minte nu-i trecuse să bănuiască ceva în legătură cu vizitele, încă rare, ale studentului; încet-încet ele se făcură mai dese, cum mai dese erau şi întâlnirile întâmplătoare (dar înadins căutate...) Timpul trecea şi situaţia aceasta îşi urma cursul. In cele din urmă, Rada, cu intuiţia proprie femeii, băgă de seamă atitudinea departe de a fi indiferentă a studentului faţă de ea. Şi cu cât acest sentiment se întărea, cu atât manifestările lui exterioare deveneau mai vădite.

La început, Rada fu uimită şi turburată; apoi se prefăcu că nu observă nimic. Cine ştie, poate că dragostea lui îi măgulea puţin vanitatea; în cele din urmă se cutremură de puterea mereu crescândă a acestui înflăcărat sentiment. Dar, timidă cum era, n'a avut curajul să-l curme brusc, sau să închidă uşa adoratorului său, care era pe cât de delicat, pe atât de sincer.

Lucrul acesta o dezarma cu totul.

Numai oameni ca Stefciov îi puteau da curajul unei palme.

Şi continua să se poarte bine faţă de Candov, ca faţă de un prieten al lui Boicio; mai mult: chiar ca faţă de un om nobil. Ea credea, sărmana, că prin aceasta, primindu-l cu bunătate şi vindecându-l cu focul ochilor ei negri, îi uşura suferinţa, a cărei proporţie nici nu o bănuia. Prost doctor! Nici ea şi nici Candov nu ştiau că singurul leac tămăduitor pentru această boală era despărţirea.

„Ochii care nu se văd se uită", spune vorba bătrânească.

19

O VIZITA MATINALA

In ajun, după scandalul cu Stefciov, Candov se înapoiase acasă foarte turburat. Se închisese în camera sa şi până seara citise fără întrerupere aceeaşi carte. Intrerupea lectura numai pentru a însemna cu creionul unele pasaje, apoi citea mai departe. Era atât de cufundat în lectură încât nici la masă nu se aşează... La chemarea mamei sale, răspunse că îl doare capul... Seara deasemenea, nu cină. Ceasuri întregi zăcu tolănit pe divan, prins de gânduri şi cu privirea pironită în tavan. Când liniştea nopţii se aşternu pe deplin, se sculă, se aşeză la masă şi începu să scrie o scrisoare. Treaba aceasta dură până după miezul nopţii... Apoi se trânti iar pe mindir, şi de data asta nu ca să

doarmă, ci ca să viseze... Lumânarea arse până dimineaţa. Primele raze de soare pătrunseră în odaie scăldând faţa studentului, cu totul cufundat în gândurile sale. Tresări, deschise ochii obosiţi şi adânciţi în orbite din cauza somnului său neliniştit. Se duse la masă, citi încă odată scrisoarea, o împături în patru, căută un plic pe care nu-l găsi şi lăsă scrisoarea pe masă.

„Acum sau mai târziu?“ îşi şopti el.

Şi rămase o clipă pe gânduri.

„Nu, mai târziu, să-i fie înmânată mai târziu. După ce o vedea...“

Şi, grăbit, începu să se pregătească pentru a ieşi. Când ajunse în stradă, văzu că era încă prea devreme. Soarele era încă jos; locuinţa Radei îşi arunca umbra pe casa de peste drum... Ştia din experienţă că în clipa în care umbra ajunge la mijlocul străzii, fata ieşea să ude grădina Lilovicinilor. Cum atunci era îmbrăcată, şi ora nimerită pentru o vizită, Candov trecu de mai multe ori pe stradă, aruncându-şi ochii când spre zidurile Lilovicinilor (Rada locuia într'o cameră din fundul curţii) când spre umbră. Aceasta cobora grozav de încet pe zidul casei de peste drum. Ceeace însemna că mai avea de aşteptat peste o oră până ce soarele să lumineze strada la jumătate... Şi Candov, cu mâinile la spate, îşi urmă plimbarea; ca să nu atragă luarea aminte a trecătorilor, tot mai numeroşi, străbătu şi alte străzi.

Soarele scălda acum într'o lumină vie Balcanii, dealurile din preajma oraşului, acoperişurile de olane ale caselor, coşurile albe şi ferestrele ce priveau spre răsărit. Cafegii, sculaţi cu noaptea în cap, îşi şi deschiseseră cafenelele, băcanii încinşi cu şorţuri măturau trotuarul în faţa prăvăliilor, găitănarii băteau cu maiul găitanele grămădite pe pietrele din faţa fântânilor, trecătorii deveneau tot mai numeroşi, viaţa şi mişcarea se înteţeau, iar oraşul fu cuprins de obişnuita sa larmă.

Dar Candov nu vedea nimic din toate acestea. Nici soarele, nici sgomotul, nici viaţa ce începea să clocotească în jurul său nu-l interesau. Privea, gândea, pândea un singur lucru: umbra care se apropia de locul aşteptat, şi locul acela, însemna şi sfârşitul frământărilor sale chinuitoare şi pătimaşe a acestor clipe lungi cât veacurile. Umbra se retrase lângă şanţul drumului, lăsând cealaltă jumătate a străzii în lumină. Lui Candov i se păru că abia acum a răsărit soarele... Porni cu paşi repezi către casa babei Liloviţa. Se uită la poarta aceea veche, din lemn

de stejar, joasă, uscată şi bătută în piroane cu capetele turtite, ruginite, ca nişte pete... Le ştia câte sunt la număr, ştia şi câte dungi şi crăpături avea poarta, îi cunoştea şi scârţâitul... Era ca o fiinţă vie, cu ochi, cu urechi, cu grai... Cât de dureros, cu câtă uimitoare compătimire răspundea inimii sale oridecâteori trecea prin preajma ei! Cât de rece, de neprietenos, de sinistru — ca toaca de înmormântare — îi străpungea sufletul sgomotul ei, atunci când se trântea la plecare în urma lui!...

Deodată poarta se deschise pe neaşteptate. Din curte ieşi un ţăran oarecare cu şalvari şi căciulă pe cap. Candov voi să-l oprească şi să-l întrebe de Rada, dar îi fu ruşine. Se uită la omul aceia simplu cu nespusă turburare, ba chiar cu o oarecare invidie. Şi începu din nou să se plimbe. Se mai scurse un timp. Poarta se deschise din nou şi de data aceasta inima lui Candov începu să bată cu putere.

Ieşiră baba Liloviţa şi Rada, care o apucară, grăbite, în sus. Abia acum auzi Candov bătaia sonoră a clopotului bisericii. „O fi vreo sărbătoare, gândi el, s'au dus amândouă la biserică". Se opri, ca pironit locului şi privi lung la fata care se depărta, mergând în sus. Ea nu-l văzuse, căci ieşind pe poartă o luase în sus cu ochii pironiţi în pământ. Fără să vrea, băgă de seamă că îşi pusese rochia nouă neagră. In ziua aceea nu mai purta şorţuleţul cenuşiu cu frunze şi cerculeţe albe, ca deobicei. Iar obrazul ei trandafiriu părea aspru şi... fermecător.

Studentul îi aşteptă mult întoarcerea... Trecu un ceas, trecură două. Asculta înciudat bătăile clopotului, care se mai opreau un timp, ca să înceapă din nou, iar dangănul lui scurt, răsunător şi parcă arţăgos, îl enerva până la disperare...

„Ei, drăcia dracului! Dar ce sărbătoare o mai fi şi azi? Ce vrea clopotul ăsta tâmpit? Ce înseamnă sărbătoarea asta care nu se mai sfârşeşte? De asta le arde acum oamenilor?... La ce-mi trebue mie sărbătoarea asta, sărbătoarea idolatrilor ăstora!"

Ocăra din când în când, dar rămase mai departe acolo, la pândă. Rada însă tot nu se arăta.

Soarele trecuse demult de bălţoacă, cucerise a doua jumătate a străzii şi se căţărase pe tot zidul casei babei Liloviţa. Trecătorii se încrucişau şi forfoteau neîncetat pe străzi, dar printre ei nu se ivea nici Rada, nici baba. Iar clopotul bătea mereu.

— Ce-or mai fi sărbătorind idolatrii ăştia? mormăi studentul mânios.

De fapt, nici nu-l prea interesa. Primul trecător pe care l-ar fi întrebat, l-ar fi putut lămuri. Dar la ce bun? Demult nu mai ştia zilele, nu mai lua în seamă scurgerea timpului. Primăvara era în toi, dar el n'o vedea... Şi la ce i-ar fi folosit lui această primăvară, obraznic de frumoasă, făţarnică şi încântătoare, când în sufletul său clocotea o mare de suferinţe!... Natura avea chiar o înfăţişare neruşinată: parcă îşi bătea joc de el... Scuipă înciudat... De bună seamă că asupra naturii.

Curând însă, primi un răspuns la exclamaţiile sale nerăbdătoare.

20

NEDUMERIREA LUI CANDOV CREŞTE

Din strada alăturată se auzi apropiindu-se cântecul monoton şi piţigăiat al unui cor de copii. Vocile acestea ţineau isonul unei alte voci — mai înaltă şi mai bărbătească — intonând un cântec bisericesc prelung. Ciudatul concert se auzea tot mai aproape, tot mai limpede. In clipa aceea apărură şi copiii, ducând cădelniţa, prapuri şi lumânări albe, de ceară, legate la mijloc cu panglicuţe negre; după ei alţi copii, adunaţi grămadă în jurul dascălului Merdevengiev şi urmaţi de preoţi în odăjdii. Miros de tămâie se răspândi în văzduh şi procesiunea de înmormântare a Lalcăi apăru.

Nenorocita îşi dăduse sufletul în ajun.

Aproape întreg oraşul îi însoţea rămăşiţele pământeşti. Moartea acestei femei, răpusă atât de tânără de viaţă, îndurerase toate inimile. Fiecare se grăbea să-şi ia rămas bun dela răposată şi să-i cinstească cum se cuvine ultimul drum.

Nici antipatia împotriva tatălui ei, nici ura împotriva sotului nu opri lumea. Blândă şi bună la suflet, Lalca fusese foarte iubită, aşa că figura ei gonise din suflete toate celelalte simţiminte lumeşti. Iată dece alaiul era neobişnuit de numeros (tatăl ei nu cruţase nicio cheltuială pentru a-l face cât mai bogat şi mai impunător) şi mulţimea îi dădea o înfăţişare solemnă

şi mai mişcătoare. Dar ceeace atrăsese în primul rând, fusese svonul pricinii îmbolnăvirii şi a morţii sale, pe care sora ei nu le putuse ascunde (înainte de a muri, Lalca povestise totul surorii sale, Ghinca). Toată lumea plângea; plângeau până şi bărbaţii cu totul străini de familie... Tot tineretul era adunat aci, în cap cu membrii comitetului, adânc mişcaţi şi îndureraţi, care păşeau alături de năsălie.

Când alaiul ajunse în piaţă, unde — drept ca un par — se oprise şi Candov, şi când oamenii lăsară jos năsălia, pentru citirea cuvenitei rugăciuni, abia atunci văzu şi el mortul, recunoscând-o dintrodată pe Lalca.

Zăcea liniştită, mută. Ai fi zis că doarme, cu pleoapele-i lungi, frumos închise. Faţa ei, albă ca marmora, abia dacă se mai deosebea de perna de puf în care i se afundase capul; mijlocul său subţire se pierdea sub grămada florilor de primăvară, aduse în semn de rămas bun de neveste şi de fete.

La umeri, într'o parte şi în cealaltă, câte un buchet de trandafiri albi de o frumuseţe rară; tot trandafiri albi îi aninaseră şi în păr. Fuseseră sădiţi de mâna ei; de mâinile ei albe şi frumoase ca ale unei zeiţe, săpate parcă în marmoră, ce stăteau acum încrucişate pe rochia de mireasă. Iar pe sânii ei lipsiţi de viaţă fusese aşezată icoana adormirii maicii domnului. Imbătătoarea mireasmă a florilor, amestecată cu mirosul tămâei şi al smirnei, învăluia totul şi turbura simţimintele.

Abia aşezară năsălia jos, că mama se aruncă cu un ţipăt sfâşietor asupra fiicei sale, o cuprinse cu amândouă braţele şi, ca înnebunită, îşi îngropă capul în florile şi rochia moartei. Incepu să murmure în neştire vorbe şoptite, pe jumătate rostite, vorbele de desnădejde şi de dragoste de mamă care-ţi străpung inima cu ace de ghiaţă şi te înfioară. Orice cuvânt este o parte smulsă din inimă, orice strigăt este o mare de nespuse suferinţe şi dureri. In jur, plânsetele şi bocetele se înteţeau; rude şi străini, cu feţele scăldate în lacrimi, îşi duceau batistele la gură spre a-şi înnăbuşi lacrimile. Ghinca, pe care rochia de doliu nu izbutea s'o urîţească, plângea în hohote; sprijinit de doi prieteni, tatăl, copleşit de durere îşi legăna capul slăbit când într'o parte, când în alta. Stefciov, cu capul descoperit, cu batista la ochi, stătea drept, alături de năsălie. Nu plângea, dar chipul său, din rumen cum era, se făcuse alb. Privea în jur

oarecum uimit, ca omul ce nu mai vede nimic... Nu departe, dincolo de mulţime, se zăreau pletele blonde ale lui Socolov. Se uita ţintă la chipul Lalcăi; o îmbrăţişa cu privirea, se uita lung la chipul moartei pe care o iubise atât de mult şi de care fusese iubit... Ar fi putut fi atât de fericiţi! Dar soarta, soarta... Dintrodată îl zări lângă el pe Stefciov; ochii lor se întâlniră. Socolov îl săgetă cu o privire ucigătoare şi îi spuse tare: „Domnule, această femeie a murit din cauza laşităţii dumitale! Imi vei da întâi mie socoteala, şi apoi celui de sus!“

Rugăciunea se sfârşi. Ţipetele mamei despicară din nou văzduhul. Năsălia fu ridicată şi alaiul porni din nou. Aproape fără să-şi dea seama ce face, Candov se alătură mulţimii. Faţa îi rămase liniştită, aşa cum fusese la început. Tabloul dureros la care era martor nu-l mişca deloc. Dimpotrivă, un fel de sălbatică satisfacţie îi lumină faţa: îşi dădea seama că Rada, fiind prietenă cu Lalca, se găsea acolo. Aşa că o va vedea... Alaiul de jale la care asista nu-i trezi decât acest gând... Privi încoace şi încolo prin mulţimea femeilor, dar pe Rada n'o zări; căuta din ochi o rochie neagră, un cap frumos... Dar n'o văzu nicăieri... Rămase puţin în urmă, ca şi celelalte femei din alai să treacă pe lângă el; zadarnic însă privirile sale de uliu ţinteau, scormoneau, căutau prin mulţimea aceasta mişcătoare ce-i curgea ca un râu prin faţă... Deodată o zări pe baba Liloviţa şi o căută lângă ea pe Rada. Dar Rada nu era!... Inima i se strânse. Cum? Rada să nu fie aci, la înmormântarea Lalcăi, prietena ei? Cu neputinţă, cu neputinţă, cu neputinţă! Şi se pierdu din nou prin mulţime s'o caute, dar n'o găsi. Cum? Rada să nu fie aci? Dar unde putea fi?

Ieşise cu baba Liloviţa; unde se despărţise de ea?... Singură şi încă pe o vreme ca asta? Ce treabă mai de seamă decât aceea de a-şi întovărăşi prietena putea avea?... Sau poate că era de faţă şi n'o vedea el, i se împăienjeniseră ochii. Dar pe babă cum o văzuse?... Să se ducă s'o întrebe? Nebunie, nebunie! Era cu neputinţă!... Bietul student nu-şi dădea seama că până şi cercetarea lui în procesiunea aceasta jalnică era o necuviinţă şi atrăsese atenţiunea celorlalţi.

După ce cotiră pe o ulicioară mai îngustă ce se deschidea în cealaltă parte a pieţei, se auzi sunetul ascuţit al unui clarinet şi răsunet de tobă: se încinsese o horă veselă. Veselia aceasta

păru ca o nelegiuire în faţa acestei dureri îngrozitoare. Pe multe din feţele celor ce însoţeau alaiul se ivi o expresie de scârbă şi ură. Dar în aceeaşi clipă muzica tăcu, hora se împrăştie şi pieri, ca sub puterea unei baghete fermecate... Liniştea domni din nou, iar în stradă nu se auziră decât cântecele de înmormântare ale copiilor şi ale lui Merdevenghiev... Rămas în urmă, Candov se întoarse fără să vrea, atras de sgomotul unor paşi pe care-i auzea venind în urma lui. Il văzu pe redactor şi alţi câţiva care părăsiseră hora, pentru a se alătura alaiului. Redactorul era beat, cu fesul într'o parte. Părea foarte preocupat. El şi tovarăşii săi se grăbeau să prindă coada alaiului şi Candov auzi vocea răguşită a lui Bezportev care vorbea din mers.

— Haideţi, măi, nu fiţi măgari, să-i sărutăm mâna... şi să-i zicem „Să-ţi fie ţărâna uşoară... a ta să fie împărăţia cerurilor!" Pentrucă cel care moare pentru popor, este fără de moarte! Înţelegeţi, măi, gânsacilor?... Dacă sunteţi beţi, stăpâniţi-vă... Şi când am să vă zic „aplecaţi dovleacul", închinaţi-vă... Sufletul ăsta este sfânt. Ia spuneţi-mi, câte femei ca ea sunt pe lume... Pe câtă vreme, trădătorii sunt fără număr, ca nisipul mării. Dar voi n'aţi văzut marea, aşa că nu fiţi măgari, şi ţineţi seamă de vorba omului!

Abia sfârşise această tiradă când dădu cu ochii de Racico, ce trecea pe lângă ei în fugă, ducând ceva la biserică.

Ii strigă, poruncitor:

— Stai măi! Stai să te întreb ceva... Uitaţi-vă, bre, ăsta-i spionul lui Stefciov: moarte păgânilor! le spuse el apoi tovarăşilor săi.

Racico văzu figura aprinsă a redactorului şi o sbughi pe o altă stradă.

— Puneţi mâna pe el! Să-l întrebăm cu ce drept spurcă strada cu pasul lui! strigă Bezportev, şi toţi alergară să-l prindă pe nenorocitul de Racico. Mai uşor şi mic la stat, Racico sbura ca vântul şi o luă mult înaintea urmăritorilor săi, beţi turtă. Nu după mult timp şi el şi ei se pierdură după o cotitură a străzii...

Candov se uitase la toate acestea fără să ia parte, distrat. Işi plecă fruntea şi fără să-şi dea seama se luă după alai. Şi în curând, intră şi el în biserică odată cu procesiunea.

21

PROHODUL

Mulțimea ce crescuse ca valul în timpul trecerii alaiului pe străzi, umplu biserica.

Năsălia, așezată în dreptul scaunului episcopal, pe lespedea de marmoră cu vulturul bicefal sculptat pe ea, era punctul în jurul căruia se mișcau și se grămădeau oamenii cu lumânări de ceară aprinse în mâini.

Prohodul începu solemn; nori albaștri se înălțau din cădelniță spre bolta bisericii. Sfeșnicile mari din fața altarului erau aprinse; se aprinseră și candelabrele, iar biserica fu scăldată în lumină... Strălucirea aceasta arunca o brumă de mângâiere pe inimile îndurerate ale rudelor Lalcăi.

Profesorul Climent fusese poftit să rostească vreo câteva cuvinte. Ca teolog, avea darul vorbirii și folosea citate din sfânta scriptură. Dar fiindcă nu se simțea în apele sale — nu primise. Il poftiseră apoi pe Frangov. După o clipă de șovăire, acesta primise și se urcă pe cea de a doua treaptă a scaunului episcopal. Preoții întrerupseră cântările și biserica se cufundă în liniște.

Foarte mișcat, cu privirea spre moartă, profesorul începu cu o voce tare, dar tremurândă:

„Frați și surori!"

Dar fu nevoit să se oprească. La intrare se petrecea ceva neobișnuit. Mulțimea începu să se împingă, îngrozită; se auziră cuvinte învălmășite urmate de glasuri speriate. Turburarea trecu dela unul la altul și ajunse repede până în rândurile celor din jurul năsăliei pe care se afla moarta. Se iscă o panică și o învălmășeală cumplită.

— Vai, maică, vin! țipau ceva mai departe niște voci de femei.

— Cine vine, măi? întrebară bărbații dinăuntrul bisericii

— Turcii! Turcii!

Se produse panică; țipete și urlete, voci învălmășite umplură casa domnului. Poporul o luă la fugă, ca o turmă înspăimântată, fără să știe unde să se ascundă. Un grup mare se

strânse în jurul ciorbagiului Iordan şi a lui Stefciov. Ca oameni cu trecere pe lângă turci, fiecare îşi închipuia că va găsi apărare în preajma lor şi că va fi iertat odată cu ei. Cei mai mulţi, însă, cuprinşi de o teamă nebună, forfoteau prin biserică, o luau la fugă, se întorceau, urlau. Femeile tinere ţipau şi căzdeau în nesimţire, fără ca cineva să le dea vreun ajutor; câteva bătrâne se prăbuşiră pe treptele altarului şi fură călcate în picioare. O groază nebună se citea pe feţele tuturor; mulţi erau mai albi la faţă decât Lalca.

Numai Candov rămase nepăsător la tot ce se petrecea în jurul său. Cu braţele încrucişate, stătea nemişcat lângă năsălie, privind cu tristeţe la moartă.

In timpul acesta, din cor se auzi vocea lui Socolov:

— Nu vă speriaţi, nu-i nimic!

Chiar dela începutul panicei, el se urcase în galerie să privească prin fereastra de sus la cele ce se petrec în jurul bisericii, în piaţă. Dar nu văzuse nimic neliniştitor. Nici picior de turc; dimpotrivă, îl văzuse pe redactor şi pe tovarăşii săi, care intrau sub narticul bisericii. Răguşise strigând ca să liniştească poporul, dar glasul lui nu putea fi auzit în larma aceea.

Mai strigară şi alţii:

— Liniştiţi-vă, măi oameni, nu-i nimic!

— Cine ne-a speriat? strigă altul.

— Cine a înşelat lumea?

In clipa aceea, întrară în biserică gâfâind, redactorul şi tovarăşii săi şi începură a se închina. Nici nu bănuiau că ei fuseseră pricina panicii. Pentrucă Racico, fugind de ei, năvălise speriat în sfântul lăcaş şi, întrebat de câteva babe dece fuge spusese: „Vin!"

— Cine vine?

— Capasăzul[1] şi ceilalţi! Mulţi, mulţi...

Oamenii înţeleseră că spune: Capasăjii... Mulţi, mulţi.

Fusese deajuns pentru populaţia aceasta înspăimântată care trăia de o lună încoace sub groaza unui măcel turcesc! Şi groaza...

---

[1] Capasăz, care înseamnă în limba turcă „încăpăţânat", era porecla dată turcilor de bulgari (N.T.)

22

FILOSOFIA ŞI DOUA VRABII

Candov nu aşteptă sfârşitul prohodului, ci ieşi din nou în stradă.

Ciudat! Se simţea mai înviorat.

Privelistea morţii domoleşte orice sbucium sufletesc legat de interesele omeneşti; privelişţea unor rămăşiţe pământeşti slăbeşte legătura cu această lume. Grijile, devotamentele înflăcărate, patimile, aspiraţiile vieţii, pălesc şi devin închipuiri, uneori comice, faţă de gândul veşniciei...

„Iată, Lalca a murit, azi e cadavru, mâine va fi cenuşă. Ce albă era!... A murit, a murit!... Şi Rada nu e aici! Dar, dece Rada!... Ciudat! Cum m'a orbit fata asta... Cine m'ar vedea, ar spune că sunt nebun... Adică, de unde ştiu eu că nu sunt nebun? Şi după cine? După ea! Dar cine e ea şi la ce bun suferinţele mele necurmate, nopţile mele fără somn?... Da, la ce bun toate acestea? Pentru o altă Lalcă, pentru o femeie care mâine va muri şi ea şi se va preface în moaşte şi cenuşă. Cine ştie dacă văzând-o aşa, pe năsălie, dusă la groapă pentru a fi dată mană viermilor, aş mai fi iubit-o... Câtă prostie, ce laşitate!... Da! Şi într'adevăr, ce este Rada, acest nimic care-mi umple întreaga fiinţă şi întregul univers, şi raiul şi iadul?... Ce este ea?... Un schelet îmbrăcat în carne... O grămadă nesfârşită de ciolane, de oscioare, de sânge, de vine, păr, nervi, vase, ţesuturi, cartilage, mirosuri, toate împreună se numesc Rada şi mâine vor putrezi şi se vor preface în hoit şi cenuşă... Şi eu le iubesc pe toate acestea! Mă prăpădesc după ele! Spiritul meu atotputernic, înţelepciunea mea divină, gândirea mea fără de hotare, s'au agăţat de această sărmană bucăţică de trup, s'au legat de acest paing!... Ciudat! Nebunie!... Dece nu m'am trezit mai devreme, dece nu mi-am zis: măi Candov, alta este chemarea ta, mai măreaţă, nu să suspini după o fustă oarecare... Inaintea mea se deschid orizonturi atât de largi; două lumi minunate, măreţe, îşi desfac braţele pentru mine: ştiinţa, patria... Câtă viaţă şi câte fapte, câtă glorie şi luptă, şi ce minuni sunt acolo!... Şi eu nu le văd când sunt în faţa acestei jalnice făpturi pe care dacă n'o întâlneam n'aş fi bănuit niciodată că există pe pământ, după cum nici ea însăşi nu bănueşte măcar dece există... Ruşine, ru-

şine, ruşine! A trebuit s'o văd pe Lalca asta, ca să simt dece nimic s'a legat sufletul meu. Acum se trezeşte ca un vultur, dă din aripi, le desface şi întocmai ca el, sboară în voie, liber, spre întinderea nesfârşită! Ah, cât sunt de fericit!"

Şi Candov merse mai departe, adâncit în aceste gânduri înviorătoare. Simţea că o povară grea i s'a luat de pe umeri. Acum zâmbea biruitor. Zâmbea şi se mira cât de jalnic, cât de stupid se sfârşise lupta din sufletul său! O asvârli pe Rada din el cum asvârli pe fereastră un ciob dintr'o farfurie spartă... Chipul Radei era atât de departe, atât de departe, într'un infinit turbure, searbăd, fără viaţă şi întunecat, aidoma unui vis risipit de o trezire subită. Se simţea înviorat şi nou; acum, vălul de pe ochi îi căzuse: vedea limpede, cunoştea totul, prindea interes pentru tot ce-l înconjura şi lua parte la grijile mărunte ale vieţii. Ii salută prietenos, ca niciodată, pe toţi cei pe care-i întâlnea, stătu de vorbă cu Pavlachi Nedev despre uleiul de roze, îl întrebă ce preţ avusese anul trecut şi ce cantitate crede că va scoate anul acesta; îşi cumpără dintr'o băcănie o jumătate oca de cireşe şi porni voios spre casă.

Se întorcea vesel, ca şi cum ar fi venit dela nuntă, iar nu dela înmormântare. Trecând pe lângă zidul unei grădini, o ploaie de frunzuliţe albe ca mărgăritarul îi ninse părul.

Ridică ochii şi văzu că erau florile unui prun ce-şi aplecase crengile în stradă. Florile cădeau de pe o cracă pe care două vrăbii se sbenguiau şi se sărutau cioc în cioc...

Candov rămase împietrit!

Toată elocvenţa şi filosofia lui dispărură ca fumul în faţa acestei scene de iubire...

Scăpă batista în care ducea cireşile şi se apucă cu mâna de frunte. Rămase astfel multă vreme.

„Eşti bolnav, măi Candov, eşti bolnav! îşi spuse el desnădăjduit. Eşti bolnav, măi frăţioare, caută-ţi un leac pentru cap, Werther!"

Şi o porni din nou, aşa, în neştire.

„Da, leac, un leac radical!" îşi repeta el... Dar ce să facă! Dacă ar fi fost o boală fizică... Dar rana aceasta îi rodea sufletul... Nu putea fi arsă cu fierul roşu. „Cum? Dece să nu-l consult pe doctorul din Plovdiv? Doctorii sunt buni nu numai pentru boli trupeşti, ci şi pentru cele sufleteşti... Lucrul acesta este un adevăr limpede ca ziua... Păcat că aci n'avem psihiatri...

Căci eu sunt nebun, da, nebun... Ei şi? Mă duc şi la ăsta... Cine ştie, poate că-mi va da vreun sfat bun... Da... Să profit de prilej... N'am nimic de pierdut... Dar altceva e greu: va trebui să mă destăinuesc lui... O să mă fac de râs... Nu, e cu neputinţă... Trebue găsit un alt mijloc..."

Şi se îndreptă spre casa în care poposise doctorul din Plovdiv.

23

LEACUL

Când ajunse, Candov îşi şterse sudoarea de pe frunte şi bătu la uşă.

— Entrez [1]! răspunse cineva dinăuntru.

Intră. In faţa sa stătea doctorul, om cam la vreo patruzeci de ani, înalt, dar slab, cu o faţă palidă şi trasă, cu favoriţi rari şi cu o expresie vicleană în priviri. Era în vestă şi îşi împacheta într'un geamantan lucrurile; se pregătea de bună seamă de plecare. O petrecuse pe Lalca la locul de veci şi nu mai avea ce căuta aci.

Candov îşi spuse numele.

— Luaţi loc, domnule, îl pofti binevoitor doctorul; este cam mare neorânduială aici, iertaţi şi dumneavoastră.

Primirea binevoitoare a doctorului îl învioră pe student.

— Iertaţi-mă că vă supăr, domnule doctor, dar am venit numai pentru câteva minute.

— Defel! Când un medic primeşte bolnavii nu se supără niciodată: doctorul se bucură de bolnavi aşa cum se bucură bolnavul de sănătate.

Şi cu gluma aceasta macabră aruncă o privire cercetătoare asupra chipului supt şi melancolic al pacientului său...

— Cum vă simţiţi?

— Mulţumesc, mă simt bine, răspunse cu un surâs prefăcut studentul; am venit numai să cer un sfat pentru altcineva.

— Este din oraş?

— Da, din oraş, dar...

— Dece nu l-aţi adus? Vedeţi, n'o să mai avem timp...

---

[1] Intră (în limba franceză în original) (N.T.)

Candov se cam ruşină.

— Cum să vă spun, domnule doctor, eu am venit să vă consult mai mult asupra unei lucrări literare...

Doctorul îl privi mirat.

— Dumneavoastră mă puteţi lămuri asupra unei chestiuni psihologice care mă preocupă foarte mult. Chestiunea aceasta se încadrează în medicină.

Doctorul aşteptă, întrebător.

— Scriu un roman, spuse Candov apăsând pe fiecare cuvânt.

— Cum, sunteţi scriitor?

— Nu, încerc numai... Am început un roman... Eroul principal este foarte îndrăgostit, nebuneşte îndrăgostit — şi fără leac — de o fiinţă care e în dragoste cu altul; iar patima aceasta îl va duce la sinucidere...

— Există o povestire nemţească pe care am auzit-o cândva la Viena, zise doctorul, scărpinându-se pe după ureche, spre a-şi aminti. Şi acolo tot de-o dragoste ca asta se vorbeşte...

— Werther, de Goethe? întrebă studentul.

— Da, romanul lui Goethe, îşi aminti doctorul. Ala s'a sinucis, nu-i aşa?

— Da. Eu, însă, vreau să-mi salvez eroul...

— Mai bine ucide-l şi pune punct, să nu se mai chinuiască. Fă aşa cum facem noi cu bolnavii... E cel mai bun lucru.

Doctorul îşi însoţi cuvintele cu un nou zâmbet sinistru ce trăda acea cruzime proprie medicilor, obişnuiţi să primească cu nepăsare suferinţele şi moartea pacienţilor lor.

Candov se îngălbeni.

— Nu, lucrul acesta va fi o pildă rea pentru cititori... Sinuciderea e contagioasă...

— Dece naţionalitate este eroul dumneavoastră?

— Bulgară.

— Bulgar? Dar după câte ştiu eu, bulgarii nu suferă de „cara-sevda." Au inimile învelite în piele groasă... Ştiţi ce înseamnă „cara-sevda"? Amour désespéré.

— Da, iubire desnădăjduită, şopti studentul.

— Eu nu ştiu ca vreun bulgar să fi murit de dragoste... Nu demult s'a spânzurat un tânăr care pierduse totul din pricina unuia care dăduse faliment.

— După cum v'am spus însă, domnule doctor, eroul meu...

— Da, este o excepție, înțeleg, îl întrerupse doctorul. Dar pentrucă este bulgar, nu trebue să-l facem să se sinucidă, n'ar părea verosimil. El trebue să se chinuiască...

Și doctorul zâmbi din nou cu acelaș zâmbet neplăcut uitându-se la ceas. Se vedea că e grăbit. Candov îi observă nerăbdarea și zise la repezeală :

— Tocmai deaceea m'am adresat domniei voastre, pentru un sfat, domnule doctor. Desfășurarea acțiunii cere ca eroul meu să trăiască, spre a săvârși alte fapte... Dar pentru asta vreau mai întâi să-l tămăduiesc de patima ce l-a cuprins, care-l paralizează și-l ucide. Cum pot face asta în chipul cel mai firesc, mai verosimil?

Doctorul se uită la Candov cu atenție și curiozitate. Era prima oară, în cariera lui de medic, că dădea o astfel de consultație. Se silea să citească în ochii și fizionomia oaspetelui său. Dorea parcă să descopere alt înțeles cuvintelor lui. Privirea aceasta îl turbură pe student și o ușoară roșeață îi acoperi chipul smead. Turburarea crescu mai mult când un surâs ironic se ivi pe buzele subțiri și albicioase ale doctorului.

— Am înțeles, am înțeles! Dumneavoastră căutați un leac împotriva râiei sufletești, cea mai rebelă dintre toate soiurile acestei boli.

— Da.

— Există, domnule Candov, dar, din nenorocire, efectul acestui leac nu este atât de sigur cum ar fi, de pildă, efectul chininei asupra frigurilor.

Și din nou doctorul își aținti privirea în ochii lui Candov.

— Spuneți-mi, domnule doctor, care sunt cele mai eficace?

— In primul rând, v'aș recomanda un leac băbesc: căutați de găsiți o iarbă căreia babele îi zic buruiana dracului (am uitat cum îi zice în latinește), fierbeți-o într'o noapte de Vineri spre Sâmbătă, dar numai într'o ulcică nouă, și stropiți-l pe eroul dumneavoastră cu zeama aceasta în timpul somnului: din clipa aceea o va urî pe iubita sa...

Și doctorul râse în hohote.

Candov se posomorî.

— Nu sunteți serios, domnule doctor!

— Nu v'a plăcut? spuse doctorul râzând. Atunci, v'aș sfătui să-l trimiteți să bea apă din râul Leta și va uita... Știți unde este Leta?

Chipul lui Candov se aprinse la această glumă şi la această întrebare, pe cât de obraznică pe atât de nepoliticoasă.

— Din nenorocire, Leta a secat demult, adăugă doctorul şi Candov se ridică să plece.

Doctorul îi făcu însă semn cu mâna şi de data asta luă o înfăţişare serioasă.

— Bine, ascultaţi atunci. Pentru ca eroul dumneavoastră să n'o mai iubească pe aceea pe care o iubeşte acum, faceţi-l să se îndrăgostească de alta, tot atât de orbeşte şi de puternic...

Candov dădu din cap.

— Asta ar însemna să cadă din lac în puţ.

— Adevărat, adevărat, spuse doctorul radios. Mai există o altă doctorie: împingeţi-l spre o viaţă destrăbălată, să-şi înnece sufletul şi sentimentele în beţia plăcerilor... Să se abrutizeze şi va uita.

Candov se încruntă nemulţumit.

— Eroul meu va trebui să realizeze lucruri mari. Apoi, e o fire nobilă, nu e în stare să se îndobitocească.

— Aşa? Atunci e altceva. Nu mai rămâne decât un singur leac, de vreme ce eroul dumneavoastră este un personaj atât de ales. Doctrina aceasta nu-i decât un paleativ. Ştiţi ce înseamnă paleativ?

Studentul se posomorî din nou şi făcu un semn afirmativ cu capul.

— Îndepărtaţi-l de lângă iubită; trimiteţi-l să se plimbe câţiva ani, undeva, departe, foarte departe... Să se ducă de pildă în Brazilia, să călătorească prin Oceanul Îngheţat şi să rămână acolo, prins de gheţari, vreme de nouă luni, să se hrănească numai cu untură de balenă. Sau, de credeţi că acolo ar putea răci sau ar risca să se îmbolnăvească de scorbut, trimiteţi-l în pustiul Saharei, unde să devină împărat al vreunui trib de negri...

Şi doctorul, după ce dădu toate aceste sfaturi, presărate cu glume şi ironii, se ridică. Candov se ridică şi el.

— Vă mulţumesc, domnule doctor, mă voi folosi de sfaturile dumneavoastră.

Şi îi întinse mâna spre a-şi lua rămas bun.

— Bună ziua, mă bucur, vă doresc sănătate şi viaţă lungă, atât eroului dumneavoastră cât şi domniei voastre personal...

Dar în clipa în care Candov se apropie de uşă îi zise serios:

— Domnule, vă rog, onorariul meu pentru consultaţia dată. ...Noi, medicii, din asta trăim.

Candov îl privi mirat. Dar bägă numaidecât mâna în buzunarul vestei, scoase o rublă şi o puse pe scaun.

Apoi ieşi grăbit.

„Zăpăcitul ăsta, îşi zise doctorul în timp ce îşi punea cu grijă rubla în portmoneu, crede că m'a păcălit... Când colo, am înţeles chiar dela primele lui cuvinte că doctoria pe care o cerea, era pentru el... Mă prind că este îndrăgostit ca un prost şi nu visează decât ţaţul unei frânghii... Dumstein[1]!"

Şi se apucă din nou să-şi facă bagajul.

„Zevzecul ăsta, îşi zicea Candov ieşind în stradă, pe lângă multele aiureli, tot a spus un lucru bun... Are dreptate! Numai despărţirea, numai depărtarea mă va salva... Trebue să mă duc sub un cer cu totul nou, la celălalt capăt al pământului, acolo unde nimic, absolut nimic, să nu-mi mai amintească de ea... Deabia acum îmi dau seama că în astfel de cazuri se recomandă depărtarea, fuga! Ele mă vor duce la ţărmul râului de care vorbea acest vienez năuc. Du-te, du-te, Candov! La Moscova, la Moscova!"

Şi, iluminat de acest gând, înflăcărat de această hotărîre salvatoare, Candov începu să îngâne refrenul cântecului popular rus:

Ah, Moscva, Moscva, Moscva!
Zolotaia golova
Ah, Moscva, Moscva, Moscva!
Zolotaia golova
Belo camennaia [2]

Ajunse în grabă acasă, le spuse a lor săi că a doua zi pleacă spre Moscova, să-şi urmeze învăţătura, şi începu să-şi strângă bagajul cu o grabă plină de înfrigurare.

Chiar în seara aceea îşi făcu geamantanul şi o legăturică, iar noaptea dormi adânc şi mult, căci de câteva nopţi în şir nu mai aţipise.

Dimineaţa se trezi vesel şi plin de viaţă. Şi spre a nu-şi da răgazul să se gândească la Rada, se lăsă cu totul furat de gândul plecării şi al noii vieţi pe care o va duce în cetatea cu zidurile de piatră albă...

---

[1] Prostii! (In limba germană în original) (N.T.).

[2] Ah, Moscovă, Moscovă, Moscovă, oraş de aur, ah, Moscovă, Moscovă, Moscovă, oraş de aur şi piatră albă. (In limba rusă în original) (N.T.)

Fredonă încântat:

Vdali tebea ia abesdolen,
Moscva, radimaia maia,
Gdie bleştet v lesu calacolen
Velicie ruscago craia! Ah Moscva...[1]

Ii aduseră până şi calul ce urma să-l treacă peste Balcani. „La Moscova! La Moscova!" repeta el în timp ce băga în geamantan câteva cărţi pe care le uitase. Cum stătea aşa aplecat, lângă fereastră, se uită din întâmplare în stradă şi o văzu pe baba Liloviţa vorbind cu o altă babă. Tresări şi trase cu urechea la ceeace vorbeau cele două bătrâne.

— Vasăzică, mătuşă Liloviţă, ai rămas iar singură?

— Ei, ce să fac? Eri am întovărăşit-o pe Rada, care a plecat la Clisura... Mi s'a rupt inima, când am văzut-o că se duce atât de întristată... Dumnezeu să aibă milă de ea.

Candov rămase ca trăsnit.

Peste un ceas porni şi el.

Porni spre Clisura!

. . . . . .

In aceeaşi zi, Nicolai Nedcovici şi Frangov, miraţi de ciudata schimbare a studentului, se dusese să-l vadă, dar aflară că plecase la Clisura „să stea un timp la o rudă de-a sa".

In camera lui domnea încă neorânduiala: geamantanul deschis, lucrurile aruncate la întâmplare... Pe masă, o grămadă de cărţi ruseşti. După titlurile de pe copertă, oaspeţii înţeleseră că sunt lucrări anarho-socialiste, tipărite la Londra şi Geneva. Prima dintr'un teanc era însă un roman „Crimă şi pedeapsă" de Dostoevschi. Pe masă mai era un roman deschis: „Suferinţele tânărului Werther", cu rânduri şi chiar pagini întregi însemnate cu creionul roşu.

Operele acestea arătau popasurile făcute de inima lui Candov în tristul pustiu al peregrinărilor sufleteşti...

Da, mai era acolo şi scrisoarea întredeschisă adresată Radei.

Şi oaspeţii înţeleseră totul.

Din delicateţă, Nedcovici bagă scrisoarea în portofelul său, ca să nu cadă în alte mâini străine.

---

[1] Departe de tine mă simt părăsit, Moscovă, draga mea, Acolo, prin puzderia de clopotniţe străluceşte frumuseţea patriei ruse! Ah, Moscovă! (In limba rusă în original). (N.T.).

24

FURTUNA INAINTEA FURTUNII

Plecarea Radei la Clisura se petrecuse pe neaşteptate şi fără nicio pregătire. In dimineaţa în care studentul se plimbase prin faţa porţii sale, venise la ea un clisurean devotat, care se înapoia cu căruţa din K. şi îi spuse că Boicio l-a rugat s'o ia în trecere, şi s'o ducă la Clisura. Cum primi această veste — pe care dealtfel o aştepta — Rada se grăbise să se ducă să sărute mâna prietenei sale Lalca, ce încetase din viaţă în seara aceea, şi printre lacrimi, să-şi ia ultimul rămas bun. De multă vreme drumul la Lalca şi la familia Iordanov era închis Radei. Dar nimeni nu se miră şi nu se arătă nemulţumit văzând-o acum la căpătâiul moartei. Fusese prietena Lalcăi şi asta era deajuns. Apoi, nimeni nu avea dreptul să răpească răposatei un ultim bun rămas. Acolo unde intră moartea, lacătul dela uşă cade; mari şi mici, prieteni şi duşmani sunt deopotrivă de bineveniţi la pragul veşniciei... Cei ai casei îi făcură loc, mişcaţi. Când Rada îngenunchie înaintea Lalcăi şi o îmbrăţişă, sărutându-i fruntea pe care o udă cu lacrimi, rostind printre suspine „Surioară scumpă, Lalcă dragă, ce-ai făcut?“, toţi ai casei începură să plângă cu desnădejde, iar pe Rada o ridicară de subsuori şi o scoaseră afară leşinată...

Rada fu găzduită la doamna Muratliisca, sosită nu demult în Clisura. Ea primise bucuroasă rugămintea lui Ogneanov şi dădu ospitalitate acestei fiinţe fără adăpost.

Ferestrele casei, cu faţa la miazănoapte, priveau spre întreaga Clisură, spre valea ei şi spre Balcani. Uriaşul vârf „Ribariţa“ (acolo i se zice Vejen) purtându-şi încă coroana iernatică, îşi cobora grăbit poalele din spre miazăzi, sub care se adăpostea orăşelul; ici-colo, pe coastele sale înverzite, mişunau turmele românilor macedoneni nomazi şi se zăreau căşeriile lor roşii; la răsărit, oraşul era înconjurat de ţărmuri înalte şi surpate şi de râpi, pe alocuri, sterpe, pe alocuri acoperite cu vii şi plantaţii de trandafiri. O potecă şerpuitoare ducea până în vârf, continuând apoi spre povârnişul ce se deschidea în cealaltă parte — Zlidol [1] — de unde pornea drumul către Valea Stremei. De

[1] Valea primejdioasă. (N.T.).

celelalte părți, Clisura era îngrădită de coline, fiind cuibărită într'o vale adâncă, învesmântată în verdeață — pomi și plantații de trandafiri ce îmbălsămau aerul cu miresme. Tristă și închisă în timpul iernii, lipsită de orizont, Clisura era acum un colțișor minunat, plin de umbră, de răcoare și de miresme.

Candov sosi la Clisura a doua zi după sosirea Radei și trase, ca oaspe, în casa unei rude — un motiv foarte nimerit ca să fie aproape de Rada. O vizită chiar în aceeași zi și o găsi scăldată în lacrimi de durere pentru moartea Lalcăi. Înțelese din această cauză că vizita sa nu era binevenită, dar se simți totuși mai ușurat și fața i se lumină. Era chiar fericit că izbutise s'o vadă.

A doua zi, Candov se înfățișă din nou la ea, destul de devreme. O găsi și mai sdrobită și mai turburată, atât de jale pentru Lalca, cât și de svonul apropiatei răscoale din regiunea Coprivștița și de lipsa de știri dela Boicio. In starea aceasta de amărăciune, Rada fu bucuroasă când îl văzu.

— Domnule Candov, spune-mi, ce se întâmplă ? întrebă ea neliniștită.

— Se vorbește de răscoală, răspunse scurt Candov.

— Dumnezeule, ce mă voi face ? Măcar dacă ar fi Boicio aci, dar n'a dat niciun semn de viață...

Candov privea distrat prin fereastră spre un punct de pe „Ribariția".

— La ce te gândești, domnule Candov ? întrebă Rada nerăbdătoare.

— Eu ?

— Da.

— La răscoală.

— La răscoală ?

Și Candov mai spuse, cu nepăsare, fără să se întoarcă spre ea :

— Răscoală, răscoală ! Se vor bate, se vor împușca, se vor măcelări ca să elibereze Bulgaria.

— Dar Clisura ?

— Poate că și ea... De altfel, e tot una...

— Cum tot una ? Dar dumneata ?

— Și mie mi-e tot una...

Candov răspundea cu gândul aiurea, de parcă ar fi fost întrebat despre obiceiurile din Noua Zelandă... Dar sub înfățișa-

rea aceasta de om dus pe gânduri, sub această nepăsare rece față de întâmplările ce hotărau soarta Bulgariei, se ascundea o neagră desnădejde pe care nici el, nici Rada, n'o simțeau.

— Ce ai de gând să faci dacă răscoala se va întinde pretutindeni ? întrebă Rada.

— Ceeace trebue să fac.

— Cum, ceeace trebue ? Dumneata nu vei lupta ?...

— Ce pot face eu, Rada ? Un singur lucru: să mor... răspunse Candov întunecat.

La ușă se auziră bătăi încete.

— Boicio ! strigă Rada și îi deschise.

Ogneanov intră îmbrăcat țărănește, obosit și prăfuit. Venea dela Panaghiurište. Luase parte la adunarea generală dela Mecica, unde se hotărîse ziua răscoalei — 1 Mai. Acum, Ogneanov se grăbea să ajungă la Beala-Cercva, pentru a lua ultimele măsuri în privința pregătirilor, în aceste câteva zile care mai rămâseseră și să ridice steagul în clipa hotărîtă. Trecu prin Clisura, spre a-și lua rămas bun dela Rada. Dar abia sosit în casa dela marginea orășelului, unde se ascundea întotdeauna, găsi acolo o scrisoare dela Beala-Cercva și, fără a se fi întâlnit cu cineva, alergă spre Rada.

Se opri și aruncă o privire rece și disprețuitoare către Candov, care stătea liniștit la fereastră.

Rada bolborosi ceva ca să-și exprime bucuria, dar văzând cât de schimbat era Ogneanov, se întunecă la față.

— Iertați-mă că v'am turburat atât de curând conversația, zise Ogneanov cu un zâmbet amar și șters.

Abia acum o privi pe Rada.

— Ce este, Boicio ? zise ea cu glasul înnăbușit, și păși spre dânsul.

— Destul cu prefăcătoriile ! zise rece Ogneanov.

Ea se repezi să-l îmbrățișeze. El se retrase.

— Iartă-mă, dar te rog să mă scutești de gingășiile dumitale... și întorcându-se spre Candov, spuse nervos :

— Domnule Candov, nu știu cum să vă mulțumesc că ați venit tocmai dela Beala-Cercva la invitația...

Mânia îi înnecă glasul.

Candov, care rămâsese lângă fereastră, se întoarse spre el :

— Ce invitație ? întrebă el scurt.

— Ce înseamnă asta, Boicio? întrebă mirată, Rada. Domnul Candov a venit aici în vizită la neamuri... El...

Se opri şi izbucni în plâns.

Plângea, pentrucă era prima dată că fusese nevoită să mintă; bineînţeles, împotriva voinţei sale. In scurta lor întrevedere la Beala-Cerova, ea nu avusese nici timpul şi nici nu-i trecuse prin minte să-i vorbească lui Boicio de ciudatele stăruinţi ale lui Candov, pe care nu îndrăznea să-l îndepărteze. Acum Ogneanov îl găsea la ea şi încă dimineaţa. Cu siguranţă că auzise ceva despre vizitele studentului, iar acum o întâmplare blestemată îi întărea bănuelile, înainte ca ea să i le poată desminţi.

Rada nădăjduia că o să dea Candov explicaţii, salvând-o astfel din această situaţie grea; el însă tăcea.

— Candov, spune ceva, îmi face plăcere, zise Ogneanov cu răutate, aruncând o privire dispreţuitoare rivalului său.

— N'am nimic de spus. Aştept să aud ce spui dumneata, răspunse liniştit studentul.

— Ce murdărie! urlă Ogneanov privindu-i pe amândoi.

Candov se făcu şi mai palid. Mândria sa jignită îl smulse din neagra-i apatie.

— Ogneanov! strigă el.

— Urlă mai tare! Sperie-mă! răspunse pe acelaş ton Boicio.

Ii tremura bărbia de mânie.

Rada se repezi speriată spre el ca nu cumva să săvârşească vreo nesocotinţă. Ştia cât de neîmblânzită îi era mânia.

— Pentru dumnezeu, Boicio! Ce faci! Aşteaptă să te lămuresc, strigă Rada cu glasul înnecat de plâns.

Ogneanov o fulgeră cu privirea plină de ură.

— Nu-i nevoie, Rada, nu te înjosi să verşi lacrimi. Şi eu, prostul, care credeam că am dat peste neprihănita neprihănitelor... Te-am iubit atât de mult! Mi-am aruncat inima în stradă! Cât de prost am fost!

— Boicio! strigă Rada desnădăjduită, cu vocea întretăiată de suspine.

— Taci. Intre noi nu mai există nimic. Vălul a căzut. Ce rătăcire!... Să cred că mă vei iubi pe mine, un vagabond pe care-l aşteaptă parul şi spânzurătoarea, atâta timp cât există cavaleri cu fraze pompoase ca aceştia, mişei lăudăroşi. Doamne, dumnezeule, câtă laşitate mai e pe lumea asta!...

Şi se întoarse să plece.

— Ogneanov! Retrage-ţi cuvintele! strigă Candov, luându-se după el.

Ogneanov se opri.

— Le repet: laşitate şi josnicie! Asta înseamnă a abuza în chip mârşav de încrederea prietenească... Tăgăduieşti ceeace am văzut cu ochii mei? zise Ogneanov, copleşindu-l pe student cu privirile sale mânioase.

— Sau îţi retragi cuvintele, sau te omor! sbieră Candov cu spume de furie la gură.

— Să mă omori? Moartea poate înspăimânta numai pe revoluţionarii care eliberează Bulgaria ascunşi pe după fustele femeilor!

Candov se aruncă asupra lui Ogneanov, încercând să-l lovească. Intreaga lui suferinţă şi chinul îndelungat se prefăcură într'un val de furie împotriva celui care îi era rival.

Ogneanov era voinic. Il aruncă pe Candov de perete şi scoase dela brâu două pistoale.

— Nu vreau să ne batem ca hamalii; ia pistolul ăsta.

Şi Ogneanov îi întinse arma.

Innebunită de groază şi desnădejde, Rada deschise fereastra dinspre stradă şi strigă cât o ţinea gura pentru a atrage atenţia trecătorilor.

In clipa aceea se auzi glasul clopotelor bisericii, răsunând sgomotos. Ecoul lor puternic despica văzduhul. Ogneanov rămase pironit locului, ţinând pistolul întins către adversarul său.

Paşi grăbiţi răsunară afară şi uşa se deschise cu sgomot. Intrară câţiva clisureni înarmaţi.

— S'a decretat răscoala! Trăiască Bulgaria! strigară ei.

— Unde se adună poporul? întrebă Ogneanov, mânios.

— La periferie, la Zlidol, la Presfeta... Nu întârziaţi!

Şi răsculaţii ieşiră grăbiţi, strigând: „Trăiască Bulgaria" şi cântând „Lupta începe"...

Clopotele bisericilor sunau ca turbate.

Ogneanov se întoarse către Candov.

— Acum am puţină treabă... De voi scăpa cu viaţă, îţi voi da satisfacţie... Pentru moment, ţine-i de urît domnişoarei, să nu se sperie.

Şi ieşi repede.

Sdrobită de această nenorocire, Rada căzu în nesimţire pe

divan. Atrasă de ţipătul ei, doamna Muratliisca intră şi încercă să-i dea ajutor, ca s'o trezească.

Candov ascultă clopotele, ca purtat de visuri. Apoi se aplecă şi ridică o scrisoare mototolită, căzută din mâna lui Ogneanov. Ceti următoarele rânduri:

„Domnule conte! Nu e rău ca omul să aibă prieteni. Pe Candov nu-l poţi cumpăra nici cu un sac de aur. Află că el, atâta vreme cât a fost aici, n'a lăsat nici un ceas singură pe Rada, porumbelul tău credincios şi îngeraşul nevinovat! Azi, Candov a plecat spre Clisura, pentrucă a primit un bilețel dela porumbiţă; i se frânge inima după tine, dar îl chiamă pe el, s'o mai consoleze... Să-ţi trăiască Rada. Şi prietenul să-ţi trăiască. Ferice de tine!... Să ştii că ce-ţi spun eu este o „taină"; înafara popii şi a satului întreg, numai tu o ştii. Hai, eliberează Bulgaria, că pe Rada o facem noi regină".

Scrisoarea sosise în ajun pe căi necunoscute. Nu purta nicio semnătură.

Candov o rupse în bucăţi, scuipă şi ieşi.

25

RASCOALA

De cinci zile Clisura trăieşte în plină revoluţie. Orice altă preocupare a încetat; orice alt interes a fost dat deoparte ; o frământare neobişnuită e zugrăvită pe toate chipurile. Oraşul e ca fermecat; freamătă, e învolburat, o atmosferă de vrajbă domneşte pe străzi... In aceste cinci zile clisurenii au trăit câteva vieţi : cinci veacuri de temeri, de nădejdi, de avânt şi de disperare... Tot ce vedeau şi făceau, tot ce înainte părea mult, mult prea îndepărtat, era acum un vis greu, care-i ducea la nebunie...

La 20 Aprilie, reprezentantul Clisurei în adunarea generală dela Mecica sosi din Copriştiţa, care se răsculase în aceeaşi zi, îi îmbrăţişă pe ai săi şi le spuse că ceasul răscoalei a sunat... Principalii conspiratori se întruniră la şcoala unde Caragiov, după ce cântă marşul „Incepe lupta, inimile bat", ţinu o cuvântare înflăcărată, şi, în strigăte entuziaste şi dangăt de clopote,

Clisura porni răscoala. Indată fură trimise scrisori către comitetele celorlalte oraşe de munte, chemându-le să sprijine mişcarea Clisurei şi a Copriştiţei şi să le urmeze pilda. Fură numiţi şefii căprăriilor şi ai străjilor, care dădură o fugă până acasă şi se înarmară; traseră cu arma, dar fără succes, după jandarmii turci care luaseră calea munţilor. Toţi bărbaţii fură duşi pe înălţimile din jurul oraşului. In toate aceste puncte strategice se înfiinţară gărzi de câte cincisprezece, douăzeci de oameni, ca să apere oraşul şi să sape tranşee. In aceste puncte fură repartizaţi aproape toţi bărbaţii din oraş, dela vârsta de optsprezece ani până la cincizeci. Nimeni nu fu lăsat să se înapoieze acasă; se hotărî ca merindele şi alte lucruri de trebuinţă să fie aduse de cei de acasă. Răsculaţii erau înarmaţi, fiecare cu ce avusese. A doua zi, când în biserică erau îngenunchiaţi numai preoţii şi femeile — bărbaţii erau la întărituri — şi se rugau pentru scăparea Bulgariei din robie, fruntaşii oraşului, care îmbrăţişaseră mişcarea cu bucurie, alegeau consiliul de război şi pe comandantul-şef al răsculaţilor. Pe la amiază, steagul răscoalei, pe care femeile brodaseră leul balcanic, fu adus cu o deosebită solemnitate pe înălţimea Zlidol şi înmânat apărătorilor. Restul zilei fu folosit pentru numirea şefilor principalelor poziţii întărite, pentru completarea stocului de muniţii, pentru satisfacerea celorlalte nevoi ale răsculaţilor şi pentru luarea multor alte dispoziţiuni în legătură cu apărarea oraşului. Dar veştile care veneau din afară nu erau liniştitoare; în afară de Sredna Gora, nicio altă regiune nu se răsculase. Noaptea îi găsi pe răsculaţi cuprinşi de o adâncă desnădejde.

In ziua de 22 Aprilie, răsculaţii uciseră doi călători turci. In felul acesta, răscoala primi botezul sângelui şi sorţii fură odată pentru totdeauna aruncaţi. In zadar însă căutau să zărească, de pe înălţimi, pârjolirea vreunor sate turceşti din valea Stremei, semnalul hotărît ce avea să le vestească faptul că satele bulgăreşti din acea parte se răsculaseră sub Cableşcov... Atunci căutară pentru familii o retragere şi o ascunzătoare în munţi şi trimiseră la Copriştiţa după ajutor.

In zori, răsculaţii se sculară mai îndureraţi şi mai abătuţi. Sărbătoarea sfântului Gheorghe nu mai bucura pe nimeni şi clopotul bisericii, care chema pe credincioşi la închinăciune, suna trist, ca de înmormântare. Deodată însă şi dangătul clopotului deveni mai viu, mai victorios parcă, şi chipurile se luminară de

bucurie: Volov [1] aducea dela Copriştiţa primul ajutor format din cincizeci de răsculaţi, în cea mai mare parte ţărani din satele Srednei-Gora. Se duse deadreptul la biserică, unde se oficie un serviciu solemn... Clopotele răsunau şi mai sărbătoreşte. Apoi, Volov, împreună cu tovarăşii săi, cu preoţii şi steagurile în frunte, porni spre poziţiile de luptă, unde condamnă la moarte câţiva ţigani, descoperiţi a fi iscoade. Pe unul dintre aceştia îl tăie chiar el, cu sabia. După aceste execuţii, Volov se întoarse la Copriştiţa. Restul timpului fu folosit pentru terminarea transeelor.

In ziua următoare îi cuprinse din nou descurajarea. In zadar ceasuri întregi străjile îndepărtate cercetau orizontul spre a zări mult aşteptatele incendii. Expediţia lui Cableşcov se înapoiase la Copriştiţa fără niciun rezultat. Puţinii călători care izbutiseră să se strecoare până acolo în primele zile ale răscoalei, vesteau că în vale era linişte şi că nu se vedea niciun semn de răscoală apropiată... Din ajun încetară să mai sosească călători... In locul lor, departe, pe drumuri, se iviră câţiva călăreţi turci, care traseră câteva focuri de armă şi se înapoiară... Descurajarea creştea. Nu mai erau de folos nici îmbărbătările celor mai inimoşi dintre ei — din ceas în ceas mai puţini la număr — nici amăgirile şi nici poruncile aspre.

Starea aceasta jalnică din rândurile apărătorilor Clisurei se accentuă şi mai mult la 25 Aprilie. Işi dădură seama că fuseseră lăsaţi singuri, adică osândiţi la pieire sigură... Lucrul acesta era vădit.

Mâna de apărători pe care îi putuse da oraşul — în totul vreo două sute cincizeci de oameni, împrăştiaţi în toate părţile — nu ajungea pentru a respinge mulţimea îngrozitoare a başbuzucilor, care aveau să năvălească şi dela răsărit şi dela apus... Un nou ajutor din partea Copriştiţei nu mai era de aşteptat: şi Copriştiţa avea nevoie de ajutor. Tristeţea şi descurajarea se întinseră ca o molimă la toate fortificaţiile. Disciplina slăbea; părerile de rău, nemulţumirea, mustrările — avantgardele demoralizării — înlocuiră avântul primelor zile ale răscoalei. Nu luaseră încă contact cu duşmanul, dar îl simţeau aproape, de ne-

[1] Revoluţionar, membru al Comitetului revoluţionar din Giurgiu şi unul dintre conducătorii răscoalei din Aprilie 1876, ucis în timpul unei ciocniri cu armata turcă (N. T.)

înlăturat, cumplit. Răsculaţii păreau acum o oaste nimicită fără luptă, o turmă de căprioare speriate, încercuite fără scăpare, undeva, în vreun colţ, de unde se auzea mugetul fiarelor. Puţini erau cei care îşi mai păstrau sângele rece, şi — şi mai puţini cei care tot mai nădăjduiau într'un rezultat oarecum fericit. Pe lângă suferinţele morale, se adăugau şi cele fizice: noaptea, un vânt rece sufla dinspre munţi, îngheţându-i pe apărători în şanţurile lor umede unde erau nevoiţi să înnopteze fără foc. Erau de plâns bieţii abagii, obişnuiţi să trăiască o viaţă de muncă tihnită, cu acul în mână, şi care, înlocuind acul cu arma, se prefăcuseră în revoluţionari. Suspine şi oftaturi înnăbuşite se ridicau în noapte din tranşeele în care nimeni nu putea închide ochii de frig şi teamă.

— Să-ţi trăiască împărăţia, îşi spuneau când se întâlneau în stradă babele, în prima zi a răscoalei.

— Ne-am dus, măi frate, ne-am ars! îşi şopteau acum conspiratorii atât de înflăcăraţi cu câteva zile în urmă.

Desnădejdea creştea. Era întipărită pe chipurile trase de oboseală. Dar cuvintele „retragere“ sau „fugă“, nu ieşiseră încă din nicio gură. Cu toate acestea, trăiau în sufletele tuturor.

Iată care era starea de spirit ce domnea în rândurile acelora ce ocupau poziţiile întărite de pe dealuri.

Aceeaşi stare — sau aproape aceeaşi — domnea şi la Zlidol — punctul crucial al apărării.

26

BATERIA DELA ZLIDOL

Vârful Zlidol, la hotarul de miazănoapte-răsărit al oraşului, constituia o bună poziţie strategică. Domina împrejurimile şi ţinea cheia drumului care leagă Clisura de Valea Stremei... De aci, privirea se afunda departe, către câmpiile unduioase şi goale dinspre răsărit, unde se zăreau posturile înaintate care alcătuiau grupurile de „trăgători“ ale oştirii clisurene.

Garda dela Zlidol era cea mai numeroasă. Fusese întărită cu oamenii lui Volov din Sredna Gora — rămăşiţele unor cete nimicite — şi se pregătea să primească cu gloanţe cel dintâi atac al duşmanului! Astăzi, aci domnea o înviorare neobişnuită.

Curajul scânteia în priviri. Dar privirile nu erau îndreptate spre punctul unde era aşteptat duşmanul, ci spre valea în care se ghemuise Clisura. Cu toţii priveau încordaţi spre cărarea ce şerpuia pe coasta dealului, venind spre ei. Acolo, un răsculat de statură uriaşă ducea pe umăr ceva alb, lunguieţ, de formă cilindrică. In urma lui o femeie vânjoasă şi înaltă, ţărancă după port, păşea încovoiată sub o povară ce părea foarte grea.

Spre ei se îndreptau toate privirile. Aveau şi dece: cei doi aduceau pe dealul Zlidol artileria !

Artileria, care se compunea în totul dintr'un tun de lemn de cireş !

Tunul era purtat în spate de uriaş.

Proiectilele, alcătuite din bucăţi de fier, cartuşe, cuie ţigăneşti, potcoave şi altele se aflau în traista din spatele ţărăncii.

Ochii răsculaţilor scânteiau de mulţumire, iar întreg Zlidolul fu cuprins de avânt.

In cele din urmă, uriaşul, scăldat în sudoarea caldă ce-i picura ca ploaia de pe sprincene şi în jurul gâtului, aşeză tunul pe vârful înălţimii.

— Mama lui !... oftă el trântind arma ucigătoare de pământ.

Se îngrămădiră cu toţii să privească, curioşi tunul... Incă vreo douăzeci de tunuri asemănătoare erau hărăzite şi celorlalte întăriturí, dar ele se aflau încă în oraş. Acesta fusese adus pentru a i se încerca puterea şi lungimea tirului. Il împinseră mai sus, pe un tăpşan, de unde putea bate drumul şi dealurile, îl încărcară bine cu muniţii, îl pironiră temeinic în pământ cu pari, şi îi săpară în spate o groapă mare, adăpost pentru artileriştí...

Răsculaţii ardeau de nerăbdare să audă glasul primului tun bulgar! Un avânt şi o nespusă bucurie copilărească îi cuprinseră pe toţi. Unii plângeau...

— Mă băieţi, ascultaţi numai cum va mugi leul balcanic !... Vocea sa va sgudui tronul sultanului şi va înştiinţa lumea întreagă că Balcanii sunt liberi ! spunea comandantul gărzii din Zlidol.

— Detunătura va trezi şi pe ceilalţi fraţi ai noştri din valea Stremei, şi le va aminti de datoria lor : îşi vor lua armele şi vor porni împotriva duşmanului comun, zise altul.

— De aci încolo, noi suntem stăpâni pe valea întreagă... Numai să apară tiranii, că praf îi facem!...

— Niciunul n'o să ne scape, mama lor de nemernici! urlă Ivan Borimecica, continuând să-şi şteargă cu căciula obrazul năduşit.

Căci uriaşul care adusese tunul în spinare era chiar vechea noastră cunoştinţă, Borimecica; muniţiile le adusese nevastă sa.

Cu o lună în urmă se mutaseră în Clisura, şi acum fuseseră cuceriţi de cauza revoluţiei.

Cu fitilul în mână, tunarul stătea gata să-şi facă datoria.

— Stai, Delcio, stai, să nu speriem muierile şi copiii, să le dăm mai întâi de ştire, spuse Neagu, abagiul.

— Bine zici, interveni un altul. Să trimitem vătăşelul prin oraş, că sunt doar şi femei însărcinate...

— Ce să mai trimitem în oraş, să ne pierdem vremea? Să strige cineva de aici, să strige unul cu vocea mai tare, ca să audă cu toţii.

— Borimecica, Borimecica! chemară câţiva, care îi cunoşteau puterea plămânilor.

Borimecica primi bucuros noua sarcină. Întrebă ce trebuia să spună, îşi întipări bine cuvintele în minte şi se duse pe înălţimea din faţă, mai aproape de oraş. Acolo se înălţă cât era de lung, îşi umflă pieptul, ridică sus capul, deschise larg fălcile şi strigă prelung:

— Măi, oameni buni! Să ştiţi că se va trage cu tunul, de încercare! Să nu se sperie femeile şi copiii, ci să fie liniştiţi... Încă n'au venit turcii... Nici nu se zăresc, mama lor!

Repetă comunicatul acesta de mai multe ori, la interval de un minut. Ecoul munţilor răspunse vocii sale puternice, care pătrunse în fiecare casă a oraşului. După înştiinţarea aceasta liniştitoare, se trecu la lucru. Delciu scăpără, aprinse o bucată mare de iască, o agăţă la capătul unei prăjini lungi şi se apropie de partea dinapoi a tunului. Iasca ardea şi fumega; nouraşi albaştri de fum se roteau în aer... Aşteptând cu înfrigurare detunătura, răsculaţii se depărtară puţin; unii se culcară în tranşee, ca să nu vadă, alţii îşi astupară urechile cu degetele şi închiseră ochii. Trecură câteva secunde într'o groaznică încordare a nervilor... Fumul albăstrui juca mereu deasupra fitilului, dar nu izbuţea să-i dea foc. Inimile băteau de parcă erau gata să plesnească. Starea aceasta chinuitoare nu mai era de îndurat... In

cele din urmă, pe fitil se prelinse o flacără mică, albă; din ea ieşi fum şi îndată după aceea tunul scoase un ţipăt răguşit, morocănos şi slab, ca atunci când rupi o scândură uscată, un sgomot asemănător cu tusea măgărească; după care se învălui într'un nor gros de fum...

De tusea aceasta, tunul crăpă, iar muniţia fu scuipată la numai câţiva paşi depărtare... Mulţi dintre răsculaţii tolăniţi prin şanţuri, nici nu auziseră...

Cineva — mai mult în zeflemea — spuse că luase sgomotul drept o răbufnire a lui Ivan Borimecica...

Rezultatul acesta nenorocit dădu la iveală lipsurile artileriei. Ca atare, se grăbiră să întărească celelalte tunuri, îmbrăcându-le cu cercuri de fier trainice şi dese, legându-le cu funii, căptuşind unele pe dinăuntru cu tinichea. Chiar în aceeaşi zi, postară câte două tunuri la fiecare întăritură, le încărcară bine, le fixară în pari bine bătuţi în pământ şi săpară în spatele lor şanţurile tunarilor. Fiecare tun trebuia să servească o singură dată şi să tragă într'o anumită direcţie.

Să mai adaugăm că uitaseră să vestească în oraş că tunul a crăpat. Aşa încât, bietele femei şi babele aşteptară până seara târziu, cu vată în urechi, să răsune văzduhul şi să se cutremure ferestrele din pricina detunăturii.

27

UN EXAMEN

Ogneanov se afla la unul din forturile răsăritene, ridicat pe tăpşanul dintre Zlidol şi Stara Reca. Din punct de vedere strategic, întăritura aceasta avea aceeaşi însemnătate ca cea dela Zlidol, dar mai avea şi alt folos — şi anume că de aci se vedea şi o parte din valea Stremei, care se întindea, verde, departe spre răsărit, în spatele dealurilor pleşuve. Apărătorii acestui fort, vreo treizeci la număr, cu chipurile îngândurate şi arse de soare, în cămăşi, cu mânecile suflecate din cauza căldurii, se învârteau încolo şi încoace.

Şi aci, ca şi la celelalte forturi, domnea descurajarea.

Ogneanov, îmbrăcat în haină de revoluţionar, cu cele două pistoale nelipsite la cingătoare, se urcase pe meterezul tranşeii şi privea cu binoclul în vale. Se uita la limba aceea subţire de

fum albăstrui pe care unii îl luară drept incendiul mult aşteptat

Coborî de pe meterez şi bombăni mohorît:

— Nu e; face cineva mangal în Sredna Gora.

In clipa aceea îl văzu venind spre el pe Borimecica, ce împingea dela spate un individ care nu făcea parte din oamenii fortului. Era un om mărunt, un bulgar cu o înfăţişare tâmpită, de speriat ce era, în şalvari şi cu o traistă pestriţă în spate.

— Iscoadă! zise Borimecica. L-am prins la vale. L-am cercetat în toate chipurile... Tace chitic. Ce poruncești să-i facem?

Fără voia lui, un zâmbet se ivi pe chipul lui Ogneanov. Il recunoscuse pe Racico Puturosul.

Racico părăsise Beala-Cercva în ajun, apucând-o spre Rahmanlare, unde se ocupa cu cârpitul hainelor turcilor, o meserie liberă cu care îşi câştigau traiul mizer mulţi oameni din Beala-Cercva. In nerozia sa, nu pricepuse nici ce se pregătea la Beala-Cercva, nici ce se petrecea dincolo şi deaceea rămase foarte mirat când, ajuns la Rahmanlare, în loc să primească haine la peticit, se alesese cu câteva ciomege pe spinare din partea turcilor mâniaţi şi fusese gonit cu înjurăturile cele mai murdare. Ca să nu se întoarcă cu mâinile goale, se hotărîse să meargă la Clisura, care era în apropiere. Dar la ivirea unei cete de călăreţi turci se speriase şi o apucase pe valea Stara Reca, pentru ca să intre pe acolo în Clisura. Şi astfel căzu în mâinile posturilor înarmate.

— Ce cauţi pe aci, măi? îl întrebă Ogneanov.

Racico, care până acum înnebunise de groază la vederea atâtor oameni înarmaţi (pe care îi luase drept bandiţi) îşi veni în fire. Cu toate că avea amintiri neplăcute în legătură cu Ogneanov, acesta i se părea totuşi printre atâţia necunoscuţi, ca unul dintre ai lui, ca un prieten... Limba lui Racico se desgheţă şi omul îşi povesti cum se pricepu păţăniile.

Boicio află cu plăcere că Racico plecase seara în ajun din Beala-Cercva.

— Ce este în Beala-Cercva?

— Nimic, nimic, slavă domnului, nimic...

Lui Ogneanov i se păru nespus de crud acest „nimic".

— Spune drept, nu minţi!

— Nu-i nimic, fii liniştit, nu-i nimic.

— Cum, acolo nu se întâmplă nimic?

— Crede-mă că nu... Vrei să mă jur?

— Tâmpitul ăsta habar n'are, îşi zise Boicio indignat; oare

nu cumva ascunde ceva? Nu cumva este, într'adevăr, trimis de turci?... Cum aşa! Să pătrundă numai el până aci, şi alţii, nu!

Şi îl străpunse cu privirea sa de foc.

— Ascultă, spune adevărul, de nu vrei să poruncesc să-ţi strivească ţeasta cu un bolovan... zise Boicio, roşu de mânie.

— Nu tu! Las pe mine, dascăle, interveni Borimecica — îmi trebue mie căpăţâna lui: o s'o smulg cu mâna mea şi o s'o vâr în gura tunului, ca să se ducă tocmai la Rahmanlari şi să spună turcilor ce a văzut aci...

Şi uriaşul îşi aţinti fioros ochii săi de vultur asupra mărunţelului Racico.

— Tot... Mărturisesc tot... bolborosi speriat Racico.

— Ţine minte ce ţi-am spus, zise Ogneanov.

— Ştiu, ştiu, îţi spun că ştiu!

— E adevărat că ai plecat eri din Beala-Cercva?

— Ieri, ieri. Soarele era uite, colea...

— Ce era acolo?

— Nu era nimic, fii liniştit.

— Dece l-ai părăsit pe Stefciov?

— M'a dat afară, bată-l dumnezeu... Să nu-mi spuneţi mie Racico Puturosul... Omul doar pentru cinste trăieşte pe lumea aceasta...

Ogneanov îi făcu semn să tacă.

— Ieri, înainte de a pleca, ce-ai văzut la Beala-Cercva?... L-ai văzut pe Socolov?

— L-am văzut, nu ieri, alaltăieri. Intra la el acasă cu neamţul.

— Vre-un scandal n'a fost?

— N'a fost nimic.

— Nu cumva au venit turcii?

— Nu e niciun câine în oraş.

— Beiul n'a arestat pe nimeni ?

— N'am auzit de aşa ceva.

— Vasăzică, e linişte ?

— Dacă-ţi spun, să mă crezi...

— Ce vorbesc pe acolo oamenii ?

— Oamenii vorbesc bine...

— Cum bine ?

— Fiecare îşi vede de treabă... De pildă eu... Sunt om cu casă şi familie, mi-am luat traista în spinare şi hai la muncă, prin sate... Dar, vei zice tu, „ruşine". Nu e ruşine, domnule conte:

Racico Puturosul tot Racico Puturosul rămâne, pe cinstea mea... Că omul la ce trăieşte, să mă ierţi ? Pentru un nume frumos pe lumea aceasta...

Mânios, Boicio îşi încrucişă braţele.

Era atât de însetat să smulgă din gura acestui năred vre-o ştire oarecare, despre eventuale mişcări la Beala-Cercva!

Dar după o nouă încercare, zadarnică şi aceasta, se convinse că nu poate afla nimic, din simplul motiv că Racico nu înţelesese nimic şi că la Beala-Cercva, într'adevăr, nu se petrecea nimic.

— Ce vrei să faci, Ivane? întrebă Ogneanov, văzându-l pe Borimecica cotrobăind prin traista prizonierului.

— Foarfecele astea n'o să ne trebuiască, sau sunt eu un bou ? zise Ivan, scoţând o foarfecă mare, una mai mică şi un cot de fier.

— Ce să faci cu ele ? Vrei să-i tai urechile ?

— Pentru tun, mama lui de tun... N'avem nevoie de muniţii ?

Şi Borimecica răsuci foarfeca cea mare desfăcând-o în două. Apoi puse fiecare bucată pe genunchi, le forţă şi smucindu-le, fierul se rupse în două. Rupse cotul cu mâna şi-l făcu bucăţele. Apoi întorcându-se spre prizonier, îi zise: „Ţine minte: dacă faci vreuna nefăcută, îţi răsucesc capul, ţi-l smulg şi încarc tunul cu el!“ şi privea fioros la căpăţâna mică a bealocercovanului, care ar fi intrat numai bine pe gura tunului...

— Ivane, du-te la Zlidol. Ăsta rămâne aci. Nu e iscoadă, ci doar un mare idiot...

Auzind că Borimecica va pleca, Racico răsuflă uşurat şi se mai linişti.

— Eu, domnule conte, să mă ierţi, pot să cârpesc hainele potlogarilor ăstora.. Când e vorba de muncă, mie nu mi-e ruşine, iar când omul are cinstea lui...

— Care potlogari ? îl întrebă aspru Ogneanov.

Racico coborî vocea tainic :

— Ăştia, hoţii ăştia de codru, să ferească dumnezeu, cât pe-aci să-mi scoată sufletul... şi arătă cu privirea pe apărătorii fortului.

— Pe ăsta puneţi-l să lucreze la tranşee, le strigă Ogneanov şi se depărtă.

28

STAREA DE SPIRIT DIN FORT

Unul din răsculaţi se apropie de Ogneanov.

— Ce este, Marcev?

— Nu e bine, şopti el. In fort a pătruns demoralizarea.

Ogneanov se încruntă.

— Ce-l care-i demoralizează pe ceilalţi va fi numaidecât executat! spuse el enervat. Pe cine ai văzut tu, Marcev?

Acesta îi pomeni de patru inşi.

— Chiamă-i aci!

Invinuiţii se prezentară. Erau oameni în vârstă — abagii şi negustori.

Ogneanov îi ţinti cu privirea şi întrebă:

— Dumneavoastră, domnilor, îmi demoralizaţi băieţii?

— Noi nu demoralizăm pe nimeni, răspunse supărat unul dintre ei.

— Ştiţi cum se pedepseşte în clipe ca acestea o atitudine ca a dumneavoastră?

Nu răspunseră nimic. Dar tăcerea lor arăta mai mult încăpăţânare decât înţelegere.

Pe fruntea lui Ogneanov se zugrăvi mânia; dar Boicio se stăpâni şi spune liniştit:

— Duceţi-vă la locurile voastre, domnilor... Am pornit revoluţia şi acum e prea târziu să ne căim... Il vom întâmpina pe duşman aci. Nimeni să nu-şi mai întoarcă privirile spre Clisura. Casele şi familiile voastre le veţi putea apăra nu mergând la Clisura, ci stând aici, departe de ea! Vă rog să nu mă puneţi într'o situaţie grea...

Răsculaţii însă nu plecau.

Ogneanov îi privi mirat. Atitudinea lor însemna un protest.

— Ce mai aveţi de spus?

Răsculaţii se priviră, apoi unul dintre ei zise:

— Noi nu suntem făcuţi pentru aşa ceva.

— In viaţa mea n'am pus mâna pe armă, adăugă un altul.

— Dar cine a pus? zise al treilea.

— Noi nu putem vărsa sânge...

— Vă este frică? întrebă Ogneanov, crezând că îi va ruşina cu această întrebare.

— Nu e păcat dacă am spune-o.

— Ne este frică, da! zise răutăcios primul.

— Avem copii...

— Şi n'avem decât o viaţă, adăugă unul mai îndrăzneţ şi destul de mânios.

— Viaţa voastră, copiii voştri şi casele voastre sunt nimic în faţa eliberării Bulgariei! strigă Ogneanov cu vocea tremurândă. Eu vă rog, din nou, să nu mă siliţi să iau măsuri aspre împotriva dumneavoastră...

— Noi n'am umblat niciodată cu puşti şi cu răscoale. Dă-ne drumul!

Ogneanov văzu că nu le va putea birui rezistenţa cu vorbe blânde... Turba, dar se silea să se stăpânească. Înţelese cu durere, că numai adânca desnădejde şi groaza în faţa luptei dădea acelor oameni mici la suflet, curajul şi hotărîrea de a recunoaşte, chiar în faţa şefului lor şi fără a roşi, că sunt fricoşi.

Dela această recunoaştere şi până la dezertare, nu mai era decât un singur pas. Hotărî să acţioneze fără milă.

Nu trebuia să îngădue ca această molimă să se întindă şi la ceilalţi. Disciplina, în primul rând.

— Domnilor, vă supuneţi obligaţiunilor dumneavoastră, sau nu? îi întrebă el hotărît.

Şi cu privirea întunecată şi cu inima svâcnind, aşteptă răspunsul.

In clipa aceea auzi venind din spate strigăte neaşteptate. Ogneanov se întoarse şi, nu departe de poiană, îl văzu pe Borimecica fugărind un ţigan. Ceilalţi răsculaţi, adunaţi să privească, îl îmbărbătau cu strigăte pe Borimecica, care deşi avea pas de uriaş, nu izbutea să-l ajungă din urmă pe ţiganul desculţ şi sprinten. Unii luară arma la ochi, dar Ogneanov îi opri. Era limpede că fugarul se ascunsese până acum în Clisura şi că încerca să fugă. Ţiganii, care reuşiseră să fugă încă din primele zile, fuseseră primii care duseseră turcilor ştirea răscoalei din Clisura şi amănunte cu privire la poziţiile apărătorilor. Ţinând seama de firea şi de interesele lor, acţionaseră ici-colo, în prilejuri asemănătoare, ca aliaţi credincioşi ai turcilor.

Borimecica îl tot fugărea pe ţigan, şi, făcând salturi uriaşe sbura ca o furtună, dar ţiganul i-o luă înainte în goană nebună; greu îl mai putea ajunge chiar şi glonţul. Deodată, fugarul se opri uimit: în faţă îi apărură doi răsculaţi din posturile înaintate, aşa încât se găsea acum între două focuri. In aceeaşi clipă, Borimecica îl ajunse, îl înşfăcă şi se rostogoli cu el la pământ.

De pe întărituri răsunară chiuituri... Apoi, dând din mâini, oamenii strigară :

— Aici! Aici!

Infuriat şi necăjit, Borimecica îl porni pe ţigan spre poziţia întâia, mânându-l cu înjurături îngrozitoare ce se auzeau desluşit până sus la forturi.

Curând fugarul fu sus.

Răsculaţii făcură roată în jurul său. Simţimintele de mânie le înviorară chipurile istovite. Il cunoşteau cu toţii. Incercase de două ori până acum să fugă din Clisura. Prima dată cu un ordin secret către cei din Rahmanlari, ordin care-i fusese dat de turcul deţinut în oraş, la conac; atunci fusese pedepsit numai cu închisoarea grea. De data aceasta, nu mai putea fi vorba de milă.

Comandantul fortului se adresă ajutorului său, cu care se sfătui o vreme în şoaptă.

— Da, da, încheie Ogneanov; acum orice îngăduinţă şi milă sunt dăunătoare. In faţa unei pedepse capitale poate că fricoşii vor întâmpina situaţia cu mai multă bărbăţie... Numai că sentinţa trebue dată de Consiliul de război. Marcev, du-te degrabă la Zlidol şi arată-le acolo cum stă chestiunea... Părerea, şi în acelaş timp rugămintea mea, este să fie pedepsit cu moartea. Mai repede...

Marcev plecă.

Ogneanov se adresă, aspru, către un om mai în vârstă:

— Bai Marine, pune-l sub pază pe ţiganul ăsta.

Apoi se adresă către alţi doi mai tineri:

— Băieţi, pe domniile lor, fricoşii, conduceţi-i la capătul celălalt, luaţi-le armele şi ţineţi-i sub pază până la noi ordine.

Abătuţi, cei patru răsculaţi se îngălbeniră, dar se supuseră şi porniră spre locul arestului lor.

29

UN BOTEZ

Ogneanov se plimba frământat, încolo şi încoace, pe lângă tranşee. Chipul său, foarte posomorît, era brăzdat de gânduri negre.

Se duse lângă un grup de răsculaţi, care săpau de zor o

tranșee nouă, privi mașinal spre ei fără să ia în seamă surâsul prietenos al lui Racico; se urcă apoi din nou pe metereze, privi cu binoclul către răsărit și cu o căutătură și mai posomorîtă coborî și se duse la locul de unde plecase.

— Ce popor, ce popor! șoptea el ca pentru sine.

Marcev se înapoie.

— Sentință de moarte! zise el, gâfâind.

— Consiliul de război s'a pronunțat?

— Da. Moartea, cu executarea imediată a sentinței! adăugă tare Marcev, apoi îi șopti ceva la ureche.

Ogneanov dădu din cap mulțumit.

Vorbele: „moarte, cu executarea imediată a sentinței", fură auzite și mai departe; ele fură șoptite de răsculați și ajunseră până la colțul unde se aflau cei arestați.

Din galbeni cum fuseseră cu o clipă în urmă, se făcură albi ca varul.

Deabia acum pricepură că nu-i de glumă. Dintrodată, Consiliul de război le apăru ca ceva straşnic, măreț și neînduplecat ca destinul. Numai dumnezeu era mai mare decât el.

Un răsculat se apropie de Ogneanov:

— Arestații se căesc și se roagă de iertare.

Ogneanov răspunse scurt:

— Sentința a fost dată. Acum e prea târziu...

Apoi adăugă, poruncind:

— Braicov, ia-i cu dumneata pe Neagu, pe Blagoia și pe Iscrov și duceți-i pe cei patru în valea aceea, spre a-și primi pedeapsa. Sentința Consiliului de război trebue îndeplinită întocmai.

Indeajuns de mirat și de turburat de toate acestea, Braicov se duse să îndeplinească ordinul comandantului fortului.

In apărarea celor osândiți nu se ridică nicio voce... Nimeni nu voia să pară solidar cu ei... Fiecare simțea că viața lui atârnă acum de voința Consiliului de război, judecătorul unic și fără apel.

Răsculații osândiți, conduși de alți patru, trecură prin mijlocul întăriturii și coborîră pe prundiș, în vale.

— Duceți-l și pe țigan acolo! porunci Ogneanov.

Apoi dădu câteva instrucțiuni ajutorului său, care plecă după ceilalți.

Locul execuției era un crâng verde și umed, prin care trecea un mic pârâiaș. Pretutindeni, numai prundiș și maluri. Intări-

tura lui Ogneanov se afla pe coama malului de apus. De acolo, răsculaţii se aplecaseră să privească execuţia.

La dreapta pârâului se înălţa un stejar, pe jumătate doborît de trăsnet.

Cei doi răsculaţi îl duseră întâi pe ţigan lângă copac, îi desfăcură brâul roşu şi îl legară de trunchi. Groaza încleştase gura nenorocitului. Sângele porni din buzele sale crăpate.

Aproape de mal, ceilalţi patru osândiţi îşi aşteptau rândul. Groaza sălbatică le desfigurase chipurile.

Marcev strigă :

— Aduceţi-i şi pe ei aci !

Osândiţii se urniră din loc. Trei dintre ei nu se mai puteau ţine pe picioare, aşa că sentinelele îi luară de subţiori şi-i aduseră la locul unde poruncise aghiotantul lui Ogneanov.

Marcev îi orândui la o depărtare de zece paşi de ţiganul legat... Fără îndoială, ca să asiste mai de aproape la îngrozitoarea privelişte pe care după scurtă vreme aveau s'o dea şi ei tovarăşilor lor, răsculaţii, îngrămădiţi pe vârful malului.

Cei patru nu fură legaţi. Dar groaza le sleise puterile, aşa că nici nu le trecea prin minte să fugă. Ar fi fost şi un lucru de neînchipuit.

O clipă de tăcere mormântală. Marcev strigă tare şi solemn:

— Mehmed, ţiganul din Clisura, încercând de trei ori să fugă din închisoare, cu scopul mârşav de a sluji duşmanilor Bulgariei, este osândit de Consiliul de război la moarte, drept pildă pentru ceilalţi trădători de teapa sa! Apoi se adresă răsculaţilor condamnaţi : — Domnilor, întoarceţi-vă cu faţa la Mehmed...

Ca nişte automate, executară porunca.

— Daţi-le fiecăruia câte o puşcă...

Turburaţi, răsculaţii le înmânară armele lor. Osândiţii le primiră cu feţele buimăcite de uimire.

— Acum, la porunca mea, împuşcaţi-l pe acesta : un, doi, trei...

Detunătura sgudui malurile şi un nor de fum îi învălui pe cei patru.

Ţiganul rămăsese drept, aşa cum fusese legat de copac. Nu-l atinsese niciun glonte. De bună seamă că ţintaşii nu trăseseră în el. Arăta însă ca un cadavru.

— Ruşine, domnilor! strigă Marcev furios. Incă odată! Şi repetă porunca. Puştile detunară din nou... Ţiganul îşi lăsă capul şi braţele în jos.

Cei de pe meterez bătură din palme.

— Deocamdată asta a fost osânda voastră; să primiţi botezul sângelui. Mulţumiţi mărinimiei lui Ogneanov şi indulgenţei Consiliului de război.

Când cei patru înţeleseră că sunt salvaţi priviră în jur, cu teamă, ca oamenii care se trezesc dintr'un vis greu.

Un zâmbet de fericire răzbi cu greu prin paloarea şi răceala pe care le-o întipărise groaza pe chipuri.

De pe metereze, noi aplauze de bucurie.

30

VALEA STREMEI A LUAT FOC

„Ciudat, ciudat!... De neînchipuit... Ingrozitor! Până la ora asta încă nimic... Ce fac? Ce face Beala-Cercva? Tac ca morţii... Tac... Cumplită tăcere! Ingrozitor... Nu îndrăznesc să mă gândesc că cei de acolo au încrucişat braţele şi stau cuminţi... Nu cumva idiotul ăsta a spus adevărul? Dar acolo este Socolov, acolo este Popov, acolo este redactorul... Acolo sunt vulturii mei... Tineri încercaţi, capete înflăcărate. Ce aşteaptă? Nu cumva mă aşteaptă pe mine? Dar dacă eu nu sosesc? Dacă mor? Nu vor face nimic? Sau sunt surzi şi orbi şi nu văd! Clisura s'a răsculat, Panaghiurişte s'a răsculat, Copriştiţa s'a răsculat, Sredna Gora arde! Numai valea Stremei doarme! S'a întâmplat vreo nenorocire? S'a ridicat vreo piedică neobişnuită? Dar e cu neputinţă! Dacă Beala-Cercva nu se poate răscula, dece nu trimite măcar o ceată de cel puţin zece inşi? Ceata asta i-ar îmbărbăta pe ceilalţi... Dar Beala-Cercva stă, stă... mereu. Toate ştirile întăresc lucrul acesta... Şi ce elan nemaipomenit! S'au făcut pregătiri atât de serioase! Nu cumva acelaş lucru se petrece şi în celelalte locuri! Dacă e aşa, atunci e prăpăd, blestem asupra Bulgariei!“

Cu aceste gânduri întunecate, Ogneanov, deghizat în turc, se strecura cu multă băgare de seamă prin valea Stara Reca, spre valea Stremei.

După cum ştim, la 20 Aprilie trecuse prin Clisura, ducându-se la Beala-Cercva cu gândul de a scula oraşul, îndată ce va suna ceasul răscoalei generale. In ziua aceea însă, sunase

ceasul pentru Clisura. Surprins de răscoală în clipa aceea de cumplită durere sufletească, se aruncase orbește în luptă, pentru a-și înnăbuși suferința în vârtejul bătăliei și pentru a-și găsi moartea printre apărătorii libertății patriei. Dușmanul, însă, nu se arăta. Legătura dintre Clisura și vale era ruptă. Ogneanov petrecu cinci zile la metereze, într'o înfrigurată activitate pentru organizarea apărării, chinuit de nerăbdarea de a primi vestea că și Beala-Cercva s'a răsculat... Cu inima înnecată de amărăciune, Ogneanov blestema ceasul care-l dusese la Clisura... El își dădea seama ce grozavă înrâurire avea asupra moralului răsculaților această sinistră tăcere, cum mina mișcarea... Zadarnic se silea să-și îmbărbăteze tovarășii și le jura că așteaptă din clipă în clipă ca Beala-Cercva să se răscoale, urmată de alte orașe. In cele din urmă, își pierdu și el nădejdea și prevăzu cu groază prăpădul Clisurei și înfrângerea răscoalei. Atunci se hotărî să treacă la o acțiune îndrăzneață, egală cu nebunia: străbătând satele cu populație turcească, acum în fierbere, să se strecoare până la Beala-Cercva și s'o răscoale.

Infrunta un risc și o primejdie cumplită. Dar răscoala din Beala-Cercva ar fi aruncat scânteia revoluției și în celelalte orășele ce se înșirau gata de răscoală, la poalele munților Balcani. Și atunci oștile turcilor ar fi fost fărămițate, Clisura ar fi fost salvată, pârjolul s'ar fi întins și, cine știe? Revoluția ar fi învins!... Multe din cotiturile mari ale istoriei se datorează celor mai neînsemnate împrejurări... Așa dar, rezultatul merita să înfrunte primejdia. Iar acțiunea aceasta își găsise omul.

Când ajunse în vale, sosise ora prânzului. Valea era toată în floare, scăldată în umbre și verdeață. Pâraie cristaline se furișau prin iarba verde și printre pădurile stufoase de stejar. Aerul era greu de aroma trandafirilor, întocmai ca iatacul favoritei unui sultan. Mai ales aici, sub cerul azuriu și aureola zâmbitoare a soarelui, valea era încântătoare, asemenea unui rai pământesc. Ea nu atrase însă luarea aminte a călătorului nostru, care nu văzu nimic din toate acestea...

Mai bucuros ar fi fost s'o vadă în flăcări.

Drumul său trecea prin satul turcesc Rahmanlari, cel mai apropiat de Clisura. Se apropie fără teamă. Pe când trecea printre grădinile de trandafiri din marginea satului, îl opriră câțiva turci înarmați, care făceau de strajă.

— De unde vii, frate?

— Dela Altanov.

— Dar încotro?

— Spre Ahievo... Oare pe acolo o fi liniște?

Ahievo era satul turcesc cel mai apropiat de Beala-Cercva.

— Slavă domnului, într'acolo e liniște.

Lui Ogneanov i se strânse inima de durere.

— Ai face mai bine să rămâi în sat. Mâine vom ataca Clisura.

— Să văd... Cu bine.

Și Ogneanov intră în sat.

Găsi ulițele foarte însuflețite. Peste tot mișunau grupuri de turci înarmați. Cafenelele erau tixite, băcăniile pline, hanul ocupat. Vădit lucru, se aflau acolo câteva sute de oameni veniți din satele dimprejur spre a ataca Clisura. Rahmanlari era punctul de plecare. Ingrijorat de situația grea în care se găsea Clisura, Ogneanov ar fi dorit să aibă unele știri mai sigure despre situația dela Beala-Cercva; tot mai credea că se răsculaseră, măcar în ultima clipă. Așa că se gândi să intre în hanul pe care-l ținea chiar un bulgar din Beala-Cercva. Se temu însă de vreo trădare și nu intră. O luă înainte, căutând din ochi un grup de turci cărora să se alăture. Intâmplător, trecu prin fața mecetului [1]. Văzu că și înăuntru era plin. La intrare, se grămădiseră numeroși credincioși, iar alții soseau grupuri-grupuri. Se petrecea ceva neobișnuit. Ogneanov înțelese că hogea ținea o predică pentru a aținta și mai mult fanatismul acestor hoarde sălbatice. O curiozitate de nestăpânit îl cuprinse; se strecură printre credincioși. Nu se înșelase: în clipa aceea, vorbitorul se urca pe divanul de lemn care, în moscheele turcești, ține locul amvonului. In lumina ce scălda lăcașul de închinăciune, Ogneanov văzu limpede că nu era hogea din sat, ci un softa [2], venit de bună seamă din K. în mod special.

Se făcu liniște.

Predicatorul începu solemn:

— Drept-credincioșilor! Cândva, pe vremea stăpânirii marilor noștri sultani, lumea întreagă tremura la numele osmanlîilor. Apusul și răsăritul li se închina, mările le trimiteau daruri, regi și regine cădeau cu fruntea la pământ și lingeau praful

[1] Casă de rugăciune (N. T.).

[2] Preot mahomedan. (N.T.).

sfânt de dinaintea tronului califului. Mare era atunci Allah şi Mahomed, prorocul său cel sfânt! După cum se vede, mult am păcătuit înaintea lui dumnezeu! Ne-am lăsat pradă vinului, ne-am desfrânat, ne-am înfrăţit cu necuraţii şi le-am primit legile. Şi iată că dumnezeu a îngăduit să fim jigniţi de cei jigniţi şi striviţi de cei striviţi... Ei, Allah, Allah! Trimite-ne sabia de foc a îngerului Asrail să înnecăm răsăritul şi apusul în sângele duşmanilor tăi! Să înroşim mările şi să proslăvim cerurile... Iată cuvântul meu, drept-credincioşilor! Ascuţiţi-vă cuţitele, pregătiţi-vă armele şi fiţi gata, pentrucă a sunat ceasul să ne spălăm ruşinea în sânge de ghiaur, înaintea unicului şi măreţului dumnezeu al Islamului....

In acest spirit şi în acest fel declamator îşi începu propovăduitorul cuvântarea... Vorbi mult timp în atenţia încordată şi sub priviri'e înflăcărate ale sutelor de credincioşi.

„Iată ce se petrece aci! îşi zise Ogneanov şi fără să mai aştepte sfârşitul predicei ieşi în stradă. Cuvintele acestei predici sunt adevărate. Am propovăduit răscoala împotriva guvernului lor: apostolii lor propovăduesc nimicirea poporului bulgar! Vasăzică, vom avea de dat o luptă îngrozitoare, o luptă dela popor la popor; şi să nu ne mai amăgim... Pământul bulgar este neîncăpător pentru cele două neamuri... Aşa să fie!... Intoarcere nu mai există!.... Sorţii Bulgariei sunt aruncaţi! Dar cum începe sfânta noastră revoluţie! Doamne, ia Bulgaria noastră sub scutul tău!..."

Şi începu să se plimbe din nou prin piaţă. Slujba se sfârşi şi drept-credincioşii începură a ieşi în stradă; se formară grupuri mici, care discutau înviorați sub impresia predicei. Ogneanov se apropie de unul din grupuri şi trase cu urechea la discuţii. Acum înţelese care era situaţia. La început, răscoala Clisurei îi cam speriase pe turcii din satele de primprejur, întrucât crezuseră că la Clisura sosise armată rusească... Sub stăpânirea acestei temeri, populaţia turcească se pregătea să-şi ridice familiile şi să scape cu fuga. Curând însă îşi dădură seama — atât din ştirile culese dela turcii ce izbutiseră să se strecoare din Clisura nevătămaţi, cât şi din lipsa de experienţă a răsculaţilor — că aveau de a face cu simple raiale, abagii şi câţiva învăţători, aşa că şi-au recăpătat îndrăzneala şi încrederea în ei.

Luaseră hotărîrea să se descurce singuri cu clisurenii, fără să mai aştepte ajutorul armatei. Ogneanov mai pricepu că turcii

din Rahmanlari făcuseră recunoaşteri abile şi că poziţia şi forţa fiecărei unităţi erau aproximativ cunoscute de duşman. Pentru a doua zi era aşteptată sosirea lui Tosun-bei din K. cu bande noi de başbuzuci, ca îndată după aceea, să se pornească la atacul oraşului răsculat.

Pe Ogneanov, descoperirile acestea îl înfiorară. Işi dădea şi mai bine seama acum de necesitatea de a grăbi răscoala şi în celelalte localităţi bulgăreşti.

Trebuia s'o ia înaintea lui Tosun-bei.

Apucă drumul ce ducea spre răsărit.

Trecu, fără să întâlnească nicio piedică, prin satul turcesc Techia. La capătul dinspre apus al satului stătea straja, semn că dinspre răsărit nu era nicio primejdie... Observă şi aci o vie mişcare. Şi aci era aşteptată sosirea lui Tosun-bei, care venea să le dea ajutor cu hoarda sa.

— La Beala-Cercva, la Beala-Cercva! Mai repede!... Tosun-bei trebue să se lovească de pieptul de fier al Bealei-Cercva... Şi asta, aşa va fi, da, asta aşa se va întâmpla, de cum voi sosi eu acolo... Voi proclama răscoala chiar de ar fi s'o fac numai cu redactorul, şi sunt sigur că într'o jumătate de oră voi avea peste cinci sute de oameni sub drapel. In Beala-Cercva se va aprinde sau răscoala, sau pârjolul... Inainte! Inainte! Doamne, dă-mi aripi să pot sbura!

Şi Ogneanov sbura spre Beala-Cercva. Işi dădea seama că mai are numai două-trei ore de mers, şi că va zări, de departe, coşurile albe ale oraşului şi faţada piramidală a bisericii. Inima îi bătea de o bucurie nebună...

Nu departe de sat — care rămăsese în urmă — drumul cobora într'o vale umbrită, tăind podişul. Ajungând în vale, auzi sunete vagi de tobe şi surle. Se vede că era o nuntă prin satele apropiate. Cam nepotrivită în aceste împrejurări... In curând însă, toate se potoliră şi Ogneanov uită de ele. Când urcă dâmbul văii, tobele şi surlele răsunară din nou foarte aproape de el. Mirat, se grăbi să ajungă sus, pe mal, şi atunci înaintea ochilor îi apăru o privelişte care-l făcu să încremenească.

Şesul ce i se întindea în faţă se înnegrise de mulţimea turcilor care înaintau în sunetele unei muzici barbare. Câteva steaguri roşii fluturau în vânt. Gloata aceasta venea spre el, în neorânduială, învălmăşeag şi scomot. Pustile, cutitele, securile, buzduganele ce se zăreau pe umerii şi pe deasupra turbanelor başbuzucilor, străluceau în soare. Cei mai mulţi erau în cămăşi

şi în veste, din pricina arşiţei de amiază. Valul golise toate satele turceşti prin care trecuse. Niciun fel de disciplină nu ţinea aceste coloane de rebeli, pe care îi lega însă un singur scop, cumplit şi sălbatic, ce-i mâna înainte şi îi însufleţea: sângele şi jaful. Ca să verse sânge purtau cu ei puşti şi cuţite, iar ca să încarce prada aveau cu ei un şir de căruţe. In sunetele tobelor şi ale surlelor, această hoardă fanatică venea, se apropia încet, dar nestăvilit, ca un roi de lăcuste.

In frunte, un singur călăreţ cu cealma[1] albă, înalt, slab şi negru, mergea călare: conducătorul.

Făcu semn ţiganilor să tacă.

— Hei, musulmanule, ia vino încoa! strigă el către Ogneanov.

Ogneanov se apropie, făcând temenele adânci.

— De unde vii ?

— Dela Techia.

— Ce-i pe acolo?

— Nimica... toate bune, slavă domnului!

— Ce se spune, cei din Clisura sunt mu'ţi?

— Păi, sunt destui, după cum se zice, Allah să ne păzească împărăţia...

— Ce sunt?

— Cică ar fi moscoviţi...

— Taci, pezevenghiule! Acolo nu sunt decât raiale râioase...

— Iartă-mă, bei-efendi.

— Tu unde te duci?

— La K.

— Hai înapoi cu noi!

Fără să vrea, Ogneanov îngălbeni.

— Bei-efendi, dă-mi voie să...

— Inapoi! ţipă Tosun-bei. Dădu pinteni calului şi porni.

Hoarda se urni din nou. Surlele şi tobele răsunară din nou iar Ogneanov fu luat de val.

Ar fi fost o nebunie să se gândească măcar la o împotrivire sau să încerce să străbată prin mulţimea care inunda împrejurimile. Cu desnădejdea în suflet, nenorocitul se lăsă dus de curent. Era distrus, doborît. Ultima sa nădejde pierea. Păşea înainte, automat, ca prin vis, împins şi strivit de hoardele a-

[1] Turban. (N. T.)

cestea barbare care, din oră în oră, deveneau mai numeroase şi mai sălbatice... Şi valul îl ducea tot înapoi, spre dealurile pleşuve în dosul cărora se ascundea Clisura.

31

O NOUA INCERCARE

Spre seară, hoardele lui Tosun-bei, tot mai numeroase şi mai fanatizate, sosiră la Rahmanlari, unde dădură peste o altă hoardă de turci, venită din satele din împrejurimi care le aşteptau. Aşa dar, Tosun-bei urma să atace Clisura a doua zi cu o oştire de aproape două mii de oameni. Satul, tixit de lume, abia putea să-i mai primească şi pe oaspeţii cei noi. Cum noaptea era senină, cei mai mulţi se culcară afară pe uliţi.

De nevoie, Ogneanov făcu acelaş lucru.

Se culcase singur, pe o grămadă de pământ, tocmai în faţa hanului pe care-l ţinea un locuitor din Beala-Cerova.

Deşi târziu, ferestrele hanului mai revărsau lumină. Înăuntru era încă plin.

Ogneanov se hotărî să nu doarmă — şi nici n'ar fi putut dormi. In noaptea aceea, şi asta până nu era prea târziu, era dator să încerce să se strecoare prin puhoiul de turci, al căror prizonier era; a doua zi, lucrul acesta ar fi fost cu neputinţă.

Şi, adâncit în gânduri, îşi aţinti privirile la ferestrele luminate ale hanului. Nu se gândea decât cum să se strecoare printre străjile dese dela marginea satului. Nădăjduia că nu-i va fi prea greu, datorită cunoaşterii limbii turce. Dar vai! Ce folos dacă prin asta va izbuti să se salveze, să se întoarcă sănătos şi nevătămat la metereze! Beala-Cerova avea să rămână mai departe liniştită, iar pieirea Clisurei era de neînlăturat.

Să încerce să plece în noaptea asta spre Beala-Cerova era aproape cu neputinţă: străjile din marginea răsăriteană a satului aveau poruncă să nu lase pe nimeni să treacă, spre a împiedica în felul acesta întâmplătoarele dezertări. Să-şi amâne evadarea pe a doua zi, era şi mai greu... Dar, chiar de ar fi fost cu putinţă, n'ar mai fi pornit spre Beala-Cerova. Să lipsească din Clisura într'un ceas atât de hotărîtor pentru ea, ar fi însemnat să meargă împotriva conştiinţei sale. Nu, cu neputinţă! Lipsa sa ar fi fost privită ca o fugă, ca o laşitate. Dar cum să trimeată veste la Beala-Cerova? Oare nu se putea face o ultimă încercare? Şi Ogneanov îşi încorda stăruitor gândul spre acest ţel.

In cele din urmă, un gând îi lumină mintea. Se hotărî să-l convingă pe hangiu să trimeată la Beala-Cercva a doua zi de dimineaţă pe unul dintre feciorii săi; pentru mai mare siguranţă, acesta putea să se alăture vreunui călător turc, întâlnit întâmplător, mai ales că a doua zi se ţinea târg la Beala-Cercva.

Lui Ogneanov ideea aceasta îi surâse. Deşi părea greu de înfăptuit făcea totuşi să încerce şi să întrunte primejdia. Da, riscul era foarte mare: în primul rând, trebuia să-şi dea chiar el pe faţă adevăratul nume şi să-şi încredinţeze soarta unui hangiu de care nu era sigur.

Din fericire, îl cunoştea atât pe el cât şi familia lui, întrucât fusese profesorul fiului său mai mare, şi lucrul acesta îi mai dădea puţin curaj.

Se ridică de pe locul pe care se odihnea, intră pe poarta ogrăzii, trecu prin curte şi se apropie de fereastra odăiţei din fund, lipită de grajd, plimbându-se pe sub şopron; în nădejdea că va zări pe cineva dintre ai casei, se apropie de fereastră. Nu îndrăznea să bată nici în geam şi nici în uşă, de teamă să nu provoace alarma.

Multă vreme se plimbă astfel, fără ca vreunul din ai casei să iasă sau să intre. Hangiul şi feciorii săi serveau în cârciumă. Se vede că în cameră erau numai soţia hangiului cu copiii cei mici. In cele din urmă, bizuindu-se pe această presupunere, se încumetă şi bătu în uşă.

Intâmplarea îi veni în ajutor. Uşa se deschise şi în prag se arătă o femeie. Ogneanov recunoscu în ea pe hangiţă, care se îndrepta spre grajd cu o baniţă de orz sub braţ.

Ogneanov o ajunse din urmă şi îi grăi în bulgăreşte:

— Bună seara, mătuşă Avrămiţă.

Femeia se întoarse mirată, mai bine zis, speriată.

— Nu mă recunoşti? adăugă el cu voce blândă, spre a o linişti şi se grăbi să-şi spună numele:

— Ogneanov... Profesorul lui Nanco al vostru...

— Cine, contele? întrebă ea mirată, mutându-şi baniţa sub celălalt braţ: da cum de eşti aşa...

Indată, însă, îşi aduse aminte:

— Vino, vino în casă... Stai să vărs orzul în traista calului, şi să intrăm în casă.

După o jumătate de minut, Avrămiţa şi Ogneanov păşiră prin tindă într'o odăiţă întunecoasă. Hangiţa scăpără un chibrit şi aprinse o lampă mică de tinichea, care aruncă o lumină turbure în cameră şi pe musafir.

— Uşiţa asta dă în grădina de zarzavat; de acolo sări peste gardul de mărăcini şi ieşi în stradă... Să ţii minte asta, poate vei avea nevoie, şopti Avrămiţa şi îi arătă o uşă atât de joasă, încât numai încovoiat ar fi putut trece prin ea. Dar dumneata ce cauţi aci? întrebă femeia.

— Mă duceam dela Clisura la Beala-Cercva... Tosun-bei m'a întâlnit dincolo de Techia şi m'a întors din drum...

Faţă de o primire atât de prietenoasă, Ogneanov se simţi dator să răspundă cu o deplină sinceritate. Dealtfel, fără ea n'ar fi putut face nimic...

Avrămiţa îl privi compătimitor:

— Vai de mine, măiculiţă, ce-or să păţească bieţii clisureni... Pentru ei s'au adunat toate hoardele astea...

— Clisura va fi nimicită, tuşă Avrămiţa, o vor trece prin foc şi pară... Iată dece m'am străduit s'o salvez, dar, din nenorocire, n'am putut străbate până la Beala-Cercva.

— Dar ce aveai de gând să faci acolo?

— Aş fi ridicat şi Beala-Cercva, ca, după ea, să se răscoale şi satele din jur. Atunci Tosun-bei s'ar fi retras.

— Trăsni-l-ar dumnezeu de tâlhar! Dar acum, ce ai de gând să faci? întrebă din nou Avrămiţa, neştiind ce-i va cere Ogneanov.

— Unde este Nanco al vostru?

— Aici.

— Dar Cuzman?

— Şi el.

— Unde sunt?

— In prăvălie, pe lângă tatăl lor, servesc, şi mai bagă de seamă să nu fure ceva fiarele astea...

Ogneanov rămase o clipă pe gânduri.

— Am putea trimite mâine pe vreunul din ei, pe Nanco sau pe Cuzman, până la Beala-Cercva?

Mama îl privi nedumerită. Pe chipul ei se citea neliniştea.

— S'ar putea duce cu vreun turc de pe aici, pe care-l cunoaşte. Mâine este zi de târg la K. şi turcii din Rahmanlari se duc acolo după mărfuri.

— E cam primejdios, dascăle!...

— Dacă are ca tovarăş de drum un turc, nu e nicio primejdie... Şi apoi, pe acolo totul e în regulă... Nimeni nu se va lega de el.

— Dar dece vrei să-l trimiţi?

— Să ducă un bileţel unui om al meu şi apoi să se înapoieze. Mâine pe la amiază ar fi din nou aici.

Aci Avrămiţa îşi reaminti de primele lui cuvinte şi îşi închipui cam ce fel de scrisoare voia să-i ducă fiul ei la Beala-Cerova. Faţa ei luă o expresie de îngrijorare.

— Apoi, dascăle, să-l întrebăm pe tată-su, să vedem ce-o zice.

— Eu, tuşă Avrămiţă, te-aş ruga să nu-i spui lui bai Avram... N'ai putea să-l chemi în taină pe Nanco, să vină să-l văd?

Ogneanov ştia că fostul său elev îl iubea peste măsură şi ar fi făcut orice l-ar fi rugat.

Figura hangiţei căpătă o căutătură aspră.

— Nu, nu! Fără ştirea lui Avram, nu se poate!

— Numai că bai Avram n'o să-i dea drumul!

Firește că bunăvoinţa de până atunci a femeii se mai răci. Prin mintea ei trecură, într'o clipă, mii şi mii de primejdii care i-ar fi ieşit în cale feciorului ei, dacă ar fi plecat la Beala-Cerova. In sufletul ei prinse să-i pară rău că nu-l gonise pe învăţător chiar dela început şi privi în jur neliniştită. Dar inima ei bună nu îngăduia vreunui gând diavolesc să-i intre în cap.

Ogneanov îi văzu turburarea. Işi dădu seama că o problemă atât de serioasă nu putea fi discutată cu o femeie nehotărîtă şi slabă. Timpul trecea şi el trebuia să se gândească şi la fuga lui de aci. Hotărî să lămurească lucrurile cât mai repede.

— Tuşă Avrămiţa, chiamă-l puţin pe bai Avram, să stau de vorbă cu el.

Femeii i se luă o piatră de pe inimă.

— Mă duc să-i spun la ureche. Până atunci, dumneata stai aci şi... nu uita uşiţa. Dacă auzi ceva rău pe afară, să ştii...

Şi ieşi.

32

AVRAM

Ogneanov rămase singur. Luă hotărîrea să vorbească deschis şi cu Avram. Trebuia să se încredinţeze pe deplin acestui om şi să se dea pe mâna lui, fie el cinstit sau nu. Misiunea lui merita o sută de vieţi, numai să fie îndeplinită. In orice caz, se bizuia pe simţimintele de bulgar ale hangiului: îl putea refuza, dar nu-l putea trăda. Pe prispă auzi sgomot de paşi domoli, paşi de bărbat: ghici că vine Avram şi se ridică, ducându-se în faţa uşii.

Aceasta se deschise şi hangiul intră. Faţa lui bucălată şi roşcovană era toată numai zâmbete. Încuie uşa.

— O, bine ai venit, domnule conte, bine ai venit, domnule conte! Eşti bine sănătos? Ce mai faci?... Bine c'ai venit să te mai vedem, să mai vorbim câte ceva... tare mi-eşti drag, atât mi-eşti de drag!... Ne bucurăm cu toţii! Şi copiii se vor bucura: Nanco nu te-a văzut de vreo jumătate an... I-ai fost profesor şi îndrumător... Bine-ai venit la noi, bine-ai venit la noi... la te uită!

Şi atât înflăcărarea cât şi strigătele de bucurie ale hangiului nu mai conteneau.

Ogneanov era încântat. Păşi cu hotărîre la acţiune şi în câteva cuvinte îi arătă situaţia, repetându-i şi lui rugămintea pe care o făcuse, cu câteva clipe în urmă, soţiei sale.

Chipul lui Avram se lungea parcă tot mai mult de fericire şi de mulţumire.

— Se poate, se poate, cum să nu se poată!... Foarte bine! Mai e vorbă?... Cine nu vrea să ajute cauza poporului?

— Iţi mulţumesc, bai Avrame, zise mişcat Ogneanov... In aceste clipe solemne, orice bulgar trebue să jertfească ceva, să ajute într'un fel patria.

— Cine nu vrea să ajute? Există undeva vreun bulgar să nu ajute? Cel care se va da la o parte dela o treabă ca asta, atât de sfântă, va fi blestemat de dumnezeu. Foarte bine, foarte bine... pe care dintre băieţi îl vrei?

— Să-l trimitem pe Nanco... e mai mărişor, mai isteţ...

— Se poate, se poate... A fost elevul dumitale... Pentru dumneata şi-ar da şi capul... Cât o să se bucure când i-oi spune... Ai scris bileţelul?

Şi vocea lui Avram tremura de bucurie.

— Uite, îl scriu acum; şi Ogneanov începu să se caute în sân. N'ai vreo bucată de hârtie?

Hangiul scoase din sân o bucată de hârtie mototolită, i-o întinse şi spuse:

— Tu scrie bileţelul, că eu mă duc o clipă în prăvălie: ştii, câinii ăia sunt nişte bandiţi, nu alta.

— Bai Avrame, întoarce-te mai degrabă cu Nanco, pentrucă eu, după cum ţi-am spus, trebue să plec.

— Chiar acum! Şi, după ce aruncă o ultimă privire plină de mulţumire oaspetului său, hangiul închise uşa.

Intr'o clipă, Ogneanov scrise bileţelul. Cuprindea aceste câteva rânduri:

„Răscoala a izbucnit şi este în toi! Nu mai staţi nicio clipă: proclamaţi-o şi voi, neîntârziat. O unitate să lovească pe Tosun-

bei din spate; alta să răscoale satele... Curaj şi încredere!... In curând voi veni şi eu la voi, ca să-mi dau viaţa pentru Bulgaria. Trăiască Revoluţia!

Ogneanov".

Se felicita de succesul avut; niciodată nu şi-ar fi închipuit atâta patriotism şi putere de sacrificiu din partea lui Avram. Aştepta acum cu nerăbdare să le audă paşii, paşii tatălui şi ai fiului. Larma străzii şi lătratul câinilor ajungeau până aci înnăbuşit... Lampa sfârâia, lumina prost şi lăsa să-i scape o dâră de fum greu mirositor.

Pe neaşteptate, din camera de alături răsună un ţipăt sfâşietor, un plâns de femeie.

Ogneanov tresări.

Recunoscu glasul Avrămiţei.

Dar dece ţipătul acesta plângător?

Fără să vrea, îl cuprinse teama.

Ascultă din nou, în camera semi-obscură; auzi câţiva paşi îndreptându-se încet spre grajd şi îndepărtându-se.

Se apropie de uşa cea mică şi trase de ea. Uşa nu se deschise. Trase cu putere, dar uşa stătea ca bătută în cuie. Il cuprinse groaza şi i se ridică părul măciucă în cap.

— M'au trădat! oftă el.

In clipa aceea se auzi un sgomot dinspre uşa cea mică. Ai fi zis că bagă cineva cheia în broască. Uşa se deschise şi aerul răcoros al serii pătrunse înăuntru. Ogneanov îşi aţinti privirea spre deschizătura aceea întunecoasă, care dădea în grădină. Se ivi un cap.

Era Avrămiţa.

— Hai, ieşi, şopti ea încet.

Cât de slab o lumina flacăra lămpii, Ogneanov tot văzu pe faţa ei urma lacrimilor.

Se strecură şi ieşi în grădină.

— Pa aci, şopti Avrămiţa arătând spre un prun de lângă gard.

Şi se făcu nevăzută în întuneric.

Ogneanov se svârli în mărăcinişul ogrăzii şi ieşi în uliţa din spatele casei.

Era pustie.

O luă la fugă dealungul străzii, care-l scoase din nou în fața hanului.

Acolo dădu peste un grup de turci înarmați. Turcii năvăliră pe poartă și se pierdură în fundul curții..

Ogneanov dispăru și el în întuneric.

33

NOAPTEA

Mult după miezul nopții și după numeroase primejdii, Ogneanov se înapoie la fortificații.

Apărătorii nu adormiseră încă; stăteau în întuneric, tolăniți pe rogojinile și pe scoarțele aduse dela ei, de acasă. Vorbeau în șoapte, pe sub zeghi, cu privirile îndreptate către cerul înstelat, dar fără lună. Ogneanov se strecură încet și fără sgomot printre ei și se trânti jos, la pământ, distrus trupește și sufletește. Se silea să-și adune gândurile răvășite sau să se lase măcar furat de somnul de care avea atâta nevoie pentru a putea înfrunta, cu forțe sporite, ziua de mâine... Dar gândurile îi sburau, se risipeau întocmai ca un roi de albine speriate, iar somnul îi aluneca mereu de pe pleoape. Nu poți adormi ușor în ajunul unei bătălii, sau mai bine zis în ajunul unui prăpăd.

Intr'un mic grup de răsculați, întinși în apropierea lui, începuse să se înfiripe o discuție, care îi atrase luarea aminte.

— N'ai decât s'o întorci cum vrei, dar s'a dus dracului, spune unul.

— Ne-au înșelat, ne-au înșelat! ofta un altul.

— Ne-a luat dumnezeu mintea de-am ascultat de haimanalele alea... Ne-am dat singuri foc caselor, spuse un al treilea.

— Ce ne trebuia nouă revoluție!

— Acum e prea târziu, ce s'o mai prohodim?

— Atunci?

— Să-i căutăm leacul.

— Leacul este unul singur: să ne luăm tălpășița, zise un glas cunoscut lui Ogneanov.

— S'o ștergem mâine prin Vărlișnița.

— Mai bine s'o luăm din loc de pe acum...

— Nu se poate, ne vor opri străjile...

— Mâine, mâine.

— Da, când o fi zarva în toi...
— Păi, atunci o să fugă toţi, o să ne-o ia ăilalţi înainte.
— Numai Ogneanov este câine... El să nu ne vadă.
— Aşi! Ogneanov a şters-o încă de ieri.
— A şters-o?
— Numai noi, bieţii, am rămas de căruţă...
Ogneanov se ridică puţin şi strigă:
— Minţiţi, nenorociţilor! Sunt aci!
La glasul acesta înfricoşător care străpunse întunericul toţi se ghemuiră şi tăcură...
Ogneanov le ascultase convorbirea îngrozit şi mânios. Fără îndoială că ea oglindea starea generală de spirit a răsculaţilor de aci şi din celelalte fortificaţii. Glasul unuia dintre cei ce vorbiseră i se păru foarte cunoscut... Dar al cui era, nu-şi putea aduce aminte.
„Doamne, doamne! gândea el, trăgându-şi bine zeghea peste piept ca să se apere de vântul aspru al nopţii. Câte încurcături! Ce desamăgire! Câte trădări! Cum să-ţi mai fie dragă viaţa asta blestemată, dece să mai trăieşti?... Mâine vom avea lupta, dar eu de pe acum îi prevăd sfârşitul... Groaza s'a cuibărit în inimi; teama de moarte a slăbit braţele şi a întunecat minţile acelora care au venit aci s'o caute... Mulţimea aceasta era înflăcărată, nădăjduia, era încrezătoare ca un copil, iar acum tremură tot ca un copil... Laşitatea unora a dus la laşitate şi pe alţii... Beala-Cercva şi celelalte oraşe ne-au amăgit nădejdile au demobilizat Clisura... Asta înseamnă laşitate, înseamnă trădare vicleană a cauzei generale... Oraşul acesta de intriganţi a fost în stare să săvârşească numai trădări, să zămislească numai trădători. El a ştiut să dea naştere unui Candov, unui Avram, a ştiut să creeze femei ca Rada! Ah! şi Rada, care îmi înveninează ultimele ceasuri ale vieţii! Caut moartea, părăsesc viaţa blestemând!... Şi cât de fericit şi de mândru aş fi muri dumnezeule, să mă fi ştiut iubit, încălzit de razele iubirii, sigur că va fi o lacrimă curată care să cadă pe mormântul meu... Să mori atunci când totul în lumea asta a murit pentru tine, atunci când îţi vezi idealurile în noroi, aspiraţiile în mormânt! Dragostea, revoluţia!... Cât de chinuitoare şi de nefericită este o moarte ca aceasta! O, cât trebue s'o dorească un nefericit ca mine!"
Vântul de munte sufla trist peste câmpia adormită. Frunzişul pădurilor din preajmă trimitea un sgomot surd şi sinistru, pe care întunericul îl făcea şi mai cumplit. Toate crestele, văile şi

dealurile din jur, întreaga natură suspina îngrozită. Pe cer, stelele sclipeau zorite, neliniștite parcă. Din când în când, o pasăre de noapte trecea cu sgomot prin pustiul întunericului ca apoi tăcerea mormântală să se aștearnă din nou... Vântul de munte fremăta prelung și jalnic, întocmai ca un suspin depărtat, peste capetele răsculaților culcați lângă tranșee. Suspinul acesta se răsfrângea dureros în sufletul lor, îi făcea să tresară și să cerceteze bezna adâncă. Și din nou cădeau într'o dormitare plină de neliniști și de viziuni îngrozitoare, întrerupte de fiorii frigului și de îmbrățișările de ghiață ale vântului.

In cele din urmă corul cocoșilor din Clisura despică văzduhul nopții și umplu singurătățile de munte cu salutul vioi, prevestitor al zorilor, prevestitor al soarelui de aur, prevestitor al vieții și al sărbătoreștilor zile de primăvară.

34

IN ZORI

Cu toată starea sa sufletească și a îngrijorarilor sale, în cele din urmă pe Ogneanov îl prinse somnul și dormi adânc cam vreo două ore. Se spune că osândiții la moarte sunt cuprinși în ajunul ceasului în care urmează să fie duși la locul execuției de un somn întăritor. In zori, Ogneanov se trezi și privi în jur. Natura se redeștepta. Cerul albicios, de un albastru deschis, își pierduse până și ultima steluță ce pâlpâia ușor. Spre răsărit se lumina tot mai mult. O fâșie sângerie, roșie ca focul, se întindea dealungul crestelor. Părea zarea unui incendiu îndepărtat. Ceața străvezie se grămădea încă prin cutele râpelor dela Ribariția, a cărei cunună de zăpadă se aprindea de reflexul flacărilor răsăritului. Numai „Bogdan", ursuz și rece, era încă învăluit în ceață. Dar încetul cu încetul, ceața se risipi, lumina se făcu mai albă și mai puternică, munții, pădurile și movilele verzi din jur zâmbiră sub cerul azuriu, privind bucuroase noua dimineață de primăvară. Pretutindeni în pădure privighetorile deșteptate odată cu zorile începură să cânte.

Ogneanov se sculă, își aruncă privirile asupra răsculaților care tremurau sub cergile de păr de capră și sub zeghile cu care se înveliseră și porni în direcția Zlidol. Se ducea să se sfătuiască cu Consiliul de război asupra situației.

In curând, se pierdu în vale.

Se lumină deabinelea. Soarele răsări. Răsculaţii din fortificaţii se sculară cu toţii şi se apucară de lucru, sub conducerea ajutorului de comandant, pentru a sfârşi noile tranşee, de care era nevoie deoarece numărul lor crescuse cu un nou grup de răsculaţi, sosit în ajun. Erau mai veseli acum. Marcev le şoptise că Ogneanov făcuse o recunoaştere până dincolo de Techia şi că era sigur că în ziua aceea se va răscula şi Beala-Cercva... O veste ca aceasta le mai dădu o brumă de curaj. Băieţii se simţeau îmbărbătaţi, feţele li se luminaseră — ba chiar se înveseliseră — iar unii porniră să fredoneze cântece vesele. Humorul bulgar nu întârzie să se arate... Începură înţepăturile pe seama celor patru clisureni care fuseseră osândiţi să-l împuşte pe ţigan.

— Dela cinci paşi şi să nu-l nimereşti pe Mehmed... Abia a doua oară... Păcatele voastre! Clipa aceea de viaţă pe care i-aţi mai dat-o a fost cât o sută de ani de chinuri... Şi-a plătit toate păcatele, spunea unul.

— Să vă ia dracul, răspunse altul, l-aţi făcut martir... De bună seamă că acum e în rai, lângă Mahomed...

— Minţi, zise un al treilea: Dicio şi Stamen Cioara l-au aruncat acolo, în băltoacă, să-l mănânce broaştele.

Râsete.

— Măi, atât de aproape şi nici un glonţ să nu-l nimerească, strigă altul; eu dela o distanţă ca asta l-aş fi nimerit şi cu scuipatul.

— Să-mi tai mie capul, dacă voi l-aţi ochit!

— Adevărat, dela o distanţă ca asta şi bunică-mea ar fi nimerit...

— Am ochit, bre, se desvinovăţi unul din cei batjocoriţi.

— Aţi ochit, dar aţi fost cu ochii închişi...

— Adevărat că am închis ochii, dar numai când am tras...

Din nou râsete.

Alţii îl luau în zeflemea pe Racico, pentru numele lui.

— Măi puturosule, cine ţi-a dat un nume atât de glorios? îl întreba unul.

— Racico, măi, minţi! Pe tine nu te chiamă aşa, îl necăjea altul.

Racico se supără.

— Cine minte? Intrebaţi-l pe domnul conte!

— Nu, nu, minţi... Dovedeşte-ne că într'adevăr eşti un puturos.

Şi zeflemistul îi spuse ce dovadă cere.

— Măi, da voi ştiţi că ieri ne-a luat drept haiduci?

— Are dreptate, observă altul. Borimecica l-a jefuit! I-a luat din traistă foarfecele şi cotul...

— Le-a luat, le-a luat, ăla răutăciosul, uite aşa, le-a luat din traista mea, întări Racico.

— La ce i-a trebuit?

— Le-a făcut bucăţi, ca să încarce tunul cu ele.

— Dacă şi bateria noastră o fi la fel ca cea din Zlidol, atunci să ştii că nu mai rămâne turc în viaţă.

— Iar împărăţia Clisurei va trăi neatinsă în vecii vecilor, râse altul.

— Ce semne fac ăia de colo? întrebă unul, privind spre răsărit.

Se întoarseră cu toţii în partea aceea.

Străjile înaintate făceau semne convenţionale celor din fortificaţii, dându-le de veste că au zărit inamicul. In acelaş timp două dintre aceste străji porniseră în fugă spre Zlidol, ca să ducă ştirea Consiliului de război.

Abia sosiseră curierii că dinspre Rahmanlari se iviră două grupuri de turci călări. Un grup venea pe drum, celălalt peste câmp. Răsculaţii căutau să vadă, înfrigurați, de nu cumva în urma lor veneau şi alte oşti. Dar nu se arătă nimic.

In clipa aceea două coloane de pedestraşi, mai numeroase decât cele turceşti, coborîră din forturi, ieşindu-le în întâmpinare. Grupul cel mai numeros pornise din fortul dela Zlidol.

— Cine-l conduce? întrebară răsculaţii, uitându-se la cel care mergea în fruntea coloanei.

— Măi, da nu vedeţi că e Ogneanov? răspunseră mai mulţi.

— Contele, e contele, pot să jur... In orice haină s'ar îmbrăca, îl recunosc... Până şi la hanul dela Carnare, am descoperit adevărul...

Dar cine avea timp să-l asculte pe Racico?

Văzând coloanele bulgăreşti, turcii se opriră şi se retraseră.

— Le e frică de înghesuială, observă cineva încântat.

— Nici azi nu ne vom lupta.

— Tare mi-e teamă că le-a dat Beala-Cercva de furcă... judecă altul.

Şi fortul fu din nou numai larmă, acţiune şi voioşie.

35

LUPTA

Amiaza sosi şi se duse. Soarele se afla la punctul cel mai înalt al zenitului.

In fortul lui Ogneanov, răsculaţii îşi terminau masa grăbiţi şi băgau în trăişti hrana rece. Pe chipurile lor chinuite, prăfuite, nespălate de o săptămână, se citea neliniştea, frământarea sufletească. Succesul acela uşor îi luminase, dar numai pentru o clipă. Ştiau bine că dacă ziua aceea nu va fi hotărîtoare, atunci următoarea va fi cu siguranţă.

Simţeau că furtuna se apropie, zorită. Şi din ceas în ceas aruncau priviri neliniştite spre răsărit, peste câmpiile pustii, unde se zăreau, departe, avantposturile. Soarele dogorea. In dreapta bateriei adusă şi instalată încă din seara din ajun, Ogneanov, înapoiat cu numai câteva clipe înainte dela Zlidol, leoarcă de sudoare, muncea din greu cu câţiva inşi: se grăbeau să termine şanţul cel nou. După cum am mai spus, în seara din ajun, Consiliul de război trimisese un detaşament de vreo zece inşi, aşa că tranşeea de până atunci nu le mai era de ajuns.

— Dascăle! strigă un ţăran cam de vreo cincizeci de ani.

Ogneanov se întoarse.

— Ce-i, bai Marine?

Ţăranul, de fel din Verigovo, îi întinse o hârtie, împăturită în patru.

— Am o scrisoare pentru dumneata.

— Cine a adus-o? întrebă Boicio înainte de a o despături.

— Ivan Borimecica. Te-a căutat aseară aci, dar nu te-a găsit şi mi-a dat-o să ţi-o înmânez când vei veni.

— Ţi-a spus dela cine este?

— Dela dăscăliţă.

Inima lui Ogneanov se strânse de durere, ca muşcată de şarpe. Mototoli scrisoarea cu gândul de a o arunca, dar se gândi că lucrul acesta ar putea fi observat şi, instinctiv, o bägă în buzunarul hainei... Se cufundă mai departe în muncă spre a înnăbuşi sentimentul dureros care-i chinuia sufletul...

„De unde a mai ieşit acum şi Rada!... La ce-mi scrie şi ce mai vrea dela mine?... De-aş vedea odată lupta, să înfrunt moartea... Şi să se sfârşească totul !...“

In clipa aceea, printre răsculaţi se produse o mişcare neobişnuită. Se îngrămădiră cu toţii pe meterezul şanţului, cu pri-

virile aţintite spre răsărit. Ogneanov ridică ochii şi se uită şi el spre dealurile pleşuve. Dela avantposturi venea semnalul de alarmă. In clipa aceea răsunară dintr'acolo mai multe împuşcături, semnal convenţional care vestea că duşmanul, puternic, fusese zărit.

In curând, străjile începură să se retragă grăbite, strigând:

— Turcii! Mulţi, foarte mulţi!

In fort se produse panică. Apărătorii îşi pierdură cumpătul şi începură să se foiască încolo şi'ncoace, speriaţi.

— Fiecare la locul său! Vă ordon! sbieră Ogneanov, luându-şi arma din grămada în care erau şi celelalte arme.

Strigătul lui îi făcu pe răsculaţi să se cutremure şi să-şi reia locurile în tranşee.

In clipe grele, curajul şi prezenţa de spirit a unuia singur acţionează magic asupra mulţimii şi o stăpâneşte. In asemenea clipe, comandant este acela care vrea să fie.

Câteva străji din avantposturi sosiră istovite. Ogneanov îi întâmpină.

— Ce-aţi văzut?

— Turci! O hoardă puternică vine încoace... Sunt peste o mie... Drumul s'a înnegrit de başbuzuci...

Ogneanov le făcu semn să tacă.

— Rămâneţi acolo! strigă el spre tranşee, văzând că mulţi nu puteau sta locului şi că ieşiseră din nou din adăpost.

— Mulţi, mulţi, şopteau unii, cercetând zarea cu privirea.

— Fiecare la locul său! Luaţi-vă armele! porunci Boicio.

Oamenii intrară din nou în tranşee.

— Iată-i! Se văd!

Intr'adevăr, departe, pe drumul mare, acolo, în locul unde iese de după colină, se ivi capul unei coloane numeroase; cu fiecare clipă se apropia de ei, mai lungă, târîndu-se ca o omidă nesfârşită... Era hoarda lui Tosun-bei. Cu cât se apropia, cu atât se vedea mai limpede cât era de mare şi cât de dese îi erau rândurile... Turcii mergeau în rânduri de câte patru, cu mai bine de douăzeci de prapori şi cu trei steaguri mari: albe, roşii, verzi şi de alte culori, care fâlfâiau pe deasupra coloanei... In curând umplu întregul drum, lung de vreo doi kilometri, ce ducea dela Cula la Beala-Voda. In rândurile răsculaţilor se produse o nouă desordine. Nimeni nu stătea la locul lui; fiecare se ridica în picioare şi se uita cu teamă.

Numai privirea aspră a lui Ogneanov îi mai reţinea. Mergând mereu pe drum, coloana cea neagră îşi continuă marşul,

până ce ajunse la un puţ, la numai un foc de puşcă departe de fortificaţii.

Atunci posturile din Zlidol descărcară câteva arme cu bătaie lungă; îndată, la comanda lui Ogneanov, răspunse şi fortul. Urlă şi tunul. Un fum gros învălui şanţurile, detunătura despică aerul, iar ecoul munţilor răsună până departe...

Câţiva tineri din primele rânduri ale coloanei se prăbuşiră...

In clipa aceea, Ogneanov zări trei oameni care se strecurau spre drumul ce ducea la Stara Reca. Erau răsculaţi ce fugeau din fort, folosindu-se de prima zăpăceală şi de fum. Din prima clipă, Ogneanov recunoscu în fugari pe vecinii săi din ajun, care îşi plănuiseră fuga.

Din câţiva paşi ajunse în coama dealului. La picioarele lor se aşternea valea. Fugarii se furişaseră pe o potecă îngustă, săpată de torent şi mergeau unul după altul.

— Inapoi! Inapoi sau trag! strigă el, îndreptându-şi arma spre ei.

Fugarii se întoarseră şi rămaseră ca împietriţi. Îşi lăsaseră armele acolo, sus. In unul din ei, Ogneanov recunoscu pe diaconul Vichentie; se răsese şi purta haine de revoluţionar. De ruşine, bietul tânăr se roşi până peste urechi.

Mai mult de nevoie, decât de voie, se întoarseră.

— Bai Marine, ia adu-i pe fricoşii ăştia aici şi bagă-i în tranşee... Dacă o crâcni vreunul îţi dau deslegare să-i sdrobeşti ţeasta.

Şi Ogneanov trecu din nou la postul său.

— Măi, feciori de câini, să fi tras măcar un foc de armă, aşa, de ruşinea naşului, şi apoi să fi fugit... îi dojenea bai Marin, mânându-i cu arma din spate spre şanţ.

Pe ceilalţi răsvrătiţi purtarea dârză a comandantului îi mai linişti... Îşi potoliră teama, dar numai pentru câteva clipe. Mulţi erau cei care îşi muşcau buzele până la sânge.

Turcii nu trăseseră niciun foc până atunci. In rândurile lor căderea oştenilor doborîţi de primele salve trase din forturi, pricinui o panică de câteva clipe. Răniţii fură duşi lângă grădinile de trandafiri din împrejurimi, şi întreaga hoardă se retrase puţin. Acest prim succes îmbărbătă pe răsculaţi, care-şi continuară energic focul împotriva inamicului. Munţii şi dealurile păreau că se sgudue de tunetul neîncetat al armelor.

Nouraşi albi, cocoţaţi pe vârf de dealuri, arătau prezenţa fortificaţiilor. Focurile lor continuară şi după ce turcii se retrăseseră din bătaia armelor... Departe de tot, în spatele hoar-

dei, se zăreau câţiva călăreţi. Era statul major al lui Tosun-bei. Hoarda îi ajunse şi se strânse în jurul lor. Rămase aşa grămadă, vreme îndelungată. Se vede treaba că ţineau vreo consfătuire şi că-şi schimbau planul de atac. Intr'adevăr, hoarda se mai risipi: se împărţi în mai multe grupe care se despărţiră una de alta. Atunci, ca la un semnal, fiecare dintre grupe se avântă înainte, în coloane răsfirate, cu strigăte turbate şi cu nespusă furie şi avânt... Unii goneau pe vârfurile pleşuve, ca să ajungă mai repede la fortificaţii, alţii spre colina Zlidol; un grup apucase spre Sredna Gora, spre valea prin care curge Stara Reca, deschizând o trecătoare către Clisura, iar alţii, prin vii, o apucară către fortificaţii. Incă de departe, răsculaţii îi primiră cu salve de puşcă, dar turcii traseră numai după ce intrară în zona focurilor de armă... Din pricina tirului des, forturile fură învăluite timp de câteva clipe în nori de fum, dar trăgătorii se făceau tot mai rari. Cu faţa murdară de praf de puşcă şi de noroi, pe care sudoarea îl prefăcea în şiroaie dese care i se prelingeau pe obraji, Ogneanov, îmbătat de mirosul sângelui, ameţit de şuieratul gloanţelor care sburau pe deasupra capului său, când se ridica în picioare şi trăgea, când se lăsa din nou jos, în tranşee.

Din când în când, prin fumul ce-l învăluia, striga în neştire, fără să privească în jur:

— Loviţi! Trageţi! Curaj, fraţilor!

Pe neaşteptate, auzi lângă el vocea lui bai Marin care, pasă-mi-te, vorbea cu cineva:

— Ei, băiatule, jos, stai jos... O să te lovească !...

Fără să vrea, Ogneanov întoarse capul spre dreapta şi prin fumul risipit o clipă de vânt, zări un răsculat care, în picioare, cu totul expus gloanţelor, fără să se adăpostească în tranşee, trăgea asupra duşmanului. Curajul acesta era o adevărată nebunie!

Ogneanov, uluit, îl recunoscu pe Candov!

Uimit de aceasta, păşi ca în vis spre el şi în mijlocul fumului îi întinse mâna, spunându-i:

— Frate, dă mâna !

Studentul se întoarse, se uită liniştit şi rece la el, dar îi strânse mâna cu putere. Iar această strângere de mână a doi adversari, era semnul împăcării în faţa priveliştei patriei însângerate; dar putea fi şi un semn de rămas bun, de despărţire veşnică...

Un strop de sânge pică pe mâna lui Ogneanov în timpul

cât ţinu mâna lui Candov! Stropul acesta se prelinsese din mâneca studentului.

Ogneanov văzu sângele, dar nu fu mirat; nici nu pricepu însemnătatea acestui picur de sânge cald... Îl uimi mai mult faptul că-l vedea pe Candov aci.

Într'adevăr, după ce părăsise camera Radei, curând după Ogneanov, studentul se dusese la locul unde se împărţeau armele, iar de acolo la fortificaţiile dinspre Stara Reca.... Trimis din ajun cu grupul de ajutor, nu fusese încă zărit de Ogneanov, care se cufundase în grijile atribuţiunilor sale.

Ogneanov se dădu la o parte şi privi în jurul său.

Abia atunci observă că tranşeea era aproape pustie... Răsculaţii din fort dispăruseră... Mai rămăseseră numai vreo cinci şase inşi, printre care şi Candov, şi continuau lupta, ce cu fiecare clipă, pierdea tot mai mult din vigoare. Focurile se răreau şi la celelalte forturi, părăsite şi ele de apărătorii lor. In schimb, gloanţele duşmanului împroşcau tot mai mult şi făceau primejdioasă orice ieşire din tranşee.

Disperat, înnebunit de mânie, Ogneanov, alături de câţiva tovarăşi viteji, întreţinea o luptă inegală, hotărît să moară acolo. Aşa că fortul său era singurul dintre cele răsăritene care mai continua să fumege.

— Vai, mamă! strigă de durere o voce din apropiere.

Ogneanov tresări la auzul acestui glas şi se întoarse spre stânga, de unde se auzise.

In tranşee, cu faţa în sus, căzuse Vichentie. Un şuvoi de sânge i se prelingea între gât şi piept, înroşind pământul. Glonţul îl lovise de moarte. Sângele acesta îi spăla ruşinea...

Bai Marin îl trase de o parte, sub un adăpost de unde fusese hotărît la început să se facă transportul răniţilor în oraş. Dar acolo nu mai era nimeni. Înălţimea era pustie...

Tranşeele, deşarte, amuţiseră. Doar câteva focuri răzleţe de pe celelalte dealuri, mai puţin ameninţate, aşezate la nord şi apus de oraş, se alăturau, zadarnic dealtfel, fortului lui Ogneanov, care atrăgea acum gloanţele duşmanului aşa cum atrage un magnet pilitura de fier. In rânduri dese, turcii continuau să înainteze, trăgând neîncetat. Se stecurau cu grijă printre viile şi grădinile de trandafiri care-i mai despărţeau de fortificaţii, se furişau pe lângă orice adăpost natural găseau în cale, se culcau la pământ oridecâtori simţeau că se va trage de pe vreun deal sau altul. Ocupară pe rând forturile pustiite mai de mult de frică. In loc de răsculaţi sau de cadavre de

răsculaţi, găsiră arme, tolbe, haine şi alte prăzi. Găsiră şi tunurile de cireş, aduse în ajun, câte două-trei la fiecare fortificaţie. Numai din nouă tunuri se trăsese, celelalte erau încă încărcate; nu-i trecuse nimănui prin minte să le aprindă fitilul; nu mai avuseseră curaj nici pentru asta.

Turcii se arătară atât pe înălţimile Saicovetului cât şi în oraş. Pe străzi se traseră câteva focuri de arme împotriva lor. Stegarul şi un alt oştean căzură ucişi. Dar soarta luptei şi a oraşului, care începuse să fumege în câteva puncte, era în favoarea hoardelor lui Tosun-bei, care se năpustiră, cu strigăte sălbatice asupra lui, năvălind de pe dealuri ca stolurile de croncani asupra unui cadavru proaspăt.

36

RADA

Indată ce primele focuri de armă trase de pe dealuri vestiră oraşului Clisura că lupta aceea nenorocită începuse, populaţia, cuprinsă de o panică nebună, o luă la fugă spre Copriştiţa, pe drumul dinspre Vârlinişţiţa, o trecătoare îngustă de munte din Sredna Gora, prin care trecea râul cu acelaş nume ce se varsă în Starata, la marginea de miazăzi a oraşului.

Doamna Muratliisca, la care poposise Rada, îşi strânse în grabă lucrurile mai de preţ şi-şi luă copiii, cu gândul să-şi părăsească locuinţa şi să fugă odată cu ceilalţi. Se abătu pe la Rada ca s'o ia şi pe ea. Dar cu toate stăruinţele sale, Rada nu primi s'o urmeze, fiind hotărîtă să rămână... Buna doamnă Muratliisca o rugă în genunchi şi cu lacrimi în ochi să plece de îndată; n'o putea lăsa într'o situaţie atât de îngrozitoare. Turcii se şi iviseră pe dealurile din jurul oraşului şi orice clipă era preţioasă.

— Du-te, du-te, soră Anită, du-te şi salvează-ţi copiii... Te rog, lasă-mă pe mine, spunea Rada, împingând-o pe doamna Muratliisca spre uşă.

Doamna Muratliisca o privi îngrozită şi-şi încrucişă braţele în semn de disperare. Văzuse prin fereastră cum coborau turcii spre oraş. Rămăsese încremenită, neştiind ce să facă. De bună seamă, numai desnădejdea putea s'o ducă pe Rada la o asemenea hotărîre. Şi, într'adevăr, Rada era pradă unei cumplite desnădejdi.

Din clipa în care avusese loc acea îngroziloare explicație între Ogneanov și student, era distrusă, doborîtă sub lovitura disprețului iubitului său. In buimăceala de atunci, nu putuse să-l lămurească, iar după aceea nu-l mai văzuse. Dealtfel, și azi mai avea Ogneanov aceeași părere greșită și în sufletul lui nutrea un dispreț și o ură nemărginită față de ea...

Dacă s'ar fi întâmplat să moară în luptă, murea cu blestemul pe buze și în chinuri sufletești de neîndurat. Gândul acesta o îngrozea. Nu mai avea clipă de liniște. Cugetul o mustra spunându-i că ar fi putut să-l liniștească, să-l convingă că se amăgise — și totuși n'o făcuse. Omul acesta nobil trebuia să moară disperat, nenorocit, pentrucă se dusese în întâmpinarea morții, de care nu se temea; și ar fi fost de datoria ei să i-o facă mai ușoară, să-l ajute cel puțin să moară mai liniștit, mângâiat de gândul că moare iubit și admirat... Și poate că l-ar fi putut smulge din ghiarele morții, păstrându-l în viață nu numai pentru ea dar și pentru patrie, căci, știindu-se iubit, n'ar mai fi căutat moartea cu tot dinadinsul. El însă nu mai coborîse în oraș. Zadarnic încercase, de mai multe ori și sub diferite motive, să meargă la forturi și să-l întâlnească măcar o clipă, chiar cu riscul de a citi indignarea în privirile sale de foc; i se refuza cu îndărătnicie apropierea de fortificații... Singura ei mângâiere era vecinătatea cu nevasta lui Borimecica. Borimecica venise de trei ori în oraș, cu diferite misiuni, și se abătuse în trecere pe la nevastă-sa, căreia îi vorbea despre Ogneanov. Prin Staica, Rada aflase că Ogneanov trăia și era sănătos, că era foarte ocupat, dar nimic mai mult. In aceste șase zile, lungi cât veacurile, odată cu suferințele ei, crescuse și dragostea sa față de Boicio, pe cât de viteaz pe atât de nefericit. Iar sentimentul ei se prefăcuse în cult. Și-l închipuia figură de cavaler, înnobilată de frumusețea curajului și încununată de aureola strălucitoare a gloriei, întâmpinând moartea acolo, pe crestele munților, cu un zâmbet amar, fără să se întoarcă măcar odată spre oraș spre a arunca o privire, fără să șoptească măcar un rămas bun aceleia care nu putea trăi fără el, și pe care el o strivise cu disprețul său... In ajun, seara îl văzuse pe Ivan Borimecica; își dăduse frâu liber sentimentelor și plânsese în fața lui cu lacrimi fierbinți. Bunul Ivan o liniștise, cum se pricepuse și el, și-i făgăduise că-i va da imediat lui Boicio scrisoarea ei, așternută în grabă cu creionul. (Din motivele pe care le cunoaștem, scrisoarea îi fusese predată lui Ogneanov chiar înainte de începerea luptei). Rada nu

primise însă niciun răspuns, nici măcar o vorbă, iar durerea și desnădejdea ei nu mai aveau margini. Simțea că n'ar mai putea trăi dacă Boicio va duce cu el disprețul în mormânt, disprețul acesta la care ea îl împinsese. Viața ei, pentru care secase izvorul dragostei și al fericirii, i se părea de neîndurat. Ce-i mai rămânea în viitor? Neîncetate suferințe, regrete amare, disprețul lumii și desnădejdea, o veșnică, o necurmată desnădejde... La ce bun să mai trăiască? Cui îi era oare folositoare viața ei? Pe cine putea să se sprijine fără să se înjosească? Beala-Cerova îi apărea acum urîtă și întunecată ca un mormânt... La Marco? Să i se adreseze lui cerându-i sprijin? Cu ce ochi? Ar fi murit de rușine în fața acestui om atât de bun... Desigur că și el aflase mârșavele clevetiri pe socoteala ei și acum se căia de bunătatea lui... Pentrucă Rada aflase chiar în ziua în care părăsise Beala-Cerova de svonul îngrozitor care-i întina cinstea. Nu, nu, numai Boicio o putea liniști, numai el o putea salva!... Dar dacă va muri? Bine face doamna Muratliisca că vrea să trăiască. Avea pentru cine și pentru ce trăi; avea cine s'o plângă, pentrucă avea cine s'o iubească... Dar ea? Ea nu e în stare să-și poarte povara nenorocirii, e prea slabă. N'are ce face în lumea asta tristă de care n'o mai leagă nimic... Dar dacă Boicio ar rămâne în viață? Cât de groaznic ar disprețui-o, pentrucă nu se va putea desvinovăți — toate erau împotriva ei. Boicio nu-i putea ierta demnitatea jignită. Lovitura dată inimii și mândriei sale fusese puternică. Și Boicio n'ar fi vrut s'o mai vadă niciodată... In chestiunile de onoare era neînduplecat, știa ea bine. Nu, nu, trebuia să moară... Acum, sub dărâmături, sub dărâmăturile nobile ale acestui oraș eroic, putea muri ușor și glorios. Să plece doamna Muratliisca, ea va rămâne aci, va rămâne să moară!... Da, dacă Boicio nu-i va spune să trăiască, dacă nu-i va face nici măcar cinstea să-i trimită un cuvânt, atunci va muri... Iar dacă moartea îl va ocoli, să știe atunci că Rada a fost o femeie cinstită, că bulgăroaica nu se teme de moarte și că s'a jertfit din iubire pentru el.

Gânduri de felul acesta, rodul disperării unui suflet gingaș și simțitor doborît de nenorocire, mișunau ca nori învăluitori prin capul Radei în clipa în care doamna Muratliisca o ruga plângând s'o urmeze. Rada rămăsese însă neînduplecată.

In clipa aceea se auzi din stradă vorbă bulgărească. Doamna Muratliisca privi pe fereastră; văzu câțiva răsculați. Il întrebă pe unul dintre ei:

— Bai Hristo, ce se petrece acolo, sus? Unde-i Ogneanov? Dar încotro fugi?

Răsculatul răspunse, gâfâind:

— Un nou Batac[1], Anito! Bietul Ogneanov... a rămas acolo... Ce de lume s'a mai prăpădit... Fugiţi mai curând, spre Vârlinişţita!

Şi răsculaţii se făcură nevăzuţi. Cu siguranţă că bai-Hristo era din fortul lui Ogneanov. Rada urlă ca o nebună. Atunci doamna Muratliisca, după ce încercă zadarnic s'o ia cu ea, îşi părăsi locuinţa.

Era şi timpul; pentrucă, nu după mult, Rada auzi ţipete disperate de femeie, dinspre partea de miazăzi a oraşului, care fusese ocupată de turci. Aşa cum stătea dusă pe gânduri şi ameţită de durerea ei, văzu prin fereastră o gloată de başbuzuci care gonea pe străzi cu cuţitele trase şi care într'o clipă măcelăriră doi nenorociţi ce le ieşiseră în cale... Văzu limpede ceva roşu ţâşnind din cei doborîţi; văzu moartea, moartea cumplită, care i se arăta sub chipul ei cel mai hidos, şi o teamă nebună o cuprinse... Dragostea de viaţă se trezi cu o putere vijelioasă în această fată tânără, înnăbuşi în ea toate celelalte sentimente, paraliză gândul morţii pe care i-l dăduse disperarea. Se hotărî să fugă ca să scape de moarte sau de viaţa pe care i-ar fi dăruit-o aceşti desfrânaţi sângeroşi... Deschise uşa, cu gândul să fugă pe scări, dar chiar în clipa aceea auzi că poarta din stradă se trânteşte şi se deschide cu sgomot. Zări în curte, printre ramuri, un bărbat înarmat, urmat de un altul; veneau grăbiţi pe scări, la capătul cărora ea rămăsese înmărmurită. Işi reveni, se înapoie în cameră, încuie uşa şi pe jumătate moartă de groază se ascunse în colţul din partea opusă. Abia apucase să facă aceasta, când în uşă începură să răsune bătăi sălbatice şi de afară se auzi un răcnet... Pentrucă uşa nu se deschidea, cel care voia să intre începu s'o sgâlţâe şi s'o lovească cu ceva asemănător unui topor; uşa scârţâi, trosni, se crăpă într'o parte şi pe acolo se strecură ţeava unei arme, cu care agresorul se trudea să scoată uşa din ţâţâni. Auzea trosnetul scândurilor vechi care cedau sub presiunea fierului, apoi zări un picior uriaş care pătrundea în odaie: agresorul era gata să intre.

Atunci o groază nespusă o cuprinse şi-i întunecă toate gândurile. Moartea i se păru de mii de ori mai bună decât cli-

---

[1] Orăşel a cărui populaţie a fost nimicită de turci în anul 1876. (N. T.)

pele ce urmară... Dădu fuga la iconostas, aprinse un muc de lumânare dela flacăra pâlpâindă a candelei şi se întoarse grăbită în colţul său. Acolo, pe masă, era răsturnat un săculeţ plin cu praf de puşcă, uitat de răsculaţi. Se apropie, luă în mâna dreaptă lumânarea iar cu stânga începu să deslege capătul săculeţului şi apropie flacăra lumânării. In clipa aceea, uşa se rostogoli cu sgomot şi un uriaş pătrunse în cameră.

In prag se ivi Ivan Borimecica. Iar în spatele său, Staica.

Rada nu-i văzu însă şi întinse lumânarea spre praful de puşcă.

37

DOUA RAURI

In clipa aceea Ogneanov era departe, în munţi.

Retrăgându-se ultimul din fort, în timp ce câţiva turci se şi căţărau pe metereze, iar alţii, de pe întăriturile apropiate, îl prinseseră în focul armelor lor, însângerat, cu obrazul înnegrit de praful de puşcă, cu haina sfâşiată în două locuri, Ogneanov izbuti să scape ca prin minune din mâinile şi de gloanţele duşmanului... Căuta moartea, dar instinctul de conservare, mai puternic în clipele acelea decât orice voinţă, îl salvă.

Acum se găsea pe povârnişul ce duce spre vârful Vârliniştiţei, la picioarele căruia curgea pârâul.

Peste sânge, peste sudoare, peste caîranul ierbii de puşcă, peste pulberea de pe obraz, curgeau acum lacrimi.

Ogneanov plângea.

Se oprise locului şi se uita la înspăimântătorul tablou al naufragiului revoluţiei. Privea, cu capul descoperit.

Jos, în vale, o ceată de răsculaţi îngroziţi, femei şi copii, încercau să scape, în panica lor nebună, spre munţi. Urletul şi ţipetele nenorociţilor ajungeau deslușit până la el.

In faţa lui, Clisura în flăcări.

Pe neaşteptate, privirea îi căzu pe mâna dreaptă, plină de sânge. Işi aminti că era sângele lui Candov. Şi în aceiaşi clipă gândul lui trecu dela Candov la Rada... Părul i se făcu măciucă: bâgă mâna în sân, scoase scrisoarea ei mototolită şi o deschise.

Citi aceste câteva rânduri scrise cu creionul de o mână slăbită şi tremurândă:

Boicio!

Ai plecat de lângă mine, dispreţuindu-mă! Nu pot trăi fără

tine... Te rog, trimite-mi un singur cuvânt... Dacă vei porunci, voi rămâne în viaţă... Sunt nevinovată... Boicio, răspunde-mi. Trăiesc clipe îngrozitoare... Dacă nu, atunci adio, iubitul meu, mă voi lăsa îngropată sub ruinele Clisurei...

Rada

O nespusă durere se zugrăvi pe chipul lui Ogneanov. Îşi îndreptă privirea spre Clisura, unde focurile se înteţeau. In diferitele puncte ale oraşului izbucneau flăcări noi, se înălţau peste acoperişuri, lingeau cerul cu limbi uriaşe de un roşu şters... Văluri negre de fum se aşterneau pe deasupra lui şi se împreunau cu norii, pe cerul acoperit; de aceea şi întunericul se lăsase mai devreme. Pârjolul se întindea cu mare repeziciune, în toate direcţiile. Amurgul sângeriu se oglindea pe dealurile Ribariţei şi în valurile râului Stara Reca... Ogneanov căută casa cu două caturi în care locuia doamna Muratliisca. O descoperi curând şi recunoscu cu groază cele două ferestre dela odaia Radei. Casa nu fusese încă atinsă de flacări, dar cele din jur ardeau şi purtau focul spre ea.

— Vai, nenorocita! O fi acolo!... Groaznic!

Se lăsă în jos, pe povârniş, la vale. Se lăsă, sau mai bine zis se aruncă grămadă, prin prundiş, prin tufişuri şi o luă înapoi spre gura râului, spre Clisura.

Strâmtoarea Vârlinişţiţei era înţesată de refugiaţi — atât bărbaţi, cât şi femei de toate vârstele şi din toate păturile sociale. Mulţimea aceasta de oameni îngroziţi care se prelingea dealungul râului era asemenea unui alt râu ce curgea în direcţie opusă. Intr'un ceas, cumplita panică pustiise Clisura şi înţesase valea aceasta a muntelui. Toţi fugeau, toţi alergau, gâfâind, înnebuniţi, ca nişte oameni îndeaproape urmăriţi. Unii ieşiseră doar cu hainele de pe ei, aruncate pe umăr, alţii încărcaţi cu diferite ţoale, obiecte casnice şi vechituri, deseori chiar cu lucruri din cele mai puţin trebuincioase, înşfăcate în graba fugei. Până la un punct, lucrurile aveau ceva caraghios. Aşa, de pildă un gospodar cu stare, părăsindu-şi casa, luase sub braţ doar un ceas de perete, de care n'avea nicio nevoie în clipele acelea. In altă parte, o femeie îşi ducea sita, care o împiedica în fugă... Vedeai bătrâne şi copile fugind desculţe peste prundiş, ducându-şi papucii în mâini, ca să nu se tocească... Ogneanov se izbea în fiecare clipă de cete buimăcite, sau se împiedica de femei căzute şi leşi-

nate, care se văitau disperate şi pe care nimeni nu venea să le ridice... Vedea îngrozit scenele acestea, era înfiorat, ameţit, fugea nebuneşte, cu capul descoperit, în direcţia oraşului, mânat de un singur gând rămas întreg în conştiinţa sa: s'o salveze pe Rada. O căuta cu privirea în neştire printre chipurile desfigurate de groază ale femeilor şi ale fetelor întâlnite şi fugea din nou, mai departe. Pentru el oamenii aceştia erau nişte arătări ciudate, care parcă nici nu existau. Nu înţelegea dece fug, nu se gândea la ei, după cum nici ei nu se gândeau la el, şi nimeni nu se mira şi nici nu se întreba dece fuge înapoi când toţi fug înainte. Nu mai exista judecată: nu mai exista decât o potecă... La fiecare pas, scenele de groază deveneau tot mai numeroase şi mai sdrobitoare. La o cotitură a povârnişului se împiedică de o fetiţă, care, istovită de fugă, înnebunită de groază şi sângerând, căzuse în râu şi răcnea disperată după ajutor... Ceva mai încolo, un copil de faşe zăcea învineţit de atâta plâns după maică-sa, care-l părăsise ca să poată fugi mai uşor... Babe, bărbaţi, femei, săreau peste această sărmană făptură, pe care nimeni n'o vedea şi nimeni n'o auzea. Fiecare se gândea la sine. Groaza trezeşte cruzimea în suflet, e forma cea mai desvoltată şi mai urîtă a egoismului. Mişelia însăşi nu imprimă figurii o înfăţişare atât de urîtă ca spaima... Fără să-şi dea seama ce face, Ogneanov se aplecă, luă copilul şi trecu înainte... Lângă un tufiş, la marginea drumului, o femeie avortase şi-şi întindea, cu faţa schimonosită de durere, braţele către trecători.

Plânsete, voci răguşite şi ţipete de copii umpleau văzduhul. Iar ca o încununare a tuturor acestor nenorociri, începu o ploaie, o ploaie repede, cu ropote. Apa biciuia fugarii obosiţi umplând munţii cu un ecou sălbatic. Clisa se înmuia din clipă în clipă tot mai mult; de pe coline porniră spre râu pâraie turburi ce scăldau picioarele nenorociţilor fugari, bătuţi în faţă de ploaie, uzi până la piele, înghеţaţi de frig. Copii, târîţi cu sila de mamele lor, urlau sfâşietor, luptau prin torente şi cădeau... Plânsetele şi vaietele se înteţeau tot mai mult...

Povârnişurile defileului repetau sălbaticul ecou al durerilor şi al nenorocirilor ce se contopea cu vuetul râului. Deodată, prin ploaie, Ogneanov recunoscu o femeie: era prima fiinţă pe care-o recunoştea în această înghesuială. Nu era alta decât doamna Muratliisca, ce ducea în braţe un copil în faşe şi după care se ţineau alţi trei, mai în vârstă. Ogneanov trecu râul şi-i ieşi înainte.

— Unde e Rada? întrebă el.

Femeia deschise gura, dar, de obosită ce era nu putu scoate niciun cuvânt. Arătă doar cu mâna spre oraş.

— La voi?

— Acolo, acolo, repede...

Şi energia aceasta i-o inspirau fiii ei, frumoşi ca nişte îngeri.

— Unde duci copilul? întrebă ea cu o voce slabă, acoperită de ropotul ploii.

Ogneanov se uită la el. Abia acum îşi dădu seama că luase de undeva un copil şi că îl ducea cine ştie unde şi cum... Abia acum simţi greutatea acestei mici făpturi şi a vocei sale ţipătoare.

Se uită uimit la doamna Muratliisca.

— Dă-mi-l! Dă-mi-l mie...

Şi femeia îl luă din braţele lui Ogneanov, îl strânse la piept cu mâna stângă, în vreme ce cu dreapta îl strângea pe al ei şi îşi văzu de drum... Când Ogneanov ajunse la gurile râului Vârliniştiţa, întunericul se lăsase deabinelea. De aci, Clisura se vedea în întregime. Ploaia stinsese pârjolul; numai flăcările ce pâlpâiau înfundat sub straşini mai străluceau încă, aruncând prin ferestre snopi de lumină purpurie asupra oraşului întunecat... In depărtare se auzeau casele năruindu-se... Flăcările se iveau din nou şi treceau la alte case.

Deodată, Ogneanov zări un nou incendiu izbucnind în partea de sud a oraşului. Flăcări mari se ridicară şi miliarde de scântei sburară în aer. Işi dădu seama că în locul acela era casa doamnei Muratliisca... Da, casa ardea. In aceeaşi clipă, catul de sus al casei se prăbuşi, într'o mare de flăcări şi de fum galben. Iar la catul acela era camera Radei.

Ogneanov porni ca turbat pe străzile cuprinse de flăcări şi înţesate de turci fioroşi, şi dispăru printre ele.

Partea a treia

I

TREZIREA

In câteva zile, răscoala fu pretutindeni înnăbuşită. Lupta se prăbuşi în chip jalnic şi făcu loc unei panici îngroziloare.

Revoluţie şi — capitulare.

Istoria citează şi alte exemple de răscoale, deopotrivă de nenorocite şi de sfinte, dar nu atât de tragic lipsite de glorie.

Răscoala din Aprilie a fost un copil conceput în clipe de dragoste înflăcărată dar sugrumat chiar de mamă în spaima naşterii. Un copil mort înainte de a vedea lumina zilei.

Nici măcar istorie n'a avut răscoala aceasta. A fost atât de scurtă!

Nădejdi de aur, credinţă adâncă, înflăcărare şi forţă uriaşă — capital acumulat în decursul câtorva veacuri de suferinţa — totul s'a risipit zadarnic într'o singură clipă!

O trezire îngroziloare.

Şi câţi martiri! Câte jertfe! Câtă moarte şi înjosiri!

Da, şi cât de puţin eroism! Dar ce fel de eroism!

Peruştiţa — Saraguza.

Istoria universală nu cunoaşte încă Peruştiţa.

Batac!

Dar numele acesta a putut să răsară din luptă, din pârjol şi pară, din fum, să-şi ia sborul prin lume şi să rămână în amintirea popoarelor!

Batac! Nume ce caracterizează, atât la propriu cât şi la figurat, răscoala noastră.

Soarta face uneori asemenea glume.

Dacă această mişcare, dacă această răscoală n'ar fi adus — cu urmările ei nenorocite — războiul de eliberare al Bulgariei,

asupra ei ar fi căzut condamnarea istoriei: dreapta ei judecată ar fi numit-o nebunie, iar popoarele — ruşine, şi istoria — crimă. Căci, vai, această curtezană bătrână care este istoria, se înclină şi ea înaintea succesului. Numai poezia ar fi iertat-o şi ar fi încununat-o cu laurii eroismului, de dragul însufleţirii cu care au pornit paşnicii abagii de pe înălţimile Srednei Gora şi pentru tunurile lor din lemn de cireş.. O nebunie poetică, înălţimi sublime. Deoarece popoarele tinere, ca şi oamenii tineri, sunt deopotrivă poeţi.

Trecură trei zile şi trei nopţi de când rătăcea Ogneanov prin munţii Balcani. Paşii îl duceau mereu spre răsărit, în dorinţa de a coborî la Beala-Cercva, neştiind ce se petrecea acolo. Pentru un cetăţean obişnuit cu drumul, dela Clisura sunt şase ore de mers, dar pentru un răsculat care fuge ca să se salveze de glonţ, nu ajung nici şaizeci!

Ziua, Ogneanov se strecura prin pădurile de fag şi prin tufişuri şi pentru a nu fi zărit de potere, dormea — ca fiarele — prin scorburile copacilor. Noaptea mergea prin întunerîc şi prin locuri pustii, prin ploaie şi beznă, tremurând de frigul ce cobora de pe înălţimile Balcanilor acoperiţi cu zăpadă; adesea pierdea drumul, uneori o lua înapoi în loc să meargă înainte. Se hrănea cu iarbă — flămânzea mai cumplit decât flămânzesc lupii. Să bată la uşa uneia din rarele colibe risipite prin munţi, nu îndrăznea ; intrările multora din ele erau păzite de străji, de trădare, sau de cerberul acela ce mârâe îngrozitor şi care se numeşte „teama".

Adesea, înnoptând pe vreun deal, zărea la miazăzi cerul roşietic. La început luase acest fenomen ceresc drept un joc al luminilor amurgului. Noaptea însă lumina aceasta roşietică se făcea mai limpede şi cuprindea cu totul zarea. Ai fi zis aurora boreală aprinsă dinspre miazăzi.

Era lumina focurilor care prefăceau în cenuşă, numeroase sate înfloritoare.

O privelişte îngrozitoare, dar măreaţă !

In noaptea aceea, defileul Balcanilor îi deschise o perspectivă mai largă spre sud. Atunci Ogneanov văzu, cu groază chiar flăcările din Sredna Gora, semănând cu un vulcan care varsă foc din vreo douăzeci de cratere. Incendiile acestea aruncau peste întregul orizont o pâclă plină de scântei.

Ogneanov îşi smulgea părul.

„S'a dus, s'a dus Bulgaria! îşi zicea el cu desnădejde privind flăcările. Iată rodul sfintelor noastre străduinţe. Iată în ce s'au înnecat mândrele noastre nădejdi: sânge şi flăcări! Doamne,

dumnezeule! Iar acolo, adăugă el arătând spre Clisura, acolo a murit şi inima mea. S'au năruit dintrodată două idealuri, doi idoli în care credeam. Unul a căzut în groază, celălalt, în necinstea trădării şi în mormânt. Acum sunt o arătare fără suflet ce rătăceşte fără a-şi putea afla mormântul!..."

Dacă nu semăna a arătare, semăna în schimb a schelet.

Se dăduse poruncă tuturor stânelor turceşti şi colibelor bulgăreşti să nu dea ospitalitate persoanelor suspecte. Bulgarii făceau chiar mai mult: îi urmăreau pe fugari şi îi denunţau poterelor; adesea cruzimea lor mergea până acolo încât puneau chiar ei capăt, printr'un glonţ, vieţii vreunui răsculat rănit sau pe jumătate mort de foame. Cu două săptămâni în urmă aceiaşi stăpâni de colibe îi primiseră pe apostoli ca pe cei mai dragi dintre oaspeţii lor.

Balcanii nu mai erau pentru luptători maica cea bună, ci o maşteră şi o vicleană. Groaza şi trădarea trecuseră din sate şi oraşe în văile cele mai pustii, populaseră făgetul haiducilor şi pustietăţile neumblate.

2

BUCATA DE PAINE DIN SARICEA ALBA

In ziua aceea, pe Ogneanov îl apucară zorii zilei într'un tufiş care acoperea coasta de nord din dreptul unei colibe, la răsărit de Ambariţa pleşuvă, lângă un afluent oarecare al râului Osâm.

Era aproape leşinat de oboseală şi foame, intestinele i se lipiseră, iar stomacul mistuia un fel de buruieni amare. Şi doar la vreo sută de paşi de el era o stână îndestulată cu pâine, brânză, lapte, urdă... Era aidoma legendarului Tantal, care stătea însetat în faţa unui pârâu, fără să poată bea din el.

Un lup nu se hotăreşte niciodată să moară de foame în faţa unei turme de oi. Colţii câinilor sfâşie cu mai puţină cruzime decât colţii foamei.

Ogneanov se hotărî să urmeze pilda lupului. Părăsi tufişul, trecu pârâul şi urcă hotărît către stână.

Găsi acolo două femei — o bătrână şi o nevastă ocupate cu cârpitul — şi doi băieţi care împleteau ceva. Câinii erau cu turma de oi, de bună seamă pe aproape.

Văzându-l pe necunoscutul acesta cu capul gol, cu ochii

duşi în fundul orbitelor, îmbrăcat în haine ciudate, femeile începură să ţipe.

— Ce vrei? strigă cineva de afară. Şi chiar în clipa aceea un păstor înalt, mai în vârstă, încărunţit, se apropie cu arma încărcată.

Ogneanov îl recunoscu pe Iani, ce cobora adesea la Beala-Cerceva cu unt. Şi acesta îl cunoştea.

— Bună ziua, bai Iani, se grăbi să spună Boicio, pentru a dovedi gândurile sale paşnice; dă-mi o bucată de pâine, pentru dumnezeu.

Iani îl măsură din cap până în picioare. Poate că-l recunoscu, poate că nu; în tot cazul se vedea că drumeţul nu-i făcuse o impresie bună. Intră posomorît în colibă, rupse o jumătate de pită, strigând ceva către un băiat.

— Hai, du-te de aci, beleaua asta să nu te coste capul dacă te vede cineva, creştine! zise el aspru către Ogneanov, întinzându-i bucata de pâine.

Fugarul îi mulţumi şi coborî în grabă în vale, spre a se înfunda în făgetul unde înnoptase.

„Doamne, îşi zicea el amarnic, un grec s'a înduioşat de mine, iar bulgarii m'au luat ieri la goană, blestemându-mă şi asmuţind câinii în urma mea!"

Ogneanov muşca lacom din pâine, iar ochii îi străluceau de poftă. Foamea amestecase în flacăra nobilă a privirii sale o lucire fioroasă. In clipa aceea Ogneanov n'ar fi avut milă nici de tatăl său, dacă ar fi încercat să-i smulgă codrul de pâine din mână.

Ca să nu moară de foame, contele Ugolino[1] îşi sfârtecase propriii săi copii!

Foamea este un sfetnic mai nemilos decât desnădejdea.

In vale, Boicio îşi potoli setea bând din apa pârâului şi o luă din nou în sus, spre a se înfunda în făget. Simţi imediat acţiunea binefăcătoare a hranei: puterile îi reveniră. Pe când se apropia de pădure, voci depărtate îl făcură să-şi întoarcă privirile. De pe movilă, unde se afla stâna, coborau în jos mai mulţi cerchezi, care-i făceau semne cu mâna să stea. Inaintea lor, sburau mai mulţi ogari (este ştiut că în acele zile triste poterele alcătuite în cea mai mare parte din cerchezi, duceau cu ele ogari, anume dresaţi să descopere urmele oamenilor — întocmai ca la vânătoare — şi să se asvârle asupra lor). Pe

[1] Personaj din Divina Comedie de Dante. (N. T.).

vârful movilei stătea Iani, în sarica lui albă şi privea, curios, la vânătoarea aceasta organizată de el. Pentrucă odată cu bucata de pâine pe care o dăduse fugarului, Iani îşi trimisese copilul să anunţe potera din apropiere.

Ospitalitate şi trădare! Sufletul împietrit al unui nomad sălbatic îmbina aceste două sentimente. Făcuse totul cu o deplină luciditate, îl îndestulase pe cel flămând şi cunoscut lui, spre a-şi îndeplini o datorie omenească, deşi îl trădase pe răzvrătit, pentru a se pune la adăpost de neplăceri. Şi acum privea liniştit vânătoarea.

Ogneanov îşi întrezări pieirea apropiată. Păstrându-şi cumpătul, însuşire pe care primejdia o răpeşte multora, el puse faţă în faţă posibilităţile pe care le mai avea. De cealaltă parte a văii, era o mică ridicătură care l-ar fi ferit câteva clipe de ochii poterei, atunci când aceasta ar fi coborît în valea care se deschidea în spatele înălţimei.

In acest scurt răstimp, ar fi izbutit să intre în făget, aceasta însă nu i-ar fi ajutat la nimic, pentrucă potera tot l-ar fi ajuns din urmă. Să scape, prin fugă, de gloanţele şi ogarii poterei era de neînchipuit şi cu neputinţă. Jos, în vale, lângă gârlă, între cele două maluri săpate de ape, se afla un tufiş mărunt. Nici desişul acesta nu l-ar fi putut scăpa, căci chiar dacă i-ar fi înşelat pe urmăritori, l-ar fi descoperit câinii. Acolo, şi oriunde aiurea, îl aştepta pieirea. Boicio nu avea însă timp de pierdut; o hotărîre oricare trebuia totuşi luată fără să stea mult la gânduri. Alese valea şi se avântă ca o săgeată pe povârniş. Coasta îi ajuta fuga. O clipă, şi pătrunse în tufişul din fundul văii cu maluri stâncoase. La piciorul stâncii se zăreau câteva crăpături ce păreau săpate sub ea. Ogneanov intră într'una din ele, care folosise de bună seamă drept bârlog vreunei fiare sălbatice. Şi aşteptă acolo să-şi vândă scump viaţa.

Câteva clipe, ascultă, cu pistolul în mână.

Clipele păreau veacuri. Lătratul se apropie, apoi se depărtă şi se pierdu... El aştepta. Ce însemna asta? Fără îndoială, potera se rătăcise, dar nu pentru mult timp. Ogneanov înţelese că îl căutau prin făget şi negăsindu-l vor coborî în vale îndrumaţi de câini. Instinctul animalului nu se înşeală a doua oară. Nu-şi putu da seama cât timp ţinu această încordată aşteptare, care nu era altceva decât o lungă şi adevărată agonie. Privirea îi era aţintită spre vale, spre frunzişul pârjolit ce tremura, acolo, lângă pârâu. In fiecare clipă se aştepta să zărească botul ogarului — animalul acesta aducător

de nenorocire pentru el — şi aştepta să-l vadă aruncându-se lătrând asupra văgăunei.

Pe neaşteptate, se auzi un lătrat.

Ogneanov făcu ochii mari, îngrozit. I se făcu părul măciuca. Ridică fără să-şi dea seama pistolul, gata să tragă.

3

SPRE MIAZANOAPTE

Lătratul pe care îl auzi Ogneanov în dreapta sa, nu se mai repetă. In locul lui se auzi un alt sgomot — sgomot de paşi omeneşti. Da, veneau spre el oameni, coborînd peste prundiş. căci pietrişul lovit se rostogolea până la intrarea văgăunei în care se afla pribeagul. Curând, în dreptul văgăunei se opriră două picioare încălţate în opinci, care îşi urmară însă drumul mai departe: tot aşa domol şi fără sgomot mai trecu cineva, dar se pierdu şi acesta, pentru ca un al treilea să-l urmeze; ultimul însă rămase pe loc. Se opri şi se aplecă.

Ogneanov putu zări din profil un cap ţuguiat şi sbârlit, aidoma unui cap de gorilă. Cel căruia aparţinea capul acesta începu să-şi lege sfoara dela opincă, ce se deslegase.

Ogneanov rămăsese ca o stană de piatră, cu pistolul în mână, gata să tragă.

Capul privi pe gaura văgăunei.

Apoi se ridică şi un murmur se răspândi în singurătate. Era un semnal ca şi ceilalţi să se întoarcă.

Capul se aplecă şi privi din nou. Ogneanov se hotărî să tragă.

— Care eşti acolo? întrebă o voce tunătoare.

— Bai Ivane! strigă Ogneanov.

Intr'adevăr, era Ivan Borimecica.

— Măi, dascăle! strigară şi ceilalţi, aplecându-se. Fără să aştepte a fi poftit, Borimecica se târî primul în bârlog şi cu ochii în lacrimi îi strânse mâna lui Ogneanov. Intrară şi ceilalţi trei. Erau trei clisureni.

Prima întrebare a lui Boicio fu: „Ce câine lătra?" Clisurenii răspunseră:

— Niciun câine, lătra Borimecica.

Ogneanov zâmbi. Işi reaminti de obiceiul uriaşului... Atunci îl copleşi cu întrebările.

— O făcurăm! Mama ei... suspină adânc Borimecica.

— Curaj, bai Ivane: dumnezeu nu uită Bulgaria.

— Clisura însă s'a dus, grăi încruntat unul dintre clisureni.

— S'a prefăcut în cenuşă, mai arde încă... adăugă al doilea.

— Vai nouă, suspină cel de al treilea.

— Fraţilor, la ce bun să ne văităm? Noi doream binele, dar n'am izbutit... Curaj şi răbdare... Jertfele nu vor fi fără roade... Aţi mâncat?

— Decând am plecat n'am văzut fărâmă de pâine, răspunseră întristaţi clisurenii. Nici nu era nevoie s'o mai spună. Ogneanov le văzuse chipurile jigărite şi supte. Împărţi oaspeţilor săi restul din codrul care îi mai rămăsese.

Oamenii îmbucară cu lăcomie. Borimecica însă nu primi.

— Păstrează-ţi pentru tine pâinea, că eşti jigărit ca un ogar... Eu am ce mânca. Şi Borimecica îşi scoase din traistă un iepure jupuit, plin de sânge. Tăie o bucată, o presără cu sare şi începu s'o sfâşie cu dinţii săi ascuţiţi.

— Cum măi! Dar asta e carne crudă!

— Crudă, necrudă, foamea nu întreabă... Când o iau la fugă, răsculaţii nu stau să facă foc... răspunse Ivan, mestecând carnea crudă. Creştinilor ăstora le e scârbă să mănânce de dulce, adăugă Ivan, lingându-şi buzele de sângele iepurelui.

— Dar cum ai omorît iepurele? Ai tras în el? întrebă curios Boicio.

— L'am ucis pentrucă n'am dat peste vreun porc mistreţ, ca să-l prind şi să-i sucesc beregata.

Intr'adevăr Borimecica reuşise să prindă iepurele într'un tufiş, fără să tragă cu arma.

— Dar de ce-ai intrat în bârlogul ăsta de urşi? întrebă uriaşul cercetând încăperea.

— Sunt fugărit de o poteră de cerchezi şi mă mir că nu m'au dibuit: aveau şi ogari cu ei.

— De asta ai întrebat de lătrat?... Să-ţi spun eu cum stă treaba: or fi dibuit ogarii vreo altă sălbăticiune, vreun iepure, şi s'or fi dus după el. Aşa trebue să fie, las'că ştie el, Borimecica...

— N'or fi fost cumva şobolanii ăia pe care i-am zărit acolo sus, pe dealul de dincolo? zise unul.

— Trăsni-i-ar dumnezeu... De răul poterelor nici capul nu ţi-l poţi arăta... Balcanii sunt plini de turci şi de cerchezi.

Dumnezeu să-ți dea sănătate, Ogneanov, pentru pâinea pe care ne-ai dăruit-o. Fără ea, leşinam...

Abia acum se mai liniști Ogneanov. Văzu că scăpase numai printr'o minune dintre acelea pe care soarta i le mai prilejuise și altă dată.

— Acum, încotro?

— Vom trece în România. Dar tu?

— De trei zile, sunt în drum spre Beala-Cerova și vedeți unde am ajuns...

Un clisurean grăi:

— Isteți s'au mai dovedit cei din Beala-Cerova! Au tăcut chitic.

Rostise cuvintele cu ciudă. Nu atât de mânie că Beala-Cerova nu se răsculase, cât de necaz că nu păţise și ea ca celelalte orașe. Din nenorocire așa este firea omului... Înduram mai ușor nenorocirile când știm că suferă și alţii, fie ei chiar prieteni sau rude.

— Ce știți despre Beala-Cerova? întrebă Ogneanov.

— Păi, nu ți-am spus?... Oamenii de acolo s'au dovedit isteți. Numai noi ne-am găsit deștepți să liberăm ţara bulgărească!

— Și cu toate astea, n'au pornit. Beala-Cerova era atât de bine pregătită!... își zise Ogneanov înciudat și dus pe gânduri.

— Dă-o încolo, mai bine că au rămas neatinși... Ce folos dacă ardeau și ei?

— Măi, da ce minune de sate s'au prăpădit! grăi un altul. Ai văzut azi noapte ce lumină răsfrângea cerul?

— Am văzut, răspunse Ogneanov amărît.

— S'a prăpădit o lume întreagă... Și ce, asta a fost răscoală? A fost o rușine... Iar noi, măgari bătrâni, ne-am luat după mintea lor... Or să dea ei socoteală înaintea lui dumnezeu toți cei care au necăjit poporul. Dacă nu era totul pregătit, dece n'am stat liniștiți la vetrele noastre?

Ogneanov asculta în tăcere mustrările și blestemele. Îl amărau, dar nu se supăra. Dacă nu erau în totul adevărate, în orice caz erau foarte firești în gura acestor oameni distruși... Nu odată el însuși dojenise în sufletul său poporul așa cum dojeneau ei acum pe conducători. Urmările triste și firești ale înfrângerii...

— Măi, dar ce v'ați muiat așa? Vă bociți, de parcă dumnezeu știe ce s'a întâmplat... Așa a fost scris să fie dela dum-

nezeu și sfânta fecioară... Și dacă va pieri Clisura, nu înseamnă că va pieri Bulgaria toată! se sili să-i liniștească Borimecica.

— Bai Ivane, ce face nevastă-ta? Unde-ai dus-o? întrebă Boicio.

— Staica? Mama ei!... A scăpat!... Am dus-o la Altânovo, iar de acolo la... dar, stai, am uitat să-ți spun ce s'a întâmplat cu dăscăliţa!

La aceste cuvinte, Ogneanov tresări. Simţea că se întâmplase ceva cu Rada dar se temea să afle dela alţii adevărul. In noaptea aceea văzuse năruirea casei în care locuia Rada și ruinele fumegânde sub care fusese îngropată fata, în cazul când nu și-ar fi pus capăt vieţii mai înainte... Incercase s'o salveze, dar fusese prea târziu. Gândul acesta îi apăsa sufletul ca o cumplită povară. Apoi un alt sentiment, de care nu voia să ţie seama, îi chinuia sufletul.

— Cât pe-aci să piară biata fată...

— Cum? Trăieşte? strigă Boicio.

— Trăieşte, trăieşte, dascăle... Dar dacă nu era Borimecica...

— Unde-i acum? întrebă Boicio uimit, încercând într'o clipă să citească totul pe faţa grosolană dar blajină a lui Ivan.

— Să n'ai nicio grijă, am dat-o în mâini bune, îl liniști Borimecica.

In clipa aceea inima lui Boicio se simţi uşurată. Faţa i se lumină și-i spuse mișcat uriașului:

— Mulţumesc, bai Ivane! Tu m'ai salvat dela un chin îngrozitor.

— O! urmă Ivan, bine a făcut Staica noastră că mi-a dat de ştire la vreme... pentrucă Anite, proprietăreasa, luând-o la fugă a zărit-o pe Staica noastră și i-a spus: „Fa, Staico, spune-i lui Ivan (adică mie) că Rada nu vrea să fugă, cu toate că am rugat-o din toată inima, așa încât n'o lăsaţi pe dăscăliţă, ci luaţi-o cu sila, cu voi..." Când am auzit asta, cum era s'o las?... Și am dat o fugă cum știu eu... Incuiasă uşa; izbesc, strig, nu deschide și pace! Sparg și intru... Mă uit: sta acolo lângă masă, ţinea o lumânare în mână, iar pe masă un sac.

— Sacul cu praf de puşcă? urlă Ogneanov, înfiorat, pricepând ce fel de moarte își pregătise Rada.

— Păi cum nu, sacul cu praf de puşcă, să sboare până în nori sfâșiată în mii de bucăţi!... Ia te uită ce copil prost! Dar nici eu nu mi-am dat seama atunci că este praf de puşcă,

urmă Borimecica. Numai ce intru şi... drept la ea. O fi fost dela dumnezeu, sau vântul care intra pe uşă, dar lumânarea s'a stins. Zic: „Ce faci aici, dăscăliţo? Toată lumea fuge iar dumneata stai?" Am înşfăcat-o şi hai spre munţi, cu Staica după noi. Staica o liniştea, dar ea plângea şi ofta! Ei, dascăle, ce de lacrimi a vărsat biata fată după tine!... Eu te ştiam mort, dar o minţeam (ce să-i faci, trebue şi puţină şiretenie) îi zic: „Dăscăliţo, nu-i duce grija, dascălul este sănătos tun"... Dar am zăbovit. La Vârlinişiţa, turci; nu se mai poate merge. Măi, iată strâmtoarea!... Ce ne facem? Atunci am apucat-o prin pădure, şi la miezul nopţii am ajuns la mine în sat. Am lăsat-o pe dăscăliţa şi pe Staica, la Vâlcu, cumnatul meu, iar de acolo, de îndată, ia-o iar spre munţii Balcani! Şi tu carevasăzică, eşti în viaţă, hai? Fir'ar să fie!

Ogneanov îi strânse în tăcere mâna.

— Le-am lăsat la Altânovo, însă acum trebue să fie la Beala-Cercva, că le ducea Vâlcu chiar în dimineaţa aceea, îmbrăcate în feregele turceşti. La Altânovo tot mai este primejdie de başbuzuci. Se zice că la Beala-Cercva e linişte. Tu, dascăle, când te duci acolo caut-o şi pe Staica noastră, adică pe nevastă-mea, să-i spui multă sănătate din partea mea şi că m'ai văzut sănătos, voinic. Şi mai spune-i că mănânc numai iepuri prăjiţi, ca să nu se îngrijească de mine.

— Eu, bai Ivane, cine ştie de voi merge acum la Beala-Cercva.

Borimecica îl privi uimit.

— Păi, nu într'acolo te duceai?

— Nu mai vreau să mă duc.

— Dar încotro ai să mergi?

— Voi vedea...

— Hai să te luăm cu noi în România.

— Nu, duceţi-vă voi singuri, şi despărţiţi-vă, nu e bine să mergeţi grămadă.

Întunericul nopţii învăluia valea şi umplea văgăuna. Pârâiaşul murmura trist. Se lăsa întunericul. Pribegii abia de se vedeau. Ivan Borimecica şi clisurenii se ridicară să plece.

— Hai, dascăle, să ne îmbrăţişăm de trei ori. Dumnezeu ştie care din noi va mai rămâne în viaţă, zise Borimecica.

Se îmbrăţişară şi se despărţiră.

Ogneanov rămase singur.

Atunci se trânti cu faţa în jos şi plânse ca o femeie.

Vulcanul de suferinţi care clocotea în sufletul său se re-

vărsă într'un val de lacrimi fierbinți. Pentru prima dată, tânărul acesta de oțel plângea cu hohote. Nu mai avea putere. Durere, aspre amăgiri, mustrări de cuget, chinuri, după nenumăratele și zadarnicele jertfe; pe lângă acestea o iubire fără nădejde, răutate, mâhnire, simțimântul singurătății și gândul că trăia fără țel în viață, val de amintiri — și luminoase și întunecate, deopotrivă de chinuitoare însă — iată ce însemnau toate aceste lacrimi. Căuta să-i îmbărbăteze pe acești oameni nenorociți, victimele pârjolului aprins de el și de tovarășii săi, dar el însuși era înfrânt și doborît. In fața lor își îndura în tăcere pedeapsa. In fața clisurenilor încerca să se stăpânească, dar din nima sa, care se sbătea în piept ca inima unui șarpe strivit, picura sânge. Mai era și Rada, pe care n'o putea da uitării!... Și care plângea, acolo! Se mânia pe sine însuși că în fața durerii pentru patria sa, inima i se mai frângea și îl mai durea și pentru altă suferință. Nu putea să-i poruncească să nu-l doară. Fie, n'are decât să-l doară, dar totul e rupt, nicio iertare, nicio împăcare, de acum înainte nu se va mai întoarce niciodată la Beala-Cerceva, leagănul iubirii sale: iubirea îi este acum întunecată, ca un mormânt. La Clisura, i-a spus că între ei totul s'a rupt, că e o trădătoare. A nimicit-o cu privirea, a nimicit-o cu disprețul său. In pârjolul dela Clisura și-a riscat viața ca s'o salveze, dar n'a făcut-o din dragoste — asta nu poate fi dragoste — ci dintr'un alt îndemn. Poate din cavalerism... Și a făcut-o fără să se gândească, fără să-și dea seama cum. Da, acum nu se va mai duce acolo să vadă — fie și de departe — un idol pe care a sculpat. Demnitatea lui se revolta. Se va duce în România, în orice fel, va căuta să se târască până acolo; atâția alții se duc. La Beala-Cerceva, ar trebui să se ferească ca o fiară pândită și poate că dușmanii îl vor trăda; și apoi, nici nu are ce face acolo. In România, în România — pământul ospitalier al libertății — acolo va putea din nou, după ce i se vor tămădui rănile, să lucreze pentru Bulgaria... Acolo se poate respira liber. Spre nord, spre nord.

Și Ogneanov se îndreptă spre nord.

Cerul era înnourat. O pâclă întunecoasă stăpânea peste pustiurile tăcute ale munților.

O noapte întreagă, merse peste vârfuri, prin văi, pentru a se depărta cât mai curând de primul său țel; o nouă hotărîre îi înaripa forțele, însdrăvenite și de puțină hrană.

In zori, se trezi pe un vârf de munte, de unde se vedea

spre sud o minunată vale înverzită. Recunoscu valea Stremei. Beala-Cercva era la poalele muntelui! Destinul trebuia să se împlinească!

4

STEAGUL

Ca trezit dintr'un vis greu, Ogneanov își dădu seama că se rătăcise. Credea că mersese spre nord, când de fapt, luase direcția opusă! Era însă prea târziu...

Sosit acum deasupra Bealei-Cercva — și prins de zorii ziici pe acest munte pleșuv, departe de orice făget sau altă ascunzătoare — își dădu seama că ar fi fost nebunie să se întoarcă înapoi și să se expună de bunăvoie pieirii. Singurul lucru ce-i rămânea de făcut era de a coborî în valea adâncă a râului mânăstiresc care oferea un bun adăpost, iar de acolo să treacă în Beala-Cercva. Trebuia să se supună soartei, așa că se hotărî să se îndrepte spre locul de care fugise o noapte întreagă.

Ca și Candov, Ogneanov iubea pentru prima dată. Era nepregătit pentru această luptă a dragostei, care semăna cu celelalte.

In general, un om rănit își urăște adversarul care l-a lovit.

O inimă chinuită — adesea își iubește mai puternic aproapele.

Mai mult: găsește justificări. Alfred de Musset ar fi zis: „iartă".

Amorul propriu jignit — în materie de dragoste, gelozia — ucide brațul care i-a dat lovitura sau caută tocmai în această lovitură leacul rănii sale. In primul caz, suferința se îndură mai ușor sau, mai bine zis, e amorțită de o durere mai puternică; în al doilea caz, gelozia unge cu balsam și scormonește cu fier roșu. Și totuși cei mai mulți recurg mai des la ultima soluție.

Iubirea, sentimentul cel mai egoist, înclină spre compromisuri.

Spre fericirea lui Ogneanov, rana din inimă îi era creată de propria lui închipuire, nu de trădarea Radei. Cea dintâi explicație ar fi pus capăt suferințelor sale. Trebuia numai un prilej să-i vină în ajutor.

Şi prilejul acesta se ivi.

Dar Ogneanov văzu în el o făţărnicie a soartei.

Deaceea, ajungând la podişul unde se află izvoarele râului mânăstirei şi văzând o pădurice rară de brădet crescută pe povârnişul pietros, îşi schimbă deodată gândul.

„Nu, îşi zise el, în brădetul acesta mă pot adăposti azi, iar diseară voi pleca înapoi... Imi voi schimba hainele într'un sat de munte şi apoi — spre România... Niciodată, niciodată nu mă voi mai întoarce la Rada!"

Şi se ghemui printre trunchiurile brazilor, în frunzişul putrezit şi ierburile sălbatice care îl făceau nevăzut dacă s'ar fi întins la pământ. Petrecu acolo ceasuri îndelungate culcat în aşteptarea nopţii.

Spre seară, pe dealul din faţă, Ogneanov zări cu mirare ceva negru care se mişca şi fâlfâia în aer. Semăna cu o pasăre uriaşă care dădea din aripi. Privi mirat.

— Un steag! îşi zise el uimit. Intr'adevăr, în lumina amurgului recunoscu un drapel roşu înfipt în stânca din vârful colinei. Vântul flutura liniştit acest drapel care putea fi văzut din Beala-Cercva. In preajma steagului nu era nimeni. Cine îl împlântase acolo şi pentruce? Era cumva vreun semnal de revoltă? Ogneanov înclină pentru ultima posibilitate. Prezenţa acestui drapel nu putea avea alt rost.

Boicio se înflăcără. Lepădă orice griji, ieşi din ascunzătoare, urcă repede vârful de pe care coborîse şi de acolo privi spre Beala-Cercva. I se păru că ajungea până la el bubuitul înnăbuşit al unor arme... De unde o fi venind!... Işi aţinti privirile asupra oraşului. Deodată, mulţumită aerului străveziu şi limpede, putu observa în partea de sus a oraşului şi câţiva nouraşi albi, din aceia pe care îi fac armele de foc.

„...Răscoală! La Beala-Cercva este răscoală, strigă el plin de bucurie. Prietenii mei credincioşi, Socolov, Popov, redactorul, bai Micio, n'au stat cu braţele încrucişate... Se vede că răscoala s'a declarat acum şi în alte părţi... Şi drapelul acesta a fost semnalul!... Focul potolit într'o parte a izbucnit în alte părţi... Răscoala! Doamne! Nădejdea nu-i pierdută!..." Şi, ca înaripat, se lăsă în vale, peste iarba lucioasă, peste povârnişul ameţitor de repede.

5

CIMITIRUL

Intunericul nopţii se aşternuse pe deplin când Ogneanov ieşi din valea întunecoasă şi presărată cu stânci a râului mânăstirii.

Trecu pe lângă mânăstire, dar nu crezu că ar fi de folos să se abată pe la părintele Natanail; şi aşa pierduse mult din timpul său preţios. Gândul că la Beala-Cercva izbucnise răscoala îl însufleţise şi-i redase toate puterile fizice şi morale.

Apucă pe drumul ce ducea în oraş şi după câteva clipe zări în întuneric conturul negru al caselor învechite, coşurile şi copacii. Atunci părăsi drumul şi sui colina ce predomină oraşul dinspre miazănoapte şi pe care se înalţa şcoala.

De pe această înălţime aruncă o privire asupra oraşului. Oraşul dormea. Nicăieri nicio lumină... Niciun sgomot deosebit şi niciun alt semn nu arăta că oraşul s'ar fi răsculat. Numai obişnuitul lătrat al câinilor. Lucrul acesta îl uimi. Se întrebă ce să facă. Să pătrundă în oraş şi să bată la poarta unui prieten? N'ar fi fost prudent. Se hotărî să se ducă la şcoala de băieţi: nu era departe. Acolo, va afla dela baba paracliserului ce se petrece în Beala-Cercva. Trecu peste zidul din partea de apus a şcolii şi sări în curte. Privi în jur şi văzu că nimerise în cimitirul care se întindea pe o mare parte a curţii. La mijloc se înălţa o biserică veche, tăcută şi moartă, care părea un mormânt uriaş. In fundul curţii se desena umbra şcolii şi a altor clădiri cufundate în întuneric şi în somn. Această stare de amorţeală pe care o găsea Ogneanov în locul zarvei şi sgomotului propriu unui oraş răsculat, îl făcu să tresară şi să se piardă în gândurile cele mai întunecate. Din tăcerea şi întunericul cimitirului adia parcă o răcoare ce-ţi pătrundea în suflet; mormintele, cu ciudatele forme pe care le zugrăvea noaptea, arătau a oameni vii sau morţi, ieşiţi din groapă până la brâu. Lui Ogneanov i se strânse inima şi îşi dori în fundul sufletului să se vadă cu o clipă mai devreme departe de recea împărăţie a întunericului şi a tainei. In clipe ca acestea, sufletul omului este cuprins fără să vrea de fiori. Firea noastră nu poate îndura contactul cu lumea cealaltă fără să fie cuprinsă de un fior... Lespedea de mormânt ce se aşează peste morţi desparte două lumi care nu se cunosc, dar care se duşmănesc. Intunericul şi taina te înfioară. Noaptea este un duşman, iar mor-

mântul, o taină. Nu există viteaz care să poată suporta, fără să tresară, atmosfera dintr'un cimitir în timpul nopţii; nu există ateu care să rădă într'un ceas ca acesta; s'ar îngrozi singur de râsul lui. Nu ştiu dacă Hamlet ar mai fi făcut atât de spiritualele lui glume în legătură cu craniile, dacă ar fi fost singur, noaptea, într'un cimitir!

Ogneanov zări prin întunericul cu care privirea lui se obişnuise un mic punct luminos, semănând cu un ochi, ce străbătea din biserică prin fereastra joasă. Fără îndoială că acolo ardea o candelă sau o lumânare... Această mică rază constituia un contrast atât de adânc cu tot ce îl înconjura, era singura pâlpâire vie în întunericul şi amorţeala generală a oraşului; sclipea atât de plăcut şi de prietenos, aproape vesel! Neputându-şi stăpâni curiozitatea, Ogneanov trecu printre morminte, se apropie de fereastra prin care răzbătea lumina şi privi înăuntru.

In dreptul uneia dintre coloanele bisericii, o lumânare ardea lipită de sfeşnicul cel mare. Flacăra abia mijindă lumina podeaua pe o mică întindere în jurul sfeşnicului. Restul bisericii zăcea în întuneric. In cercul acesta, slab luminat, Ogneanov zări pe jos nişte forme nehotărîte: acolo era ceva. Ce oare? Işi lipi fruntea de geamul rece şi-şi aţinti mai pătrunzător privirea. Atunci văzu ce era. Intinse pe rogojină, zăceau trei trupuri. Trei cadavre. Peste ele, ca şi peste rogojină, luceau pete negre de sânge. Iar asupra tabloului acesta, flacăra arunca o lumină tremurândă şi speriată. Feţele, schimonosite şi cu gura căscată, purtau semne ce arătau că moartea celor trei fusese o moarte de martiri. Ochii unuia, larg deschişi, priveau aspru şi stăruitor spre bolta întunecată a bisericii. Un altul era pe jumătate întors spre cealaltă parte. Un ochi în care juca reflexul flacării lumânării privea drept spre fereastra unde se afla Ogneanov. Apostolul se cutremură; nu avu însă puterea să se retragă dela fereastră; privirea mortului îl pironea locului şi, prin lucirea de mormânt ce se reflecta dela lumânare, se fixa în privirea lui, întocmai ca privirea unui om viu, care te cunoaşte şi care vrea să-l recunoşti. Deodată, Ogneanov scoase un suspin. Il recunoscu pe Candov. La gât avea o rană deschisă, neagră. Fusese măcelărit.

Ogneanov se retrase, vrând să scape de această priveliştе îngrozitoare şi se întoarse repede de unde venise. Se împiedică de mai multe morminte.

Când ajunse din nou în curte, se opri şi îşi veni în fire;

încercă să-şi explice ce însemnau toate acestea. Dece şi cum venise Candov, rănit, la Beala-Cercva? Cum fusese ucis el şi ceilalţi? Fusese vreo răscoală şi căzuse printre jertfele ei sau căutând un adăpost, fusese dibuit şi ucis? Ce era cu steagul acela de pe deal? Ce însemnau focurile de armă din oraş? Şi acum, ce tâlc avea tăcerea aceasta? Ogneanov nu putea găsi niciun răspuns la aceste întrebări. In tot cazul, trebue să se fi întâmplat o mare nenorocire.

Căzu pe gânduri, căutând să vadă ce are de făcut. Să pătrundă aşa, în miez de noapte, în oraşul mort şi să bată pe la porţile oamenilor, în totala necunoaştere a situaţiei, i se părea primejdios şi nechibzuit. Tăcerea îngrozitoare ce domnea în Beala-Cercva îl îngheţa, era mai cumplită decât sgomotul cel mai înfiorător. Părea o capcană. Se hotărî să aştepte în valea mânăstirii până în zori şi să vadă a doua zi ce avea de făcut.

Aşa că sări gardul înapoi.

6

CURIERUL SPECIAL

Ogneanov petrecu noaptea într'o moară de pe râul mânăstirii. Disdedimineaţă urcă poteca dealului, fără a fi zărit de nimeni şi se ascunse în spatele stâncilor. De aci putea să vadă tot ce se petrecea jos, în vale.

Valea era încă pustie. Şopotul râului se înălţa răsunător printre povârnişurile de granit; morile şi ferestraiele duduiau şi măreau vuetul acestor văi de munte. Cerul, de un albastru luminos, era scăldat de primele raze ale soarelui ce încununa vârfurile dealurilor. Rândunele trezite odată cu zorile săgetau văzduhul, se fugăreau în zigzaguri şi se scăldau în vălurele invizibile. Vântul de dimineaţă adia şi el legănând lăstarii sălbatici ai stâncilor; valul de aur al soarelui se prelungea peste dealurile înverzite, scălda grămada neagră de brazi, se lăsa peste iarba netedă şi aurea creasta dealului unde se afla Ogneanov. Prin potecile din vale, nu se arăta însă nimeni. Lui Ogneanov i se strângea inima aşteptând pe locul acesta... Privea ţintă în vale, în nădejdea că va vedea pe cineva, că va afla ce se petrece şi că ar putea cere haine pentru a pătrunde neobservat în Beala-Cercva. Dar din vale nu se ivea nimeni şi

nerăbdarea pribeagului creştea. Numai sgomotul râului răspundea sufletului său neliniştit.

In cele din urmă privirea i se lumină. Porţile unuia dintre gatere se deschiseră; de acolo ieşi o fată care, aplecându-se deasupra apei, începu să-şi stropească faţa.

— Marica! îşi zise bucuros Ogneanov, când privirea sa ascuţită recunoscu pe orfana răposatului moş Stoian. Işi aduse aminte că, după moartea tatălui său, fata slujea la ferestraiele unchiului ei. Pronia îi venea în ajutor.

Intr'o clipă se strecură până la râu şi ascuns după o stâncă o strigă pe nume.

Marica îşi ştergea faţa cu şorţul. Auzindu-se strigată, îşi întoarse privirea şi recunoscându-l pe Boicio, care se arătase de după stâncă, alergă spre el.

— Tu eşti, bai Boicio?

— Vino aici, Marico, o chemă Ogneanov în adăpostul său.

Fata căscă ochii mari, dar se uita la el bucuroasă. Ogneanov avea chipul ofilit, hainele stropite de sânge şi noroi, capul gol şi părea istovit, cum e firesc să fie un om care luptă de zece zile cu greutăţile, cu nesomnul, cu oamenii, cu elementele naturii, cu foamea, cu lipsurile şi cu primejdiile, la fiecare pas. La ora aceasta şi în pustietatea unde se găsea, altul ar fi înspăimântat-o pe fată; dar Ogneanov revărsă asupra ei un farmec dulce şi puternic.

— Ce se petrece în oraş, Marico ? au fost primele sale cuvinte.

— Turcii, bai Boicio!

Ogneanov îşi duse palma la frunte şi căzu pe gânduri.

— Ce erau focurile de armă de ieri? Ce se petrece acolo?

— Când ieri, bai Boicio? Nu ştiu, bai Boicio.

— N'ai auzit focurile de armă?

— Ieri nu am fost la Beala-Cercva, bai Boicio.

Marica nu ştia ce să răspundă, dar Boicio prinsese adevărul: fusese desigur o încercare de revoltă, înnăbuşită numaidecât de turcii care stăpâneau acum oraşul.

Aşa dar, sosise prea târziu. De-ar fi fost acolo cu un ceas mai devreme, poate că lucrurile ar fi luat o altă întorsătură. Intârzierea aceasta era încă una din întâmplările care înrăuresc adesea soarta unui popor întreg.

După câteva clipe de gândire, Ogneanov întrebă:

— Mai sunt şi alţii la ferestraie?

— Unchiul Mincio, dar doarme.

— Marico, tu ştii unde stă doctorul Socolov?

— Ştiu. La baba Iachimicini.

— Acolo. Dar Bârzobegunek, neamţul acela cu favoriţi, ştii unde stă?

— Care? Al de scoate oameni negri?

— El, el, Marico, zise Ogneanov zâmbind la vorba nevinovată aruncată pe seama bietului fotograf. Draga mea, poţi să te duci să laşi ceva acolo?

— Pot, bai Boicio, răspunse bucuroasă fata.

Ogneanov căută prin buzunarul hainei şi scoase un creion şi o bucăţică de hârtie tare mototolită. Era scrisoarea Radei. La vederea acesteia, câteva broboane i se iviră pe fruntea palidă. Rupse cu mâna tremurătoare partea nescrisă a scrisorii, o întinse pe o piatră, scrise câteva vorbe, apoi o împături.

— Marico, ia bileţelul acesta şi du-l doctorului Socolov; dacă n'o fi el acolo, du-l neamţului! Ascunde-l bine în sân.

— Se face.

— Dacă te-or întreba unde mă ascund, tu să le spui, dar numai lor, auzi? Să le spui că sunt în moara părăsită din dosul morii Hambareva.

Marica îşi întoarse privirile spre partea de miazănoapte a văii, unde se zărea singuratica moară pe jumătate distrusă.

In bileţelul său, Ogneanov nu-şi puse numele şi nici nu pomeni de refugiul său, de teamă ca nu cumva scrisoarea, neajungând la destinaţie, să cadă în mâini străine.

Era pe deplin convins de devotamentul Maricăi, dar nu îndrăzni să-i dea numai o însărcinare verbală, ca nu cumva din neştiinţă să facă vreo nesocotinţă.

Şi pentru ca Marica să fie pătrunsă de importanţa misiunii sale, adăugă încet:

— Vezi tu, Marico, dacă vei pierde scrisoarea sau dacă te vei înşela şi vei spune cuiva că m'ai văzut şi locul unde mă ascund, atunci turcii vor veni şi mă vor măcelări... Ai grijă, copila mea!

La cuvintele acestea, faţa Maricăi se făcu deodată serioasă şi speriată, iar mâna ei pipăi fără să vrea, locul de sub braţ unde, sub haină, stătea vârîtă notiţa lui Boicio.

— Mă duc să-i spun unchiului că merg după pâine, zise Marica.

— Bine, Marico, numai ţine bine minte ce ţi-am spus.

Marica intră la gater.

Boicio se ascunse din nou după stânci şi de acolo aşteptă s'o vadă pe Marica plecând.

Aşteptă un ceas întreg într'o neliniște cumplită.

In cele din urmă o zări ieşind desculță şi luând-o la goană peste bolovanii ascuțiți ce acopereau cărarea, pe drumul ce ducea la Beala-Cerova.

7

MARICA ARE GREUTAȚI

Când răzbi în poiana din faţa mânăstirii, Marica se opri gâfâind şi privind neliniştită, dar cum n'o zărise nimeni îşi văzu de drum, luând-o din nou la fugă. Până la marginea oraşului, nu întâlni nicio fiinţă vie, câmpul era pustiu; pustie era şi strada pe care orfana urma să pătrundă în oraş. Deodată, Marica se opri din nou. Văzu la capătul celălalt al uliţii, trei turci venind spre ea. O cuprinse teama de oamenii aceştia şi, fără să se gândească prea mult, se întoarse şi o luă în jos, printre grădinile şi câmpurile de trandafiri pentru a intra în oraş, pe cealaltă parte, spre apus. In felul acesta făcea un mare ocol, care o depărta de locuinţa lui Socolov. In cele din urmă ajunse în partea de apus a oraşului. La dreapta, se întindea o câmpie largă; în stânga, oraşul cu străduţa îngustă, ce se deschidea prin două rânduri de prăvălioare joase. Strada era, într'adevăr, pustie: nici turc şi nici bulgar nu se zărea pe acolo. Toate băcăniile erau închise, cu obloanele trase şi cu uşile şi ferestrele ferecate; dar pustietatea aceasta o linişti pe biata fată, care o luă la fugă pe stradă. Abia străbătuse cale de vreo zece paşi, când ceva o făcu să se întoarcă înapoi şi să rămână ca înmărmurită. Nu departe, în câmp, se înălţa peste ogoare un nour mare de praf iar prin praful acesta răsbea un sgomot înnăbuşit de paşi greoi, tropot de cai şi un vălmăşag neobişnuit. Şi în curând, odată cu praful şi larma, se iviră şi cei ce le provocau. Erau hoardele lui Tosun-bei. După trei zile de jaf şi prădăciuni, se întorceau biruitoare dela ruinele Clisurei...

Călăreţi şi pedestraşi mergeau învălmăşiţi, împovăraţi de arme şi pradă... Hoardele se apropiară de stradă ca un val turbure, o înnecară şi se scurseră dealungul ei cu un grohăit şi cu un sgomot sălbatic. Era numai o parte din hoarde, doar

câteva sute de başbuzuci, toţi locuitori din împrejurimile oraşului Beala-Cercva. Se întorceau victorioşi cu steaguri, cu prăzi şi trofee — tot ce putuseră duce cu ei. Restul venea în urmă, purtat de un şir nesfârşit de căruţe. Pentru a le putea duce mai uşor, başbuzucii îşi puseseră pe ei hainele preţioase jefuite din Clisura cea nenorocită. Astfel hoarda aceasta, însetată de sânge, avea în acelaş timp şi o înfăţişare comică, semănând cu un alai de carnaval împodobit după moda asiatică. Cu toată căldura, mulţi dintre ei se îmbrăcaseră cu blănuri scumpe femeieşti. Erau chiar unii care îşi puseseră — de bună seamă în batjocură — odăjdiile de aur ale bisericilor jefuite din Clisura. Tosun-bei, conducătorul, se împodobise cu un minunat halat european din caşmir albastru, căptuşit cu o stofă roşie şi cu ciucuri aurii. După cum s'a aflat mai târziu, Tosun-bei nu cunoştea rostul acestui vestmânt şi îl luase drept o haină elegantă de stradă, vrând să-şi facă intrarea în Beala-Cercva îmbrăcat aşa.

Un singur trofeu viu îi împodobea alaiul; un prizonier cu mâinile legate la spate: Racico Puturosul.

Cumplită privelişte!

Marica însă nici că-i văzu. Chiar în clipa în care zărise hoarda, se făcu nevăzută din acea stradă, trecuse prin altele tot atât de pustii şi tăcute. In cele din urmă, ajunse la poarta lui Socolov. O împinse, dar poarta nu se deschise. Atunci o izbi de mai multe ori.

— Cine bate? se auzi dinăuntru glasul babei.

— Deschide, babă Iachemiţo, abia putu să rostească Marica.

— Ce cauţi aici?

— Pe doctorul Socolov... Deschide, te rog!... strigă fata aproape plângând.

Supărată, baba mormăi ceva, totuşi deschise.

— Pentru ce-l cauţi? Nu este aici! zise ea aspru.

— Dar unde este, mătuşă?

— Intreabă-mă ca să te întreb!... De ieri îl caută şi până acum nu se ştie unde este... Hai, du-te!

Şi baba trânti din nou poarta.

Marica rămase uluită în faţa porţii închise.

O luă la fugă. Casa fotografului nu era departe. Marica împinse în poartă.

— Ce vrei, fetiţo? o întrebă o femee jerpelită, palidă şi încovoiată.

— Neamţul...

— Ce vrei?

— Lasă-mă la neamţ, zise Marica, îmbrâncind-o ca să poată intra în curte.

— Ce, ţi-ai pierdut minţile? Nu ştii că pe neamţ l-au omorît ieri? răspunse supărată femeia sdrenţuită, împingând-o pe Marica în stradă.

La cuvintele acestea, copilul, înspăimântat, înlemni.

Îi trecu prin minte că şi bai Boicio al ei va fi omorît, că turcii pentru el vin şi că vor da peste scrisoarea ei... pentrucă ie-o fi spus poate cineva că ea are o scrisoare dela bai Boicio. Şi acum? Ce să facă? Privi în jur şi văzu că strada era pustie şi că nu trecea niciun om... Se sperie şi începu să plângă. In starea aceasta de disperare, cineva o împinse din spate; ea se întoarse.

Il văzu pe Colcio.

Numai el trecea pe stradă şi lovea gânditor, trotoarul cu bastonul.

— Dece plângi, fetiţo? întrebă orbul, aţintindu-şi ochii săi albi spre Marica, de parcă ar fi dorit s'o recunoască. Dacă Marica l-ar fi cunoscut mai bine pe Colcio, ar fi călcat porunca lui Ogneanov, i-ar fi povestit cum stau lucrurile şi Colcio l-ar fi înlocuit pe Socolov. Ea se temu însă de acest străin şi fugi peste drum, de unde apucă pe o altă stradă.

— Fetiţo! Marico! striga Colcio, care, datorită minunatului său dar, o recunoscuse într'o clipă numai după plânset pe fata lui moş Stoian. Bătuse chiar atunci la poarta lui Socolov ca s'o întrebe pe babă de doctor şi tot dela ea aflase că îl căutase o fetiţă. O presimţire îi spunea că fata aceasta trebuia să fie Marica, şi că dacă ea îl căutase pe doctor, era pentru un lucru de seamă, că plânsul ei denădăjduit se datora nereuşitei sale, faptului că nu-l găsise pe Socolov... Cine o trimisese la el? Cineva, desigur, care nu ştia cum stau lucrurile pe aici, cineva din afară... Nu cumva „el"? Se răspândise svonul din ajun că Boicio n'ar fi murit, că a fugit în munţi şi că rătăceşte pe acolo. Nu cumva Boicio? Să fi scoborît pe râul mânăstirii, unde locueşte Marica, la ferestraie la unchiul ei şi s'o fi trimis cu vreo veste la Socolov? Da, da, Marica aceasta este o adevărată pronie! Şi la gândul acesta, sufletul iubitor al lui Colcio se turbură grozav. Incepu să strige, păşind înainte:

— Fetiţo! Marico! Marico! Fetiţo!

Dar nu-i răspunse nimeni.

Colcio oftă neputincios.

Intre timp, ajunse în piaţă.

Acolo nu era nici pustiu, nici linişte. Sgomot, voci omeneşti, tropote de cai pe caldarâm. Intr'un cuvânt — mulţime.

Larmă de glasuri turceşti.

Ce-o fi asta?

Colcio se opri lângă cafenea şi începu să asculte.

Dinăuntru o voce striga pe bulgăreşte:

— Iată ce ruşine ne-au făcut! Să arunce în foc oraşul nostru!... Ca prin urechile acului am scăpat să nu ne omoare pe toţi ca pe nişte câini, şi să nu rămână piatră peste piatră aci! Unde sunt acum netrebnicii ăia să-mi răspundă, pe cine au întrebat când au provocat răscoala? Aduceţi-mi-i aici să le cer eu socoteală!... Se răscoală! Şi împotriva cui? Impotriva împăratului, împotriva tatălui lor, care le doreşte binele, care ne apără ca ochii săi din cap să nu se atingă nimeni nici de un fir de păr de-al nostru... Am trăit sute de ani în umbra tronului sultanilor şi au dus-o bine şi bunicii noştri, şi părinţii noştri, şi noi, iar nepoţii noştri nu vor găsi ceva mai bun... Să ne băgăm minţile în cap, că altfel dracul ne ia... Cui nu-i place aci să plece în Moscovie... noi ne simţim bine...

Colcio recunoscuse vocea ciorbagiului Iordan.

— Trăiască înălţimea sa sultanul! strigă cineva.

Şi Colcio recunoscu glasul domnului Fraţiu.

Prin doi oameni vorbea acum panica care îndobitoceşte. Cel dintâi era urît pentrucă în vorbele sale era sincer: tot aşa gândise şi vorbise şi înainte de răscoală; cel de al doilea era laş. Strigătul lui Fraţiu rămăsese fără ecou: răspunsul îl află în tăcerea care urmă vorbelor sale. Aşa erau vremurile, încât toţi oamenii de teapa lui Iordan aveau dreptate, iar unul ca Fraţiu era cinstit. Orice josnicie a învinsului era îngăduită, pentrucă orice violenţă a învingătorului era primită. *Vae victis...* [1]

Catastrofa din Aprilie n'a fost atât de cumplită prin măcelurile dela Batac, cât prin ruşinea căderii...

Colcio suspină adânc.

Şi se întoarse înapoi, pornind spre casa Ghincăi.

---

[1] Vai lor, învinşilor... (N. T.).

8

LIVADA

Pe la amiază, în aceeaşi zi, pe o pajişte minunată din marginea oraşului, la umbra unor ramuri verzi, stătea o familie.

La miazăzi de această pajişte se înalţa zidul de piatră al unei grădini, cu portiţa deschisă spre livadă, iar la miază-noapte se desfăşurau munţii Stara Planina cu vârfurile lor pleşuve, cu povârnişurile abrupte, cu dealuri şi văi pitoreşti.

Pajiştea, ca şi grădina, era a ciorbagiului Iordan, iar familia era familia lui.

In afara lor, rar se mai încumeta cineva să apară pe aci. Adevărat că oraşul se mai liniştise după ce se predase şi străzile i se mai înviorasera. Nimeni nu avea însă curajul să iasă afară, în împrejurimi, fie pentru treburi, fie ca să se mai plimbe şi să se bucure de frumuseţile naturii.

Numai familia lui Iordan avea acest curaj.

Pentrucă, de durere după Lalca, Iordăniţa căzuse greu bolnavă şi nu se ridicase din pat de mai multe zile... După sfatul stăruitor al doctorului, abia azi o duseseră până la grădina lor din afara oraşului, pentru a face o scurtă plimbare şi a mai respira puţin aer curat. Ea simţise de îndată acţiunea binefăcătoare a plimbării. Atunci ieşiră puţin şi pe pajişte, unde păşteau doi bivoli sdraveni, tot proprietatea lui Iordan.

Un jandarm, stând puţin mai la o parte, asigura liniştea familiei ciorbagiului.

Dealtfel, mai erau şi două persoane străine de faţă: o ţărancă voinică, grasă şi buzată, şi Rada.

Ţăranca era Staica, soţia lui Borimecica, pe care Ghinca o primise să-i slujească. Tot ea o găzduise şi pe Rada. Nici Iordăniţa, nici ceilalţi membri ai familiei lui Iordan nu se împotriviseră... Venirea Radei, blânda prietenă a răposatei, le aduse o mângâiere, iar dispreţul şi ura de altădată făcură loc în sufletele lor unor simţiminte mai umane faţă de fata aceasta nenorocită, lipsită de adăpost.

După cum ştim, Staica şi Rada, care se împrieteniseră încă din Clisura, erau deopotrivă victimele prăpădului din acest oraş... Datorită Staichei, Ivan izbutise s'o salveze la timp pe Rada. Pe drum, ea tot încercase s'o liniştească şi când ajunseseră după câteva zile în Beala-Cercva, Rada nu mai voise să se despartă de ea. Simplă şi cam sălbatică, înţelegea totuşi

situaţia atât de jalnică a Radei şi-i împărtăşea suferinţele... Venise tocmai vorba de Boicio şi Hagi Rovoama îi asigura că fusese ucis în luptă, iar Staica se uita cu milă la Rada care se făcea tot mai palidă. Şi începu s'o urască din tot sufletul pe călugăriţa aceea care vorbea cu atâta uşurinţă despre moartea lui Boicio.

— Dar ce, a văzut ea cu ochii ei, când a pierit dascălul? Dece se bucură atât cucuveaua asta? îi şopti Staica, supărată, Radei.

— Taci, taci, îi răspunse încet tânăra.

Staica asculta mai departe convorbirea, apoi şopti din nou Radei:

— Radă, cioara asta are mustăţi! Dece nu şi le rade?

Fără să vrea, Rada zâmbi.

— Taci, soro!

Pe Hagi Rovoama, Staica o vedea pentru prima dată şi nu ştia că era mătuşa stăpânei sale. Ca să se răzbune, îi luase pe ascuns câteva boabe de chihlibar din mătăniile care se risipiseră pe jos şi acum privea, vicleană, la călugăriţa care le căuta prin toate colţurile. In cele din urmă, Staica râse cu hohot şi o trase pe Rada de mânecă.

— Dece râzi, Staica? o întrebă Ghinca.

— Râd când o văd pe Hagi Vrana asta cum se chinueşte pentru două boabe de porumb.

— Hagi Rovoama, tu! o îndreptă, în şoaptă, Rada.

Din fericire, ironia Staicăi nu fu băgată în seamă de ceilalţi: în clipa aceea toţi îşi întoarseră privirile spre Stefciov, care venea din oraş. Fostul ginere al lui Iordan, nu plecase încă la Ghiumurgina. Numirea lui în serviciu fusese amânată din pricina turburărilor ce avuseseră loc.

Când sosi, toţi îşi aţintiră ochii asupra lui. El povesti aprins de succesul obţinut în ziua aceea de delegaţia din care făcuse parte. Delegaţia aceasta, în frunte cu Iordan Diamandiev, fusese trimisă în întâmpinarea lui Tosun-bei — care venea să atace oraşul răsculat — şi să-i ceară iertare. După multă trudă, delegaţia reuşi să salveze Beala-Cercva de soarta Clisurei, dar cu preţul a trei condiţiuni foarte grele. Prima: oraşul să numere imediat lui Tosun-bei o mie de lire, ca să-şi poată potoli hoarda, căreia îi făgăduise dreptul de pradă în oraş; a doua: toate armele rămase, până şi bricegele, să fie predate; şi a treia: orice suspect să fie predat autorităţilor. Această totală capitu-

lare, care nu putuse salva orăşelul Batac de cruzimile hoardelor lui Mehmeda, salvă totuşi Beala-Cercva.

Tosun-bei intră în oraş numai cu o parte din oamenii săi, ca să primească armele. Dealtfel, ciorbagi Iordan şi, în bună parte Stefciov, apăreau acum drept salvatorii oraşului. Vorbind cu încântare şi cu mândrie, de lucrurile acestea, Stefciov arunca din când în când priviri pline de ură către Rada, care nici nu se întorsese spre el. Totuşi, prezenţa acestui om odios îi pricinuia o mare nelinişte... Tonul nerușinat al vocii sale o înnebunea şi fiecare dintre cuvintele lui avea în inima ei un ecou dureros. Vedea în el întruchiparea nenorocirii care îi năruise fericirea, aşa că îi inspira o ură şi o teamă de neînvins. „Dumnezeule — se gândea ea — atâţia oameni, toţi oameni buni, au pierit sau pier: numai individul ăsta trăieşte şi se bucură. Acum este sărbătorit şi pus în frunte; oare nu cumva pentrucă este atât de rău şi atât de blestemat?..."

Dar deodată, fără să vrea, se întoarse înviorată spre Stefciov; trădătorul vorbea de Boicio şi ceeace spunea de el era, ca niciodată, foarte îmbucurător.

— Adică, tot să mai trăiască blestematul ăsta? întrebă mirată Hagi Rovoama.

— Trăieşte, a fugit în munţi, lămuri Stefciov. Acum însă nu mai ştiu dacă trăieşte. Poate că în clipa asta îi ciugulesc carnea vulturii, pe undeva.

Rada îşi apăsă cu mâna inima cuprinsă de o nelinişte dureroasă.

— Ascultaţi la mine, trăieşte! Contele nu moare... zise Hagi Smion. De câte ori a tot murit şi tot viu a scăpat!... Eu nu cred să fi pierit. Când eram în Moldova, toţi ziceau că haiducul Ianculescu ar fi murit. Până şi ziarele au scris de asta... „Bună dimineaţa, domnule Ianculescu", îi zic eu... Iar el îmi şterpeleşte ceasul, aşa, doar pentru o bună dimineaţă: Vreau să spun că nu l'au omorît... Vorba aceea... haiducul nu moare...".

Şi Hagi Smion îi făcu Radei prietenește cu ochiul, gest prin care voia să zică: „Ascultă la mine, contele trăieşte!".

— De n'ar veni pe aci blestematul ăsta, să ne dea foc şi nouă cum a făcut cu Clisura...

— Numai să vină... De l-am putea prinde şi pe „ursar" (ursarul era doctorul Socolov) şi-i facem şi lui de petrecanie, cum i-am făcut şi lui Candov şi celorlalţi! zise Stefciov.

— Trist, dar n'avem încotro. Trebuia să sacrificăm vreo câţiva, spre a salva pe cei mulţi! zise cineva.

— Bine înţeles, vagabonzi de ăştia ce să caute la noi?

— Ce să caute? Au venit să se ascundă! răspunse repede Ghinca.

Stefciov o privi mirat.

— Ghincă, adică, după dumneata, moş Iordan a făcut rău...

— Bine a făcut... bine faceţi şi voi... Parcă aţi fi turci, nu bulgari... Ia gândiţi-vă pentruce şi pentru cine au mers oamenii ăştia la moarte?...

Şi chipul Ghincăi se aprinse, iar din ochi scăpăra scântei.

— Eşti nebună fa, eşti nebună! oftă mamă-sa care era bolnavă.

— Păi, după dumneata, când oamenii ăştia, „patrioţii dumitale", vor binevoi să ne viziteze, să scoatem copiii dela şcoală, să-i primim cu cântece, să le deschidem casele, să le întindem şi câte o baclava... Dealtfel, unii le făceau pesmeţi...

— Ştiu, ştiu, îl întrerupse mâniată Ghinca, predaţi-i turcilor, măcelăriţi-i, beţi-le sângele, cum aţi făcut şi cu tinerii de ieri... Aţi văzut-o pe mama lui Candov cum s'a trântit în mijlocul drumului!... Vai, soro, vai Lalcă... Vai, doamne, doamne!... Doamne, doamne!

Şi Ghinca se rezemă de trunchiul nucului, acoperindu-şi ochii cu batista, ca să-şi ascundă lacrimile. Incepu să plângă în hohote. Plângea pentru răsculaţii măcelăriţi în ajun; cei de faţă crezură însă că plângea pentru Lalca, al cărui nume îl rostise. Inlăcrimată, Rada se duse s'o liniştească. Numele răposatei turbură şi inima babei Iordaniţa care începu şi ea să lăcrimeze.

Durerea aceasta îl scoase pe Stefciov din minţi: înţelesese că femeile îi plâng pe răsculaţi.

Jandarmul, care pricepuse şi el despre ce este vorba, se apropie de Stefciov şi de Hagi Smion şi le spuse încet:

— Aţi auzit? In vadul râului mânăstirii a coborît iar un comitagiu din Clisura.

— Cum? Cine ţi-a spus? întrebă înspăimântat Stefciov.

— Arabia, ţiganca. L-a văzut când s'a dus să culeagă scumpie [1].

— Când?

— Azi, pe la amiază.

---

1 Arbust ale cărui frunze conţin mult tanin. (N. T.).

— A spus ceva cuiva?

— Nu ştiu.

— Trebue să anunţăm numaidecât, bolborosi Stefciov, ridicându-şi fesul de pe iarbă... Azi, cât pe-aci să ne ia dracul, şi acum iată alt nebun...

— El e, ştiam eu, zise Hagi Smion pe neaşteptate.

— Cine? întrebă Stefciov.

— Contele... Nu v'am spus că trăieşte?

— Cu atât mai bine: vom avea iar tăiere la abator!

Hagi Smion tresări la propriile sale cuvinte, pe care le spusese cine ştie cum, fără să vrea. Păli.

— Chiriac, pleci?

— Mă duc.

— Ce-ţi pasă ţie? Lasă omul în pace, zise Hagi Smion rugător. Se va găsi în Beala-Cercva vreun colţişor să-l ascundem. E vorba de conte, pe care toată lumea îl iubeşte...

— Ai înnebunit, bai hagiule! strigă Stefciov, aruncându-i o privire plină de ură; trebue să salvăm Beala-Cercva...

Şi fără să-şi ia rămas bun dela cei de faţă, porni spre oraş, urmând să vorbească cu jandarmul care-l însoţi până la capătul ogrăzii.

Hagi Smion rămase ca trăsnit.

9

ALIATUL

Majoritatea celor de faţă nici nu băgaseră de seamă plecarea subită a lui Stefciov: toţi o mângâiau pe baba Iordăniţa.

— Hai, duceţi-vă acasă prin grădină, că osmanlâii noştri s'au cam arătat prin grădinile de zarzavat! zise jandarmul turc, apropiindu-se şi luându-şi arma cu gândul să se ducă după Stefciov, care-l aştepta.

Baba Iordăniţa se ridică îndreptându-se spre grădină. Ghinca o luă de braţ şi o întovărăşi. Ceilalţi se luară după ele. In urma tuturor, păşea Rada şi Staica. Staica îşi strângea cu putere prietena de mână, spunându-i: „Radă, ai auzit, dascălul trăieşte!" Rada însă nu-i răspunse. Noi chinuri îi sfâşiau inima.

O presimţire îi spunea că această nouă victimă a prăpădului dela Clisura, care coborîse azi din Balcani şi pe care Stefciov se ducea atât de vitejeşte s'o predea, nu-i putea fi

străină; simţea că ar putea fi „el" şi i se strângea inima de o teamă şi de o grijă neînţeleasă.

— Ei, da dece fuge aşa desculţa asta? zise Staica, oprindu-se în loc şi arătând spre o fată care venea în goană peste câmpie.

Era Marica. După ce hoinărise zadarnic mai multe ceasuri ca să afle unde este doctorul Socolov, fata se întorcea nebună de îngrijorată ce era. Se bucură când o zări pe Rada, singura fiinţă mai apropiată de Boicio şi care ar fi putut s'o ajute. Apoi, nu uitase ce sfaturi îi dăduse Ogneanov; Marica simţea că Rada nu este primejdioasă, că el, de bună seamă, pierduse din vedere s'o îndrumeze şi către ea, dar că acum îi putea spune ceva mai mult.

Rada îi ieşi în drum.

— Vino, vino, Marica. Ce faci?

Marica se opri lângă ea, privi cu teamă în jur şi întrebă:

— Radă dragă, nu ştii unde este doctorul?

— Cine, Socolov? Nu, nu ştiu... E cineva bolnav? spuse Rada.

Marica şovăi o clipă. Rada întrebă din nou:

— Cine te-a trimis după doctor? E cineva bolnav?

— Nu, Radă — nu... M'a trimis... m'a trimis... Boi..,

Inspălmântată, Marica tăcu.

Rada însă pricepuse. O clipă, se învârti totul cu ea. Apoi, privi în jur. Dar tocmai atunci apăru şi Stefciov care-şi aţinti privirea de uliu asupra Maricăi. O văzuse, şi deaceea se şi înapoiase.

— Ce ai tu în mână, fetiţo? întrebă el.

Marica păli. Se retrase speriată şi duse mâna la spate.

— Ia dă încoace hârtia aia, s'o vedem şi noi! zise el şi se apropie de fată.

Marica ţipă ca o sălbatică şi o luă la goană prin livadă, spre grădina de trandafiri.

Pe Stefciov îl cuprinse o bănuială. Înţelese că bileţelul acela purta în el o taină de seamă. Recunoscuse în Marica pe fata lui moş Stoian. Pentruce o căuta pe Rada şi dela cine era bileţelul acela? Nu cumva dela Ogneanov? Nu cumva el era revoluţionarul coborît din munţi? La gândul acesta, faţa i se lumină de o bucurie drăcească; începu să alerge după copilă.

Rada oftă şi o urmări cu privirea speriată pe Marica; fata zărindu-l pe ciobănaş lângă eleşteu, se întoarse şi o luă

în altă direcţie. Acum venea drept înspre Stefciov, care, fugind, îi ieşise înainte.

Văzând primejdia cea nouă, Marica scoase un ţipăt, ca şi cum ar fi cerut ajutorul cuiva împotriva nemilosului său duşman...

Nedumerită, Staica se uită la cele ce se petreceau în faţa ochilor ei. Nu înţelegea dece-i trebuia atât de mult lui Stefciov bileţelul acela: după expresia zugrăvită pe chipul Radei, înţelese că bileţelul acela nu trebuia să cadă în mâinile lui Stefciov. Dându-şi seama de acest lucru alergă ca o căprioară peste livadă, îl ajunse din urmă pe Stefciov şi îl trase de haină, pentru a-l ţine pe loc şi a da timp fetei să fugă.

Stefciov întoarse capul şi dădu cu ochii de ţărancă. Nu-şi putea crede ochilor o asemenea îndrăzneală.

— Dece fugi după fata asta? întrebă ea, supărată şi ţinându-l de haină.

— Dă-mi drumul, nebuno! urlă dispreţuitor Stefciov şi se smulse din mâna ei. Aha! Lasă că ştiu eu cine te-a trimis! Ştiu eu bine... Costa, măi Costa, pune mâna pe ea, strigă el tare către văcarul ciorbagiului Iordan, care tocmai se trezise de ţipătul Maricăi. Acesta îi tăie calea. Sărmana fată se opri buimăcită în faţa noului urmăritor, apoi, ca o căprioară încolţită, o luă la fugă înapoi şi se băgă printre bivoli, cerându-le parcă ajutor împotriva oamenilor.

Staica, în care se trezise firea ei sălbatică, voi să se arunce asupra lui Stefciov şi a văcarului ce-i stăteau în faţă, aşa cum se aruncă găinile în faţa vulturului, dar rămase pe loc, împietrită: Rada îi făcea semne disperate să se întoarcă înapoi.

Incurcată, ţăranca nu mai îndrăzni să vină în ajutorul Maricăi. Cu inima sfâşiată, privea la copila aceea, pe jumătate moartă de spaimă, care se trântise jos, pe iarbă, lângă bivoli, leşinată. Din noaptea aceea grozavă dela moară, Marica căpătase o boală: un leşin isteric, ce o cuprindea ori de câte ori îi era teamă. Bivolul care era în picioare, îşi aplecă capul peste fata ce zăcea în nesimţire, o mirosi blând, şi ridicându-şi apoi botul umed, rumegă liniştit şi privi fără patimă, cu ochii lui mari, albaştri.

Stefciov desfăcu repede cămaşa descheiată a Maricăi şi-i băgă mâna în sân, căutând bileţelul, căci acolo îl ascunsese fata în timpul fugii. Dar nu găsi nimic. Căutară şi sub ea şi în jurul ei; bileţelul însă se făcuse nevăzut, de parcă îl înghiţise pământul.

Furios, Stefciov căută prin jur.

— Doar nu l-o fi înghiţit ăsta? zise el şi se uită la bivol. Animalul parcă înţelegând că era bănuit de furt, îşi deschise larg botul înspumat de care atârnau numai fire de iarbă morfolite.

Stefciov rămase zăpăcit.

Nu se putea dumiri ce se făcuse cu bucăţica de hârtie.

— Fără îndoială că ticăloasa asta l-o fi scăpat prin iarbă, zise el şi împreună cu Costa porni să caute încovoiaţi prin livadă.

Marica îşi reveni în curând. Primul ei gând fu să vadă dacă bileţelul mai era la locul lui, în sân. Apoi, dându-şi seama că nu-l mai avea, începu să plângă speriată.

Se ridică şi se îndreptă hohotind spre livadă.

Stefciov şi văcarul erau de mult acolo şi căutau. In cele din urmă, Stefciov se îndreptă, grăbit, spre oraş. Găsise, de bună seamă, bileţelul. Trecând pe lângă Rada, îi şopti, aruncându-i o privire de fiară:

— O să-i vedem capul în ţeapă.

Rada, copleşită de grijă, rămase ca ţintuită locului.

Staica, înlemnită înaintea bivolilor, îi împărtăşea temerile dar nu se putea dumiri dece n'o lăsase să vină în ajutorul Maricăi. Privea mânioasă spre locul pe unde dispăruse Stefciov, desmierdând fără să-şi dea seama fruntea cutată a bivolului.

Dobitocul mirosi mâna care-l mângâia, se mişcă şi îşi urni din loc piciorul dinainte.

— Radă! uite-ţi bileţelul! strigă ţăranca, ridicând de jos hârtia.

Intr'adevăr, bivolul pusese copita pe el în clipa în care se apropiase s'o miroase pe Marica, leşinată.

Rada îl smulse din mână, îl desfăcu tremurătoare şi îşi aruncă ochii pe cuvintele aşternute.

— E dela Boicio! strigă ea.

Aproape leşinată de emoţie, îşi duse mâinile la piept. In bileţel erau numai două rânduri:

Am coborît dela munte. Adu sau trimite haine şi veşti. Mai repede.

Bileţelul nu avea semnătură.

Rada îl mai citi de două-trei ori şi abia atunci băgă de seamă că rândurile acestea fuseseră aşternute pe jumătate din scrisoarea pe care i-o trimisese ea lui Boicio prin Borimecica, în clipele acelea cumplite. Odată cu această bucăţică fusese

rûptă şi partea care purta semnătura ei, „Rada", scrisă cu creionul. Lacrămi îi scăldară obrazul.

— Radă ce spune scrisoarea asta? întrebă Staica.

— Trăieşte, trăieşte, surioară, răspunse gâfâind Rada.

De bucurie, Staica începu să râdă:

— Trăieşte dascălul, Radă! Nu ţi-am spus eu că cioara aia nu ştia nimic şi că tot ce spunea de dascăl era numai minciună?

— Trăieşte Boicio, surioară, trăieşte! Spune-i Ghincăi că mi s'a făcut rău şi că am plecat... Nu-i pomeni nimic de bileţel.

Şi o luă spre grădinile de zarzavat.

10

IUBIRE — EROISM

In primul rând, fata avea nevoie să-şi adune în voie gândurile şi să ia o hotărire grabnică. Se adăposti în dosul unui tufiş din apropiere, care o ferea de privirile străine şi începu să chibzuiască asupra situaţiei. Da, situaţia era într'adevăr grea. Viaţa lui Boicio atârna de un fir de păr, şi el nu bănuia nimic — cu siguranţă că pe el îl zărise ţiganca... Da, da, el era, aşa dar, trebuia să fie înştiinţat cât mai curând de primejdia care-l ameninţa, şi apoi să i se dea putinţa de a se salva. Pentru ea, pentru o fată, lucrul acesta nu era atât de uşor; câmpul era acum pustiu şi numai başbuzucii îl mai cutreerau încoace şi'ncolo, umblând după jaf. Se cutremură la gândul că ar putea da peste sălbaticii aceia. Dar acum, când era vorba de Boicio, nu-i mai era teamă de nimic. Iubirea sa va înfrunta toate asprimile soartei şi ale oamenilor... Da, va porni de îndată... Dar el cerea haine, se înţelege, haine obişnuite, haine de om cumsecade, nu de hoinar, ca să nu trezească bănueli... Travestit, ar fi putut coborî şi în Beala-Cerova. Avea deci o sumedenie de lucruri de făcut. Unde să caute ea, acum, haine şi cine s'ar expune primejdiei dându-i din ale sale? Când să le mai caute, acum, când fiecare clipă este atât de preţioasă? Îi veni apoi o altă idee; la asta ar fi trebuit să se gândească chiar dela început: unde se ascundea Ogneanov? In bileţel, nu stătea scris. De bună seamă că din prevedere el încredinţase Maricăi taina aceasta, pentru a o comunica prin viu grai lui

Socolov. Iar Marica plecase... Cum de nu-i venise adineori în gând s'o întrebe unde se găsea Boicio? Din spusele jandarmului, ştia că ar fi în valea mânăstirii. Valea aceasta era mare, dar ea o va cerceta peste tot şi va da de el. Vai, duşmanii săi nu vor pierde atâta timp, ei ştiu sigur unde aşteaptă răspuns la scrisoarea lui... Dar ea îl va găsi, va ajunge înaintea lor, va ajunge cu mult înaintea lor, pentrucă va sbura ca o pasăre... Un singur lucru era cu neputinţă: hainele! Şi el cerea în primul rând haine!... Doamne, doamne! Iar timpul trecea atât de repede... Şi ea, care nu avea măcar cu cine să se sfătuiască!

Toate aceste gânduri şi socoteli îi trecură prin minte cu repeziciunea unui fulger. Se hotărî să părăsească adăpostul şi să se ducă în grabă în valea mânăstirii. Dar mai întâi privi prin crăcile tufişului, în spre grădini. Văzu în faţa porţii un om cu fes, înalt şi în haine nemţeşti de postav cenuşiu. Crezu mai întâi că este Stefciov; dar nu, acesta era mai scund şi arăta altfel... Il recunoscu pe Colcio, orbul. Fără să vrea, inima îi tresări de bucurie, deşi Colcio, fiind orb, nu-i putea fi de mare folos în această împrejurare. Avea cel puţin cu cine sta de vorbă. Chiar dumnezeu i-l trimisese.

Văzu însă cu groază că orbul păşise peste pragul porţii, şi că intra în grădină.

Rada strigă, tare:

— Bai Colcio, bai Colcio, stai puţin!

Colcio auzi strigătul şi se opri.

Intr'o clipă, Rada fu lângă el.

— Bai Colcio!

— Radă! Pe tine te căutam, zise orbul.

Şi apropiindu-se de ea, îi şopti:

— Am auzit că Boicio trăieşte!

— Trăieşte, bai Colcio, trăieşte, reluă Rada gâfâind.

— Am mai auzit că ar fi la munte, adăugă Colcio.

— Nu, Colcio, se pare că Boicio a coborît în valea mânăstirii.

Pe chipul lui Colcio apărură semne de nerăbdare.

— Ce spui, Radcă?

— Acolo, acolo, bai Colcio! Şi acum, tot acolo este.. Am primit o scrisoare dela el... Cere haine, are nevoie de haine, bai Colcio... A fost însă denunţat turcilor, l-au văzut nişte ţigani... Dar eu voi da fuga să-l vestesc... O să fugă... Nu-l vor prinde, dar se va vedea că este unul dintre răsculaţi, pentrucă n'are alte haine... Doamne, doamne... Şi timpul care trece...

Pe când Rada îşi destăinuia temerile aproape plângând şi cu întreruperi, Colcio şi găsise o ieşire.

— Haine avem, zise el.

— Vai, bai Colcio, vorbeşte! De unde să le luăm?

— De aci, din apropiere, într'o casă de prieteni.

— Bai Colcio, numai ceva mai repede...

— Aşteaptă numai o clipă.

Şi Colcio plecă în fugă.

Adăpostită sub straşina porţii, Rada aştepta cu nerăbdare. Cele două minute care se scurseră până la înapoierea orbului îi părură ceasuri întregi. La toate acestea se mai adăuga şi teama ca nu cumva să iasă cineva din grădină şi s'o vadă, aci, singură şi într'o stare de mare turburare ca aceasta.

Oftă de durere.

In clipa aceea, apăru o fetiţă ce ducea o legătură în braţe. Orbul pusese înăuntru un fes, o haină lungă şi pantaloni de postav cenuşiu. Câteva clipe în urmă, purtase el hainele acestea.

Cu sufletul său bun, se mai gândise la ceva, la două lucruri de care Rada, în turburarea sa, uitase: adăugase o pâine şi vre-o sută de groşi, puşi într'unul din buzunare.

Rada nici nu se uită la lucrurile din legătură; le luă dela fată şi se îndreptă, în goană, spre miazănoapte, trecând peste grădinile de zarzavat.

— Dumnezeul meu, dumnezeul meu! îşi zicea ea cu durere. El nu mai vrea să mă vadă! Cu ce i-am greşit?... Şi îl iubesc...

După cum am mai sus, câmpia era pustie, niciun bulgar nu îndrăznea să iasă din oraş: numai başbuzucii se mai arătau pe acolo... Iar pentru o fată, şi încă singură, primejdia era şi mai mare şi mai cumplită.

Rada însă nici nu se gândi la aceasta. Dragostea nu are decât o singură măsură: jertfa de sine.

11

BAŞBUZUC

Pitit în moara pustie, Ogneanov aştepta apariţia vreunui prieten sau măcar a Maricăi.

Moara aceasta părăsită şi pe jumătate distrusă stătea singuratică la marginea de sus a văii, nu departe de scoc, iar de acolo în sus nu mai era nicio aşezare omenească.

In pereți se căscau crăpături mari — locul fostelor ferestre și uși — iar o parte din acoperiș fusese smuls de vânturi.

Crăpăturile pereților îi foloseau lui Ogneanov de ferestre, prin care putea să privească spre cărarea ce ducea dealungul râului până la scoc, ca apoi să urce la dreapta peste colină, către munte.

Mult timp așteptă neliniștit și cu înfrigurare; ceasurile treceau și ziua se scurgea spre amurg; valea însă, atât cât se putea vedea de aci, rămânea pustie.

Ogneanov era nedumerit.

Nesiguranța în care se afla creștea cu fiecare clipă, prefăcându-se într'o groaznică neliniște.

Se silea să ghicească pricinile acestei întârzieri. Ce era mai rău însă era faptul că Ogneanov își dădea seama că Marica nu reușise să-l găsească pe doctor sau pe Bârzobegunek, nevoiți, poate, să se ascundă. Nici nu bănuia primejdia înfricoșătoare ce-l pândea în fiecare clipă. El n'avea de unde ști că prezența lui aci fusese dibuită, atât de prieteni cât și de dușmani, că soarta sa atârna de rezolvarea unei singure probleme: cine vor ajunge primii la el: dușmanii sau prietenii.

La o vreme, pe potecă se ivi un om, ceeace îl turbură pe Ogneanov.

Era un turc, înalt de stat, cu cealma verde pe cap, cu brâu de piele din care ieșea un iatagan lung și cu șalvari brodați. Pe spate purta o pelerină scurtă.

De bună seamă că era unul dintre turcii despre care îi vorbise Marica.

Un basbuzuc.

Ce căuta aci?

Ogneanov își scoase pistolul și stătu la pândă. Basbuzucul își vedea de drum cu pași mari și grăbiți.

Merse paralel cu moara părăsită, la o distanță de vre-o cincizeci de pași; dar nu se întoarse, ci trecu înainte.

Ogneanov rămase înmărmurit. Deocamdată era silit să nu facă nicio mișcare.

Nu-i rămânea decât un singur lucru: să pândească și să aștepte.

Turcul o luă în sus.

Trecu gârla, păsind peste bolovani, intră în buruienile sălbatice și înverzite dela poalele munților și rămase locului.

Ogneanov îl văzu oprindu-se tocmai în locul unde începea poteca ce urca spre munte. Se îngălbeni.

Poteca aceasta era singura cale pe care ar fi putut să fugă în munți, la nevoie. Povârnișurile lor amețitoare nu puteau fi urcate prin alte locuri. Ogneanov încremeni. Nu cumva i se tăia drumul? După el, nu cumva, veneau și alții?

Deodată, turcul își scoase cealmaua, ca să-i înfășure capătul ce se desfășurase și întreaga lui față și capul se descoperiră ochilor lui Ogneanov.

Atunci Boicio văzu o figură tânără și frumoasă, cu o frunte largă încununată cu un păr bogat ce-i cădea în bucle.

Fără să vrea, Ogneanov scoase un strigăt de uimire; se așeză în dreptul ferestrei, bagă două degete în gură și fluieră.

Fluieratul lui ascuțit răsună în toată valea și îi fu întors de ecoul stâncilor.

Basbuzucul își ațintì ochii spre moara de unde venea fluieratul și, văzând semnele pe care i le făcea Ogneanov, se repezi fugind spre el. Era Socolov.

Cei doi prieteni se îmbrățișară călduros.

— Boicio, Boicio, trăiești, frate? Ce cauți aci? striga Socolov mișcat până la lacrimi.

— Dar tu, doctore, în halul ăsta!

— Ce cauți aci frate? Când ai venit?

— Azi noapte... Dece ai întârziat atâta?

— Eu? întrebă Socolov nedumerit.

— A întârziat Marica?

— Care Marica?

— Cum? Nu te-a găsit? zise Ogneanov uimit; am trimis-o azi dimineață la tine cu o scrisoare...

— Nu m'a găsit nimeni. Dealtfel, nici nu mă putea găsi, răspunse Socolov.

Ogneanov îl privi mirat.

— Atunci, cum de ești aci? Pentru cine ai venit?

— Eu? Fug!

— Fugi, doctore?

— Da, poți să vezi asta după hainele pe care le port.

— Și tu ai ieșit din Beala-Cercva?

— Am ieșit azi noapte și am stat ascuns până acum în moara lui Hambarev...

— Cum? Am stat alături unul de altul și n'am știut nimic! Ciudat, ciudat... Dar ce s'a făcut Marica?... zise Ogneanov, în care grija de soarta fetei se trezi din nou. Incotro te duceai?

— In munți. Am așteptat să mi se aducă banii și pașaportul. Acum însă, nu ne mai despărțim... Viață și moarte, ne vor găsi

alături... Ah, Boicio, Boicio, frate, ce nenorociri s'au abătut peste patria noastră! Cine s'ar fi gândit la una ca asta!

— Stai jos. Să vorbim!

12

POVESTEA UNUI ORAŞ CARE NU S'A RASCULAT

Ghemuiţi într'un colţ, cei doi prieteni îşi povestiră unul altuia cele petrecute la Clisura şi Beala-Cercva în ultimele nouă zile. Din spusele lui Socolov, sau mai bine zis din darea lui de seamă, pentru Ogneanov totul devenea limpede. Boicio găsi deslegarea enigmei... Intr'adevăr, Beala-Cercva nu se răsculase îndată după Clisura. Nu se răsculase ca toate celelalte sate şi oraşe ce se pregătiseră de răscoală. Răscoala dela Clisura producându-se prea devreme, fu înfrântă... La vestea mişcării din Clisura, comitetul din Beala-Cercva se împărţise în două tabere: o tabără era pentru rezistenţă organizată numai în cazul că vor fi atacaţi şi pentru proclamarea răscoalei numai după ce vor primi ajutor dinafară; cealaltă tabără era de părere ca steagul revoltei să fie ridicat de îndată, orice s'ar întâmpla. Mai exista şi o treia părere şi aceasta era generală: să nu se opună nicio rezistenţă. Tocmai când se hotărîse începutul răscoalei, celelalte tabere reuşiră prin viclenie să-i închidă în pivniţa părintelui Stavre pe toţi membrii mai înflăcăraţi ai comitetului şi anume: pe doctor, pe Popov şi pe redactor, trimiţând la K. o delegaţie, în frunte cu ciorbagi Iordan, care să declare supunere şi credinţă din partea oraşului Beala-Cercva şi care să ceară totodată protecţie.

Guvernul, el însuşi uimit de cele petrecute, primi cu bucurie declaraţia şi trimise la Beala-Cercva cincizeci de başbuzuci pentru a aduna armele şi pentru a rămâne la paza oraşului. In curând, în curtea conacului se ridică o movilă de arme, pistoale şi iatagane. Odată cu acest paratrăsnet — capitularea — Beala-Cercva fu salvată. Nu primise decât o singură jertfă: Marco Ivanov, care fusese pus în lanţuri şi dus pe jos la Plovdiv din pricina cireşului... Cine îl trădase, nu se ştia. După cinci zile, adică în ajun, apăruse un steag pe vârful muntelui, ceeace dădu loc la discuţii, svonuri şi nădejdi! Spiritele se agitară; se răspândi ştirea că mai multe mii de răsculaţi coborau din munţi spre a veni în ajutorul Bealei-Cercva... Că această oştire ar fi

condusă de ofiţeri ruşi şi sârbi... Nimeni nu ştia sigur de unde venea ajutorul acesta neaşteptat, picat parcă din ceruri... Cableşcov vorbise de atâtea ori de o armată misterioasă, gata să sboare la momentul potrivit, încât şi cei mai puţin încrezători începură să creadă în ea. Toţi se uitau cu bucurie la steagul din vârful muntelui... Unora li se păru chiar că zăresc pe creastă oameni înarmaţi — luaseră tufişurile drept o oştire. Alţii, cu vederea mai clară, îi şi deosebeau pe moscoviţi, după căciulile lor mari şi lăţoase. Atunci veni popa Stavre, deschise pivniţa şi le spuse:

— Fiilor, e păcat să vă mai ţinem încuiaţi... A avut dreptate Micio: să veniţi să vedeţi ce se arată în munţi...

Cei trei arestaţi sburară pe poartă. O jumătate de oră mai târziu, urmaţi de vreo douăzeci de cismari, ocupară conacul, îl arestară pe bei, luară armele şi puseră mâna pe putere! In oraş, domnea o înflăcărare de nedescris. Beala-Cercva se răsculase! Steagul de mătase cu leul brodat de Rada, fu desfăşurat în mijlocul pieţei. In aceeaşi clipă însă, o veste îngrozitoare îi înmărmuri pe toţi: văcarul coborîse în fugă dela munte spunând că acolo nu se afla nimeni. Iar Tosun-bei o şi pornise spre Beala-Cercva, cu gândul s'o prăpădească! In aceeaşi clipă, o altă veste spori groaza. Trei răsculaţi din Clisura coborîseră din munţi şi se ascunseseră în şcoală, la marginea de sus a oraşului. Erau Candov, rănit la braţ şi alţi doi clisureni, Baba care făcea curăţenie îi primise, îi ascunsese în podul şcoalei, le dăduse pâine — de două zile oamenii nu mâncaseră decât buruieni — apoi, la cererea lor, îl înştiinţase pe Bârzobegunek, care le adusese fesuri, haine şi tutun. Abia apucaseră să fumeze o ţigară când prin crăpăturile straşinei văzuseră cum turcii înconjurau şcoala din toate părţile. In clipa aceea Bârzobegunek se afla în pod. Nu mai era nicio nădejde de fugă. Turcii începură să tragă din curte, în pod, prin ferestre. Cei doi clisureni fură răniţi. Atunci se târîră jos şi se predară. Fură măcelăriţi pe loc. Bârzobegunek, sărind de acolo, trăsese de două ori cu pistolul şi rănise un turc, dar în aceeaşi clipă, căzuse străpuns de vreo zece gloanţe. Il căsăpiseră şi pe el... Numai Candov nu coborîse... Toţi îşi îndreptară armele spre intrarea podului, unde trebuia să se arăte. Dar el nu se vedea. Deodată, podul putrezit se nărui şi Candov căzu pe cerdac. Se ridică, se rezemă de pălimarul cerdacului, încrucişă braţele şi strigă: „Sunt gata, trageţi!"

Turcii crezură că era şeful răsculaţilor şi că se preda; vorbea bulgăreşte. Aşteptară.

— Trageți, barbarilor! Nu mor cu mine toți bulgarii! strigă el din nou.

Atunci pricepură.

Drept răspuns, răsunară dintr'odată treizeci de arme ce se descărcau asupra acestei ținte apropiate. Dar niciuna nu-l atinse. Candov o luase atunci la fugă prin cerdac, coborîse scările și începuse să alerge prin curte, spre biserică, pe unde drumul era liber. In zadar trăgeau în el. Dar ab a p ș se pragul bisericii, când două gloanțe îl nimeriră și se prăbuși, chiar la intrare... Il măcelăriră și pe el... De acolo, porniră în căutarea doctorului. Mulți cetățeni se alăturaseră bașbuzucilor. Trebuia să pună mâna pe el, viu sau mort, ca în felul acesta să scape orașul de grozava mânie a lui Tosun-bei. Doctorul trebuia să fie prețul răscumpărării. Pe înserate, proprietarul casei în care se ascunsese, temându-se pentru el, îi spusese să plece... In stradă, Socolov fusese zărit de o poteră, care pornise pe urma lui. Reușise însă să se depărteze... Pe când alerga pe strada cea lungă a lui Mihliuz, încercase în fugă porțile, doar va putea să intre, dar niciuna nu era descuiată, așa că gonise mai departe; în piață i se păruse că în loc de o poteră, cât era la început, îl urmăreau două, căci vre-o zece inși îi ieșiră înainte și-i tăiară drumul. O apucă atunci spre stânga și o luă pe altă stradă; urmăritorii îi pierdură urma așa că putu să se oprească, să-și mai tragă sufletul o clipă. Primejdia însă rămăsese aceeași. Potera nu putea întârzia să se arate și pe strada aceasta și, dacă nu aci, avea să-l ajungă din urmă în altă parte, de unde i-ar fi trimis câteva gloanțe Să încerce să ajungă la marginea orașului ar fi fost o nebunie; toate ieșirile erau păzite. Ii mai rămânea o singură scăpare: să se ascundă în casa vreunui prieten. Din fericire, își aminti că în apropiere era locuința părintelui Dimcio. Alergă într'acolo și bătu în poartă. Poarta se deschise. Popa Dimcio, membru în comitet, îi ieși înainte.

— Părinte, ascunde-mă, zise doctorul.

— Nu se poate, nu se poate, doctore! Te-au văzut c'ai intrat aici, va fi rău și de mine, îi șopti preotul împingându-l ușor pe poartă afară...

Uimit de această purtare, Socolov simți într'adevăr apropierea poterei, care apăruse în strada alăturată și fugi fără să știe încotro, pe o uliță mai liniștită pe care locuia o rudă a sa. Impinse poarta și ceru să fie găzduit.

— Bai Necio, înțelegi în ce clipă grea mă aflu!

— Ce, eşti nebun, doctore, vrei să-mi dai foc casei? Ştii doar că am nevastă şi copii!

Şi cu acestea îl luă de mână şi îi deschise poarta. Doctorul se grăbi să scape de drumul acesta înfundat, apucând pe strada Petcancina. Nenorocul îl aduse tocmai în faţa celor de care se ferea. Socolov fugi din faţa prigonitorilor săi.

— Stai, sau tragem! Stai, doctore! îi strigă din urmă un pandur. Într'adevăr, Socolov se opri, dar nu acolo unde îi propunea zelosul pandur de origine bulgară, ci mai departe, în faţa porţii lui Sarafov. Il îngrijise ca medic şi îi era prieten. Deaceea Socolov se hotărî să-şi mai încerce odată norocul şi bătu la poartă.

— Cine bate? întrebă Sarafov.

Doctorul răspunse.

Dar în loc ca poarta să se deschidă, fugarul auzi cum Sarafov trântea şi uşa din casă, dispărând.

13

URMAREA POVESTIRII

— Ce mişelie, sfinte dumnezeule! suspină îndurerat Ogneanov.

— Acum, în oraş domnesc panica, trădarea şi laşitatea... Beala-Cercva nu mai este cea de altădată, murmură Socolov întunecat.

Ogneanov oftă adânc.

— Trădare şi laşitate, zici? Iată ce zămisleşte oricare revoluţie care sfârşeşte rău... Trădarea şi laşitatea. Se aciuiază pe urmele ei, cum se aciuiază lupii şi corbii pe câmpurile de luptă, după bătălie.

— Dar cine-o fi înfipt steagul acela pe vârful muntelui? O pânză roşie agăţată de o prăjină...

— Nu ştiu.

— Dar cine crezi că l-a pus?

— Turcii!

Ogneanov îl privi neîncrezător.

— Da, turcii, continuă doctorul, căci steagul acesta a apărut ieri tocmai când Tosun-bei pornise dela Clisura spre Beala-Cercva cu gândul s'o nimicească. Se spune că încă dela plecarea sa spre Clisura ameninţa cu asta. Aveau însă nevoie

de motive. Se vede treaba că în acelaş scop a fost răspândit svonul că ne-ar veni numeroase ajutoare. Şi când colo, venea Tosun.

— Vasăzică el trebue să fie astăzi în Beala-Cercva.

— Da.

— Desigur că acolo se petrec acum grozăvii mari... zise Ogneanov turburat.

— Nu grozăvii, ci mişelii, răspunse doctorul. Omul pe care l-am trimis azi în oraş mi-a spus că Tosun-bei a graţiat oraşul îndată ce i s'a trimis o delegaţie solemnă ca să-l întâmpine. Trecând pe lângă curtea conacului, a mai văzut şi o mare grămadă de arme, aduse chiar de cetăţenii oraşului... Acolo era şi tunul de cireş... Bietul bai Marco, pe el îl plâng cel mai mult...

Ogneanov suspină.

— Da, situaţia lui bai Marco e foarte grea... E victima unei trădări mişeleşti... Ca şi Candov, adăugă Socolov.

— Cine i-a trădat pe Candov şi pe tovarăşii săi? întrebă Ogneanov. In clipa aceea pe frunte îi apărură brazde adânci.

— Cum, am uitat să-ţi spun: i-a trădat Iordan Diamandiev... Baba aceea dela şcoală s'a dus şi l-a vestit pe popă, iar popa i-a dat de ştire lui Iordan. Chiar el striga de jos către başbuzuci: „Loviţi, ce staţi? Noi nu primim banditi în oraşul nostru, noi nu-i vrem pe duşmanii împărăţiei!"

M'am ascuns într'o casă... şi unde crezi?

— Se înţelege că tot la vreun prieten, nu la ciorbagi Iordan.

— După cum ţi-am spus, prietenii şi conspiratorii m'au gonit cu nerusinare, răspunse doctorul cu amărăciune; toţi mi-au închis poarta în nas.

— Atunci cine te-a primit?... Dar mai bine povesteşte mai departe.

— Bine, reîncepu doctorul: potera se apropia de mine, eu ajunsesem la capătul puterilor. Atunci un gând disperat îmi trecu prin minte şi anume să încerc să străbat valul de gloanţe al jandarmilor şi s'o iau în largul câmpiei; nu-mi rămânea decât acest singur mijloc de scăpare, printre cele două focuri... Când am ajuns cam la vreo treizeci de paşi de curtea lui Vâlcio, unde jandarmii se postaseră lângă un gard vechi, o poartă se întredeschise... Ii auzii scârţâitul şi mă oprii... Am privit în faţa mea şi am văzut atunci, că mă găsesc în faţa porţii Milcăi Todoricichina. In prag stătea chiar ea. M'am apropiat şi i-am spus:

— Milcă, potera e pe urmele mele, poți să mă ascunzi tu?

— Intrați, domnule doctor, mi-a răspuns ea și am intrat. O clipă după aceea potera trecu prin fața porții și se duse mai departe.

— Ea te-a salvat? strigă Ogneanov.

— Da, Boicio! Milca, o desfrânată!... De data aceasta, pronia a făcut asta: Milca Todoricichina, decăzuta aceea, netrebnica de Milca Todoricichina... Sărmana! Dealtfel, nici n'avea decе să se teamă, n'avea ce să piardă, ce să regrete.

— Oricum, mare eroism la desfrânata asta, observă Ogneanov; și asta, mai ales după ce te-ai lovit de atâtea prudențe înțelepte și de atâtea josnicii onorabile. Doamne, doamne, iată unde și-a găsit refugiul demnitatea!

— Acum vor răscoli peste tot în Beala-Cercva... Dar n'au decât să mă caute...

— Tu ce gânduri ai doctore? Incotro?

— In România, se înțelege.

— Da, și eu tot într'acolo mă îndreptam, dar steagul m'a făcut să cobor din munți.

— Și pe mine la fel, tot steagul m'a făcut să merg într'acolo... Dar tu ești în haina asta?... N'ai nici căciulă?

— Deacea o trimisesem pe Marica la tine cu o scrisoare ca să-mi aduci ce-mi trebue. Ciudat! Unde o fi întârziat...

— Acum nu mai e nevoie, zise doctorul. Când s'o întuneca vom trece la moara lui Hambareva și bai Lilco îți va găsi tot ce-ți trebue. Eu, din fericire, am la mine și un pașaport vechi... de care te vei putea servi și tu. In traistă avem și de-ale mâncării.

— Minunat! Dar eu nu veneam cu gândul să fug iar... Credeam că voi găsi revoluție aci.

— Și când colo, n'a ieșit nimic... răspunse supărat doctorul...

— Aveți ceva știri de prin celelalte sate?

— Numai știri nesigure: pretutindeni prăpăd... Răscoala nu s'a putut întinde... Numai nenorociri... Tu trebue să știi mai multe...

— Da, din vârful muntelui am văzut satele; ardeau cam în vreo douăzeci de locuri, zise Ogneanov...

— Se vede, frate, că poporul n'a fost pregătit pentru așa ceva! Ne-am înșelat adânc, zise doctorul!... Bulgaria aduce acum jertfe îngrozitoare și zadarnice...

— De înșelat, ne-am înșelat... Dar revoluția trebuia să se

facă şi jertfele trebuiau date... Aş dori chiar să fi fost mai mari, mai grozave. Nu putem distruge Turcia cu puterile noastre; putem însă câştiga simpatiile lumii prin cumplitele noastre nenorociri, prin jertfele noastre, prin râurile de sânge care vor curge din trupul Bulgariei... Este totuşi un semn că existăm: la mort, nimeni nu se mai gândeşte; numai cel viu are dreptul la viaţă. Dacă guvernele europene nu vor interveni în favoarea noastră, nu merită să se numească state creştine şi civilizate!... Tot una e, şi chiar dacă nu s'ar face nimic, nu trebue să ne pară rău... Ne-am îndeplinit o datorie: am încercat să ne câştigăm libertatea prin sânge. N'am reuşit... E trist, dar nu ruşinos... Va fi o crimă şi o necinste numai dacă de aci înainte vom încrucişa braţele... dacă vom scuipa peste idealul nostru, dacă vom uita pârjolurile şi sângele în care se sbate Bulgaria...

— Ogneanov, zise doctorul după o scurtă tăcere, cred că la ora asta numai noi gândim astfel. Azi, Bulgaria întreagă ne blestemă pentru nenorocirile sale... Du-te şi ascultă: îi dau cu toţii dreptate lui Stefciov.

14

CONVORBIRI IMPORTANTE

Pentru prima oară auzea acum Ogneanov numele lui Stefciov. Se încruntă.

— Cum, tot mai trăieşte făptura asta demnă de dispreţ?

— Făptură demnă de dispreţ? zise doctorul. Stefciov este acum cel mai deştept, cel mai devotat şi cel mai mândru om din oraş. N'am putut să-i sug sângele... Ştii, o pregătisem pe Cleopatra pentru el... Dar acum triumfă împreună cu ciorbagi Iordan. Trece drept salvatorul oraşului... Iar de ne-ar vedea pe noi, ne-ar ucide ca pe nişte câini.

— Ei şi? Tot nemernic rămâne... Sărmana Lalca, ce nenorocită trebue să fie!...

— Cum, nu ştii? Lalca a murit.

— A murit? Ce spui?

— A murit în ziua de 18 Aprilie, şopti doctorul.

— Câte nenorociri într'un răstimp atât de scurt... El a ucis-o, ticălosul! ţipă Ogneanov.

— Da, el a ucis-o!

Şi doctorul îi povesti, cu lacrimi în ochi, pricina morţii Lalcăi. Ogneanov îi luă mişcat, mâna.

— Frate, suntem deopotrivă de nenorociţi.

Socolov îl privi uimit.

— Lalca, fiinţa iubită de tine, începu Boicio cu tristeţe, tot în mormânt; cealaltă fiinţă, pe care o iubesc eu, este şi ea în... mormânt... Este pierdută pentru mine...

— Nu, Rada ta trăieşte. Este la Beala-Cercva, strigă doctorul.

— Trăieşte?... Da, trăieşte, dar pentru mine e ca şi moartă.

Socolov îl privi mirat.

— Da, moartă pentru totdeauna, repetă Boicio întunecat. Nenorocitul de Candov... Dumnezeu să-l ierte... Dece am rămas eu să trăiesc după el?...

Doctorul îl privi drept în ochi.

— Boicio, nu cumva te-ai certat cu Candov în Clisura?

— Până la cuţite.

— Pentru Rada ?

Ogneanov se posomorî.

— Să nu mai vorbim de asta, acum.

— Boicio, eşti nebun s'o bănueşti pe Rada! Revoltător!

— Revoltător? Eu o credeam nevinovăţia însăşi, şi când colo, ce-a ieşit? oftă Ogneanov. Aveam încredere în ea, o iubeam... dar cât n'o iubeam! Atunci şi patria îmi apărea mai luminoasă, aveam mai multă încredere în mine, iar curajul îmi era de neînfrânt... Dar, ce nenorocire! Închipuieşte-ţi... E deajuns să-ţi spun că după asta am luptat la Clisura nu cu nădejdea de a-l nimici pe duşman ci cu dorinţa de a muri sub loviturile lui... Nu-mi mai vorbi de lucrurile astea.

Şi, plin de amărăciune, Ogneanov îşi lăsă capul în piept.

— Te înşeli. Rada te-a iubit cu credinţă şi te iubeşte şi acum, numai că este tare nenorocită şi defăimată — de tine în primul rând! spuse, indignat, doctorul.

Ogneanov îi aruncă o privire plină de mustrări.

— Doctore, pentru memoria acestui sărman Candov, te rog, încetează de a-mi mai vorbi de povestea aceasta tristă!

— Dimpotrivă, vreau să spăl şi memoria lui Candov de bănuiala ta... Să nu crezi că a fost un netrebnic... Este adevărat că se cam pierduse după Rada... După cum îl ştii, era visător şi se pierdea uşor... Patima aceasta l-a făcut să părăsească şi societatea şi comitetul... Dar ea n'a schimbat cu nimic sentimentele Radei; el n'a jignit-o niciodată cu vre-o propunere

necuviincioasă... De ruşine, ea nu ţi-a spus nimic, dar Lalcái i-a mărturisit dragostea platonică a lui Candov... Bine că mi-am adus aminte! Iată, citeşte scrisoarea lui scrisă la 19 Aprilie, în aceeaşi zi în care a urmat-o la Clisura. Mi-a dat-o Nedcovici...

Şi Socolov scoase din portofel scrisoarea lui Candov şi i-o întinse.

Boicio o cercetă la repezeală şi în ochii săi apărură lacrimi. O expresie de fericire îi lumină pentru o clipă faţa.

— Mulţumesc, Socolov, spusele tale mi-au luat de pe suflet o povară îngrozitor de grea. Tu mi-ai reînoit şi mi-ai luminat sufletul.

— Biata Rada, ce fericită va fi când va afla! Eu n'am reuşit s'o văd, dar am înţeles că este disperată... Din cauza ta, pasă-mi-te, crezând că ai fost ucis împreună cu toţi ceilalţi... Scrie-i, trimite-i câteva cuvinte înainte de a pleca, să-i faci macar o bucurie, sărmana.

— Cum să-i scriu?

— Scrie-i, e o faptă de omenie...

— Tocmai, omenia îmi cere nu să-i scriu, ci să mă ridic de aici, să mă duc la ea, să-i cad în genunchi şi să-i cer iertare... M'am purtat faţă de Rada cu o asprime vecină cu nemernicia, strigă Ogneanov.

— Da. Şi eu te-aş fi sfătuit să faci lucrul acesta, dar acum e cu neputinţă.

— O fi cu neputinţă, dar eu de dus, tot mă duc, zise Ogneanov cu hotărîre.

— Cum, vrei să intri în Beala-Cercva? strigă doctorul uimit; asta ar fi o adevărată nebunie. Acolo e numai foc şi pară. Acolo, salvatori sunt Iordan şi Stefciov... Te duci la o moarte sigură!

— Doctore, ştii că ţin prea puţin la viaţa mea, când e vorba să rămân cinstit. Toată hoarda lui Tosun nu mă poate împiedica. Trebue să cer iertare Radei, acestei martire. Pentru purtarea mea îngrozitoare care a mânat-o la hotărîrea disperată de a-şi căuta moartea între ruinele Clisurei.

Ogneanov îi povesti în două cuvinte întâmplarea.

— Atunci, frate, nu încerc să te opresc, zise doctorul mişcat.

Ogneanov rămase puţin pe gânduri şi zise încet:

— Mai este ceva: Rada este soţia mea. M'am cununat cu ea cu prilejul ultimei plecări de aci. M'am cununat... în faţa lui dumnezeu, şi în loc de verighete, am schimbat jurăminte.

Înţelegi acum că n'o pot părăsi? Şi dacă odată şi odată voi ajunge în România, o voi chema să împartă cu mine mizeria, suferinţele şi toate neajunsurile din care e făcută viaţa surghiunitului... Şi ea va veni bucuroasă să împărtăşească soarta mea, aşa cum o împărtăşea şi aci... Doctore, în dragostea ei, Rada este o eroină. N'aş da o lume întreagă pentru inima ei...

Pe faţa doctorului se citea admiraţia.

— Voi pleca cum se va întuneca şi mă voi întoarce chiar în noaptea asta. Şi te asigur că mă voi întoarce teafăr, sănătos. Doctore, eu nu vreau şi nici nu trebue să mor, pentrucă Rada trăieşte pentru mine şi Bulgaria nu este încă eliberată!...

15

INTALNIREA

Printr'o crăpătură doctorul privi afară.

— Vine cineva! Marica! spuse el.

Ogneanov îşi îndreptă şi el privirile spre vale.

— Nu este Marica. Marica este mai măruntă şi e îmbrăcată în albastru.

— Femeia care vine este îmbrăcată în negru şi duce o legătură.

— Rada! strigă Ogneanov, sărind dela locul său.

Doctorul sări şi el.

Ogneanov se ridică în picioare, se duse la intrare şi începu să facă semne cu amândouă braţele

Rada, care de câtva timp rătăcea printre bolovani în căutarea lui Boicio, îl zări. Alergă spre el şi într'o clipă fu la moară.

— Rada!

— Boicio! Boicio! plângea ea, şi abia îşi mai ţinea răsuflarea. Îi strângea capul în mâini, îl lipea de buzele ei. Doctorul asista adânc mişcat la această scenă.

— Dar cum de eşti aci, Radă! se grăbi să întrebe Ogneanov, recăpătându-şi cumpătul.

— Marica mi-a dat biletul tău, adresat doctorului... Ah Boicio, dece m'ai chinuit atât! spuse Rada, scăldată în lacrimi de fericire. Nu mai eşti supărat?... N'ai avut dreptate când te-ai supărat pe mine... Ştii prea bine că nu aveai motive.

— Iartă-mă scumpa mea, iartă-mă! şi Boicio îi sărută mâinile. Chiar acum, mi-a arătat Socolov ce greşală am făcut.

Şi din vina mea m'am chinuit îngrozitor. Voiam să cobor, singur, în oraş ca să te rog să mă ierţi... Să-mi ierţi cruzimea... N'am fost vrednic de iubirea unui înger... Vei uita, Radă, nu-i aşa că vei uita şi mă vei ierta?

Şi Ogneanov se uita cu nespusă dragoste în ochii înlăcrimaţi, plini de sclipiri de fericire şi de neţărmurită iubire.

Dar deodată Rada se făcu albă ca varul; se desprinse de Boicio şi strigă:

— Boicio, fugi! Am uitat să vă spun... Fugiţi... Ai fost văzut aici şi acum vin turcii! Fugiţi mai repede în munţi! repetă Rada speriată...

— Cum! strigă Socolov, neputându-şi crede urechilor.

— Te-a zărit ţiganca şi te-a denunţat înainte ca s'o văd eu pe Marica... Când veneam, dinspre vii, se şi iviseră başbuzucii; au luat drumul încoace... Pentru tine, Boicio! Vai, Doamne, am uitat! Trebuia să-ţi fi spus chiar dela început... Am pierdut un ceas întreg căutându-te prin vale... Să ne vedem în altă parte... Acum, fugiţi!...

Cu tot sângele rece de care dădea dovadă în clipele grele, ştirea aceasta grozavă, primită în momentul celei mai luminoase bucurii — a neaşteptatei întâlniri cu fiinţa aceea care acum, iluminată de eroismul dragostei, îi părea şi mai dragă şi mai fermecătoare — Boicio rămase ca trăsnit, şi nu putu să ia o hotărîre grabnică. Se simţea lipsit de puterile necesare pentru o despărţire bruscă chiar în clipa revederii atât de dorite. Salturile acestea sunt ucigătoare, dar fiecare clipă era deosebit de preţioasă.

— Să fugim? Dar tu? întrebă Boicio.

— Nu vă gândiţi la mine... Fugiţi mai repede!... Uite, ia astea, sunt nişte haine... Şi fugi, Boicio! Adio, ne vom revedea iar, numai tu să rămâi în viaţă! Ne vom revedea, şi vom fi iar uniţi, Boicio, iubitul meu Boicio... Oriunde vei fi... Adio!...

Şi dându-i legătura, Rada îl apucă de braţ şi-l trase cu putere spre ieşirea din moara părăsită.

— Nu, zise Ogneanov, nu te pot părăsi în clipe hotărîtoare ca acestea... Dacă barbarii ăia vin după tine?

— Vin, Boicio, vin!

— Şi dacă te găsesc singură în locul ăsta sălbatic?... Fiarele astea?... Nu, mai bine mor aici, apărându-te...

Dar Boicio înţelese numaidecât nechibzuinţa şi deplina zădărnicie a unei asemenea hotărîri. Şi, deodată, o întrebă:

— Rada, poţi merge cu noi?

La propunerea aceasta neașteptată, Rada răspunse plină de bucurie:

— Pot, Boicio, sigur că pot! Merg cu voi până la capătul lumii... Să fugim, Boicio, să fugim!...

Privirea lui Ogneanov străluci.

— Să ajungem numai până la „micul scaun", deasupra cascadei; de acolo îi voi putea ține pe loc până diseară, iar tu o vei duce pe Rada sus, zise Socolov.

Intr'adevăr, deasupra jgheabului se profilau câteva stânci ascuțite cărora li se spunea „micul scaun". Din dosul acestor stânci, un om bine înarmat putea să apere poteca ce ducea spre munți, împotriva unei hoarde întregi.

Nu era vreme de pierdut.

— In direcția muntelui! strigă Ogneanov, aproape ca o comandă. Și ieși primul în prag, aruncându-și privirile în vale.

Dar era prea târziu.

Pe dealul din față printre stâncile ascuțite, se vedeau turcii. Se ascunseseră pe după pietre și tufișuri, așa că nu li se vedea decât capul și puștile. In vârful dealului, cineva în șalvari, arăta spre moară. Era țiganca. Iar turcii din vale se ascundeau după bolovani.

Ogneanov și doctorul își dădură seama că sunt înconjurați, și că nici nu mai putea fi vorba de fugă.

Turcii continuau să coboare cu multă grijă și să se ascundă pe după bolovanii povârnișului. Erau vreo sută de oameni.

Cărarea din vale rămânea încă liberă.

Boicio se întoarse spre Rada și îi spuse:

— Radă, du-te, ia-o pe potecă, dealungul râului...

Dar în aceeași clipă un gând îngrozitor îi întunecă fața și spuse:

— Nu... Mai bine stai aci...

Și în privirea Radei se citea aceeași hotărîre:

— Cu tine, cu tine, Boicio!... șopti ea, încrucișându-și brațele pe piept.

Și în ochii ei umezi era atâta durere, iubire și tragic devotament! Atâta hotărîre în fața morții! Ogneanov și Socolov își numărară gloanțele.

— Avem optsprezece focuri, spuse doctorul.

— Destul, ca să murim cu cinste, zise încet Ogneanov.

Tosun-bei își adusese hoarda, pe care o comanda chiar el. Inainte de a se arăta pe povârniș, închisese valea, așa că îi strânsese ca într'un cerc pe răsculați, sau mai bine zis pe

răsculat, pentrucă era încredinţat că acolo nu se afla decât Ogneanov.

Inainte de a deschide focul, Tosun-bei puse să se strige pe turceşte:

— Consule, comitagiule, predă-te!

Doar numai ecoul povârnişului răspunse acestei chemări. Rada se înghemuise într'un colţ, tăcută.

— Curaj, Radă! îi spuse cu amărăciune Boicio.

Ea îi făcu doar un semn cu mâna, ca şi când ar fi vrut să spună: „La Clisura, singură şi părăsită cum eram, mi-a fost teamă. Acum când ştiu că mă iubeşti, nu mi-e frică să mor alături de tine. Vei vedea!..."

Boicio înţelese cât eroism cuprindea acest răspuns, dat fără vorbe, şi ochii i se umeziră. Clipele treceau.

Rezemaţi de perete, ca să fie mai puţin expuşi, Ogneanov şi Socolov strângeau pistoalele în mâini. Privirile lor erau aţintite spre cele două povârnişuri, de unde aşteptau să răsune împuşcăturile.

Trecu un minut. Se vede că acesta era termenul acordat de Tosun-bei.

Atunci se trase de pe povârnişul dinspre apus, se trase şi dinspre răsărit, şi de jos, din vale. Asediaţii ascultau şuieratul gloanţelor prin găurile acoperişului, prin crăpăturile pereţilor, şi le vedeau lovindu-se de pietrele de moară căzând turtite la picioarele lor.

Valea vuia.

Deodată, focurile încetară.

Cu toate că era ciuruită, clădirea mai putea oferi adăpost celor trei nenorociţi. Niciunul nu fusese atins. Numai Rada căzuse în nesimţire. Curajul o trădase pe biata fată. Ii căzuse basmaua şi părul ei, negru, se resfirase în valuri pe umeri.

Era sigur că cea de a doua salvă nu va întârzia, şi aşa, culcată, Rada era expusă gloanţelor.

Ogneanov se aplecă, o îmbrăţişă şi o mută în colţul care era mai ferit, punându-i drept căpătâi legăturica cu haine. O sgâlţâi, dar ea nu se trezi; zăcea în nesimţire şi nu ştia ce se petrece în jurul ei. Şi atunci, la vederea acestui chip minunat, cu ochii închişi şi buzele palide, la vederea acestei fete nefericite care-şi legase soarta de a lui, şi de care el trebuia să se despartă cu presimţiri îngrozitoare şi chinuitoare, gândindu-se la ce o aştepta atunci când mâna lui n'o va mai putea apăra de

fiarele acestea, Ogneanov simţi o durere disperată şi supraomenească.

„Mai bine s'o ucid cu mâna mea", gândi el.

Neprimind niciun răspuns din moară, atacanţii căpătară mai mult curaj; coborîră în jos spre bolovani şi se apropiară de vale. Moara era încercuită tot mai de aproape şi clipa acţiunii hotărîtoare nu era departe.

— Predă-te, comitagiule!

Niciun răspuns.

Deodată, o grindină de gloanţe se abătu asupra morii. Odată cu înteţirea focurilor, turcii se apropiau tot mai mult... Fiindcă moara rămânea tăcută, ei crezură că răsculatul care se ascundea în ea nu avea arme.

Gloanţele pocneau în pereţi, iar înaintarea lua forma unui asalt.

Turcii se apropiaseră mult. Sosise clipa cea mare. Ogneanov stătea în picioare, lângă una din ferestre; doctorul era la intrare.

Se priviră şi fiecare îşi deşertă revolverul în mulţimea destul de compactă a duşmanilor. Răspunsul acesta neaşteptat doborî la pământ trei inşi şi dete pe faţă forţele morii, arătând turcilor că apărătorii erau înarmaţi. Lucrul acesta îi turbură. Dar numai o clipă. Invingătorii dela Clisura dădură năvală, urlând, spre casa de unde venea primejdia. Cei de pe povârnişuri trăgeau drept în deschizăturile morii, spre a nu îngădui apărătorilor să se arate şi să tragă de acolo asupra atacanţilor. Un adevărat asalt.

— Trebue să murim, doctore. Iartă-mă, frate! zise Boicio.

— Iartă-mă, frate!

— Doctore, niciunul să nu cadă viu in mâinile lor!

— Niciunul, Boicio; eu mai am patru gloanţe! Unul îl ţin pentru mine...

— Eu păstrez două, doctore.

Şi fără să vrea, Ogneanov se întoarse spre Rada. Era tot culcată, dar faţa îi era albă ca pânza; din partea stângă a pieptului ţâşnea o undă de sânge, ce se prelingea din cutele rochiei... Un glonţ rătăcit o lovise. Era moartă. Trecuse din leşin în somnul veşniciei.

Atunci Boicio îşi părăsi postul, se apropie de ea, îngenunchie, îi apucă mâinile reci şi îi sărută îndelung buzele ei de ghiaţă; îi sărută apoi fruntea, pe care sângele se închegase. Din pricina focurilor de armă ce răsunau de afară, nu s'a mai auzit

dacă odată cu această ultimă sărutare i-a spus, sau i-a şoptit ceva, dacă i-a zis „ne vom revedea acolo, Radă!"

O înfăşură cu mantaua sa. Când Boicio se ridică, două lacrimi i se prelingeau pe obraji.

In aceste lacrimi era un ocean întreg de suferinţe... Cine ştie? Cuprindeau poate şi caldă recunoştiinţă faţă de soartă!...

16

PIEIREA

In timpul acestui ultim rămas bun, care nu dură decât o jumătate de minut, Socolov reluă de unul singur lupta împotriva a o sută de duşmani. Deodată se întoarse şi o văzu pe Rada... Atunci părul i se sbârli, ochii i se înflăcărară ca unui tigru şi fără să se mai ferească, ieşi în uşă şi strigă hoardei în ciuda gloanţelor, într'o limbă turcă desăvârşită:

— Câini râioşi! Veţi plăti scump orice picătură de sânge bulgar! şi îşi descărcă pistolul.

Gloata se repezi cu o furie reînoită spre cetatea de neînvins în care se transformase moara năruită. Un urlet de fiară urmat de un foc de arme despică aerul.

— Ah! gemu doctorul şi scăpă pistolul din mâini.

Un glonte îi pătrunse în braţul drept. O groază de nedescris şi o disperare cruntă îi apărură pe faţă. Ogneanov, care, sângerând şi el, trăgea în mulţime, îl văzu şi îl întrebă:

— Suferi frate?

— Nu dar am tras şi ultimul glonţ... Am uitat...

— Mai am două în pistolul meu, ţine... zise Ogneanov şi îi întinse arma. Să vadă şi ei cum ştie să moară un apostol bulgar!

Şi trăgând iataganul cel mare dela brâul doctorului, ieşi pe uşă şi se avântă asupra mulţimii, lovind cumplit în dreapta şi în stânga.

. . . . . .

. . . . . .

O jumătate de ceas mai târziu, întreaga hoardă, biruitoare, sângeroasă, de o veselie drăcească, părăsea valea purtând în frunte capul lui Ogneanov înfipt în vârful unui par. Capul doctorului, sfărâmat în bucăţi cu cuţitele (prima lovitură — de

pistol — şi-o trăsese el singur) nu putea servi de trofeu. Capul Radei fusese lăsat la moară din motive politice: Tosun-bei era mai isteţ decât Tămraşliu.[1]

In urmă, într'o căruţă, erau duşi răniţii şi morţii.

Cu urlete sălbatice, hoarda intră în oraşul mai pustiu şi mai tăcut decât un cimitir părăsit. Infipseră trofeul în piaţă.

Acolo, asemeni unei vedenii, un singur om...

Era Muncio.

Recunoscând capul prietenului său iubit, se uită la el ţintă, înnebunit şi cuprins de ură, apoi îşi revărsă mânia într'o ploaie de scuipaţi şi de cumplite înjurături la adresa lui Mahomed şi a sultanului.

Il spânzurară la abator.

Nebunul acesta a fost singurul om care a avut curajul să protesteze.

---

[1] Şeful bandelor turceşti care au distrus localitatea Batac. (N. T.).

CUPRINSUL

Pag

Prefața 5

PARTEA INTÂIA

1. Un oaspete 17
2. Furtuna 24
3. Mânăstirea 33
4. Din nou la Marco 37
5. In timpul nopții 42
6. Scrisoarea 47
7. Eroism 49
8. La ciorbagi Iordan 55
9. Lămuriri 61
10. Mitocul maicilor 65
11. Neliniștea Radei 70
12. Boicio Ogneanov 77
13. Broșura 82
14. Silistra-Iolu 85
15. O întâlnire neașteptată 91
16. Mormântul vorbește 95
17. Reprezentația 101
18. In cafeneaua lui Ganco 111
19. Ecouri 119
20. Neliniști 123
21. Cumpăna 127
22. O vizită la părintele Stavre 131
23. S'a mai prins cineva în cursă 137
24. Două providențe 142

25. Misiunea devine anevoioasă 148
26. O vizită neplăcută 151
27. Pribeag 155
28. La Verigovo 161
29. O odihnă turburată 165
30. O gazdă îndatoritoare 168
31. O clacă la Altânovo 172
32. Dumnezeu e prea sus, iar împăratul, departe 180
33. Invingătorii îi ospătează pe cei învinşi 187
34. Furtuna 195
35. In colibă 199

PARTEA A DOUA

1. Beala-Cercva 207
2. Bolnavii doctorului Socolov 209
3. Doi poli 216
4. Socru şi ginere 229
5. Trădarea 224
6. Un suflet de femeie 232
7. Comitetul 235
8. Turburarea lui Colcio 240
9. Ogneanov prezidează 242
10. Un spion din anul 1876 244
11. Vichentie 249
12. Punga verde 254
13. O întâlnire cordială 259
14. In jurul unui trunchi 267
15. Noua rugă a lui Marco 274
16. Beţia unui popor 279
17. Palma 282
18. Candov 284
19. O vizită matinală 288
20. Nedumerirea lui Candov creşte 291
21. Prohodul 295
22. Filosofie şi două vrăbii 297
23. Leacul 299
24. Furtună înaintea furtunii 305
25. Răscoala 310
26. Bateria dela Zlidol 313
27. Un examen 316

28. Starea de spirit din fort 320
29. Un botez 322
30. Valea Stremei a luat foc 325
31. O nouă încercare 331
32. Avram 334
33. Noaptea 337
34. In zori 339
35. Lupta 342
36. Rada 347
37. Două râuri 351

PARTEA A TREIA

1. Trezirea 357
2. Bucata de pâine din Saricea Albă 359
3. Spre miazănoapte 362
4. Steagul 368
5. Cimitirul 370
6. Curierul special 372
7. Marica are greutăţi 375
8. Livada 379
9. Aliatul 383
10. Iubire — eroism 387
11. Başbuzuc 389
12. Povestea unui oraş care nu s'a răsculat 392
13. Urmarea povestirii 395
14. Convorbiri importante 398
15. Intâlnirea 401
16. Pieirea 406

Haralan Rusev

„IN MUNŢI"

Romanul „IN MUNŢI" al scriitorului bulgar Haralan Rusev, care a fost distins cu premiul Dimitrov, este o mărturie a drumului pe care a început să păşească literatura progresistă bulgară. Acest roman înfăţişează lupta dârză dusă de partizanii bulgari, conduşi de Partidul Comunist Bulgar şi victoria înregistrată la 9 Septembrie 1944 de Frontul Patriei. Scriitorul prezintă faptele istorice aşa cum au fost, arătând greutăţile pe care le-a avut de întâmpinat poporul în lupta sa împotriva fascismului şi înrâurirea hotărîtoare a victoriilor Armatei Roşii.

Din romanul „IN MUNŢI" se desprinde minunatul eroism al partizanilor, al tuturor acelora care au luptat împotriva fascismului, rolul conducător al Partidului Comunist Bulgar, care activa în ilegalitate, ca şi alianţa dintre burghezia bulgară şi cotropitorii germani, care-şi dau mâna pentru asuprirea poporului şi jefuirea lui.

Răsturnarea regimului monarho-fascist în Bulgaria este reprezentată de autor ca o însemnată etapă istorică. Odată cu această izbândă a poporului, începe munca lui de construire a socialismului, zorile unui viitor fericit.

Romanul bulgar „IN MUNŢI" apărut la Editura de Stat pentru Literatură şi Artă în cadrul relaţiilor noastre culturale cu Bulgaria, contribue la cunoaşterea literaturii Republicii Populare prietene

Vladimir Minaci

„IERI ŞI MAINE"

„IERI ŞI MAINE", romanul tânărului scriitor Vladimir Minaci, ilustrează perioada anilor 1945-1949, când în viaţa Republicii Cehoslovace au avut loc transformări adânci, odată cu începutul luptei clasei muncitoare pentru construirea socialismului.

Acţiunea se desfăşoară într'unul din satele depărtate de centrele culturale ale Slovaciei unde clica proprietarilor de pământ aliată cu chiaburimea, încearcă să zădărnicească, prin tot felul de metode, reformele guvernului democrat. Paralel cu descrierea ascuţirii luptei de clasă din comună, autorul urmăreşte transformările ce se petrec în conştiinţa învăţătorului Peter Lotar, unul dintre puţinii supravieţuitori ai lagărelor naziste de concentrare. La început indiferent la aceste schimbări, el îşi dă seama curând de măreţia planurilor în curs de realizare în întreaga ţară şi interesându-se de problemele noi, ajunge astfel în scurtă vreme un factor activ în lupta pentru lichidarea exploatării şi în munca de construire a noii societăţi socialiste.

Prin felul în care oglindeşte viaţa şi exprimă entuziasmul constructiv al oamenilor muncii, romanul lui Vladimir Minaci apărut la Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, este reprezentativ pentru literatura nouă a Republicii Cehoslovace.

Vazov — Sub Jug. Ed. ¶. Buc. Editura de Stat pentru Literatură şi Artă 1952. 416 pagini + 1 planşă. Ft. 152×215 mm. Lei 8,59.— Tipografia Atelierele Grafice Nr. 1. Dat în lucru 29/X/951. Bun de tipar 4 XII/1951. Hârtie Cărţi şcolare mată de 65 gr./m. p. ft. 61×86 / 34,1. Tiraj 20.000 ex. Coli de tipar 26. Coli de editură 25,3.
Nr. 6955/1951.

Indicele de clasificare pentru bibliotecile mici: 8 D=R.

IVAN VAZOV

SUB JUG

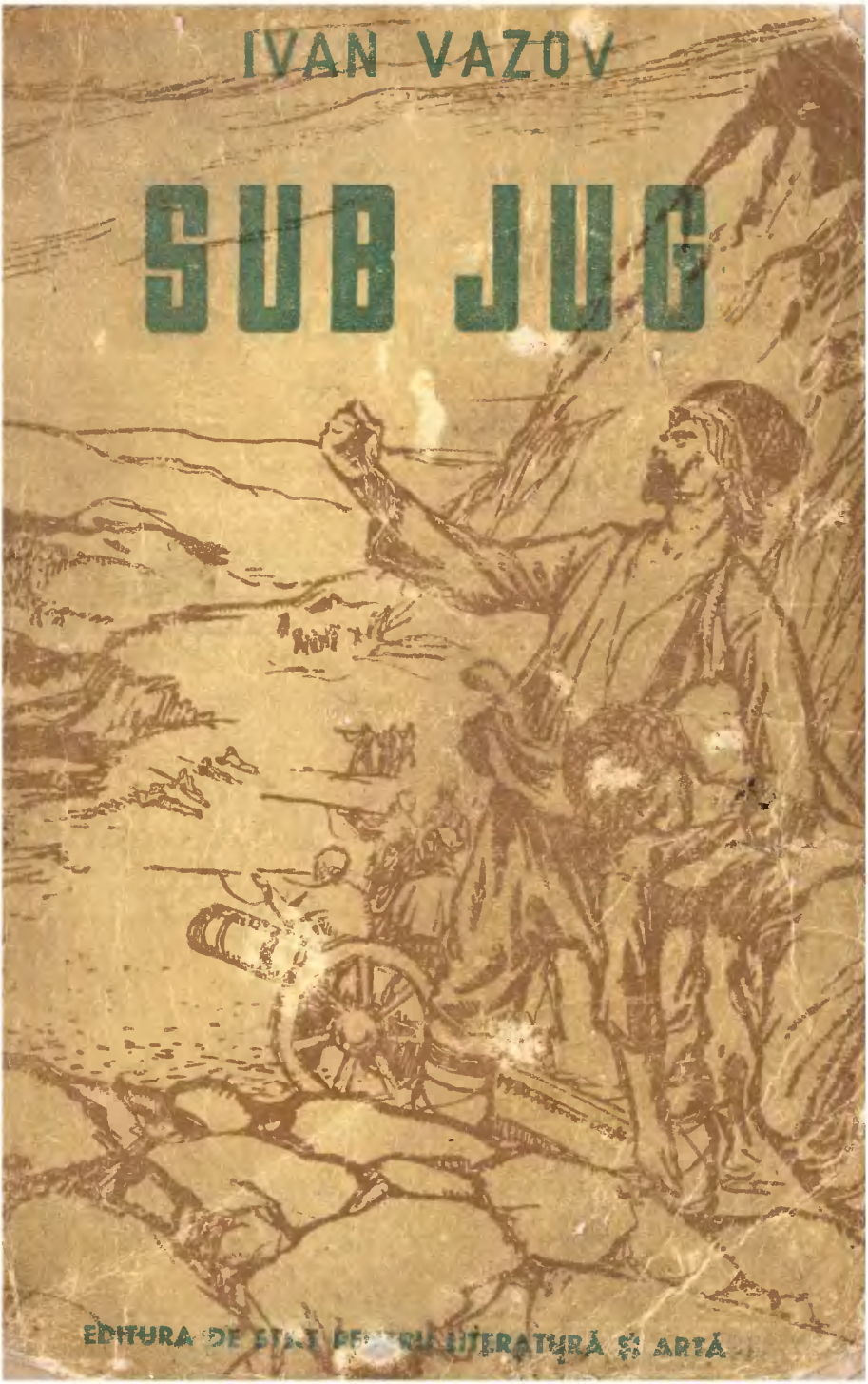

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ